TRESTNOPRÁVNE SÚVISLOSTI OCHRANY ŽIVOTA A ZDRAVIA

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

TRESTNOPRÁVNE SÚVISLOSTI OCHRANY ŽIVOTA A ZDRAVIA

The protection of Life and Health under the Criminal Law

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

september 2018

Miroslava Vráblová (ed.)

Leges

Vzor citácie:
Vráblová, M. (ed.). Trestnoprávne súvislosti ochrany života a zdravia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2018, 556 s.

Recenzovali:
doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.
doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie vznikol s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci riešenia projektu s názvom „Trestnoprávna ochrana života a zdravia v podmienkach Slovenskej republiky", projekt číslo APVV-16-0106, zodpovedná riešiteľka projektu doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2018 jako svou 514. publikaci.
Edice Teoretik
Vydání první
Návrh obálky Michaela Vydrová
Redakce Mgr. Mária Pavláková, Mgr. Tereza Hrazdirová Rottová
Sazba Gradis
Tisk PBtisk, a. s., Příbram
www.knihyleges.cz

© Jiří Jelínek, Tomáš Gřivna, Sergej Romža, Ivan Šimovček, Jaroslav Klátik, Jozef Záhora, Peter Polák, Ingrid Mencerová, Margita Prokeinová, Jana Tlapák Navrátilová, Martin Kloubek, Libor Klimek, Tomáš Strémy, Jozef Griger, Yaroslav Stupnyk, Štefan Zeman, Martin Bobok, Natália Hangáčová, Lukáš Turay, Lenka Kováčová, Juraj Bališ, Tomáš Župík, Simona Marcinová**,** Lucia Erdeiová, Anna Kucejová, Stanislav Mihálik, Josef Kuchta, Jan Provazník, Vanda Rísová, Miroslava Vráblová, Adrián Jalč, Dominika Kučerová, Lenka Vráblová**,** Vladimíra Dercová, Miloš Deset, Filip Korček, Lucia Hrdličková, Eva Szabová, Denisa Hamranová, Ondrej Varga, Ondrej Laciak, Petra Dražová, 2018

ISBN 978-80-7502-332-2

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Trestnoprávne súvislosti ochrany života a zdravia = The protection of life and health under the criminal law : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : september 2018 / Miroslava Vráblová (ed.). – Vydání první. – Praha : Leges, 2018. – 556 stran. – (Teoretik)
Částečně český a anglický text
ISBN 978-80-7502-313-1

343 * 343.615/.618 * 343.611/.614 * 351.78:614.8 * 351.77 * (437.3) * (437.6) * (062.534)
– trestní právo – Česko
– trestní právo – Slovensko
– trestné činy proti zdraví
– trestné činy proti životu
– osobní bezpečnost
– ochrana zdraví
– sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

PREDHOVOR

„Život je posvätný, je najvyššou hodnotou, od ktorej sa odvodzuje hodnotenie čohokoľvek ďalšieho."

Albert Einstein 1879 – 1955

„Choroba dáva poznať hodnotu zdravia, zlo hodnotu dobra, hlad nasýtenie, únava hodnotu pokoja."

Hérakleitos 535 – 475 pr. n. l.

Téma ochrany života a zdravia je vo vyspelej spoločnosti prvou a najvyššou prioritou. Ľudský život je najcennejšou hodnotou, ktorú človek má a najvýznamnejším chráneným záujmom. Právo na život je vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd. Ľudský život je základnou hodnotou, základom ľudskej dôstojnosti a súčasne východiskovým predpokladom všetkých ostatných základných práv a slobôd. K základným ľudským právam patrí i právo na rozvoj, ochranu a obnovu zdravia. Každý bez ohľadu na rasu, náboženstvo, politické presvedčenie, ekonomický a sociálny status má právo na požívanie najvyššie dosiahnuteľnej úrovne a kvality zdravia.

Právo, a osobitne trestné právo, má pre ochranu života a zdravia zásadný význam. Predovšetkým pokiaľ ide o zásahy do právom chránených záujmov, tie je nevyhnuté právne relevantným spôsobom korigovať a excesy z právom upraveného postupu náležite sankcionovať. Neustály rozvoj modernej vedy, koexistencia mnohých právnych odvetví pri ochrane života a zdravia, nové formy protiprávnych konaní zasahujúcich život a zdravie podmieňujú potrebu skúmania trestnoprávnych, kriminologických, kriminalistických či forenzných aspektov ochrany života a zdravia.

Členovia Katedry trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a Katedry histológie Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave riešia vedecký projekt s názvom „Trestnoprávna ochrana života a zdravia v podmienkach Slovenskej republiky", podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-16-0106.

V rámci riešenia predmetného vedeckého projektu usporiadal riešiteľský kolektív Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave medzinárodnú vedeckú konferenciu na tému „Trestnoprávne súvislosti ochrany života a zdravia", ktorá sa uskutočnila dňa 21. septembra 2018 v Trnave. Cieľom konferencie bolo vytvoriť priestor na vedeckú diskusiu o aktuálnych otázkach trestnoprávnej ochrany

života a zdravia, identifikovať teoretické a aplikačné problémy. Na konferencii sa zúčastnili mnohí významní odborníci trestného práva z akademického prostredia právnických fakúlt Slovenskej a Českej republiky, Policajnej akadémie v Prahe, ako aj zástupcovia z oblasti justície. Odbornými garantmi konferencie boli prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. a doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD. V súvislosti s organizáciou konferencie si dovoľujem vysloviť úprimné poďakovanie organizačnému tímu konferencie, najmä doc. JUDr. Eve Szabovej, PhD., za jej všestranné úsilie. Za pomoc pri zostavovaní zborníka ďakujem JUDr. Dominike Kučerovej a JUDr. Vladimíre Dercovej.

Týmto predkladáme zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorý je ďalším z výstupov riešenia uvedeného vedeckého projektu. Zborník obsahuje v neskrátenej forme všetky príspevky, ktoré na medzinárodnej vedeckej konferencii odzneli. Príspevky obsahujú podnetné námety na riešenie aktuálnych otázok ochrany života a zdravia.

Trnava, september 2018

Miroslava Vráblová

OBSAH

Trestní odpovědnost právnických osob – poskytovatelů zdravotních služeb v České republice 13
prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Budou se trestné činy na ochranu života a zdraví vztahovat také na zvířata? (aneb úvahy de lege ferenda) 32
doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Trestnoprávna zodpovednosť hokejistov pri výkone športovej činnosti 42
doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Niektoré aspekty ochrany života trestným právom 56
prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Drogová trestná činnosť 65
doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Otvorené otázky dekriminalizácie drog 80
prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Eutanázia a jej ľudskoprávny rozmer 93
prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

Ublíženie na zdraví – nesúlad názvu trestného činu a obsahu skutkových podstát 115
doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.

Úvaha nad posúdením kvalifikácie skutku proti životu 126
doc. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

Význam znaleckých posudků při kvalifikaci trestných činů proti životu a zdraví 136
doc. JUDr. Mgr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph.D.

Systém policejní ochrany osob v České republice 150
doc. JUDr. Martin Kloubek, Ph.D.

Neuplatnenie lehoty na realizáciu odovzdania osoby prostredníctvom európskeho zatýkacieho rozkazu v prípade ohrozenia jej života alebo zdravia 164
doc. JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.

Ochrana budúcich obetí domáceho násilia (sociálno-intervenčné programy pre páchateľov domáceho násilia v podmienkach Slovenskej republiky) 170
prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD., JUDr. Jozef Griger

Current Crime Counteraction Policy in Ukraine 186
doc. JUDr. Yaroslav Stupnyk, CSc.

Kriminologická analýza páchania a postihovania vybraných trestných činov proti životu a zdraviu v Slovenskej republike 192
JUDr. Štefan Zeman, PhD., doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Mladistvý ako obeť trestných činov proti životu a zdraviu 209
JUDr. Martin Bobok

Trestný čin vraždy a trestný čin úkladnej vraždy – aplikačné poznatky 222
JUDr. Natália Hangáčová, Mgr. Lukáš Turay

Ochrana poškodeného v prípravnom konaní 235
JUDr. Lenka Kováčová

Tendencia ochrany osobitných záujmov a kontradiktórnosť v procese dokazovania s utajovaným prvkom 254
JUDr. Juraj Bališ

Úvaha o problematických aspektoch právnej úpravy trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Trestného zákona 268
Mgr. Tomáš Župík

Problematika hmotnostného kritéria pri trestnom čine podľa § 171 Trestného zákona 296
JUDr. Simona Marcinová

Postavenie a pôsobnosť Eurojustu v kontexte trestnoprávneho postihovania terorizmu 310
JUDr. Lucia Erdeiová

Neoprávnené odoberanie orgánov, tkanív a buniek z tiel mŕtvych darcov a zdravotné riziká pre príjemcov 333
Mgr. Anna Kucejová

Postupy *lege artis* v podmienkach príčinnej súvislosti 350
Mgr. Stanislav Mihálik

K některým vybraným otázkám trestného činu vraždy a zabití v českém trestním zákoníku 367
doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc.

Dopravní nehody v judikatuře českých soudů 382
JUDr. Jan Provazník, Ph.D.

Klonovanie ľudskej bytosti – medicínske a právne aspekty 400
MUDr. Vanda Rísová, PhD., doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach z pohľadu justičnej praxe 412
doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD., JUDr. Dominika Kučerová

Legislatívna úprava eutanázie a asistovanej samovraždy ako výzva pre slovenského zákonodarcu 428
JUDr. Lenka Vráblová

Ohrozenie života a zdravia pri trestnom čine nebezpečného prenasledovania 447
JUDr. Vladimíra Dercová

Základné znaky a aktuálne otázky islamského práva 459
doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Trestnoprávne a ústavné aspekty ochrany plodu/novonarodeného dieťaťa 480
Mgr. Filip Korček, LL.M

Väzba ako prostriedok na ochranu života a zdravia ohrozených osôb a vybrané aplikačné problémy 490
Mgr. Lucia Hrdličková

Ochrana života a zdravia v kontexte justičnej spolupráce v trestných veciach 505
doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Problematika nových psychoaktívnych látok ako hroziaceho nebezpečenstva pre spoločnosť 521
JUDr. Denisa Hamranová, PhD.

Právna úprava drogovej kriminality v Trestnom zákone z aspektu nelegálnych drog 533
JUDr. Ondrej Varga

Dokazovanie trestných činov proti životu a zdraviu elektronickými dôkazmi 550
JUDr. Ondrej Laciak, PhD., Mgr. Petra Drážová

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB – POSKYTOVATELŮ ZDRAVOTNÍCH SLUŽEB V ČESKÉ REPUBLICE

CORPORATE CRIMINAL LIABILITY – CRIMINAL LIABILITY OF HEALTHCARE PROVIDERS IN THE CZECH REPUBLIC

Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha/
Charles University, Faculty of Law, Prague

Abstrakt: Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice je založena zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, na rozsáhlé kriminalizaci jednání právnických osob. Proto v České republice mohou právnické osoby – poskytovatelé zdravotních služeb – být trestně odpovědné i za trestné činy proti životu a zdraví s několika výjimkami uvedenými v zákoně. Výjimky představují čtyři trestné činy, a to trestné činy zabití, vražda novorozeného dítěte matkou, účast na sebevraždě, rvačka. Pokud jde o trestní odpovědnost právnické osoby poskytující zdravotní služby za úmyslnou trestnou činnost proti životu a zdraví, jde podle názoru autora spíše o teoretickou možnost než praktickou situaci, protože v praxi by patrně nebyly splněny podmínky přičitatelnosti jednání fyzické osoby v zájmu či v rámci činnosti právnické osoby. Bude se proto jednat o individuální excesy fyzických osob, za které právnická osoba nebude odpovídat. Oproti tomu trestní odpovědnost právnické osoby poskytující zdravotní služby za nedbalostní trestné činy bude přicházet reálně v úvahu v těch případech, kdy nebude splněn postup *lege artis* při léčení, prevenci či diagnostice včetně provedení příslušného zákroku, anebo při systémových organizačních chybách při řízení (vedení) právnické osoby. Autorovi doposud není znám případ, kdy by v České republice bylo zahájeno trestní stíhání proti poskytovateli zdravotních služeb – právnické osobě – pro jednání úzce související s medicínskými úkony. S ohledem na každoroční vzrůstající počet stíhaných právnických osob se však lze pouze domnívat, že tato otázka se dříve či později stane aktuální nejen v teoretické rovině, ale rovněž v aplikační praxi.

Abstract: The legal regulation of criminal liability of legal entities in the Czech Republic is based on Act No. 418/2011 Coll., On Criminal Liability of Legal Entities and Proceedings against them, on criminalization of legal persons. Due to this fact, there is a possibility of criminal liability of legal entities – healthcare providers. Those legal persons shall be liable for offences against life and health excluding exceptions mentioned in the Act.

Above-mentioned exceptions are considered to be flowing four crimes: murder crimes, murder of new-born child by mother, participation in suicide, fight. According to author of the article the intentional crimes against life and health committed by the providers of health services are rather theoretical because in practice the conditions of attributability of natural person's actions in the interest or within the activity of a legal person would probably not be met. It will therefore be individual excesses of natural persons for which the legal entity will not be liable. On the other hand, the criminal liability of a legal person providing health services for negligent crimes will come to be realistically considered in those cases where the *lege artis* procedure is not followed in the treatment, prevention or diagnosis, including the execution of the relevant intervention, or in the case of systemic organizational errors in the management persons. The author is not familiarized with a case where a provider of health care – legal person is criminally prosecuted in connection with providing health care in the Czech Republic. When we take into account increase in the number of prosecuted corporations, we may presume, that this matter will become important not just for theory, but also for the practice.

Klíčová slova: trestní odpovědnost právnických osob, poskytovatelé zdravotnických služeb, trestní odpovědnost poskytovatelů zdravotnických služeb, trestné činy proti životu a zdraví.

Key words: Criminal Liability of Legal Persons, Healthcare Providers, Criminal Liability of Healthcare Providers, Crimes against life and health.

Úvod

Od účinnosti zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále též „topo"), v České republice uplynulo již téměř sedm let,[1] přesto problematika trestní odpovědnosti právnických osob je stále široce diskutována v odborné i laické veřejnosti.

Počty trestně stíhaných a obžalovaných právnických osob každý rok rostou, jak vyplývá z uvedené tabulky, ale dlouhá řada otázek týkajících se jak základů trestní odpovědnosti právnických osob, tak sankcionování či řízení proti právnickým osobám je stále nejasných, což pochopitelně vyvolává pozornost odborné veřejnosti k tomuto tématu. I když rostou postupně počty trestně stíhaných a obžalovaných právnických osob, nijak výrazně nerostou počty odsouzených právnických osob, což má ovšem hlubší příčiny přesahující rozsah mého vystoupení.

[1] Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, nabyl účinnosti dne 1. 1. 2012.

Tabulka: Statistické údaje k trestné činnosti právnických osob podle Rejstříku trestů právnických osob České republiky

Rok	Celkem stíháno PO	Celkem podáno obžalob a návrhů na potrestání proti PO	Celkem pravomocně odsouzených PO rozsudkem a trestním příkazem
2012	20	3	0
2013	53	21	3
2014	138	75	36
2015	183	180	65
2016	256	191	67
2017	339	238	102

Sjednocovací judikatura v některých klíčových otázkách zákonné právní úpravy stále chybí. Ke dni 1. 8. 2018 vyšlo ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek v České republice jen šest judikátů vztahujících se výhradně k trestní odpovědnosti právnických osob, resp. řízení proti nim – č. 26/2013, 28/2015, 50/2015, 23/2016, 29/2017, 34/2017 Sb. rozh. tr. – což rozhodně není mnoho s ohledem na počet sporných otázek, které zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu doprovázejí. Je třeba si ovšem uvědomit, že publikovaná soudní judikatura nemůže překročit „horizont" vlastní trestní praxe, která svou rozhodovací činností vytváří základ judikátů, od něhož se Nejvyšší soud při tvorbě Sbírky může odchylovat jen omezeně.

Diskurs o trestní odpovědnosti právnických osob v České republice se postupně mění. V době přijetí zákona č. 418/2011 Sb. a několik let poté se diskuse odborné veřejnosti soustředily zejména k otázce nutnosti přijetí tohoto zákona, rozebíraly se důvody pro jeho přijetí a proti jeho přijetí, hodnotila se v obecné poloze přijatá právní úprava. Postupně, tak jak se nová právní úprava začala opatrně aplikovat a začaly se objevovat problémy při její aplikaci, se pozornost odborné veřejnosti spíše odchýlila od zkoumání, zda deliktní odpovědnost právnických osob měla být řešena trestněprávními prostředky, zda bylo účelné vůbec trestní odpovědnost přijímat, a soustředila se na sporná a problematická, či naopak chybějící ustanovení nového zákona a od obecně teoretických hledisek se přechází jednak k řešení praktických otázek, anebo naopak k hlubšímu teoretickému zamyšlení nad vybranými přijatými instituty. Publikační činnost týkající se trestní odpovědnosti právnických osob je četná, troufám si říci, že

v současné době náleží trestní odpovědnost korporací v České republice v odborné literatuře k nejvíce profilujícím tématům.

Jednou z dílčích konkrétních otázek souvisejících s trestní odpovědností právnických osob je otázka subjektu trestní odpovědnosti právnických osob, otázka, kdo může být pachatelem trestného činu spáchaného právnickou osobou, a odtud je jen krok k problému, který je předmětem mého vystoupení, tj. k trestní odpovědnosti poskytovatelů zdravotních služeb – právnických osob v České republice.

Tato otázka má praktický význam. Při obhajobě fyzických osob – zdravotníků – v trestních kauzách proti životu a zdraví se v nejednom případě namítá spoluzavinění právnické osoby – provozovatele zdravotních služeb.

Také poškození často využívají možnosti trestního oznámení na právnickou osobu – provozovatele zdravotních služeb.

1. Právnické osoby jako poskytovatelé zdravotních služeb – obecné poznámky k jejich trestní odpovědnosti

Podle § 2 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o poskytování zdravotních služeb (dále též „zozs"), poskytovatelem zdravotních služeb může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická, která má oprávnění k poskytování zdravotních služeb podle citovaného zákona.

Zdravotní služby může poskytovat právnická osoba ve formě obchodní společnosti, ale i jako státní příspěvková organizace nebo příspěvková organizace územně samosprávného celku. Příspěvkové organizace představují jednu z forem veřejného ústavu, jsou právnickými osobami veřejného práva zřízenými k plnění úkolů ve veřejném zájmu.[2] Státními příspěvkovými organizacemi jsou také například fakultní nemocnice. Zřizovatelskou funkci vůči nim vykonává ministerstvo zdravotnictví (§ 111 odst. 1 zozs). To znamená, že i příspěvková organizace územně samosprávného celku může podléhat trestní odpovědnosti. Skutečnost, že taková právnická osoba poskytuje zdravotní služby, může mít nejvýše vliv na otázku uložení sankcí, nikoliv na otázku viny.

Pro právnické osoby – poskytovatele zdravotních služeb – platí všechna pravidla a souvislosti vyplývající z platné koncepce české právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob. Konkrétně to znamená, že také právnické osoby

[2] Viz § 23 odst. 1 písm. b) zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, a § 53 a násl. zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech.

– poskytovatelé zdravotních služeb – se pohybují v rámci koncepce pravé trestní odpovědnosti právnických osob, jejich odpovědnost bude souběžná a nezávislá ve vztahu k trestní odpovědnosti osob fyzických a nakonec pro ně platí to, co pro jiné právnické osoby, totiž že jejich trestní odpovědnost je odpovědností subjektivní, nikoliv objektivní.[3]

Pachatelem trestného činu u fyzických osob je živý člověk, osoba myslící, cítící, mající vůli, jde-li o mladistvého pachatele, osoba rozumově a mravně vyspělá. Právnická osoba se ovšem ze své přirozenosti liší od osoby fyzické, a proto na ni nemůžeme klást stejná kritéria jako na osobu fyzickou. Právnická osoba jako abstraktní společenský útvar svoji vůli fakticky nemůže projevit obdobně jako osoba fyzická, a proto za ni její vůli musí projevit odlišná osoba fyzická nebo několik fyzických osob.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim neuvádí žádnou zvláštní definici trestného činu pro právnickou osobu a samozřejmě ani zvláštní definici trestného činu pro právnickou osobu – provozovatele zdravotních služeb. Zákon uvádí (§ 6 topo), které právnické osoby nejsou ze zákona trestně odpovědné, dále uvádí výčet trestných činů, za které právnická osoba může odpovídat (§ 7 topo), a nakonec připomíná, že jednáním právnické osoby se rozumí protiprávní jednání některé z fyzických osob v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti za předpokladu, že takové jednání je právnické osobě přičitatelné (§ 8 topo).

Jinak řečeno, právnická osoba nemá vlastní vůli a nemůže tedy podle ní jednat a navenek ji projevit.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob proto musí určit pravidla přičitatelnosti protiprávních jednání fyzických osob osobám právnickým. Jde tedy o otázku, čí protiprávní jednání, tj. které fyzické osoby nebo kterých fyzických osob, má za následek vznik trestněprávní odpovědnosti právnické osoby, ať již jde o provozovatele zdravotních služeb nebo jinou právnickou osobu. A to je smysl ustanovení § 8 topo.[4]

---

[3] Srov. Jelínek, J.: Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika*. 2016, 49(1), 13–16. ISSN 1210-9150.

[4] *§ 8*
Trestní odpovědnost právnické osoby
(1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak
a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,

Shora uvedené podmínky trestní odpovědnosti právnických osob jsou dostatečně vyloženy jinde a z důvodu stručnosti je na ně možné odkázat.[5]

Konečně zákon zdůrazňuje hned v první větě prvého odstavce ustanovení § 8 odst. 1 topo, že trestný čin právnické osoby musí být protiprávní, což je stejná podmínka trestní odpovědnosti jako u osoby fyzické. U provozovatelů zdravotních služeb se bude jednat zejména o porušení ustanovení zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, například porušení povinnosti poskytnout neprodleně odbornou první pomoc [§ 49 písm. b)], zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se zaměstnanec dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb (§ 51 odst. 1), poskytnout zdravotní služby jen na základě svobodného a informovaného souhlasu pacienta (§ 34), postupovat tzv. *lege artis* při poskytování zdravotních služeb, tj. na náležité odborné úrovni (§ 45 odst. 1).

Také u právnické osoby se uplatní kritérium společenské škodlivosti případu a zásada subsidiarity trestní represe (č. 26/2013 – III., 26/2013 – IV. Sb. rozh. tr.).

---

b) osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídící nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec") při plnění pracovních úkolů,

e) i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.

(2) Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán

a) jednáním orgánů právnické osoby uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo

b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

[5] Srov. např. Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.* 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 363 a násl. ISBN 978-80-7502-236-3.

2. Široké vymezení osobní působnosti zákona a jeho odraz u právnických osob – provozovatelů zdravotních služeb

Zvláštností, na kterou považuji za žádoucí upozornit v souvislosti s trestní odpovědností právnických osob – poskytovatelů zdravotních služeb, je relativně široký okruh subjektů, tj. relativně velký počet právnických osob – poskytovatelů zdravotních služeb – které podléhají trestní odpovědnosti. Je tomu tak proto, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim vyjadřuje svoji osobní působnost v ustanovení § 6 široce (například ve srovnání se slovenskou právní úpravou, ve které je řada právnických osob vyloučena z působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, srov. § 5 zák. č. 91/2016 Z. z.).

Z působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob jsou výslovně vyloučeny pouze některé právnické osoby. Podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob (§ 6 odst. 1) nejsou trestně odpovědné

a) Česká republika,
b) územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci.

Zákon dále stanoví (§ 6 odst. 2), že majetková účast právnických osob uvedených v § 6 odst. 1 zákona (Česká republika, územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci) na právnické osobě nevylučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby podle tohoto zákona.

Nejde-li tedy o případy výslovně vyjmenované v zákoně, vztahuje se působnost zákona na všechny právnické osoby. Nezáleží na důvodech vzniku, velikosti, funkcích, účelu etc. takové právnické osoby. Podstatné pro právnickou osobu je, zda není podle § 6 odst. 1 topo vyloučena z působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

3. Rozsah trestní odpovědnosti poskytovatelů zdravotních služeb

Český zákonodárce po necelých pěti letech účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob přistoupil v roce 2016 k radikální změně v koncepci věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a namísto taxativního výčtu trestných činů v § 7 topo, kterých se právnická osoba dopustit může, s účinností od 1. 12. 2016 stanovil obecnou trestní odpovědnost právnic-

kých osob za všechny trestné činy, s výjimkou vyjmenovaných trestných činů. To umožňuje stíhat právnické osoby i za jednání, která dosud (do 30. 11. 2016) byla pro ně beztrestná. Stalo se tak zákonem č. 183/2016 Sb., účinným od 1. 12. 2016.

Výčet trestných činů, u kterých je trestní odpovědnost právnických osob ze zákona vyloučena, zahrnuje dvacet jedna konkrétně vyjmenovaných trestných činů[6] a třicet dalších uvedených obecně (trestné činy proti branné povinnosti ve zvláštní části trestního zákoníku v hlavě jedenácté – šest trestných činů a trestné činy vojenské uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku v hlavě dvanácté – dvacet čtyři trestných činů). Celkem je tedy trestní odpovědnost právnických osob v České republice od 1. 12. 2016 stanovena na všechny trestné činy s výjimkou padesáti jedna trestných činů výslovně uvedených v zákoně. Trestné činy proti branné povinnosti či trestné činy vojenské rozhodně nenáleží k trestným činům frekventovaným, spíše jen výjimečným. Proto fakticky je trestní odpovědnost vyloučena jen u dvaceti jedna trestných činů výslovně uvedených v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob. Můžeme tedy hovořit s jistou nadsázkou o generální trestní odpovědnosti za všechny trestné činy v české právní úpravě.

Zatímco předchozímu znění rozsahu kriminalizace jednání právnických osob (před novelou v roce 2016) se vytýkala dlouhá řada chyb, zejména chaotický, nekoncepční a neúplný výčet trestných činů uvedených v § 7 topo (ustanovení obsahovalo různorodou směs deliktů téměř ze všech hlav zvláštní části trestního zákoníku s výjimkou trestných činů obsažených v prvé hlavě zvláštní části trestního zákoníku, tedy s výjimkou trestných činů proti životu a zdraví, jejichž absence byla nepříznivě pociťována), skutkové podstaty byly vyjmenovány bez rozlišování na základní, kvalifikované či privilegované, absence trestných činů subsidiárních či svojí povahou obdobných trestným činům v katalogu uvedeným (například ve výčtu trestných činů byl vyjmenován trestný čin obchodování s lidmi, nikoliv ovšem jemu blízké trestné činy zavlečení či zbavení osobní svobody, právnická osoba se mohla dopustit podvodu, ale nikoliv zpronevěry,

[6] Jedná se o tyto trestné činy: zabití, vražda novorozeného dítěte matkou, účast na sebevraždě, rvačka, soulož mezi příbuznými, dvojí manželství, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, zanedbání povinné výživy, týrání osoby žijící ve společném obydlí, porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 tr. zák., vlastizrada, zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace, spolupráce s nepřítelem, válečná zrada, služba v cizích ozbrojených silách, osvobození vězně, vzpoura vězňů, nebezpečné pronásledování, opilství.

která v seznamu uvedena nebyla, a četné další případy dostatečně popsané v literatuře), chyběly některé klasické majetkové trestné činy, například porušení povinnosti při správě cizího majetku, některé trestné činy z oblasti hospodářské soutěže a zadávání veřejných zakázek apod.,[7] nyní platná a účinná úprava rozsahu kriminalizace jednání právnických osob v ustanovení § 7 odst. 1 topo je více než nakročením k obecné trestní odpovědnosti právnických osob, aniž byly ovšem některé souvislosti promyšleny.

Právnická osoba poskytující zdravotní služby tedy podle současné platné a účinné právní úpravy může být po 1. 12. 2016 pachatelem nejen úmyslných trestných činů těžkého ublížení na zdraví (§ 145 tr. zák.), ublížení na zdraví (§ 146 tr. zák.), ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (§ 146a tr. zák.), ale i nedbalostních trestných činů usmrcení z nedbalosti (§ 143 tr. zák.), těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147 tr. zák.) nebo ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 148 tr. zák.). To je významné z hlediska poskytovatelů zdravotních služeb, protože nedbalostní trestné činy proti životu a zdraví náleží v oblasti zdravotnictví k nejčastěji páchaným trestným činům.

Sumárně vzato, mohou být právnické osoby – provozovatelé zdravotních služeb – trestněprávně odpovědné za následující trestné činy obsažené v první hlavě trestního zákoníku nazvané „Trestné činy proti životu a zdraví": vražda (§ 140), usmrcení z nedbalosti (§ 143), těžké ublížení na zdraví (§ 145), ublížení na zdraví (§ 146), ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (§ 146a), těžké ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147), ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 148), mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (§ 149), neposkytnutí pomoci (§ 150), neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku (§ 151), šíření nakažlivé lidské nemoci (§ 152), šíření nakažlivé lidské nemoci z nedbalosti (§ 153), ohrožení pohlavní nemocí (§ 155), ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty (§ 156), ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti (§ 157), nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy (§ 159), nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy (§ 160), pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství (§ 161), svádění ženy k umělému přerušení těhotenství (§ 162), neoprávněné odebrání tkání a orgánů (§ 164), nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány (§ 165), odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu (§ 166), nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem (§ 167). Jedná se tedy o 23 trestných

[7] Podrobně ke kritice minulé právní úpravy § 7 topo např. Jelínek, J.: K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2014, 24.(9), s. 15–21 a literatura tam uvedená. ISSN 1210-6348.

činů, z toho 7 je nedbalostních a 6 z celkového počtu je trestných činů ohrožovacích.

Vedle těchto trestných činů lze v souvislosti s poskytováním zdravotní péče uvažovat též o trestní odpovědnosti zejména za trestné činy neoprávněného nakládání s osobními údaji (§ 180 tr. zák.), zbavení a omezování osobní svobody (§ 170 a 171 tr. zák.), neposkytnutí pomoci podle § 150 tr. zák., padělání a vystavení nepravdivé lékařské zprávy, posudku a nálezu (§ 350 tr. zákoníku).

Trestní odpovědnost poskytovatelů zdravotní péče samozřejmě nemusí být omezena pouze na případy úzce související s poskytnutím zdravotní služby pacientům, ačkoli půjde o případy typické. Vyloučit nelze ani trestní odpovědnost poskytovatelů zdravotní péče za některé hospodářské a korupční trestné činy (týkající se kupříkladu veřejných zakázek uzavíraných zdravotnickými zařízeními, jejichž zřizovatelem je stát či územně samosprávný celek).

Nové řešení zavádějící, jak jsem uvedl výše, v podstatě generální trestní odpovědnost právnických osob, je třeba hodnotit s jistou opatrností. Skutkové podstaty trestných činů byly historicky a na podkladě poznatků a zkušeností z praxe vytvořeny pro fyzické osoby. Je otázkou, zda se plně uplatní i u osob právnických, zejména jestliže jde o trestné činy charakteristické pohnutkou, například trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a tr. zák., u něhož trestní odpovědnost právnických osob podle přijaté právní úpravy vyloučena není, ačkoliv trestné činy zabití (§ 141 tr. zák.), vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 tr. zák.), účasti na sebevraždě (§ 144 tr. zák.) a trestný čin rvačky (§ 158 tr. zák.) jsou z trestní odpovědnosti právnických osob výslovně vyloučeny. Spáchání trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (§ 146a tr. zák.) je totiž výlučně závislé na psychickém stavu jednající (tj. fyzické) osoby a je vyloučeno, aby se tento stav týkal osoby jiné (tj. právnické).[8]

Široká možnost trestně stíhat právnické osoby za rozličné trestné činy, z nichž u některých to dosud bylo vyloučeno, a malá zkušenost při stíhání právnických osob klade velké nároky na orgány aplikační praxe, aby posoudily, zda vůbec a ve kterých případech je žádoucí a účelné právnické osoby stíhat z hlediska zásady subsidiarity trestní represe (typicky například u trestných činů z nedbalosti, jakým je trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 tr. zák.). Vzniká tím nebezpečí trestního stíhání bez ohledu na účel trestní odpovědnosti

[8] Trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a tr. zák. se dopustí ten, kdo jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení za strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.

právnických osob. Na jedné straně apelujeme na dodržování principu subsidiarity trestní represe také u právnických osob (jak o tom svědčí právní věta i odůvodnění již citovaného č. 26/2013 – I., II. Sb. rozh. tr.), na straně druhé masivně rozšiřujeme možnost trestní odpovědnosti právnických osob.

Pro právnické osoby – poskytovatele zdravotních služeb – zde vzniká reálné nebezpečí trestního postihu například za trestné činy proti životu a zdraví spáchané právnickou osobou – poskytovatelem zdravotních služeb – v důsledku tzv. systémových nedostatků, například nedostatečné organizace poskytování zdravotní péče, poskytování neodborné zdravotní péče lékařem bez specializované způsobilosti, aniž by byl zajištěn dohled jiného lékaře se specializovanou způsobilostí v daném oboru apod.

Jiným příkladem může být nezajištění dostatečného počtu kvalifikovaných lékařů. Při takovém nedostatku je pak na lékaři vyžadována práce přesčas, což pochopitelně může vést k tomu, že lékař v důsledku únavy pochybí.

Ještě jiným příkladem může být nedostatek lůžek akutní péče, v důsledku čehož dochází ze strany nemocnic k odmítání pacientů v ohrožení života.

Dojde-li ve shora uvedených případech k poškození zdraví nebo smrti pacienta, popřípadě nebude pacientovi poskytnuta potřebná pomoc, může dojít k naplnění některé ze skutkových podstat trestných činů proti životu a zdraví.

Takový trestný čin pak bude možné nemocnici přičítat, bude-li ve smyslu § 8 odst. 2 písm. b) topo spáchán zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů nemocnice či oprávněných osob, anebo proto, že orgány nemocnice či oprávněné osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, například neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zdravotníků, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Považuji za potřebné také upozornit na okolnost, že k rozšíření kriminalizace jednání právnických osob na úroveň „obecné" trestní odpovědnosti Českou republiku nenutily žádné mezinárodní závazky a doporučení.

Jak ukazují poznatky z praxe, po zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v Rakousku[9] dne 1. 1. 2006 bylo brzy zahájeno několik trestních stíhání proti poskytovatelům zdravotní péče, významná část trestních stíhání však byla

[9] V Rakousku je stanovena trestní odpovědnost právnických osob pro všechny trestné činy, tj. i ty, které jsou uvedeny v tzv. vedlejších trestních zákonech.

zastavena, resp. došlo ke zproštění obžaloby. Nejednalo se přitom pouze o trestní řízení pro skutky bezprostředně související s poskytováním zdravotní péče pacientům, ale v jednom případě šlo například o únik chloru, kterého se nadýchali pacienti, přičemž trestní stíhání bylo zahájeno pro trestný čin obecného ohrožení.[10]

4. Postup *lege artis* jako objektivní míra opatrnosti u nedbalostních trestných činů – poskytovatelů zdravotních služeb

Jak jsem již uvedl, právnické osoby – poskytovatelé zdravotních služeb – jsou nyní v širší míře odpovědny, a to i za trestné činy proti životu a zdraví. Charakteristickým rysem trestných činů spáchaných v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb je převážně nedbalostní charakter jednání. Zvláštností, se kterou se budou muset právnické osoby vyrovnat, je postup *lege artis,* který stanoví tzv. objektivní míru opatrnosti u nedbalostních trestných činů proti životu a zdraví při poskytování zdravotních služeb.

Odpovědnost za nedbalostní jednání v českém trestním právu je dána spojením dvou kritérií nedbalosti, a to objektivního kritéria, tj. postupu *lege artis*, a subjektivního kritéria, které přihlíží k vlastnostem, znalostem, zkušenostem, možnostem postřehu etc. každého jednajícího. Odpovědnost za nedbalost je pak dána spojením obou výše uvedených kritérií.

Pojem *lege artis* vznikl zkrácením z latinského *de lege artis medicinae,* tedy podle zákona umění lékařského. Jednáním *lege artis* je označován způsob léčení, prevence a diagnostiky, který je v souladu s nejvyšším stupněm vědeckého poznání. V trestně právní nauce postup *lege artis* zahrnuje správnou diagnostiku, správnou indikaci i správné vedení příslušného zákroku, vše v mezích konkrétního rozsahu úkolů, pracovního zařazení i konkrétních podmínek a objektivních možností. Naopak za zdravotní péči *non lege artis* je považována taková

[10] Viz Zirm, M.: Aktienfonds & Quargel: Unternehmen strafbar? Dostupné online na: diepresse.com/home/recht/rechtallgemein/546231/Aktienfonds-Quargel_Unternehmen-strafbar (9. 11. 2017) nebo Milde Strafen für Ärzte nach Schmerzmittel-Tod. Dostupné online na: www.heute.at/oesterreich/wien/story/Milde-Strafen-fuer--rzte-nach--Schmerzmittel-Tod-30370638 (9. 1. 2017).

zdravotní péče, při jejímž poskytování lékař volí postupy zastaralé, nedostatečně účinné, neověřené nebo dokonce nebezpečné.[11]

Obsah postupu *lege artis* je ve svém obsahu značně dynamický a je dále precizován judikaturou. Podle ní se v trestněprávní nauce běžně považuje za porušení *lege artis*, pokud lékař při výkonu svého povolání nedodrží rámec pravidel vědy a medicínských způsobů, a to v mezích daných rozsahem svých úkolů podle pracovního zařazení i konkrétních podmínek a objektivních možností. Chyba v diagnóze sama o sobě ještě nemusí mít charakter nedbalosti ani jednání *non lege artis.* Může tomu tak být v případě, je-li nesprávná diagnóza důsledkem závažného porušení postupů pro její určování, například v případě bezdůvodného nevyužití dostupných diagnostických metod. Postup lékaře je ovšem vždy nutno hodnotit tzv. *ex ante,* tj. na základě informací, které měl lékař v době rozhodování k dispozici.

Postup *lege artis* je třeba zvažovat vždy a jen ve vazbě na konkrétní klinickou situaci a bude se proto pochopitelně lišit u jednotlivých pacientů v závislosti na jejich aktuálním zdravotním stavu, souhlasu, či nesouhlasu s poskytnutím příslušných úkonů.

Povinnost postupovat *lege artis* jakožto objektivní kritérium nedbalostní formy zavinění vyplývá z ustanovení § 45 odst. 1 zozs, které stanoví, že poskytovatel zdravotních služeb je povinen poskytovat zdravotní služby na náležité odborné úrovni, vytvořit podmínky a opatření k zajištění uplatňování práv a povinností pacientů a dalších oprávněných osob, zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků při poskytování zdravotních služeb. Této povinnosti pak na straně druhé odpovídá právo pacienta na poskytování zdravotních služeb na náležité odborné úrovni (§ 28 odst. 2 zozs).

Podle § 4 odst. 5 zozs se náležitou odbornou úrovní rozumí poskytování zdravotních služeb podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti.

Také soukromoprávní úprava v občanském zákoníku zakotvuje povinnost postupovat *lege artis* v souvislosti s uzavřením smlouvy o péči o zdraví (§ 2636 až 2651 obč. zák.). Podle § 2643 odst. 1 obč. zák. poskytovatel postupuje podle smlouvy s péčí řádného odborníka, a to i v souladu s pravidly svého oboru. Ustanovení § 2645 obč. zák. pak stanoví, že poskytovatel odpovídá za to, že splní

[11] Sovová, O.: Postup non lege artis a jeho přičitatelnost poskytovateli zdravotní péče. In Jelínek, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. Teoretik, s. 243. ISBN 978-80-7502-205-9.

své povinnosti s péčí řádného odborníka; k ujednáním, která to vylučují nebo omezují, se nepřihlíží.

Jako problém se jeví prameny postupu *lege artis*, protože tento pojem v zákoně definován není.

Pro stanovení obsahu tohoto pojmu se považuje za klíčový soulad s příslušnými profesními standardy, které až na výjimky v České republice neexistují ve formě obecně závazného právního předpisu. Rovněž metodická doporučení Ministerstva zdravotnictví a závazná stanoviska profesních komor zdaleka nepokrývají celý okruh poskytované zdravotní péče. Obsah tohoto pojmu jako pojmu odborného bude odborníky – lékaři – pravidelně nalézán v aktuálních odborných publikacích, v obsahu soudobé výuky na lékařských fakultách a v doporučeních odborných společností.

Všechny tyto podklady je třeba hodnotit pečlivě nejen jednotlivě, ale také ve svém souhrnu, při vědomí, že konkrétní doporučení odborného postupu není vždy závazným pokynem, určujícím hranici mezi postupem *lege artis* a *non lege artis*. Tento přístup se týká také doporučení a standardů vydávaných odbornými společnostmi. Odborné společnosti jsou ovšem občanská sdružení, jež nejsou způsobilá k vydávání závazných standardů, které by bylo třeba bezpodmínečně dodržovat napříč zdravotními pracovníky v České republice.[12]

5. Přičitatelnost trestného činu poskytovateli zdravotních služeb

Trestní odpovědnost právnických osob je založena na přičitatelnosti trestného činu spáchaného fyzickou osobou osobě právnické.

Podmínky trestní odpovědnosti stanoví ustanovení § 8 topo citované doslovně výše. V případě jednání zaměstnanců je k vyvození trestní odpovědnosti právnické osoby nutné, aby zaměstnanec jednal na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo vedoucích osob anebo proto, že orgány právnické osoby nebo vedoucí osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného

[12] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1421/2008.

činu. Novela provedená zákonem č. 183/2016 Sb. zakotvila do ustanovení § 8 odst. 5 topo exkulpační důvod, když stanovila, že právnická osoba se trestní odpovědnosti zprostí, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila.[13]

Exkulpační důvody jsou úzce spojeny se samotnou podstatou koncepce přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. Vůči právnické osobě je totiž uplatňována trestní odpovědnost právě pro organizační selhání vzniklé ať již úmyslným či nedbalostním jednáním fyzických osob, tj. například proto, že odpovědné osoby nezpracovaly tzv. compliance program či nedocházelo k proškolování zaměstnanců právnické osoby.[14] V oblasti zdravotnictví bude minimálním standardem, který musí právnická osoba splnit, aby se z trestní odpovědnosti vyvinila, plnění povinností poskytovatelů zdravotních služeb vyplývajících přímo ze zákona. Zákon o zdravotních službách ve svých ustanoveních § 45 a násl. stanoví poskytovatelům zdravotních služeb určité povinnosti. Například již ze zákona jsou poskytovatelé zdravotních služeb povinni zavést interní systém hodnocení kvality a bezpečí poskytovaných zdravotních služeb, přičemž minimální požadavky pro zavedení interního systému hodnocení uveřejní ministerstvo ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví a na svých internetových stránkách (§ 47 odst. 3 zozs). Při zvažování trestní odpovědnosti poskytovatelů zdravotních služeb je také nutné přihlédnout k podzákonné právní úpravě a zkoumat, zda v daném případě byly splněny veškeré požadavky vyplývající z vyhlášek Ministerstva zdravotnictví č. 99/2012 Sb., o požadavcích na minimální personální zabezpečení zdravotních služeb, č. 92/2012 Sb., o požadavcích na minimální technické a věcné vybavení zdravotnických zařízení a kontaktních pracovišť domácí péče, a č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků.[15]

Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že jedním z nejtypičtějších organizačních selhání poskytovatelů zdravotních služeb je neúměrná vytíženost lékařů, kteří pracují přesčas nad rámec toho, co je povoleno zákonem.[16] Je obecně známo,

[13] Zákonná formulace vzešlá z legislativní iniciativy členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny parlamentu ČR o vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti rozhodně nebyla zvolena správně, viz Jelínek, J.: Nad šestou novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Kriminalistika*. 2017, 50(2), s. 88–91. ISSN 1210-9150.

[14] Jelínek, J.: Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika*. 2016, 49(1), s. 13–16. ISSN 1210-9150.

[15] Viz též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2012, sp. zn. 6 Tdo 353/2012.

[16] Viz Pilz, H.: Zur strafrechtlichen Verantwortung von Krankenanstalten nach dem neuen Unternehmensstrafrecht. *Recht und Medizin*. 2006, No. 4, s. 75.

že obdobný problém se vyskytuje i v České republice, a to především od 1. 1. 2014, kdy skončila výjimka České republiky ze směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2003/88/ES ze dne 4. listopadu 2003, o některých aspektech úpravy pracovní doby, přičemž v současnosti se uplatňuje v této otázce obecná právní úprava vyplývající ze zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Tuzemská judikatura se však k otázce spoluzavinění poskytovatele zdravotní služby spočívajícím v enormním vytížení lékařského personálu staví poměrně rezervovaně. V tomto směru lze poukázat například na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2013, sp. zn. 7 Tdo 612/2013, kdy soud shledal neopodstatněnost námitek obviněného týkající se spoluzavinění nemocnice. Soud mj. konstatoval: *„Pokud tím obviněný mínil míru svého pracovního zatížení vyplývající z počtu pacientů, které měl během služby na starosti, pak je třeba odkázat na to, že v dané konkrétní situaci nebyly podmínky péče o poškozeného nijak dotčeny případnou nutností poskytovat akutně nějakou zvláštní péči jiným pacientům. V posuzované věci nešlo o to, že by obviněný nemohl věnovat potřebnou péči poškozenému z důvodu naléhavé péče o jiné pacienty. Podstatou věci bylo to, že obviněný při péči o poškozeného postupoval evidentně nesprávným způsobem."* V dané věci se jednalo o nesprávnou diagnózu, kdy obviněný nenařídil další vyšetření pacienta, jenž následně zemřel. Nejvyšší soud tedy dospěl k závěru, že spoluzavinění nemocnice by přicházelo v úvahu toliko tehdy, pokud by se obviněný lékař nemohl poškozenému věnovat z důvodu péče o jiné pacienty, resp. pakliže by danou směnu nezajišťoval dostatečný počet lékařů.

Cibulka ve svém článku poukazuje na jeden případ z praxe, kdy se v souvislosti s trestním stíháním obviněné lékařky pro přečin usmrcení z nedbalosti dle § 143 odst. 1, 2 tr. zákoníku vyskytla otázka nesprávného systémového postupu nemocnice při vypisování služeb. Konkrétně šlo – zjednodušeně řečeno – o to, že *„obviněná jako lékařka interní ambulance fakultní nemocnice v době před atestační zkouškou nesprávně vyhodnotila stav pacienta, který jevil známky závažného zdravotního stavu, při interním vyšetření vyloučila pouze jednu z možných příčin obtíží, s čímž se spokojila a přesný původ zdravotních obtíží nezjistila, stav pacienta nekonzultovala se zkušenějším službu konajícím lékařem, pacienta neodeslala na jiné odborné vyšetření a zavinila prodlevu se stanovením správné diagnózy a tím podstatným způsobem zhoršila šanci poškozeného na včasný a adekvátní chirurgický zákrok, ke kterému díky prodlevě nedošlo a pacient zemřel. V průběhu přípravného řízení bylo zjištěno, že na uvedeném pracovišti byli vzhledem k nedostatku lékařů od určitého období na ambulantní služby vypisováni i lékaři bez absolvování ‚základního interního kmene' jako formy medicínské-*

ho vzdělávání. Tito lékaři však nemohou poskytovat příslušnou zdravotní službu bez přímého dohledu lékaře se specializovanou odbornou způsobilostí ve smyslu zákona č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta. Ve věci bylo současně zjištěno, že způsob, jakým byl v případě obviněné zajišťován dohled lékaře interní kliniky, odporoval nejenom citovanému zákonu, nýbrž i doporučení představenstva ČLK č. 1/2007 k výkonu dohledu lékaře se specializovanou způsobilostí nad lékařem s odbornou způsobilostí".[17] Takové vady přitom mohou mít nepochybně dopad na případné uplatňování souběžné trestní odpovědnosti poskytovatele zdravotních služeb.

V odborné literatuře se objevují také úvahy nad možností přičítat poskytovateli zdravotních služeb spáchání zvlášť závažného zločinu vraždy podle § 140 tr. zák.[18] Tato možnost je ovšem pouze teoretická, typicky totiž nebudou splněny podmínky přičitatelnosti spočívající v jednání fyzické osoby v zájmu či v rámci činnosti právnické osoby. V případě jednání zaměstnance poskytovatele zdravotních služeb bude trestní odpovědnost právnické osoby pro zvlášť závažný zločin vraždy přicházet v úvahu toliko tam, kde k usmrcení došlo na podkladě pokynu či (byť i konkludentního) schválení vedení právnické osoby, v opačných případech by se jednalo o natolik excesivní jednání, že by nebylo možno je poskytovateli zdravotních služeb přičítat. K obdobnému závěru ostatně dospěl i Nejvyšší soud ve věci tzv. heparinového vraha,[19] který v rozsahu přezkumu výroku o náhradě škody konstatoval, že „*obviněný se sice trestné činnosti dopustil při výkonu povolání zdravotní sestry v nemocnici v H. B., avšak jeho protiprávní jednání rozhodně nelze označit za plnění úkolů vyplývajících z pracovního poměru ani za úkony s tím přímo související, nešlo z objektivního ani subjektivního hlediska o činnost konanou pro zaměstnavatele, obviněný nejednal v jeho prospěch či v jeho zájmu, nýbrž pouze v zájmu vlastním.*" Důvodně odvolací soud zdůraznil, že šlo o jednání v přímém rozporu s plněním pracovních povinností.

[17] Cibulka, K.: Několik úvah o trestní odpovědnosti poskytovatelů zdravotních služeb. *Trestní právo*. 2017, 20(7), s. 28–29. ISSN 1211-2860.

[18] Srov. např. Zaoralová, P.: Může nemocnice vraždit? Dostupné online na: https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/muze-nemocnice-vrazdit-zamysleni-nad-pripravovanou-novelou-zakona-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob (12. 11. 2017).

[19] Jako tzv. „heparinový vrah" je označován odsouzený – bývalý nemocniční ošetřovatel z Jihlavy, obviněný a odsouzený za 7 vražd a 10 pokusů o vraždu, které měl spáchat od května do září 2006 na oddělení ARO v nemocnici v Havlíčkově Brodě za pomoci podávání silných dávek heparinu pacientům v bezvědomí. Soud odsoudil obžalovaného k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí.

Závěr

Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice je založena na rozsáhlé kriminalizaci jednání právnických osob. Proto v České republice mohou právnické osoby – poskytovatelé zdravotních služeb – být trestně odpovědné i za trestné činy proti životu a zdraví s několika výjimkami uvedenými v zákoně.

Pokud jde o trestní odpovědnost právnické osoby poskytující zdravotní služby za úmyslnou trestnou činnost proti životu a zdraví, jde podle mého názoru spíše o teoretickou možnost než praktickou situaci, protože v praxi by patrně nebyly splněny podmínky přičitatelnosti jednání fyzické osoby v zájmu či v rámci činnosti právnické osoby. Bude se proto jednat o individuální excesy fyzických osob. Oproti tomu trestní odpovědnost za nedbalostní trestné činy bude přicházet reálně v úvahu v těch případech, kdy nebude splněn postup *lege artis* při léčení, prevenci či diagnostice včetně provedení příslušného zákroku.

Osobně mi doposud není znám případ, kdy by v České republice bylo zahájeno trestní stíhání proti poskytovateli zdravotních služeb – právnické osobě – pro jednání úzce související s medicínskými úkony. S ohledem na každoročně vzrůstající počet stíhaných právnických osob se však lze pouze domnívat, že tato otázka se dříve či později stane aktuální nejen v teoretické rovině, ale rovněž v aplikační praxi.

Literatura:

1. Cibulka, K.: Několik úvah o trestní odpovědnosti poskytovatelů zdravotních služeb. *Trestní právo*. 2017, 20(7), s. 28–29. ISSN 1211-2860.
2. Jelínek, J.: K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2014, 24.(9), s. 15–21 a literatura tam uvedená. ISSN 1210-6348.
3. Jelínek, J.: Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika*. 2016, 49(1), s. 13–16. ISSN 1210-9150.
4. Jelínek, J.: Nad šestou novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Kriminalistika*. 2017, 50(2), s. 88–91. ISSN 1210-9150.
5. Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.* 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 363 a násl. ISBN 978-80-7502-236-3.
6. Milde Strafen für Ärzte nach Schmerzmittel-Tod. Dostupné online na: www.heute.at/oesterreich/wien/story/Milde-Strafen-fuer--rzte-nach-Schmerzmittel-Tod--30370638 (9. 1. 2017).

7. Pilz, H.: Zur strafrechtlichen Verantwortung von Krankenanstalten nach dem neuen Unternehmensstrafrecht. *Recht und Medizin*. 2006, No. 4, s. 75.
8. Sovová, O.: Postup non lege artis a jeho přičitatelnost poskytovateli zdravotní péče. In Jelínek, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. Teoretik, s. 243. ISBN 978-80-7502-205-9.
9. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2012, sp. zn. 6 Tdo 353/2012.
10. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1421/2008.
11. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.
12. Zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů.
13. Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech.
14. Zaoralová, P.: Může nemocnice vraždit? Dostupné online na: https://www.pravni-prostor.cz/clanky/trestni-pravo/muze-nemocnice-vrazdit-zamysleni-nad-pripravovanou-novelou-zakona-o-trestni-odpo-vednosti-pravnickych-osob (12. 11. 2017).
15. Zirm, M.: Aktienfonds & Quargel: Unternehmen strafbar? Dostupné online na: diepresse.com/home/recht/rechtallgemein/546231/Aktienfonds-Quargel_Unternehmen-strafbar (9. 11. 2017).

BUDOU SE TRESTNÉ ČINY NA OCHRANU ŽIVOTA A ZDRAVÍ VZTAHOVAT TAKÉ NA ZVÍŘATA? (ANEB ÚVAHY *DE LEGE FERENDA*)

SHALL THE REGULATION OF THE CRIMES AGAINST LIFE AND HEALTH APPLY ALSO TO ANIMALS? (*DE LEGE FERENDA* CONSIDERATIONS)

doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha/
Charles University, Faculty of Law, Prague

Abstrakt: Příspěvek je věnován tématu trestněprávní ochrany života a zdraví zvířat. Autor poukazuje na probíhající trend tzv. *dereifikace*, v jehož rámci dochází ke změně nahlížení společnosti na zvíře. Od původního chápání zvířete jako věci, pouhého „bučícího nástroje", došlo zejména v posledních 30 letech k významnému posunu, a to jak v právu soukromém, tak i veřejném. Na zvíře je v současnosti nazíráno jako na smysly nadaného tvora, jehož ochrana by v hierarchii hodnot měla být výše než ochrana majetku. Pozornost autora je věnována stávající i předešlé právní úpravě ochrany zvířete v trestních i dalších předpisech, včetně nejnovějšího legislativního návrhu diskutovaného v současné době v Poslanecké sněmovně, jenž si klade za cíl mj. ukotvit v právním řádu ČR trestněprávní postih tzv. množíren. Autor trend „odvěcnění" zvířat kvituje, upozorňuje však také na některé praktické obtíže, které s sebou takovéto chápání zvířete nese.

Abstract: This paper is dedicated to the protection of life and health of animals in criminal law. The author points out the current trend of the so called 'dereification', in the framework of which the way society regards animals changes. At first, animals were perceived as things, mere "mooing instruments"; however, in the last 30 years the perception of animals was significantly altered both in the private and in the public law. Animals are thought of as creatures endowed with senses, whose protection in the hierarchy of values should be placed above the protection of property. Attention is given to the current and past legislature regarding the protection of animals in criminal law and other acts of legislature, including the newest bill currently discussed in the Chamber of Deputies, one of the aims of which is to provide a criminal recourse for the so called 'animal mills'. The author acknowledges the trend of animal 'de-objectification', nevertheless he points out several practical problems, which are connected to this perception of animals.

Klíčová slova: zvířata, život a zdraví, ochrana, dereifikace.

Key words: animals, life and health, protection, dereification.

Úvod

Na první pohled by se mohlo zdát, že téma tohoto příspěvku je formulováno poměrně provokativně, ve skutečnosti ale navazuje na poslední společenské i legislativní tendence. Doby, kdy společnost nazírala na zvířata pouze jako na živoucí pracovní sílu, po vzoru starých Římanů by se dalo říci pouhé *bučící nástroje*, již dávno pominuly. Zejména v posledních třiceti letech jsme svědky trendu označovaného v teorii jako *dereifikace* zvířat, kdy je kladen důraz na schopnost zvířete, jako živého tvora, cítit a vnímat. Třebaže jde o termín převážně soukromoprávní nauky (související s rozlišením subjektů a objektů práva), významné důsledky má proces *dereifikace* též pro právo veřejné. V reakci na tento trend nejen ochránci volají po zvýšené míře ochrany zvířat v právní sféře a rovněž přísnějším postihu těch, kteří zvířatům působí bolest a utrpení. Jak bude ukázáno v textu níže, některé zahraniční právní úpravy jsou v tomto ohledu natolik progresivní, že lze již takřka hovořit o srovnatelné míře ochrany života a zdraví zvířat a lidí.

Ve svém příspěvku bych rád zmapoval vývoj právní ochrany života a zdraví zvířat v posledních letech na území České republiky, poukázal na nejnovější legislativní návrh, který si klade za cíl postihnout na úrovni trestního práva tzv. *množírenský byznys* se zvířaty, a rovněž upozornil na některé problematické aspekty, které s sebou trend *dereifikace* nese v trestním právu.

1. Právní povaha zvířete a proces tzv. dereifikace

Zařazení zvířete mezi věci v právním slova smyslu bylo po mnoho let tradiční a pochází již ze starého Říma. Odtud také pojem *bučících nástrojů*, jak byla tehdy zvířata chápána, vedle *nástrojů mluvících*, kterými Římané přezdívali otroky.[1] Na rozdíl od římské koncepce otroctví se právní pojetí zvířete coby věci

[1] Jde o členění spojované s dílem Marca Terentia Varra. Blíže k tomu srov. BĚLOVSKÝ, Petr. Odpovědnost za škodu způsobenou zvířaty v římském právu. In *CONSTANS ET PERPETUA VOLUNTAS. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014, s. 23–30.

uchovalo velmi dlouho a setkali jsme se s ním ještě v předchozím občanském zákoníku.[2] Na konkrétní příklady tohoto pojetí v tehdejší zákonné úpravě upozorňuje I. Prouza: např. § 599 odst. 1 deklarující, že *„vady musí kupující uplatnit u prodávajícího bez zbytečného odkladu... jde-li o vady zvířat, do šesti týdnů po převzetí věci"*.[3]

V posledních třiceti letech se ale nahlížení společnosti na zvířata výrazným způsobem proměnilo. Co do příčin poukazuje Prouza, vycházeje z důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, na určitá ekologická hlediska a etiku ochrany zvířat. Jeden z autorů tohoto soukromoprávního kodexu, K. Eliáš, pak zdůrazňuje trend „odvěcnění" zvířat v zahraničních právních úpravách, kdy jako příklad uvádí novelu rakouského Všeobecného zákoníku občanského z roku 1988, novelu německého občanského zákoníku z roku 1990 či také ruskou občanskoprávní úpravu.[4]

Těmito úpravami byl také nový občanský zákoník nepochybně inspirován, když v ustanovení § 494 uvádí: *„Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze."*[5]

Ne ze všech stran bylo takové pojetí zvířete v občanském právu přijato s nadšením. K českým kritikům této koncepce patří například J. Švestka či S. Stuna, kteří zdůrazňují fakt, že jelikož zvířata i nadále zůstanou předmětem právních vztahů, a nikoliv jejich subjektem, jen těžko lze uvažovat o tom, že by jim byla přiznána práva nebo povinnosti.[6] Také v zahraničí se setkáme s pojmem *dereifikace* i jeho kritikou. V německé komentářové literatuře Heinrichs otevřeně popisuje vynětí zvířat z kategorie věcí jako *sentimentální proklamaci bez jakéhokoliv skutečného právního obsahu*.[7] Polský autor T. Pietrzykowski kritizuje nekoncepčnost modelu, kdy zvířata nelze podřadit ani pod kategorii věcí, ani pod kategorii subjektů práva.[8]

[2] Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

[3] PROUZA, Ivan. Zvíře na rozhraní mezi osobou a věcí. *Právní rozhledy*. 2017, č. 1, s. 13–17.

[4] ELIÁŠ, Karel. Věc jako pojem soukromého práva. *Právní rozhledy*. 2007, č. 4, s. 119–126.

[5] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

[6] ŠVESTKA, Jiří a STUNA, Stanislav. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2011, č. 10, s. 366–373.

[7] HEINRICHS, Helmut. In PALANDT, Otto et al. *Bürgerliches Gesetzbuch*. München: C. H. Beck; Auflage: 63., neubearbeitete Auflage, 2003. 2917 s.

[8] PIETRZYKOWSKI, Tomasz. *Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn*. Springer International Publishing, 2017, s. 55 a násl.

Na druhé straně někteří autoři *dereifikaci* zvířat kvitují, a dokonce jdou ve svých úvahách ještě dál, když spekulují o právním statusu zvířete, resp. možnosti přiznání právní osobnosti zvířatům. Tito autoři, k nimž patří například Američané T. Regan a G. Francione nebo argentinská soudkyně E. A. Liberatori, pak zpravidla uvažují třetí kategorii vedle osob a věcí, kterou nazývají *„non-human persons"* a která, jak už název napovídá, je mnohem blíže osobám nežli věcem.[9] Z těch českých si s takovouto myšlenkou pohrává již zmíněný Prouza, sám k ní ale přistupuje spíše rezervovaně.[10]

Předpisy veřejného práva se zpravidla obejdou bez vymezení právní povahy zvířete a jeho zařazení do té či oné kategorie práva. Často v nich ale najdeme proklamativní ustanovení, v nichž jsou zdůrazňována některá specifika zvířat. Výjimku ohledně prvně uvedeného může představovat článek 1 odst. 1 polského zákona na ochranu zvířat, který uvádí: *„Zvíře jako živoucí stvoření, schopné pociťovat utrpení, není věc. Člověk je mu povinen úctou, ochranou a péčí."* Český zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, obsahuje v preambuli obdobné ustanovení (vyjma výslovného vyloučení zvířete z kategorie věcí): *„Zvířata jsou stejně jako člověk živými tvory, schopnými na různém stupni pociťovat bolest a utrpení, a zasluhují si proto pozornost, péči a ochranu ze strany člověka."* Účelem tohoto předpisu, jak sám uvádí v ustanovení § 1 odst. 1, je chránit zvířata před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem. S ohledem na to pak tento zákon stanoví četná opatření, která mají orgány veřejné moci k dispozici, včetně například uložení propadnutí zvířete státu nebo zvláštní opatření spočívající v umístění týraného zvířete do náhradní péče. Důležité je pak ustanovení § 3 písm. a), které dosah tohoto předpisu zužuje pouze na určitou „vyšší kategorii zvířat" – tj. obratlovce.

Z mimotrestních předpisů lze pak zmínit ještě veterinární zákon (zákon č. 166/1999 Sb.), který reflektuje trend poskytovat stále širší ochranu zvířatům poslední novelou č. 302/2017 Sb., jež přináší mimo jiné povinné čipování psů či oznamovací povinnost soukromých veterinářů, kteří mají u vyšetřovaného zvířete podezření, že dochází k jeho týrání.[11]

[9] Op. cit. 8, tamtéž.

[10] Op. cit. 3, tamtéž.

[11] V podrobnostech o novele informuje Státní veterinární správa ČR na svých webových stránkách: https://www.svscr.cz/zacina-platit-jedna-z-nejrozsahlejsich-novel-veterinarniho-zakona/.

Ze zahraničních právních úprav, které jsou v daném ohledu ještě progresivnější, lze poukázat například na úpravu norskou, do níž byly s účinností od roku 2010 implementovány dva důležité principy: *princip podpory úcty ke zvířatům* a *princip uznání vnitřní hodnoty zvířete*. Konkrétním projevem těchto zásad je pak například právní zakotvení povinnosti nálezce zraněného zvířete takovému zvířeti pomoci nebo oznamovací povinnost, kterou má každý, kdo má důvodné podezření, že je zvíře vystaveno zneužívání nebo vážnému porušování prostředí, dohledu a péče.[12]

2. Ochrana života a zdraví zvířete v trestním právu

Na úrovni trestního práva byla zvýšená potřeba chránit zvíře jako smysly nadaného tvora reflektována již za účinnosti předchozího trestního kodexu, zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona. Novelizací tohoto předpisu v roce 1991 (zákonem č. 557/1991 Sb.) byla tehdejší uvolněná skutková podstata trestného činu příživnictví podle ustanovení § 203 přetvořena na trestný čin týrání zvířat. Návrh byl tehdy předsedovi federální vlády předložen ministrem zemědělství a zpracovala jej skupina organizací zabývajících se ochranou zvířat.

Již v tomto návrhu se objevily úvahy o postihu způsobení těžké újmy na zdraví zvířete, tehdejší vláda však k takovému konceptu zaujala negativní stanovisko, jak lze seznat z příslušné důvodové zprávy.[13] Ministerstvo tehdy doporučovalo, aby právě způsobení těžké újmy na zdraví zvířeti bylo rozlišujícím faktorem mezi přestupkem a trestným činem. Vláda ale takovou úvahu ministerstva nesdílela: *„Vzhledem k nesmírně široké různosti zvířat (i když navrhovatelé měli na mysli zřejmě obratlovce) bylo by v praxi obtížné, ne-li neschůdné, definovat, co je těžká újma na zdraví u zvířete. Proto se navrhuje, obdobně jako u trestných činů podle § 118a a § 201, podmínit trestní postih předchozím postihem za přestupek, nebo předchozím odsouzením. Přísněji a bez ohledu na předchozí postih se postihuje veřejné utýrání zvířete. Tím je do značné míry vyhověno i návrhu iniciátorů skutkové podstaty.“*[14] Ustanovení o týrání zvířat bylo původně zařazeno

[12] K zahraničním právním úpravám blíže srov. BALOUNOVÁ, Eva, HAVLÍČEK, Radek, KOLIBA, Viktor a STRAKA, Daniel. *Týrání zvířat: Právní úprava trestného činu týrání zvířat a trestních sankcí*. Praha: Parlamentní institut, Kancelář Poslanecké sněmovny, 2018. Odpověď na dotaz č. 3328, s. 9.

[13] Důvodová zpráva k zákonu č. 557/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.

[14] Tamtéž.

do páté hlavy trestního zákona – mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití.[15]

V rámci nového trestního zákoníku (zákona č. 40/2009 Sb.) byl trestný čin týrání zvířat zařazen do hlavy osmé, mezi trestné činy proti životnímu prostředí. Skutková podstata je zakotvena v ustanovení § 302, přičemž nadále již pro založení trestní odpovědnosti není vyžadována přestupková či kriminální recidiva. Namísto toho je podmínkou trestnosti určitá „kvalita" týrání zvířete. Kriminalizovány jsou případy, kdy pachatel zvíře týrá zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, popř. veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném. Co se rozumí týráním, trestní zákonodárce nikterak nedefinuje, a je proto třeba příslušné ustanovení chápat jako blanketní a spoléhat na vymezení daného pojmu v zákoně na ochranu zvířat proti týrání.[16] I pro trestní právo tak samozřejmě platí, že postih může být dán pouze v případě týrání obratlovců.

Slovenský zákonodárce vymezil skutkovou podstatu týrání zvířat podobně jako český (s výjimkou recidivy, která se na Slovensku vyžaduje i nadále), na rozdíl od toho českého ji však zařadil mezi trestné činy proti jiným právům a svobodám.[17] Zda šlo z jeho strany již tehdy o projev chápání zvláštního postavení zvířete v rámci věcí, či nikoliv, je otázkou, na níž důvodová zpráva k slovenskému trestnímu kodexu odpověď nedává. I tento předpis obsahuje hlavu věnující se trestným činům proti životnímu prostředí.

Skutkovou podstatou týrání zvířat se trestní postih nevhodného nakládání se zvířaty nevyčerpává. Vedle specifických ustanovení implementovaných do českého právního řádu především v souvislosti s mezinárodními závazky a závazky z Evropské unie (srov. např. neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami či poškození chráněných částí přírody) připomeňme také jakousi nedbalostní alternativu týrání, kterou představuje ustanovení § 303 trestního zákoníku, v němž je penalizováno zanedbání péče o zvíře z nedbalosti.[18]

---

[15] Skutková podstata zněla takto: (*1) Kdo týrá zvíře, ačkoliv byl za obdobný přestupek v posledním roce postižen nebo za takový čin v posledních dvou letech odsouzen, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem. (2) Kdo utýrá zvíře, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem. (3) Odnětím svobody až na dvě léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném.*

[16] Srov. ustanovení § 4 zákona č. 246/1992 Sb.

[17] Srov. ustanovení § 378 zákona č. 300/2005 Z. z., trestný zákon.

[18] Základní skutková podstata zní: *(1) Kdo z hrubé nedbalosti zanedbá potřebnou péči o zvíře, které vlastní nebo o něž je povinen se z jiného důvodu starat, a způsobí mu tím trvalé*

Za pozornost stojí skutečnost, že kvalifikované skutkové podstaty obou trestných činů (tedy jak týrání zvířat, tak zanedbání péče o zvíře) postihují *způsobení trvalých následků na zdraví zvířete*.[19] Právě tento pojem pokládám za hodný pozornosti, neboť co se rozumí zdravím zvířete, není nikde v trestních ani mimotrestních předpisech definováno. Ve vztahu k člověku se lze setkat s různými legálními definicemi pojmu *zdraví* (za všechny uveďme například vymezení Světové zdravotnické organizace, která jej chápe jako *stav kompletní fyzické, duševní a sociální pohody, a nikoliv pouhé nepřítomnosti nemoci či vady*[20]), taková definice však patrně nebude použitelná, jde-li o zdraví zvířat. Jistě bude zajímavé sledovat, zda se v budoucnu dočkáme přiměřené aplikace takovýchto ustanovení také ve vztahu ke zvířatům, anebo půjde zákonodárce odlišným směrem a vymezí pojem *zdraví* a další související pojmy speciálně pro zvířata s ohledem na jejich podstatné odlišnosti od lidí. Již nyní jsou ale některé zásahy do zdraví zvířete kriminalizovány, neboť pojem *týrání* podle zákona č. 426/1992 Sb. v sobě zahrnuje například nedovolené omezování výživy zvířete, používání podnětů, předmětů nebo bolest vyvolávajících pomůcek tak, že působí klinicky zjevné poranění zvířete či používání prostředků k vázání nebo k jinému omezení pohybu zvířete, které zvířeti způsobují anebo lze předpokládat, že budou způsobovat, poranění, bolest nebo jiné poškození zdraví.[21]

Další důležitý aspekt hodný zkoumání spatřuji v již zmíněném faktu, že nejen z hlediska práva, lapidárně řečeno, *není zvíře jako zvíře*. Kromě odlišení obratlovců a bezobratlých, k němuž již zákonodárce přikročil, je nepochybně zapotřebí mít na zřeteli také např. rozdíl mezi psy a kočkami a jim podobnými zvířaty na straně jedné a užitkovými hospodářskými zvířaty na straně druhé. První skupina se od ostatních zvířat odlišuje mimo jiné tím, že právě tato zvířata jsou s ohledem na jejich oblibu jakožto domácích mazlíčků nejčastěji chována a rozmnožována v tzv. množírnách.

následky na zdraví nebo smrt, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.

[19] V případě slovenského trestního kodexu je tomu rovněž tak – srov. ustanovení § 378 a § 378a trestného zákona.

[20] Srov. Preamble to the Constitution of WHO as adopted by the International Health Conference, New York, 19 June – 22 July 1946; signed on 22 July 1946 by the representatives of 61 States (Official Records of WHO, no. 2, p. 100) and entered into force on 7 April 1948; dostupné na webové adrese WHO: http://www.who.int/suggestions/faq/en/.

[21] Op. cit. 16.

3. Aktuální legislativní návrh

Právě na množírny (avšak nikoliv pouze na ně) cílí také nejnovější legislativní počin představený skupinou poslanců v červnu letošního roku v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.[22] Jde o snahu, kterou lze jistě kvitovat, neboť má zamezit případům, kdy jsou zvířata chována a rozmnožována ve zcela nevyhovujícím prostředí; kdy s vidinou zisku chovatelé úplně rezignují na normy regulující, jak staré mládě může být odebráno matce či normy týkající se očkování. Prostředky směřující k účinnému potírání takového nakládání se zvířaty jsou o to potřebnější vzhledem k faktu, že Česká republika zaujímá nelichotivé přední příčky, pokud jde o nelegální export štěňat do Evropy.[23]

Za pozornost stojí zejména nově navrhovaná skutková podstata trestného činu *chovu zvířat v nevhodných podmínkách*, která ve své základní podobě postihuje pachatele, který chová větší množství zvířat v nevhodných podmínkách, přísněji pak toho, kdo tak činí za účelem obchodu nebo kdo z takového chovu kořistí. V souvislosti s tím by mělo dojít také k doplnění dosavadních skutkových podstat maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání (§ 330 trestního zákoníku) a nepřekažení trestného činu (§ 367 trestního zákoníku).

Tato navrhovaná ustanovení jsou doplněna o nový trest *zákazu chovu a držení zvířat*, který by v případě, že bude návrh úspěšný, mohl být uložen v délce trvání až 10 let pachateli, který se dopustil trestného činu v souvislosti s držením, chovem nebo péčí o zvíře. Za zmínku stojí též předpokládaná možnost jeho uložení také právnickým osobám, a to na dobu trvání až 20 let. Předkládající poslanci si od návrhu tohoto nového trestu slibují zejména možnost postihnout i ty chovatele, kteří svoji činnost vykonávají nikoliv na základě veřejnoprávního povolení, a tudíž jim nelze v dalším chovu zabránit uložením trestu zákazu činnosti.

Kromě toho navrhují poslanci také zpřísnění trestního postihu týrání zvířat vypuštěním znaku zvlášť surového či trýznivého způsobu (nově by postačoval „pouze" surový či trýznivý způsob), přičemž znak veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném se podle předmětného návrhu přesouvá do kvalifikované skutkové podstaty (obdobně jako je tomu na Slovensku), a není tak nutnou al-

[22] Jde o sněmovní tisk č. 214/8. Volební období Poslanecké sněmovny PČR. Znění návrhu je dostupné na http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=214 &CT1=0.

[23] Srov. např. zprávu České televize dostupnou na https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1786973-cesko-raj-mnoziren-v-evrope-patrime-ke-spickam-ilegalniho-exportu-stenat.

ternativou pro samotné založení trestní odpovědnosti. Konečně, další navrhovaná změna spočívá také ve zvýšení některých trestních sazeb.

Vláda k předmětnému návrhu zaujala neutrální stanovisko a v současné době čeká návrh první čtení v Poslanecké sněmovně. Již z počtu bezmála 80 poslanců, kteří jsou pod tímto návrhem podepsáni, je však zřejmá vůle nikoliv zanedbatelné části zákonodárného sboru ve stávajícím trendu rozšiřování ochrany zvířat na úrovni trestního práva pokračovat.

Závěr

V posledních 30 letech jsme svědky výrazné změny v nahlížení společnosti na zvíře. Zvíře již není věcí, a ačkoliv se na něj (zejména v rovině soukromého práva) ustanovení o věcech často vztahují, z hlediska veřejného práva je na něj nahlíženo spíše jako na subjekt zvláštní právní péče ze strany státu, jehož úkolem je zabezpečit odpovídající postih nešetrného, nevhodného či jinak zavrženíhodného nakládání s ním. Jako problematická se při dalším rozšiřování trestněprávní ochrany zvířat může v budoucnu ukázat zejména značná rozmanitost jednotlivých druhů zvířat, kdy patrně není zcela vhodné chránit všechny druhy totožným způsobem.

Jak bylo v příspěvku uvedeno, již nyní umožňuje trestní zákoník díky odkazu na mimotrestní předpis sankcionovat kromě nežádoucí formy usmrcení zvířete také některé nevhodné zásahy do jeho zdraví. Bude proto jistě zajímavé sledovat, zda bude český zákonodárce v trendu rozšiřování ochrany „zvířecího zdraví" pokračovat do té míry, že bychom se napříště v trestním zákoníku setkali s vymezením těžké újmy na zdraví zvířete, či dokonce s novými skutkovými podstatami spočívajícími v ublížení na zdraví zvířeti nebo ublížení na zdraví zvířeti z nedbalosti.

Nepochybně to bude i nadále předmětem diskuzí (nejen) odborné veřejnosti. Tímto textem jsem se pokusil do této diskuze přispět a poukázat na to, že při zachování přiměřené míry považuji trend směřující k poskytování vyšší míry ochrany zvířatům nežli majetkovým hodnotám za správný.

Literatura:

1. BALOUNOVÁ, Eva, HAVLÍČEK, Radek, KOLIBA, Viktor a STRAKA, Daniel. *Týrání zvířat: Právní úprava trestného činu týrání zvířat a trestních sankcí.* Praha: Parlamentní institut, Kancelář Poslanecké sněmovny, 2018. Odpověď na dotaz č. 3328. 18 s.

2. BĚLOVSKÝ, Petr. Odpovědnost za škodu způsobenou zvířaty v římském právu. In *CONSTANS ET PERPETUA VOLUNTAS. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014, s. 23–30. ISBN 978-80-8082-764-9.
3. ELIÁŠ, Karel. Věc jako pojem soukromého práva. *Právní rozhledy*. 2007, č. 4, s. 119–126. ISSN 1210-6410.
4. HEINRICHS, Helmut. In PALANDT, Otto et al. *Bürgerliches Gesetzbuch*. München: C. H. Beck; Auflage: 63., neubearbeitete Auflage, 2003. 2917 s. ISBN 978-34-0651-035-9.
5. PIETRZYKOWSKI, Tomasz. *Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn*. Springer International Publishing, 2017. 158 s. ISBN 978-33-1953-461-9.
6. PROUZA, Ivan. Zvíře na rozhraní mezi osobou a věcí. *Právní rozhledy*. 2017, č. 1, s. 13–17. ISSN 1210-6410.
7. ŠVESTKA, Jiří a STUNA, Stanislav. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2011, č. 10, s. 366–373. ISSN 1210-6410.

TRESTNOPRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ HOKEJISTOV PRI VÝKONE ŠPORTOVEJ ČINNOSTI

CRIMINAL LIABILITY OF HOCKEY PLAYERS IN THE PERFORMANCE OF SPORTING ACTIVITIES

doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra trestného práva/
Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Faculty of Law, Department of Criminal Law

Abstrakt: Športová činnosť predstavuje veľmi špecifickú spoločenskú činnosť, a to vzhľadom na jej samotnú podstatu, ako aj špecifický účel, ktorý plní. Uvedené platí o to viac, pokiaľ ide o hokej, pre ktorý je signifikantná rýchlosť, dynamickosť a kontaktnosť, s čím súvisí aj celý rad interpretačných a aplikačných problémov, s ktorými sa trestnoprávna jurisprudencia doposiaľ uspokojivo nevysporiadala. V aplikačnej praxi prevláda formálna a dogmatická interpretácia relevantných hmotnoprávnych inštitútov, čo má vo svojich dôsledkoch potenciálne prekážky pre samotný ďalší vývoj tohto športu. Pre trestnoprávnu jurisprudenciu pre najbližšie obdobie stojí výzva na kreovanie zovšeobecňujúcich interpretačných a aplikačných pravidiel pre vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti športovcov, osobitne hokejistov, v situáciách, keď dochádza k porušovaniu či ohrozovaniu ich života a zdravia.

Abstract: Sport activity is a very specific social activity, given its very nature and the specific purpose it fulfills. This is all the more so when it comes to hockey for which the dynamics and contact speed is synonymous, and so does the whole range of interpretative and application issues that have not beensufficiently addressed by the criminal case law. The application practice is dominated by the formal and dogmatic interpretation of the relevant bodies of law, which has the potential obstacles to the urther development of the sport itself. For criminal law jurisprudence, for the coming period, there is a challenge to create generalizing interpretative and application rules, to bring criminal responsibility to sportsmen, especially hockey players, in situations where violations or threats to their lives and health occur.

Kľúčové slová: športová činnosť, ľadový hokej, hokejové bitky, okolnosť vylučujúca protiprávnosť, výkon práv a povinností, športové riziko, ublíženie na zdraví, športové pravidlá, bojové športy.

Keywords: sporting activities, ice Hockey, hockey battles, circumstance exclding illegality, exercise of rights and obligations, sport risk, damage on health, sporting rules, fighting sports.

Úvod

Život a zdravie v hierarchii spoločenských hodnôt predstavujú absolútnu hodnotu a tomu musí korešpondovať aj ochrana, ktorá je tejto hodnote poskytovaná v právnom poriadku.

Právo na život a zdravie patrí medzi základné ľudské práva a slobody, pričom je ukotvené tak v Ústave Slovenskej republiky, ako aj v medzinárodných dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná, osobitne v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Podľa čl. 15 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky: *„Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením."*

Podľa čl. 2 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd *„právo každého na život je chránené zákonom"*.

Právo na život je vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd. Právny poriadok Slovenskej republiky chráni ľudský život ako kľúčovú hodnotu právneho štátu.[1] Na ochranu života ideovo a vecne nadväzuje aj ochrana poskytovaná zdraviu človeka, dôsledkom tejto vzájomnej interakcie a podmienenosti je aj vecná a systémová konzistentnosť normatívnej úpravy poskytujúcej ochranu týmto spoločenským hodnotám.

Limity ochrany života a zdravia obsiahnuté tak v Ústave Slovenskej republiky, ako aj v medzinárodných dokumentoch, nachádzajú svoj konkrétny odraz aj v jednotlivých inštitútoch Trestného zákona.

V centre pozornosti Trestného zákona je človek, jeho život, zdravie a telesná integrita. Významu tohto chráneného spoločenského záujmu korešponduje aj zvolená systematika osobitnej časti Trestného zákona, keď ochrana života a zdravia je obsiahnutá predovšetkým v prvej hlave osobitnej časti Trestného zákona. Ochrane života a zdravia je však pozornosť venovaná aj v ďalších ustanoveniach zaradených v osobitnej časti Trestného zákona, či už v rámci základ-

[1] Porov.: I. ÚS 12/01.

ných alebo kvalifikovaných skutkových podstatách (napr. § 208, § 284, § 289, § 313, § 359 a pod.). V uvedenom kontexte sa žiada pripomenúť, že v prvej hlave osobitnej časti sú zaradené len tie trestné činy, pri ktorých je život a zdravie jediným či primárnym objektom trestného činu.

1 Všeobecné východiská trestnoprávnej ochrany života a zdravia pri výkone športovej činnosti

Športové odvetvie je v súčasnosti jednou z najmodernejších a najrýchlejšie sa rozvíjajúcich spoločenských činností, napriek tomu, že pre šport je príznačná určitá miera autonómie spočívajúca predovšetkým v jeho vlastnej štruktúre a regulácii, nie je možné ho vnímať ako celkom nezávislý odbor, pretože je stále (vo väčšej či menšej miere) zviazaný s inými vednými disciplínami (filozofiou a psychológiou) počínajúc ekonomikou až po samotné právo, pretože právo ako univerzálny normatívny systém musí ovplyvňovať a regulovať aj vzťahy vznikajúce v súvislosti so športovou činnosťou.

V športovom prostredí sa objavuje celý rad škodlivých konaní, ktoré sú primárne postihované na základe disciplinárnych predpisov prijatých výkonnými orgánmi športových organizácií, ktoré majú interný charakter.[2]

V tejto súvislosti vyvstáva legitímna otázka, či predmetné škodlivé konania vyskytujúce sa pri výkone športovej činnosti postačuje postihovať (sankcionovať) len v rámci disciplinárnej zodpovednosti podľa interných disciplinárnych pravidiel, alebo je namieste uplatňovať aj prípadnú trestnoprávnu zodpovednosť, a ak áno, ktoré konania a akým spôsobom. Jednoducho je potrebné uvažovať o stanovení všeobecných limitov a signifikantných kvalifikačných znakov, podľa ktorých by bolo možné postupovať (sankcionovať) škodlivé konania vyskytujúce sa pri výkone športovej činnosti v konkrétnych prípadoch.

V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že absentuje kvalifikovaná (odborne erudovaná) relevantná judikatúra, ktorá by stanovila zovšeobecňujúce interpretačné a aplikačné pravidlá pre vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti športovcov v situáciách, keď dochádza k porušovaniu či ohrozovaniu života alebo zdravia. Pokiaľ aj nejaká judikatúra existuje vo vzťahu k uplatňovaniu trestnoprávnej zodpovednosti športovcov za ohrozenie či porušenie života

[2] COUFALOVÁ, B., PINKAVA, J., POCHYLÁ, V. Trestněprávní odpovědnost ve sportu. Praha: Leges, 2014, s. 9.

a zdravia, potom v nej absentuje akákoľvek vysvetľujúca argumentácia, ktorá by umožňovala procesným stranám, ako aj nezainteresovaným osobám pochopiť, prečo konajúci súd rozhodol určitým spôsobom. V dôsledku uvedeného predmetné rozhodnutia možno označiť ako arbitrárne a nepreskúmateľné. V koncentrovanej forme možno konštatovať, že predmetné rozhodnutia dávajú odpoveď iba na otázku ako konajúci súd v predmetnej veci rozhodol, nie však prečo tak rozhodol.

Na rozdiel od trestnoprávnej judikovanej súdnej praxe, trestnoprávna jurisprudencia v poslednom období tejto problematike venuje pomerne značnú pozornosť, keď spracovala viaceré parciálne otázky súvisiace s trestnoprávnou zodpovednosťou športovcov za športové úrazy a postupne sa pokúša aj o generovanie všeobecných pravidiel pri ich posudzovaní.[3]

V trestnoprávnej jurisprudencii sa uplatňujú ***tri koncepcie posudzovania trestnoprávnej zodpovednosti športovcov za športové úrazy:***

1. Koncepcia absolútnej športovej imunity, ktorá zakladá absolútnu športovú beztrestnosť za spáchané protiprávne konanie v rámci športovej činnosti.
2. Koncepcia rigidného uplatňovania právneho poriadku, teda obligatórneho trestného stíhania všetkých možných foriem škodlivého konania v rámci určitej športovej činnosti.
3. Modifikovaná koncepcia teórie trestnej zodpovednosti, ktorá predstavuje určitú kombináciu oboch predchádzajúcich koncepcií, pričom vo svojej podstate predstavuje koncepciu čiastočnej športovej imunity. Táto tretia koncepcia jednoducho ráta s aplikáciou noriem trestného práva, avšak ráta aj s určitou mierou športového rizika, ktoré by sa malo vo väčšej či menšej miere uplatňovať s prihliadnutím na okolnosti konkrétneho prípadu.[4]

[3] KRÁLIK, M. Právo ve sportu. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. KRÁLIK, M. Civilní a trestní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy. Praha: Leges, 2016. KOCINA, J. Přípustné riziko ve sportu. Bulletin advokacie 2/2016. PRUSÁK, J. Šport a právo (úvod do dejín, teórie a praxe právnej zodpovednosti v športe). I. vydanie. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1984.

[4] C. d. v poznámke č. 2, s. 13 a nasl. Rovnako porov.: SADOVSKÝ, S. Právní aspekty násilí ve sportu. I. vydání. Praha: Karolinum, 2010, s. 35 – 38.

2 Trestnoprávna zodpovednosť za ublíženie na zdraví v hokeji

Ľadový hokej je považovaný za ďalší z radu športov, pri ktorých bežne dochádza k spôsobeniu zranení vo väčšej miere ako pri ostatných kolektívnych športoch.

Základnou – charakteristickou črtou hokeja je jeho dynamický a veľmi kontaktný charakter, aj preto sa svojím charakterom hokej veľmi približuje ku kontaktným bojovým športom. Vzhľadom na kontaktný charakter ľadového hokeja tvoria zranenia jeho nevyhnutnú súčasť, a preto je potrebné pri vyvodzovaní trestnoprávnej zodpovednosti postupovať veľmi citlivo.

V uvedených intenciách charakterizuje hokej aj aktuálna judikovaná súdna prax v Českej republike,[5] keď v tejto súvislosti pripomína, že: *„Hokej je pomerne špecifický kontaktný šport, pri ktorom bude hranica posudzovania trestnej zodpovednosti (na rozdiel napríklad od futbalu) ešte viac posunutá. Je potrebné teda tolerovať konanie, ktoré by v ostatných športoch mohli zakladať trestnú zodpovednosť.“*

Český Najvyšší súd v tejto súvislosti pripomína, že *„účelom pravidiel športových hier je nielen stanoviť súperiacim stranám rovnaké podmienky, ale zároveň aj chrániť zdravie hráčov pred zákrokom, ktoré spravidla, či aspoň občas, vedú k ich zraneniu a že na dodržanie herných pravidiel je spoločenský záujem*“.[6]

V poslednom období je pomerne často pertraktované rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, v ktorom prezentuje právny záver, že *„trestnú zodpovednosť športovcov za zákroky v kontaktných športoch je potrebné posudzovať podľa neprimeranosti zákroku v danej hernej situácii a povahy predchádzajúcich zákrokov hráča v obdobných herných situáciách*“.[7]

Coufalová, B. v tejto súvislosti sa pokúsila generalizovať a zároveň systematizovať prípady, keď prichádza do úvahy trestnoprávna zodpovednosť za úrazy (ublíženia na zdraví) pri kontaktných športoch do dvoch základných skupín:

1. Prvú skupinu predstavujú prípady, keď dôjde k jednoznačne nedovoleným zákrokom spôsobeným v zápale hry (napr. úmyselné narazenie hlavou protihráča na mantinel a pod.) a na základe tohto konania bude spôsobená vážna ujma na zdraví.

[5] Porov.: Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 11. 12. 2002 sp. zn. 5Tdo 997/2002. Rovnako porov.: R 3Tdo 1355/2006.

[6] Porov.: Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. 3. 2007 sp. zn. 3Tdo 1355/2006.

[7] Porov.: Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 31. 8. 2016 sp. zn. 7Tdo 561/2016.

2. Druhú skupinu prípadov predstavujú konania, keď je druhému spôsobená ujma na zdraví v dôsledku určitého zákerného konania hráča (napr. úder hokejistu mimo hry, úmyselné kopnutie korčuľou do hlavy, úmyselné narazenie hlavou o mantinel a pod.). Tieto konania môžu byť nebezpečné predovšetkým z dôvodu, že ich poškodený v danom momente nečaká, čo veľmi často vedie k vážnejším zdravotným ujmám.[8]

3 Trestnoprávne konzekvencie hokejovej bitky (kazuistické a teoretické východiská)

Špecifickou otázkou z hľadiska posudzovania trestnej zodpovednosti za zranenia v hokeji, je otázka tzv. „bitiek" medzi dvoma hráčmi. Tieto prípady sú známe predovšetkým z NHL, kde bitky sú považované za nevyhnutú súčasť hokeja, ktoré dotvárajú atmosféru tohto športu. Bitky v NHL sú trestné doposiaľ výlučne v rovine disciplinárnych trestov, z tohto dôvodu je v týchto prípadoch v USA a Kanade doposiaľ trestná zodpovednosť vylúčená.

V NHL je hokejová bitka dokonca bežnou súčasťou taktického repertoáru mužstiev, keď jednotlivé mužstvá majú dokonca vyčleneného určitého hráča – provokatéra, ktorý sa zameriava na najlepších hráčov súpera, v snahe ich vyprovokovať a znepríjemniť im priebeh hry.

V hokejových bitkách zaujala celkom rigidné stanovisko aj Coufalová, B., keď v tejto súvislosti sa prikláňa k uplatňovaniu teórie (koncepcie) absolútnej trestnej imunity aktérov hokejovej bitky, pričom na podporu tohto záveru argumentačne poznamenáva, že *„hokejové bitky sa svojou podstatou približujú problematike bojových športov, aj keď nie v plnej miere"*.[9]

3.1 Kazuistické východiská

Pokiaľ platí deklarovaná premisa, že judikatúra vzťahujúca sa k trestnoprávnej zodpovednosti športovcov v hokeji je skôr sporadická a argumentačne nepresvedčivá, potom táto premisa s jednou jedinou výnimkou platí aj vo vzťahu k trestnej zodpovednosti hokejistov za ublíženie na zdraví, ku ktorým dochádza pri hokejových bitkách.

[8] C. d. v poznámke č. 2, s. 52.
[9] C. d. v poznámke č. 2, s. 54.

Avizovanú výnimku predstavuje rozsudok Okresného súdu v Poprade zo 6. 7. 2015 pod sp. zn. 5T 149/2014, ktorým konajúci súd uznal obžalovaného M. Š., hráča HC KOŠICE, za vinného zo spáchania zločinu ublíženia na zdraví podľa § 155 ods. 1 Tr. zák., v jednočinnom súbehu s prečinom výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. a) Tr. zák., na tom skutkovom základe, že: „Počas zápasu štvrťfinále play-off, na ľadovej ploche, po prerušení hry rozhodcom, po zhodení rukavíc, počas vzájomného držania sa za dresy s poškodeným M. J., hráčom HK POPRAD, potom, čo M. J. dal najavo, že sa biť nebudú, načo M. J. pustil jeho dres a pootočil hlavou mierne doprava, aby videl svojho spoluhráča, tohto nečakane udrel päsťou do sánky vľavo, čím M. J. spôsobil pomliaždenie mäkkých tkanív a zlomenín sánky s dobou liečenia a PN viac ako 56 dní."

K prezentovanému popisu skutku sa žiada navyše dodať a poznamenať, že tento si konajúci súd nekriticky osvojil zo skutkovej vety podanej obžaloby, bez akejkoľvek reflexie na skutočnosti, ktoré vyšli najavo počas dokazovania na hlavnom pojednávaní a ktoré odôvodňovali modifikáciu skutkovej vety oproti podanej obžalobe v tom smere, že rukavice ako prvý zhodil na ľad poškodený, a to už v momente, keď sa nachádzal na modrej stredovej čiare a následne dokorčuľoval k obžalovanému, tohto chytil oboma rukami za dres s odôvodnením, že rukavice zhodil preto, aby si lepšie pridržal protihráča – obžalovaného pri bitke a rovnako sám poškodený potvrdil, že hlavu vôbec nepootočil žiadnym smerom a v konečnom dôsledku potvrdil aj to (čo vyplynulo aj z obrazového záznamu), že sa aktívne do tejto bitky zapojil aj on, len na rozdiel od obžalovaného nespôsobil žiadne zranenia obžalovanému.

Okresný súd v Poprade odôvodnenie svojho rozhodnutia argumentačne založil na tom, že obžalovaný popísaným konaním neprimeraným, neadekvátnym, nedovoleným a zákonom zakazujúcim spôsobom atakoval poškodeného, čím takto podľa súdu vysokou mierou prekročil hranice povinnosti uvedené v profesionálnej hráčskej zmluve, ako aj povinnosti uvedené v Základných pravidlách ľadového hokeja a v konečnom dôsledku aj povinnosti uvedené v Disciplinárnom poriadku Slovenského zväzu ľadového hokeja.

K uvedenému konajúci súd navyše poznamenáva, že predmetné konanie nemožno subsumovať pod ust. § 28 ods. 1 Tr. zák., ktoré normatívne upravuje výkon práv a povinností ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť, pretože predmetné konanie odporuje všeobecne záväznému právnemu predpisu a zároveň

svojou závažnosťou vysoko prekračuje hranice pravidiel ľadového hokeja, ohrozujúc pritom ľudský život a zdravie.[10]

Nad rámec argumentácie obsiahnutej v odôvodnení cit. rozhodnutia konajúci súd v rámci odôvodnenia prezentovaného bezprostredne po vyhlásení rozsudku k veci dodal, že nevidí absolútne žiaden rozdiel medzi hokejovou bitkou a pouličnou bitkou.

V nadväznosti na predmetný rozsudok Krajský súd v Prešove rozsudkom z 19. 1. 2017 pod sp. zn: 3To/42/2015 zrušil napadnutý rozsudok Okresného súdu v Poprade, pričom uznal obžalovaného za vinného len zo spáchania zločinu ublíženia na zdraví podľa § 155 ods. 1 Tr. zák., pričom pri ukladaní trestu uplatnil moderačné právo podľa ust. § 39 ods. 1 Tr. zák. a uložil obžalovanému trest odňatia slobody vo výmere 12 mesiacov s podmienečným odkladom jeho výkonu rovnako na 12 mesiacov. Zároveň modifikoval aj samotný skutok oproti rozsudku súdu I. stupňa tak, že vypustil z popisu skutku tú časť skutkového deja, ktorý popisoval, že poškodený v čase úderu obžalovaným mal pootočenú hlavu, ako aj to, že obžalovaný udrel poškodeného neočakávane.[11]

Napriek popisovanej modifikácii skutku, oproti rozsudku súdu I. stupňa Krajský súd v Prešove sa stotožnil s právnym záverom prezentovaným súdom I. stupňa, pričom neakceptoval argumentáciu obsiahnutú v podanom odvolaní bez akéhokoľvek vysvetľujúceho stanoviska, ako už býva v takýchto prípadoch zvykom, z čoho sa už pomaly, ale isto stáva pravidlo. Obžalovaný teda vie, ako rozhodol Krajský súd v Prešove ako odvolací súd v jeho veci, ale nevie, prečo tak rozhodol.

3.2 Teoretické východiská – náčrt možných riešení

Teoreticky do úvahy prichádzajú viaceré riešenia popísanej kazuistiky:

1. Riešenie, ktoré si osvojil pri svojom rozhodovaní tak okresný, ako aj krajský súd, ktorého podstata spočíva vo formálnom uplatňovaní podmienok trestnoprávnej zodpovednosti, vrátane podmienok uplatňovania (interpretácie a aplikácie) okolnosti vylučujúcich protiprávnosť, vo forme výkonu práv a povinností podľa § 28 Tr. zák., pričom prílišnú tvrdosť, drakonickosť trestného postihu páchateľa, pri absencii materiálneho korektívu u zločinov, sa zmierňuje použitím moderačného práva podľa § 39 ods. 1 Tr. zák. (formálna trestnoprávna zodpovednosť).

[10] Rozsudok Okresného súdu Poprad zo dňa 6. júla 2015 sp. zn. 5T 149/2014.
[11] Rozsudok Krajského súdu v Prešove, zo dňa 19. 01. 2017.

2. Riešenie, ktoré predpokladá materiálne uplatnenie okolnosti vylučujúcej protiprávnosť vo forme výkonu práv a povinností podľa § 28 Tr. zák. (materiálna trestnoprávna zodpovednosť).

Z podstaty prezentovaných riešení je zrejmé, že ide o kolíziu a zároveň konkurenciu medzi formálnym a materiálnym uplatnením inštitútu výkonu práv a povinností podľa § 28 Tr. zák. ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť konania.

Podľa § 28 ods. 1 Tr. zák. *„čin inak trestný nie je trestným činom, ak ide o výkon práva alebo povinností vyplývajúcich zo všeobecne záväzného právneho predpisu, z rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci, z plnenia pracovných či iných úloh alebo zo zmluvy, ktorá neodporuje všeobecne záväznému právnemu predpisu, ani ho neobchádza; spôsob výkonu práv a povinností nesmie odporovať všeobecne záväznému právnemu predpisu“*.

Výkon práv a povinností ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť vyplýva zo zásady, že ak právny predpis, ktorý je súčasťou právneho poriadku prikazuje konať určitým spôsobom alebo aspoň určité konanie dovoľuje či umožňuje, takéto konanie nemôže byť protiprávnym a nemôže naplniť ani základné znaky trestného činu, hoci takéto konanie formálne vykazuje znaky skutkovej podstaty niektorého z trestných činov.[12]

K uvedenému GAŇA, S. navyše dodáva, že *„ustanovenie § 28 ods. 1 Tr. zák. možno právom označiť za kolízne ustanovenie – ustanovenie riešiace stret dvoch právnych noriem, a to trestnoprávnej normy zakazujúcej a sankcionujúcej určité konanie a právnej normy iného právneho odvetvia dovoľujúcej či prikazujúcej to isté konanie.“*[13]

Sme toho názoru, že inštitút výkonu práv a povinností podľa § 28 ods. 1 Tr. zák. je potrebné interpretovať a aplikovať prísne individuálne s prihliadnutím na okolnosti konkrétneho prípadu, komplexne, teda vrátane posudzovania predeliktnej a postdeliktnej situácie (čo samotnému skutku predchádzalo, ako aj nasledovalo po jeho spáchaní), ale predovšetkým z hľadiska závažnosti konania páchateľa, a to v kontexte zovšeobecňujúcich hodnotiacich (referenčných) kritérií, o sumarizácii ktorých sa zmieňujeme v ďalšej časti tohto príspevku.

[12] POLÁK, P. Okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť a protiprávnosť činu. In.: IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 192.

[13] GAŇA, S. Okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu v rekodifikovanom Trestnom zákone. In.: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2007. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 16. – 18. 04. 2007. Častá – Papiernička. Bratislava: Právnická fakulta UK, vydavateľské oddelenie, 2007, s. 697.

Sme toho názoru, že predeliktné konanie poškodeného objasňuje okolnosti, ktoré bezprostredne predchádzali samotnému skutku a ktoré vyvolali – iniciovali samotný konflikt medzi páchateľom a poškodeným vrátane osoby, ktorá predmetný konflikt vyvolala. Objasnenie uvedenej skutkovej okolnosti sa javí podstatnou z hľadiska posúdenia závažnosti konania páchateľa, teda okolnosti, ktorá podmieňuje relevantnosť úvah o existencii okolnosti vylučujúcej protiprávnosť konania, vo forme inštitútu výkonu práv a povinností podľa ust. § 28 Tr. zák.

Predovšetkým sme toho názoru, že fyzický konflikt medzi hráčmi športového stretnutia možno subsumovať pod výkon športovej činnosti, a teda právne kvalifikovať ako okolnosť vylučujúcu jeho protiprávnosť vo forme plnenia pracovných či iných úloh, za podmienky, že sa vykonáva v medziach stanovených pre daný druh športu. Za výkon športovej činnosti v medziach stanovených pravidiel je potrebné považovať aj výkon športovej činnosti, ktorý síce formálne porušuje stanovené pravidlá hry, avšak tieto pravidlá hry s takýmto konaním výslovne počítajú a pre tento prípad aj ustanovujú sankcie – tresty. Navyše s porušením týchto pravidiel, v náväznosti na daný druh športu, sa aj všeobecne ráta, dochádza k nim pravidelne a porušenie týchto pravidiel je pre daný šport typické.

Fyzický konflikt medzi hráčmi športového stretnutia, ktorý je bezprostredným dôsledkom predchádzajúcej hernej situácie, je výkonom športovej činnosti, ktorý je realizovaný v súlade so zásadnými pravidlami, všeobecne uznávanými a zaužívanými pre výkon tejto športovej činnosti, a to vzhľadom na charakter tejto činnosti, keď ide o fyzicky kontaktný šport. Jednoducho fyzický konflikt medzi protihráčom, ktorý je bezprostredným dôsledkom a vyústením predchádzajúcej hernej situácie a ktorého sa aktívne zúčastnili obaja aktéri, je bežným modelom výkonu takéhoto práva, a teda okolnosťou vylučujúcou protiprávnosť takéhoto konania podľa ust. § 28 ods. 1 Tr. zákona. Právne bez významu nie je ani skutočnosť, že fyzický konflikt medzi protihráčmi je vyústením nielen ich fyzických stretov počas stretnutia, ale rovnako aj vyústením extrémneho emocionálneho a psychického vypätia.

Inštitút výkonu práv a povinností ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť, nemožno redukovať výlučne na bojové športy, ktorých súčasťou sú zranenia súperov, ale je potrebné tento inštitút analogicky uplatňovať aj na tie druhy športovej činnosti, ktoré sa svojou povahou (t. z. rýchlosťou, kontaktnosťou) vo svojej podstate k týmto bojovým športom približujú, či dokonca stotožňujú. Je teda nevyhnutné pri interpretácii a aplikácii ust. § 28 ods. 1 TZ uplatňovať materiál-

ny, nie formálny či doktrinálny výklad, ktorý ako jediný umožňuje správanie identifikovať skutočnú podstatu, zmysel a účel tohto inštitútu.

Bitky v hokeji sú bežnou súčasťou tohto športu, aj keď v rozpore s jeho pravidlami. Jednoducho nejde o žiaden exces a žiaden exces nevykazuje ani predmetný skutok, teda bitka medzi obžalovaným a poškodeným. Obaja hráči, ktorí sa zúčastňujú bitky, sú uzrozumení aj s prípadnými následkami vo forme škody na zdraví. V danom prípade poškodený bol dokonca iniciátorom bitky, keď predtým, ako pristúpil k obžalovanému, zhodil rukavice z rúk, čo sa všeobecne medzi hráčmi v hokeji považuje za výzvu na bitku a navyše ako prvý chytil oboma rukami obžalovaného za dres. Následne konanie poškodeného, keď tento napriek negatívnej reakcii obžalovaného na výzvu poškodeného, či sa chce biť, stále držal rukami obžalovaného za dres, ktorý takéto konanie vyhodnotil ako snahu poškodeného pokračovať v konflikte, resp. začať bitku. Nad rámec uvedeného sa žiada poznamenať, že v avízovanej kazuistike nebolo preukázané, aby obžalovaný udrel poškodeného zákerne, neočakávane.

Sme toho názoru, že uplatňovanie trestnej zodpovednosti za týchto okolností by narušovalo zmysel a podstatu hokeja, ako aj genézu jeho vývoja, tak ako sa táto hra vyvíjala v uplynulom období. Jednoducho cieľom, zámerom obžalovaného, s ktorým prijal výzvu na tzv. férovku – bitku nebolo mu spôsobiť zranenie, ale konfrontovať svoj fyzický potenciál, tak ako je to aj v iných herných situáciách.

K uvedenému sa žiada navyše poznamenať, že doktrinálna interpretácia a aplikácia inštitútu výkonu práv a povinností podľa ust. § 28 Tr. zákona spôsobom, ako ho prezentuje v napadnutom rozsudku súd I. stupňa, nezohľadňuje všetky rozhodujúce skutočnosti podmieňujúce správnosť interpretácie tohto inštitútu, a teda nereflektuje na všetky referenčné kritériá posudzovania závažnosti konania páchateľa, ktoré vo svojom súhrne podmieňujú možnosť uplatnenia práve inštitútu výkon práv a povinností podľa ust. § 28 Tr. zák., ktoré nanovo koncipuje aktuálna judikovaná prax všeobecných súdov v Českej republike.[14] Nič na veci, na ich aktuálnosti a relevantnosti aj pre potreby v podmienkach trestného konania nemení skutočnosť, že ide o kritériá kreované v súvislosti s rozhodovaním o uplatňovaných civilných nárokoch v civilných sporových konaniach, a to podľa zásad analógie iuris Najvyšší súd Českej republiky v tejto súvislosti právne uzatvára, že *„k tomu, aby porušenie pravidiel športovej hry vedúce ku škode na zdraví mohlo byť považované za porušenie prevenčnej povinnosti v zmysle ust.*

[14] Porov.: R 25Cdo 493/2015.

§ 415 Obč. zák., musí mať určitú vyššiu intenzitu, teda musí podstatným spôsobom vybočovať z bežného spôsobu hry".

K uvedenému sa žiada poznamenať, že „hokejové bitky" sú bežnou súčasťou toho športu a dokonca aj disciplinárne pravidlá s nimi rátajú, aj keď ako s nedovolenou, ale súčasťou hry. K hokejovej bitke nikdy nedochádza v priebehu hry, ale po jej prerušení, lebo už samotný začiatok bitky je dôvodom na prerušenie hry. Prerušenie hry počas hracieho času (zápasu) je súčasťou tohto športového zápasu.

V súvislosti s citovaným rozhodnutím Najvyššieho súdu ČR sa žiada osobitne upriamiť pozornosť na skutočnosť, že konajúci súd s osobitnou naliehavosťou interpeluje na aplikačnú prax, aby pri posudzovaní intenzity porušenia športových pravidiel nevychádzali výlučne, resp. v rozhodujúcej miere zo závažnosti následku, ale zo závažnosti konania hráča, pričom pri ***posudzovaní závažnosti konania*** je potrebné uplatniť tieto ***hodnotiace kritériá***:

- charakter športovej činnosti (dynamický, fyzický a kontaktný šport, pričom hokejové bitky sú imanentnou súčasťou tohto športu),
- podstata výkonu športovej činnosti (hokejové bitky, pokiaľ nevykazujú symptómy zákernosti, tvoria podstatu tejto hry, o čom svedčí aj skutočnosť, že jednotlivé hokejové tímy NHL a dokonca aj v Európe majú hráčov určených dokonca k vyvolávaniu férových bitiek, pričom férové hokejové bitky tvoria súčasť „herného taktického repertoára"),[15]
- spoločensko-kultúrny vývoj (hokejové bitky férové) boli súčasťou tohto športu od jeho vzniku a predstavujú jeho signifikantný prvok a doposiaľ nikdy v žiadnom štáte, bez ohľadu na právnu kultúru, neboli trestnoprávne postihované).

Nemožno preto prisvedčiť správnosti a dôvodnosti interpretácie a aplikácie inštitútu výkonu práv a povinností podľa § 28 Tr. zák. súdom I. stupňa na daný skutkový stav, keď férovú hokejovú bitku medzi dvoma protihráčmi nepovažuje za súčasť – priamy výkon hokejovej športovej činnosti len preto, že ide o porušenie ustanovených športových pravidiel pre daný druh športu.

Sme toho názoru, že medze interpretácie a aplikácie inštitútu výkonu práv a povinností nemožno reštriktívne stotožňovať a zamieňať s disciplinárnymi pravidlami (či obsahom povinností vyplývajúcich z profesionálnej hráčskej zmluvy) stanovenými pre určitú športovú činnosť.

[15] C. d. v poznámke č. 2, s. 53.

Inými slovami povedané, medze interpretácie a aplikácie inštitútu výkonu práv a povinností nie sú určované disciplinárnymi pravidlami stanovenými pre jednotlivé športové činnosti, ale materiálnou podstatou tohto športu, ako aj tohto hmotnoprávneho inštitútu.

V opačnom prípade by platila premisa, že každé porušenie športových pravidiel, ktoré vyvolalo následok ustanovený v Tr. zákone (v danom prípade vo forme ublíženia na zdraví), by zakladalo trestnoprávnu zodpovednosť športovca.

Takáto interpretácia a aplikácia inštitútu výkonu práv a povinností podľa § 28 Tr. zák. by nevyhnutne popierala podstatu a spoločensko-historickú genézu tohto športu.

Jednoducho pri interpretácii a aplikácii inštitútu výkonu práv a povinností nemožno favorizovať dogmatický výklad, ale výklad historický, teleologický a ústavnokonformný, teda výklad, ktorý by umožňoval pochopiť a vyložiť materiálnu podstatu tak inštitútu výkonu práv a povinností, ako aj športu (hokeja) samotného a v konečnom dôsledku, aby vytváral dostatočný priestor pre jeho ďalší dynamický vývoj v budúcnosti.

Sme toho názoru, že nie každé konanie, ktoré porušuje športové pravidlá a zároveň napĺňa aj formálne pojmové znaky príslušnej skutkovej podstaty trestného činu, možno bez ďalšieho považovať za natoľko spoločensky škodlivé, že je nevyhnutné ho aj trestnoprávne postihovať, ale len také konanie, ktoré zároveň odporuje materiálnej podstate (charakteru) tohto športu.

Literatúra:

1. COUFALOVÁ, B., PINKAVA, J., POCHYLÁ, V. Trestněprávní odpovědnost ve sportu. Praha: Leges, 2014.
2. GAŇA, S. Okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu v rekodifikovanom Trestnom zákone. In.: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2007. Zborník z medzinárodnej konferencie, konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007, Častá – Papiernička. Bratislava: Právnická fakulta UK, vydavateľské oddelenie, 2007.
3. KOCINA, J. Přípustné riziko ve sportu. Bulletin advokacie 2/2016.
4. KRÁLIK, M. Právo ve sportu. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.
5. KRÁLIK, M. Civilní a trestní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy. Praha: Leges, 2016.
6. POLÁK, P. Okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť a protiprávnosť činu. In.: IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006.

7. PRUSÁK, J. Šport a právo (úvod do dejín, teórie a praxe právnej zodpovednosti v športe). I. vydanie. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1984.
8. SADOVSKÝ, S. Právní aspekty násilí ve sportu. I. vydání. Praha: Karolinum, 2010.
9. Rozsudok Okresného súdu Poprad zo dňa 6. júla 2015 sp. zn. 5 Tdo 149/2014.
10. Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 19. 1. 2017 sp. zn. 3To/42/2015.
11. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 11. 12. 2002 sp. zn. 5 Tdo 997/2002. Rovnako porov. R 3T do 1355/2006.
12. Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. 3. 2007 sp. zn. 3 Tdo 1355/2006.
13. Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 31. 8. 2016 sp. zn. 7 Tdo 561/2016.
14. I. ÚS 12/01.
15. R 25Cdo 493/2015.

NIEKTORÉ ASPEKTY OCHRANY ŽIVOTA TRESTNÝM PRÁVOM[1]

SOME ASPECTS OF LIFE PROTECTION BY CRIMINAL LAW[2]

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Abstrakt: Právo na život je základným ústavným právom priznaným každému ľudskému jedincovi bez akéhokoľvek rozdielu a jeho zmyslom je ochrana ľudského života. Proti životu jedinca sú namierené viaceré trestné útoky, z ktorých najzávažnejší je kvalifikovaný ako trestný čin úkladnej vraždy. Úkladná vražda spočíva v úmyselnom usmrtení iného s vopred uváženou pohnútkou. V podmienkach Slovenskej republiky platí absolútny zákaz eutanázie, ktorý je vyjadrený v skutkových podstatách trestných činov proti životu a zdraviu.

Abstract: The right to life is a fundamental constitutional right granted to every human individual without any distinction, and its purpose is the protection of human life. Against the life of the individual are directed several criminal attacks, of which the most serious is classified as the crime of assassination. The assassination consists in deliberately killing another with a premeditated motion. In the conditions of the Slovak Republic there is an absolute ban on euthanasia, which is expressed in the facts of crimes against life and health.

Kľúčové slová: právo na život, trestné právo, úkladná vražda, motív vraždy, eutanázia.

Key Words: right to life, criminal law, assassination murder, motive of murder, euthanasia.

Právne ustanovenia zaručujúce právo na život sú obsiahnuté Listine základných práv a slobôd hneď na prvom mieste a až za nimi nasledujú ustanovenia zaru-

[1] Tento príspevok bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

[2] This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

čujúce ostatné základné práva a občianske slobody. V Slovenskej republike je priorita práva na život vyjadrená v čl. 15 ods. 1 jej ústavy,[3] podľa ktorého každý má právo na život. Právo na život ja priznané každému rovnako, je univerzálnym právom priznaným každému ľudskému jedincovi bez akéhokoľvek rozdielu a jeho zmyslom je ochrana ľudského života ako základnej hodnoty našej spoločnosti.[4]

Záväzok štátu chrániť životy svojich občanov je pevne zakotvený v ustanoveniach trestného práva, prostredníctvom ktorého sa zakazuje pozbavenie života človeka pod hrozbou trestnoprávnej sankcie. Trestnoprávna ochrana života tak nadväzuje na ústavnoprávnu a dotvára právny systém ochrany života. Treba povedať, že ide o najprísnejšiu právnu formu ochrany, ktorá zodpovedá najvýznamnejšej hodnote našej spoločnosti.

Právo na život je predmetom úpravy viacerých medzinárodných dohovorov. Interpretácia týchto práv vyplýva predovšetkým z medzinárodných štandardov a medzinárodnej praxe v oblasti ochrany základných ľudských práv, ako aj z rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva vo veciach výkladu tohto práva.

Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva sa týkajú práva na život a jeho možného prerušenia vo viacerých oblastiach, akými sú: policajné zadržanie, väzba, výkon trestu odňatia slobody, akcie bezpečnostných zložiek štátu vrátane porušenia zo strany tretích osôb na slobode, za čo môže tiež niesť za určitých okolností zodpovednosť aj štát. Štát je povinný chrániť životy svojich občanov a súčasne nesie zodpovednosť v prípadoch straty života. Povinnosťou štátu nie sú len represívne opatrenia proti páchateľom útokov na život, ale aj preventívne opatrenia pre účely ochrany jedinca, ktorého život je ohrozený trestným činom iného jedinca.[5]

Najzávažnejšími sú trestné útoky spočívajúce v úmyselnom usmrtení iného človeka, ktoré sa klasifikujú ako vražda. Vraždy sa páchajú z rôznych motívov, pričom možno konštatovať, že „stále prevažujú vraždy, ktoré možno charakterizovať ako emotívne ladené spontánne reakcie poznamenané konfliktami v rodi-

[3] Ústava Slovenskej republiky (Zák. č. 460/1992 Zb.).

[4] Podľa A. Bröstla je ľudský život základnou hodnotou, základom ľudskej dôstojnosti a súčasne východiskovým predpokladom všetkých ostatných základných práv a slobôd. In: BRÖSTL, A. a kolektív. Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 121. Obdobné stanovisko zastáva a J. Svák. In: SVÁK, J. Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). II. rozšírené vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 149.

[5] DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky – komentár. Šamorín: Heuréka, 2007, s. 313 – 314.

ne a vo vzťahoch páchateľa k najbližšiemu okoliu. Agresia tu jednoznačne smeruje proti konkrétnej osobe a možný rozptyl agresívneho konania na viac osôb je minimálny, rovnako ako recidíva."[6]

Pri takto motivovaných vraždách sa páchateľ s obeťou spoznal pred samotným spáchaním vraždy, medzi nimi existoval určitý spravidla problémový vzťah poznačený rôznymi, zvyčajne násilnými vzájomnými konfliktami, ktoré zainteresovaní neboli schopní včas vyriešiť nejakým spoločensky prijateľným spôsobom. Takáto vražda môže byť spáchaná v dôsledku excesu z nutnej obrany, napríklad pri pretrvávajúcom domácom násilí týraná žena zabije svojho manžela alebo druha pri jednom z jeho násilných útokov voči nej, keď sa chce proti nemu brániť.[7]

Vraždy však bývajú páchané aj z iných motívov, ako sú ziskuchtivosť (lúpežné vraždy), vybavovanie si účtov medzi rôznymi kriminálnymi skupinami alebo podnikateľmi, konkrétne, aby sa zbavili nežiaducich veriteľov, konkurentov, spoločníkov, alebo aby zakryli stopy nelegálnych praktík, a tým zabránili odhaleniu trestných činov. Tieto vraždy sa vyznačujú mimoriadnou chladnokrvnosťou, rafinovanosťou a neraz aj brutalitou a môžu byť páchané aj najatými vrahmi (vraždy na objednávku). Sú typovo závažnejšie, pretože sú prostriedkom k ďalším cieľom a agresívne konanie je pri nich orientované na určitý, typovo definovaný okruh osôb, a teda predstavuje nebezpečenstvo pre menší či väčší počet ľudí.[8] Na rozdiel od prvej skupiny vrážd, charakterizovaných skôr emotívnosťou a výbušnosťou ľudskej povahy, pri tomto druhom type vrážd skôr vystupuje do popredia chladnokrvnosť, racionálnosť, bezcitnosť, bezohľadnosť, rafinovanosť a brutalita.

Z trestnoprávneho hľadiska sa vraždy líšia najmä pohnútkou, prípravou na čin, spôsobom vykonania, prípadne charakteristikou obeti tohto trestného útoku. Trestný zákon z roku 2005 (zákon č. 300/2005 Z. z. ďalej len „TZ") priniesol novú skutkovú podstatu trestného činu úkladnej vraždy,[9] ktorá je závažnejšou formou úmyselného usmrtenia iného človeka ako vražda.[10] Úkladná vražda

[6] NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. Druhé, přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2004, s. 288.

[7] Vražednou zbraňou v takýchto prípadoch zvyčajne býva predmet, ktorý je súčasťou zariadenia domácnosti a ktorý brániaca sa osoba môže náhle použiť proti agresorovi, napr. kuchynský nôž.

[8] Bližšie pozri NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kolektiv.: Kriminologie. Druhé, přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2004, s. 286 až 288.

[9] § 144 Trestného zákona (Zák. č. 300/2005 Z. z.).

[10] § 145 Trestného zákona (Zák. č. 300/2005 Z. z.).

spočíva v úmyselnom usmrtení iného s vopred uváženou pohnútkou. Páchateľ odsúdený pre trestný čin úkladnej vraždy sa potrestá trestom odňatia slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov. Trestný čin vraždy spočíva v úmyselnom usmrtení iného a trest je tu miernejší (odňatie slobody na pätnásť rokov až dvadsať rokov).

Pri trestnom čine úkladnej vraždy sa vyžaduje vopred uvážená pohnútka páchateľa usmrtiť inú osobu. Táto pohnútka je obligatórnym znakom trestného činu, ktorý sa pri vražde nevyžaduje. To znamená, že pri úkladnej vražde sa páchateľovi musí dokázať nielen pohnútka, ale súčasne aj to, že táto pohnútka je vopred uvážená. Výklad samotného pojmu „vopred uvážená pohnútka" vychádza z výkladu pojmu pohnútky, resp. motívu trestného činu.

Poňatie motívu trestného činu je založené na prirodzenej vlastnosti každého človeka a tou je jeho nespokojnosť so skutočnosťou, s aktuálnym stavom. Nespokojnosť je základom pre motív trestnej činnosti. Ide o stav subjektívnej nespokojnosti, to znamená, že to, čo je pre jedného človeka dôvodom jeho nespokojnosti, pre iného ním byť nemusí. Človek je nespokojný so situáciou okolo seba a v sebe vzhľadom na seba, je nespokojný so svojím spoločenským postavením, svojím majetkom, svojím zovňajškom, so stavom spoločenských a interpersonálnych vzťahov, v ktorých je on bezprostredným alebo vzdialenejším účastníkom, je nespokojný s pocitom svojej urážky alebo krivdy, s vývinom a výsledkami svojho života, so svojou prácou, ktorá ho neuspokojuje atď.[11]

Motív trestného činu vychádza zo subjektívnej nespokojnosti s niečím, čo je. Nedostatok je príčinou nespokojnosti, tá zasa vedie k potrebe tento nedostatok zmeniť, odstrániť ho, a tak dosiahnuť uspokojenie. Motivačný proces takto vrcholí sformulovaním rozhodnutia tento nedostatok určitým spôsobom odstrániť. Motivujúca nespokojnosť a proces ňou vyvolaný môžu viesť k rozhodnutiu spáchať trestný čin.[12]

Motív a následné rozhodnutie spáchať nie je výsledkom len páchateľovej emocionality, aj keď môže byť ňou ovplyvnený. Páchateľ si uvedomuje svoju nespokojnosť prameniacu z určitého nedostatku, má potrebu tento stav zmeniť a nakoniec sa aj rozhodne tak urobiť cestou spáchania úmyselného trestného činu.

K motívu však na účely kvalifikovania trestného činu úkladnej vraždy treba dokázať ďalšie skutočnosti odlišujúce vraždu od úkladnej vraždy, t. j. pri

[11] HATALA, V. Motív a trestný čin. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 22 – 24.
[12] HATALA, V. Motív a trestný čin. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 151 a 159.

úkladnej vražde sa vyžaduje dokázať vopred uvážená pohnútka. Pred spáchaním úkladnej vraždy si páchateľ ujasní a zváži rozhodujúce okolnosti, premyslí si miesto a dobu spáchania činu, použitie prostriedkov na jeho spáchanie, ale najmä motív, ktorý ho vedie k spáchaniu tohto činu, t. j. prečo chce usmrtiť vytypovanú osobu.[13]

Pri úkladnej vražde nestačí, ak sa páchateľ jednoducho rozhodne usmrtiť iného človeka a následne toto svoje rozhodnutie aj zrealizuje, ale vyžaduje sa, aby v rámci motivačného procesu, ktorý je zavŕšený takýmto rozhodnutím, vzal do úvahy a premyslel si aj niektoré ďalšie skutočnosti, najmä v tom, že svoj čin naplánuje a pripraví sa naň, určí si čas a miesto spáchania, aby znížil riziko, že mu jeho čin niekto prekazí a taktiež si vyberie a zaobstará aj zbraň na jeho spáchanie, zváži očakávaný majetkový prospech a úkladnú vraždu spácha až po zvážení všetkých okolností. Ak je páchateľov úkladnej vraždy viac a konajú v spolupáchateľstve alebo v určitej forme účastníctva, môžu navyše svoje kroky navzájom koordinovať, aby tak zvýšili pravdepodobnosť úspešného vykonania činu.

Z charakteristiky konania páchateľa úkladnej vraždy vyplýva, že tento koná premyslenejšie, obozretnejšie, chladnokrvnejšie a dalo by sa povedať, že aj zákernejšie ako páchateľ vraždy. Ide preto o závažnejšie konanie páchateľa, ktorý vraždu plánuje a na jej spáchanie sa pripraví. Úroveň plánovania a prípravy je individuálna, pretože je determinovaná páchateľovou inteligenciou a schopnosťou, prípadne už získanou kriminálnou skúsenosťou. Pri úkladnej vražde preto spravidla nedôjde k usmrteniu iného človeka bezprostredne potom, ako sa páchateľ rozhodol tak urobiť, ale práve vzhľadom na tieto skutočnosti – plánovanie a príprava takéhoto činu – sa dá celkom logicky očakávať, že od samotného rozhodnutia po jeho realizáciu uplynie určitý čas. Dĺžka tohto času sa pritom bude odvíjať od náročnosti plánovania a prípravy činu a od náročnosti jeho realizácie i od páchateľových schopností a možností.

Vopred uváženú pohnútku nemožno stotožňovať so samotným rozhodnutím usmrtiť iného človeka, pretože podobne ako pri motíve platí, že rozhodnutie je zavŕšením motivačného procesu. Pri charakteristike vopred uváženej pohnútky treba brať do úvahy skutočnosti, ktoré samotnému rozhodnutiu páchateľa predchádzajú, ako aj tie, ktoré jeho rozhodnutie usmrtiť iného človeka bezprostredne determinujú.

[13] MAŠĽANYOVÁ, D. a kolektív. Trestné právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 203.

V podmienkach Slovenskej republiky platí absolútny zákaz eutanázie, ktorý je vyjadrený v skutkových podstatách trestných činov proti životu a zdraviu, akými sú úkladná vražda (§ 144 TZ), vražda (§ 145 TZ), účasť na samovražde (§ 154 TZ), ublíženie na zdraví (§ 155 TZ) a neposkytnutie pomoci (§ 177 TZ). K trestnoprávnym aspektom zákazu výkonu eutanázie možno zaradiť aj úpravu okolností vylučujúcich protiprávnosť, osobitne úpravu súhlasu poškodeného (§ 29 TZ).

Úkladnej vraždy sa dopustí ten, kto iného úmyselne usmrtí s vopred uváženou pohnútkou. Predmetom útoku je ľudská bytosť od momentu narodenia až po okamih smrti. Podľa legislatívy je plod živým človekom od okamihu pôrodu. Smrť je spájaná s takzvanou cerebrálnou smrťou, ktorou je biologická smrť mozgu a súčasne je vylúčené obnovenie životných funkcií. Trestné právo definuje smrť ako biologickú smrť mozgu (§ 142 TZ).

V kontexte tohto ustanovenia je treba uviesť skutočnosť, že klinická smrť nemusí nevyhnutne znamenať smrť v legislatívnom zmysle slova. Pri klinickej smrti totiž môže dôjsť k obnoveniu vitálnych funkcií organizmu a teda aj aspoň k čiastočnej funkcii mozgu.

Objektívnou stránkou tohto trestného činu je usmrtenie človeka s vopred uváženou pohnútkou a to bez ohľadu na prostriedky a spôsoby použité na ukončenie života. Úkladnú vraždu možno spáchať komisívne ako aj omisívne, teda konaním aj opomenutím konania, ktorého bol páchateľ napríklad povinný.[14] Napríklad by lekár vedome s vopred uváženou pohnútkou nevykonal potrebné úkony zdravotnej starostlivosti a tým spôsobil smrť pacienta.

Vopred uvážená pohnútku pri úkladnej vražde, možno charakterizovať ako vnútorný pocit páchateľa prameniaci z jeho dlhodobej nespokojnosti s daným stavom, ktorý ho vedie k rozhodnutiu tento stav zmeniť aj za cenu spáchania vraždy. Tento pojem je širší ako pojem osobitného motívu [§ 144 ods. 2 písm. e) TZ]. Pri uváženej pohnútke môže ísť o dlhodobé osobné spory, nenávisť voči poškodenému, žiarlivosť, vraždu na objednávku, zištnosť a podobne.[15]

Vopred uvážená pohnútka znamená, že s určitým časovým odstupom predchádzala samotnému spáchaniu činu. Daný odstup musí poskytovať dostatočný časový priestor na rozumovú činnosť páchateľa a zváženie aspoň niektorých faktov trestného činu a spôsobov jeho vykonania. V každom prípade musí ísť o taký časový úsek, ktorý umožní urobiť spoľahlivý záver o tom, že zo strany pá-

[14] Porovnaj STIFFEL, H., PAVOL, T., SAMAŠ, O. Trestný zákon. Stručný komentár. II. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 331 – 332.

[15] ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 263.

chateľa nešlo o konanie v skrate, v afekte hnevu či v rámci situačného konfliktu. V prípade eutanázie vopred uvážená pohnútka spočíva v snahe zo súcitu zbaviť života človeka nevyliečiteľne chorého, ktorý nepretržite trpí.[16]

Eutanázia na Slovensku môže byť kvalifikovaná ako trestný čin úkladnej vraždy v tom prípade, ak sa preukáže vopred uvážená pohnútka páchateľa, napríklad zdravotníckeho pracovníka, ktorý svojím konaním, či už na žiadosť pacienta alebo bez jeho žiadosti, mu úmyselne spôsobil smrť. Prakticky pôjde o prípady, keď sa rozhodnutie zdravotníckeho pracovníka usmrtiť pacienta formuje dlhšie časové obdobie, dni, týždne, nemôže ísť o spontánne rozhodnutie usmrtiť pacienta uskutočnené z minúty na minútu.

Aktívna eutanázia prichádza do úvahy ako vyžiadaná alebo nevyžiadaná. Pri oboch variantoch bude prítomný priamy úmysel, tomu prislúchajúce konanie, ako aj kauzálny nexus medzi konaním zdravotníckeho pracovníka a smrťou pacienta.

Trestná je aktívna eutanázia (usmrtenie z útrpnosti), bez ohľadu na existenciu žiadosti pacienta. Nevyžaduje sa pritom jednorazové konanie páchateľa, môže ísť aj o postupné konanie trvajúce dlhší čas (napr. postupné podávanie jedu, postupné znižovanie dávok liekov, odopieranie stravy a vody, spôsobovanie duševných útrap, ktoré majú za následok smrť a podobne). Fakultatívnym znakom objektívnej stránky je hmotný predmet útoku, čím sa rozumie každý živý človek bez ohľadu na to, či je zdravý alebo chorý, prípadne umierajúci.[17]

Subjektom pri úkladnej vražde môže byť ktokoľvek. Ak je subjektom zdravotnícky pracovník, bude jeho čin automaticky kvalifikovaný ako závažnejší spôsob konania [§ 144 ods. 2 písm. c) TZ], ktorým sa rozumie spáchanie trestného činu porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchateľovho zamestnania, postavenia alebo funkcie, alebo uloženej mu podľa zákona. V prípade, že by bola páchateľom tretia osoba, nie zdravotnícky pracovník, napr. rodinný príbuzný, nebude sa naňho vzťahovať závažnejší spôsob konania z titulu porušenia dôležitej povinnosti. Čo však automaticky nevylučuje závažnejší spôsob konania z iných titulov.

Pri právnej kvalifikácii eutanázie ako úkladnej vraždy sa posudzuje aj okolnosť spáchania činu na chránenej osobe (§ 144 ods. 2 písm. d) TZ). Za chránenú

[16] ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 263 – 264.

[17] IVOR, J., a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 32 – 37.

osobu trestné právo považuje aj osobu, ktorá v čase činu trpí fyzickou chorobou alebo duševnou chorobou, invalidnú osobu alebo osobu s ťažkým zdravotným postihnutím, pričom intenzita takej choroby alebo postihnutia zodpovedá ťažkej ujme na zdraví (127 ods. 6 TZ). V prípade aktívnej eutanázie pôjde spravidla o pacientov, ktorí budú spĺňať viaceré znaky legálnej definície osoby s ťažkým zdravotným postihnutím.

Nevyžiadanú pasívnu eutanáziu možno kvalifikovať ako trestný čin neposkytnutia pomoci (§ 177 ods. 2 TZ), ktorého sa dopustí ten, kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci je podľa povahy svojho zamestnania povinný takú pomoc poskytnúť. Zdravotnícky pracovník je povinný poskytovať bez meškania prvú pomoc každej osobe, ak by bez takejto pomoci bol ohrozený jej život alebo bolo ohrozené jej zdravie a ak je to nevyhnutné, zabezpečiť podľa potreby ďalšiu odbornú zdravotnú starostlivosť.[18]

Inak je to pri pasívnej vyžiadanej eutanázii, t. j. pri žiadosti pacienta, aby sa liečba jeho ochorenia nezačínala vôbec, prípadne, aby sa prerušila alebo aby bola ukončená. Zdravotný pracovník tu nemá inú možnosť ako konať v súlade so želaním pacienta. Trestnosť konania zdravotníckeho pracovníka je preto pri pasívnej vyžiadanej eutanázii vylúčená, pretože ide o okolnosť vylučujúcu protiprávnosť činu z dôvodu výkonu práva a povinnosti zdravotníckeho pracovníka (§ 28 ods. 1 TZ).

Pri pasívnej nevyžiadanej eutanázii nie je ukončenie určitých medicínskych postupov alebo ich nezačatie zo strany medicínskeho pracovníka v súlade s vôľou pacienta, a preto je trestné ako omisívne konanie (§ 122 ods. 1 TZ). Nekonanie spočíva v opomenutí zvláštnej povinnosti konať, kde spoločnosť s konaním určitej osoby vopred počíta a spolieha sa na ňu, preto ju ustanovuje ako právnu povinnosť. Príkladom je lekár, ktorý úmyselne nesplní svoju povinnosť podať pacientovi určitý liek.[19]

[18] § 80 ods. 1 písm. a) zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

[19] ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. Trestní zákon. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003.

Literatúra:

1. BRÖSTL, A. a kolektív. Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 461 s. Roč. XXXVII, 2004, č. 3, s. 169 – 176. ISBN 978-80-7380-248-6.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2013.
3. DIANIŠKA, G. a kolektív. Kriminológia. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
4. DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky – komentár. Šamorín: Heuréka, 2007.
5. HATALA, V. Motív a trestný čin. Bratislava: Iura Edition, 2003. 187 s. ISBN 80-89047-69-6.
6. HERETIK, A. Forenzná psychológia (doplnená prípadmi zo súdnej praxe). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2004. 376 s. ISBN 80-10-00341-7.
7. IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné: osobitná časť 2. Bratislava: Iura Edition, 2006.
8. KOVÁČ, P. Eutanázia a asistovaná samovražda z hľadiska trestného práva. In: Via Practica, 2005, roč. 2, č. 4, s. 216 – 220.
9. MAŠĽANYOVÁ, D. a kolektív. Trestné právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.
10. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kolektiv. Kriminologie. Druhé, přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2004. 415 s. ISBN 80-7357-026-2.
11. STIFFEL, H., PAVOL, T., SAMAŠ, O. Trestný zákon. Stručný komentár. II. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006.
12. SVÁK, J. Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). II. rozšírené vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, 1116 s. ISBN 80-88931-51-7.
13. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. Trestní zákon. Komentář. 5 vydání. Praha: C. H. Beck, 2003.
14. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.
15. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
16. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.
17. Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

DROGOVÁ TRESTNÁ ČINNOSŤ

DRUG CRIME

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta/
Matej Bel University Banská Bystrica, Faculty of Law

Abstrakt: Autor v príspevku prináša ucelené poznatky o trestnoprávnej úprave neoprávneného nakladania s omamnými látkami, psychotropnými látkami, jedmi a prekurzormi. Cieľom príspevku je poskytnúť sumarizovaný pohľad na drogovú trestnú činnosť vrátane súdnej praxe, upozorniť na aplikačné problémy a uviesť prípadne návrhy riešení. Drogová trestná činnosť ako problém užívania a zneužívania omamných látok, psychotropných látok, jedov a prekurzorov, nedovoleného zaobchádzania s týmito látkami často v spojitosti s organizovaným zločinom, ako aj nárast zdravotných problémov a škody spôsobených v príčinnej súvislosti s drogovou kriminalitou predstavuje jeden z najzávažnejších celosvetových problémov.

Abstract: In the contribution, the author brings comprehensive knowledge of the criminal law of unauthorized handling of narcotics, psychotropic substances, poisons and precursors. The aim of the paper is to provide a summarized view of drug crime, including court practice, to draw attention to application problems and to suggest solutions. Drug-related crime as a problem of the use and abuse of narcotics, psychotropic substances, poisons and precursors, the illicit treatment of these substances, often in connection with organized crime, as well as the increase in health and drug-related damage is one of the most serious global problems.

Kľúčové slová: droga, drogová závislosť, vplyv drogy na psychiku, trestný čin, krádež, omamné a psychotropné látky, jedy, prekurzory, obvykle jednorazová dávka, minimálna dávka.

Key words: drugs, drug addiction, drug influence on mental health, crime, theft, narcotic and psychotropic substances, poisons, precursors, usually a single dose, a minimum dose.

Úvod

Drogová trestná činnosť ako problém užívania a zneužívania omamných látok, psychotropných látok, jedov a prekurzorov, nedovoleného zaobchádzania s tý-

mito látkami často v spojitosti s organizovaným zločinom, ako aj nárast zdravotných problémov a škody spôsobených v príčinnej súvislosti s drogovou kriminalitou, predstavuje jeden z najzávažnejších celosvetových problémov. Je všeobecne známe, že drogová problematika sa neustále vyvíja, je charakteristická dynamikou a rôznorodosťou, preto núti k neustálemu vyhodnocovaniu prostriedkov a metód aj z hľadiska vývoja trestnoprávnej politiky a k prijímaniu čo najefektívnejších noriem a opatrení. Je potrebné zdôrazniť, že slovenské trestné právo si v rámci využívania svojich inštitútov vyžaduje dôkladnú a citlivú aplikáciu ustanovení Trestného zákona, keďže trestanie páchateľov nie je cielené výlučne na ich represiu, ale aj na preventívne pôsobenie na ich prevýchovu a na generálnu prevenciu páchania trestnej činnosti. Existujú názory, že pre ďalší rozvoj ľudstva bude vyriešenie tejto problematiky predstavovať zásadný význam. Trh s drogami sa vo väčšom či menšom meradle nachádza v každej krajine a predstavuje v súčasnej dobe jeden z globálnych problémov ľudstva.[1] Štáty sa preto snažia bojovať proti obchodu a užívaniu drog ako na národnej, tak na medzinárodnej úrovni. Drogy ovplyvňujú rôzne aspekty života závislej osoby, ako napríklad zdravotnú, sociálnu alebo finančnú stránku.[2] S drogami je však spojené tiež široké spektrum trestnej činnosti – nelegálna výroba, distribúcia a držanie drog (tzv. drogové trestné činy), majetková trestná činnosť páchaná v snahe získať finančné prostriedky na kúpu drog (napríklad trestný čin krádeže) alebo trestné činy páchané pod ich vplyvom. Trestnoprávna úprava vymedzuje v súvislosti s drogovou trestnou činnosťou tieto trestné činy:

- Nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 171 až 173 TZ,
- Šírenie toxikománie podľa § 174 TZ,
- Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže podľa § 211 TZ,
- Ohrozovanie pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ,
- Opilstvo podľa § 363 TZ.

Je samozrejmé, že pod vplyvom návykovej látky je spáchaných mnoho trestných činov, najmä majetkových trestných činov, ale aj trestných činov proti životu a zdraviu. Negatívne dôsledky zneužívania drog sa premietajú v trestnoprávnej rovine do niekoľkých oblastí a podľa týchto oblastí delíme trestné činy do piatich skupín:

[1] ČENTÉŠ, J. Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok. In: *Justičná revue*, 2008, roč. 60, č. 3, s. 343.

[2] NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost.* 4. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 100.

– na organizovanú trestnú činnosť výrobcov a distribútorov drog,
– trestnú činnosť páchanú pod vplyvom drog,
– trestnú činnosť páchanú s cieľom získať drogy,
– trestnú činnosť páchanú na samotných toxikomanoch,
– trestnú činnosť ako dôsledok zneužívania drog.

Drogovú kriminalitu delíme na primárnu a sekundárnu. Primárnej drogovej kriminality sa dopúšťajú príležitostní a rekreační užívatelia, ale aj pravidelní a závislí užívatelia. Do primárnej drogovej kriminality zaraďujeme nedovolenú výrobu, distribúciu a prechovávanie omamných a psychotropných látok. Sekundárna drogová kriminalita je tvorená prejavmi hlavne majetkovej trestnej činnosti, ale aj násilnej trestnej činnosti páchanej drogovo závislými osobami. Osobnosť drogovo závislej osoby sa vplyvom užívanie drog deformuje a postupne sa zameriava len k získaniu drogy za každú cenu.[3] V prípade nedostatku prostriedkov na kúpu drogy sa závislá osoba uchýli k získaniu prostriedkov nezákonným spôsobom, pričom najčastejšie ide o majetkovú kriminalitu. Drogy a drogovú závislosť môžeme považovať za veľmi významný kriminogénny faktor. Medzinárodné skupiny organizovaného zločinu zaraďujú nelegálnu výrobu a distribúciu drog medzi svoje základné aktivity. Drogová kriminalita vyjadruje vzťah medzi užívaním drogy a kriminalitou. Drogová závislosť sa prejavuje v určitých negatívnych dôsledkoch a tieto dôsledky predstavujú reakciu spoločnosti na útoky, ktoré smerujú proti chráneným záujmom. Konštatovanie, že užívanie drog vedie ku kriminálnemu správaniu nie je jednoznačné a nie je ho možné potvrdiť ani zo štatistických údajov a vedeckých výstupov. Spojitosť medzi drogami a kriminalitou sa teda zatiaľ nepodarilo jednoznačne preukázať. Určitá spojitosť medzi týmito dvomi javmi však nepopierateľne existuje. Oba tieto javy súvisia s tzv. rizikovými faktormi, ktoré sú pre oba javy spoločné. Tieto faktory môžu byť súčasťou daných javov alebo ich môžu podmieňovať. Drogy a drogová závislosť môžu byť indikátorom kriminálneho správania a rovnako môžu byť aj jeho príčinou.[4] Užívanie drog spôsobuje zlyhanie jedinca v spoločnosti a odstraňuje u neho zábrany, ktoré mu znemožňujú páchať kriminálnu činnosť. Je problematické vymedziť, akou veľkou časťou sa trestné činy súvisiace s drogami podieľajú na celkovej kriminalite. Vymedzenie sekundárnej drogovej kriminality na základe štatistík je prakticky nereálne. Ekonomicky motivovaná drogo-

[3] KOLIBÁŠ, E., NOVOTNÝ, V. *Alkohol, drogy závislosti*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 150.

[4] ČENTÉŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike.* Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 35 a nasl.

vá trestná činnosť predpokladá, že užívanie drog je finančne náročné, a preto sa veľa užívateľov drog dopúšťa trestných činov, a to hlavne majetkových. Užívatelia drog sa dopúšťajú krádeží, často vlámaním. Vyskytujú sa aj krádeže na objednávku, za ktoré páchateľ dostane drogy. Medzi najdrahšie drogy patrí kokaín a heroín a práve užívatelia týchto drog sa najčastejšie dopúšťajú tejto trestnej činnosti. Systémová trestná činnosť obsahuje trestné činy hlavne násilnej povahy, ktoré vyplývajú z povahy nelegálneho trhu s drogami. Pri sporoch o územia, vymáhaní dlhov a iných konfliktoch sa pácha množstvo trestných činov. Tento druh trestnej činnosti nie je priamo prepojený na užívanie drog, ale pôsobenie na drogovom trhu zvyšuje predpoklad spáchania trestných činov, ako aj možnosť stať sa obeťou. Trestné činy, ktoré porušujú drogové predpisy, môžeme považovať za primárnu drogovú kriminalitu. Patria sem trestné činy výroby omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov, držania a obchodovania s nimi a trestný čin šírenia toxikománie. Patrí sem aj trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Na slovenskej drogovej scéne je v súčasnosti distribuovaný a užívaný predovšetkým pervitín [metamfetamín, resp. (R,S)-N-metyl-1-fenyl-propán-2-amín, (S)-metamfetamín hydrochlorid]. Neustále pribúdajú skupiny zaoberajúce sa výrobou a distribúciou pervitínu, o čom svedčí aj rastúce množstvo zhabanej látky políciou. Nebezpečným trendom súčasnosti sa však stáva stúpajúca organizovanosť a konšpiratívnosť týchto skupín a s tým spojené komplikované odhaľovanie tejto nelegálnej činnosti. Nelegálny obchod s drogami je jednou z hlavných oblastí veľkého záujmu organizovaných zločineckých skupín na celom svete, ktoré s výrobou a distribúciou drog dosahujú astronomické výnosy slúžiace často k financovaniu teroristických skupín alebo páchaniu ďalšej zvlášť závažnej kriminality. Hlavnou úlohou týchto skupín je získať si nízkymi cenami odberateľa pervitínu a následne vytvoriť dostatočnú ponuku tejto drogy. Cieľom Slovenskej republiky v rámci protidrogovej politiky je obmedziť na čo najnižšiu možnú úroveň dopyt a ponuku nelegálnych drog. Drogová kriminalita tvorí iba približne 1,2 % z celkového počtu trestných činov. Do tohto počtu sa počíta iba nedovolené nakladanie s omamnými a psychotropnými látkami (ďalej aj „OPL“) a prechovávanie pre iného, prechovávanie OPL pre seba, šírenie toxikománie a výrobu a uchovávanie predmetov na výrobu OPL. Do deliktov spojených s drogami sa však už nepočíta takzvaná sekundárna drogová kriminalita. Do tohto označenia spadajú činy, ktoré užívatelia drog protizákonne vykonajú, a to s cieľom získať prostriedky na užívanie drog (teda majetková trestná činnosť) alebo činy spáchané pod vplyvom drog (teda násilné či ohrozujúce trestné činy). Národná protidrogová stratégia SR na

obdobie rokov 2013 – 2020 sa venuje problémom a potrebám v súvislosti s narastajúcim trendom užívania psychoaktívnych látok, a to aj v rámci kombinácie nelegálnych látok s legálnymi, trendom nárastu užívania stimulantov. Stratégia sa venuje aj potrebe riešiť užívanie drog v rámci integrovanej špecializovanej zdravotnej starostlivosti.

1 Súdna prax pri objasňovaní drogovej trestnej činnosti

V aplikačnej praxi súdov dlhodobo pretrváva nejednotnosť pokiaľ ide o stanovenie dolnej hranice množstva drogy, ktoré zodpovedá obvykle jednorazovej dávke drogy. Tento stav je podmienený najmä tým, že Trestný zákon vôbec neobsahuje vymedzenie pojmu obvykle jednorazová dávka drogy, ktorý je pojmom právnym. Vzhľadom na to, že Trestný zákon neurčuje pri jednotlivých druhoch drog, čo rozumie pod obvykle jednorazovou dávkou drogy, je nevyhnuté, aby bol tento právny pojem definovaný súdnou praxou. Obvykle jednorazová dávka drogy na použitie pre vlastnú spotrebu v zmysle § 135 TZ sa v súdnej praxi definuje tak, že ide o jednu priemernú dávku užívateľa v množstve ovplyvňujúcom jeho psychiku, ovládanie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie po jej použití bez toho, aby došlo k vážnemu ohrozeniu zdravia alebo života takéhoto užívateľa (primerane napríklad o tom hovorí aj rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 6Tdo 66/2015 z 30. 3. 2016). Hmotnostné kritérium je preto prvoradé kritérium, a to bez ohľadu na to, ako a či budú v konkrétnom prípade drogy páchateľom rozdelené na jednotlivé dávky. Ako ďalšie kritérium slúži množstvo účinnej látky v zaistenej droge, pretože toto kritérium má význam z hľadiska ustanovenia § 130 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona (ďalej aj „TZ"), pretože ak zaistená droga nemá požadovanú kvalitu (množstvo účinnej látky) nejde už o látku schopnú nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka a nejde teda už o návykovú látku. Skutočnosť, že množstvo účinnej látky v droge nemôže byť samostatne kritériom určovania počtu obvykle jednorazových dávok drogy, pretože sa dá zistiť len expertíznym skúmaním, a preto nemôže byt zahrnuté zavinením páchateľa, čo vyplýva aj z ustálenej súdnej rozhodovacej praxe. Z uvedeného vyplýva aj to, že prechovávanie metamfetamínu nie je trestné v prípadoch, ak neobsahuje zodpovedajúce množstvo účinnej látky, pretože nejde o návykovú látku v zmysle § 130 ods. 5 TZ a rovnako tak nie je trestné v prípadoch, ak síce obsahuje dostatočné množstvo účinnej látky, avšak nedosahuje hmotnosť, ktorú by bolo možné považovať za obvykle

jednorazovú dávku. Krajský súd v Bratislave v snahe zjednotiť rozhodovaciu činnosť okresných súdov v rámci celého kraja prijal pred určitým obdobím záver, že za jednu priemernú obvykle jednorazovú dávku psychotropnej látky metamfetamínu je potrebné považovať materiál, ktorý dosahuje minimálnu celkovú hmotnosť 100 mg s obsahom účinnej látky minimálne 10 mg (metamfetamín vo forme voľnej bázy). Uvedená hodnota bola stanovená na podklade štatistických údajov vyplývajúcich zo správy Národného monitorovacieho centra pre drogy o stave drogovej problematiky na Slovensku, ktorá uvádza priemernú hmotnosť jednotlivej dávky v rozpätí od 100 mg do 200 mg. Od celkovej hmotnosti 100 mg sa potom budú odvíjať násobky obvykle jednorazovej dávky drogy uvedené v ustanovení § 135 ods. 1 ods. 2 TZ. V prípade, ak celkové zaistené množstvo drogy nedosiahne hmotnosť minimálne 100 mg nepôjde o prechovávanie drog pre vlastnú potrebu v zmysle § 135 ods. 1 TZ, pretože takéto nižšie množstvo drogy nebude napĺňať pojem obvykle jednorazová dávka, a to ani vtedy, ak by obsah účinnej látky bol vyšší ako 10 mg. Znamená to, že z hľadiska hmotnostného kritéria zaistené množstvo nedosahuje hodnotu obvykle jednorazovej dávky drogy, preto by nedošlo k naplneniu obligatórnych znakov skutkovej podstaty prečinu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 1 TZ.[5] Tiež možno uviesť uplatnenie materiálneho korektívu pri drogovej trestnej činnosti. Podľa Najvyššieho súdu SR prechovávanie omamnej látky alebo psychotropnej látky (§ 2 ods. 1 alebo 2 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov) nie je na účel aplikácie § 171 ods. 1 a § 172 ods. 1 písm. d) TZ limitované minimálnym množstvom. Prechovávanie drogy v množstve síce obvyklým spôsobom aplikovateľnom, avšak menšom než z hmotnostného hľadiska zodpovedá obvykle jednorazovej dávke, je trestným činom, pokiaľ je droga vzhľadom na množstvo účinnej látky obsiahnutej v celkovom množstve zaisteného materiálu spôsobilá nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie (§ 130 ods. 5 TZ). Pri prečine podľa § 171 TZ je však vždy potrebné posudzovať aj materiálny korektív podľa kritérií § 10 ods. 2 TZ.[6] Z ústavného princípu „žiaden trestný čin bez zákona" (nullum crimen sine lege) vyplýva nielen to, že súd nemôže rozširovať podmienky trestnej zodpovednosti, ale tieto nie je oprávnený ani zužovať v tom smere, že kona-

[5] Bližšie: Rozsudok Krajského súdu Bratislava sp. zn. 3To/83/2016 z 22. 11. 2016.

[6] Bližšie: Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 53/2016 z 25. 4. 2017.

nie (opomenutie) napĺňajúce všetky zákonodarcom stanovené znaky skutkovej podstaty konkrétneho trestného činu (u prečinov včítane potrebnej miery závažnosti) označí za beztrestné. Vo vzťahu k tomuto treba ďalej uviesť, že z konštrukcie skutkových podstát trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 a § 172 TZ v spojení s § 135 TZ vyplýva, že trestným je neoprávnené prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora, prípadne ďalšia forma nakladania s takými látkami uvedená v § 172 ods. 1 TZ bez ohľadu na ich množstvo. Zákonodarca miernejším trestným postihom privileguje len neoprávnené prechovávanie drog pre vlastnú potrebu, resp. ich prechovávanie pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu (§ 171 TZ). Podľa § 135 ods. 1 TZ sa prechovávaním drog pre vlastnú potrebu rozumie mať neoprávnene v držbe po akúkoľvek dobu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú potrebu. Zákon teda výslovne stanovuje v akom množstve najviac možno mať neoprávnene v držbe omamnú látku, aby jej prechovávanie bolo možné právne posúdiť ako prechovávanie drogy pre vlastnú potrebu v zmysle § 171 ods. 1 TZ. Z toho ale v žiadnom prípade nevyplýva, že by prechovávanie omamnej látky – teda látky, ktorá vo všeobecnosti vyvoláva návyk a psychickú a fyzickú závislosť ľudí charakterizovanú zmenami správania sa so závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami (§ 2 odst. 1 zak. č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov) – v množstve menšom než v hmotnostnom vyjadrení zodpovedajúcom obvykle jednorazovej dávke na použitie, malo byť automaticky beztrestným, pokiaľ je takáto látka v konkrétnom prípade prechovávaná v množstve, ktoré je po jeho užití (vzhľadom na obsah účinnej látky) spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka, jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie. Z hľadiska súdnej praxe sa možno venovať aj kvalite rastliny Cannabis, teda, kedy je možné túto rastlinu nazývanú aj „marihuana" považovať za spôsobilú ovplyvniť závislosť. Pestovanie rastlín rodu Cannabis je potrebné kvalifikovať ako neoprávnené zadováženie omamnej látky v zmysle § 172 ods. 1 písm. c) TZ, pričom trestný čin je dokonaný dopestovaním rastlín do štádia vegetačného vývoja, v ktorom obsahujú dostatočné množstvo účinnej látky na vyvolanie účinku, teda obsahujú psychotropnú látku THC (tetrahydrokanabinol) ako účinnú látku v koncentrácii, ktorá

je spôsobilá vyvolať návyk a psychickú a fyzickú závislosť u človeka.[7] Okolnosť, že zistené rastliny konope neboli doposiaľ upravené do podoby sušiny použiteľnej na aplikáciu drogy fajčením, nespochybňuje charakter dotknutého materiálu ako omamnej a psychotropnej látky v zmysle § 2 ods. 1, ods. 2 zák. č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov. Rastlina rodu Cannabis v označenom zákone je výslovne uvedená v zozname omamných látok I. skupiny a látka THC. Chemicky tetrahydrokanabinol je výslovne uvádzaný v zozname psychotropných látok I. skupiny. Trestný zákon nedefinuje pojem výroby omamných látok. Jednotný dohovor o omamných látkach podľa čl. I. písm. n) výraz „výroba" označuje všetky procesy okrem produkcie, ktoré umožňujú získanie omamných látok a zahŕňa tiež čistenie a premenu týchto látok na iné drogy. Výroba je proces, na konci ktorého vznikne nová – iná omamná látka. Pestovaním rastliny konope, ktorá je zaradená sama osebe do zoznamu omamných látok a jej následným zrezaním, sušením a podobne však nevzniká iná nová omamná látka, ale iba odlišná od pôvodnej omamnej látky. Výsledkom procesu pestovania a následného zberu, sušenia či lúhovania rastliny rodu konope či jej plodov vznikne len iná forma tej istej omamnej látky. Z hľadiska určenia ceny pri drogovej trestnej činnosti možno uviesť aj rozhodnutie Ústavného súdu. Vo veciach drogovej trestnej činnosti je v praxi súdov používaný všeobecne objektivizovaný spôsob určovania ceny pri trestnej činnosti zaistených drog, a to ich rozdelením na obvyklé jednorazové dávky v závislosti od výdatnosti zaisteného druhu drogy s následným priradením im odhadom (ide o „čierny trh", pričom „odhadom" sa rozumie nie svojvoľne pre daný prípad, ale rovnako vo všetkých obdobných prípadoch, avšak „odhadom" vzhľadom na praktiky „čierneho trhu", pozn.) určenej minimálnej ceny na „čiernom trhu".[8] V uvedenej súvislosti Ústavný súd už aj v minulosti (napr. II. ÚS 228/2012, II. ÚS 240/2012) podotkol, že práve vzhľadom na potrebu zachovania objektívneho prístupu k všetkým obdobným prípadom neurčitého množstva (v ktorých by rôzni páchatelia týchto trestných činov vzhľadom na rôzne premenné okolnosti, napr. skúsenosť a pod. mohli z rovnakého množstva drogy určitej im neznámej výdatnosti vyrobiť rôzne množstvá obvyklých jednorazových dávok, pozn.) bol vytvorený jednotný objektivizovaný systém, resp. postup pri určovaní množstva obvyklých jednorazových dávok, ktoré by sa dali vyrobiť z konkrétneho množstva drogy určitej výdatnosti, ktoré by tak boli

[7] Bližšie: Rozsudok Krajského súdu Prešov sp. zn. 9To/21/2017 zo 4. 7. 2017.

[8] Bližšie: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 30/2015 z 25. 1. 2015.

v rovnakých prípadoch neurčitého množstva rovnaké, t. j. objektivizované, a teda v konečnom dôsledku porovnateľné. Vzhľadom na uvedené je podľa názoru Ústavného súdu z dôvodu zachovania identického a transparentného prístupu k všetkým páchateľom skutku podľa § 172 TZ v neurčitom množstve obdobných prípadov logické pre účely dokazovania a objektivizovania jeho výsledkov vychádzať z výdatnosti zaistenej drogy, na základe čoho sa potom, samozrejme vzhľadom na druh zaistenej drogy, určí obvyklé množstvo vo forme, v ktorej je tá-ktorá určitá droga distribuovaná konečným „spotrebiteľom" na „čiernom trhu" (napr. „skladačky", injekčná forma a pod.) a napokon sa určí aj cena, za ktorú sa predmetná droga v danej forme a v určitej oblasti obvykle predáva na čiernom trhu. Ústavný súd SR súčasne podotýka, že keďže v danom prípade nejde o tovar (drogy), ktorý je obchodovateľný iba na „čiernom trhu", je pochopiteľné, že pri určovaní formy predávanej drogy a s tým súvisiacim aj jej obvyklým množstvom a cenou súdy nepostupujú svojvoľne, ale v záujme jednotného prístupu k všetkým páchateľom daného skutku v neurčitom množstve prípadov (z hľadiska charakteru skutku, miesta spáchania a pod., pozn.) vychádzajú z objektivizovaných údajov získaných z praxe špecializovaných policajných jednotiek. Kvantifikácia rozsahu činu pri trestnom čine podľa § 172 TZ zodpovedá hodnote drogy pri predaji koncovým užívateľom (konzumentom). Pri trestnoprávnom postihu výroby, prechovávania a obchodovania s omamnými látkami, psychotropnými látkami, jedmi a prekurzormi okrem neoprávneného prechovávania pre vlastnú potrebu je zohľadnený účel tejto nelegálnej činnosti, resp. súboru na seba nadväzujúcich činností. Tým je majetkový prospech, v konečnom dôsledku nedosiahnuteľný bez fyzickej aplikácie dotknutej látky jej koncovými užívateľmi.[9]

2 Drogová trestná činnosť v zahraničí

Rastlina Cannabis, resp. „marihuana" je podľa štatistík najužívanejšia vo Francúzsku, Dánsku a Taliansku. Marihuana je najčastejšie používanou nelegálnou drogou v Európe, pričom jedno percento Európanov, teda tri milióny obyvateľov, ju užíva na dennej báze. Tolerancia orgánov činných v trestnom konaní sa ale líši. Na rozdiel od Spojených štátov amerických v Európe stále neexistuje krajina, v ktorej by bolo užívanie marihuany bez lekárskeho predpisu legálne. Tolerancia orgánov vnútornej bezpečnosti je však naprieč Úniou rozdielna. Se-

[9] KLÁTIK, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 45.

dem krajín vrátane Holandska, Nemecka či Českej republiky zlegalizovalo zatiaľ len medicínske využívanie konope. V Európskej únii sa systém obmedzenej distribúcie marihuany vyvinul v sedemdesiatych rokoch najprv v Holandsku. Hoci je kultivácia, dodávanie aj prechovávanie pre osobnú spotrebu v tejto krajine stále protizákonné a postihnuteľné aj odňatím slobody, od roku 1979 sa praktizuje tolerancia. Licencované predajne, takzvané coffeeshops, sa objavujú len v tretine holandských municipalít a ich počet stále klesá. Hoci Holanďania stále patria medzi národy, pri ktorých je fajčenie marihuany v pomere na obyvateľa dlhodobo pod európskym priemerom, jej dostupnosť, najmä pre neplnoletých, si minulý rok vyžiadala v krajine sprísnenie pravidiel predaja aj prechovávania. V Európskej únii neexistuje harmonizovaná legislatíva pre prechovávanie či užívanie marihuany. Výšku trestnej či inej zodpovednosti určujú členské štáty. Existuje však niekoľko spoločných predpisov, ktoré sa týkajú obchodovania a pestovania či priemyselných a lekárskych výrobkov z konope. Tresty za užívanie marihuany v EÚ, Nórsku a Turecku podľa EMCDDA (Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť), maximálne sankcie za trestné činy súvisiace s dodávkou kanabisu sa medzi európskymi krajinami značne líšia. Napríklad v Dánsku, Estónsku, Fínsku, Nórsku, Španielsku a Švédsku sa maximálne tresty za zásobovanie malého množstva drogy pohybujú od 2 do 3 rokov. Doživotie napríklad hrozí v istých prípadoch na Cypre, v Írsku a na Malte. Existuje však rozličné odstupňovanie v závislosti od množstva, zapojenia organizovaných skupín pri predaji, motívu či iných priestupkov páchateľa. V niektorých štátoch EÚ právnu úpravu nechávajú v kompetencii súdov, ako napr. v Grécku. Iné štáty nechávajú prednosť vymedzeniu množstva drogy, ktorú možno pokladať pre osobnú potrebu, na rozdiel od množstva, ktoré by už bolo na predaj. Vo Švédsku o tom rozhoduje verejný žalobca, kde určili malé množstvo drogy pre osobnú potrebu do 0,2 gramu. V Taliansku držanie drogy je zakázané a kvalifikované ako správny delikt, pokiaľ ide o väčšie množstvo, ktoré túto drogu nepresahuje gramážou trojnásobne a pokiaľ zodpovedá množstve drogy konzumentovi obvykle behom 24 hodín, inak ide o trestný čin. Je možné vidieť v európskych právnych legislatívach vzťah páchateľa pri nezákonnom držaní omamných a psychotropných látok k ich predaju, aj nedovolenej výrobe a nelegálnemu obchodu s drogami. Právne predpisy vo väčšine štátov obsahujú vo veciach nelegálneho obchodu spojitosť trestu s ohľadom na osobnosť páchateľa, ale aj osobnosť príjemcu, resp. adresáta drogy.

3 Pokusy o dekriminalizáciu omamných a psychotropných látok na Slovensku

V rámci tejto časti príspevku je potrebné rozdeliť pojmy „dekriminalizácia" a „legalizácia", keďže najmä v súvislosti s návrhom Ministerstva spravodlivosti SR vo februári roku 2018 sa tieto pojmy vykladali rôznym spôsobom. Dekriminalizáciou sa rozumie vyňatie určitého konania, ktoré je podľa platného práva trestným činom z pôsobnosti Trestného zákona. Legalizáciou sa rozumie uznanie určitého protiprávneho konania za zákonné, teda zákonom povolené bez akéhokoľvek sankcionovania alebo nariadenia určitej povinnosti zo strany danej osoby. Otázka dekriminalizácie je veľmi spornou otázkou, ktorá, samozrejme, je zaujímavá aj pre trestné súdnictvo, ktoré by prípadná zmena výrazne odbremenila. Podľa niekoľko mesiacov starého návrhu Ministerstva spravodlivosti SR súčasná „drogová" legislatíva a hroziace vysoké tresty na Slovensku neplnila preventívny ani odstrašujúci účinok. Ministerstvo spravodlivosti SR vo februári roku 2018 predstavilo návrh celkom novej právnej úpravy. Cieľom bolo, aby za držbu rovnakého množstva drogy boli ukladané rovnaké tresty a aby boli odhaľovaní a prísne postihovaní najmä díleri. Návrh zákona tiež riešil poskytovanie pomoci a prevenciu. Súčasný systém podľa ministerstva vedie a viedol ku kriminalizácii užívateľov drog, prevažne v kategórii osôb do 30 rokov, pričom sa zameriava najmä na následok vo forme udelenia trestnej sankcie a nevenuje sa dostatočne príčinám, ktoré vedú k páchaniu tejto trestnej činnosti. Súčasný stav nereflektuje podľa predkladajúceho ministerstva dostatočne všeobecne akceptovanú požiadavku na primárne postihovanie nelegálneho obchodu s drogami pred postihovaním samotných užívateľov drog, v dôsledku čoho dochádza k neefektívnemu plytvaniu personálnymi zdrojmi celého trestného systému. Súdy by mali možnosť upustiť od potrestania páchateľa a uložiť mu samostatné ochranné liečenie, čo dosiaľ nebolo možné. Návrhom zákona sa ministerstvo snažilo dosiahnuť stav, keď za držbu rovnakého množstva drogy by boli ukladané rovnaké tresty, pretože dnes tá prax je možno aj na základe nejednoznačných formulácií v zákone rozdielna. Samozrejme ide o rozdielnu súdnu prax, keď sú súdy, ktoré odsudzujú za držbu marihuany iba v prípade množstva väčšieho ako 0,5 gramu a sú aj súdy, ktoré uznajú držiteľa vinným už pri množstve päťkrát menšom. Teda návrh mal snahu o rovnaké rozhodnutia súdov. Prevencia má mať prednosť pred kriminalizáciou. Držba nepodstatného množstva drogy by bola prvýkrát trestaná ako priestupok a až v prípade opakovaného porušenia

zákona v priebehu 12 mesiacov ako trestný čin. V priestupkovom konaní, ktorý by mal mať na starosti obvodný úrad v sídle kraja, má hroziť držiteľovi takéhoto množstva drogy pokuta do 165 EUR. Pri marihuane by malo byť nepatrným množstvo do jedného gramu, pri pervitíne a amfetamíne 0,2 gramu, pri heroíne 0,5 gramu a pri kokaíne napríklad 0,3 gramu. Takéto množstvá odporučili odborníci kriminalisticko-expertízneho ústavu na základe poznatkov z praxe. Vždy sa tiež bude posudzovať množstvo účinnej látky v zadržanej droge. Trestným po novom bude aj držba húb obsahujúcich omamné a psychotropné látky. Pri ostatných drogách by bola jednorazová dávka 1 gram, v zákone pribudnú aj huby s omamnými účinkami, ktoré budú priestupkom do 10 gramov. V prípade marihuany nebudú skúmať iba gramáž, ale aj množstvo účinnej látky. Za väčšie množstvá drogy by boli tresty odstupňované podľa ich hmotnosti. Súd by mohol trest odpustiť aj v prípade, ak niekto túto hranicu prekročí, no maximálne do výšky 10 gramov. Nebude to však pravidlo a nebude sa to týkať ani dílerov. Celková spoločenská a politická situácia však už nebola naklonená k tomu, aby sa o tejto téme ďalej diskutovalo.

Záver

Chcem sa na záver dotknúť niektorých nových návykových látok. Nie ako prechovávanie omamných a psychotropných látok, ale ako šírenie toxikománie sa stíha pomerne už často užívaná droga, tzv. herba. Herba je sušená rastlina postriekané syntetickou náhradou THC – účinnej drogovej zložky v marihuane. Národná protidrogová jednotka (ďalej aj „NPJ“) ju v Správe o stave a vývoji drogovej scény na území SR popisuje ako sušinu rastliny neznámeho pôvodu, ktorá obsahuje syntetické kanabinoidy, ktoré majú halucinogénne účinky. Skúmaním však nevykazuje obsah zakázaných látok. Ďalej už na územie Českej republiky prenikla nová droga, tzv. „Diablov dych“, dokáže z ľudí urobiť tzv. zombie, či dokonca ich donúti darovať vlastné orgány. Obete si nepamätajú, čo sa stalo. Zombie droga sa rýchlo šíri – je totiž lacnejšia ako kokaín. Ide o syntetický kanabinoid, zmes silných chemikálií a nadrvených rastlín, ktorá sa zvyčajne fajčí. Ďalšia látka – tiež známa ako hyoscín – spôsobuje rovnakú úroveň straty pamäti ako diazepam. Ako príklad ju americká Ústredná spravodajská služba CIA využívala pri výsluchoch počas studenej vojny. Postrachom v EÚ je už dlhšie najmä vo Veľkej Británii, kde ju nazývajú spice, teda korenie (tento názov používajú aj naši odborníci). Predpokladá sa, že laboratóriá na spice sú v Rusku a v Číne, v Eu-

rópe sa predáva v „bylinkových" obchodoch a, samozrejme, cez dílerov. Ďalšou drogou je gravel – štrk alebo častejšie flakka, čo je skomolenina španielskeho la flac – „atraktívna štíhla žena, ktorá očarí každého, koho stretne". Flakka je nová syntetická droga z Číny. Droga je nielen silno návyková, ale aj extrémne lacná, čo významne rozširuje okruh jej užívateľov. Dovoliť si ju môže v podstate každý. Vzhľadom na zloženie ju prirovnávajú k „tanečným drogám" typu extázy, no na človeka má oveľa drastickejší vplyv. Slovenská republika je v oblasti obchodu s drogami nielen krajinou konzumnou, ale aj z dôvodu svojej geografickej polohy v srdci Európy krajinou tranzitnou. Preto podľa môjho názoru podstatnou diskusiou a cieľom by mal byť predovšetkým boj proti distribúcii drog, boj proti obchodovaniu s drogami a prenikaniu nových omamných a psychotropných látok na územie Slovenskej republiky, resp. do štátov EÚ. Medzinárodná spolupráca teda nie je nevyhnutná len v oblasti koncepčnej a preventívnej, ale aj represívnej spolupráce v boji proti zločinu s cezhraničným prvkom. Túto činnosť vykonáva špeciálna organizačná zložka s celoštátnou pôsobnosťou – tzv. Národná protidrogová jednotka. Jej hlavnou úlohou je vyhľadávať, odhaľovať a vyšetrovať trestnú činnosť na úseku nedovolenej výroby a obchodu s omamnými a psychotropnými látkami a jedmi, najmä v jej organizovaných a medzinárodných formách. Ako súčasť diskusií je i vhodnosť právneho termínu „obvykle jednorazová dávka" v právnej úprave Trestného zákona. Pojem obvyklá jednorazová dávka sa v praxi neaplikuje tým spôsobom, že ide o obvyklú jednorazovú dávku u konkrétneho páchateľa, ale o bežnú dávku, ktorá je určovaná prostredníctvom výskumov, štatistikami a praxou orgánov činných v trestnom konaní a špecializovaných útvarov, prípadne iných odborných organizácií. Keďže v súčasnosti je už i tak ustálené, o aké množstvo tej-ktorej látky ide (aspoň tých, ktoré sú už známe), pre účely zrejmého vymedzenia bude v navrhovanej úprave takéto množstvo špecificky uvedené v samostatnom právnom predpise. V súlade s predchádzajúcim výkladom sa omamnou a psychotropnou látkou rozumie len taká látka, ktorá je zaradená v prílohe č. 1 zák. č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch a zároveň spĺňa definičné kritéria podľa § 2 tohto zákona. Ako najvhodnejším sa preto pre určenie minimálneho množstva tej-ktorej látky, spôsobilej vyvolať účinky požadované zákonom, javí práve zák. č. 139/1998 Z. z., v rámci ktorého bude buď priamo v zákone, alebo samostatnou vyhláškou (forma vyhlášky bude pravdepodobne vhodnejšia, keďže z pohľadu legislatívnych postupov ide o flexibilnejší postup) určená takáto minimálna dávka. Minimálna dávka by bola určovaná (resp. už určená je) na základe výskumov a praxe a pod týmto pojmom sa bude

rozumieť minimálna dávka, ktorá je spôsobilá vyvolať účinky v zmysle § 2 ods. 1 a 2 zák. č. 139/1998 Z. z. Samotná vizualizácia právnej úpravy by bola taká, že v tabuľkových prílohách zákona bude pri každom názve látky určené v hmotnostnom vyjadrení minimálne množstvo látky, ktoré je spôsobilé vyvolať požadované účinky. Ústredným pojmom tejto charakteristiky je termín „spôsobilá", ktorý najlepšie vystihuje chápanie NPJ pojmu obvykle jednorazová dávka, teda „množstvo drogy spôsobilé po jej aplikovaní ovplyvniť psychiku konzumenta, t. j. znamená nebezpečenstvo pre jeho život a zdravie. Výklad pojmu „minimálna dávka" preto už jednoznačne nebude spojený so subjektívnym vnímaním aplikácie drogy konkrétneho užívateľa, ale bude vyjadrovať také množstvo látky, ktoré bez ohľadu na hmotnosť, odolnosť, psychický a fyzický stav človeka bude môcť (bude spôsobilé) vyvolať požadované účinky u akejkoľvek osoby. Týmto spôsobom bude zjednodušená aplikácia zákonnej úpravy pre prax a súčasne bude podporená právna istota, keďže už množstvo zakázanej látky bude verejne prístupné a známe vo forme všeobecne záväzného právneho predpisu. Otázne sa môže zdať, akým spôsobom bude navrhovaný postup aplikovaný vo vzťahu k prekurzorom a jedom, ktorých zoznam priamo slovenská právna úprava nepozná. Vo vzťahu k prekurzorom i súčasná prax postupuje tým spôsobom, že odborná organizácia, v prípade zaistenia prekurzorov, určí množstvo omamnej alebo psychotropnej látky, ktoré je možné z prekurzoru vyrobiť; preto aplikácia navrhovanej úpravy nepredstavuje problém, keďže po takomto zistení je už navrhovaný postup opäť využiteľný. Ako určitý návrh na určenie minimálnej dávky by mohol byť uvedený v ust. § 130 do nového odseku 9 TZ, kde minimálnou dávkou sa na účely tohto zákona rozumie minimálna dávka omamnej látky a psychotropnej látky (prípadne aj jedov a prekurzorov, pozri predchádzajúcu vetu) podľa osobitných predpisov. Teda za zmienku do diskusie by stála otázka, či by bolo správne pojem obvykle jednorazová dávka nahradiť pojmom minimálna dávka v ust. § 135 TZ. Dôvodom tejto úpravy by bol rozmer rizikovosti požívania drogy Cannabis, t. j. marihuany v porovnaní s inými zakázanými látkami, ktorá predstavuje podstatne menšie spoločenské nebezpečenstvo (minimálne z hľadiska vzniku závislosti).

Vážení účastníci konferencie, som ale toho názoru, že Slovenská republika by mala účinne bojovať proti drogovej trestnej činnosti, zamerať sa na operatívnu činnosť v podobe odhaľovania protiprávnych konaní, pôsobiť preventívne, medializovať ukladanie a výšku trestov pre výrobcov a distribútorov omamných a psychotropných látok. Podľa môjho názoru by na prvom mieste mala byť diskusia o účinnom boji proti drogovej trestnej činnosti a až po pozitívnych výs-

ledkoch by pripadala prípadná dekriminalizácia tzv. mäkkých drog, ak, samozrejme, obvykle jednorazová látka neprekročila desaťnások obvykle jednorazovej látky a je pre vlastnú potrebu. Mala by to byť ale osoba, ktorá túto látku nevypestovala a nespracovala, ale kúpila v malom množstve. Samozrejme, že diskusia o dekriminalizácii môže na odbornej úrovni prebiehať bez ohľadu na to, že návrh MS SR už nie je v súčasnosti aktuálny.

Literatúra:

1. ČENTÉŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike.* Bratislava: ŠEVT, 2007. 212 s. ISBN 978-80-88707-94-3.
2. ČENTÉŠ, J. Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok. In: *Justičná revue*, 2008, roč. 60, č. 3, s. 343 – 527. ISSN 1335-6461.
3. KLÁTIK, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 422 s. ISBN 978-80-7380-726-9.
4. KOLIBÁŠ, E., NOVOTNÝ, V. *Alkohol, drogy závislosti*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007. 204 s. ISBN 978-80-223-2315-4.
5. NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost.* 4. vyd. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-73679-08-8.
6. Rozsudok Krajského súdu Bratislava sp. zn. 3To/83/2016 z 22. 11. 2016.
7. Rozsudok Krajského súdu Prešov sp. zn. 9To/21/2017 zo 4. 7. 2017.
8. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 53/2016 z 25. 4. 2017.
9. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 30/2015 z 25. 1. 2015.

OTVORENÉ OTÁZKY DEKRIMINALIZÁCIE DROG[1]

OPEN ISSUES OF DRUG DECRIMINALIZATION

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Fakulta práva Paneurópska vysoká škola/
The Faculty of Law, Pan-European University

Abstrakt: Problematika zneužívania drog je kontroverznou témou, ktorá vyvoláva veľké množstvo otázok. Pri riešení tohto problému boli uplatnené viaceré postupy, dekriminalizáciu, resp. legalizáciu nevynímajúc. Autor predstavuje argumenty za a proti dekriminalizácii drog a prezentuje zahraničné prístupy a skúsenosti s riešením tejto problematiky. V závere predstavuje možný legislatívny návrh, ktorý by pomohol odstrániť negatívny dôsledok držby „pre vlastnú potrebu" – záznam v registri trestov.

Abstract: Drug abuse issue is a controversial topic that raises a large number of questions. Numbers of measures have been implemented to address this problem, decriminalization or legalization of drugs, not excluding. The author presents pros and cons arguments for decriminalization of drugs and presents approaches and experiences with the solving this issue. In conclusion, he introduces a possible legislative proposal that would help to eliminate the negative impact of possession "for one's own consumption" – criminal record.

Kľúčové slová: droga, dekriminalizácia, držba, marihuana, trestný čin, priestupok.

Key words: drug, decriminalization, possession, marijuana, crime, administrative offence.

Úvod

Problematika zneužívania drog je témou vášnivých diskusií a vyvoláva veľké množstvo otázok. Jednou z týchto otázok je aj trestanie užívateľov drog. Dôvodom na výber témy na túto konferenciu bola nedávna situácia, keď minister-

[1] Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA *„Súčasnosť a budúcnosť boja proti drogovej kriminalite: kriminologické a trestnoprávne aspekty"*, č. 1/0289/17.

stvo spravodlivosti vo februári predložilo na rokovanie vlády návrh zákona,[2] ktorý čiastočne mal dekriminalizovať spotrebnú držbu všetkých drog. Uvedený materiál bol zaradený na rokovanie 89. schôdze vlády Slovenskej republiky 21. februára 2018, nakoniec bol však tento bod z rokovania vypustený. O „kontroverznosti" návrhu svedčí aj skutočnosť, že v rámci medzirezortného pripomienkového konania bolo k tomuto zákonu vznesených 96 pripomienok, z toho 23 zásadných, predkladateľ však akceptoval, resp. čiastočne akceptoval len niektoré z nich a 27 pripomienok, z toho 13 zásadných pripomienok, neakceptoval, čiže návrh zákona bol predložený na rokovanie s veľkým množstvom rozporov. V prípade schválenia tohto návrhu by sa Slovenská republika zaradila k štátom, ktoré dekriminalizovali aj spotrebnú držbu „tvrdých" drog.

Problematika dekrimilizácie marihuany sa stala dokonca v roku 2010 témou predvolebnej agitácie jedného politického subjektu.[3] Podľa volebného programu uvedenej strany,[4] *„dekriminalizáciou marihuany zabránime nežiaducemu zhoršovaniu spoločenského uplatnenia ľudí následkom neprimeraného trestného stíhania pri náhodilom kontakte s marihuanou a zvýšime účinnosť a komplexnosť miery odbornej prevencie"*.

Preto uvedená strana navrhovala:

- Držbu marihuany v množstve nepresahujúcom 5 gramov sušiny prekvalifikovať z trestného činu na priestupok, ktorého následkom už nie je záznam v registri trestov.
- Riešiť priestupky za držbu marihuany jej zhabaním a dohovorom na mieste, ak ide o množstvo menšie ako 2 gramy sušiny. Držbu v množstve 2 až 5 gramov riešiť jej zhabaním a vo forme alternatívnych trestov so systematickým využitím komplexných odborných preventívnych programov.
- Pri priestupkoch mládeže do 18 rokov (vrátane držby menšej ako 2 gramy) zapojiť do preventívneho programu spolu s mladistvým alebo maloletým aj jeho zákonného zástupcu.

[2] LP/2017/730 Zákon, ktorým sa ustanovujú množstvá omamných látok a psychotropných látok a rastlín a húb obsahujúcich omamné látky alebo psychotropné látky a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

[3] MIHÁLIKOVÁ, M. *Sulíkovci vábia voličov na dym z marihuany*. In: Pravda 20. februára 2010, [online], [cit. 2018_09_09], dostupné na internete <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/165373-sulikovci-vabia-volicov-na-dym-z-marihuany/>.

[4] 120+ nápadov pre lepší život na Slovensku. Volebný program strany Sloboda a Solidarita, verzia 2.0, 97. bod programu. Parlamentné voľby, 2010.

– Považovať predaj alebo pokus o predaj, výrobu alebo iné konanie, ktorého účelom je ekonomický prospech alebo podanie mládeži i naďalej za trestný čin.

Je zaujímavé, že táto strana, ktorá mala dekriminalizáciu marihuany vo svojom volebnom programe, sa proti uvedenému návrhu z dielne ministerstva spravodlivosti v roku 2018 postavila kriticky.[5]

O aktuálnosti riešenia problematiky zneužívania drog svedčí aj skutočnosť, že problematika riešenia zneužívania drog[6] sa dostala aj do Programového vyhlásenia vlády SR na roky 2016 – 2020.

1 Historické súvislosti

V podmienkach Slovenskej republiky sa problematika zneužívania drog stala aktuálnou témou po otvorení hraníc v roku 1989. Nedovolená výroba a držanie omamných prostriedkov a jedov bola trestná podľa § 187 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. a v zmysle základnej skutkovej podstaty bolo možné páchateľovi uložiť trest odňatia slobody až na dva roky alebo nápravné opatrenie alebo peňažný trest. Novelou Trestného zákona[7] s účinnosťou od 12. augusta 1993 sa v trestnom čine v zmysle § 187 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. zmenila terminológia, ale podstatne sa zvýšila hranica trestu odňatia slobody na jeden rok až päť rokov. Podľa dôvodovej správy, vzhľadom na zvýšený výskyt niektorých trestných činov súvisiacich s nedovolenou výrobou a držaním omamných a psychotropných látok a jedov, jadrových látok a vyrábania predmetov používaných na ich výrobu, bolo potrebné sprísniť trestný postih páchateľov týchto trestných činov a vyjadriť tak vysoký stupeň spoločenskej nebezpečnosti. Ďalšie predovšetkým terminologické zmeny v predmetnom ustanovení boli vykonané novelou[8] s účinnosťou od 1. októbra 1994.

[5] Dekriminalizácia tvrdých drog nie je podľa SaS vo verejnom záujme**.** Žitňanskej návrh ide oveľa ďalej a strana SaS ho v tejto podobe nepodporí. In: Sme, 20. februára 2018, [online], [cit. 2018_09_09], dostupné na internete <https://domov.sme.sk/c/20765239/dekriminalizacia-tvrdych-drog-zitnanska-sas-drogy-marihuana.html#ixzz5RWs9nmrk>.

[6] Vláda navrhne riešenie aplikačných problémov v súvislosti s postihovaním drogovej trestnej činnosti, konkrétne s určovaním množstva omamných a psychotropných látok a prehodnotí možnosti nastavenia účinnejšieho modelu drogovej politiky so zameraním na postihovanie nelegálneho obchodovania s drogami.

[7] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 177/1993 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon.

[8] Zákon č. 248/1994 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon a zákon o priestupkoch.

V posledných rokoch minulého storočia slovenské súdy nepostupovali jednotne pri výklade a aplikácii ustanovenia § 187 ods. 1 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. o nedovolenej výrobe a držaní omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov. Išlo predovšetkým o výklad pojmového znaku „prechováva drogu pre seba" a o určenie množstva látky, ktorej prechovávanie či držba zakladá trestný postih podľa uvedeného ustanovenia. Vo svojich rozhodnutiach niektoré súdy vyslovili názor, že beztrestnosť držby drogy pre vlastnú potrebu je viazaná na podmienku, že jej spotrebovanie nadväzuje bezprostredne na jej získanie. Bezprostrednosť použitia drogy je vyložená tak, že bude nasledovať ihneď po jej zadovážení (získaní). Rozdielny názor vyslovili iné senáty, konštatujúc, že za prechovávanie (drogy) v zmysle § 187 ods. 1 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. nemožno považovať krátkodobú držbu takejto látky pred jej použitím tým, kto si ju za týmto účelom zadovážil, pokiaľ táto držba nadväzuje na jej zadováženie. Tento časový úsek držby drogy, ktorý predchádza jej spotrebovaniu, tvorí súčasť zadováženia tejto látky s úmyslom vlastného použitia, ktoré trestnú zodpovednosť v zmysle citovaného ustanovenia Trestného zákona nezakladá. To platí pre prípady, v ktorých sa zistí, že fyzická osoba si v minulosti drogy pre seba zadovažovala, tieto používala a fakticky spotrebovala, pričom sa u nej držba takejto látky ďalej už nezistila. Všetky senáty však zhodne judikovali, že na trestný postih aj prechovávania, resp. držby takejto látky bude postačovať iba také množstvo látky, ktoré je spôsobilé po jej požití ovplyvniť psychiku človeka, resp. ktoré znamená nebezpečenstvo pre jeho zdravie alebo život. Na odstránenie rozdielneho výkladu uvedeného ustanovenia prijalo trestné kolégium NS SR stanovisko,[9] z ktorého vyplýva, že správnemu výkladu zákona zodpovedá nasledujúci právny názor:

„Zo znenia ustanovenia § 187 ods. 1 Tr. zák. vyplýva, že neoprávnené zadovažovanie omamnej a psychotropnej látky, jedov a prekurzorov zakladá trestnú zodpovednosť ***len vtedy, ak ju (príslušnú látku) páchateľ zadovažuje pre iného****. Naproti tomu pri nepovolenej výrobe, dovoze, prevoze a pri prechovávaní (takej látky) je páchateľ trestne zodpovedný bez ohľadu na to, či tak koná pre seba alebo pre iného.*

Za prechovávanie omamnej alebo psychotropnej látky v zmysle § 187 ods. 1 Tr. zák. ale ***nemožno považovať držbu takejto látky pred jej osobným fyzickým***

[9] Stanovisko trestného kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky na zjednotenie výkladu zákona pri aplikácii § 187 ods. 1 Tr. zák. o nedovolenej výrobe a držaní omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov z 1. júna 1998 *sp. zn. Tpj 1/98 publikované pod číslom R 24/1998.*

***použitím tým, kto si ju na tento účel zadovážil**, pokiaľ toto použitie nadväzuje na jej zadováženie. V tomto prípade pôjde o tzv. **spotrebnú držbu**. Spotrebovať znamená v slovenskom jazyku požívaním vyčerpať.*"

V zmysle citovaného stanoviska bola jeden rok na Slovensku dekriminalizovaná spotrebná držba všetkých drog.

Zásadné zmeny v trestnoprávnom postihu zneužívania drog boli vykonané novelou[10] s účinnosťou od 1. septembra 1999. Predmetné ustanovenie vytvorilo samostatnú privilegovanú skutkovú podstatu (§ 186 Trestného zákona č. 140/1961 Zb.), v zmysle ktorej sa miernejšie postihovala „*spotrebná držba*" – *Kto neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor, potresce sa odňatím slobody až na tri roky alebo prepadnutím veci.* Pri ostatných formách nedovoleného nakladania s drogami sa v základnej skutkovej podstate zvýšila hranica trestnej sadzby na dva roky až osem rokov. Uvedený zákon tiež vymedzil v § 89 ods. 12 aj pojem „prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu". Podľa dôvodovej správy k predmetnému návrhu zákona Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s drogami a omamnými a psychotropnými látkami z 20. 12. 1988 (Viedenský dohovor),[11] rozhodnutie Komisie ES č. 90/611/EHS, na ne nadväzujúce ďalšie nariadenia a smernice Rady EHS a jej opatrenie zo 17. 12. 1996 na boj proti drogovej závislosti a na prevenciu a boj proti nezákonnému obchodu s drogami vyžadujú v Trestnom zákone zaujať jednoznačný postoj k otázke trestnosti užívateľa drog za ich držanie pre seba a k zvýšeniu trestných sankcií za nezákonné obchodovanie s drogami.

Rekodifikovaný Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v zásade prebral do ustanovenia § 171 Trestného zákona trestnosť spotrebnej držby s tým, že v legálnej definícii (§ 135 ods. 1 TZ) sa upravila definícia „pre vlastnú potrebu" v množstve

[10] Zákon č. 183/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Z. z. o boji proti legalizácii príjmov z najzávažnejších, najmä organizovaných foriem trestnej činnosti a o zmenách niektorých ďalších zákonov v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 58/1996 Z. z.

[11] Čl. 3 ods. 2 Dohovoru Organizácie Spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami, oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí čl. 462/1991 Zb.: „*S výhradou svojich ústavných princípov a základných zásad svojho právneho systému prijme každá zmluvná strana také opatrenia, ktoré môžu byť potrebné na uznanie za trestné činy podľa vlastného právneho poriadku, pokiaľ sa vykonávajú úmyselne, prechovávanie, získavanie alebo pestovanie akýchkoľvek omamných alebo psychotropných látok **pre osobnú potrebu pri** porušení Dohovoru z roku 1961, Dohovoru z roku 1961 s doplnkami alebo Dohovoru z roku 1971.*

„najviac **trojnásobku** obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu“ a ako kvalifikovaná skutková podstata v § 171 ods. 2 Trestného zákona sa zaviedla aj trestnosť prechovávania „pre vlastnú potrebu **vo väčšom rozsahu**“, čo je v zmysle legálnej definície stanovené na „najviac **desaťnásobku** obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu“.

Prechovávanie omamnej látky alebo psychotropnej látky nie je na účel aplikácie § 171 ods. 1 a § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona limitované **minimálnym množstvom**. Prechovávanie drogy v množstve síce obvyklým spôsobom aplikovateľnom, avšak menšom než z hmotnostného hľadiska, zodpovedá obvykle jednorazovej dávke, je trestným činom, pokiaľ je droga vzhľadom na množstvo účinnej látky obsiahnutej v celkovom množstve zaisteného materiálu spôsobilá nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie (§ 130 ods. 5 Trestného zákona).

Pri prečine podľa § 171 Trestného zákona je však vždy potrebné posudzovať aj materiálny korektív podľa kritérií § 10 ods. 2 Trestného zákona.[12]

2 Argumenty za a proti

Podobne ako pri iných diskutovaných problémoch, aj pri problematike dekriminalizácie marihuany sa uvádza veľké množstvo argumentov za a proti. Pre obmedzený rozsah sa pokúsim heslovite prezentovať iba niektoré z dostupných argumentov uvádzaných v odbornej literatúre.[13]

Argumenty **za**:

- prečo trestať konzumentov drog,[14] veď si ničia vlastné zdravie – potom by sa mali trestať aj užívatelia alkoholu a fajčiari,
- drogy by boli menej nebezpečné vo svete, kde by ich produkcia a distribúcia bola dekriminalizovaná,

[12] *Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 25. apríla 2017 sp. zn. 2 Tdo 53/2016 publikované pod číslom R 74/2017.*

[13] Napr. HUSAK, D. *Four Points about Drug Decriminalization*. In: Criminal Justice Ethics. Winter, 2003, vol. 22, no. 1. s. 21 – 29; MAIER, S. L., MANNES, S. and KOPPENHOFER, E. L. *The Implications of Marijuana Decriminalization and Legalization on Crime in the United States*. Contemporary Drug Problems, 06, 2017, vol. 44, no. 2., s. 126; *Pros and cons of drug legalization decriminalization and harm reduction* – US Government Publishing Office, Serial No. 106 – 99. WASHINGTON, 2000.

[14] *Vo väčšine štátov sa trestá viac držba ako samotné užívanie drog. Držba je trestaná preto, lebo sa dá ľahšie preukázať.*

- drogové kartely by stratili podstatné zdroje ich príjmov,
- užívatelia by nemuseli prichádzať do kontaktu so zločineckými skupinami,
- neexistuje žiadna korelácia medzi počtom a závažnosťou trestných činov a trendom v užívaní drog,
- štát môže prijímať rôzne opatrenia na odrádzanie od užívania drog, ale tieto opatrenia by nemali byť represívne,
- liečba závislosti a navrátenie do bežného života je lacnejšia ako financovanie väzníc,
- vyliečení ľudia sa môžu stať produktívnymi členmi spoločnosti oveľa ľahšie ako odsúdení zločinci,
- odbremenenie súdov a justičného aparátu, znížia sa náklady na výkon trestu odsúdených,
- zmení sa pohľad spoločnosti na zneužívanie drog, nebude sa to považovať za zločin, ale za chorobu.

Argumenty **proti**:

- jedinci s biologickými predispozíciami na závislosť by sa ľahšie dostali k experimentovaniu k drogám ako v prípade, keby im hrozilo trestné stíhanie,
- deti by mali ľahší prístup k drogám,
- drogy sú látky, ktoré spôsobujú závislosť a zdravotné problémy,
- existujúce zdroje v zdravotníctve nie sú také veľké, aby zvládli prílev nových drogovo závislých,
- štáty, ktoré legalizovali marihuanu, majú problém s „drogovým turizmom“,
- stúpne počet dopravných nehôd pod vplyvom drog,
- drogy (vrátane marihuany) poškodzujú zdravie – mozog, pľúca, srdce, pečeň a spôsobujú psychické problémy,
- dekriminalizácia marihuany môže viesť k vybudovaniu si závislosti na „tvrdých drogách“,
- dekriminalizácia môže postupne viesť k snahám o legalizáciu.

3 Zahraničné skúsenosti

Niektoré drogy, najmä marihuana, sú dekriminalizované, resp. legalizované pre rekreačné účely vo viacerých štátoch. V rámci Európy prvým štátom, ktorý

dekriminalizoval spotrebnú držbu, bolo Taliansko 1990, potom nasledovali ďalšie štáty – Španielsko 1992, Portugalsko 2000, Luxembursko 2001, Belgicko 2001, Česká republika 2010. Aj napriek tomu, že Holandsko je známe „coffeeshopmi", nejde však o dekriminalizáciu, ale o tolerované užívanie marihuany.[15] V literatúre sa uvádza, že niektorú z foriem dekriminalizácie marihuany zvolilo okolo 50 štátov sveta.[16]

Podľa literárnych zdrojov[17] jediným štátom, ktorý úplne legalizoval marihuanu, je **Uruguaj**. Aj napriek tomu, že je marihuana v Uruguaji legalizovaná, neznamená to, že sa s marihuanou môže voľne nakladať. Systém je založený na „registrácii" obyvateľov užívajúcich marihuanu. Marihuanu je možné zabezpečiť si niektorým z troch spôsobov: domáce pestovanie, komunálne pestovanie (kluby), alebo kúpa štátom pestovaného konope v lekárni. Vrecúško o hmotnosti 5 gramov sa predáva asi za 5,80 EUR (UYU200). Podľa správy uruguajského Inštitútu na reguláciu a kontrolu kanabis[18] v roku 2018 mal Uruguaj 3,5 mil. obyvateľov. V systéme bolo zaregistrovaných 35 246 obyvateľov, z toho 8 583 domácich pestovateľov, 24 324 nakupujúcich v lekárni a 2 339 ako členov klubu pestujúcich konope. Podľa citovanej správy sa predpokladá, že každý domáci pestovateľ a člen klubu sa „delí" ďalšími dvoma užívateľmi, pri nákupe v lekárni sa každý užívateľ „delí" s ďalším užívateľom. Z hľadiska registrovaných užívateľov prevládajú muži 73 % (pri domácom pestovaní) a 76 % (pri nákupe v lekárni). Prevažná väčšina registrovaných užívateľov (80 %) je medzi 18 – 44 rokov, pri domácich pestovateľoch je vekový priemer vyšší.

Legalizácia marihuany pre rekreačné účely v **Spojených štátoch amerických** sa postupne rozširuje a čoraz viac štátov legalizuje marihuanu pre rekreačné aj liečebné účely. Podľa dostupnej literatúry[19] v roku 1969 v prieskumoch verejnej mienky za legalizáciu marihuany bolo iba 12 % obyvateľstva, podľa prieskú-

[15] Cannabis legislation in Europe: an overview. EMCDDA, Lisbon, March 2017.

[16] REITH, I. *Two Plants are Better than One? the Effect of Decriminalization on the Eradication of Cannabis*. In. Contemporary Drug Problems, Winter, 2015, vol. 42, no. 4. s. 259.

[17] MAIER, S. L., MANNES, S. and KOPPENHOFER, E. L. *The Implications of Marijuana Decriminalization and Legalization on Crime in the United States*. Contemporary Drug Problems, 06, 2017, vol. 44, no. 2., s. 125.

[18] MERCADO REGULADO DEL CANNABIS, Instituto de Regulación y Control del Cannabis, Informe al 05/06/18 [online] dostupné na internete <https://www.ircca.gub.uy/wp-content/uploads/2018/06/InformeMercadoReguladoCannabis-05jun2018.pdf>.

[19] MAIER, S. L., MANNES, S. and KOPPENHOFER, E. L. *The Implications of Marijuana Decriminalization and Legalization on Crime in the United States*. Contemporary Drug Problems, 06, 2017, vol. 44, no. 2., s. 125

mov z roku 2015 legalizáciu marihuany podporovalo až 53 % Američanov. Prvým americkým štátom, ktorý legalizoval užívanie marihuany pre medicínske účely, bolo Kalifornia (1996). Na konci roka 2015 to už bolo 23 štátov a District Columbia, ktoré legalizovali marihuanu pre medicínske účely. Postupne niektoré americké štáty začali legalizovať aj marihuanu na rekreačné účely. Prvým americkým štátom, ktorý legalizoval marihuanu na rekreačné účely, bolo Colorado (2012).[20]

Vzťah medzi legalizáciou marihuany a kriminalitou možno vysvetliť prostredníctvom tripartitného koncepčného rámca,[21] ktorý uvádza tri možné spôsoby, ako sú spojené drogy a kriminalita, psycho-farmakologický model, ekonomické donútenie a systémový komponent. **Psycho-farmakologický** model sa zameriava na to, ako užívanie drog mení správanie (iracionálne správanie). Užívanie marihuany môže vyústiť do násilnej alebo iracionálnej reakcie na konflikt v dôsledku inhibície kognitívnych funkcií alebo paranoje. V prípade, keď bežný užívateľ marihuany má abstinenčný syndróm, môže byť nahnevaný alebo podráždený, syndróm môže prispievať k násilným reakciám alebo agresívnemu správaniu. Doposiaľ nie je dostatočne vedecky preukázané, že užívanie drog vedie k páchaniu trestnej činnosti. Model **ekonomického donútenia** spočíva v tom, že užívatelia drog sa môžu uchyľovať k páchaniu majetkovej trestnej s cieľom získať ekonomický prospech na podporu ich „drogových návykov". Niektoré výskumy preukazujú súvis medzi užívaním drog a krádežami v obchodoch, krádežami vlámaním. Cena drog môže spôsobovať potrebu užívateľa zamerať svoju pozornosť na ekonomickú kriminalitu, aby si mohol dovoliť kúpiť drogy. Tretí **systémový komponent** sa aplikuje na vzťah marihuana a trestný čin. Násilné trestné činy môžu byť spáchané aj na „drogovom trhu", napr. boje o ovládnutie určitého teritória, spory medzi dílermi a užívateľmi, keď kupujúci „neplatí za tovar", resp. „tovar" je nedostatočnej kvality, lúpeže drogových dílerov, ktorí majú pri sebe hotovosť a pod.

Hoci v Spojených štátoch amerických bolo vykonaných viacero výskumov, pre krátke časové obdobie od dekriminalizácie/legalizácie sa nezistili dostatočné dôkazy preukazujúce vzťah medzi dekriminalizáciou drog a trestnou činnos-

[20] BRILMAYER, L. *General Theory of Preemption: With Comments of State Decriminalization of marijuana*. In. Law School. Boston College Law Review, 2017, vol. 58, no. 3. s. 897.

[21] GOLDSTEIN, P. *The drug/violence nexus: A tripartite conceptual framework*. In. Journal of Drug Issues, 14, 1985, s. 493 – 506.

ťou. Niektoré výskumy preukazujú,[22] že v niektorých štátoch USA majetková a násilná kriminalita zostala na rovnakej úrovni ako pred dekriminalizáciou/legalizáciou. Dokonca sa nezistili signifikantné rozdiely pri majetkových trestných činoch, násilných trestných činoch, vraždách, lúpežiach, znásilneniach medzi štátmi, kde bola marihuana dekriminalizovaná v porovnaní so štátmi, kde nebola.

Portugalsko zákonom číslo 30/200 z 29. novembra 2000 s účinnosťou od 1. júla 2001 dekriminalizovalo držbu všetkých drog.[23] Uvedený zákon zaviedol dve zásadné zmeny, a to dekriminalizáciu držby všetkých drog pre osobnú potrebu do 10 dní od ich nadobudnutia a odporučenie drogovo závislých užívateľov na Poradnú komisiu pre drogové závislosti. Takéto administratívne komisie boli zriadené po celej krajine. Pozostávajú z multidisciplinárnych tímov, ktoré posudzujú jednotlivých užívateľov a rozhodujú o najvhodnejších opatreniach, napr. vzdelávacie programy. Spotreba, nadobudnutie a držba drog pre vlastnú spotrebu sa posudzuje ako administratívny priestupok.

Podľa niektorých zdrojov prvej dekády aplikácie sa v Portugalsku zlepšili viaceré štatistické ukazovatele. Napr. v roku 2005 miera intravenóznych užívateľov bola 1,5 – 3 na 1000 obyvateľov. Počet úmrtí spojených s užívaním drog klesol zo 131 v roku 2001 na 20 v roku 2008. Počet oznámení o nových diagnózach HIV vo vzťahu k užívaniu drog klesol z 1 430 v roku 2000 na 352 v roku 2008.[24]

Na druhej strane niektorí autori hodnotia situáciu v Portugalsku podstatne negatívnejšie.[25] V literatúre sa kritizujú uvedené „pozitívne" informácie ako zavádzajúce a tendenčné a poukazuje sa na nasledujúce negatívne dôsledky dekriminalizácie: napr. nárast mladých dospelých (20 – 24 rokov) užívateľov drog o 50 %, v žiadnej z kategórií užívateľov drog v sledovanom období nenastal pokles, celková konzumácia drog za uvedené obdobie vzrástla o 4,2 %, počet zabití spojených s užívaním drog vzrástol o 40 %.

---

[22] Napr. MAIER, S. L., MANNES, S. and KOPPENHOFER, E. L. *The Implications of Marijuana Decriminalization and Legalization on Crime in the United States*. Contemporary Drug Problems, 06, 2017, vol. 44, no. 2., s. 129.

[23] Decriminalisation in Europe? Recent developments in legal approaches to drug use. ELDD Comparative Analysis, November 2001, s. 3.

[24] Napr. VALE, d.A. and CARAPINHA, L. *Drug Decriminalisation in Portugal*. In: BMJ: British Medical Journal (Online), Sep 10, 2010, vol. 341. GREENWALD, G. *Drug Decriminalization in Portugal: Lessons for Creating Fair and Successful Drug Policies*. Cato Institute: Washington 2009.

[25] Napr. COELHO, M. P. *Drugs: The Portuguese Fallacy and the Absurd Medicalization of Europe*. In. Motricidade, 2015, vol. 11, no. 2. s. 3 – 15.

Záver

V tomto smere je ťažké prijať zásadné stanovisko, či dekriminalizovať alebo nie. Žiadne vedecké štúdie doposiaľ jednoznačne objektívne nepreukázali pozitívny vplyv dekriminalizácie na riešenie problematiky súvisiacej so zneužívaním drog. Z niektorých publikovaných článkov, štúdií a monografií cítiť, že sú písané jednostranne, sú skreslené a zľahčujú, reps. tendenčne prezentujú niektoré čiastkové výsledky v prospech legalizácie. Vzhľadom na negatívne učinky užívania drog na ľudské zdravie u mňa prevláda názor, že v podmienkach Slovenskej republiky by mal byť zachovaný *„status quo*", čiže aj spotrebná držba by mala byť naďalej trestným činom. Je to preto, že podľa mojich poznatkov užívanie drog má negatívne účinky na ľudské zdravie a množstvu drogových dílerov sa „podarí uniknúť spravodlivosti" takým spôsobom, že má pri sebe len niekoľko dávok.

Na druhej strane je potrebné brať ohľad aj na skutočnosť, že žiadna prohibícia v historickom kontexte nesplnila svoj účel. Možno spomenúť najznámejšiu prohibíciu alkoholu USA, s ktorou bol spojený nárast kriminality a pašovania alkoholu z Mexika. Na Slovensku je známe príslovie „Zakázané ovocie najlepšie chutí". Možno sa domnievať, že „hnacím motorom" na experimentovanie s drogami pri niektorých začínajúcich užívateľoch je práve „túžba po zakázanom ovocí".

Podľa môjho názoru súčasná právna úprava je postačujúca na riešenie uvedenej problematiky. Z „trestnoprávnych" nástrojov by som spomenul:

- uplatňovanie materiálneho korektívu (10 ods. 2 TZ § 95 ods. 2 TZ),[26]
- výchovné povinnosti a obmedzenia – mladistvý § 107 TZ – sa podrobil liečeniu škodlivej závislosti,
- podmienečné zastavenie trestného stíhania (§ 216 TP),
- podmienečné upustenie od potrestania (§ 101 TZ).

Posledným problémom, na ktorý by som chcel poukázať je, že s niektorými alternatívnymi riešeniami spotrebnej držby je spojený aj negatívny dôsledok, a to **zápis v registri trestov**, čo takúto osobu môže v budúcnosti diskvalifikovať z niektorých povolaní, resp. činností.

Určitým námetom na riešenie tejto negatívnej skutočnosti vo vzťahu k mladistvému páchateľovi by mohol byť pre slovenského zákonodarcu český osobit-

[26] Pri prečine podľa § 171 Trestného zákona je však vždy potrebné posudzovať aj materiálny korektív podľa kritérií § 10 ods. 2 Trestného zákona. *Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 25. apríla 2017 sp. zn. 2 Tdo 53/2016 publikované pod číslom R 74/2017.*

ný spôsob konania mladistvého – **odstúpenie od trestného stíhania**.[27] Uvedený inštitút by bolo podľa môjho názoru možné uplatniť aj v prípadoch neoprávneného prechovávania marihuany pre vlastnú potrebu. Využitie tohto druhu odklonu by malo byť podmienené chýbajúcim verejným záujmom na ďalšom stíhaní mladistvého s prihliadnutím na povahu a závažnosť činu, osobu mladistvého, ak je trestné stíhanie neúčelné a potrestanie mladistvého nie je nutné na odvrátenie mladistvého od páchania ďalších činov. Odstúpiť od trestného stíhania by bolo možné najmä v prípadoch, ak mladistvý už úspešne absolvoval vhodný probačný program, bola už úplne alebo čiastočne uhradená škoda spôsobená činom a poškodený s takýmto odškodnením súhlasil, alebo bolo vyslovené napomenutie s výstrahou a takéto riešenie možno považovať z hľadiska účelu trestného konania za dostatočné. Odstúpenie od trestného stíhania mladistvého v prípade „spotrebnej držby" by mohlo byť podmienené aj skutočnosťou, že mladistvý obvinený by splnil výchovné povinnosti a obmedzenia v zmysle § 107 ods. 1 písm. f) Trestného zákona „sa podrobil liečeniu škodlivej závislosti". Súčasťou rozhodnutia o odstúpení je aj výrok o zastavení trestného stíhania. Vydanie takéhoto rozhodnutia by sa však nezaznamenávalo do registra trestov. Mladistvý by mal mať právo prehlásiť do troch dní od doručenia uznesenia, že na prejednaní veci trvá.[28]

Literatúra:

1. BANBURY, S., LUSHER, J. and GUEDELHA, F. *Portugal's 2001 Drugs Liberalisation Policy: A UK Service Provider's Perspective on the Psychoactive Substances Act (2016)*. In: Journal of Alcohol and Drug Education, 04, 2018, vol. 62, no. 1. s. 27 – 45.
2. BRILMAYER, L. *General Theory of Preemption: With Comments of State Decriminalization of marijuana*. In: Law School. Boston College Law Review, 2017, vol. 58, no. 3, s. 895 – 927.
3. CAULKINS, J. P., PhD., KASUNIC, A., M.S., KLEIMAN, M. and LEE, M.A.C., *Understanding Drug Legalization*. In: International Public Health Journal, 2014, vol. 6, no. 3, s. 283 – 294.
4. COELHO, M.P. *Drugs: The Portuguese Fallacy and the Absurd Medicalization of*
5. *Europe/Drogas: A Falácia Portuguesa e a "Medicalização" Absurda Da Europa*. In: Motricidade, 2015, vol. 11, no. 2, s. 3 – 15.

[27] § 70 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

[28] Bližšie JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2011, s. 686.

6. GOLDSTEIN, P. *The drug/violence nexus: A tripartite conceptual framework*. In: Journal of Drug Issues, 14, 1985, s. 493 – 506.
7. GREENWALD, G. *Drug Decriminalization in Portugal: Lessons for Creating Fair and Successful Drug Policies*. Cato Institute: Washington, 2009.
8. HAWKES, N. *Highs and Lows of Drug Decriminalisation*. In: BMJ: British Medical Journal (Online), Oct 26, 2011, vol. 343, s. 1 – 3.
9. HUSAK, D. *Four Points about Drug Decriminalization*. In: Criminal Justice Ethics, Winter, 2003, vol. 22, no. 1, s. 21 – 29.
10. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2011.
11. LUSK, S.L., PAUL, T.M. and WILSON, R. *The Potential Impact of the Legalization and Decriminalization of Marijuana on the Vocational Rehabilitation Process. Why the Buzz?* In: Journal of Applied Rehabilitation Counseling, Summer, 2015, vol. 46, no. 2, s. 3 – 12.
12. MAIER, S. L., MANNES, S. and KOPPENHOFER, E. L. *The Implications of Marijuana Decriminalization and Legalization on Crime in the United States*. Contemporary Drug Problems, 06, 2017, vol. 44, no. 2, s. 125 – 146.
13. MOREIRA, M., TRIGUEIROS, F. and ANTUNES, C. *The Evaluation of the Portuguese Drug Policy 1999 – 2004: The Process and the Impact on the New Policy*. In. Drugs and Alcohol Today, 07, 2007, vol. 7, no. 2, s. 14 – 25.
14. OUGLAS, I.S., et al. *Implications of Marijuana Decriminalization on the Practice of Pulmonary, Critical Care, and Sleep Medicine*. In: Annals of the American Thoracic Society, 11, 2015, vol. 12, no. 11, s. 1700 – 1710.
15. REITH, I. *Two Plants are Better than One? the Effect of Decriminalization on the Eradication of Cannabis*. In. Contemporary Drug Problems, Winter, 2015, vol. 42, no. 4, s. 259 – 273.
16. THORNTON, M. *Prohibition Versus Legalization: Do Economists Reach a Conclusion on Drug Policy?* In: The Independent Review, Winter, 2007, vol. 11, no. 3, s. 417 – 433.
17. VALE, d.A. and CARAPINHA, L. *Drug Decriminalisation in Portugal*. In: BMJ: British Medical Journal (Online), Sep 10, 2010, vol. 341.
18. VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
19. ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013.

EUTANÁZIA A JEJ ĽUDSKOPRÁVNY ROZMER[1]

EUTHANASIA AND ITS HUMAN RIGHTS DIMENSION

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

Fakulta práva Paneurópska vysoká škola/
The Faculty of Law, Pan-European University

Abstrakt: Problematika eutanázie je úzko spojená so základným ľudským právom, a to právom na život. Príspevok podáva hodnotenie súčasných názorov na vysvetlenie obsahu samotného pojmu eutanázia. Zároveň prináša analýzu názorov na uplatňovanie niektorých foriem eutanázie, ktoré v tejto súvislosti vyjadril vo svojich rozhodnutiach Európsky súd pre ľudské práva.

Abstract: The issue of euthanasia is closely related to the basic human right and right to life. The article provides an assessment of current views on explaining the content of the concept of euthanasia by itself. It also provides an analysis of the views on the application of some forms of euthanasia which are expresed by the European Court of Human Rights in his decisions.

Kľúčové slová: eutanázia, typy eutanázie, eutanázia v judikátoch Európskeho súdu pre ľudské práva.

Key words: euthanasia, types of euthanasia, euthanasia in the case law of the European Court of Human Rights.

Úvod

Právo na život je základným ľudským právom. Jeho garancia a nástroje jeho ochrany sú súčasťou právnych úprav právnych poriadkov všetkých vyspelých krajín sveta. Právom na život sa zaoberajú rôzne medzinárodné zoskupenia a organizácie, na základe ktorých boli vypracované rôzne medzinárodné právne úpravy garantujúce toto právo. V súčasnosti sa v európskom priestore čoraz viac rozvíja diskusia o obsahu tohto práva, najmä otázka, či pod právo na život

[1] Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

môžeme subsumovať aj právo na smrť, alebo právo nakladať s vlastným životom podľa vlastného uváženia, čo už je vlastným obsahom pojmu eutanázia.

Problematika eutanázie je často diskutovaná na úrovni trestného práva, prípadne iných právnych disciplín alebo medicínskej etiky, no nie na úrovni ľudských práv. Právo na život je považované za inštitút, pod ktorým možno rozumieť aj argument pre eutanáziu, ako aj argument proti eutanázii. Aj napriek tomu, ochrana ľudských práv by mala zabezpečiť podmienky pre právnu reguláciu ukončenia života a v súvislosti s tým úpravu možností rozhodovať sa. V odbornej verejnosti prevláda názor, že vo vzťahu k ukončeniu života je potrebné, aby bolo zaistené, aby mohli pacienti robiť autonómne rozhodnutia založené na dostatočnom informovaní, ktoré sa týkajú kvality ich zdravia, resp. zdravotného stavu v procese umierania. To by malo zahŕňať voľbu adekvátneho uľavenia od bolesti, voľbu miesta smrti a voľbu odmietnuť liečbu alebo predlžovanie života, ak si to pacient nepraje. V podmienkach Slovenskej republiky však treba do úvahy brať aj všeobecnú pripravenosť celej spoločnosti na takéto opatrenia a táto, zdá sa, ešte pripravená na takýto krok nie je. To ale nebráni diskusiám na túto tému.

1 Vymedzenie pojmu eutanázie a jej chápanie ako predpoklad skúmania jej ľudskoprávneho rozmeru

Problém eutanázie je rovnako starý ako ľudský život či kultúra. V tejto súvislosti nemožno zabudnúť, že tak, ako sa menia prevládajúce názory v spoločnosti, menia sa aj názory na eutanáziu a jej jednotlivé formy (typy). V dnešnom názorovo rozdelenom svete sú preto pochopiteľne rozdelené názory aj na eutanáziu. Názory celkom plynulo prechádzajú cez celé spektrum od úplného a striktného odmietnutia všetkých foriem eutanázie, cez schvaľovanie či tolerovanie jej pasívnych foriem až po zástancov aktívnej eutanázie.[2] Preto ak chceme skúmať problematiku eutanázie a jej jednotlivé aspekty vrátane jej ľudskoprávneho rozmeru, potom je veľmi dôležité vysvetliť, čo sa pod pojmom eutanázia rozumie. Slovo „eutanázia" pochádza z gréčtiny. Predpona „eu" znamená „dobrý" a podstatné meno „thanatos" znamená „smrť". Etymologicky teda toto slovo znamená „dobrá smrť".

[2] KOVÁČ, P. Eutanázia a asistovaná samovražda z hľadiska trestného práva. Ústav súdneho lekárstva LF UK a FN Bratislava: Via practica roč. 2 (4), 2005, s. 216 – 220.

V súčasnosti používaný pojem „eutanázia" má dva proti sebe stojace významy. **Eutanázia ako milosrdná smrť** (etymologický význam) a **eutanázia ako úmyselne privolaná smrť**. V prvom prípade ide o pomoc pri umieraní (tzv. čistá eutanázia), v druhom o pomoc k umieraniu.[3]

Česká odborníčka v oblasti lekárskej etiky Haškovcová rozumie pod pojmom eutanázia dve situácie. Jednak dobrú, ľahkú, krásnu smrť a jednak usmrtenie z útrpnosti, súcitu a milosrdenstva.[4] Rozširuje teda pojem eutanázia aj o jeho pôvodný význam – o pomoc pri umieraní, o ľahké umieranie. Podľa Vozára, ktorý napísal ucelenú monografiu o právnych aspektoch eutanázie, eutanáziou je vedomé ukončenie života nevyliečiteľne, smrteľne chorého človeka, plne spôsobilého k právnym úkonom, na jeho žiadosť, napr. vpichnutím smrteľnej dávky lieku.[5] Iné konanie za eutanáziu nepovažuje. Podobne vidí podstatu eutanázie aj český odborník na ústavné právo Zimek. Podstatou eutanázie je v jeho poňatí konanie, a to aktívne alebo pasívne (napr. vedomé opomenutie), ktorého cieľom je skrátenie života. Musí ísť o konanie úmyselné, pri nedbalostnom konaní nejde o eutanáziu.[6]

Popredný český trestný právnik Fenyk použil pri formulácii pojmu eutanázia konštrukciu dogmatického učenia vedy trestného práva o formálnej skutkovej podstate. Za základné formálne znaky eutanázie považuje konanie spočívajúce v tom, že jedna fyzická osoba z kvalifikovanej pohnútky (napr. súcit alebo útrpnosť) úmyselne usmrtí alebo prispeje k usmrteniu inej fyzickej osoby na jej žiadosť. Za eutanáziu považuje prípady priameho usmrtenia a tiež konania (opomenutia) druhých osôb, bez ktorých by osoba, ktorá chce zomrieť, nebola schopná svoj cieľ dosiahnuť.[7]

V súvislosti s eutanáziou treba poukázať na dva iné pojmy, ktoré sa niekedy považujú za eutanáziu. Ide o **dystanáziu** a **ortotanáziu**. Dystanázia „zadržaná smrť, zlá smrť" je umelé a násilné predlžovania prirodzeného procesu umierania liečbou. Je to stav, v ktorom lekár udržuje nažive ťažko, nevyliečiteľne chorého pacienta pomocou neobyčajných a často ťažko dostupných liečebných prostriedkov a postupov. Ak svoju starostlivosť lekár ukončí, nastáva smrť pa-

[3] STAŠŠOVÁ, E. Eutanázia v trestnoprávnom porovnaní. Česká republika a Taliansko. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra trestního práva. 2008, s. 11.

[4] HAŠKOVCOVÁ, H. Lékařská etika. Praha: Galén, 1997, s. 160 – 161.

[5] VOZÁR, J. Eutanázia, právne aspekty. Pezinok: Formát, 1995.

[6] ZIMEK, J. Právo na život. Brno: Vydavatelství MU, 1995.

[7] FENYK, J. Stručné zamyšlení nad trestností usmrcení na žádost a z útrpnosti a v případě tzv. asistované sebevraždy (euthanasie). Trestní právo, 2004, č. 6, s. 4 – 11.

cienta. Od eutanázie sa líši hlavne tým, že pri dystanázii smrť nenastáva. Verným spojencom dystanázie je kriminalizácia medicíny, teda občianskoprávna alebo trestnoprávna nadväznosť na poskytovanú zdravotnú starostlivosť. Obava z prípadného trestného stíhania kvôli možnému neposkytnutiu povinnej zdravotnej starostlivosti priamo podporuje nárast dystanázie. Ortotanázia je potom popretím dystanázie, je práve stavom upustenia od liečby nevyliečiteľne chorých mimoriadnymi prostriedkami. Slovo ortotanázia je vlastne synonymom pre pasívnu eutanáziu. Je to úmyselné prerušenie takých procesov, ktoré umelými prostriedkami udržiavajú nevyliečiteľne chorého a samostatne života neschopného človeka pri živote.[8]

Z etymologického hľadiska eutanázia primárne nie je podanie smrtiacej látky chorému, ale súvisí s konceptom „dobrej smrti", týka sa celkového pojatia života, fundamentálnych hodnôt, existenciálnych postojov a filozofických názorov na svet. Na to, že eutanázia súvisí s dobrou smrťou, s konceptom „dobrej smrti", sa, žiaľ, pri väčšine ostrých a emocionálnych konfrontácií o eutanázii v štýle „pre a proti", pri hľadaní dôvodov, prečo je eutanázia „zlá" alebo „dobrá", zabúda. Ona však ide ruka v ruke s dobrým umieraním a s dobrou smrťou, a tým aj s konceptom dobrého života.[9] Viacvýznamovosť termínu eutanázia je daná tým, že eutanázia je spojená s ďalšími predikátmi ako „dobrovoľná", „nedobrovoľná", „priama", „nepriama", „vyžiadaná", „nevyžiadaná", rovnako ako s konceptom (aktívneho) usmrtenia a (pasívneho) umožnenia zomrieť.

Niekedy sa eutanázia berie ako úmyselné usmrtenie, inokedy je chápaná ako neúmyselné predpokladanie smrti. Ešte inokedy je chápaná ako empatický prejav, ako výraz ochoty pomôcť zomrieť niekomu, kto prežíva veľké utrpenie, strádanie a bolesť (nielen telesnú či fyziologickú) a praje si (už)zomrieť. Potom je eutanázia označovaná za „smrť zo súcitu".

V odborných kruhoch sa možno stretnúť s názorom, že významovú šírku pojmu eutanázia možno vyjadriť pomocou dvadsať odlišných typov eutanázie. Konkrétne ide o tieto typy eutanázie:

1. ľahká, rýchla, pokojná (prirodzená) smrť,
2. dobrovoľné ukončenie života (autothanatos, mors voluntaria),
3. euthanasia exteriori (lekárska starostlivosť o umierajúceho),
4. nedobrovoľné ukončenie života spoločensky nežiaducich osôb (nevyliečiteľne vážne chorých, postihnutých),

[8] KUŘE, J. Co je eutanazie: Studie k pojmu dobré smrti. Praha: Academia, 2018, s. 39.

[9] BYOCK, I. Dobré umírání. O možnostech pokojného konce života. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 17 – 42.

5. nedobrovoľné ukončenie života „nevhodných" ľudí na základe medicínskych alebo rasových kritérií – eutanázia za nacizmu,
6. spôsobenie „ľahkej smrti" pomocou sedatív (včítane terminálnej sedácie),
7. lekársky asistované samousmrtenie (physiacian assisted suicide),
8. asistované samousmrtenie,
9. nezačatie medicínsky márneho postupu (medical futility) predlžujúceho život (a strádanie) terminálneho pacienta (withholding life-sustaining treatment),
10. ukončenie medicínsky márneho postupu predlžujúceho život (a strádanie) terminálneho pacienta (withdrawing life-sustaining treatment),
11. ukončenie medicínsky márneho pokusu predlžujúceho život pacienta v perzistentnom vegetatívnom stave (persistent vegetative state – withdrawing life-sustaining treatment),
12. bezbolestné ukončenie života neznesiteľne trpiaceho pacienta (unbearably suffering) lekárom na pacientovu opakovanú žiadosť,
13. bezbolestné ukončenie života terminálne chorého pacienta (terminal illness) lekárom na pacientovu opakovanú žiadosť,
14. ukončenie života terminálne chorého alebo neznesiteľne trpiaceho inkompetentného pacienta bez jeho žiadosti (nevyžiadaná/nedobrovoľná eutanázia, non-voluntary euthanasia, mercy killing),
15. ukončenie života terminálne chorého alebo neznesiteľne trpiaceho kompetentného pacienta bez jeho žiadosti alebo proti jeho vôli (nútená/násilná eutanázia, involuntary euthanasia, killing),
16. dobrovoľné (vyžiadané) ukončenie života inej osoby než terminálneho alebo neznesiteľne trpiaceho kompetentného pacienta (vyžiadaná eutanázia, voluntary euthanasia, mercy killing),
17. nedobrovoľné ukončenie života inej osoby než terminálneho alebo neznesiteľne trpiaceho inkompetentného pacienta (nevyžiadaná/nedobrovoľná eutanázia, non-voluntary euthanasia, mercy killing),
18. nútené ukončenie života inej osoby než terminálneho alebo neznesiteľne trpiaceho kompetentného pacienta (vynútená/násilná eutanázia, involuntary euthanasia, killing),
19. dobrovoľné ukončenie života terminálne chorého alebo neznesiteľne trpiaceho niekým iným než lekárom (vyžiadaná eutanázia, voluntary euthanasia, mercy killing),

20. nútené alebo násilné ukončenie života terminálne chorého alebo neznesiteľne trpiaceho niekým iným než lekárom (vynútená/násilná eutanázia, involuntary euthanasia, killing).[10]

Pre právnu analýzu jednotlivých typov eutanázie, najmä z hľadiska posúdenia možnej právnej zodpovednosti, je nevyhnutné stanoviť vhodné rozdelenie eutanázie na druhy.

Od začiatku 70. rokov minulého storočia sa začala užívať terminológia „aktívna" a „pasívna" eutanázia. Do diskusie ju zaviedli bioetici a lekárske asociácie, aby mohli za určitých špecifických podmienok schvaľovať to, čo nazývali „pasívna" eutanázia.

Delenie eutanázie na aktívne a pasívne formy sa kritizuje ako umelé, podľa Holčapeka v podstate oprávnené, pretože rozdiel je daný často iba náhodnou okolnosťou, či pacient práve nutne potrebuje nejaký lekársky zákrok, alebo či bez neho môže ešte nejaký čas prežiť. Na druhej strane väčšina autorov uznáva, že pre potreby právnej analýzy je toto rozlišovanie nevyhnutné.[11]

Určitý systém do vhodného rozdelenia eutanázie na druhy z pohľadu vyvodenia možnej právnej (trestnoprávnej, občianskoprávnej) zodpovednosti urobila judikatúra súdov, a to:

1. aktívna vyžiadaná eutanázia – komisívne usmrtenie terminálne chorého na jeho výslovnú žiadosť,
2. aktívna nevyžiadaná eutanázia – komisívne usmrtenie terminálne chorého bez toho, aby si pacient želal zomrieť alebo sa k tejto otázke akokoľvek vyjadril,
3. pasívna vyžiadaná eutanázia – omisívne konanie, pri ktorom nastane smrť pacienta v dôsledku prirodzeného priebehu jeho ochorenia, keď sa na žiadosť pacienta ukončia určité medicínske postupy alebo sa na žiadosť pacienta určité medicínske postupy ani nezačnú,
4. pasívna nevyžiadaná eutanázia – omisívne konanie, pri ktorom nastane smrť pacienta v dôsledku prirodzeného priebehu jeho ochorenia, keď sa ukončia určité medicínske postupy alebo sa takéto postupy ani nezačnú, bez toho, aby si to pacient želal alebo sa k tejto otázke vyjadril,

[10] KUŘE, J. Co je eutanazie: Studie k pojmu dobré smrti. Praha: Academia, 2018, s. 115 – 155.

[11] HOLČAPEK, T. Euthanasie. In: CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol. Trestní právo a zdravotnictví. Druhé upravené a doplnené vydání. Praha: Lexis Nexis Nakladatelství Orac, 2004, s. 109.

5. nepriama eutanázia – komisívne opatrenia na zmiernenie utrpenia, s ktorými priamo súvisí riziko urýchlenia alebo skutočné urýchlenie nástupu smrti ako následok týchto opatrení. Skrátenie života v tomto prípade nie je úmyselné,
6. asistovaná samovražda – poskytnutie vedomostí alebo prostriedkov na spáchanie samovraždy,
7. eutanázia v pôvodnom význame slova – liečba na potlačenie symptómov závažnej bolesti u terminálne chorých pacientov, bez podstatného efektu na skrátenie života, ale uľahčujúca pokojnú smrť.

2 Eutanázia z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

K najefektívnejším systémom ochrany ľudských práv nielen na európskej úrovni, ale vo svete vôbec, patrí v súčasnosti kontrolný mechanizmus vytvorený na pôde Rady Európy. Tento systém je tvorený najmä Štatútom Rady Európy, Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor") a všetkými jeho vykonávajúcimi protokolmi, ale aj ďalšími, nie menej významnými dohovormi. Tieto dokumenty, no najmä Dohovor upravujú hmotnoprávnu úpravu ľudských práv na medzinárodnej úrovni od katalógu základných ľudských práv a slobôd až po samotný pozitívny záväzok členských štátov vytvoriť podmienky pre ochranu týchto práv. Na ich základe vznikol Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP") a ustanovili sa tiež procesné pravidlá pre konanie pred týmto súdom.

Dohovor v článku 1 upravuje záväzok zmluvnej strany priznať každému, kto podlieha jej jurisdikcii, práva a slobody upravené v článkoch 2 až 18 Dohovoru v znení doplňujúcich protokolov. Okrem rozhodovacej, preventívnej, kontrolnej a ďalších funkcií je ESĽP oprávnený podávať záväzný výklad ustanovení Dohovoru a jeho protokolov. ESĽP a jeho rozhodnutia tak v podstatnej miere ovplyvňuje aj výklad práva na život upraveného v článku 2 Dohovoru. Súčasné znenie úpravy práva na život je v Dohovore koncipované stručne. Dohovor ustanovuje, že právo na život je chránené zákonom a pozbaviť iného života je možné len za taxatívne uvedených okolností. Aj napriek tomu však od prijatia Dohovoru v pôvodnom znení vznikali otázky týkajúce sa výkladu tohto ustanovenia. Výklad právnej úpravy ochrany práva na život, resp. počiatky tohto výkladu, poskytla už bývalá Komisia a Súd pre ľudské práva, na ktoré nadviazal

ESĽP. V tejto súvislosti možno preto hovoriť o úlohe zistiť, aké sú súčasné trendy v rozhodovacej praxi ESĽP vo vzťahu k obsahu práva na život a k jeho prípadnému protikladu – právu na smrť. Tu je ale potrebné uviesť, že právo na život, respektíve na jeho ochranu podľa Dohovoru nestojí samo. Toto právo je úzko späté s ďalšími právami podľa Dohovoru a nie je možné ho oddeliť.

Pred reformou rozhodovacieho mechanizmu o sťažnostiach na porušenie jednotlivých práv podľa Dohovoru bola rozhodovacia právomoc rozdelená medzi Komisiu pre ľudské práva a ESĽP. Napríklad Európska komisia pre ľudské práva sa v roku 1992 zaoberala otázkou nedobrovoľnej eutanázie vo veci Widmer proti Švajčiarsku.[12] Komisia konštatovala, že nedobrovoľná pasívna eutanázia nevyžaduje trestný postih. Medzi členmi komisie nastala zhoda, že nedobrovoľná pasívna eutanázia právo na život neporušuje, a to najmä v prípade, ak nie je známy spôsob, ako pacienta vyliečiť. Každopádne, aj tu je rozhodovanie veľmi komplikované, pretože medzi eutanáziou, teda usmrtením pre ukončenie veľkých bolestí, a odoprením potrebnej zdravotnej starostlivosti je veľmi tenká hranica.[13] Vo veciach týkajúcich sa eutanázie následne rozhodoval ESĽP.

ESĽP posudzoval problematiku eutanázie z pohľadu jednotlivých práv upravených Dohovorom, pričom išlo najmä o právo na život podľa článku 2 Dohovoru a o právo na ochranu súkromného a rodinného života podľa článku 8 Dohovoru. Konkrétne možno v tejto súvislosti spomenúť najmä tieto rozhodnutia:

a) Rozhodnutie ESĽP vo veci Pretty proti Spojenému kráľovstvu

Jedným z prvých prípadov, v ktorých bolo sťažovateľom, v tomto prípade sťažovateľkou, namietané porušenie povinnosti členského štátu chrániť právo na život, bol rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Pretty proti Spojenému kráľovstvu z 29. 7. 2002. Sťažovateľka Diane Pretty bola v čase podania návrhu na začatie konania ochrnutá a trpiaca degeneratívnou a nevyliečiteľnou chorobou. V sťažnosti tvrdila, že odmietnutie udelenia beztrestnosti jej manželovi v prípade, že by jej pomohol spáchať samovraždu a zákaz pomoci pri samovražde vyplývajúci z vnútroštátnej legislatívy porušuje jej základné práva podľa článkov 2, 3, 8, 9 a 14 Dohovoru.

[12] Rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva č. 20527/92 zo dňa 10. 2. 1993.

[13] KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 392.

Z článku 2 Dohovoru vyplýva, že právo každého na život je chránené zákonom. Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života s výnimkou výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po odsúdení za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest. Zbavenie života sa nepovažuje za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak vyplýva z použitia sily, ktoré je bezpodmienečne nevyhnutné pri obrane osoby proti nezákonnému násiliu, alebo vykonávaní zákonného zatknutia, alebo pri zabránení úteku osoby zákonne zadržanej, alebo zákonnom potlačení nepokojov alebo vzbury.

Choroba sťažovateľky bola v čase podania návrhu v pokročilom štádiu. V tom čase bola sťažovateľka v podstate paralyzovaná od krku nadol, jej reč prakticky nebola rozoznateľná a bola kŕmená gastrickou sondou. Prognóza dĺžky jej života bola veľmi zlá, merateľná len v týždňoch alebo mesiacoch. Intelekt sťažovateľky a schopnosť rozhodovať sa bola v čase podania sťažnosti bez obmedzenia. Keďže konečná fáza ochorenia je mimoriadne bolestivá a nedôstojná, sťažovateľka žiadala, aby mohla ovládať spôsob a čas svojej smrti, aby tak bola ušetrená utrpenia a poníženia. Sťažovateľke bránila jej choroba spáchať samovraždu bez pomoci. Z toho dôvodu mala sťažovateľka v úmysle spáchať samovraždu za asistencie svojho manžela. Pomáhať pri samovražde je však podľa anglického vnútroštátneho práva zločinom. Preto sťažovateľka z toho dôvodu požiadala vrchného štátneho žalobcu, aby vydal záväzné vyhlásenie, že v prípade dokonania činu – asistencie pri sťažovateľkinej samovražde nebude jej manžel stíhaný. Vrchný štátny žalobca odmietol vydať takéto vyhlásenie. Aj napriek vyčerpaniu vnútroštátnych opravných prostriedkov nebolo zaručenie alebo udelenie trestnoprávnej imunity pre manžela vydané.

Sťažovateľka sa aj v rámci vnútroštátnych konaní opierala o Dohovor a tvrdila, že článok 2 Dohovoru **nechráni život sám, ale právo na život.** Tento článok je potrebné vykladať tak, že jednotlivec si môže zvoliť, či chce alebo nechce žiť, a tak chráni právo jednotlivca na sebaurčenie vo vzťahu k otázkam života a smrti. Tak, ako môže jednotlivec odmietnuť život zachraňujúcu alebo život predlžujúcu liečbu, môže si legálne zvoliť spáchať samovraždu. Právo zomrieť nie je protikladom k právu na život, ale dôsledkom tohto práva a členské štáty Dohovoru sú povinné chrániť obe tieto práva. Článok 2 Dohovoru teda uznáva právo jednotlivca vybrať si medzi životom a smrťou a ochraňuje tak právo na smrť za tým účelom, aby sa zabránilo nevyhnutému utrpeniu a poníženiu, pričom toto právo na smrť je dôsledkom práva na život, nie jeho protikladom.

Spojené kráľovstvo uviedlo, že argumenty sťažovateľky týkajúce sa výkladu článku 2 Dohovoru plynú z nesprávneho pochopenia významu tohto článku.

Článok 2 Dohovoru, ktorý zaručuje jedno z najzákladnejších práv vyjadruje predovšetkým negatívny záväzok, teda záväzok štátu zdržať sa akéhokoľvek konania (okrem konania definovaného Dohovorom), ktoré by porušilo právo jednotlivca na život. Právo na smrť podľa Spojeného kráľovstva nie je dôsledkom práva na život, ale jeho protikladom.

Judikatúra ESĽP priznáva právu ustanovenému v článku 2 najvyššiu dôležitosť ako jednému z najzákladnejších práv Dohovoru (tak ako bolo ustanovené vo veci McCann a ďalší proti Spojenému kráľovstvu z 27. 9. 1995). Chráni právo na život, bez ktorého ostatné práva priznané a chránené Dohovorom strácajú svoje opodstatnenie a zmysel. Znenie prvej vety článku 2 zaväzuje štát nielen upustiť od úmyselného a nezákonného pozbavenia života, ale tiež vykonať primerané opatrenia na ochranu života jednotlivcov patriacich do jurisdikcie štátu (L.C.B. proti Spojenému kráľovstvu z 9. 6. 1998). Táto povinnosť je rozšírením primárnej povinnosti štátu chrániť život jednotlivca tým, že štát prijme efektívnu trestnoprávnu úpravu, ktorá odradí od spáchania trestných činov proti životu. Vo všetkých prípadoch, ktoré ESĽP rozhodoval, bol dôraz kladený na povinnosť štátu chrániť život. Súd nie je presvedčený o tom, že právo na život zaručené článkom 2 môže byť interpretované tak, že v sebe obsahuje aj negatívny aspekt. Článok 2 Dohovoru sa nezaoberá záležitosťami ako kvalita života jednotlivca alebo tým, ako si jednotlivec zvolí so svojím životom nakladať. Článok 2 Dohovoru teda nemôže, bez porušenia gramatického výkladu, mať taký význam, že priznáva úplne protikladné právo, teda právo na smrť. Taktiež nemôže umelo vytvoriť právo na sebaurčenie v takom zmysle, že prizná jednotlivcovi vybrať si medzi životom a smrťou. **Súd je teda toho názoru, že z článku 2 Dohovoru nie je možné odvodiť právo na smrť, či už pomocou tretej osoby alebo štátnej autority.**

Súd vo svojom rozhodnutí konštatoval, že zo strany Spojeného kráľovstva nedošlo k porušeniu článku 2 Dohovoru. Podobne sa súd vysporiadal aj s argumentáciou sťažovateľky týkajúcou sa porušenia článku 3 Dohovoru. Súd dospel k záveru, že právo na ochranu proti krutému, ponižujúcemu a neľudskému zaobchádzaniu chráni jednotlivca proti takémuto konaniu zo strany štátov, štátnych inštitúcií a druhých osôb. Predmetný článok Dohovoru nie je možné vykladať ako povinnosť štátu chrániť osobu pred každým utrpením, ale iba pred neľudským zaobchádzaním, ktoré môže spôsobiť sám štát alebo iná osoba. V tomto prípade taktiež skonštatoval, že nebol zo strany Spojeného kráľovstva porušený článok 3 Dohovoru. Sťažovateľka taktiež tvrdila, že bolo porušené jej právo na ochranu súkromného a rodinného života podľa článku 8 Dohovoru,

pod ktoré možno subsumovať právo na sebaurčenie. Súd sa ale opäť nestotožnil s tvrdením sťažovateľky, že pod pojmom právo na sebaurčenie je možné chápať právo na určenie, kedy a akým spôsobom jednotlivec umrie. Súd aj v tomto prípade skonštatoval, že k porušeniu článku 8 Dohovoru nedošlo. Podobne súd argumentoval aj v prípade tvrdenia o porušení článku 9 a článku 14 Dohovoru.

b) Rozhodnutie ESĽP vo veci Gross proti Švajčiarsku[14]

Právo na život podľa Dohovoru nie je právom stojacim v právnej úprave ľudských práv osamotene. O jeho obsahu nám tak môže veľa naznačiť aj skúmanie ďalších článkov Dohovoru a ich vzájomné súvislosti s článkom 2. O tom svedčí aj Rozsudok ESĽP v ďalšej, podobnej veci Gross proti Švajčiarsku. Podstatný rozdiel medzi uvedenými prípadmi je, že v tejto veci sťažovateľka namietala iba porušenie článku 8 Dohovoru.

Z článku 8 Dohovoru vyplýva, že každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.

Podľa švajčiarskeho vnútroštátneho práva nie je účasť alebo pomáhanie pri samovražde trestné, ak chýba sebecká pohnútka osoby, ktorá pri samovražde asistuje. Z toho dôvodu je možné za zákonom stanovených podmienok požiadať lekára o predpísanie smrtiacej látky, pričom asistencia pri požití tejto smrtiacej látky nie je trestaná (samozrejme za splnenia zákonných podmienok). Sťažovateľka pani Gross narodená v roku 1931 vo Švajčiarsku už viac rokov pred podaním sťažnosti vyjadrovala želanie ukončiť svoj život. Argumentovala tým, že je stále slabšia a slabšia a nie je ochotná pokračovať vo fyzickom a psychickom utrpení, ktoré jej spôsobuje pokles jej fyzických síl a duševných schopností. Sťažovateľka sa pokúsila aj o suicídiu, ktorá bola neúspešná.

Keďže sa sťažovateľka obávala možných následkov ďalšieho neúspešného pokusu o samovraždu, rozhodla sa ukončiť svoj život smrteľnou dávkou pentobarbitalu sodného, teda prostriedkom, požitie ktorého spôsobuje rýchlu smrť. Za tým účelom sa obrátila na združenie EXIT, ktoré v súlade so švajčiarskymi predpismi vykonáva asistenciu pri samovraždách. Z dôvodu jej psychického

[14] Rozsudok ESĽP 07/10/2013 Gross proti Švajčiarsku zo dňa 15. 5. 2013.

stavu však z tejto inštitúcie dostala odpoveď, že by bolo ťažké nájsť lekára, ktorý by bol ochotný predpísať jej smrtiaci liek. Jeden psychiater predsa len vyšetril sťažovateľku a predložil znalecký posudok o tom, či je sťažovateľka schopná vyjadriť svoj vlastný názor. Uviedol, že sťažovateľka nebola nikdy vážne chorá a nemusela podstúpiť vážnejší chirurgický zákrok. V uplynulých rokoch však sťažovateľka poukazovala na pokles svojich fyzických a sčasti aj duševných schopností. Sťažovateľka ťažko znáša pokles svojich fyzických síl. Kvalita jej života sa neustále znižovala a trpela tiež v dôsledku toho, že nemohla otvorene hovoriť o svojom želaní zomrieť so svojimi priateľmi. Podľa posudku nebolo pochýb o tom, že sťažovateľka bola schopná vyjadriť svoj vlastný názor. Jej želanie zomrieť bolo odôvodnené a premyslené, trvalo niekoľko rokov a nebolo založené na žiadnom psychiatrickom ochorení. Z psychiatrického a lekárskeho hľadiska nemal znalec žiadne výhrady k tomu, aby bola sťažovateľke predpísaná smrteľná dávka lieku. Sťažovateľke však potrebný recept nepredpísal z dôvodu, že nechcel zamieňať úlohu lekárskeho odborníka s úlohou ošetrujúceho lekára. Sťažovateľka požiadala o predpísanie receptu ďalších troch lekárov. Všetci z nich to odmietli.

Sťažovateľka sa následne obrátila na Lekársku radu kantónu Zürich. **Lekárska rada jej odmietla vydať recept s odôvodnením, že článok 8 Dohovoru ani švajčiarska ústava nezaväzovali zmluvný štát k tomu, aby jednotlivcovi, ktorý si želá ukončiť svoj život, poskytla prostriedky na spáchanie samovraždy podľa jeho výberu.** Sťažovateľka sa obrátila na správny súd, no ten jej návrh zamietol. Uviedol, že aj keď znalec psychiater sťažovateľku vyšetril z pohľadu, či je schopná sformulovať svoj vlastný slobodný názor, neskúmal, či sťažovateľka trpela akoukoľvek chorobou, ktorá by opodstatňovala domnienku, že jej život sa blížil ku koncu. Uviedol, že úmysel ukončiť svoj život, aj keď bol dobre zvážený, nebol dostatočný na opodstatnenie predpísania receptu. Švajčiarsky spolkový najvyšší súd neskôr dodal, že požiadavka lekárskeho predpisu sledovala legitímny cieľ ochrany jednotlivca pred unáhlenými rozhodnutiami a zneužitím. Ďalej uviedol, že **sťažovateľka nepochybne nespĺňala predpoklady ustanovené v lekárskych etických pokynoch pre starostlivosť o pacientov na konci ich života od Švajčiarskej akadémie**. Medzi požiadavky patrí to, že choroba odôvodňuje domnienku, že život pacienta sa blíži ku koncu, že alternatívne možnosti poskytnutia pomoci boli zohľadnené a v prípade potreby boli uskutočnené, že pacient je schopný robiť rozhodnutia, jeho želanie je dôkladne premyslené, neexistuje vonkajší tlak, že toto želanie pretrváva a že posledný krok v procese, ktorý vedie k ukončeniu života, musí vždy urobiť pacient sám.

Sťažovateľka sa následne obrátila na ESĽP. Sťažovateľka uviedla, že skutočnosť, že požadovaná dávka látky spôsobujúcej smrť (pentobarbital sodný) bola dostupná iba na lekársky predpis a zároveň, že všeobecní lekári jej takýto predpis odmietli vydať ako osobe, ktorá netrpí žiadnou smrteľnou neliečiteľnou chorobou, učinila jej právo rozhodnúť sa, akým spôsobom a kedy skončí jej život teoretickým a nevykonateľným. Sťažovateľka považovala požitie látky spôsobujúcej rýchlu smrť za jediný dôstojný a bezbolestný spôsob samovraždy. Sťažovateľka ďalej tvrdila, že štát má zabezpečiť, aby jeho občania mali možnosť užívať práva priznané Dohovorom. Sťažovateľka taktiež tvrdila, že rozhodnutie švajčiarskeho najvyššieho súdu si odporovalo, keď na jednej strane odkazovalo na skutočnosť, že sťažovateľka nespĺňala požiadavky etických noriem, ktoré sa týkali pacientov na sklonku života, na druhej strane odkazom na predmetné etické normy Najvyšší spolkový súd prezumoval, že sťažovateľkina samovražda by musela byť medicínsky odôvodnená. Táto prezumpcia je však v rozpore s predpokladom, že každý, kto je spôsobilý na vyjadrenie svojej vôle, má právo rozhodnúť sa o čase a spôsobe svojej smrti. Z toho dôvodu nie je potrebné medicínske odôvodnenie. Naviac etické normy nemajú právnu silu a formálnu kvalitu zákona, keďže neboli prijaté demokratickým spôsobom.

Švajčiarsko, spoliehajúc sa na existujúcu judikatúru ESĽP vo veci Pretty proti Francúzsku, argumentovalo najmä tým, že štáty majú právo právne upraviť, respektíve regulovať aktivity, ktoré by mohli poškodiť život alebo ohroziť bezpečnosť jednotlivca a že je primárne na zvážení štátu, či v takomto prípade nehrozí zneužitie v kontexte asistovanej samovraždy. V súvislosti s otázkou, či došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru, alebo či tu existuje pozitívny záväzok štátu vykonať opatrenia na zabránenie tohto porušenia, Švajčiarsko sa opieralo o už existujúcu judikatúru ESĽP, najmä tiež na princípy ustanovené v prípade Haas. Švajčiarsko ďalej tvrdilo, že odmietnutie vydania smrteľnej dávky smrtiacej látky bolo v súlade s vnútroštátnym právom. Obmedzenia týkajúce sa prístupu k liekom slúžia na ochranu života, zdravia, verejnej bezpečnosti a ako preventívna ochrana pred trestnými činmi. Švajčiarsko tiež tvrdilo, že sťažovateľka nevyužila všetky dostupné spôsoby, ako získať predpis na látku spôsobujúcu rýchlu smrť. Švajčiarsko sa ďalej pridržiavalo názoru, že Dohovor je potrebné chápať ako celok a článok 2 zaväzuje štáty, aby zabránili, aby bol jednotlivec zbavený života, ak takéto rozhodnutie jednotlivca nebolo vopred uvážené a jednotlivec si plne neuvedomoval, čo takýto čin znamená. Štát má teda povinnosť efektívne chrániť občanov, ktorí trpia akútnou depresívnou epizódou, pred prístupom k látkam, ktoré im umožnia samovraždu.

ESĽP v rozhodnutí argumentoval, že pojem „súkromný život" podľa článku 8 Dohovoru je široký koncept, ktorý, okrem iného, zahŕňa právo na osobnú autonómiu a osobný rozvoj. Bez toho, aby bol akýmkoľvek spôsobom negovaný princíp posvätnosti života chráneného dohovorom, ESĽP uviedol, že v čase rastúcej lekárskej sofistikovanosti spoločne s predlžovaním života sa mnoho ľudí obáva zotrvávania v starobe alebo v stave pokročilej fyzickej alebo duševnej nemohúcnosti, ktorá je v rozpore s ich silne zastávanou predstavou sebaurčenia. **V prípade Pretty ESĽP „nebol ochotný vylúčiť", že zákonné bránenie sťažovateľke vo vykonaní jej voľby vyhnúť sa nedôstojnému a bolestivému koncu jej života predstavovalo zásah do jej práva na rešpektovanie súkromného života zaručeného článkom 8 Dohovoru.**

V prípade Haas ESĽP ďalej rozvinul túto judikatúru uznaním, že právo jednotlivca rozhodnúť, akým spôsobom a v akom čase ukončí svoj život, za predpokladu, že je schopný slobodne vytvoriť svoj názor a podľa neho konať, je jedným z aspektov práva na rešpektovanie súkromného života v zmysle článku 8 Dohovoru. S ohľadom na už uvedené bol ESĽP toho názoru, že sťažovateľkino želanie, aby jej bola poskytnutá dávka smrtiacej látky, ktorá by jej umožnila ukončiť jej život, spadá do pôsobnosti práva na rešpektovanie jej súkromného života podľa článku 8 Dohovoru.

ESĽP v úvode svojho rozhodnutia konštatoval, že vo Švajčiarsku je v súlade s § 115 Trestného zákona podnecovanie a napomáhanie k samovražde trestné, iba ak páchateľ takého činu je k jeho spáchaniu vedený sebeckými motívmi. Podľa judikatúry najvyššieho švajčiarskeho súdu je doktor svojmu pacientovi oprávnený predpísať smrtiacu látku (pentobarbital sodný) pre účely umožnenia spáchania samovraždy, ak sú splnené osobitné podmienky ustanovené v judikatúre najvyššieho súdu. ESĽP konštatoval, že Najvyšší spolkový súd vo svojej judikatúre v tejto oblasti odkazoval na lekárske etické pokyny pre starostlivosť o pacientov na konci ich života, ktoré boli vydané mimovládnou organizáciou a nemali formálnu kvalitu zákona. ESĽP ďalej uviedol, že tieto pokyny sa podľa pôsobnosti vymedzenej v 1. časti vzťahujú len na pacientov, ktorých ošetrujúci lekári dospeli k záveru, že začal proces, ktorý, ako to vyplýva zo skúseností, povedie k smrti v najbližších dňoch alebo niekoľkých týždňoch. Keďže sťažovateľka netrpela smrteľnou chorobou, bolo zrejmé, že jej prípad nespadal do pôsobnosti etických noriem. ESĽP ďalej konštatoval, že Švajčiarsko nepredložilo žiaden iný materiál, ktorý by obsahoval zásady alebo štandardy, ktoré by mohli slúžiť ako usmernenia, či a za akých okolností je lekár oprávnený predpísať smrtiacu látku pacientovi, ktorý podobne ako sťažovateľka, netrpí smrteľnou choro-

bou. ESĽP sa domnieval, že tento nedostatok jasných právnych ustanovení mohol mať odradzujúci účinok na lekárov, ktorí by inak boli naklonení tomu, aby poskytli požadovaný lekársky recept niekomu ako sťažovateľka.

ESĽP dospel k záveru, že sťažovateľka sa musela ocitnúť v stave neistoty, pokiaľ išlo o rozsah jej práva ukončiť svoj život, ktorý by nenastal, ak by existovali jasné, štátom schválené usmernenia ustanovujúce okolnosti, za ktorých sú lekári oprávnení predpísať recept v prípadoch, keď jednotlivec dospeje k vážnemu rozhodnutiu v rámci výkonu svojej slobodnej vôle ukončiť svoj život, ale smrť sa ako výsledok osobitného zdravotného stavu bezprostredne neblíži. ESĽP uznal, že pri hľadaní potrebného politického konsenzu v týchto kontroverzných otázkach s etickými a morálnymi dôsledkami môžu nastať ťažkosti. Tieto ťažkosti sú však vlastné demokratickému procesu a nemôžu brániť orgánom plniť si svoju úlohu v tomto procese. Uvedené úvahy boli dostatočné na to, aby ESĽP dospel k záveru, že švajčiarsky právny poriadok, aj keď poskytoval možnosť získania smrteľnej dávky látky spôsobujúcej smrť na lekársky predpis, neposkytoval dostatočné usmernenia zabezpečujúce jednoznačnosť v tom, aký je rozsah tohto práva. V tomto ohľade teda došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru. Vzhľadom na uvedené úvahy ESĽP konštatoval, že je v prvom rade na vnútroštátnych orgánoch zaviesť komplexné a jasné usmernenia, či a za akých okolností by mal mať jednotlivec v situácii sťažovateľky (teda osoba, ktorá netrpí smrteľnou chorobou) možnosť získať smrteľnú dávku liekov. ESĽP sa preto obmedzil iba na záver, že v dôsledku absencie jasných a komplexných právnych usmernení bolo porušené sťažovateľkino právo na rešpektovanie jej súkromného života podľa článku 8 Dohovoru bez toho, aby akýmkoľvek spôsobom zaujal postoj k vecnému obsahu takýchto usmernení.

c) Rozhodnutie ESĽP vo veci Haas proti Švajčiarsku[15]

Už v predchádzajúcom prípade Švajčiarsko ako odporca argumentovalo rozhodnutím ESĽP vo veci Haas proti Švajčiarsku. Sťažovateľ (pán Haas narodený v roku 1953, v čase konania žijúci vo Švajčiarsku) trpel vážnou bipolárnou afektívnou poruchou asi dvadsať rokov pred podaním sťažnosti. Počas tohto obdobia sa dvakrát pokúsil o samovraždu a niekoľkokrát sa liečil v psychiatrických liečebniach. V roku 2004 sa stal členom združenia Dignitas, čo je jedným zo združení, ktoré vo Švajčiarsku poskytuje asistenčnú pomoc pri vykonávaní samovraždy v súlade s právnym poriadkom. Vzhľadom na to, že sťažovateľ po-

[15] Rozsudok ESĽP 20/06/2011 Haas proti Švajčiarsku zo dňa 20. 1. 2011.

važoval svoje psychiatrické ochorenie za nedôstojné a ťažko liečiteľné, požiadal Dignitas o asistenciu pri svojej samovražde. Oslovil niekoľko psychiatrov s cieľom získať smrteľnú dávku látky spôsobujúcej smrť (pentobarbital sodný), no ani u jedného z nich nebol úspešný, zrejme práve z dôvodu svojho psychiatrického ochorenia. Sťažovateľ následne v roku 2005 kontaktoval niekoľko vnútroštátnych orgánov s cieľom získať povolenie na zabezpečenie látky spôsobujúcej rýchlu smrť bez lekárskeho predpisu. Viacero švajčiarskych orgánov zamietlo žiadosť sťažovateľa, pričom tieto rozhodnutia boli odôvodňované najmä tým, že tieto orgány nemali právomoc o predmetných veciach rozhodovať, prípadne tým, že žiadanú látku bolo možné získať len na lekársky predpis. **Všeobecný súd síce konštatoval, že podľa článku 8 Dohovoru mal sťažovateľ právo si vybrať ako a kedy zomrie, vnútroštátna právna úprava však tým, že získanie smrteľného prostriedku viazala na lekársky predpis, chránila spoločnosť pred zneužitím takéhoto konania.** Obmedzenie sa týkalo najmä skutočnosti, že osobám trpiacim vážnym psychiatrickým ochorením nebolo umožnené látku spôsobujúcu rýchlu smrť predpísať. Sťažovateľ síce s uvedenou argumentáciou súhlasil, ale tvrdil, že napriek tomu v jeho prípade išlo o neprimerané obmedzenie jeho práv.

Sťažovateľ tvrdil, že sa stal obeťou porušenia jeho práva na rešpektovanie súkromného života chráneného článok 8 Dohovoru. Nesúhlasil s tvrdením Švajčiarska, že mal k dispozícii ďalšie spôsoby, ako mohol ukončiť svoj život. Podľa jeho názoru je požitie pentobarbitalu sodného, ako látky spôsobujúcej rýchlu smrť, jediná dôstojná, istá, rýchla a bezbolestná metóda spáchania samovraždy. Naviac skutočnosť, že žiaden zo stosedemdesiatich kontaktovaných psychiatrov vykonávajúcich prax v regióne jeho trvalého pobytu nebol ochotný mu pomôcť, bola dôkazom, že bolo nemožné splniť podmienky spolkového súdu. Sťažovateľ tiež tvrdil, že je v protiklade s právom na sebaurčenie (súvisí s právom na rešpektovanie súkromného života podľa článku 8 Dohovoru), ak mal podľa odporúčaní švajčiarskych orgánov podstúpiť ďalšiu liečbu, lebo jasne a dobrovoľne vyjadril svoju vôľu ukončiť svoj život. Švajčiarsko podľa sťažovateľa ignorovalo skutočnosť, že trpel psychiatrickými problémami po niekoľko rokov. Jeho zámer ukončiť svoj život bol jednoznačný už len z dôvodu jeho predchádzajúcich samovražedných pokusov a jeho snahy získať zákonný súhlas pre jeho rozhodnutie. Nebolo teda potrebné ďalej dokazovať jeho zámer prostredníctvom psychiatrického posúdenia počas dlhšieho obdobia. Sťažovateľ bol jednoznačne presvedčený, že porušenie jeho práva na rešpektovanie súkromného života za-

ručené článkom 8 Dohovoru nebolo opodstatnené, či už z dôvodu ochrany jeho života alebo ochrany verejného záujmu.

Švajčiarsko odmietlo akékoľvek porušenie sťažovateľovho práva na rešpektovanie súkromného života. Tento prípad sa podľa Švajčiarska líšil od prípadu Pretty najmä tým, že v prípade Pretty nebola sťažovateľka fyzicky schopná spáchať samovraždu dôstojným spôsobom, zatiaľ čo sťažovateľ Haas nebol žiadnym spôsobom obmedzený takýto čin vykonať. Existuje niekoľko spôsobov, ako môže fyzicky schopný jednotlivec spáchať samovraždu. Tak ako spolkový súd, aj Švajčiarsko sa domnievalo, že právo na sebaurčenie garantované článkom 8 Dohovoru neinkorporuje právo jednotlivca spáchať asistovanú samovraždu, či už uložením povinnosti štátu umožniť spáchanie asistovanej samovraždy, alebo umožniť jednotlivcovi samovraždu. Švajčiarsko ďalej tvrdilo, že obmedzenia vnútroštátneho práva pre získanie látky spôsobujúcej smrť (pentobarbitalu sodného) boli ustanovené z dôvodu ochrany verejného zdravia a z dôvodu prevencie zločinu. Švajčiarsko tvrdilo aj to, že asistovaná samovražda je podľa vnútroštátneho práva psychiatrickým pacientom umožnená a reálne sa deje. Právna úprava, ktorá dovoľuje asistovanú samovraždu, vytvára pre štátne autority náročné etické otázky, o to ťažšie etické otázky vytvára umožnenie asistovanej samovraždy osobám trpiacim psychickým ochorením. Tieto osoby si nevyberajú medzi bezbolestnou, ľahkou smrťou a smrťou v agónii (ako v prípade Pretty), ale medzi životom a smrťou. Okrem toho štát má podľa článku 2 Dohovoru povinnosť vykonať primerané opatrenia na ochranu života tých, ktorí sú v jurisdikcii daného štátu pred inými, ale aj pred nimi samými. V psychiatrii je želanie spáchať samovraždu chápané ako symptóm mentálneho ochorenia, pričom existuje vhodná liečba takýchto symptómov. Z toho dôvodu je potrebný určitý čas na zistenie, či prianie spáchať samovraždu je dôsledok ochorenia, alebo autonómne, vopred riadne uvážené a trvalé rozhodnutie. Švajčiarsko ďalej tvrdilo, že vnútroštátnym právnym poriadkom kladené podmienky neboli pre sťažovateľa nesplniteľné a pokiaľ by jeho želanie zomrieť bolo také silné, mohol podmienky splniť. Okrem toho, ak by Švajčiarsko umožnilo sťažovateľovi zaobstarať pentobarbital sodný bez lekárskeho predpisu, porušilo by tak Medzinárodný dohovor o psychotropných látkach.

Ako už mal ESĽP možnosť viackrát podotknúť, koncept súkromného života je široký a nemusí byť možné podať vyčerpávajúcu definíciu tohto pojmu. Predovšetkým zahŕňa telesnú a duševnú integritu osoby. Tieto aspekty osobnosti jednotlivca s určitosťou patria pod pojem súkromného života, ktorý je chránený článkom 8 Dohovoru.

ESĽP v predošlej judikatúre konštatoval, že jednotlivec má právo rozhodnúť, akým spôsobom a na akom mieste jeho alebo jej život skončí, ak je schopný o tejto otázke rozhodnúť. Tento prípad je ale treba odlíšiť od prípadu Pretty. **Rovnako ako švajčiarske vnútroštátne súdy sa domnieva, že posudzovaná vec sa netýka slobody zomrieť a prípadnej imunity pre osoby poskytujúce pomoc pri samovražde. Predmetom sporu v tomto prípade je, či podľa článku 8 Dohovoru musí štát zabezpečiť, aby mohol sťažovateľ získať smrtiacu látku bez lekárskeho predpisu, odchylne od vnútroštátnych právnych predpisov, s cieľom spáchať samovraždu bezbolestne a bez rizika neúspechu**. Inými slovami, na rozdiel od veci Pretty proti Spojenému kráľovstvu, tu sťažovateľ tvrdí nielen to, že jeho život je ťažký a nedôstojný, ale aj to, že ak by mu nebolo umožnené získať smrteľnú látku pentobarbital sodný, jeho samovražda by bola nedôstojná. Okrem toho bol sťažovateľ v tomto prípade schopný fyzicky spáchať samovraždu sám.

ESĽP v tejto veci uviedol, že Dohovor je potrebné chápať ako celok. V tej súvislosti je vhodné odkázať, v kontexte skúmania možného porušenia článku 8 Dohovoru, na článok 2 Dohovoru, ktorý štátom ustanovuje povinnosť ochraňovať zraniteľné osoby proti akýmkoľvek činom, ktoré môžu ohroziť ich vlastné životy. Súd je toho názoru, že článok 2 Dohovoru ukladá povinnosť štátnym orgánom zabrániť jednotlivcovi spáchať samovraždu, ak jeho rozhodnutie nebolo slobodné a vážne, s pochopením toho, čo obnáša. ESĽP poukázal, že veľká väčšina členských štátov sa prikláňa skôr k ochrane života jednotlivca ako k jeho právu na smrť. Štáty majú v tomto ohľade relatívne veľkú mieru voľného uváženia. Podľa názoru súdu nesmie byť riziko zneužitia v systéme, ktorý umožňuje vykonávanie asistovanej samovraždy, podceňované. ESĽP sa stotožňuje s názorom spolkového súdu, že právo na život podľa článku 2 Dohovoru ustanovuje štátu povinnosť zaistiť, že rozhodnutie jednotlivca spáchať samovraždu je dobrovoľné a uvážené. Požiadavku na lekársky predpis vydaný na základe riadneho psychiatrického skúmania považuje súd za takú, ktorá korešponduje už uvedenej povinnosti štátu a tiež požiadavky kladené Medzinárodným dohovorom o psychotropných látkach. ESĽP sa domnieva, že sťažovateľ nevykonal všetky dostupné kroky na nájdenie lekára, ktorý by bol ochotný predpísať mu látku spôsobujúcu smrť (pentobarbital sodný). ESĽP sa teda nestotožnil so záverom, že pre sťažovateľa bolo nemožné nájsť takéhoto lekára a že jeho právo na voľbu času a miesta smrti bolo len teoretické a iluzórne.

ESĽP vo svojom rozhodnutí nakoniec konštatoval, že aj napriek tomu, že štáty majú pozitívny záväzok prijať opatrenia, ktoré umožnia akt samovraž-

dy dôstojne, švajčiarske orgány túto povinnosť v prejednávanej veci splnili, keďže vnútroštátne právo umožňuje zabezpečenie pentobarbitalu sodného na lekársky predpis. Z toho vyplýva, že nedošlo k porušeniu článku 8 Dohovoru.

d) Rozhodovanie ESĽP vo veci Lambert a ďalší proti Francúzsku[16]

Medzi známe prípady z predchádzajúcich rokov, v ktorých ESĽP rozhodoval v súvislosti s obsahom práva na život a slobodne sa o ňom rozhodovať, patrí vec Lambert a ďalší proti Francúzsku.

Sťažovateľmi sú Pierre Lambert a jeho manželka Viviane Lambert, David Philippon a Anne Tuarze, všetci francúzski občania, ktorí sú rodinnými príslušníkmi Vincenta Lamberta (nar. v roku 1976). Vincent Lambert utrpel v roku 2008 pri dopravnej nehode zranenie hlavy, ktorého následkom sa z neho stal tetraplegik a je v stave úplnej závislosti na okolí. Je hospitalizovaný v nemocnici, kde je živený pomocou gastrickej sondy.

Podľa konzultačnej procedúry na základe zákona z 22. 4. 2005 o právach pacientov na konci života ošetrujúci lekár Vincenta Lamberta rozhodol dňa 11. 1. 2014 o prerušení jeho umelej výživy od 13. 1. 2014. Totožného dňa podali sťažovatelia návrh na vnútroštátny súd na vydanie predbežného opatrenia na zabránenie, aby nemocnica a ošetrujúci lekár prestali vyživovať Vincenta Lamberta.

Rozsudkom zo 16. 1. 2014 francúzsky správny súd odložil vykonateľnosť rozhodnutia ošetrujúceho lekára a odmietol žiadosť o presun do iného zariadenia. Dňa 31. 1. 2014 sa proti predmetnému rozsudku odvolala manželka Vincenta Lamberta. Na základe ďalšieho dokazovania odvolací súd konštatoval, že rozhodnutie ošetrujúceho lekára zastaviť umelú výživu pána Lamberta bolo v súhlase s vnútroštátnym právnym poriadkom. Rozhodnutie o povolení prerušenia umelej výživy potvrdila aj Štátna rada Francúzskej republiky (orgán vykonávajúci funkcie najvyššieho súdneho orgánu Francúzska).

Proti tomuto rozhodnutiu podala časť príbuzných Vincenta Lamberta šťažnosť na ESĽP. Sťažovatelia sa v rámci vnútroštátnych konaní opierali najmä o článok 2 Dohovoru, pričom tvrdili, že zastavenie výživy pána Lamberta by bolo v rozpore s povinnosťami štátu podľa daného článku. Sťažovatelia tiež podľa článku 3 Dohovoru považovali zastavenie výživy pána Lamberta za nesprávne zaobchádzanie podobné mučeniu. To platí aj pre rozhodnutie o ukončení fyzio-

[16] Sťažnosť č. 46043/14 Lambert a ďalší proti Francúzsku.

terapie a rehabilitácie od októbra 2012. Vecou sa zaoberá Veľká komora ESĽP. ESĽP zatiaľ odporučil Francúzsku neukončovať výživu Vincenta Lamberta.

Záver

V uvedených prípadoch, o ktorých rozhodoval ESĽP, bola ťažiskovou otázkou aktívna eutanázia. ESĽP sa však zaoberal aj výkladom Dohovoru v súvislosti s pasívnou eutanáziou. Vo veci „Wicks" (2010) bolo skúmané právo odmietnuť zdravotnú starostlivosť podľa práv garantovaných Dohovorom. Riešila sa tu otázka, či realizácia práva odmietnuť starostlivosť, následkom ktorého je smrť jednotlivca, neporušuje článok 2 Dohovoru (právo na život). ESĽP jednoznačne konštatoval, že formulácia článku 2 chráni život pred aktívnym konaním, pričom v prípade pasívnej eutanázie smrť nastáva v dôsledku choroby a v dôsledku nezabránenia ďalšieho rozširovania tejto choroby.[17]

V tejto súvislosti je vhodné upozorniť na skutočnosť, že vo veci „Pretty" bola ESĽP položená otázka, či by mala byť eutanázia zakázaná. K tejto otázke sa ale ESĽP dodnes nevyjadril. Jedným z dôvodov by mohla byť chýbajúca definícia obete, ktorá by mohla podať ESĽP sťažnosť. Každopádne, je ťažké predstaviť si, že skutočne dobrovoľná eutanázia so zodpovedajúcimi zárukami by bola v rozpore s právom na život. Držanie pri živote dospelých osôb s plným vedomím proti ich vôli by ale, naopak, nemuselo byť v súlade s právom na rešpektovanie ich súkromného života. Najviac komplikované otázky, a to nie len právne, ale najmä morálne, prináša nedobrovoľná aktívna eutanázia detí a osôb s mentálnym postihnutím, ktorí trpia veľkými bolesťami a pritom nemôžu dať platný súhlas k dobrovoľnej eutanázii. Naznačenou problematikou sa ale ESĽP zatiaľ nezaoberal.[18]

Možno povedať, že ESĽP svojou rozhodovacou činnosťou úspešne vytvoril rámec legitímneho chápania obsahu článku 2 Dohovoru. Je to určite významné aj pre slovenský právny poriadok. Z analyzovaných rozhodnutí a konaní pred ESĽP, ktoré sa týkajú obsahu práva na život a otázky, či právo na život podľa článku 2 Dohovoru obsahuje aj právo na smrť, alebo podobné právo, jasne vyplýva, že z tohto ustanovenia v žiadnom prípade nevyplýva právo na smrť. Úče-

[17] HUMENÍK, I. Ochrana osobnosti a medicínske právo. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 255.

[18] KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 392.

lom článku 2 je výlučne ochrana jednotlivca pred zásahom štátu a tretích osôb, pričom ho nie je možné chápať ako ustanovenie ukladajúce štátu pozitívnu povinnosť vytvárať pre jednotlivca možnosť umrieť. Nie je teda možné z tohto práva ani odvodiť, že by ním bola uložená povinnosť členských štátov umožniť eutanáziu. ESĽP článok 2 Dohovoru vykladá aj v súvislosti s historickým vývojom a s dôvodmi, pre ktoré bol Dohovor pred viac ako 60 rokmi prijatý. Autori Dohovoru v tom čase veľmi pravdepodobne sledovali navrhovaným znením Dohovoru prioritne cieľ ochrany jednotlivcov pred bezbrehými zásahmi štátov. Článok 2 Dohovoru by teda mal zostať vykladaný tak, ako to je v prípade Pretty. Ďalší obsah Dohovoru, respektíve jeho výklad, sa ale podľa spoločenskej situácie môže a musí prispôsobovať. Inak by Dohovor mohol stratiť svoje opodstatnenie. Opodstatnenosť tejto argumentácie sa prejavila aj v tom, že ESĽP musel pre pokrok v medicíne a umelé predlžovanie života reagovať na danú spoločenskú situáciu tak, že v podstate pripustil možnosť práva na smrť, ktoré však nie je protikladom alebo dôsledkom práva na život, ako tvrdila sťažovateľka vo veci Pretty, ale obsahom práva na rešpektovanie súkromného života podľa článku 8 Dohovoru. Dohovor s určitosťou obsahuje alebo skôr uznáva právo na smrť, ak to však umožňuje aj vnútroštátna legislatíva. To znamená, že eutanázia v zmysle Dohovoru nie je vylúčená a úprava tejto otázky je ponechaná na vnútroštátnu legislatívu.

Literatúra:

1. BYOCK, I. Dobré umírání. O možnostech pokojného konce života. Praha: Vyšehrad, 2013.
2. FENYK, J. Stručné zamyšlení nad trestností usmrcení na žádost a z útrpnosti a v případě tzv. asistované sebevraždy (euthanasie). Trestní právo, 2004, č. 6.
3. HAŠKOVCOVÁ, H. Lékařská etika. Praha: Galén, 1997.
4. HOLČAPEK, T. Euthanasie. In: CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol. Trestní právo a zdravotnictví. Druhé, upravené a doplnené vydání. Praha: Lexis Nexis Nakladatelství Orac, 2004.
5. HUMENÍK, I. Ochrana osobnosti a medicínske právo. Bratislava: Eurokódex, 2011.
6. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
7. KOVÁČ, P. Eutanázia a asistovaná samovražda z hľadiska trestného práva. Via Practica, 2005, č. 4, s. 216 – 220. ISSN 1336-4790.
8. KUŘE, J. Co je eutanazie: Studie k pojmu dobré smrti. Praha: Academia, 2018.

9. STAŠŠOVÁ, E. Eutanázia v trestnoprávnom porovnaní: Česká republika a Taliansko. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra trestního práva, 2008.
10. VOZÁR, J. Eutanázia – právne aspekty. Pezinok: Formát, 1995.
11. VOZÁR, J. Eutanázia a právo na prirodzenú smrť. Právny obzor, 1991, 74, č. 7.
12. ZINEK, J. Právo na život. Brno: Vydavatelství MU, 1995.
13. Rozsudok ESĽP vo veci Pretty proti Spojenému kráľovstvu z 29. 7. 2002.
14. Rozsudok ESĽP 07/10/2013 Gross proti Švajčiarsku zo dňa 15. 5. 2013.
15. Rozsudok ESĽP 20/06/2011 Haas proti Švajčiarsku zo dňa 20. 1. 2011.
16. Sťažnosť č. 46043/14 Lambert a ďalší proti Francúzsku.

UBLÍŽENIE NA ZDRAVÍ – NESÚLAD NÁZVU TRESTNÉHO ČINU A OBSAHU SKUTKOVÝCH PODSTÁT

ASSAULT – INCONSISTENCY IN THE TERMINOLOGY BETWEEN THE TITLE OF THE CRIMINAL OFFENCE OF THE ASSAULT AND THE ELEMENTS OF THE CRIMINAL OFFENCE OF THE ASSAULT

doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta/
Matej Bel University Banská Bystrica, Faculty of Law

Abstrakt: Autorka príspevku na základe analýzy pojmov ublíženie na zdraví a ťažká ujma na zdraví poukazuje na nesúlad názvu trestného činu ublíženia na zdraví s obsahom jeho skutkových podstát, ktorých objektívna stránka je naplnená spôsobením ťažkej ujmy na zdraví. Poukazuje na to, že právne predpisy sú jazykové výrazy, ktoré komunikujú právne normy ich adresátom, a preto by mali byť jasné a zrozumiteľné. Podľa názoru autorky uvedený nesúlad neprispieva k určitosti trestnoprávnej normy.

Abstract: Based on the analysis of two legal terms – bodily harm and grevious bodily harm – the author of the paper points out at the existing inconsistency between the title of the criminal offence of the assault and its elements, whereas the actus reus of the assault (in the Slovak language the title of the assault is the criminal offence of bodily harm) is fulfilled by causing a grevious bodily harm. The author also emphasizes the fact that the laws themself represent legal expressionsthat are communicating the legal norms to their addressees, therefore they must meet the requirement of clarity and precision. In the opinion of the author, the existing consistency creates a limitation to the accuracy of criminal law norms.

Kľúčové slová: ublíženie na zdraví, ťažká ujma na zdraví, ujma na zdraví, trestný čin, skutková podstata trestného činu.

Key words: assault, grevious bodily harm, bodily harm, criminal offence, elements of the criminal offence.

Úvod

Základom každej právnej normy sú pojmy, ktoré sú obsahom predmetného právneho predpisu a sú zakotvené v konkrétnom zákonnom paragrafovom znení. Ich správny obsah môže objasniť samotný tvorca, najlepšie definovaním vo všeobecne záväznej forme, pričom by mal vychádzať z prirodzeného logického úsudku a na druhej strane taktiež zo súdnej, respektíve všeobecnej právnej praxe s ohľadom na to, že zákon je vytváraný pre ľudí.

Pri tvorbe právnych predpisov by mali byť rešpektované sémantické[1] vlastnosti právneho jazyka – presnosť významu pojmov, jednoznačnosť pojmov a stálosť pojmov. V právnom jazyku platí požiadavka, aby vždy, keď je v texte právneho predpisu použitý ten istý výraz, bolo tým mienené to isté a ak bol použitý iný výraz, bolo ním mienené niečo iné.[2] Toto pravidlo sa v súčasnej legislatíve niekedy nezachováva, a to nie je k prospechu jej úrovne.

Rovnako tak aj v jednotlivých odvetviach práva v rôznych právnych predpisoch by sa mal priraďovať jazykovo rovnakým pojmom ten istý obsah. Takýto legislatívny prístup uľahčuje stanovenie obsahu práva a určenie jeho zmyslu, posilňuje právnu istotu a pomáha aj právnej praxi v otázkach výkladu a aplikácie práva.

1 Trestný čin ublíženia na zdraví a charakteristika následkov obsiahnutých v základných skutkových podstatách

Trestný čin ublíženia na zdraví obsahuje štyri základné skutkové podstaty (§ 155 ods. 1, § 156 ods. 1, § 157 ods. 1 a § 158 TZ). Tie sa odlišujú jednak formou zavinenia, ale aj závažnosťou následku.

Z hľadiska zavinenia môže byť trestný čin ublíženia na zdraví spáchaný úmyselne (§ 155 ods. 1, § 156 ods. 1) alebo z nedbanlivosti (§ 157 ods. 1 a § 158 TZ). Ak má byť správne posúdené zavinenie vo vzťahu k následku na zdraví, nemôže sa tak stať bez toho, aby bol tento následok náležite objasnený. Pri právnom posudzovaní konania páchateľa, ktorým útočil proti zdraviu poškodeného, nemožno vychádzať len z toho, aká ujma na zdraví poškodenému bola alebo moh-

[1] Lingvisticky sémantikou rozumieme vedu, ktorá sa zaoberá významom jazykových jednotiek.

[2] KNAPP, V. Teorie práva, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 122.

la byť takýmto útokom spôsobená, ale treba prihliadnuť aj na okolnosti, za ktorých sa útok stal, akým predmetom páchateľ útočil, a aké nebezpečenstvo pre napadnutého z útoku hrozilo.[3] Ak páchateľ zamýšľal spôsobiť inému ťažkú ujmu na zdraví a takáto ujma bola jeho činom spôsobená, hoci iným spôsobom než si páchateľ predstavoval, je spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví kryté jeho úmyselným zavinením a páchateľ je zodpovedný za zločin ublíženia na zdraví podľa § 155 ods. 1 TZ. Len v prípade, keby ťažká ujma na zdraví vznikla podstatne iným než zamýšľaným spôsobom, bolo by treba posúdiť konanie páchateľa ako pokus zločinu ublíženia na zdraví podľa § 14 ods. 1 TZ, § 155 ods. 1 TZ v súbehu s prečinom ublíženia na zdraví podľa § 157 ods. 1 TZ. Vystihuje sa tým skutočnosť, že páchateľ mal úmysel spôsobiť ťažkú ujmu na zdraví.[4]

Objektívna stránka trestného činu ublíženia na zdraví, spočíva buď v spôsobení ťažkej ujmy na zdraví (§ 155 TZ, § 157 TZ), alebo v spôsobení ublíženia na zdraví (§ 156 TZ, § 158 TZ).

Pojmy ublíženie na zdraví a ťažká ujma na zdraví ako následky trestného činu ublíženia na zdraví definuje priamo Trestný zákon.[5] Vo všeobecnej časti v piatej hlave s názvom výklad pojmov sú v **§ 123 Ujma na zdraví** legálne definície nielen pojmu ublíženie na zdraví a ťažká ujma na zdraví, ale aj pojmov porucha zdravia trvajúca dlhší čas a ujma na zdraví.[6]

V zmysle § 123 ods. 1 TZ sa **ujmou na zdraví** rozumie akékoľvek poškodenie zdravia iného. Je to pojem najširší, ktorý v sebe zahŕňa tak ublíženie na zdraví, ako aj ťažkú ujmu na zdraví a všetky drobné poškodenia zdravia, ktoré ešte nedosiahli intenzitu ublíženia na zdraví.[7] Avšak nemalo by ísť o poškodenie zdravia nepatrného rozsahu a prechodnej povahy. Tento pojem sa v ustanoveniach osobitnej časti Trestného zákona vyskytuje len ojedinele (napr. pri trestnom čine neposkytnutia pomoci podľa § 178 TZ, brania rukojemníka podľa § 185 ods. 1 TZ, vydieračskom únose podľa § 186 ods. 1 TZ či teroru podľa § 314 ods. 1 TZ).

---

[3] K tomu pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 8 Tdo 1073/2014 zo dňa 17. 9. 2014.

[4] K tomu pozri R 54/1977.

[5] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[6] Predchádzajúci Trestný zákon (zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov) pojem ublíženie na zdraví nevymedzoval. V § 89 ods. 6 uvedeného zákona bol definovaný len pojem ťažká ujma na zdraví, ktorý presne korešponduje s jeho vymedzením v teraz platnom Trestnom zákone v § 123 ods. 3.

[7] K tomu pozri R II/1965, NR 9 Tz 59/1967, R 5/1995.

Ublížením na zdraví sa rozumie také poškodenie zdravia iného, ktoré si objektívne vyžiadalo lekárske vyšetrenie, ošetrenie alebo liečenie, počas ktorého bol nie iba na krátky čas sťažený obvyklý spôsob života poškodeného (§ 123 ods. 2 TZ).

Objektívne vyžiadanie lekárskeho ošetrenia, vyšetrenia alebo liečenia chápeme tak, že akákoľvek osoba, bez ohľadu na vek, pohlavie, prípadne iné osobité subjektívne vlastnosti, by mala vyhľadať v dôsledku spôsobeného poškodenia zdravia zdravotnú starostlivosť, alebo by jej mala byť takáto zdravotná starostlivosť poskytnutá.

V zmysle judikatúry sa za ublíženie na zdraví považuje porucha zdravia poškodeného, ktorá mu sťažuje obvyklý spôsob života alebo výkon obvyklej činnosti po dobu okolo siedmich dní, avšak neplatí to absolútne. Súdy sa pri posudzovaní ublíženia na zdraví neriadia mechanicky len kritériom dĺžky pracovnej neschopnosti alebo doby trvania poruchy zdravia, ale hodnotia všetky okolnosti, predovšetkým povahu poruchy, akými príznakmi sa prejavovala, ktorý orgán alebo ktorá funkcia bola narušená, aká bola bolestivosť poranenia a jej intenzita, aké lekárske ošetrenie si poranenie vyžiadalo a do akej miery porucha zdravia narušila obvyklý spôsob života poškodeného vrátane toho, či a na akú dobu ho vyradila z pracovného procesu. Pracovná neschopnosť je síce dôležitým kritériom pri posudzovaní pojmu ublíženie na zdraví, nie je však kritériom jediným, ani rozhodujúcim. Pri posúdení, či bolo spôsobené ublíženie na zdraví, nie je nutné, aby poškodený bol práceneschopný. Rozhodujúce je, aká je povaha poruchy zdravia, či neprekáža zranenému vo výkone pracovnej činnosti, akými príznakmi sa prejavuje (bolestivosť, intenzita bolesti).[8]

Ťažkou ujmou na zdraví v zmysle § 123 ods. 3 TZ sa rozumie len taká ujma, ktorá kumulatívne napĺňa dve nasledujúce podmienky. Musí ísť **o vážnu poruchu zdravia alebo vážne ochorenie**, pričom vážna porucha alebo vážne ochorenie **sa prejaví v niektorej z taxatívne uvedených foriem**[9] – zmrzačenie, strata alebo podstatné zníženie pracovnej spôsobilosti, ochromenie údu, strata alebo podstatné oslabenie funkcie zmyslového ústrojenstva, poškodenie dôležitého orgánu, zohyzdenie, vyvolanie potratu alebo usmrtenie plodu, mučivé útrapy alebo porucha zdravia trvajúca dlhší čas.[10]

[8] K tomu pozri R 16/1986, R II/1965.

[9] K jednotlivým druhom ťažkej ujmy na zdraví uvedených v § 123 ods. 3 písm. a) až h) TZ pozri R II/1965.

[10] MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2018, s. 53.

Poruchou zdravia trvajúcou dlhší čas je porucha, ktorá si objektívne vyžiadala liečenie, prípadne aj pracovnú neschopnosť, v trvaní najmenej štyridsaťdva kalendárnych dní, počas ktorých závažne ovplyvňovala obvyklý spôsob života poškodeného (§ 123 ods. 4 TZ). Za dlhšiu dobu trvajúcu poruchu zdravia možno považovať dobu šiestich týždňov (42 kalendárnych dní) iba za predpokladu, že po túto dobu trvala vážna porucha zdravia. Ťažkou ujmou na zdraví v zmysle § 123 ods. 3 písm. i) TZ môže byť aj duševná porucha trvajúca dlhší čas.[11]

Ťažká ujma na zdraví znamená citeľnú ujmu v obvyklom spôsobe života poškodeného (vážna porucha zdravia alebo vážne ochorenie), pričom môže ísť o trvalý stav (zmrzačenie či strata pracovnej spôsobilosti) alebo dlhšie trvajúci stav (porucha zdravia trvajúca dlhší čas), alebo aj stav, ktorý trvá kratší čas (napr. mučivé útrapy).

Jednotlivé pojmy ťažkej ujmy na zdraví uvedené v § 123 ods. 3 písm. a) až i) TZ sa môžu vzájomne prekrývať. V takých prípadoch je potrebné vychádzať zo stavu najpodstatnejšieho a na ostatné stavy len poukázať.[12]

Ublíženie na zdraví a ťažká ujma na zdraví sú dva obsahovo odlišné pojmy, ublíženie na zdraví je menej závažný následok ako ťažká ujma na zdraví. Zdravie ako primárny objekt je chránené v druhom diele (*Trestné činy proti zdraviu*) prvej hlavy (*Trestné činy proti životu a zdraviu*) osobitnej časti Trestného zákona. Trestný čin, ktorý postihuje porušenie tohto objektu spôsobením ublíženia na zdraví alebo ťažkej ujmy na zdraví má názov *Ublíženie na zdraví.* **Pri súčasnom právnom vymedzení pojmov ublíženie na zdraví a ťažká ujma na zdraví (§ 123 ods. 2 a ods. 3 TZ) v prípadoch, keď páchateľ inému spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, považujeme za nevhodné, aby bol páchateľ stíhaný za trestný čin ublíženia na zdraví** (§ 155 TZ a § 157 TZ). Domnievame sa, že v záujme rešpektovania požiadavky stálosti pojmoslovia a zrozumiteľnosti právnej normy by v osobitnej časti Trestného zákona mali byť dva samostatné trestné činy s odlišnými názvami, z ktorých by bolo jasné, či postihujú spôsobenie ublíženia na zdraví, alebo spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví. Takýto návrh korešponduje aj s právnou úpravou v českom Trestnom zákonníku (zákon č. 40/2009 Sb. v znení neskorších predpisov), ktorý pri obsahovo rovnakom vymedzení pojmov ublíženie na zdraví a ťažká ujma na zdraví[13] ako v slovenskom Trestnom zákone,

[11] K tomu pozri R 18/1969, R 51/1983.

[12] K tomu pozri R II/1965.

[13] Podľa § 122 trestního zákoníku sa ublížením na zdraví rozumie „*takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného*

rozlišuje podľa závažnosti spôsobeného následku trestný čin ublíženia na zdraví a trestný čin ťažkého ublíženia na zdraví.

Z uvedeného vyplýva, že zákonodarca pojmovo nezosúladil názov trestného činu ublíženia na zdraví s obsahom jeho základných skutkových podstát. Ako je to s pojmom ublíženie na zdraví v iných právnych predpisoch, ktoré patria do odvetvia trestného práva? Je v nich tento pojem používaný v súlade s legálnou definíciou uvedenou v Trestnom zákone?

2 Požiadavka stálosti pojmoslovia v rôznych právnych predpisoch

Požiadavka stálosti pojmoslovia je vyjadrená v Zákone o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon č. 400/2015 Z. z.), v ktorom sa v § 3 ods. 3, 4 uvádza:

„Právny predpis musí byť terminologicky jednotný. Na označenie rovnakých právnych inštitútov sa používajú rovnaké právne pojmy v rovnakom význame. Jeden právny pojem s vymedzeným významom sa v tomto význame používa jednotne v celom právnom poriadku. Ak je význam právneho pojmu vymedzený v jednom právnom predpise, nemôže iný právny predpis pre ten istý právny pojem vytvárať iný význam; to neplatí, ak právny pojem v tomto význame nemožno použiť v inom právnom predpise. Rovnako je neprípustné, aby právny predpis inak vymedzil význam rovnakého právneho pojmu len pre jeho časť.

Použitie rovnakého právneho pojmu na označenie iného právneho inštitútu je možné, len ak

a) je súčasťou ustálenej právnej terminológie alebo
b) pre tento právny inštitút nemožno nájsť v kodifikovanej podobe štátneho jazyka iný vhodný pojem; iný význam rovnomenného pojmu musí právny predpis jednoznačne vymedziť.“

V súvislosti s exaktnosťou a zrozumiteľnosťou právnych predpisov je potrebné dbať na to, aby v nich použitá terminológia bola súladná a aby sa v právnom

a který vyžaduje lékařského ošetření“ (§ 122 ods. 1). Ťažkou ujmou na zdraví sa rozumie „*jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví* ***a)*** *zmrzačení,* ***b)*** *ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,* ***c)*** *ochromení údu,* ***d)*** *ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,* ***e)*** *poškození důležitého orgánu,* ***f)*** *zohyzdění,* ***g)*** *vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,* ***h)*** *mučivé útrapy, nebo* ***i)*** *delší dobu trvající porucha zdraví*“ (§ 122 ods. 2). Dostupné na: http://www.epi.sk/zzcr/2009-40.

poriadku rešpektoval ustálený význam slov. Na dosiahnutie požiadavky, aby sa právne pojmy používali v právnom poriadku v presne vymedzenom význame, sa v legislatívnej praxi využívajú tzv. legálne definície. Legálnou definíciou je právne záväzná definícia uvedená priamo v texte právnej normy. Na legálnu definíciu sa vzťahujú požiadavky jednoznačnosti, zrozumiteľnosti a stručnosti. Vzhľadom na požiadavku ustálenosti právnej terminológie, teda aby sa právne pojmy používali v právnom poriadku vždy v tom istom význame, je nežiaduce, aby sa pre účely jedného právneho predpisu inak definoval pojem, ktorého význam bol už ustálený legálnou definíciou v inom právnom predpise.[14]

Trestné právo hmotné sa uplatňuje prostredníctvom trestného práva procesného. O súlad medzi trestným právom hmotným a trestným právom procesným by sa mal usilovať zákonodarca aj tým, aby v Trestnom zákone a Trestnom poriadku mali rovnaké pojmy rovnaký význam.

Spôsobenie ublíženia na zdraví je jeden zo zákonných znakov pojmu poškodený. Poškodeným je v zmysle § 46 ods. 1 TP osoba, ktorej bolo trestným činom **ublížené na zdraví**, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody. Pri prísne reštriktívnom výklade tohto ustanovenia by ten, komu bola spôsobená ujma na zdraví alebo ťažká ujma na zdraví poškodeným vôbec nebol. Takéto zúženie by malo predovšetkým pre osoby postihnuté trestnou činnosťou nepriaznivé následky.

Pojem ublíženia na zdraví v ustanovení o poškodenom nevykladali jednotne ani samotní tvorcovia Trestného poriadku, ktorí sa ako spoluautori podieľali na vydaní prvých komentovaných Trestných poriadkov po prijatí zákona č. 301/2005 Z. z.[15] V jednom z uvedených komentárov je pri pojme ublíženia na zdraví v § 46 odkaz na § 123 ods. 2 TZ (výklad pojmu ublíženie na zdraví), v druhom je odkaz na § 123 ods. 2 až 4 TZ (výklad pojmu ublíženie na zdraví a ťažká ujma na zdraví).[16]

S ohľadom na legálne definície relevantných pojmov v Trestnom zákone a zároveň s ohľadom na legislatívnu realitu ich aplikácie, by **pri pojme poškodený**

[14] SVÁK, J. et al. Teória a prax legislatívy. 3. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 243.

[15] ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex. Poradca podnikateľa, 2006, s. 122. MINÁRIK, Š. a kol. Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 178.

[16] http://www.epi.sk/komentovane-ustanovenie/Komentar-k-p-46-zakona-301-2005-Z-z--2.htm.

v Trestnom poriadku, namiesto pojmu ublíženie na zdraví, **mal byť použitý pojem ujma na zdraví**.

Od 1. 1. 2018 je účinný **Zákon o obetiach trestných činov** a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon č. 274/2017 Z. z.).[17] Cieľom zákona je posilnenie práv obetí trestných činov, resp. ich zakotvenie v osobitnom zákone, ktoré sa súčasne vzťahujú aj na trestné konanie. Obeť má v trestnom konaní len tie práva, ktoré sú priznané poškodenému a pojem obeť trestného činu v zmysle Zákona o obetiach trestných činov a pojem poškodený v zmysle Trestného poriadku sa len sčasti prekrýva.[18]

Zákon o obetiach trestných činov rozlišuje medzi obeťou, ktorej bolo spôsobené ublíženie na zdraví a obeťou násilného trestného činu, ktorej bola spôsobená ujma na zdraví.

„Obeťou je fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom **ublížené na zdraví**, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody." [§ 2 ods. 1 písm. b) 1.]

„Obeťou násilného trestného činu je fyzická osoba, ktorej bola úmyselným násilným trestným činom spôsobená **ujma na zdraví**." [§ 2 ods. 1 písm. d) 1.]

[17] Zákonom sa vykonáva úplná transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú. v. EÚ L 315/57, 14. 11. 2012) do právneho poriadku Slovenskej republiky. Zákonom sa ďalej vykonáva úplná transpozícia smernice Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti (Ú. v. EÚ L 261, 6. 8. 2004) do právneho poriadku Slovenskej republiky.

[18] Pojem poškodený je v niečom širší, v niečom užší ako pojem obeť. Širší napríklad v tom, že práva a povinnosti poškodeného sú priznávané nielen fyzickým, ale i právnickým osobám. Zákonodarca pritom nepozná rozdiel medzi poškodeným fyzickou osobou a poškodeným právnickou osobou v zmysle ich zákonných práv a povinností. Pojem obeť má určitý emocionálny a eticky hodnotiaci nádych a jazykové povedomie nám bráni, aby sme ho používali i pre osoby právnické.

Pojem poškodený je užší v tom, že osoba môže byť považovaná za obeť bez ohľadu na to, či bola alebo nebola zistená totožnosť páchateľa, či páchateľ bol zadržaný, trestne stíhaný alebo uznaný vinným a bez ohľadu na jeho príbuzenské vzťahy k obeti. Pojem obeť zahŕňa nielen osoby, ktoré utrpeli ujmu v priamej súvislosti s trestným útokom, ale aj v súvislosti nepriamej. Za obete sa niekedy považujú aj najbližší členovia rodiny priamej obete trestného činu a osoby, ktoré boli na jej starostlivosť odkázané. Tiež i osoby, ktoré utrpeli ujmu, keď obeti prišli na pomoc, resp. ktoré sa akokoľvek snažili zabrániť priamej viktimácii. Trestné právo v tomto prípade, ale aj v iných súvislostiach preferuje poškodených, ktorí utrpeli majetkovú, finančne vyčísliteľnú škodu. Z aspektov viktimologických nie je takáto preferencia odôvodnená.

V tomto prípade pri tvorbe právneho predpisu opäť neboli rešpektované sémantické vlastnosti právneho jazyka – presnosť významu pojmov, jednoznačnosť pojmov a stálosť pojmov. Čo sa rozumie ublížením na zdraví pre účely tohto zákona, zákonodarca nevymedzil ani v samotnom zákone v ustanovení, v ktorom definuje základné pojmy a k tejto otázke nenájdeme zmienku ani v dôvodovej správe k zákonu. Pojem ujma na zdraví je definovaný v § 2 ods. 1 písm. j). Na účely tohto zákona je potrebné pod pojmom **ujma na zdraví** rozumieť okrem ublíženia na zdraví, ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti, spôsobených akýmkoľvek úmyselným násilným trestným činom spáchaným inou osobou, aj morálnu škodu, resp. škodu spôsobenú porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti (psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia), a to len v prípade, ak bola spôsobená trestným činom obchodovania s ľuďmi alebo niektorým z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, t. j. znásilnením, sexuálnym násilím alebo sexuálnym zneužívaním.[19]

I napriek veľmi úzkemu prepojeniu uvádzaných právnych predpisov – Trestný zákon, Trestný poriadok a Zákon o obetiach trestných činov, nie je v nich rešpektovaná požiadavka stálosti pojmoslovia. Pojmy ublíženie na zdraví a ujma na zdraví nemajú v textoch týchto právnych predpisov rovnaký význam a obsah.

Záver

Jazyk ako základná jednotka komunikácie, či už v písanej alebo nepísanej forme sa skladá z jednotlivých obsahových prvkov – výrazov, ktoré logicky vyjadrujú istú abstraktnú ideu. Právne predpisy sú jazykové výrazy, ktoré komunikujú právne normy ich adresátom. Nesprávnosť výrazu, ktorý je súčasťou právnej normy, spočíva v tom, že označuje niečo menej alebo niečo viac, alebo vecne niečo iné, čo ním v zákone malo byť prejavené.

Požiadavka používania jedného termínu pre jeden a ten istý pojem v právnej terminológii a v právnych predpisoch je v súlade s požiadavkou ustálenosti termínu. Termíny sa len tak ustália, keď na vyjadrenie toho istého pojmu budeme dôsledne a sústavne používať len jeden termín. Je samozrejmé, že dodržiavaním uvedenej požiadavky sa nám stáva nielen termín, ale aj príslušná norma zrozumiteľnejšou a jej právny výklad jednoduchším.

Interpretácia práva ako súbor metodologických postupov nie je v ríši významov osamotená, ale vždy sa viaže na určitý systém práva – ten je pre ňu refe-

[19] http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-274-2017-z-z.htm.

renčným bodom či vzťažnou sústavou. Na to, aby mohla byť interpretácia jednoznačná, musí táto sústava práva byť normatívne koherentná. Normatívna koherencia práva sa spája s predpokladom, že zákonodarca je racionálny a kompetentný, ale vieme, že nie je ani dokonalý.

Ako je logická štruktúra hlavnou kostrou významov súvetí, tak je aj logická sémantika, ktorá odhaľuje túto výstuž jazykových stavieb, hlavným nástrojom interpretácie. V tomto zmysle by mal každý právnik používať logiku a logickú sémantiku. Keď sa právnik snaží vysvetliť napríklad význam nejakého problémového výrazu, tak musí chtiac-nechtiac vychádzať z určitej teórie pojmov, ktorej skúmanie je v kompetencii logickej sémantiky. Tak priraďuje jazykovej štruktúre viet ich logickú štruktúru. Samotné výsledky interpretácie sú však overované a korigované prakticky, takže väčšie chyby ako dôsledok nevhodnej východiskovej teórie pojmov bývajú ojedinelé (a často aj účelovo motivované) a v praxi zväčša eliminované.[20]

Literatúra:

1. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex. Poradca podnikateľa, 2006.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2017. ISBN 978-80-8155-070-6.
3. GAHÉR, F. Interpretácia v práve. Filozofia. Roč. 70, 2015, č. 8. Dostupné na: http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2015/8/647-658.pdf.
4. KNAPP, V. Teorie práva, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
5. MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2018. 454 s. ISBN 978-80-8173-057-3.
6. MINÁRIK, Š. a kol. Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006.
7. SVÁK, J. et al. Teória a prax legislatívy. 3. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2012. 440 s. ISBN 978-80-89447-65-7.
8. http://www.epi.sk/komentovane-ustanovenie/Komentar-k-p-46-zakona-301-2005--Z-z-2.htm.
9. http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-274-2017-z-z.htm.

[20] GAHÉR, F. Interpretácia v práve. Filozofia. Roč. 70, 2015, č. 8. Dostupné na: http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2015/8/647-658.pdf.

10. http://www.epi.sk/zzcr/2009-40.
11. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
12. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
13. Zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
14. Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
15. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
17. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 8 Tdo 1073/2014, zo dňa 17. 9. 2014.
18. R II/1965.
19. NR 9 Tz 59/1969.
20. R 18/1969.
21. R 54/1977.
22. R 51/1983.
23. R 16/1986.
24. R 5/1995.

ÚVAHA NAD POSÚDENÍM KVALIFIKÁCIE SKUTKU PROTI ŽIVOTU[1]

REFLECTION ON JUDGING THE QUALIFICATION OF AN ACT AGAINST LIFE[2]

doc. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky/
Faculty of Law, Comenius University in Bratislava, Department of Criminal Law, Criminology and Criminalistics

Abstrakt: Centrom pozornosti predmetného článku je úvaha nad posúdením konkrétneho prípadu smerujúceho proti životu z pohľadu poľahčujúcej okolnosti – ospravedlniteľného silného citového rozrušenia i okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby – z pomsty. Tieto dve okolnosti sa vzájomne vylučujú, preto súd musí dôkladne zvážiť všetky okolnosti prípadu i osobu páchateľa, aby rozhodnutie bolo správne a spravodlivé.

Abstract: The center of attention of that Article is a reflection on the assessment of a particular case against life in terms of mitigating circumstance – of a justifiable strong emotional distraction and the circumstance underlying the use of a higher penalty rate – from revenge. These two circumstances are mutually excluded, therefore, the court must carefully consider all the circumstances of the case and the person of the offender so that the decision was right and fair.

Kľúčové slová: život, skutok, trestný čin, právna kvalifikácia, vražda, poľahčujúca okolnosť, ospravedlniteľné silné citové rozrušenie, okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby, pomsta.

Key words: life, act, criminal offense, legal qualification, murder, mitigating circumstance, justifiable strong emotional distraction, circumstance underlying the use of a higher penalty rate, revenge.

---

[1] Táto práca bola podporovaná vedeckou grantovou agentúrou VEGA 1/0542/17 Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

[2] This article was supported by the scientific project VEGA 1/0542/17 of the Scientific Fundation Agency of Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic.

Úvod

Život a zdravie človeka je tou najvyššou hodnotou, ktorá je objektom ochrany. Život a zdravie človeka je chránený mnohými medzinárodnými dokumentmi, ktorými je Slovenská republika viazaná a, samozrejme, i Ústavou Slovenskej republiky ako zákona najvyššej právnej sily (zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov). V reálnom živote sa, žiaľ, stávajú prípady, keď človek človeka pripraví o to najcennejšie, čo má – o život. Či už je to napríklad z dôvodu získania majetkového prospechu (niekedy aj malicherného), bezvýznamnej hádky, z pomsty alebo z obzvlášť zavrhnutiahodnej pohnútky, a to dokonca aj surovým alebo trýznivým spôsobom. K úmyselnému usmrteniu môže dôjsť aj vynútenou situáciou v tom zmysle, keď poškodená osoba musí konať v nutnej obrane a v rámci nej usmrtí útočníka. Takéto prípady nepodliehajú trestnej zodpovednosti obrancu, ak sú splnené podmienky nutnej obrany, pretože absentuje protiprávnosť činu. K úmyselnému usmrteniu môže dôjsť aj napríklad z dôvodu ospravedlniteľného silného citového rozrušenia, čo páchateľa síce nezbavuje trestnej zodpovednosti, ale trest sa mu zmierňuje, pretože tento dôvod spadá pod poľahčujúcu okolnosť [§ 36 písm. a) TZ]. Okrem toho súd má možnosť zmierniť trest aj uplatnením inštitútu mimoriadneho zníženia trestu v zmysle § 39 TZ. Súd ako rozhodujúci orgán musí, okrem iného, starostlivo posúdiť dôvod spáchania trestného činu, aby mohol vo veci spravodlivo rozhodnúť. Ospravedlniteľné silné citové rozrušenie sa zohľadňuje i v prípade požiadania o udelenie milosti prezidentom republiky.

Pri tvorbe článku budeme vychádzať z reálneho skutku,[3] ktorý sa stal v Českej republike a spadá do prvej hlavy osobitnej časti trestního zákoníku a rovnako to tak je aj v prípade slovenského Trestného zákona.[4] Pri popise daného skutku sa zameriame na právnu úvahu jeho možnej kvalifikácie.[5]

Hana P. žila so svojím manželom Antonínom P. v rodinnom dome spolu s jej otcom Ludvíkom. Hana P. bola týraná, nie však svojím manželom, ale vlast-

[3] R 46/2013 (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 37/2012): *„Pod pojmom ‚skutok' treba rozumieť udalosť vo vonkajšom svete vyvolanú aktívnym alebo pasívnym prejavom vôle páchateľa (t. j. konaním), ktoré sa stáva trestným činom, ak vyčerpáva znaky skutkovej podstaty niektorého trestného činu uvedeného v osobitnej časti Trestného zákona."*

[4] Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník v znení neskorších predpisov.
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[5] Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/zpoved-tyrane-zeny-pospisil-vrazdadb1/krimi.aspx?c=A171104_100753_krimi_jkk, 29. 08. 2018.

ným otcom. To, čo sa odohrávalo za dverami ich domu, vedel len málokto. Otec Hany P. sa hrubo správal i voči jej manželovi. Veľakrát museli pred ním utekať preč z domu kvôli jeho agresívnemu správaniu. Nepochopiteľné je to, že hoci sa mali kam odsťahovať, neurobili to. Hana P. to zdôvodnila tým, že si nechcela vypočuť slová nevďaky, že sa nepostarala o svojho otca. Prchkosť otca Ludvíka sa stupňovala od roku 2009, kedy zomrela jeho manželka. S nikým dobre nevychádzal, dokonca vulgárne nadával aj starostovi obce. Tyranské správanie Ludvíka vyústilo jedného dňa až do tragédie, ktorou doplatil na svoj život. Došlo k nej tak, že Ludvík býval na prízemí rodinného domu, nemohol nájsť noviny, čo ho veľmi rozčúlilo. Dcéru Hanu P. sotil na radiátor, vrazil jej kolenom do brucha a začal ju škrtiť. Manžel nebol v tom čase doma. Keď prišiel domov a povedala mu, čo sa stalo, zobral nelegálne držanú pištoľ a svokra usmrtil dvoma ranami. Najprv ho trafil do jedného spánku, potom musel zbraň znovu nabiť a strelil ho ešte z druhej strany.

Súd odsúdil Antonína P. za trestný čin vraždy podľa § 140 ods. 2 trestního zákoníku na 13 rokov trestu odňatia slobody nepodmienečne. Táto kvalifikovaná skutková podstata daného trestného činu spočíva v úmyselnom usmrtení osoby s rozmyslom alebo po predchádzajúcom uvážení. Obhajoba navrhla, aby bol čin posúdený miernejšie – ako trestný čin zabitia podľa § 141 ods. 1 trestního zákoníku.[6] Súd tento návrh zamietol, pretože podľa neho nešlo o zabitie vzhľadom na to, že obžalovaný si pištoľ na svokra prichystal spolu s nábojmi a navyše si dal alkohol na guráž. Súd pri posúdení prípadu vychádzal z tohto skutkového stavu na základe obžaloby. Preto je prirodzené a správne z právneho hľadiska, že sku-

[6] Trestný čin zabitia je upravený v dvoch odsekoch v tomto znení:
„(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.
(2) Odnětím svobody na pět až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 a) na dvou nebo více osobách, b) na těhotné ženě, nebo c) na dítěti mladším patnácti let.“
Znenie tejto skutkovej podstaty je veľmi podobné so znením ustanovenia § 25 ods. 3 TZ, ktoré upravuje v rámci nutnej obrany to, že trestná zodpovednosť sa nevzťahuje na toho, kto pri odvracaní priamo hroziaceho alebo trvajúceho útoku konal v silnom rozrušení spôsobenom týmto útokom, najmä v dôsledku zmätku, strachu alebo zľaknutia. Príslušné porovnanie uvádzame z toho titulu, aby sme poukázali na výraznú disproporciu v tom smere, že v zmysle českej právnej úpravy sa konanie páchateľa považuje za trestný čin zabitia, ak iného úmyselne usmrtí v silnom rozrušení, či už zo strachu, zľaknutia, zmätku a ďalších uvedených dôvodov a v prípade slovenskej právnej úpravy sa takéto konanie považuje za čin inak trestný, keďže ide o nutnú obranu.

tok bol kvalifikovaný ako trestný čin vraždy podľa § 140 ods. 2 trestního zákoníku. Trest potvrdil aj odvolací súd vrátane Najvyššieho súdu Českej republiky. Problém však tkvie v tom, že manželka odsúdeného, Hana P., zamlčala pred súdom popísanú scénu, ktorá predchádzala vražde. Podľa jej tvrdenia tak konala preto, že sa veľmi hanbila za otcovo správanie voči nej. Súd vychádzal len z toho, že vzťahy medzi Antonínom P. a jeho svokrom neboli dobré, v osudný deň došlo medzi nimi k hádke, a to bolo príčinou tragédie. Keby súd disponoval informáciou, čo skutočne predchádzalo vražde Ludvíka, mohlo to výrazne pomôcť manželovi Hany P. pri posúdení skutku, a tým aj k uloženiu druhu trestu a jeho výmery. Za daných okolností by nebol dôvod, aby súd nemohol posúdiť konanie Antonína P. ako trestný čin zabitia podľa § 141 ods. 1 trestního zákoníku, kde trestná sadzba trestu odňatia slobody je v rozpätí troch až desiatich rokov, na rozdiel od trestného činu vraždy podľa § 140 ods. 2 trestního zákoníku, kde trestná sadzba trestu odňatia slobody je dvanásť až dvadsať rokov.

Ďalšia úvaha v tomto príspevku smeruje k tomu, ako sa pozrieme na daný popísaný prípad z pohľadu slovenskej trestnoprávnej úpravy. Nutnú obranu musíme vylúčiť, pretože manžel Hany P. prišiel domov v čase až po incidente, ktorý sa odohral medzi jeho manželkou a jej otcom, teda jeho svokrom. Útok otca voči jeho dcére Hany P. už v čase príchodu jej manžela teda netrval, ani priamo nehrozil. To je prvotná podmienka pri posúdení, či možno vôbec uvažovať o nutnej obrane alebo nie. Trestný čin zabitia či už podľa § 147 TZ, alebo § 148 TZ tiež neprichádza do úvahy, pretože Antonín P. nemal v úmysle na základe popísaného skutku spôsobiť svokrovi ťažkú ujmu na zdraví, resp. ublíženie na zdraví, pričom finálnym následkom tohto trestného činu je spôsobenie smrti z nedbanlivosti. Strelné rany do spánkov z oboch strán vôbec nezodpovedajú naplneniu skutkovej podstaty trestného činu zabitia. Obdobne to môžeme konštatovať i v súvislosti s trestným činom usmrtenia podľa § 149 TZ, pretože smrť nebola v danom prípade spôsobená z nedbanlivosti. Keďže išlo o úmyselné usmrtenie s okamžitým rozhodnutím sa pre daný skutok na základe určitého podnetu, treba jednoznačne vychádzať z trestného činu vraždy upravenej v § 145 TZ.[7] Zásad-

[7] Následkom trestného činu vraždy musí byť vždy smrť poškodeného spáchaná úmyselným zavinením, pričom sa vyžaduje existencia príčinnej súvislosti medzi konaním páchateľa a spôsobeným následkom. Úmyselné zavinenie sa musí pri vražde vzťahovať aj na účinok na hmotnom predmete útoku. To znamená, že keď páchateľ strelí poškodeného do spánkov, jeho úmysel smeruje nielen k spôsobeniu smrti, ale aj k tomu, že strelnou ranou prerazí lebku a spôsobí tak poškodenie mozgu a následne smrť. Pritom si nemusí byť úplne vedomý, ktoré orgány presne trafí, ale musí byť preukázané, že chcel spôsobiť smrť.

nou otázkou však je detailnejšie posúdenie skutku vzhľadom na okolnosti prípadu, či bude vhodné uplatniť poľahčujúcu okolnosť vo forme spáchania trestného činu v ospravedlniteľnom silnom citovom rozrušení podľa § 36 písm. a) TZ, alebo či treba uvažovať skôr o osobitnom kvalifikačnom pojme – osobitnom motíve z pomsty upravenom v § 140 písm. b) TZ. Keďže tieto dve okolnosti sa vzájomne vylučujú svojou povahou, na rovnaký dôvod toho istého páchateľa možno použiť len jednu z nich. Každá poľahčujúca okolnosť zmierňuje trest a okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby ho, naopak, zvyšuje. Na tú istú posudzovanú skutočnosť, konkrétne ako v uvedenom prípade, keď Antonín P. zastrelil svojho svokra z toho podnetu, keď sa od svojej manželky dozvedel po príchode domov, že ju otec sotil na radiátor, vrazil jej kolenom do brucha a začal ju škrtiť, **nemožno** zároveň uplatniť ospravedlniteľné silné citové rozrušenie ako poľahčujúcu okolnosť a zároveň i pomstu ako osobitný kvalifikačný pojem.[8] Na základe všetkých okolností daného prípadu sme toho názoru, že by sa mala jednoznačne uplatniť poľahčujúca okolnosť ako spáchanie trestného činu v ospravedlniteľnom silnom citovom rozrušení v zmysle § 36 písm. a) TZ, hoci daný skutok sa pravdepodobne prekrýva s pomstou, ktorá však **emočne** vyplýva z morálne ospravedlniteľného citového rozpoloženia. Páchateľ je v tomto prípade chápaný ako obeť týchto pocitov, ktoré si sám neprivodil.[9] Poľahčujúcu okolnosť vo forme ospravedlniteľného silného citového rozrušenia nemožno aplikovať na prípady premyslených činov, aj keď síce so „spravodlivým" motívom, ale so vzdialenou emóciou.[10] Ak by sme prezentovaný prípad prispôsobili zmyslu tejto vety, v žiadnom prípade by neprichádzalo do úvahy použitie uvedenej poľahčujúcej okolnosti, pretože už by išlo o pomstu, ktorá je okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby.[11] Prejavom pomsty by bolo také

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 26 – 27.

[8] Vo všeobecnosti možno kombinovať poľahčujúce okolnosti s okolnosťami podmieňujúcimi použitie vyššej trestnej sadzby, pokiaľ sa vzájomne nevylučujú. Môže sa napríklad použiť poľahčujúca okolnosť, keď páchateľ viedol pred spáchaním trestného činu riadny život podľa § 36 písm. j) TZ a zároveň aj okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby, ak spáchal trestný čin na dvoch osobách.

[9] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1062.

[10] BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu. Bratislava: HEURÉKA, 2006, s. 72.

[11] Nelegálna držba zbrane ešte nemusí automaticky preukazovať páchateľov úmysel, že ňou chcel niekoho zastreliť. V zmysle judikatúry vychádzame z toho, že ak si páchateľ zadováži zbraň a prechováva ju bez povolenia a neskôr túto zbraň použije na úmyselné usmrtenie iného, nemožno uvedené konanie považovať za jediný skutok vykazujúci znaky viacerých

správanie Antonína P., ak by si z podnetu agresívneho správania svokra voči jeho manželke premyslel, že ho za to zabije, pričom je dôležité, že emócia, citové rozpoloženie už nie je kľúčové, „vyprchalo" časovým odstupom. Dostupné dôkazy musia tomu nasvedčovať, že už išlo v danom prípade o pomstu. Tým, že by si Antonín P. premyslel spáchanie skutku, aby sa mohol pomstiť svojmu svokrovi za jeho agresívne správanie k vlastnej dcére a jeho manželke, napĺňal by už dokonca skutkovú podstatu trestného činu úkladnej vraždy spáchanej z osobitného motívu vo forme pomsty podľa § 144 ods. 1, ods. 2 písm. e) TZ s poukazom na § 140 písm. b) TZ. Trestná sadzba trestu odňatia slobody je stanovená na dvadsaťpäť rokov alebo na doživotie. Český trestní zákoník neupravuje trestný čin úkladnej vraždy. Obsahuje však priťažujúcu okolnosť, keď páchateľ spáchal trestný čin s rozmyslom alebo po predchádzajúcom uvážení v zmysle § 42 písm. a) trestního zákoníku. V prípade „klasickej" vraždy je maximálna trestná sadzba trestu odňatia slobody v rozpätí od pätnásť až dvadsať rokov alebo výnimočným trestom (§ 140 ods. 3 trestního zákoníku). Výnimočným trestom sa rozumie jednak trest odňatia slobody nad dvadsať až do tridsať rokov a jednak trest odňatia slobody na doživotie (§ 54 ods. 1 trestního zákoníku).

Na margo tohto prípadu možno ešte uviesť, že okrem predmetnej poľahčujúcej okolnosti (prípadne aj ďalších) môže prichádzať do úvahy aj mimoriadne zníženie trestu podľa § 39 ods. 1 TZ. Dôvod použitia tohto inštitútu spočíva v tom, že: „*Ak súd vzhľadom na okolnosti prípadu alebo vzhľadom na pomery páchateľa má za to, že by použitie trestnej sadzby ustanovenej týmto zákonom bolo pre páchateľa neprimerane prísne a na zabezpečenie ochrany spoločnosti postačuje aj trest kratšieho trvania, možno páchateľovi uložiť trest aj pod dolnú hranicu trestu ustanoveného týmto zákonom.*" Dôležité je, aby súd prvého stupňa starostlivo a dôkladne zvážil povahu mimoriadnych okolností[12] a vo svojom odsudzujúcom **rozsudku výslovne uviedol také okolnosti prípadu alebo pomery páchateľa, na základe ktorých bolo možné mimoriadne zníženie trestu. Okrem toho je potrebné, aby ich dostatočne odôvodnil a zároveň odlíšil od poľahčujúcich okolností. Mimoriadne zníženie trestu je tiež prejavom zásady individualizácie trestu.** Výrazný vplyv na naplnenie zásady individualizácie trestu majú aspekty určujúce druh a výmeru trestu, ako sú najmä spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútka, priťažujúce okolnosti, poľahčujúce okol-

trestných činov spáchaných v jednočinnom súbehu. R 53/2006 (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 To 35/2005).

[12] Musí ísť o také okolnosti, ktoré sa pri posudzovanej trestnej činnosti bežne nevyskytujú alebo len v ojedinelých prípadoch.

nosti, osoba páchateľa, jeho pomery a možnosť jeho nápravy (§ 34 ods. 4 TZ). Určenie druhu a výmery trestu musí zodpovedať zásade úmernosti trestu k spáchanému činu, ktorá odzrkadľuje princíp spravodlivosti trestu. Trestná represia musí zodpovedať závažnosti spáchaného trestného činu, a to v rozsahu potrebnom na splnenie účelu trestu.

Prípady, ktoré sa týkajú týrania blízkej a zverenej osoby a v dôsledku neho týraná osoba už nezvládne závažnú psychickú situáciu a zavraždí svojho tyrana, môžu byť dôvodom na udelenie milosti prezidentom republiky. Samozrejme, že každý jeden prípad, na ktorý sa vzťahuje žiadosť o udelenie milosti, musí byť starostlivo posúdený, či spĺňa kritéria na udelenie milosti. Bývalý prezident Slovenskej republiky Rudolf Schuster v roku 2004 omilostil ženu, ktorá bola odsúdená na tri roky za vraždu svojho manžela. Odsúdená trestný čin spáchala v dôsledku nezvládnutia závažnej psychickej situácie, do ktorej sa dostala tým, že manžel ju dlhodobo fyzicky i psychicky týral. O omilostenie žiadala nielen ona sama, ale aj jej matka a brat. Tí potvrdzujú, že ženu muž surovo viac rokov týral a spolu so svojimi tromi deťmi si pri ňom prežila veľké trápenie. Prezident Schuster udelil tejto žene milosť napriek tomu, že minister spravodlivosti to neodporučil. V zdôvodnení sa uvádzalo, že Rudolf Schuster pri zohľadňovaní žiadosti posudzoval najmä mimoriadne okolnosti prípadu a pomery páchateľky. Veľmi zaváţilo aj to, že sa starala a zabezpečovala výchovu troch detí. Navrhol jej preto odpustiť trest odňatia slobody pod podmienkou, že päť rokov od udelenia milosti nespácha úmyselný trestný čin.[13]

Záver

Život a zdravie predstavujú významné ľudské hodnoty, ktorým treba venovať osobitnú pozornosť. Celosvetová realita je, žiaľ, taká, že mnohé útoky smerujú práve proti ľudskému životu a zdraviu. **Súd pri rozhodovaní každého jednotlivého prípadu musí brať do úvahy všetky skutočnosti, ktoré majú vplyv na spravodlivé rozhodnutie. Pri tvorbe článku sme vychádzali z konkrétneho prípadu, ktorý je namierený proti životu. Centrom pozornosti pri úvahe jeho správnej kvalifikácie je v rámci poľahčujúcich okolností ospravedlniteľné silné citové rozrušenie podľa § 36 písm. a) TZ a v rámci** okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby, **je to pomsta spadajúca pod osobitný**

[13] Dostupné na: https://domov.sme.sk/c/1641510/schuster-omilostil-zenu-odsudenu-za-vrazdu.html, 23. 09. 2018.

kvalifikačný pojem v rámci osobitného motívu v zmysle § 140 písm. b) TZ. Z logiky veci vyplýva, že na rovnakú udalosť nemožno zároveň uplatniť obe okolnosti súčasne, keďže sa vzájomne vylučujú. Jedna a tá istá osoba môže ten istý skutok spáchať buď v ospravedlniteľnom silnom citovom rozrušení, alebo z pomsty v tom pravom zmysle slova, teda keď už emócia s odstupom času (i keď krátkom) „vyprchala". Nemožno jej teda naraz pričítať tieto dve okolnosti. Vzhľadom na okolnosti prípadu, za akých došlo k spáchaniu predmetného skutku i s prihliadnutím na osobu páchateľa považujeme za správne a spravodlivé vychádzať pri kvalifikácii skutku z poľahčujúcej okolnosti – ospravedlniteľného silného citového rozrušenia. Ak by niekto predsa len namietal, že z popísaného skutku cítiť určitý prvok pomsty, tá vyplýva z morálne ospravedlniteľného citového rozpoloženia, ktorú nemôžeme vnímať ako okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby. Naopak, takýto druh pomsty nevytvára prekážku na posúdenie prípadu z pohľadu poľahčujúcej okolnosti, že trestný čin bol spáchaný v ospravedlniteľnom silnom citovom rozrušení, na rozdiel od pomsty vo forme osobitného motívu, ktorý sa vyskytuje v rámci kvalifikovaných skutkových podstát. Z uvedeného nám vyplýva, že môžeme rozlišovať pomstu ako okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby a pomstu, ktorá vyplýva z morálne ospravedlniteľného citového rozpoloženia. Tento druh pomsty Trestný zákon nikde neuvádza.

Na zmiernenie trestu môže súd ešte aplikovať aj inštitút mimoriadneho zníženia trestu. V takom prípade by bola celková kvalifikácia skutku v podobe § 145 ods. 1 TZ[14] v súbehu so zločinom nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami podľa § 294 ods. 2 TZ, prečinom nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami podľa § 294 ods. 1 TZ **s použitím § 36 písm. a), § 39 ods. 1 a § 41 ods. 2 TZ. Ide teda o trestný čin vraždy spáchanej**

[14] Úvaha nad kvalifikáciou tohto skutku sa môže týkať ešte aj ods. 2 písm. c) daného paragrafu s poukazom na § 139 ods. 1 písm. c) TZ, ktorý sa vzťahuje na blízku osobu. Tento pojem je na náš účel definovaný v piatej hlave všeobecnej časti Trestného zákona v rámci pojmového výkladu v § 127 ods. 4 TZ. Z tohto ustanovenia si môžeme odvodiť i to, že nepriamo sa za blízku osobu považuje ďalší príbuzný (napr. strýko, synovec, bratranec) alebo iná osoba v obdobnom vzťahu (napr. švagor, svokor), avšak len za predpokladu, že existuje medzi nimi taký blízky vzťah, z ktorého možno vyvodiť, že ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z týchto osôb, druhá dôvodne pociťovala ako vlastnú. Dostupné na: https://merit.slv.cz/KSPO/7Co/41/2017, 21. 09. 2018.
Pre popísaný prípad z daného vymedzenia vyplýva, že svokor by mohol byť považovaný za blízku osobu len v tom prípade, ak by jeho ujmu druhá osoba právom pociťovala ako ujmu vlastnú.

v ospravedlniteľnom silnom citovom rozrušení s uplatnením mimoriadneho zníženia trestu a zároveň bola naplnená aj skutková podstata trestného činu nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami podľa § 294 ods. 1 a ods. 2 TZ,[15] **pretože sa Antonín P. dopustil trestného činu vraždy s** nelegálne držanou pištoľou, ktorú si zrejme zadovážil oveľa skôr pred vraždou a držal bez povolenia, súčasne si zadovážil a držal i strelivo bez povolenia**. Ustanovenie § 41 ods. 2 TZ upravuje asperačnú zásadu, ktorú súd uplatní vtedy** *„ak súd ukladá úhrnný trest odňatia slobody za dva alebo viac úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň jeden je zločinom, spáchaných dvoma alebo viacerými skutkami, zvyšuje sa horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody trestného činu z nich najprísnejšie trestného o jednu tretinu".* Pokiaľ sa vrátime k poľahčujúcim okolnostiam, d**o úvahy môžu prísť ešte aj ďalšie, ako napríklad, že páchateľ** viedol pred spáchaním trestného činu riadny život [§ 36 písm. j) TZ], priznal sa k spáchaniu trestného činu a trestný čin úprimne oľutoval [§ 36 písm. l) TZ]. Tieto poľahčujúce okolnosti sa v praxi uplatňujú najčastejšie.

Literatúra:

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 26 – 27. ISBN 978-80-7400-394-3.
2. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
3. BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu. Bratislava: HEURÉKA, 2006. ISBN 80-89122-35-3.
4. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
5. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
6. R 46/2013 (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 37/2012).
7. R 53/2006 (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 To 35/2005).

[15] Spáchanie trestného činu **nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami podľa § 185 ods. 1 TZ *(teraz § 294 ods. 2 TZ – pozn. autorky)* v uvedenej súvislosti nemožno považovať za prostriedok relatívne malého významu v porovnaní so základným trestným činom, a preto neprichádza do úvahy ani tzv. faktická konzumpcia, ktorá by inak vylučovala jednočinný súbeh trestných činov.** R 53/2006 (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 To 35/2005).

8. https://zpravy.idnes.cz/zpoved-tyrane-zeny-pospisil-vrazdadb1/krimi.aspx?c=A171104_100753_krimi_jkk.
9. https://domov.sme.sk/c/1641510/schuster-omilostil-zenu-odsudenu-za-vrazdu.html.
10. https://merit.slv.cz/KSPO/7Co/41/2017.

VÝZNAM ZNALECKÝCH POSUDKŮ PŘI KVALIFIKACI TRESTNÝCH ČINŮ PROTI ŽIVOTU A ZDRAVÍ

THE MEANING OF EXPERT REPORTS IN LEGAL CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST LIFE AND HEALTH

doc. JUDr. Mgr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph. D.

Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Praha/
Charles University, Law Faculty, Prague

Abstrakt: Tato práce je vytvořena za účelem poukázání na současný zcela nevyhovující stav vytváření znaleckých posudků znalci, znaleckými kancelářemi a znaleckými ústavy a následné nevhodné používání těchto znaleckých posudků soudy při jejich rozhodovací činnosti. Za tímto účelem je v této práci uveden současný stav české legislativy zabývající se danou problematikou s poukázáním na snahu zákonodárců o novelizaci předmětné legislativy. V této práci jsou také uvedeny dva příklady nepravomocných soudních rozhodnutí, které jasně deklarují nevyhovující stav předmětné problematiky. S odkazem na uváděné příklady nepravomocných soudních rozhodnutí jsou v této práci uvedeny možnosti hodnocení znaleckých posudků s důrazem na judikaturu Ústavního soudu České republiky. Závěrem se tato práce zabývá odpovědností znalců, znaleckých kanceláří a znaleckých ústavů za své znalecké posudky.

Abstract: This work is designed to point to the current unsuitable state of expert appraisal by experts, expert offices and expert institutions, and the consequent inappropriate use of these expert opinions by the courts in their decision-making activities. To this end, the work describes the current state of the Czech legislation dealing with the issue, pointing to the efforts of legislators to amend the legislation in question. In this paper, there are also two examples of unfair judgments that clearly state the unsuitable state of the subject matter. Referring to the examples of unfair judicial decisions mentioned in this paper are presented the possibilities of evaluation of expert opinions, with emphasis on the case law of the Constitutional Court of the Czech Republic. In conclusion, this work deals with the responsibility of experts, expert offices and expert institutions for their expert opinions.

Klíčová slova: znalec, znalecká kancelář, znalecký ústav, znalecký posudek, kontrola, trest, hodnocení, odpovědnost, soud.

Keywords: expert, expert's office, expert institute, expert's opinion, control, punishment, evaluation, liability, court.

Úvod

Původně jsem svůj příspěvek chtěla nazvat „Soudní znalci ničí lidské životy!" s odkazem na výrok Otakara Motejla z roku 2007.[1] Ten krátce před svou smrtí velmi ostře kritizoval nekvalitní práci znalců. Považoval ji za jeden z největších problémů české justice. Výslovně uvedl: „Případy, kdy soudní znalci pochybili, mívají často za následek zpackaný lidský život, jejich odpovědnost je téměř nulová." Hovoří o podhodnocených nemovitostech v dražbách, nadhodnocených nemovitostech, kterými dlužníci ručí za úvěr, dětech svěřených do péče rodiče, který si objednal negativní posudek na expartnera. Má na mysli především znalecké posudky v civilních řízeních, ale je nepochybné, že stejná situace někdy ještě s fatálnějšími důsledky je v oblasti posudků v řízení trestním. Ministerstvo tenkrát kritiku uznalo, ale změnilo se něco za jedenáct let? Je situace lepší? Jak je to s odpovědností znalců v trestním řízení?

1. Právní úprava de lege ferenda

O stavu znaleckých posudků psal i Jan Musil ve svém pojednání „Hodnocení znaleckého posudku"[2] z roku 2010. Již tenkrát Musil hovořil o novém zákoně o znalcích, který měl být zásadně přepracován. Už před osmi lety byl přístup označován za liknavý, a to do současné doby nedošlo k žádným zásadním změnám. V červenci 2014 Ministerstvo spravedlnosti konstatovalo, že **stáří právní úpravy znalců samo o sobě napovídá, že je potřeba upravit zákon tak, aby vyhovoval současným podmínkám. V současné době má znalecká činnost ohromný význam, moderní soudnictví a občané se bez spolehlivého fungování znalců neobejdou. Ne nadarmo se říká „jaký je posudek, takový je rozsudek". Na půdě ministerstva spravedlnosti se více než pět let pracovalo na nové právní úpravě, která má práci znalců zlepšit. Na počátku letošního roku byl vytvořen vládní návrh zákona, který byl v září v Poslanecké**

[1] Ombudsman: Soudní znalci ničí lidské životy. Hospodářské noviny 14. 11. 2007, titulní strana.

[2] Musil, J.: Hodnocení znaleckého posudku, http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-znaleckeho-posudku.aspx 10. 9. 2018.

sněmovně ve druhém čtení. Podle důvodové zprávy je cílem návrhu zákona především stabilizace a zkvalitnění výkonu znalecké činnosti. Poslední novela zákona o znalcích a tlumočnících sice zakotvila správní delikty přímo do tohoto zákona a umožnila za porušení tohoto zákona znalcům a znaleckým ústavům ukládat peněžité pokuty či zákaz činnosti nebo umožnila udělit i výstrahu, která je pak při spáchání správního deliktu brána jako přitěžující okolnost, ale hlavní problém současného správního i trestního postihování znalců zůstal a spočívá v omezené míře přezkoumávání obsahové stránky znaleckého posudku, tedy prakticky jeho kvality. Ačkoli již dnes by toto přezkoumání mělo být v souladu se zákonem možné, v praxi se tak děje pouze ojediněle, neboť je to do značné míry obtížné a zákon pro hodnocení obsahové stránky znaleckého posudku neposkytuje dostatečné nástroje.

Ve stávající právní úpravě dále absentují i jednoznačná kritéria pro zápis znalců do seznamu. V souladu s právem Evropské unie se zavádí právní nárok na zápis do seznamu znalců. Dále se zakotvuje širší možnost přezkoumávání znaleckých posudků a kontrola jejich formální i věcné správnosti. Upravují se opatření směřující k posílení dohledu nad osobami vykonávajícími znaleckou činnost a související zpřísnění a zefektivnění sankcí. V neposlední řadě s touto problematikou souvisí zdůraznění úlohy znalce jako osoby vykonávající službu. V návrhu zákona se umožňuje orgánu dohledu prověřovat dohlížené subjekty nejen na podnět, ale i ex offo. Nově bude moci kontrolní orgán posuzovat správnost znaleckého posudku s ohledem na metodologii použitou při zpracování znaleckého posudku. Zákonodárce odůvodňuje tuto změnu tím, že se stále častěji opakují nepravdivé, ovlivněné, zaujaté či jinak věcně nesprávně zpracované znalecké posudky. Aby mohl orgán dohledu tuto funkci vykonávat, bude mít k dispozici odborné poradní sbory, které budou poskytovat pouze podporu a podkladové materiály pro rozhodování příslušného orgánu.

Další novinkou je zakotvení povinnosti orgánů vykonávajících dohled nejméně jednou za pět let provést u každého znalce, znalecké kanceláře a znaleckého ústavu kontrolu tří náhodně vybraných znaleckých posudků. Způsob výběru znaleckých posudků se ponechává na dohledovém orgánu, může vybrat posudky zcela náhodně či kupříkladu vybrat jeden znalecký posudek, na který přišla stížnost, a dva náhodně, či jakkoli jinak. Jako jedinou podmínku zákon stanoví, že orgán dohledu má možnost vybírat ze znaleckých posudků zpracovaných v uplynulých pěti letech. Znalecké posudky ke kontrole nesmí ale vybrat subjekt vykonávající znaleckou činnost sám, ani nesmí tento výběr jakkoli ovlivnit.

Orgán dohledu kontroluje znalecké posudky zejména s ohledem na jejich soulad s účinnými právními předpisy a s ohledem na standardy a postupy pro daný obor a odvětví, byly-li vydány. Od těchto postupů a standardů je možné se odchýlit, pokud to zpracovatel považuje za důvodné, ale musí takovéto odchýlení (např. použití jiné metody výpočtu, než je obvyklé) v rámci znaleckého posudku dostatečně zdůvodnit.

Shledá-li orgán dohledu při kontrole znaleckých posudků nedostatky, postupuje dále vůči kontrolovanému subjektu s ohledem na závažnost těchto nedostatků. Kromě možnosti zahájit řízení o přestupku, k čemuž by mělo být přistupováno v závažných případech, neboť může dojít i k uložení trestu zákazu činnosti, může orgán dohledu udělit výtku či pouze upozornit na nedostatky. Nad rámec výše uvedených postupů je dále dána orgánu dohledu možnost tuto kontrolu rozšířit či ji zopakovat po uplynutí určité doby. Tato doba by měla být dostatečně dlouhá na to, aby znalec, znalecká kancelář nebo znalecký ústav měli reálnou možnost vytýkané nedostatky odstranit. Pokud by nedošlo k odstranění, jeví se jako vhodné přistoupit k tvrdšímu opatření než pouze k opakované kontrole a kupříkladu udělit výtku či zahájit řízení o přestupku. Přestupky jsou taxativně vyjmenovány a jako trest je možné uložit sankce finančního charakteru, jakými jsou pokuta nebo zákaz činnosti, který spočívá v zákazu znalecké činnosti a je možné jej uložit jen za závažnější přestupky, kdy je nemyslitelné, aby znalec dále vykonával svou činnost.

Zákon stanovuje výjimku z obecných ustanovení přestupkového zákona a zakotvuje, že není možno upustit od uložení správního trestu, a to zejména s ohledem na to, že přestupky a jejich dopady v rámci výkonu znalecké činnosti jsou natolik závažné, že nelze považovat za vhodné, aby nebyly potrestány a aby postačovalo již samotné projednání přestupku.

V taxativně vyjmenovaných případech lze postihnout i jinou osobu než znalce v rámci řízení o přestupku. Jedná se o přestupky, které bezprostředně souvisí s výkonem znalecké činnosti a vztahuje se především na konzultanty, další pomocné osoby, znalce, znalecké kanceláře či znalecké ústavy po ukončení výkonu znalecké činnosti a další osoby, které se neoprávněně vydávají za subjekt vykonávající znaleckou činnost. Pokutu je možné uložit až do půl milionu korun.

Je otázkou, v jaké podobě bude tento návrh zákona, a s ním související předpisy, přijat, neboť již v Poslanecké sněmovně byl podroben přísné kritice. Doufejme, že se podaří najít konsenzus a bude přijata norma, která účinně pomůže normalizovat situaci v soudnictví, neboť současná situace je skutečně již zcela neudržitelná.

Nekladu si za cíl ve svém článku vyřešit rozsáhlou problematiku znalců, chtěla bych pouze na několika příkladech uvést problémy, které při zpracovávání znaleckých posudků a jejich hodnocení existují a upozornit na možnosti, které zákony *de lege lata* dávají pro řešení kolizí posudků či postihu znalců.

Pro zajímavost uvádím dvě dosud nepravomocná rozhodnutí, ve kterých znalecký posudek sehrál důležitou roli. Jedná se o problematiku kolize znaleckých posudků a závěru posudku, který by měl verifikovat soud, a dále posouzení věrohodnosti svědka a pachatele.

V trestní věci obžalované, která se měla dopustit trestného činu tím, že napadla poškozenou tyčkou o velikosti násady od koštěte z nezjištěného materiálu a způsobila poškozené tímto jednáním hematom na levém předloktí, dále tržnou ránu v oblasti zevního zvukovodu o délce 1 cm a distorzi krční páteře, byly vypracovány znalecké posudky z oblasti psychiatrie, které se však ve svých závěrech rozcházely, a proto soud nechal zpracovat znalecký posudek ústavní. Znalci dospěli k závěru, že následkem jednání obžalované – útok tyčkou o velikosti násady – se u poškozené rozvinula posttraumatická stresová porucha (dále jen „PTSD"), kterou znalci v „ústavním posudku" definovali jako opožděnou a protrahovanou odpověď na stresovou událost nebo situaci krátkého, nebo dlouhého trvání, která má výjimečně nebezpečný nebo katastrofický charakter a která by pravděpodobně způsobila hluboké rozrušení téměř u kohokoliv. Už samotná definice (jde o oficiální a závaznou definici podle Mezinárodní klasifikace nemocí, její 10. revize) naznačuje, že by se tato porucha měla objevit při mimořádném a výjimečně nebezpečném jednání a pravděpodobně by mohla zasáhnout i tzv. otrlé jedince. V tomto případě se však jednalo „pouze" o napadení tyčkou o velikosti násady od koštěte a následky na zdraví byly „zanedbatelné" – nutno pro dokreslení podotknout, že u distorze krční páteře bylo zjištěno, že s touto komplikací se léčila poškozená již v minulosti opakovaně, a nelze tedy s jistotou určit, zda útok samotný by u zdravého jedince tento následek způsobil. Tedy v příčinné souvislosti je hematom, tržná ranka na uchu a PTSD. PTSD je vnímána ve smyslu ustanovení § 122 odst. 2 písm. i) trestního zákoníku jako těžká újma na zdraví. Zásadní vliv má tato úvaha pro právní kvalifikaci. Prosté jednání s následky uvedenými shora bez PTSD by mohlo být kvalifikováno jako přestupek a nikoli jako trestný čin. Lze namítnout přítomnost distorze krční páteře, nicméně v tomto případě je nutné uvědomit si, že s distorzí krční páteře se již poškozená v minulosti léčila a není tedy najisto postavena skutečnost, že intenzitou jednání by k tomuto následku skutečně došlo u jiného zdravého člověka. Trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti trestní zákoník nezná (pouze poruše-

ním důležité povinnosti, což v tomto případě není), a proto by bylo možno toto jednání subsumovat pod skutkovou podstatu přestupku.

Znalci však v tomto případě došli k závěru, že o PTSD se jedná, byť oponentní znalec s tímto názorem nesouhlasil. Z tohoto důvodu soud nechal vypracovat znalecký posudek ústavem, aby byly závěry postaveny najisto. Znalecký ústav vydefinoval PTSD, jak bylo výše uvedeno, a dospěl k závěru, že jednáním došlo u poškozené k rozvinutí PTSD. Vyjdeme-li z výše uvedené oficiální definice Mezinárodní klasifikace nemocí, tak na první pohled nelze výše popsaný útok podřadit pod tuto definici, neboť je zřejmé, že prostým útokem tyčkou o velikosti násady (zde ještě doplním – o délce cca 30 cm) není útočník schopen útočit výjimečně nebezpečně nebo způsobem katastrofickým, kdy tento útok by způsobil hluboké rozrušení u kohokoli. Vezměme v úvahu tzv. hospodské rvačky, tam je útok živelný, mnohdy jsou do nich vtáhnuty přihlížející a následky na zdraví jsou mnohdy ještě závažnější, dále útoky na ženy, jakými jsou znásilnění, týrání, a v neposlední řadě nemluvě o trestných činech proti životu a zdraví – všude v těchto případech je s ohledem na výše uvedené nutné předpokládat vznik PSTD, ale v praxi je toto velmi řídké. Otázkou zůstává, jak se s tímto zjištěním znalců má vypořádat soud. Nicméně je zřejmé, že „ústavní" znalecký posudek nechal vypracovat z toho důvodu, že první znalci byli vzájemně ve svých závěrech v rozporu a soud nemá takové znalosti, aby se mohl na základě svých odborných znalostí přiklonit k závěru jednoho ze znalců. Nyní před ním bude ležet posudek, který má jednoznačný závěr. Tedy s největší pravděpodobností bude soud vnímat závěr znalců jako jednoznačný a nebude komparovat tento případ s jiným, např. se znásilněním apod. Soud by si měl klást otázku, zdali to, co znalcům poškozená uvádí, je pravda, měl by tato tvrzení ověřovat – např. vyhýbavé jednání, stranění se společnosti, omezení společenského života apod., neboť to jsou znaky PTSD a jsou-li přítomny, tak je možné o PTSD hovořit. Znalci se při znaleckém zkoumání spokojí s vyšetřením a informacemi, které zjistí od poškozených, ale tyto informace lze načíst v odborné literatuře a potom je před znalcem prezentovat. V této souvislosti je nutno položit si otázku: Musí znalec věřit tomu, co mu říká poškozený, a má povinnost ověřovat pravdivost tvrzení? Ve spisu, který má znalec k dispozici, jsou většinou data důležitá pro rozhodnutí o vině a trestu, ale informace, které by dokreslovaly život a chování poškozeného, ve spise z 99 % nejsou. Znalci ve svém posudku opíší spis a tento opis tvoří mnohdy až 80 % obsahu znaleckého posudku, avšak závěry o tento obsah ve většině případů opřené nejsou. A i kdyby byly, v trestním řízení platí zásady vztahující se k hodnocení důkazů, mj. i hodnocení věrohodnosti a pravdivos-

ti. Postup soudu by měl směřovat k nalezení tzv. materiální pravdy, ale může ji soud nalézt, když bude pracovat s posudkem, který vychází z nesprávných zjištění? V této věci je posudek stěžejní pro právní kvalifikaci. Otázka tedy zní, zda by znalec neměl požádat soud a v přípravném řízení státního zástupce, aby policejní orgán ověřil skutečnosti tvrzené poškozeným, nebo aby znalecké zkoumání bylo po výslechu poškozeného znalcem přerušeno a tvrzené bylo ověřeno. Může se jednat o výslechy osob blízkých, místní šetření a celkové ověření tvrzených skutečností. Na tuto možnost, dle mého názoru by to ale měla být spíše povinnost, by měl znalec být státním zástupcem v řízení před soudem poučen. Potom by mohlo být na znalecké zkoumání nahlíženo jako na správné. A v případě, že jsou proti sobě různé posudky, jak by měl soud dále postupovat.

Druhý příklad se týká podle obžaloby týrání svěřené osoby. I zde jsou vypracovány znalecké posudky z oboru psychiatrie a psychologie a znalci se mj. vyjadřovali k obecné a posléze i ke konkrétní věrohodnosti poškozené. Samozřejmé je, že k žalovanému skutku mělo údajně dojít pouze mezi poškozenou a obžalovaným. Do dvou různých tvrzení ještě vstupuje matka poškozené, která dle mého názoru ve snaze pošpinit svého bývalého partnera a pomoci své dceři uvádí skutečnosti, které jsou vyvráceny svědeckou výpovědí jiných, nebo dokonce samotné poškozené. Znalci zde zkoumali pouze věrohodnost svědka, ale měla by být zkoumána i konkrétní věrohodnost obžalovaného. Jestliže u obou bude shledáno, že nelhali, pak znalecký posudek musí být vyložen ve prospěch obou subjektů a na jejich výpovědi, týkající se věrohodnosti, musí být pohlíženo stejnou optikou a konkrétní skutečnosti, které by poté měly založit trestní odpovědnost pachatele, bude muset soud zjistit z jiných důkazů. V současné době se však znalecké posudky ve věci obecné či konkrétní věrohodnosti zpracovávají téměř výhradně na poškozené/svědky. Ale kde máme tu 100% jistotu, že poškozená v konkrétním případě, při konkrétní věci nelže nebo nepozměňuje skutečnost v neprospěch pachatele? Může na tuto skutečnost znalec vůbec odpovědět, kde je ta 100% jistota, která je podkladem odsuzujícího rozsudku? Jestliže znalec uzavře, že poškozená nelže, tak ve většině případů se uvěří poškozenému, ale s ohledem na fair play proces – neměl by být podroben znaleckému zkoumání i obžalovaný, aby bylo zjištěno, zda i on nelže? Konečné rozhodnutí při patu, kdy pachatel nelže/poškozená nelže, musí být na soudu. Dle mého názoru, nebudou-li zde jiné důkazy svědčící o vině obžalovaného, musíme jít cestou zásady „in dubio pro reo".

2. Možnosti hodnocení znaleckých posudků soudem

Výše uvedené příklady a úvahy nad nimi jsem zařadila pro lepší představu o rozsáhlé problematice znaleckých posudků. Právě posudky v oblasti zdraví jsou v rámci trestního řízení velmi časté a také jsou velmi často napadány pro svoji správnost. Byť se tak v praxi ne vždy děje, je podle mého názoru důležitým vodítkem pro posuzování znaleckých posudků soudem judikát[3] č. III. ÚS 299/06: *„Znalecký posudek je nepochybně významným druhem důkazních prostředků a v rámci dokazování v trestním řízení mu přísluší významné místo. Nelze však pustit ani na okamžik ze zřetele, že ze stěžejních zásad dokazování v novodobém trestním procesu vyplývá požadavek kritického hodnocení všech důkazů, včetně znaleckého posudku. Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě, jako každý jiný důkaz, ani on nepožívá žádné větší důkazní síly a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti. Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání,* ***věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce****. Metodologie znaleckého dokazování vyžaduje, aby jak orgány činné v trestním řízení, tak samotný znalec kriticky hodnotili úplnost a bezvadnost podkladových materiálů, které znalec podrobuje svému zkoumání. Znalec nesmí sám vyloučit některé z předložených podkladů jen proto, že nezapadají do jím vytyčené verze události.* ***Ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku, slepě důvěřovat závěrům znalce, by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného hodnocení důkazů soudem podle svého vnitřního přesvědčení, privilegovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou správnost soudního rozhodování na znalce****; takový postup nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat.* ***Vyvstanou-li pochybnosti o věcné správnosti znaleckého posudku, je orgán činný v trestním řízení povinen, v souladu se zásadou oficiality a zásadou vyhledávací (§ 2 odst. 4, 5 tr. ř.), pokusit se odstranit vzniklé pochybnosti obstaráním dalších důkazů. V případě závažných skutkových rozporů a pochybností o správnosti znaleckého posudku, které se nepodaří odstranit, musí soud postupovat podle pravidla in dubio pro reo a rozhodnout ve prospěch obviněného.“***

[3] Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06.

Pravidlo, že znalecký posudek nemá v trestním řízení žádné privilegované postavení, ale jedná se o důkaz jako každý jiný, je sice známé, ale v praxi ne příliš prosazované. Samozřejmě největší problém spočívá ve faktu, že předmětem znaleckého zkoumání je určitá odbornost, která soudu chybí. Z tohoto důvodu existují názory některých odborníků, kteří říkají, že soudce není oprávněn hodnotit odborné metody či východiska, které znalec ve svém posudku využil. Ani judikatura soudů není v této otázce jednotná. V rozhodnutí ústavního soudu[4] III. ÚS 77/2001 se říká, že *„v případě, že proti osobě stojí důkazy podporující obhajobu i skupina důkazů této odpovídající, při zjevné absenci motivu souzeného jednání ze strany navrhovatele je potom důkaznímu řízení a jeho rozsahu i vedení nezbytné věnovat mimořádnou pozornost, zejména i co do důvodů vztahujících se k jeho samotnému zhodnocení. Soud jistěže znalecký posudek hodnotí jako každý další (jiný) důkaz, který je v rámci trestního řízení veden, je však jeho povinností i z pohledu podaného znaleckého posudku hodnotit jej v kontextu s důkazy ostatními. Účelem znaleckého posudku je objasnění skutkových okolností na základě odborných znalostí v příslušném oboru. Pokud tedy soud se závěry znaleckého posudku nesouhlasí (a v této souvislosti nevyžádá znalecký posudek revizní), musí svůj odlišný názor ve vztahu k hodnocení skutkové okolnosti pečlivě a přesvědčivě zdůvodnit, a to i s ohledem na obor, ve kterém znalec svou odbornost uplatnil.“*

V civilním řízení se Nejvyšší soud vyjádřil k možnosti rozsahu hodnocení znaleckého posudku v rozhodnutí[5] č. 22 Cdo 1810/2009, kde uvádí, že soud je sice povinen hodnotit znalecký posudek jako každý jiný, ale odborné závěry jeho hodnocení nepodléhají. Je otázka, zda by se toto omezení použilo i v rámci trestního řízení, ale domnívám se, že se jedná o omezení, které není v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů. Pokud by soud neměl oprávnění hodnotit znalecký posudek v celé jeho šíři, pak by nebyla žádná možnost, jak zpochybnit a později revidovat, ať už úmyslně nesprávné nebo jen chybné znalecké posudky.

Pokud odhlédneme od hodnocení znalce a budeme presumovat, že znalec je odborně kvalifikovaný, pak je nutné se zabývat především podklady, které měl znalec k dispozici, zda jsou úplné a jakým způsobem je získal. Zejména v případech, jako je ten uvedený výše, kdy znalecký posudek vychází z výpovědi svědka/poškozeného, je nutné zohlednit subjektivitu tohoto poznání.

[4] Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2001, sp. zn. III. ÚS 77/2001.

[5] Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 22 Cdo 1810/2009.

Z pohledu odborné správnosti lze vycházet při hodnocení z výše uvedeného judikátu, který nám dává kritéria hodnocení, a to:

- věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry,
- metodologie použitá znalcem,
- způsob vyvozování závěrů znalcem.

Pro takové hodnocení je samozřejmě nezbytné, aby byl znalecký posudek dostatečně srozumitelný a strukturovaný, aby soud byl schopen jednotlivé aspekty posoudit. Samozřejmě v případě negativního hodnocení znaleckého posudku nastupuje otázka, jak by měl soud postupovat. Zda k takovému důkazu nepřihlédnout, nebo nechat vypracovat revizní znalecký posudek. Trestní řád stanovuje postup v případě vadného posudku v ustanovení § 109 trestního řádu, kde v případě pochybností o správnosti posudku, nebo je-li posudek nejasný či neúplný, zakotvuje povinnost požádat znalce o vysvětlení a pokud to nevede k výsledku, přibere se znalec jiný. Ustanovení § 110 trestního řádu pak ve výjimečných, zvláště obtížných případech umožňuje k přezkumu přibrání vědeckého ústavu, vysoké školy nebo specializované instituce. Je však nutné si uvědomit, že v závěrečném hodnocení není možné původní znalecký posudek zcela pominout a je třeba se s ním vypořádat. Je samozřejmě možné, že v dalším řízení bude potvrzena správnost původního znaleckého posudku a nikoliv revizního. Pokud bychom nepřipustili možnost hodnocení znaleckého posudku soudem, došlo by k porušení zásady volného hodnocení důkazů i z pohledu stejné váhy důkazů a znalecký posudek by byl povýšen nad ostatní důkazy. Ve své podstatě by došlo k přesunu rozhodování ze soudu na znalce.

Myslím, že nejlépe vystihuje situaci judikát Ústavního soudu[6] I. ÚS 49/06, který konstatuje, že *„situace, kdy vrchní soud poté, co dospěl k závěru, že rozsah dokazování je úplný, opakovaně krajskému soudu ve „zrušujících" usneseních vytýkal jeho způsob hodnocení důkazů, a to zejména ve vztahu ke znaleckému posudku z oboru kriminalistiky – expertíza ručního písma, (–) upřednostňoval svůj způsob hodnocení závěrů tohoto posudku, (–) v podstatě si vytvořil závěry o skutkovém stavu věci, které opakovaně krajskému soudu vnucoval, (–) nejednal tak v souladu se zásadami spravedlivého procesu a došlo tak k zásahu do práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku, slepě důvěřovat závěrům znalce, by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného*

[6] Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. I. ÚS 49/06.

hodnocení důkazů soudem podle jeho vnitřního přesvědčení, a naopak privilegovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou správnost soudního rozhodování na znalce; takový postup nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat. V případě závažných skutkových rozporů a pochybností o správnosti znaleckého posudku, které se nepodaří odstranit, musí soud postupovat podle pravidla in dubio pro reo a rozhodnout ve prospěch obviněného."

3. Odpovědnost znalců

Jak už jsem hovořila na začátku, mají znalecké posudky dalekosáhlý dopad nejen na vývoj sporu, ale i na celý život účastníků řízení, ať už se jedná o řízení civilní, či trestní. Je tedy nutné, aby osoby, kterých se znalecký posudek týká, byly v maximální míře ochráněny před případnou libovůlí znalců.

Hlavním ustanovením chránícím čistotu posudků je skutková podstata § 346 – křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek, která postihuje úmyslné jednání spočívající:

(1) Kdo jako znalec podá nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný znalecký posudek, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

(2) Kdo jako svědek nebo znalec před soudem nebo před mezinárodním soudním orgánem, před notářem jako soudním komisařem, státním zástupcem nebo před policejním orgánem, který koná přípravné řízení podle trestního řádu, anebo před vyšetřovací komisí Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

a) uvede nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí nebo pro zjištění vyšetřovací komise Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, nebo
b) takovou okolnost zamlčí,

bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 značnou škodu, nebo
b) spáchá-li takový čin v úmyslu jiného vážně poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu.

Za nepravdivý znalecký posudek se považuje posudek, který je ve všech podstatných okolnostech a svých závěrech lživý (resp. smyšlený nebo zfalšovaný).

Hrubě zkreslený posudek sice může částečně odpovídat skutečnosti, ale některé podstatné okolnosti, resp. závěry, jsou vědomě hrubě nepřesné, popř. nepravdivé.

Neúplný znalecký posudek je posudek, v němž znalec úmyslně zamlčí některé podstatné okolnosti, tj. okolnosti mající podstatný význam z hlediska účelu a závěrů posudku. Je tomu tak i v případě, že na tyto okolnosti a závěry z nich vyplývající nebyl znalec výslovně tázán při podávání posudku, musel je však při zpracovávání posudku zjistit a mají zásadní (podstatný) význam pro jeho odborné závěry.

Jsou však tato ustanovení využívána? Judikatury v této oblasti není mnoho. Nejspíš to bude také tím, že k uznání vinným tímto trestným činem je třeba prokázání úmyslu, ale zároveň si myslím, že není příliš časté podávání trestných oznámení na znalce, jejichž znalecké posudky jsou shledány chybnými.

Ilustrativním judikátem je usnesení Nejvyššího soudu[7] ze dne 27. 2. 2018, sp. zn. 3 Tdo 21/2018, o odmítnutí dovolání obviněného J. H., proti usnesení Krajského soudu v Brně, pobočka ve Zlíně. Rozsudkem Okresního soudu ve Zlíně ze dne 6. 6. 2017, sp. zn. 34 T 29/2016, byl obviněný J. H. uznán vinným přečinem křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 346 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku, kterého se podle skutkových zjištění dopustil tím, že jako znalec z oboru zdravotnictví, odvětví chirurgie se specializací neurochirurgie, vypracoval ve věci návrhu na obnovu řízení vedeného u Krajského soudu v Brně, pobočka ve Zlíně, pod sp. zn. 61 T 14/2011, lékařskou část znaleckého posudku zpracovaného znaleckým ústavem Univerzity Karlovy, Fakulty tělesné výchovy a sportu, Katedry anatomie a biomechaniky, vedenou pod č. 1/2013 ze dne 3. 6. 2013, kterou dne 15. 5. 2014, po řádném poučení o následcích vědomě nepravdivého znaleckého posudku, v rámci svého výslechu, jako znalec prezentoval v rámci veřejného zasedání konaného u Krajského soudu v Brně, přičemž jeho tvrzení byla v příkrém rozporu se skutkovými zjištěními učiněnými soudem. Tedy jako znalec v rozporu s objektivně zjištěnými skutečnostmi vědomě uváděl nepravdu o okolnostech vzniku smrtelného zranění poškozeného P. H. V prvním rozsudku v této věci soud uvedl, že otázkou zůstává, zda tyto nesprávné znalecké závěry jsou úmyslně nepravdivé či zkreslené, tj. zda obžalovaný J. H. jako znalec u soudu vědomě lhal, tedy na základě svého zkoumání a po vyhodnocení všech zjištěných poznatků se svými odbornými znalostmi a zkušenostmi věděl, že jím prezentované závěry jsou nepravdivé či hrubě zkreslené, tedy zda

[7] Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 2. 2018, sp. zn. 3 Tdo 21/2018.

byla naplněna i subjektivní stránka přečinu podle § 346 odst. 2 trestního zákoníku. Samotná odlišnost jeho závěru, i když jde (možno říci) o diametrální rozdíly, než jaké byly závěry předchozího znaleckého posudku či závěry posudku znaleckého ústavu, který v tomto trestním řízení revidoval závěry posudku obžalovaného, ještě nesvědčí o tom, že si musel být vědom toho, že prezentuje nepravdivé znalecké závěry. On je přesvědčen, alespoň takto obžalovaný vystupoval u soudu, že jeho závěry jsou správné a že výsledky jeho znaleckého zkoumání (a jeho kolegů) ho opravňují k těmto tvrzením. Toto jeho přesvědčení nebylo ničím dalším, ani tímto trestním stíháním, nijak podlomeno. Na základě těchto závěrů byl zproštěn obžaloby. Po podání odvolání státním zástupcem nakonec odvolací soud uzavřel: „*S ohledem na vysokou odbornost obžalovaného nelze jeho znalecké závěry hodnotit jako neznalost, ale jako záměrné zkreslení, jež mělo za cíl prokázat, že ke smrtelnému zranění poškozeného v trestním řízení odsouzeného J. J. došlo za jiných okolností a jinde, než bylo prokázáno.*“

Krajský a po něm okresní soud dovozuje subjektivní stránku z okolnosti, že obviněný vzhledem ke své odbornosti a vědecké erudici musel vědět, že jeho závěry nejsou správné.

V dané věci bylo zohledněno, že jako znalec způsobem shora popsaným uvedl nepravdivé údaje, kdy o tom musel vzhledem ke svému postavení znalce vědět a byl s tím srozuměn (§ 15 odst. 2 trestního zákoníku). Jeho vědomost, tedy intelektuální složka zavinění, je dána tím, že jako soudní znalec v oboru zdravotnictví, se dvěma doktoráty v oboru chirurgie a biomechaniky, si musel být vědom toho, že jeho kategorická tvrzení nejsou reálně podložena a byl s tím srozuměn. Objektivně je pak odrazem těchto zjištění to, že prakticky všechny stěžejní závěry znaleckého posudku obviněného, které však označil jako správné před soudem, byly nesprávné, kdy citace na odbornou literaturu byly překrouceny či zamlčeny. Pro své závěry nedisponoval potřebnými podklady nezbytnými pro vypracování znaleckého posudku, nepostupoval tak způsobem, který je nezbytné od znalce vzhledem k významu výstupu jeho činnosti očekávat. Dané nedostatky vedly ke zpracování posudku a jeho následnému stvrzení obviněným před soudem, kdy odborné závěry se od skutečně správných odborných závěrů neliší v míře, která je běžně odůvodnitelná rozdílností pohledu znalce, nýbrž v míře tak rozsáhlé, která odůvodňuje učinění právního závěru, že obviněný v rámci svého výslechu jako znalec uvedl nepravdivá tvrzení o okolnosti mající zásadní význam pro rozhodnutí soudu.

V tomto rozhodnutí lze vidět jednu z prvních vlaštovek snahy o očištění znaleckých posudků od vědomě nepravdivých. Soud se velmi podrobně zabýval

prokazováním subjektivní stránky přečinu a velmi podrobně odůvodnil, proč se jedná minimálně o eventuální úmysl s ohledem na tvrzenou odbornost znalce a obsah posudku.

Ve svém příspěvku jsem se pokusila naznačit změny v úpravě znaleckých posudků a definovat dva okruhy problémů, a to problematiku hodnocení znaleckých posudků jako důkazu a problematiku trestní odpovědnosti znalce za nepravdivý znalecký posudek. Doufám, že nová právní úprava pomůže při kultivaci právního prostředí upravujícího znalecké posudky a bude stále méně nutné využívat trestní sankce vůči znalcům.

Literatura:

1. FENYK, Jaroslav, HÁJEK, Roman, STŘÍŽ, Igor a POLÁK, Přemysl. *Trestní zákoník a trestní řád, průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 1. díl – Trestní zákoník*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, 2010. 1317 s. Edice Komentované zákony. ISBN 978-80-7201-802-4.
2. KŘÍSTEK, Lukáš. Hodnocení znaleckého posudku (a nekvalitní judikatura), *Soudce.* 2017, (3) s. 15–24. ISSN 1211-5347.
3. MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. *Kriminalistika*, 2010, (3) s. 182 a násl. ISSN 1210-9150.
4. NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní zákoník 2010: stav k 1. 4. 2010: komentář, judikatura, důvodová zpráva*. Praha: Eurounion, 2010. 838 s. ISBN 978-80-7317-084-4.
5. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3241–3248. ISBN 978-80-7400-428-5.
6. ŠÁMAL, Pavel. Znalci a jejich trestní odpovědnost, *Bulletin advokacie*, 2016, (9), ISSN 1805-8280.
7. Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06.
8. Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2001, sp. zn. III. ÚS 77/2001.
9. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 22 Cdo 1810/2009.
10. Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. I. ÚS 49/06.
11. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 2. 2018, sp. zn. 3 Tdo 21/2018.

SYSTÉM POLICEJNÍ OCHRANY OSOB V ČESKÉ REPUBLICE

THE SYSTEM OF THE POLICE PROTECTION OF PERSONS IN THE CZECH REPUBLIC

doc. JUDr. Martin Kloubek, Ph.D. podplukovník v. v.

Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra kriminální policie/
The Police Academy of the Czech Republic in Prague, Faculty of Security and Law, Department of Criminal Police

Abstrakt: Příspěvek je určen pro účastníky mezinárodní konference na téma: „Trestněprávní souvislosti ochrany života a zdraví v podmínkách Slovenské republiky." Cílem je seznámit účastníky konference s jednotlivými způsoby policejní ochrany života a zdraví občanů České republiky v trestněprávních souvislostech. Příspěvek má účastníkům umožnit komparaci různých právních systémů. Obsah příspěvku je rozčleněn do následujících částí:

- ochrana ohrožených osob v běžném výkonu policejní služby
- zajišťování bezpečnosti určených osob (§ 49 zákona o Policii ČR)
- krátkodobá ochrana osoby (§ 50 zákona o Policii ČR)
- vykázání osoby v případech domácího násilí (§ 44 až 47 zákona o Policii ČR)
- ochrana svědků a poškozených v trestním řízení (§ 55 odst. 2, § 101a TrP)
- dlouhodobá ochrana svědků a osob jim blízkých (zákon č. 137/2001 Sb.)

Abstract: This article is intended for participants in the international conference: "Criminal law issues dealing with life and health protection in the Slovak Republic". The aim of the article is to inform conference participants on various ways of police protection of life and health of the Czech Republic citizens within criminal law issues. The article should allow some comparison of various legal systems. The contents of the article is divided into the following parts:

- protection of threatened persons within common policing
- ensuring security for designated persons according to § 49 of Police Act
- short-term protection of person according to § 50 of Police Act
- expelling the person in case of domestic violence according to § 44 and 47 of Police Act
- protection of witnesses and victim within criminal proceedings whose identity and appearance should be concealed according to § 55 paragraph 2, § 101a of criminal procedure

- long-term protection of witnesses and persons close to them according to the act on "special protection of witness and other persons in criminal proceedings"

Klíčová slova: zajišťování bezpečnosti určených osob, krátkodobá ochrana osoby, vykázání osoby v případech domácího násilí, ochrana svědků a poškozených v trestním řízení, dlouhodobá ochrana svědků a osob jim blízkých, zákon o obětech trestných činů.

Key words: protection of threatened persons within common policing, ensuring security for designated persons according, short-term protection of person according, expelling the person in case of domestic violence according, rotection of witnesses and victim within criminal proceedings, long-term protection of witnesses and persons, law on the people of criminal acts.

Úvod

Z kriminologického hlediska lze počátek budování současného systému trestněprávní a současně policejní ochrany občanů na území České republiky datovat až od počátku tohoto století. Obecně, s postupným zánikem vrchnostenského práva na přelomu 18. a 19. století, vznikl na základech absolutní monarchie centralizovaný policejní stát. Ve své době pojem *policejní stát* ovšem nebyl chápán pejorativně, neboť přinášel jednotné zákonodárství představující univerzální ochranu ve všech oblastech veřejného života. Z hlediska ochrany oprávněných zájmů jednotlivých občanů však policejní stát představoval byrokratický a paternalistický systém, který chránil především státní zájmy. Vzhledem k různým stavovským zájmům dělícím společnost na různé zájmové skupiny tomu ani jinak být nemohlo. Ochrana bezpečnosti a majetku osob byla až do konce 20. století chápána jako sekundární ochrana státních zájmů, který mohl prosperovat pouze při dodržování pravidel chování kodifikovaných právními předpisy.

První moderní policejní sbor byl na území Habsburské monarchie, tedy rovněž území Koruny české a Slovenska, založen podle francouzského vzoru koncem 18. století v době osvícenského absolutismu, označovaného též jako tereziánsko-josefské reformy. Jako důkaz je možno citovat z první policejní směrnice z roku 1784, jejímž autorem byl první ministr policie, hrabě Johann Anton von Pergen (1725–1817):[1] *„Pouze dobře vedenými policejními úřady může být zajištěn klid, bezpečnost a blaho státu. Čím prozíravější monarchie je, tím více jí záleží na tom, zaváděti policejní úřady, které jsou rozhodně schopny mít nepře-*

[1] https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Anton_von_Pergen.

tržitý a úplný přehled jak obecně, tak v jednotlivostech, o všem důležitém pro řízení státu.“

V dalším historickém období, kdy vzniklo Československo, považuji za charakteristický citát prof. JUDr. Jiří Hoetzela (1874–1961),[2] děkana Právnické fakulty UK v Praze a hlavního autora osnovy k první ústavě Československé republiky: *„Úkolem policie je chrániti preventivně neb represivně určité právní statky ať už úkony nevrchnostenskými (pozorováním, varováním, poučováním), neb úředními zákazy a příkazy. Její úkol je v podstatě konzervující: slouží jen k udržení dosavadních statků, nikoliv k vytvoření statků nových, nemá působnost tvůrčí.“*

V poválečném Československu se paternalistický přístup de facto nezměnil, protože režim prosazování státní moci byl řízen státostranou. Podle vládnoucí ideologie byla veškerá státní moc v rukách lidu, ale tuto moc realizoval stát vedený státostranou, což se plně odráželo v právních předpisech. Zde cituji slovenskou verzi zákona o Zboru národnej bezpečnosti.[3]

Úvodné ustanovenia

§ 1

(1) Zbor národnej bezpečnosti je jednotným ozbrojeným bezpečnostným zborom, ktorého základným poslaním je chrániť socialistické spoločenské a štátne zriadenie, verejný poriadok, bezpečnosť osôb a majetku.

Další historický vývoj po roce 1989 vedl ke vzniku samostatných států, České republiky a Slovenské republiky. Tato skutečnost s sebou od 1. ledna 1993 přinesla samostatný vývoj legislativy v obou státech. Ani současný vstup obou bratrských států dne 1. května 2004 do Evropské unie nepředstavuje sjednocení legislativy v oborech trestního a policejního práva. Ostatně stejně tak je tomu u všech členských států Evropské unie.

Po nezbytném úvodu o genezi předmětu a společných základech policejního práva České a Slovenské republiky přistoupím ke splnění komparativního cíle, kterým je umožnit zájemcům porovnání systému policejní ochrany osob v České republice se systémy jiných států, zejména pak Slovenské republiky.

Základní změny přinesla v České republice v polovině devadesátých letech minulého století postupná demokratizace režimu výkonu státní moci. To mělo

[2] https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Hoetzel.
[3] https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-40/1974.

přímý vliv na emancipaci oprávněných zájmů obětí kriminality a narovnávání jejich právního postavení ve vztahu k pachatelům kriminality. Počátkem devadesátých let se totiž legislativa zabývala více právy pachatelů trestné činnosti a práva oběti (poškozených) zůstávala asymetrická, což se postupně měnilo a stále mění. Uvedená skutečnost se odráží i v úvodním ustanovení současného zákona o Policii ČR.[4]

HLAVA I

POSTAVENÍ A ČINNOST POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY

§ 2

Policie slouží veřejnosti. Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti, plnit úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti... (výběr)

Každá z následujících částí mého příspěvku by mohla být mnohem obsáhlejší, prakticky až po rozsah publikace. Vzhledem k standardnímu rozsahu příspěvku do sborníku jsem byl nucen výklad redukovat a soustředit se na prvky systému, které jsou podle mého názoru nejdůležitější. Příspěvek jsem zpracoval jako průvodce pro další studium případných zájemců.

Základním členěním Police ČR z hlediska ochrany osob jsou následující služby:[5]

- Služba pořádkové policie označovaná též pojmy *vnější služba* nebo *uniformovaná policie*
- Služba kriminální policie a vyšetřování (dále jen SKPV)
- Z hlediska systému policejní ochrany osob je třeba připomenout rovněž policejní útvary s celostátní působností, plnící v tomto ohledu speciální úkoly. Jsou jimi:
  - Útvar rychlého nasazení Policie ČR,
  - Útvar speciálních činností služby kriminální policie a vyšetřování,
  - Ochranná služba Policie ČR,
  - Útvar pro ochranu prezidenta České republiky.

V dalším výkladu se zaměřím na úkoly Policie ČR při ochraně života a zdraví osob. Používám pojmy *osoby*, případně *oběti kriminality*, protože ochrana se netýká pouze občanů České republiky, ale všech jejích obyvatel.

[4] https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-273.

[5] Závazný pokyn policejního prezidenta č. 180/2012, o plnění základních úkolů služby pořádkové policie.

Úkoly Policie ČR při ochraně života a zdraví osob jsou:

- ochrana ohrožených osob v běžném výkonu policejní služby pořádkové policie,
- zajišťování bezpečnosti určených osob,
- krátkodobá ochrana osoby,
- vykázání osoby v případech domácího násilí,
- ochrana svědků a poškozených v tr. řízení s utajením podoby a totožnosti
- dlouhodobá ochrana svědků a osob jim blízkých.

A na závěr připojím stručný výklad zákona o obětech trestných činů.

1. Ochrana ohrožených osob v běžném výkonu policejní služby pořádkové policie

Tuto ochranu zajišťují jednak základní útvary pořádkové police teritoriálně pokrývající celé území České republiky, kterými jsou obvodní (v Praze místní) oddělení krajských ředitelství Policie ČR. V sídle krajských měst jsou zřizována oddělení hlídkové služby (v Praze u obvodních ředitelství I. až IV.) a v Praze navíc působí Pohotovostní motorizovaná jednotka.

Základní útvary zajišťují ochranu osob především výkonem[6]

- **dozorčí služby**, kterou základní útvar zabezpečuje akceschopnost oddělení v případě přijetí oznámení případů bezprostředního ohrožení osob deliktním jednáním, a to v přímé návaznosti na činnost příslušného operačního střediska policie;
- **recepční služby**, kterou základní útvar zabezpečuje první profesní kontakt s občany k poskytování informací a přijímání návrhů a stížností občanů, které není nutno bezprostředně řešit (činnost preventivní a prošetřování);
- **hlídkové služby**, kterou základní útvar zabezpečuje v určených úsecích nebo stanovištích ochranu veřejného pořádku, při které bezprostředně předchází, zabraňuje a odhaluje protiprávní činnosti a provádí pátrání po pohřešovaných osobách.
  Preventivně se soustřeďuje na místa, kde podle předchozích zkušeností častěji dochází k násilné a mravnostní trestné činnosti;
- **obchůzková služba**, která je samostatnou systematickou, kvalifikovanou činností jednotlivých policistů v jim svěřených služebních okrscích a za-

[6] Závazný pokyn policejního prezidenta č. 180/2012, o plnění základních úkolů služby pořádkové policie.

ložena je na dobré místní a osobní znalosti a úzké spolupráci se státními orgány a orgány územních samosprávných celků.

Vzhledem k tomu, že k úkolům základních útvarů náleží účast v přestupkovém řízení, případně v trestním řízení formou zkráceného (trestního) řízení, asistenční služby, například při zajišťování místa spáchání trestného činu, řešení případů domácího násilí formou vykázání osoby násilné a mnoho dalších úkolů, jsou ve městech, která jsou sídlem krajských ředitelství policie, zřizována **oddělení hlídkové služby**. Tato oddělení jednak preventivně posilují hlídkovou službu v místech zvýšeného výskytu kriminality, a to zejména násilné. Hlídky jsou na místo služebního zákroku vysílány přímo operačním střediskem příslušného krajského ředitelství policie.

Specifickou formou hlídkové služby je **Pohotovostní motorizovaná jednotka** krajského ředitelství hlavního města Prahy. Do každého z jednotlivých policejních obvodů Prahy v nepřetržitém provozu vyjíždí čtyři dvoučlenné, případně trojčlenné hlídky, jejichž hlavní pracovní náplní je ochrana životů a zdraví osob, majetku a odhalování trestné činnosti. Hlídky jsou zpravidla složeny ze stejných policistů, kteří časem získávají osobní a místní znalost, která jim pomáhá zefektivnit výkon služby. Hlídky jsou dislokovány tak, aby byl zajištěn jejich co nejrychlejší dojezd na místo služebního zákroku.

2. Zajišťování bezpečnosti určených osob

Pro úplnost výkladu z hlediska systému ochrany osob je třeba se stručně zmínit také o následujících speciálních policejních útvarech.

Útvar rychlého nasazení Policie ČR

Jedná se o specifický policejní útvar určený zejména pro boj proti terorismu. Je přímo podřízen policejnímu prezidentovi, který o jeho nasazení rozhoduje se souhlasem ministra vnitra. Provádí služební zákroky proti teroristům, únoscům osob, nebezpečným pachatelům organizované trestné činnosti a pachatelům zvlášť závažných úmyslných trestných činů, a to zejména při jejich zadržení.

Ochranná služba Policie ČR

Tento policejní útvar poskytuje osobní a příležitostnou (tzv. epizodickou) ochranu trvale chráněných ústavních činitelů ČR, a dále osob, kterým je po dobu je-

jich pobytu na území ČR poskytována ochrana podle mezinárodních dohod, včetně ochrany určených objektů.

Útvar pro ochranu prezidenta České republiky

Tento policejní útvar zajišťuje osobní a bezpečnostní ochranu, včetně přepravy prezidenta, jeho manželky a příležitostnou ochranu dalších osob v souvislosti s výkonem funkce prezidenta, zejména při pořádání oficiálních akcí a přijímání zahraničních návštěv.

3. Krátkodobá ochrana osoby[7]

Policie ČR poskytuje krátkodobou ochranu v odůvodněných případech na základě vlastních poznatků, nebo žádosti osoby, pokud dojde k závěru, že osobě hrozí vážná hrozba smrti nebo újmy na zdraví, případně jiné vážné nebezpečí. Na krátkodobou ochranu není právní nárok a netýká se osob Policií ČR chráněných podle jiných právních předpisů. Krátkodobou ochranu lze v odůvodněných případech poskytnout i osobám blízkým osobě, které je poskytována krátkodobá ochrana.

Policie ČR může při krátkodobé ochraně používat veškeré podpůrné operativně pátrací prostředky (informátory, krycí prostředky, zabezpečovací prostředky, například signalizační techniku, a zejména zvláštní finanční prostředky). Vzhledem k nutnosti během krátkodobé ochrany omezit osobní svobodu chráněné osoby je nezbytné získat její souhlas.

Podle zákona o Policii ČR se krátkodobou ochranou rozumí opatření zahrnující:

- fyzickou (osobní) ochranu osoby,
- dočasnou změnu pobytu osoby (na chráněné místo známé pouze příslušnému policejnímu útvaru),
- použití zabezpečovací techniky (například prostorová signalizace narušení chráněného objektu, odposlech telefonu, signální pagery, tísňová sms z mobilního telefonu…),
- poradensko-preventivní činnost („bezpečnostní plán chování chráněné osoby“).

[7] Ust. § 55 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád.

Výkon krátkodobé ochrany osob zajišťují všechny útvary Služby kriminální policie a vyšetřování v rámci své kompetence v konkrétních případech. Útvarem, který krátkodobou ochranu osob metodicky řídí a podílí se na technickém zabezpečení, je Útvar speciálních činností SKPV.

4. Vykázání osoby v případech domácího násilí[8]

Pod pojem *domácí násilí* je zahrnováno psychické a fyzické násilí mezi sobě blízkými osobami, které žijí ve společné domácnosti. Jedná se o vztah, kdy osoba násilná získává nad osobou ohroženou dominantní postavení, přičemž intenzita tohoto násilí se většinou stupňuje. Mezi hlavní znaky náleží, že k němu dochází skrytě v soukromí a je zvenčí nesnadno rozeznatelné, neboť osoba ohrožená je pasivní (podobně, jako je tomu u šikany).

Pokud osoba násilná v tomto vztahu svým chováním naplní podmínky definované v diagnostické metodě SARA (Spousal Assault Risk Assessment), může být příslušným základním útvarem pořádkové policie vykázána na dobu 10 dnů, během kterých se osoba ohrožená může rozhodnout o dalším postupu, zejména jaké učiní právní kroky ke své ochraně. Osoba ohrožená může požádat příslušný soud o vydání předběžného opatření, kterým může být vykázání prodlouženo až na jeden rok.

Hlavním důvodem, proč zákonodárce svěřil Policii ČR oprávnění rozhodovat o vykázání osoby násilné ze společného bydlení je to, že Policie ČR drží nepřetržitou službu, dostaví se v naprosté většině případů porušení práva jako první a je vybavena zákonnými oprávněními k bezprostřední ochraně osob, obnovení veřejného pořádku, použití donucovacích prostředků, zajištění a zadržení osob.

Vykázání je ve své podstatě preventivním a nesankčním opatřením, jehož cílem je zabránit pokračování, případně eskalaci, násilného jednání a předcházet jeho následkům.

V řadě případů však může v rámci domácího násilí dojít až ke spáchání některého trestného činu. Nejčastěji to mohou být: týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199, nebezpečné pronásledování podle § 354, ublížení na zdraví podle § 145 až 147 trestního zákoníku a další. V takovém případě věc přechází na službu kriminální policie a vyšetřování, jejíž příslušný útvar zahájí úkony v trestním řízení.

[8] Ust. § 44–47 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, a závazný pokyn policejního prezidenta č. 166/2009, o provádění vykázání.

Policisté (policistky) základních útvarů pořádkové policie i služby kriminální policie a vyšetřování činní v této problematice mají povinnost absolvovat speciální školení.

5. Ochrana svědků a poškozených v trestním řízení s utajením podoby a totožnosti[9]

Ochrana svědka a poškozeného v procesním postavení svědka v trestním řízení je upravena trestním řádem. Pokud zjištěné okolnosti nasvědčují tomu, že svědkovi nebo osobě jemu blízké, v souvislosti s podáním svědectví, zřejmě hrozí újma na životě, zdraví, případně ochranu jeho důležitých práv nelze zajistit jiným způsobem, orgán činný v trestním řízení učiní opatření k utajení totožnosti a/nebo jeho podoby.

Osobní údaje svědka se do trestního spisu nezapisují, ale jsou vedeny v režimu utajení „VYHRAZENÉ“ odděleně. Seznamovat se s těmito osobními údaji se mohou pouze orgány činné v trestním řízení v dané věci. Svědek musí být předem poučen o právu svou podobu a totožnost utajit, avšak na tato opatření není právní nárok.

Svědek do protokolu uvede smyšlené jméno, tímto jménem protokol podepíše, a je v dalším řízení pod tímto jménem veden. Může jít o jakékoliv smyšlené jméno včetně takového, které neodpovídá jeho pohlaví.

Příslušný útvar SKPV, který vede ve věci trestní řízení, za bezpečnost svědka odpovídá po celou dobu trestního řízení, až do pravomocného rozhodnutí ve věci. Za tímto účelem je útvar povinen učinit bezodkladně všechna potřebná opatření.

Účelem těchto opatření je zabránit vyzrazení totožnosti svědka a zabránit jakémukoliv nežádoucímu kontaktu, který představuje možnost jeho ohrožení. Procesní úkony, jakými jsou rekognice nebo výslech svědka v přípravném řízení, jsou zpravidla prováděny v jiné místnosti, než ve které se zdržuje obhájce, případně obviněný. Využíváno může být jedním směrem polopropustné zrcadlo, případně uzavřený televizní okruh. Hlas vypovídající osoby je změněn demodulátorem. Využito může být i speciálně upravené telefonní vedení.

K výslechu před soudem je takto chráněná osoba předvolávána prostřednictvím útvaru SKPV, který předem projedná s předsedou senátu a justiční stráží

[9] Viz ust. § 55/2 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád.

způsob utajení totožnosti a podoby, stejně tak jako bezpečnost svědka během jednání u soudu.

6. Dlouhodobá ochrana svědků a osob jim blízkých[10]

Dlouhodobá ochrana osob je zaměřena zejména k ochraně svědků a dalších osob vystupujících v případech organizovaného zločinu nebo terorismu, kteří jsou zastrašováni a reálně jim, případně jejich blízkým osobám, hrozí fyzická likvidace, což u svědků vede k neochotě vypovídat. Pokud je takový případ medializován, vede to logicky k neochotě i ostatních svědků vypovídat v případech zvláště závažné trestné činnosti. Z uvedeného důvodu byl přijat speciální zákon (lex specialis) k ochraně těchto osob. Zákon definuje osoby „ohrožené" a osoby „chráněné".

Za ohroženou osobu zákon považuje takovou osobu, která podala nebo má podat vysvětlení, svědeckou výpověď nebo již vypovídala nebo má vypovídat jako obviněný (zpravidla jako spolupracující obviněný), má pomoci, nebo pomohla k dosažení účelu trestního řízení. Takovou osobou rovněž může být znalec, tlumočník a obhájce, pokud obviněný, kterého obhájce zastupuje, vypovídal nebo má vypovídat, aby pomohl k dosažení účelu trestního řízení. K osobám ohroženým zákon rovněž řadí osobu blízkou předchozím osobám.

Za osobu chráněnou zákon považuje osobu, která je uvedena v předchozím odstavci a je jí poskytována ochrana a pomoc ve zvláštním režimu, který zahrnuje:

- dlouhodobou osobní (fyzickou) ochranu,
- dlouhodobou technickou ochranou (bezpečnostní signalizace, odposlechy, sledování a podobně),
- dlouhodobé, případně trvalé přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti (zpravidla do zahraničí) a pomoc chráněné osobě za účelem jejího sociálního začlenění v novém prostředí (například zajištěním zaměstnání, studia a podobně),
- trvalé zastření skutečné identity chráněné osoby (včetně vystavení nových dokladů totožnosti).

Ochrana osob podle tohoto zákona spadá do kompetence Útvaru speciálních činností SKPV (účastnit se může rovněž částečně Vězeňská služba ČR). Veškeré

[10] Viz zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trest. řízením.

interní normativní předpisy o metodice poskytování této ochrany jsou vedeny v režimu utajení „VYHRAZENÉ“, případně vyšším, stejně tak jako konkrétní případy, které jsou vedeny v režimu utajení „DŮVĚRNÉ“, případně vyšším.

7. Úkoly policie při aplikaci zákona o obětech trestných činů[11]

Předmětem této nové právní úpravy je vymezení práv oběti trestného činu jako subjektu zvláštní péče ze strany státu. Vzhledem k tomu, že stát obecně, až na případy nutné obrany a krajní nouze, neumožňuje občanům obranu svých práv proti trestné činnosti svépomocí, převzal za selhání této ochrany ze strany policie částečnou zodpovědnost. Zákon je zaměřen k zavedení vyváženého (symetrického) procesního postavení pachatele a oběti v trestním řízení. Upravuje podmínky peněžité pomoci oběti trestného činu státem, který má objektivní odpovědnost za potírání kriminality. Kodifikuje rovněž právní základy spolupráce státních orgánů s nevládními organizacemi poskytujícími obětem podporu a pomoc.

V uvedeném smyslu byl rovněž novelizován trestní řád, který uvádí, že: „*Orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků; řízení musí vést s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti.*“

Tento zákon zavedl vedle pojmu *poškozený*, kterým může být rovněž právnická osoba, speciální právní postavení osob označovaných pojmem *„oběť“ trestných činů*. Obětí ve smyslu zákona o obětech trestných činů se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, které byla způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou.

Jakmile se Policie ČR dostane do prvního kontaktu s obětí trestného činu, poskytne jí i bez její žádosti následujících pět informací:

[11] Viz zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

- o konkrétním orgánu činném v trestním řízení, u kterého může podat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (trestní oznámení), a současně předá oběti kontakt na tento orgán,
- na které subjekty se může oběť obrátit s žádostí o odbornou pomoc (například právní, psychologickou…) a předá kontakty na místa pomoci, případně místa, kde získá další informace k věci, kterou hodlá oznámit,
- za jakých podmínek má právo na případné přijetí opatření k zajištění svého bezpečí podle jiného právního předpisu (vykázání, ochrana podoby a totožnosti svědka, krátkodobá ochrana policie…),
- jaké etapy řízení následují po trestním oznámení a jaká je úloha oběti v těchto etapách,
- za jakých podmínek a v jakém rozsahu má oběť právo na peněžitou pomoc.

Oběť trestného činu má zákonem zaručena některá práva bez žádosti (automaticky), ale na některá práva musí žádost uplatnit (požádat o ně).

Oběť trestného činu má „ze zákona zaručena následující práva":

- právo na informace v rámci prvního kontaktu, které jí srozumitelně musí poskytnout policie, státní zastupitelství, vězeňská služba, v některých případech také zdravotnická zařízení,
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (opatření k zajištění bezpečí oběti, dochází-li reálně k jejímu ohrožení),
- právo na ochranu soukromí – zákaz zveřejňování informací umožňujících zjištění totožnosti oběti,
- právo na doprovod důvěrníka,
- právo učinit (zejména před soudem) prohlášení o dopadu trestného činu na dosavadní život,
- právo na aktivní účast v trestním řízení při uplatnění všech procesních práv (například za rozšířených podmínek přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu).

Do kategorie práv obětí realizovaných na základě žádosti především patří:

- právo na informace, především o aktuálním stavu trestního řízení, případně další důležité informace o osobě, proti které je trestní řízení vedeno,
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (prostřednictvím krátkodobé ochrany, vykázání násilné osoby ze společného obydlí, předběžných opatření, utajení podoby a totožnosti a další),
- zabránění vizuálnímu kontaktu oběti s podezřelým/obviněným,

- otázky směřující do intimní oblasti lze klást, jen pokud je to nezbytné a je nutností přitom zachovávat zvlášť ohleduplný způsob kladení otázek, právo podat námitky proti zaměření otázky,
- formulace dotazů musí být přizpůsobena věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu svědka,
- dětem (do 18 let) mohou být otázky kladeny pouze prostřednictvím vyslýchajícího orgánu činného v trestním řízení (vyšetřovatel, státní zástupce, soudce),
- tlumočení osobou pohlaví podle žádosti oběti.

Svědek (oběť v postavení svědka), kterému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, může požádat o následující informace:

- propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby,
- propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody,
- přerušení výkonu trestu odnětí svobody odsouzeného,
- propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu ústavního ochranného léčení,
- změna formy ochranného léčení z ústavní na ambulantní.

Pokud svědek (oběť) o takovou informaci nepožádá a obviněný nebo odsouzený byl propuštěn nebo uprchl a přitom existuje důvodná obava, že svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s jeho pobytem na svobodě, orgán činný v trestním řízení, Probační a mediační služba, věznice, zdravotnické zařízení, v němž odsouzený vykonává ústavní ochranné léčení, nebo ústav pro výkon zabezpečovací detence neprodleně o této skutečnosti svědka informuje, a to prostřednictvím policejního orgánu, který vede, nebo vedl trestní řízení v daném případu. Ten přijme potřebná opatření k zajištění bezpečí svědka, včetně jeho vyrozumění o propuštění nebo uprchnutí.

Zákonem byla do právní praxe zavedena další kategorie oběti, kterou se rozumí zvlášť zranitelná oběť. Takovou obětí je:

- dítě do věku 18 let,
- osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením (nově přidána kategorie *senior*),
- oběť trestného činu obchodování s lidmi,
- oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy.

Literatura:

1. GŘIVNA, Tomáš a kol. Kriminologie. 4. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.
2. HRUDKA, Josef, ZÁMEK, David a kol. Organizace a činnost policejních služeb. Praha: Police history, 2012. 233 s. ISBN 978-80-86477-56-5.
3. JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vyd. Praha: Leges, 2014. 1248 s. ISBN 978-80-7502-049-9.
4. JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013. 264 s. ISBN 978-80-87576-49-6.
5. LISOŇ, Miroslav. Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2016. 248 s. ISBN 978-80-8054-673-1.
6. MARINI, Michael. Utajený svědek a zvláštní ochrana svědka. Praha: Linde Praha, 2008. 134 s. ISBN 978-80-7201-732-4.
7. MATES, Pavel, ŠKODA, Jindřich, VAVERA, František. Veřejné sbory. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 384 s. ISBN 978-80-7357-572-4.
8. PORADA, Viktor, HOLCR, Květoň a kol. Policejní vědy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 345 s. ISBN 978-80-7380-314-8.
9. STRAUS, Jiří et al. Kriminalistická metodika. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. 296 s. ISBN 978-80-7380-124-3.
10. ŠKODA, Jindřich, VAVERA, František, ŠMERDA, Radek. Zákon o policii s komentářem. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 480 s. ISBN 978-80-7380-447-3.
11. VANGELI, Benedikt. Zákon o Policii České republiky – komentář. 2. rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 488 s. ISBN 978-80-7400-543-5.
12. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.
13. Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením.
14. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR.
15. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
16. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.
17. Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.
18. http://www.policie.czpolicie.cz/clanek/informace-pro-obeti-trestnych-cinu.aspx.

NEUPLATNENIE LEHOTY NA REALIZÁCIU ODOVZDANIA OSOBY PROSTREDNÍCTVOM EURÓPSKEHO ZATÝKACIEHO ROZKAZU V PRÍPADE OHROZENIA JEJ ŽIVOTA ALEBO ZDRAVIA

NON-APPLICATION OF THE TIME LIMIT FOR SURRENDER OF THE PERSON VIA THE EUROPEAN ARREST WARRANT IN CASE OF ENDANGERMENT OF THEIR LIFE OR HEALTH

doc. JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici/
Faculty of Law, Matej Bel University in Banská Bystrica

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá neuplatnením lehoty na realizáciu odovzdania osoby prostredníctvom európskeho zatýkacieho rozkazu v prípade ohrozenia jej života alebo zdravia v zmysle zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze. Je rozdelený do troch sekcií. Kým prvá sekcia prezentuje všeobecné východiská týkajúce sa lehoty na odovzdanie vyžiadanej osoby, druhá sekcia prezentuje jej neuplatnenie v prípade ohrozenia jej života alebo zdravia. Posledná tretia sekcia poukazuje na nadväznosť vnútroštátnej právnej úpravy na rámcové rozhodnutie 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.

Abstract: The contribution deals with non-application of the time limit for surrender of the person via the European arrest warrant in case of endangerment of their life or health under the Act No. 154/2010 Coll. on the European arrest warrant. It is divided into three sections. While the first section presents a general background regarding the time limit for surrender of the requested person, the second section presents its non-application in the event of a threat to their life or health. The last third section refers to the continuation of the national legislation to the Framework Decision 2002/584/JHA on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States.

Kľúčové slová: európsky zatýkací rozkaz, lehota na realizáciu odovzdania osoby, ohrozenie života alebo zdravia vyžiadanej osoby.

Key words: European arrest warrant, time limit for surrender of the person, endangerment of life or health.

Úvod

Pri vykonávaní európskeho zatýkacieho rozkazu zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze[1] upravuje dva druhy lehôt, a to:

- § 24 – „Lehoty na prijatie rozhodnutia" – ide o lehoty na prijatie rozhodnutia o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu, a
- **§ 25 – „Lehoty na realizáciu vydania"** – síce v názve tohto paragrafu je spojenie *na realizáciu vydania*, myslí sa tým odovzdanie, t. j. ide o lehoty na realizáciu odovzdania vyžiadanej osoby.

Lehoty na realizáciu odovzdania vyžiadanej osoby v § 25 priamo nadväzujú na rozhodnutie o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu, ktorého lehoty sú upravené v § 24. Mohli by sme ich nazvať taktiež lehoty na odovzdanie vyžiadanej osoby po prijatí rozhodnutia o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu.

V tomto ustanovení ide o zákonné lehoty, ktoré sú určené podľa dní. Na ich plynutie sa uplatňuje § 63 ods. 3 Trestného poriadku č. 300/2005 Z. z.,[2] v zmysle ktorého do lehoty určenej podľa dní sa nezapočítava deň, v ktorom sa stala udalosť určujúca začiatok lehoty.

1 Lehota na odovzdanie vyžiadanej osoby

Lehota na odovzdanie vyžiadanej osoby začína plynúť okamžite po prijatí konečného rozhodnutia o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu. V zákone č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze je veľmi jednoznačne ustanovené, že odovzdanie vyžiadanej osoby orgánom štátu, ktorý vydal európsky

[1] Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov. Bližšie pozri: KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 264 s. (Kapitola 19.3.4 – *Európsky zatýkací rozkaz*); taktiež: KLIMEK, L. *New Law on the European Arrest Warrant in the Slovak Republic: Does it Fulfil Standards at the Level of the EU?* In *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 20 (2012), No. 2, pp. 181 – 192; KLIMEK, L. *Úvahy de lege ferenda k novému slovenskému zákonu o európskom zatýkacom rozkaze*. In: *Trestní právo*, roč. 15 (2011), č. 7 – 8, s. 54 – 58.

[2] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

zatýkací rozkaz, musí byť zrealizované **najneskôr do 10 dní od právoplatnosti rozhodnutia o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu**.[3]

Na jednej strane členské štáty EÚ musia prejaviť maximálne úsilie o čo najrýchlejšie odovzdanie osoby, a to už v prvých dňoch po právoplatnosti rozhodnutia o odovzdaní osoby, a nespoliehať sa na jej odovzdanie v posledný deň tejto lehoty. Na druhej strane v tomto kontexte SR aktívne nemôže ovplyvňovať orgány štátu, do ktorého vyžiadaná osoba má byť odovzdaná, a to pri zabezpečovaní ich eskorty – napríklad pri zabezpečovaní leteniek, prípadne povolenia prevozu.

Samotné odovzdanie vyžiadanej osoby sa vždy dohaduje prostredníctvom Národnej ústredne SIRENE, resp. INTERPOL. K odovzdaniu vyžiadanej osoby dochádza medzi policajnými zložkami dvoch štátov, t. j. SR a štátu, ktorý vydal európsky zatýkací rozkaz.

Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze upravuje taktiež výnimky z uvedeného, teda okolnosti, ktoré ak nastanú, zapríčinia, že **odovzdanie vyžiadanej osoby sa nemusí zrealizovať najneskôr do 10 dní od právoplatnosti rozhodnutia o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu**.[4]

Ak odovzdaniu vyžiadanej osoby v lehote 10 dní bránia okolnosti, ktoré sú mimo kontroly ktoréhokoľvek z členských štátov, orgány spolupracujúcich štátov sa musia neodkladne navzájom skontaktovať a dohodnúť na novom termíne odovzdania. V takomto prípade odovzdanie musí byť uskutočnené v lehote 10 dní od nového dátumu, ktorý bol takto dohodnutý.[5]

Súdny dvor EÚ vo svojom rozsudku vo veci C-640/15 *Vilkas*[6] dospel k záveru, že orgán, ktorý vykonáva európsky zatýkací rozkaz, sa môže s orgánom, ktorý ho vydal, dohodnúť na novom dátume odovzdania, dokonca aj keď predchádzajúce dva pokusy o odovzdanie neboli úspešné z dôvodu odporu, ktorý kládla vyžiadaná osoba, pokiaľ tento odpor nemohli orgány predvídať a dôsledkom odporu pri odovzdaní sa nebolo možné vyhnúť napriek vynaloženiu všetkej riadnej starostlivosti týmito orgánmi, čo má zistiť vnútroštátny súd. Tieto orgány sú naďalej povinné dohodnúť sa na novom dátume odovzdania (bližšie pozri text neskôr v časti venovanej judikatúre Súdneho dvora EÚ).

[3] § 25 ods. 1 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.
[4] § 25 ods. 2 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.
[5] § 25 ods. 3 zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.
[6] Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 25. januára 2017 vo veci C-640/15, *Tomas Vilkas*.

2 Neuplatnenie lehoty na realizáciu odovzdania osoby v prípade ohrozenia jej života alebo zdravia

K odovzdaniu vyžiadanej osoby zo SR nedôjde:[7]

1. v prípade **zásahu vyššej moci** (*vis maior*), t. j. ak nastali okolnosti, pre ktoré vykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu nemožno realizovať a ktoré nemôže ovplyvniť ani štát, ktorý ho vydal, a ani SR ako štát, ktorý ho má vykonať, alebo
2. realizáciu odovzdania je nevyhnutné odložiť z **vážnych humanitárnych dôvodov**, najmä **z dôvodu ohrozenia zdravia alebo života vyžiadanej osoby**.

Ad 1) V prípade **zásahu vyššej moci** (*vis maior*) na strane ktoréhokoľvek spolupracujúceho štátu na európskom zatýkacom rozkaze, logicky, nemôže dôjsť k realizácii odovzdania vyžiadanej osoby.

V minulosti sa objavil zásah vyššej moci v konaní o európskom zatýkacom rozkaze, kedy lehota na realizáciu odovzdania vyžiadanej osoby nemohla byť dodržaná. V modifikovanej forme ho je možné ilustrovať. K odovzdaniu osoby malo dôjsť medzi britskými orgánmi a orgánmi SR, ktorá bola štátom, ktorý vykonáva európsky zatykač. Termín odovzdania vyžiadanej osoby bol dohodnutý. Dva dni pred príletom britskej eskorty, ktorá mala zabezpečiť eskortovanie osoby do Veľkej Británie na letisko v SR (resp. na letisko Schwechat v Rakúsku), došlo k výbuchu sopky na Islande, ako aj k rozšíreniu popolčekového prachu nad celé územie Veľkej Británie, čo v praxi zabraňuje odletom lietadiel z jej celého územia. V tomto prípade ide o zásah vyššej moci, ktorá viedla k odkladu odovzdania osoby, hoci problém vznikol len na strane Veľkej Británie, pretože oblak popolčekového prachu sa nešíril nad územie kontinentálnej Európy a lety v rámci Európy boli povolené.

Ad 2) Keď v SR je rozhodnuté o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu, orgán, ktorý ho vykonáva, môže vo výnimočných prípadoch rozhodnúť o dočasnom odklade odovzdania z **vážnych humanitárnych dôvodov**, napríklad ak existuje opodstatnená domnienka, že by odovzdanie zjavne **ohrozilo život alebo zdravie vyžiadanej osoby**. Ide napríklad z dôvodu infarktu vyžiadanej osoby. Problémové je taktiež odovzdávanie žien vo vysokom štádiu tehotenstva.

Európsky zatýkací rozkaz musí byť vykonaný ihneď potom, ako zaniknú dôvody tejto povahy.

[7] § 25 ods. 2 písm. a) zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.

V situáciách, v ktorých sú humanitárne dôvody časovo neobmedzené alebo trvalé, sa príslušné orgány spolupracujúcich štátov môžu poradiť a zvážiť, či existujú alternatívy k európskemu zatýkaciemu rozkazu. Napríklad môžu preskúmať možnosť presunúť konanie alebo trest odňatia slobody do členského štátu, ktorý vykonáva európsky zatykač, alebo vziať späť európsky zatýkací rozkaz (napr. v prípade vážnej chronickej choroby).

3 Nadväznosť na Rámcové rozhodnutie 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi

Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v tejto otázke nadväzuje na rámcové rozhodnutie 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.[8] V zmysle tohto Rámcového rozhodnutia osoba sa odovzdá do 10 dní po prijatí konečného rozhodnutia o vykonaní európskeho zatykača.[9] Ak odovzdaniu vyžiadanej osoby v tejto lehote bránia okolnosti, ktoré sú mimo kontroly ktoréhokoľvek členského štátu, orgán, ktorý vydal európsky zatýkací rozkaz a orgán, ktorý ho vykonáva, sa neodkladne navzájom skontaktujú a dohodnú o novom termíne odovzdania. V takomto prípade sa odovzdanie uskutoční v 10-dňovej lehote odo dňa dohody.[10]

V zmysle rámcového rozhodnutia odovzdanie sa môže výnimočne odložiť z **vážnych humanitárnych dôvodov**, napríklad ak sú závažné dôvody domnievať sa, že by odovzdanie zjavne **ohrozilo život alebo zdravie vyžiadanej osoby**. Európsky zatykač sa vykoná hneď po tom, ako tieto dôvody zanikli. Justičný orgán, ktorý vykonáva európsky zatýkací rozkaz, je povinný neodkladne informovať justičný orgán, ktorý ho vydal, a dohodnúť s ním nový termín odovzda-

[8] Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi v znení rámcového rozhodnutia 2009/299/SVV. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002. Bližšie pozri: KLIMEK, L. *European Arrest Warrant*. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015, 375 s.; taktiež: KLIMEK, L. *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law*. Cham: Springer, 2017, 742 s. (Kapitola 5 – *European Arrest Warrant*).

[9] Čl. 23 ods. 2 Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.

[10] Čl. 23 ods. 3 Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.

nia. V takomto prípade sa odovzdanie uskutoční v 10-dňovej lehote odo dňa dohody.[11]

Literatúra:

1. KLIMEK, L. *Zákon o európskom zatýkacom rozkaze: Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019 (v čase konania kongresu v redakčných úpravách).
2. KLIMEK, L. (ed.) *Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie v konaní o európskom zatýkacom rozkaze*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 424 s.
3. KLIMEK, L. *European Arrest Warrant*. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015. 375 s.
4. KLIMEK, L. *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law*. Cham: Springer, 2017. 742 s.
5. KORDÍK, M., FILLOVÁ, D., HRVOL, M. *Európsky zatýkací rozkaz*: *Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2011. 241 s.
6. Príručka o vydávaní a vykonávaní európskeho zatykača. Európska komisia, 2017. C (2017) 6389 final.
7. Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi v znení rámcového rozhodnutia 2009/299/SVV. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002.
8. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 25. januára 2017 vo veci C-640/15, *Tomas Vilkas*.
9. Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších predpisov.

[11] Čl. 23 ods. 4 Rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.

OCHRANA BUDÚCICH OBETÍ DOMÁCEHO NÁSILIA (SOCIÁLNO-INTERVENČNÉ PROGRAMY PRE PÁCHATEĽOV DOMÁCEHO NÁSILIA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY)[1]

PROTECTING THE FUTURE VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE (SOCIAL INTERVENTION PROGRAMS FOR PERPETRATORS OF DOMESTIC VIOLENCE IN CONDITIONS OF THE SLOVAK REPUBLIC)[2]

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD. – JUDr. Jozef Griger

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta/
Comenius University in Bratislava, Faculty of Law

Abstrakt: Trestnoprávna ochrana života a zdravia nekončí prijatím účinnej legislatívy kriminalizujúcej usmrtenie človeka alebo ohrozenie jeho zdravia. Trestnoprávna ochrana nekončí ani vytvorením procesu, v ktorom je páchateľ za usmrtenie človeka alebo ohrozenie jeho zdravia v konkrétnom prípade spravodlivo potrestaný, ba nekončí ani za múrmi väznice. Trestnoprávna ochrana končí až „narovnaním" páchateľa – ak totiž poznáme nebezpečenstvo a napriek tomu nevykonáme všetky overené kroky k jeho eliminácii, tak nenaplníme podstatu trestného práva. Účelom predkladaného príspevku je poukázať na ďalšie možnosti rozširovania restoratívnych princípov pri výkone alternatívnych trestov, ich implementáciu v klasicky retributívnom prostredí výkonu trestu odňatia slobody a pozitívny záväzok štátu pri ochrane života a zdravia vyplývajúci z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Odporúčania *de lege ferenda* formulované v závere príspevku vychádzajú z pilotného overenia medzinárodných štandardov práce s páchateľmi domáce násilia v podmienkach Slovenskej republiky a identifikovaných nedostatkov pri ich zavádzaní do praxe.

[1] Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu APVV č. 16-0471.
[2] This article was supported scientific project APVV no. 16-0471.

Abstract: Criminal law protection of life and health does not end with the adoption of effective legislation criminalizing the death of a person or endangering his health. Criminal law protection does not end either by creating a process in which the perpetrator of a human being or a threat to his or her health is fairly punished in a particular case, or does not end even outside the prison walls. Criminal-law protection ends with the "straightening up" of the perpetrator – if we know the danger and yet we do not take all the verified steps to eliminate it, we will not fulfill the substance of the criminal law. The purpose of the submitted contribution is to point out other possibilities of extending the restorative principles in the enforcement of alternative punishments, their implementation in the classical retribution environment of the prison sentence and the positive commitment of the state to the protection of life and health stemming from the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The de lege ferenda recommendations formulated at the end of the paper are based on pilot testing of international standards of work with domestic violence perpetrators in Slovak Republic conditions and identified deficiencies in their implementation.

Kľúčové slová: štát, obeť, páchateľ, domáce násilie, sociálno-intervenčné programy, restoratívna justícia.

Key words: state, victim, offender, domestic violence. social-intervention programs, restorative justice.

Úvod

„Restoratívna justícia" sa stala termínom, ktorý je všeobecne používaný v trestnom súdnictve (a v iných súdnych systémoch). Zdôrazňuje restoráciu poškodeného a spoločnosti, skôr než potrestanie páchateľa. Niektorí odborníci z praxe si myslia, že by bolo vhodné používať pojem „restoratívne prístupy", ale názov „restoratívna justícia" je ten, ktorý „precestoval" celý svet, takže ho budeme používať aj my.[3] Restoratívna justícia je novou metódou spravodlivosti v oblasti viktimológie. Intervencie restoratívnej justície v rámci trestného súdnictva sú relatívne nové modely riešenia trestnej činnosti a kriminálneho správania. Uznáva, že trestný čin spôsobí utrpenie nielen ľuďom, ale i spoločnosti. Restoratívna justícia trvá na tom, že korekcia (reparácia) spôsobených utrpení je možná len za účasti v tomto procese. Cieľom restoratívnych programov je, aby sa obete, páchatelia a postihnutá spoločnosť priamo podieľali na reakcii voči trestnej činnosti. Vytvoria dôležitú súčasť trestného konania s odborníkmi zo

[3] LIEBMAN, M. Restorative justice/how it works. London: Jessice Kingsley Publisher, 2012, s. 25 – 35.

štátnej správy. Títo odborníci sa zameriavajú na páchateľa a jeho zodpovednosť, odškodnenie obete a plnej účasti obete na restoratívnej justícii, taktiež páchateľa a spoločnosti. Restoratívny proces zahŕňa všetky zainteresované strany a je základným predpokladom pre dosiahnutie restoratívneho výsledku, ktorým je náprava a zmier. Viacerí akademici restoratívnej justície, ako je Wemmers a Zehr tvrdia, že restoratívna justícia zdôrazňuje proces rovnako ako výsledky, a to je výrazný aspekt jej prístupu.[4]

1 Pozitívna povinnosť štátu vo vzťahu k ochrane života a zdravia

Precedentným prípadom pozitívnej povinnosti štátu zabraňovať domácemu násiliu sa stalo rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „Súd") vo veci Kontrová proti Slovensku z 31. mája 2007 (sťažnosť č. 7510/04). Súd v tomto prípade vyslovil záver, že nekonaním polície, ktorá bola sťažovateľkou opakovane informovaná o násilnostiach jej manžela, došlo pri násilnej smrti sťažovateľkiných detí k porušeniu článku 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor"). Polícia totiž mala povinnosť prijať také preventívne opatrenia, ktoré by viedli k ochrane života a zdravia sťažovateľky a jej detí. V obdobnom prípade z 15. januára 2009 Branko Tomašić a ostatní proti Chorvátsku (sťažnosť č. 46598/06). Súd rozšíril pozitívnu povinnosť štátu prijať preventívne opatrenia voči domácemu násiliu na ďalšie orgány verejnej moci. Keďže z pohľadu zamerania príspevku ide o kľúčové rozhodnutie Súdu, dovolíme si v nasledujúcej časti popísať nielen výrok Súdu, ale aj bližšie okolnosti prípadu. V roku 2004 začala dcéra, resp. sestra sťažovateľov žiť v spoločnej domácnosti s istým M. M. Krátko po narodení prvého dieťaťa sa však ich vzťah rozpadol. M. M. sa s rozchodom nezmieril a od júla 2005 sa začal partnerke vyhrážať (osobne, telefonicky, prostredníctvom SMS správ), že pokiaľ sa k nemu nevráti, tak zabije nielen ju, ale aj ich dieťa. Po podaní trestného oznámenia bol 3. februára 2006 M. M. zadržaný. V rámci vyšetrovania bol na neho spracovaný psychiatrický posudok, z ktorého, okrem iného, vyplývalo, že trpí zmiešanou poruchou osobnosti, a preto je mu potrebné nariadiť „povinnú psychiatrickú liečbu s prevažne psychoterapeutickým prístupom s cieľom rozvíjať schopnosť riešiť ťažšie životné situácie konštruktívnym spôsobom". S tým-

[4] STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015, s. 36 – 37.

to odporúčaním sa miestny súd 15. marca 2006 stotožnil a v rámci päťmesačného nepodmienečného trestu odňatia slobody nariadil menovanému povinnú psychiatrickú liečbu vedenú podľa odporúčaní v psychiatrickom posudku. Psychiatrická liečba trvala vo väzení len dva mesiace, nebola preukázateľne vedená odborným spôsobom (tvorili ju len rozhovory s väzenským personálom, z ktorých ani jeden nebol psychiatrom alebo inou odborne spôsobilou osobou), a tak mala len veľmi všeobecnú (formálnu) povahu. Rovnako všeobecnú povahu mal aj program zaobchádzania s menovaným odsúdeným určený riaditeľom väznice. M. M. bol 3. júla 2006 (po vykonaní celého trestu odňatia slobody) prepustený. Dňa 15. augusta 2006 zastrelil bývalú partnerku, ich dieťa a nakoniec aj seba. Súd preskúmal celý postup vnútroštátnych orgánov a konštatoval, že absencia adekvátnej psychiatrickej liečby a absencia programu zaobchádzania zameraného na negatívne správanie (konkrétne hrozby) pred výkonom trestu odňatia slobody napriek existencii veľkej pravdepodobnosti opakovania rovnakých alebo podobných trestných činov v budúcnosti, predstavovali porušenie článku 2 Dohovoru z dôvodu, že príslušné vnútroštátne orgány neuskutočnili všetky potrebné a primerané kroky na ochranu životov obetí.

2 Restoratívne programy posilňujúce návrat odsúdených do rodinného prostredia a komunity

Z uvedeného judikátu vyplýva, že pozitívna povinnosť štátu vo vzťahu k ochrane života a zdravia sa vzťahuje aj na orgány vykonávajúce trestné sankcie, pretože účelom trestu nie je len ochrániť spoločnosť počas výkonu trestu (represia), ale opatreniami realizovanými v rámci svojich právomocí chrániť spoločnosť pred páchateľmi, u ktorých existuje reálne riziko ohrozenia života, aj po ich prepustení (prevencia). Len represia uloženého trestu (akokoľvek prísneho) totiž nezmení zaužívané vzorce správania.

Opatrenia realizované orgánmi vykonávajúcimi trestné sankcie klasifikujeme z rôznych hľadísk – podľa subjektu, ktorý ich nariadi,[5] podľa obligatórnos-

[5] Opatrenia nariadené súdom, opatrenia nariadené prokurátorom, opatrenia nariadené Zborom väzenskej a justičnej stráže.

ti ich uloženia a výkonu[6] a podľa ich charakteru.[7] Vzhľadom na zameranie prekladaného príspevku sa v jeho ďalšej časti obmedzíme na formatívne a liečebné opatrenia. Takéto opatrenia by mali smerovať k vedomému preberaniu zodpovednosti odsúdeného za protiprávne konanie a zodpovednosti voči obetiam, k zmene zaužívaných vzorcov správania, k rozvoju sociálneho správania a empatie alebo k liečbe identifikovaných závislostí a porúch osobnosti. Účelom týchto opatrení nie je odplata, ale orientácia do budúcna – návrat odsúdených do rodinného prostredia a komunity, teda ide o opatrenia napĺňajúce restoratívne princípy. Pokiaľ majú tieto opatrenia vopred zadefinované zásady, ktorými sa sled ich náplne riadi, vopred určený postup realizácie so zreteľom na vytýčený cieľ a evaluačný mechanizmus (teda sú realizované odborným, cieľavedomým a štruktúrovaným spôsobom), tak ich môžeme označiť ako restoratívne programy posilňujúce návrat odsúdených do rodinného prostredia a komunity.

Hoci aktuálna právna úprava podmienok výkonu trestu odňatia slobody a výkonu niektorých alternatívnych trestov pojem restoratívny program výslovne neupravuje, v niektorých ustanoveniach s ich aplikáciou nepriamo počíta. Na naplnenie účelu trestu odňatia slobody[8] sa každému odsúdenému vo výkone trestu odňatia slobody vypracuje program zaobchádzania. Obsahom programu zaobchádzania je, okrem iného, súhrn pedagogických, špeciálnopedagogických, psychologických, liečebných a rehabilitačných činností zameraných na resocializáciu a odstraňovanie subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti s cieľom formovať primerané správanie a hodnotovú orientáciu odsúdeného. Tieto činnosti môže vykonávať len príslušník zboru, zamestnanec zboru ale-

[6] Opatrenia, ktorých udelenie je obligatórnou súčasťou trestu (podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom a podmienečné prepustenie s nariadeným probačným dohľadom).

[7] **Protektívne opatrenia** (zabrániť odsúdenému priblížiť sa k poškodenému na určenú vzdialenosť, zabrániť odsúdenému zdržiavať sa v blízkosti obydlia poškodeného); **formatívne a liečebné opatrenia** (zabezpečiť pracovnú rekvalifikáciu; zabezpečiť program sociálneho výcviku – iný výchovný program realizovaný odborným spôsobom; zabezpečiť liečebný – terapeutický program realizovaný odborným spôsobom) a **reparačné opatrenia** (napríklad povinnosť nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu, zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné, osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému).

[8] § 1a zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov: „*Účelom výkonu trestu je chrániť spoločnosť pred páchateľmi trestnej činnosti, zabrániť odsúdeným v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvárať podmienky umožňujúce podporovať a rozvíjať pozitívne osobnostné rezervy pre ich resocializáciu, aby viedli riadny život.*“

bo iný odborník s príslušnou odbornou kvalifikáciou.[9] V súlade s ustanovením § 53 ods. 3 Trestného zákona môže súd *uložiť páchateľovi počas výkonu trestu domáceho väzenia obmedzenia alebo povinnosti uvedené v § 51 ods. 3 a 4 smerujúce k tomu, aby viedol riadny život*. Medzi tieto obmedzenia a povinnosti, ktoré môže súd uložiť aj pri podmienečnom výkone trestu odňatia slobody, treste povinnej práce, treste zákazu pobytu, treste zákazu účasti na verejných podujatiach, ochrannom dohľade či pri podmienečnom prepustení alebo upustení od uvedených trestov, patria, okrem iných, aj povinnosti spočívajúce v príkaze *podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu, podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie alebo podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii, alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve*.

Aby však tieto restoratívne programy mali svoj význam, musí byť ich ukladanie primerané k:

- povahe trestu, ktorého sú integrálnou súčasťou,
- trestnému činu, za spáchanie ktorého bol páchateľ uznaný vinným – *ukladať obmedzenie, ktoré by síce mohlo prispieť k prevýchove páchateľa, ale ktoré nemá nijaký vzťah k spáchanému trestnému činu, nie je v súlade so zákonom* (R IV/1968),
- osobe páchateľa,
- ochrane obete.

V opačnom prípade (pri formálnom systéme) sa totiž stáva, že účasť v restoratívnom programe je pre páchateľa nielen zbytočná, ale aj kontraproduktívna z pohľadu obete. Napríklad pre páchateľa domáceho násilia je uložené ochranné psychiatrické liečenie bez súčasne vykonávaného sociálno-behaviorálneho programu nevhodné a vzhľadom na odborné poznatky v niektorých prípadoch aj škodlivé. Väčšina štandardov intervenčných programov pre páchateľov domáceho násilia výslovne zakazuje psychoterapeutické prístupy, ktoré by na domáce násilie nazerali ako na psychopatológiu.[10]

[9] § 23 a nasl. vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SR č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

[10] FARKAŠOVÁ, K. Násilie na ženách. In: FARKOŠOVÁ, K., MALÍKOVÁ, D., VAVRO, R., HUTTA, J., DOBROVODSKÝ, R. Sociálna inklúzia páchateľov domáceho násilia: Záverečná správa. Bratislava, 2014, s. 5 – 25.

Najčastejšie využívané programy restoratívnej justície sú:

- mediácia medzi obeťou a páchateľom („Victim offender Mediation") – páchateľ, obeť, mediátor,
- skupinové komunitné a rodinné konferencie („Family Group Conferences") – obeť, páchateľ, rodinní príslušníci, priatelia, zástupcovia miestnej politiky,
- kruhy spoločenského rozhodovania („Peacemaking/Sentencing Circles") – kruhové sedenie obete, páchateľa, ich blízkych a príslušníkov komunity, taktiež zástupcovia justície, t. j. sudcu, žalobcu, obhajcu.

3 Vybrané medzinárodné odkazy na programy pre páchateľov domáceho násilia

V problematike domáceho násilia sú programy pre páchateľov násilia vnímané ako ďalší nevyhnutný krok na ochranu žien a ich detí, resp. ako prevencia voči opakovanému a novému násiliu. Vychádza sa pritom zo skúseností, že separácia násilného muža od partnerky, prípadne jeho potrestanie ešte neznamená, že sa muž nebude dopúšťať násilia aj po rozchode či voči novej partnerke.[11] Na potrebu práce s páchateľmi domáceho násilia odkazujú viaceré medzinárodnoprávne dokumenty, ktoré sa rozvíjajú najmä od 90. rokov minulého storočia. Na pôde Rady Európy bolo zorganizovaných niekoľko seminárov, ktoré sa venovali páchateľom násilia na ženách – Muž a násilie proti žene (1999), Opatrenia týkajúce sa páchateľov domáceho násilia (2003), Terapeutické zaobchádzanie pre mužov – páchateľov domáceho násilia (2004), Násilie v rodine: miesto a úloha muža (2005). V roku 2002 prijal Výbor ministrov Rady Európy odporúčanie Rec(2002)5 o ochrane žien proti násiliu. Majúc na zreteli ustanovenia Dohovoru a judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva v tomto dokumente Výbor ministrov odporúča členským štátom:

„50. organizovať intervenčné programy určené na to, aby nabádali páchateľov násilia k prijatiu nenásilných vzorcov správania, a to tým, že im pomôžu uvedomiť si svoje skutky a uznať svoju zodpovednosť;

[11] HOLUBOVÁ, B. Programy pre prácu s mužmi – páchateľmi násilia na ženách v partnerských vzťahoch (Analýza modelov dobrej praxe). Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010. (dostupné online: http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2010/Holubova/Programy.pdf).

51. poskytnúť páchateľovi možnosť dodržiavať intervenčné programy nie ako alternatívu trestu, ale ako dodatočné opatrenie zamerané na prevenciu násilia; účasť na takých programoch by mala byť ponúkaná na základe dobrovoľnosti;

52. posúdiť zakladanie špecializovaných, štátom schválených intervenčných centier pre násilných mužov a podporovať centrá iniciované mimovládnymi organizáciami a združeniami v rámci dostupných zdrojov;

53. zabezpečiť spoluprácu a koordináciu medzi intervenčnými programami orientovanými na mužov a programami, ktoré sa zaoberajú ochranou žien."

Na treťom summite Rady Európy v máji 2005 predstavitelia členských štátov Rady Európy opätovne potvrdili svoj záväzok eliminovať násilie páchané na ženách. Výborom ministrov Rady Európy bol schválený program kampane proti násiliu páchanému na ženách. Jeho obsahom sú štyri kľúčové úlohy: právne a strategické opatrenia, podpora a ochrana obetí, zhromažďovanie údajov, zvýšenie informovanosti. V súlade s tým odbor rodovej rovnosti a boja proti obchodovaniu s ľuďmi Generálneho riaditeľstva pre ľudské práva a právne záležitosti zhrnul všetky dovtedajšie kroky členských štátov a predložil ich Rade Európy v správe s názvom „Boj proti násiliu na ženách" (2006), „Návrhy pre budúcu činnosť Rady Európy a jej členské štáty v prevencii a boji proti násiliu páchanému na ženách" (2008) a v roku 2008 publikoval aj správu „Boj proti násiliu na ženách: minimálne štandardy pre podporné služby", ktorá sa podrobne venuje aj programom pre páchateľov. V tabuľke 8.20 Štandardy pre špecifické služby – Programy pre páchateľov (rozdelená na minimálne štandardy a ideálne štandardy) sa pri minimálnych štandardoch uvádza:

- prvoradým cieľom programov musí byť bezpečie a pohoda žien a ich detí,
- programy musia stále vychádzať z rodovej analýzy chápania rodovo podmieneného násilia na ženách,
- práca s páchateľom by sa mala odohrávať mimo priestorov, kde sa poskytujú podporné programy pre ženy,
- programy by sa nemali považovať za alternatívu namiesto trestného stíhania, odsúdenia a trestu,
- programy by nemali v žiadnom prípade obsahovať poradenstvo ani mediáciu, ani vzdelávanie v ovládaní hnevu, ani liečbu závislostí na návykových látkach,
- programy by mali pred prijatím konkrétneho páchateľa zhodnotiť jeho vhodnosť pre tento program,

- podmienkou vstupu do programu je, že páchatelia poskytnú adresy svojej súčasnej aj bývalej partnerky a táto informácia bude odovzdaná podpornej službe pre ženy,
- programy by mali byť dostupné pre dobrovoľníkov aj páchateľov, ktorí dostanú účasť v programe ako povinné,
- personál pracujúci s páchateľmi by mal dostať minimálne 30-hodinové vzdelanie obsahujúce rodovú analýzu násilia na ženách; skúsenosti žien a ich pohľad na násilie; páchateľove vzory minimalizácie a manipulácie; skúsenosť detí s násilím; právny rámec; ochranu detí; rôznorodosť; závislosti; chápanie procesu zmeny; odhad nebezpečenstva a práca s ním.

Úsilie Rady Európy a jej odborných orgánov bolo z dnešného pohľadu zavŕšené 7. apríla 2011, keď Výbor ministrov prijal Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu (známy pod názvom Istanbulský dohovor). Dňa 11. mája 2011 ho v Istanbule podpísala aj Slovenská republika. Dohovor je záväzným právnym dokumentom Rady Európy, ktorý prvýkrát v európskom priestore ustanovuje právne záväzné štandardy na predchádzanie násiliu na ženách a domácemu násiliu. Programom pre páchateľov násilia na ženách sa venuje v osobitnom článku 16, ktorý obsahuje tieto normy:

„1. Zmluvné strany prijmú potrebné legislatívne alebo iné opatrenia na vytvorenie alebo podporu programov zameraných na vzdelávanie páchateľov domáceho násilia na účel osvojenia si nenásilného správania v medziľudských vzťahoch s cieľom predchádzať ďalšiemu násiliu a zmeny násilných modelov správania sa.

2. Zmluvné strany prijmú potrebné legislatívne alebo iné opatrenia, aby vytvorili alebo podporili programy zamerané na predchádzanie recidíve páchateľmi najmä páchateľmi sexuálne motivovaných trestných činov.

3. Pri prijímaní opatrení uvedených v odsekoch 1 a 2 zmluvné strany zabezpečia, aby bezpečnosť, podpora a ľudské práva obetí boli primárnym záujmom programov a aby tieto programy boli vytvorené a implementované v prípade potreby v úzkej koordinácii so špecializovanými podpornými službami pre obete.“

4 Sociálno-intervenčné programy pre páchateľov domáceho násilia v podmienkach SR

V rámci násilnej kriminality vyvoláva v súčasnej dobe znepokojenie aj existencia viacerých negatívnych kriminálnych javov v spoločnosti, akými sú ***domáce***

násilie (resp. násilie v rodine), násilie na školách a šikanovanie. Domáce násilie je považované za nežiaduci sociálno-patologický jav správania medzi partnermi alebo v rodine, ktoré spočíva vo fyzickom napádaní, psychickom týraní, sexuálnom zneužívaní či už jednotlivo, alebo vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce nerovnoprávne a nerovnocenné zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rola prenasledovateľa a rola obete.[12] Škálu foriem domáceho násilia možno podľa Hrebíkovej[13] rozšíriť aj o verbálne násilie (hrozby, urážky, nadávky), emocionálne násilie (vyhrážanie sa únosom detí, vyhrážanie sa likvidáciou domácich zvierat, zničenie obľúbených osobných vecí) a tiež sociálne (izolovanie ženy, zamedzenie akéhokoľvek kontaktu s vonkajším svetom, priateľmi, príbuznými, kontrolovanie času a sociálnych kontaktov) a ekonomické násilie (bránenie v práci, bránenie zamestnať sa a mať vlastný príjem, nútenie odchodu zo zamestnania, odmietnutie financovania základných potrieb, odoberanie peňazí). Jeho závažnosť podčiarkuje práve jeho chronický, stupňujúci sa charakter, ktorý sa vyskytuje v cykloch a pretrváva dlhodobo. Používaním metód psychického nátlaku si násilnícky partner udržiava nadvládu a drží svoju obeť/obete v „zajatí" násilného, zneužívajúceho vzťahu. Existencia tohto špecifického vzťahu medzi páchateľom a jeho obeťami zásadne odlišuje domáce násilie od iných typov najmä jednorazového násilia a významne ovplyvňuje prežívanie a správanie obetí.[14]

Problém domáceho násilia sa týka celej spoločnosti, všetkých spoločenských vrstiev bez ohľadu na ekonomickú situáciu, vzdelanie a postavenie páchateľa či obete. Legislatívne prostriedky riešenia domáceho násilia sa nachádzajú v občianskom práve, rodinnom práve, priestupkovom a trestnom práve. Prejavy domáceho násilia sú postihované ako trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona).[15]

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 730 z 18. decembra 2013 bol schválený Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019. V tomto dokumente, ktorý zaväzuje všetkých adresátov uznesenia vo vnútri štátnej správy (ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy)

[12] KACAFÍRKOVÁ, M. Domácí násilí. *Trestní právo*, roč. 2, č. 5, 2002, s. 12.

[13] HREBÍKOVÁ, V. Problematika domáceho násilia v rovine psychologickej, sociálnej a právnej. *Justičná revue*, 2004, 56, č. 3, s. 344 – 345.

[14] BABJAKOVÁ, L., SOPKOVÁ, E. Legislatívne úpravy domáceho násilia. *Justičná revue,* 54, 2002, č. 11, s. 1237.

[15] DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. et al. Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.

bola Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v spolupráci so Zborom väzenskej a justičnej stráže a Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky uložená úloha č. 25: *„Vypracovať metodické postupy a štandardy pre prácu s páchateľmi násilia na ženách.“* Táto úloha bola splnená v roku 2016 a 2017, keď boli v rámci Koordinačno-metodického centra pre násilie na ženách a domáce násilie a Inštitútu pre výskum práce a rodiny vypracované dva dokumenty:

1. VAVRO, R., FARKAŠOVÁ, K. (2016). Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchateľov násilia na ženách. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.[16]
2. VAVRO, R., HUTTA, J., FARKAŠOVÁ, K. (2017). Metodika práce s páchateľmi násilia na ženách v penitenciárnej starostlivosti. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.[17]

Uvedené materiály podrobne popisujú účel, ciele, cieľovú skupinu, kritéria a kontraindikácie účasti v programe, priebeh a obsah programu, personálne, organizačné a materiálne predpoklady kladené na poskytovateľov programu. Kritériá pre prijatie páchateľa do programu sú:

- priznanie sa k násilnému činu,
- pripravenosť na spoluprácu a motivácia k zmene,
- postačujúce rečové znalosti a kognitívne schopnosti,
- vhodnosť z pohľadu psychického zdravia, emocionálnej odozvy, schopnosti vytvárať vzťahy,
- schopnosť participovať na procese skupinovej formy učenia,
- schopnosť zúčastňovať sa na stretnutiach skupiny v triezvom stave,
- pri aktuálnom partnerskom vzťahu – súhlas páchateľa so skutočnosťou, že poskytovateľ bude kontaktovať jeho partnerku s cieľom kontaktovať s informáciou o účasti páchateľa v programe, ponuky podpory pre partnerku, zistenia spätnej väzby s ohľadom na správanie páchateľa, informovanie o prerušení alebo ukončení účasti páchateľa v programe, alebo výstrahy v prípade zvýšeného nebezpečenstva pre partnerku,
- podpis dohody a dodržiavanie podmienok účasti v programe.

[16] Dostupné online: https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2016/02/Standardy-a-postupy-zavedenia-socialno-intervencnych-programov-pre-pachatelov-nasilia-na-zenach.pdf.

[17] Dostupné online: https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2016/02/Metodika-prace-s-pachatelmi-nasilia-na-zenach-v-penitenciarnej-starostlivosti-.pdf.

Kontraindikácie – kritériá vylučujúce účasť páchateľa v programe sú:

- psychické ochorenie neumožňujúce aktívnu účasť na skupinovom programe,
- akútne suicidálne tendencie,
- akútna problematika závislosti v štádiu, keď je primárne potrebná jej liečba,
- nepodpísanie dohody o spolupráci alebo nedodržanie dohodnutých podmienok.[18]

Personálnym predpokladom na poskytovanie tohto typu programu kladené na lektora sú:

- vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore psychológia, sociálna práca, pedagogika alebo v obdobnom príbuznom odbore,
- absolvovanie rodového scitlivovacieho tréningu a vzdelávania zameraného na prevenciu a elimináciu násilia na ženách,
- absolvovanie akreditovaného základného vzdelávania v oblasti práce s páchateľmi násilia na ženách v rozsahu minimálne 30 hodín pred začatím výkonu práce trénera,
- absolvovanie akreditovaného ďalšieho vzdelávania v rozsahu minimálne 100 hodín pri výkone práce trénera v programe pre prácu s páchateľmi,
- predchádzajúce skúsenosti s vedením skupín (poradenstvo, terapia, vzdelávanie,...),
- predchádzajúce skúsenosti s prácou s páchateľmi trestných činov alebo dostatočná reflexia vlastnej roly ako autority s ohľadom na vedenie skupiny páchateľov s povinnou účasťou,
- pripravenosť k sebareflexii a povinnosť kolegiálnej výmeny skúseností a supervízie.[19]

[18] VAVRO, R., FARKAŠOVÁ, K. (2016). Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchateľov násilia na ženách. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, s. 16 – 17.

[19] VAVRO, R., FARKAŠOVÁ, K. (2016). Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchateľov násilia na ženách. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, s. 23.

5 Zavádzanie sociálno-intervenčných programov do praxe

Vzhľadom na existenciu štandardov a metodík programov pre páchateľov domáceho násilia by bolo prirodzené sa domnievať, že orgány vykonávajúce trestné sankcie už tieto programy zabezpečujú. Skutkový stav v realizačnej oblasti však ďaleko zaostáva za zákonnými možnosťami, čo znamená, že programy pre páchateľov domáceho násilia nie sú systematicky ukladané a vykonávané. Z verejne dostupných zdrojov vyplýva,[20] že programy pre páchateľov domáceho násilia boli v rámci orgánov vykonávajúcich trestné sankcie realizované len v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže ako súčasť programu zaobchádzania vybranej skupiny odsúdených z ústavov na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou a Bratislava. Program bol realizovaný v roku 2016 Alianciou žien Slovenska ako pilotný projekt podporený grantom Nadácie otvorenej spoločnosti prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu. Tento pilotný projekt bol podkladom k vytvoreniu uvedenej metodiky práce s páchateľmi násilia v penitenciárnej starostlivosti.

Príčiny absencie ukladania a výkonu programov v praxi možno podľa nášho názoru nájsť v týchto oblastiach:

1. **Organizačno-kompetenčné nedostatky** – problematiku domáceho násilia síce koncepčne rieši rezort Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, avšak ten nedisponuje dostatočnými kompetenciami na zavedenie programov pre páchateľov domáceho násilia do justičnej praxe. Aktivitu pri zavádzaní programov do praxe a zainteresovanosť v problematike by mal prevziať rezort Ministerstva spravodlivosti SR.
2. **Náročné financovanie programov bez existujúceho systému zdrojového krytia** – jeden beh programu overovaného externým trénerským tímom Aliancie žien Slovenska v ústave Hrnčiarovce nad Parnou a Bratislave a financovaného z Finančného mechanizmu EHP a Nórskeho finančného mechanizmu v rámci programu SK09 Domáce a rodovo podmienené násilie (programové obdobie 2009 – 2014) predstavoval sumu približne 12 000 EUR. Z analýzy súčasnej štruktúry odsúdených mužov vyplýva, že len v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody by mohlo byť do programu predbežne zaradených 160 odsúdených ročne, čo pri

[20] Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016 (dostupná online: http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf).

prepočte podľa štandardov predstavuje minimálne 12 programov a sumu 144 tis. EUR ročne.[21]

3. **Nevybudovaná sieť akreditovaných poskytovateľov programov** – poskytovanie každého probačného programu by malo byť založené na princípe profesionálnej kompetencie, tzn. že konkrétny program môže vykonávať len fyzická alebo právnická osoba – poskytovateľ, ktorý bude spĺňať určené personálne, materiálne a organizačné štandardy. Hodnotenie naplnenia zadefinovaných štandardov by mal realizovať odborný orgán toho ústredného orgánu štátnej správy, ktorý je zodpovedný za výkon trestnej politiky štátu (keďže povinnosť zúčastniť sa programu je súčasťou výkonu sankcie uloženej oprávneným orgánom, tak je týmto orgánom podľa nášho názoru Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky).[22] Vzhľadom na skúsenosti z Českej republiky proces overovania profesionálnej kompetencie – akreditácie by nemal byť byrokraticky náročný, na druhej strane by malo nastavenie podmienok akreditácie príslušných programov spĺňať špecifické kritériá.[23]

6 Odporúčania de lege ferenda – záver

Vychádzajúc z uvedených nedostatkov a zahraničnej praxe navrhujeme vypracovať systém akreditačného konania, resp. inej formy štandardizácie pre jednotlivé restoratívne programy posilňujúce návrat odsúdených do rodinného prostredia a komunity – teda vypracovať systém pravidiel, kritérií a kontrolných mechanizmov na hodnotenie naplnenia zadefinovaných štandardov pre budúceho poskytovateľa programu. Tento systém by mal byť v kompetencii Ministerstva spravodlivosti SR ako odborného garanta trestnej politiky štá-

[21] V prípade zabezpečenia programu vlastnými zamestnancami – príslušníkmi je táto suma ešte vyššia – čistá práca na programe prepočítaná podľa štandardov zaberie trénerom pri 12 programoch 5 460 hodín práce – odhadované mzdové náklady + náklady na jeden kurz trénera by dosahovali podobnú hodnotu.

[22] Napr. v Českej republike je za hodnotenie naplnenia zadefinovaných štandardov probačných programov [obdoba povinností a obmedzení ukladaných podľa § 51 ods. 4 písm. g) Trestného zákona] zodpovedné Ministerstvo spravodlivosti ČR.

[23] LULEI, M., ZÁHORA, J., KURILOVSKÁ, L. Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax. In: Výchovné a probačné programy v sociálnej práci v trestnej justícii. EDUKOS, 2013.

tu a nadriadeného orgánu všetkým orgánom vykonávajúcimi trestné sankcie v SR.[24]

Súčasťou systému akreditačného konania by mal byť aj jasne zadefinovaný systém financovania programov. Financovanie programov z mimorozpočtových zdrojov (vrátane európskych fondov a grantov), resp. zdrojov mimovládnych organizácií ako poskytovateľov akreditovaných programov je podľa nášho názoru krátkodobé a rizikové, pretože v prípade obmedzenia zdrojov zo strany EÚ alebo mimovládnych organizácií sa nemusí zrealizovať potrebný počet programov. Z pohľadu istoty naplnenia účelu výkonu trestu a dlhodobej udržateľnosti sa nám najvýhodnejšie javí priame financovanie programov z kapitoly štátneho rozpočtu Ministerstva spravodlivosti SR.

Literatúra:

1. BABJAKOVÁ, L., SOPKOVÁ, E. Legislatívne úpravy domáceho násilia. Justičná revue, 54, 2002, č. 11.
2. DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. et al. Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
3. FARKAŠOVÁ, K. Násilie na ženách. In: FARKOŠOVÁ, K., MALÍKOVÁ, D., VAVRO, R., HUTTA, J., DOBROVODSKÝ, R. Sociálna inklúzia páchateľov domáceho násilia: Záverečná správa. Bratislava, 2014, s. 5 – 25.
4. HOLUBOVÁ, B. Programy pre prácu s mužmi – páchateľmi násilia na ženách v partnerských vzťahoch (Analýza modelov dobrej praxe). Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010. (dostupné online: http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2010/Holubova/Programy.pdf).
5. HREBÍKOVÁ, V. Problematika domáceho násilia v rovine psychologickej, sociálnej a právnej. Justičná revue, 2004, 56, č. 3.
6. KACAFÍRKOVÁ, M. Domácí násilí. Trestní právo, roč. 2, č. 5, 2002, s. 12.
7. LIEBMAN, M. Restorative justice/how it works. London: Jessice Kingsley Publisher, 2012. 472 s. ISBN 978-1-84310-074-4.

[24] Návrh systému akreditačného konania, pilotného overovania systému štandardizácie resocializačných a výchovných vzdelávacích programov a pilotnej akreditácie na príslušný resocializačný a výchovný vzdelávací program bude jednou z aktivít národného projektu Šanca na návrat realizovaného Generálnym riaditeľstvom zboru v rámci finančnej podpory Európskeho sociálneho fondu z operačného programu Ľudské zdroje. Začiatok implementácie je plánovaný na október tohto roka.

8. LULEI, M., ZÁHORA, J., KURILOVSKÁ, L. Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax. In: Výchovné a probačné programy v sociálnej práci v trestnej justícii. EDUKOS, 2013.
9. STRÉMY, T., KLÁTIK, J. Alterantívne tresty. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 288 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
10. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 352 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
11. VAVRO, R., FARKAŠOVÁ, K. Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchateľov násilia na ženách. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2016, s. 23.
12. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.
13. Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016 (dostupná online: http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf).

CURRENT CRIME COUNTERACTION POLICY IN UKRAINE

Stupnyk Yaroslav, Candidate of Law, Assoc. Professor

Faculty of Law, PHEI Uzhhorod National University, Ukraine

Abstract: The article covers the essence of the policy aimed at countering the crime as a social and public activity to determine the strategy and tactics to prevent criminal offenses and respond to their manifestations, as well as its relationship with anticriminal legal policy. The conclusion that these phenomena are related as a whole or in part. Since anticriminal legal policy is a system of ideas, principles, rules of anticriminal legal providing counteracting crime. The first type of policy is based on several areas of law and criminology. The basis of the second type of policy is the only anticriminal law. The main areas of anticriminal legal policy is the definition of the concept of a criminal offense and its forms, as well as the identification of means to respond to the commission of these offenses. It should be the main areas of anticriminal legal policy reflected in the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: politics; strategy; tactics; facilities; counteracting crime; the prevention of criminal offenses; responding to criminal offenses.

Each state, including Ukraine, must put out the huge barrier for mortal danger inspired by crime, which can be disastrous for particular people and for society as a whole. The task is extremely difficult because it requires consistency, coordination and joint efforts of a significant number of public bodies, institutions and public organizations of different profiles and destination. And this should be the subject of interest for the authorities, all civil society as a whole, and especially those categories of the population which are responsible for implementation of state decisions in the field of combating crime and other negative phenomena, which are interrelated with it.

The main purpose of the criminal policy of the state relates to: the maximum security of a person, human rights and freedoms of a citizen concerning criminal encroachments; active counteraction to organized crime; active counteraction to corruption; ensuring economic security of the state; protection of organs of the constitutional system.[1]

[1] Босхолов С. С. Основы уголовной политики: конституционньй, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекти. М.: «ЮрИнфо», 1999, с. 45–48.

At present, the authorities in Ukraine and the society itself have come to the understanding that it is impossible to solve the problems (eradicating causes and complete elimination of crime), which we were trying to solve in the field of criminal law, criminology, criminal-executive law, criminal procedural law, forensics and practical employees of the entire system of law enforcement agencies.

In modern conditions it is important to maximize the reduction of crime, to prevent the negative effects of causes and conditions and to organize the prevention of all forms of crime in time. It is important to keep criminality on a certain scale, which would be safe for the state and the population. In order to build an integrated system that can effectively influence the crime, it is necessary to formulate a fundamental trends within the state policy in the field of combating crime.

The legal literature expresses different points of view, which define the concept, content and purpose of the policy of combating crime in the modern period. It is obvious that in a broad sense, criminal law acts as a real guide and mobilizing power that puts the efforts of people and moves the mechanisms of influence to the causes of crime, to the very crime as a social phenomenon and to combating particular crimes. The crucial thing here is not to remain any of the crimimal control areas beyond the scope of these mechanisms.

Using the general provisions of the current state policy of combating crime, let's dwell on the analysis of its main issues and main directions.

It is received wisdom that politics expresses the functions of the state to manage one or another sphere of public life. The policy of combating crime is one of the main state instruments of combating crime, the mechanism of harmonization of social relations. It exists in the state along with other varieties of policy in the field of economics, ecology, demography, migration, etc.

The policy of combating crime as one of the areas of social policy – is a state policy in the field of crime prevention, which is the strategy and tactics of the combating itself. Strategy and tactics suggest answers to two perennial questions: what to do and how to do. The answer to the first question is strategy and to the second – tactics.

The current policy of counteraction to crime determines the main directions of influence on crime, forming a criminal, criminal-procedural and penal-correctional legislation.

Criminal policy is a part of the policy of combating crime, which produces the main tasks, principles, directions and objectives of criminal law influence on

crime, as well as means of their achievement, and is expressed in policy documents, norms of criminal law, acts of interpretation of norms and practices of their application.[2]

As a matter of fact, the state of the modern struggle against crime in our country can logically lead to the conclusion that Ukraine implements a realistic crime prevention policy that is scientifically grounded, professional and contains basic conceptual and program documents. Within this framework the state implements the reformation of the law-enforcement bodies, judicial sytem, the formation of juvenile justice, the work on the criminalization and decriminalization of socially dangerous acts.

Criminal policy manifests itself in certain forms (legislative, law enforcement and judicial), in the main areas in which the criminal-law, criminal-procedural, criminological, and forensic approaches are implemented. Agreeing with this release of the main forms and directions of the policy in the field of combating crime, one should pay attention to the partial lack of unity between them in the process of implementation. Thus, the legislative policy in a number of cases is corrected by the practice of applying these laws (judicial policy).

It should be noted that crime can not be prevented by criminal law measures only. Therefore, it would not be entirely right to limit the content of the anti-crime policy and to link it to the possibilities of the criminal law only.

In this regard, it is important to focus on the issue of the relationship of modern criminal and criminological policy in the field of counteracting crime.

Criminological science has great potential in shaping crime prevention policies. The latter can only be effective if the interaction between a well-established system of criminal and criminological measures is ensured. The criminal law should ensure in a timely manner the criminalization of acts that were previously not considered crimes and appeared in connection with the change of the situation. The same can be said about the decriminalization of acts in new realities. It is also necessary to solve the problems with identifying or eliminating (penalisation and delegitimization) certain types of criminal punishments and the conditions for their serving.

The effectiveness of criminal law measures can only be achieved if they are implemented under a well-built system of criminological measures that provide

[2] Побегайло З. Ф. Современная криминологическая ситуация и кризис уголовной политики. Российский криминологический взгляд., 2005, № 1, с. 21.

prevention or cessation of crimes, etc. The criminal law with its punitive and repressive methods will never solve the problem of crime.

Precisely crime prevention is a fundamental idea that allows us to speak about the existence of a criminological policy within a state policy of combating crime. Today, in Ukraine criminal law and criminal-executive policies are engaged in the prevention of crimes (not criminality!) using specific methods that have mostly punitive content. Crime prevention is not a part of their competence.

Modern criminological policy represents the activity of the state in the field of crime prevention. Criminological policy can be defined as part of the state's internal policy, the strategic component of the state policy of combating crime, the direction of the state's activity in protecting the individual, society and the state from criminal encroachments, which consists in preventing (warning) influence on the criminal, the causes and conditions of crime, in creating a system of effective preventive measures and effective management of this system.[3]

Criminological policy includes the prevention of objective and subjective factors that determine the existence of crime in Ukrainian society, the elimination of drawbacks and omissions in the system of prevention, the neutralization of the causes and conditions, the achievement of goals in the execution of punishment, the re-socialization of persons released from places of imprisonment.

The criminological component is an inseparable part of the policy of combating crime, which is implemented through a system of laws aimed at combating and preventing crime in general and its varieties in particular.

On the basis of the above mentioned information we may summarize that criminological policy is a strategy of counteraction to crime, and the rest of the branches is its tactics.

Strategy – the most important part of military science – the art of conducting major operations, campaigns and war in general. Setting itself the task of winning the war as a whole, the military strategy determines the direction of the main strike in such a way as to decide in advance the nature of operations for the entire war period. Tactics is part of the strategy, it is subordinated to it, its serving; methods of struggle used to achieve the intended purpose; tactics of identifing the ways and means, forms and methods to struggle that are most relevant

[3] Лопашенко Н. А. Уголовная политика. М.: Волтерс Клувер, 2009, с. 70–73.

to the specific situation at the moment and which most accurately provide strategic success (military affairs).[4]

Regarding the current policy of combating crime in Ukraine, it is appropriate to use both directions of „strategy and tactics" in combating crime at the same time – general (in relation to the system as a whole) and special (in relation to separate elements). However, it is possible to formulate not only the primary tactic tasks within the main sectors involved in the implementation of this policy but also to plan strategically adjusted long-term task of pursuing the ultimate goal.

Strategy and tactics in combating crime are applied in relation to the activities of the entire system of bodies directly involved in the implementation of the state policy of combating crime. It is important to predict tactics for choosing the most effective means and methods for carrying out activities without which it is impossible to develop an effective counteraction strategy. Based on this, it seems not entirely correct to attribute the strategy to the whole policy, and tactics – only to its branches.

The essence of crime prevention policy is the systematic analysis of measures to influence crime and the systematic implementation of these measures. At the same time, sociological information (about crime, its causes, effectiveness of measures of influence) in this system plays one of the key roles.

The consistent implementation of the policy of combating crime in social practice is not a simple task. The fact is that at the implementation stage, there is a significant number of both natural disasters and deliberate counteraction, which is very vividly illustrated, for example, in building a polar anti-drug policy to counter the spread of drugs during the existence of Soviet power and the fight against narcotization on the territory of Ukraine in modern period.

Thus, criminological component is inseparable part of modern penal policy, implemented through laws aimed at combating crime in general and its varieties in particular. The history of the formation and development of state policy of counteraction to crime in Soviet, post-Soviet and modern times was not always systematic, verified and consistent, characterized by mixed approaches, the presence of extremes in decision-making, the change of hard repressive measures to liberal and soft ones. In certain periods, it would be more correct to speak of the absence of state policy in the field of combating crime, since the

[4] Бокарев В. А. Кибернетика и военное дело. Философский очерк. М.: Воениздат, 1969, с. 31–33.

decisions taken were largely superficial, depended on random factors or on the mere desire of some representatives of the authorities.

Bibliography:

1. Босхолов С. С. Основы уголовной политики: конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекти. С.С. Босхолов, М.: «ЮрИнфо», 1999., 293 с.
2. Побегайло З. Ф. Современная криминологическая ситуация и кризис уголовной политики. Российский криминологический взгляд., 2005., № 1., С. 25–36.
3. Лопашенко Н. А. Уголовная политика. М.: Волтерс Клувер, 2009., 608 с.
4. Бокарев В. А. Кибернетика и военное дело. Философский очерк. М.: Воениздат, 1969., 287 с.
5. Ступник Я.В., Литвинов О.М. Кримінологічний аналіз механізму протидії наркозлочинності: монографія. Харків: Ніка Нова, 2012., 193 с.

KRIMINOLOGICKÁ ANALÝZA PÁCHANIA A POSTIHOVANIA VYBRANÝCH TRESTNÝCH ČINOV PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE[1]

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF COMMITTING AND PROSECUTING SELECTED CRIMES AGAINST LIFE AND HEALTH IN THE SLOVAK REPUBLIC[2]

JUDr. Štefan Zeman, PhD. – doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Abstrakt: Autori v príspevku vykonali kriminonolgickú analýzu páchania a postihovania trestných činov proti životu a zdraviu v SR. Vychádzali zo štatistík Ministerstva spravodlivosti SR a Generálnej prokuratúry SR. Popisujú páchanie násilnej kriminality od rekodifikácie trestného práva v Slovenskej republike až po posledný štatisticky spracovaný rok, teda v rozmedzí rokov 2006 až 2017. Analyzujú skladbu páchateľov z hľadiska pohlavia, veku, kriminálnej geografie, recidívy, vplyvu alkoholu. Popisujú najčastejšie spôsoby postihovania tejto trestnej činnosti v SR, analyzujú vybrané trestné činy proti životu a zdraviu. V závere autori sumarizujú viaceré dôležité zistenia.

Abstract: The authors made a criminological analysis of committing and prosecuting crimes against life and health in the SR. They based this paper on statistics from the Ministry of Justice of the SR and the General Prosecutor's Office of the Slovak Republic. They describe the committing of this criminality from the recodification of criminal law in Slovakia in 2006 to the last statistically processed year 2017. They analyze the composition of offenders in terms of gender, age, criminal geography, recidivism, alcohol influence. They describe the most common ways to prosecute this crime in the Slovak Republic, analyze selected crimes against life and health. In conclusion, the authors summarize several important findings.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

[2] This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Kľúčové slová: trestné činy proti životu a zdraviu v SR, páchateľ, recidíva, vplyv alkoholu, kriminalita mladistvých, tresty.

Key words: crimes against life and health in Slovak Republic, offender, recidivism, impact of alcohol, juvenile crime, punishments.

Úvod

Ľudský život nemožno nahradiť, lebo každý človek je jedinečná bytosť. Právo občanov na ochranu života a zdravia patrí preto medzi základné ľudské práva a slobody. V podmienkach Slovenskej republiky je zakotvené jednak v Ústave SR,[3] ako aj v rôznych medzinárodných dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná.[4] Rekodifikovaný a v súčasnosti platný a účinný Trestný zákon[5] dáva ochrane ľudského života a zdravia popredné miesto medzi ostatnými chránenými spoločenskými záujmami, čo zákonodarca demonštruje osobitne tým, že trestné činy proti životu a zdraviu[6] boli rekodifikáciou zaradené do I. hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Autori v príspevku ponúkajú pomerne rozsiahlu kriminologickú analýzu páchania a postihovania trestných činov proti životu a zdraviu v Slovenskej republike, a to najmä z pohľadu dostupných štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti SR a Generálnej prokuratúry SR. Ide o škálu údajov z obdobia rokov 2006 až 2017, z ktorých autori vyvodzujú viaceré dôležité závery, ktoré bude potrebné ešte ďalej dôkladne analyzovať.[7]

[3] Najmä v čl. 15 Ústavy SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

[4] Pozri napr. čl. 2 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce uverejnené v oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 102/1999 Z. z.

[5] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako Trestný zákon, resp. „TZ").

[6] Ďalej aj ako „TČ PŽaZ".

[7] Autori v tomto príspevku nadväzujú na už publikovaný výstup odprezentovaný na vedeckej konferencii organizovanej Akadémiou Policajného zboru SR v Bratislave v marci 2018, tento však významne rozšírili a čitateľom ponúkajú celé spektrum kriminologických zistení s ohľadom na páchanie a postihovanie trestnej činnosti proti životu a zdraviu v SR. Analyzujú nielen vývoj a dynamiku predmetnej kriminality, ale aj zloženie páchateľov z pohľadu ich pohlavia, veku, recidívy, vplyvu alkoholu, kriminálnej geografie. Následne ponúkajú prehľad postihovania tejto trestnej činnosti v SR, analyzujú vybrané trestné činy proti životu a zdraviu, najčastejšie spôsoby ukončenia vecí v predmetných trestných konaniach.

1 Páchanie trestných činov proti životu a zdraviu v SR v rokoch 2006 – 2017

Tabuľka 1 Odsúdení za TČ proti životu a zdraviu (I. hlava) v rokoch 2006 – 2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet odsúdených celkovo SR	25 764	27 067	28 681	30 953	31 179	30 110
Odsúdení za TČ PŽaZ	677 (2,6 %)	2 414 (8,9 %)	3 406 (11,8 %)	3 637 (11,8 %)	3 530 (11,3 %)	3 372 (11,2 %)
Ženy	63 (9,3 %)	191 (7,9 %)	310 (9,1 %)	336 (9,2 %)	314 (8,9 %)	318 (9,4 %)
Mladiství	25 (3,7 %)	125 (5,2 %)	212 (6,2 %)	171 (4,7 %)	163 (4,6 %)	136 (4 %)
Recidivisti	16 (2,4 %)	74 (3 %)	587 (17,2 %)	649 (17,8 %)	711 (20,1 %)	691 (20,5 %)
Alkohol	76 (11,2 %)	331 (13,7 %)	476 (14 %)	423 (11,6 %)	387 (10,9 %)	307 (9,1 %)

Tabuľka 2 Odsúdení za TČ proti životu a zdraviu (I. hlava) v rokoch 2012 – 2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Počet odsúdených celkovo SR	35 077	36 079	33 610	29 691	27 187	26 331
Odsúdení za TČ PŽaZ	3 167 (9 %)	3 171 (8,8 %)	3 128 (9,3 %)	2 786 (9,4 %)	2 677 (9,8 %)	2 578 (9,8 %)
Ženy	319 (10 %)	300 (9,5 %)	294 (9,4 %)	260 (9,3 %)	277 (10,3 %)	280 (10,8 %)
Mladiství	140 (4,4 %)	143 (4,5 %)	136 (4,3 %)	97 (3,5 %)	–	88 (3,4 %)
Recidivisti	622 (19,6 %)	640 (20,2 %)	567 (18,1 %)	522 (18,7 %)	511 (19 %)	448 (17,4 %)
Alkohol	325 (10,2 %)	281 (8,9 %)	272 (8,7 %)	198 (7,1 %)	174 (6,5 %)	184 (7,1 %)

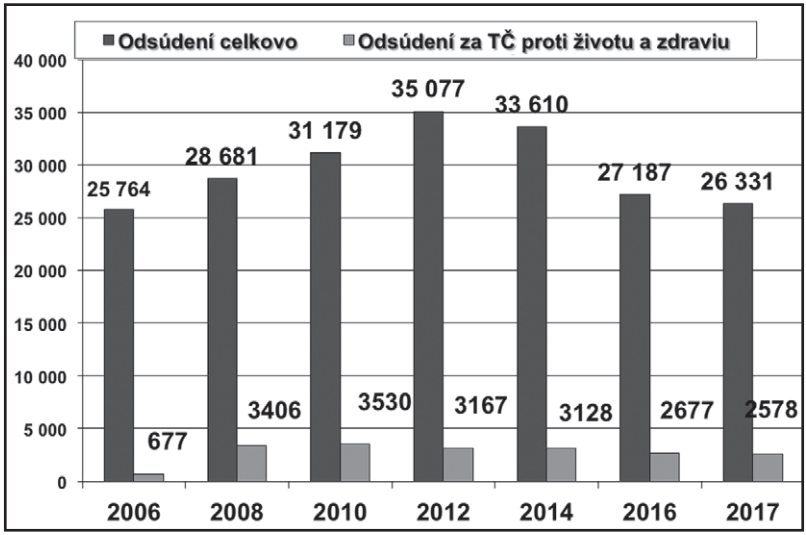

Graf 1 Dynamika počtu odsúdených za TČ proti životu a zdraviu v SR v r. 2006 – 2017

Zdroj: Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR 2006 – 2017.

K tabuľke č. 1, č. 2 a ku grafu č. 1:

To, že na Slovensku už dlhšiu dobu permanentne klesá registrovaná kriminalita, je často uvádzaný fakt. Od účinnosti nových, rekodifikovaných trestných kódexov až po súčasnosť, teda v období rokov 2006 – 2017 došlo k poklesu počtu políciou stíhaných osôb o takmer 19 % (r. 2006 – 52 962 stíhaných; r. 2017 – 42 927 stíhaných osôb).[8] Čo je však v tomto smere zaujímavé, od roku 2006 došlo k miernemu nárastu počtu odsúdených podľa rekodifikovaného TZ, a to o niečo vyše 2 % (r. 2006 – 25 764 odsúdených; r. 2017 – 26 331 odsúdených). Napriek tomu je trend v počte odsúdených osôb pozitívny, osobitne od roku 2013, keď počet odsúdených v Slovenskej republike celkovo dosiahol rekordnú hodnotu 36 079 osôb. Od tohto roku však ich počet dlhodobo klesá a v porovnaní so zatiaľ posledným štatisticky spracovaným kalendárnym rokom 2017 došlo v Slovenskej republike k poklesu počtu odsúdených až o 27 %

[8] K tomu pozri bližšie Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv, cit. 29. 9. 2018.

(r. 2013 – 36 079 odsúdených v SR; r. 2017 – 26 331 odsúdených osôb v SR).[9] V tomto smere je teda trend vývoja poznanej kriminality celospoločensky pozitívny. Otázka, akým spôsobom sa vyvíja latencia a sofistikovanosť páchania trestnej činnosti, resp. či a ako tento pokles ovplyvňuje napr. demografický vývoj v krajine, je však nepochybne na mieste.

Z hľadiska nami skúmanej trestnej činnosti, t. j. v prípade trestných činov proti životu a zdraviu v Slovenskej republike, osobitne treba vyzdvihnúť trvalý pokles počtu odsúdených osôb pre predmetné trestné činy v zmysle I. hlavy osobitnej časti TZ. Od roku 2009, kedy bolo historicky najviac odsúdených páchateľov za predmetnú kriminalitu, počet odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu permanentne klesá, a to až o 29 % (r. 2009 – 3 637 odsúdených za TČ proti životu a zdraviu podľa I. hlavy osobitnej časti TZ; r. 2017 – 2 578 odsúdených). To naznačuje **prvý dôležitý priebežný záver, že v Slovenskej republike skutočne dochádza k poklesu páchania trestných činov proti životu a zdraviu,** minimálne pokiaľ ide o prezentované absolútne čísla.

Na druhej strane je potrebné uviesť, že uvažovanie výlučne v absolútnych číslach môže byť mnohokrát scestné a namieste je skôr opatrnejší a komplexnejší prístup. Pri pohľade na pomerné zastúpenie počtu odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu na celkovom počte odsúdených v Slovenskej republike sa nám však už vyslovený priebežný záver zdá byť pravdivý a seriózny. Kým totiž v roku 2009 bolo z celkového počtu odsúdených až 11,8 % odsúdených práve za predmetnú trestnú činnosť, čo je historickým maximom, v roku 2017 toto číslo dosiahlo len 9,8 %, čo je pokles za sledované obdobie takmer o 17 %. Možno tak vysloviť **druhý dôležitý záver, že v súčasnosti je až každý desiaty odsúdený páchateľ v Slovenskej republike odsúdeným za TČ proti životu a zdraviu.**

Kriminálna geografia nám v tejto oblasti prináša ďalší dôležitý záver. **Najviac odsúdených za TČ proti životu a zdraviu je každoročne v Bratislavskom kraji**, pričom toto číslo dosahuje v sledovanom období rokov 2006 – 2017 priemerne až takmer 20 %. Nasleduje Košický kraj (13 %) a Nitriansky kraj (13 %).[10]

Napokon možno uviesť ďalšie dôležité zistenie, ktorým je vek páchateľov predmetnej trestnej činnosti. Zo štatistík Generálnej prokuratúry SR vyplýva, že **s významným náskokom sa trestných činov proti životu a zdraviu dopúšťajú páchatelia vo veku 22 – 30, resp. 31 – 40 rokov.** Páchatelia z týchto dvoch ve-

[9] K tomu pozri Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné na: http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm, cit. 29. 9. 2018.

[10] Ibidem.

kových kategórií predstavujú až okolo 35 % zo všetkých osôb, voči ktorým bolo vedené trestné stíhanie pre trestné činy proti I. hlave osobitnej časti TZ.[11]

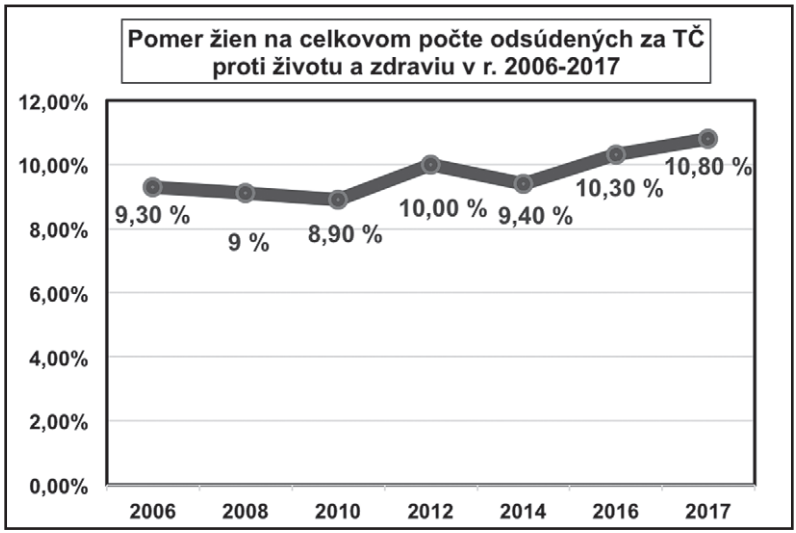

Graf 2 Dynamika pomeru žien na celkovom počte odsúdených za TČ proti životu a zdraviu

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2006 – 2017.

Ku grafu č. 2:

Ďalšou dôležitou skutočnosťou, ktorú je potrebné prezentovať, je zastúpenie žien na páchaní predmetnej kriminality.

Ženy predstavujú dlhodobo asi 15 % z celkového počtu odsúdených v Slovenskej republike, čiže len každý 6. – 7. odsúdený je ženského pohlavia, čo je za sledované obdobie priemerne asi 4 500 odsúdených žien ročne (v r. 2006 bolo z 25 764 celkovo odsúdených 3 611 žien; v r. 2013 bolo z 36 079 celkovo odsúdených až 5 267 žien; v r. 2017 bolo z 26 331 odsúdených 4 365 žien).

V prípade TČ proti životu a zdraviu je však ich pomer výrazne nižší. Za sledované obdobie rokov 2006 – 2017 to prakticky znamená, že **medzi odsúdený-**

[11] K tomu pozri Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2008 – 2017. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html, cit. 30. 9. 2018.

mi za túto trestnú činnosť je len 9,4 % osôb ženského pohlavia, čiže až každý desiaty odsúdený za TČ proti životu a zdraviu je žena (r. 2006 – 63 odsúdených žien za tieto trestné činy; r. 2017 – 280 odsúdených žien). Súdy tak odsudzujú za sledované obdobie každoročne priemerne asi 270 žien za TČ proti životu a zdraviu (v roku 2009 bolo historické maximum na úrovni 336 odsúdených žien za trestné činy proti životu a zdraviu podľa I. hlavy osobitnej časti TZ v Slovenskej republike).

Najviac žien je za túto trestnú činnosť s prehľadom odsúdených v Bratislavskom kraji (napr. v r. 2006 – 80 v BA kraji, čo tvorilo vyše 25 % z celkového počtu odsúdených žien za túto trestnú činnosť; r. 2017 – 47 v BA kraji, čiže okolo 17 %).

Zarážajúcim zistením je však tá skutočnosť, že zastúpenie žien na tejto trestnej činnosti, s menšími výchylkami, narastá. V sledovanom období ide dokonca o nárast zastúpenia žien medzi odsúdenými za trestné činy proti životu a zdraviu až o 16 % (pozri graf 2). Kým totiž ženy tvorili v roku 2006 medzi odsúdenými za predmetnú kriminalitu len 9,3 %, tento pomer vzrástol v roku 2017 na zatiaľ historické maximum od rekodifikácie a dosiahol hodnotu 10,8 %.

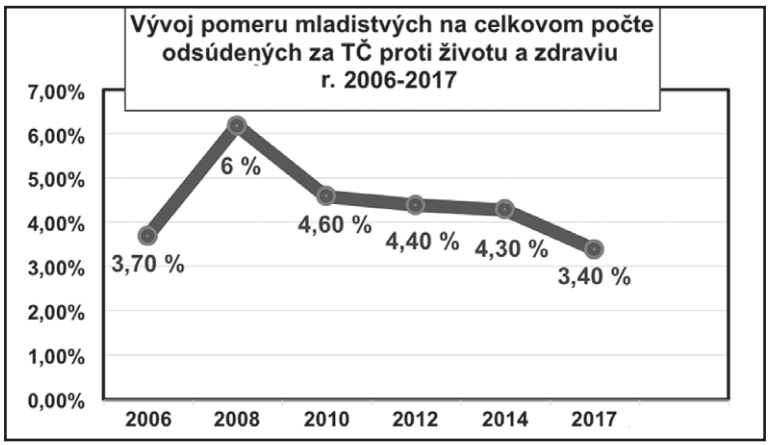

Graf 3 Dynamika pomeru mladistvých na celkovom počte odsúdených za TČ PŽaZ

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2006 – 2017.

Ku grafu č. 3:

Medzi odsúdenými osobami v Slovenskej republike celkovo tvoria mladiství za sledované obdobie rokov 2006 – 2017 podiel okolo 5,5 % páchateľov, čo je priemerne asi 1 650 odsúdených mladistvých za rok (r. 2006 bolo odsúdených 1 584 mladistvých, ktorí tak tvorili 6,1 % zo všetkých odsúdených v SR; r. 2017 bolo odsúdených 1 043 mladistvých, ktorí tvorili 4 % z odsúdených v SR celkovo).

Zastúpenie mladistvých odsúdených konkrétne za TČ proti životu a zdraviu je však o niečo nižšie. To potrvdzuje ten fakt, že **medzi odsúdenými páchateľmi za predmetnú kriminalitu predstavujú mladiství v sledovanom období priemerne len asi 4,4 %, pričom ich zastúpenie trvalo každoročne klesá** a v súčasnosti dosiahlo historické minimum od rekodifikácie (r. 2006 – 3,7 % odsúdených bolo mladistvých; r. 2008 – historicky najviac, až 6,2 % odsúdených za TČ proti životu a zdraviu bolo mladistvých; r. 2017 – mladiství predstavovali už len 3,4 % z odsúdených páchateľov za predmetnú kriminalitu).

Najviac odsúdených mladistvých za TČ proti životu a zdraviu je v sledovanom období v Prešovskom kraji (napr. v r. 2014 bolo v Prešovskom kraji odsúdených 38 zo 136 celkovo odsúdených mladistvých za predmetnú kriminalitu, čo činilo až 28 %).

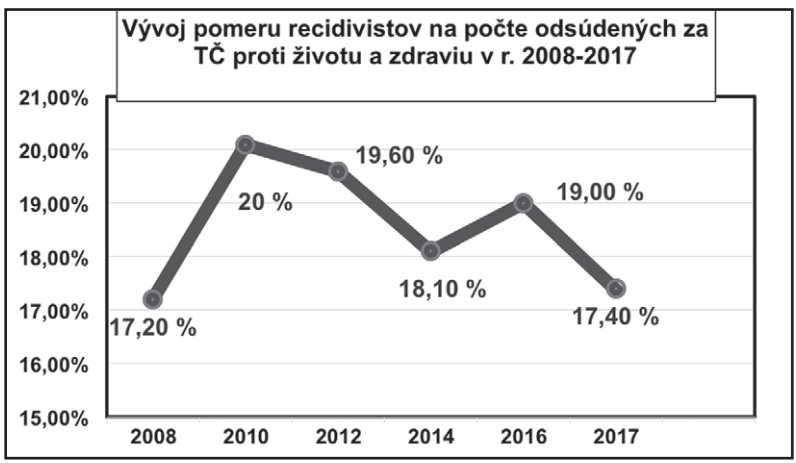

Graf 4 Dynamika pomeru recidivistov na celkovom počte odsúdených za TČ PŽaZ

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2008 – 2017.

Ku grafu č. 4:

Súdom uznaní recidivisti tvoria v sledovanom období rokov 2008 – 2017[12] medzi odsúdenými osobami celkovo asi 30 % páchateľov, čo činí ročne priemerne okolo 9 100 odsúdených recidivistov (r. 2008 – z počtu 28 681 odsúdených celkovo v SR bolo 8 013 páchateľov uznaných recidivistami, t. j. asi 28 %; v r. 2010 dosiahol pomer recidivistov až 31,7 %; r. 2017 – z celkového počtu 26 331 odsúdených bolo recidivistami uznaných 7 508 páchateľov, t. j. asi 28,5 %).

Problematika recidívy v prípade odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu vykazuje tieto charakteristické črty: **pomer odsúdených recidivistov je v sledovanom období ani nie 19 %.** Zdá sa, že napriek miernemu poklesu v absolútnych číslach, recidíva si pri tejto kriminalite predsa len drží svoje stabilné zastúpenie, v zmysle ktorého je priemerne každý piaty odsúdený za TČ proti životu a zdraviu uznaný recidivistom (r. 2008 – 587 odsúdených recidivistov, čo tvorilo asi 17,2 % z odsúdených páchateľov; r. 2017 – 448 odsúdených recidivistov, t. j. asi 17,4 %). Pomer recidivistov tak v sledovanom období trvalo osciluje okolo 19 % z celkového počtu odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu (historické maximum tento pomer dosiahol v roku 2011, keď bolo z 3 372 odsúdených za predmetnú kriminalitu až 691 recidivistov uznaných súdom, čo činilo 20,5 %).

Z hľadiska krajov je prevažne najviac odsúdených recidivujúcich páchateľov v Bratislavskom kraji (napr. v roku 2010 bolo zo 711 recidivistov odsúdených až 162 v BA kraji, t. j. asi 23 %; v roku 2017 bolo najviac recidivujúcich páchateľov TČ proti životu a zdraviu odsúdených takisto v BA kraji, a to 96 z celkového počtu 448 recidivistov, t. j. asi 21,5 %).

[12] Pokiaľ ide o problematiku recidívy, Ministerstvo spravodlivosti SR uvádza vo svojich štatistických ročenkách relevantné údaje v tomto segmente kriminality až od r. 2008.

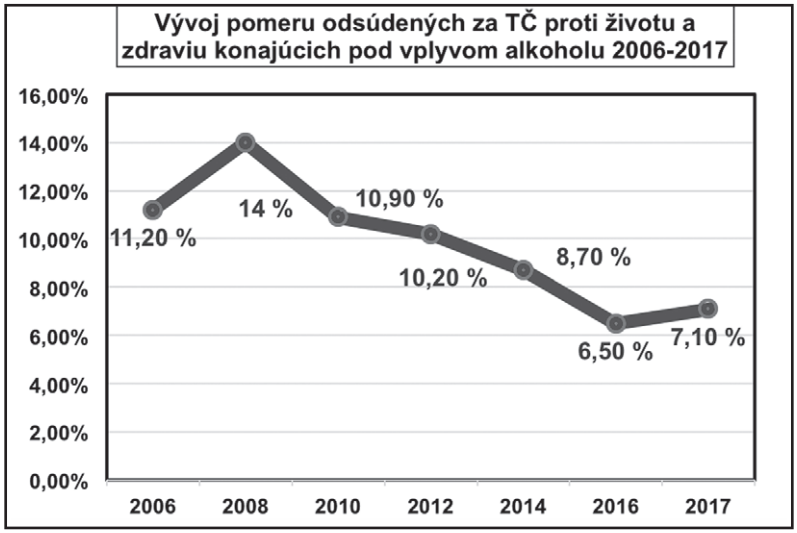

Graf 5 Dynamika pomeru odsúdených za TČ PŽaZ konajúcich pod vplyvom alkoholu

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2006 – 2017.

Ku grafu č. 5:

V prípade odsúdených za TČ proti životu a zdraviu je páchateľom pod vplyvom alkoholu v sledovanom období rokov 2006 – 2017 priemerne okolo 285 osôb za rok, čo znamená, že približne **každý desiaty odsúdený páchateľ sa predmetnej trestnej činnosti dopustil pod vplyvom alkoholu** (r. 2006 sa z celkového počtu 677 odsúdených za TČ proti životu a zdraviu dopustilo trestného činu pod vplyvom alkoholu 76 páchateľov, t. j. 11,2 %; v r. 2016 toto číslo kleslo na historické minimum 174 alkoholom ovplyvnených páchateľov z 2 677 odsúdených, t. j. už len 6,5 %). Od roku 2008 pritom dochádza k **masívnemu poklesu počtu odsúdených, ktorí sa TČ proti životu a zdraviu dopustili pod vplyvom alkoholu, a to až takmer o 50 %** (r. 2008 – 14 % odsúdených sa činu dopustilo pod vplyvom alkoholu; r. 2017 – už len 7,1 % odsúdených).

Z hľadiska kriminálnej geografie je **najvyšší pomer odsúdených páchateľov konajúcich pod vplyvom alkoholu dlhodobo v Košickom kraji**, kde takíto páchatelia tvoria priemerne okolo 20 % odsúdených.

2 Postihovanie trestných činov proti životu a zdraviu v SR v rokoch 2006 – 2017

Tabuľka 3 Tresty uložené za TČ proti životu a zdraviu v SR v rokoch 2006 – 2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Odsúdení za TČ PŽaZ	677	2 414	3 406	3 637	3 530	3 372
NEPO	121 (18 %)	338 (14 %)	495 (15 %)	552 (15 %)	587 (16 %)	600 (18 %)
PODM.	425 (63 %)	1 507 (62 %)	2 095 (62 %)	2 462 (68 %)	2 333 (66 %)	2 158 (64 %)
Peňažný trest	61 (9 %)	217 (9 %)	324 (10 %)	376 (10 %)	353 (10 %)	336 (10 %)
Iný samostatný trest	58 (8,6 %)	313 (13 %)	453 (13,3 %)	223 (6,1 %)	232 (6,6 %)	245 (7,3 %)

Tabuľka 4 Tresty uložené za TČ proti životu a zdraviu v SR v rokoch 2012 – 2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Odsúdení za TČ PŽaZ	3 167	3 171	3 128	2 786	2 677	2 578
NEPO	551 (17 %)	474 (15 %)	532 (17 %)	474 (17 %)	459 (17 %)	431 (17 %)
PODM.	1 994 (63 %)	2 144 (68 %)	2 024 (65 %)	1 782 (64 %)	1 707 (64 %)	1 662 (65 %)
Peňažný trest	297 (9,4 %)	254 (8 %)	269 (9 %)	276 (10 %)	250 (9,3 %)	248 (9,6 %)
Iný samostatný trest	276 (8,7 %)	251 (7,9 %)	259 (8,3 %)	225 (8,1 %)	261 (9,7 %)	224 (8,7 %)

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2006 – 2017.

K tabuľke č. 3 a č. 4:

V predmetných tabuľkách poskytujeme komplexnú syntézu dostupných štatistických údajov z dielne Ministerstva spravodlivosti SR o spôsoboch postihovania páchateľov odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu v zmysle I. hlavy osobitnej časti TZ v období od rekodifikácie až po súčasnosť, teda v rozmedzí rokov 2006 až 2017.

Prvým dôležitým faktom je, že **súdy v rozhodujúcej miere ukladajú odsúdeným podmienečné tresty odňatia slobody**, ktoré si prakticky stabilne držia priemer okolo 65 %, čo znamená, že takmer v 2/3 prípadov súd páchateľom TČ proti životu a zdraviu uložil práve podmienečný trest odňatia slobody. Najviac sa ich spravidla ukladá v Košickom kraji, približne v 70 % prípadov bol uložený práve podmienečný trest.

Druhým najpočetnejším trestom sa stabilne ukazuje nepodmienečný trest odňatia slobody, ktorý súdy ukladajú páchateľom predmetnej kriminality v 16 % prípadov. Najvyššie percento nepodmienečných trestov odňatia slobody sa ukladá v Bratislavskom a v Trnavskom kraji, a to približne v 20 % – 25 % prípadov.

Tretím najčastejšie ukladaným trestom je peňažný trest, ukladaný ako samostatný. V zásade si takisto udržiava stabilné zastúpenie, súdy ho ukladajú približne v 9,5 % prípadov, čo je v porovnaní s ukladaním samostatného peňažného trestu celkovo v SR takmer dvojnásobok.[13] Najviac sa ukladá v Bratislavskom a Žilinskom kraji, kde sa ukladal 13 % – 18 % odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu.

3 Niekoľko poznámok k páchaniu a postihovaniu vybraných TČ proti životu a zdraviu[14]

V tejto časti príspevku budeme vychádzať zo štatistických údajov Generálnej prokuratúry SR, ktoré systematicky zverejňuje až od roku 2008. Pokúsili sme sa analyzovať nasledujúce trestné činy z I. hlavy osobitnej časti TZ:

[13] K tomu pozri napr. MAŠĽANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Nástroje restoratívnej justície v aplikačnej praxi SR – vývojové trendy a postrehy. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov.* Praha: Leges, 2017, s. 124 – 148.

[14] Zistenia v tejto kapitole príspevku sú zatiaľ len čiastkové, keďže systematická, podrobná analýza autormi stále ešte prebieha a postupné výsledky budú priebežne publikované v rámci vedeckého projektu, ktorého súčasťou je aj tento príspevok.

- § 144 TZ – Úkladná vražda,
- § 145 TZ – Vražda,
- § 147 až 148 TZ – Zabitie,
- § 149 TZ – Usmrtenie,
- § 155 až 158 TZ – Ublíženie na zdraví,
- § 171 až 173 TZ – Nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi.

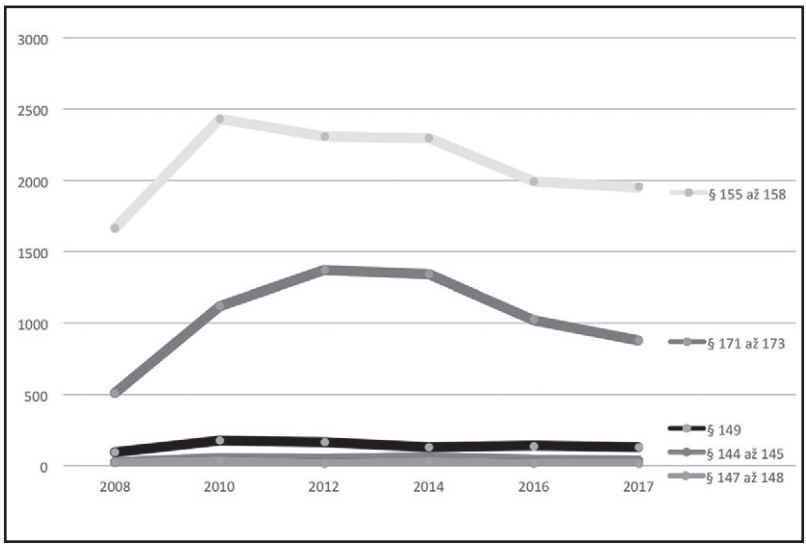

Graf 6 Dynamika počtu odsúdených za vybrané TČ proti životu a zdraviu v SR r. 2008 – 2017

Zdroj: Ročenky Generálnej prokuratúry SR za roky 2008 – 2017.

Ku grafu č. 6:

Predmetný graf uvádza dynamiku počtu odsúdených za vybrané trestné činy proti životu a zdraviu podľa I. hlavy osobitnej časti TZ.

Zo štatistík GP SR vyplýva, že **dlhodobo najpočetnejším trestným činom proti životu a zdraviu v SR z hľadiska počtu odsúdených je TČ úmyselného ublíženia na zdraví** (§ 156 TZ, každoročne sa priemerne zaň odsúdi okolo 1 200 osôb), po ktorom nasledujú „drogové TČ (§ 171 až § 172 TZ, okolo 1 000 odsúdených ročne).

K najzávažnejším patrí TČ úkladnej vraždy (§ 144 TZ, každoročne okolo 7 – 8 odsúdených), **TČ vraždy** (§ 145 TZ, priemerne za sledované obdobie okolo 33 odsúdených), **ako aj TČ zabitia** (§ 147 až § 148 TZ, za ktorý sa každoročne odsudzuje okolo 21 páchateľov) **a TČ usmrtenia** (§ 149 TZ, za ktorý dochádza v sledovanom období rokov 2008 – 2017 k odsúdeniu priemerne 140 páchateľov ročne).

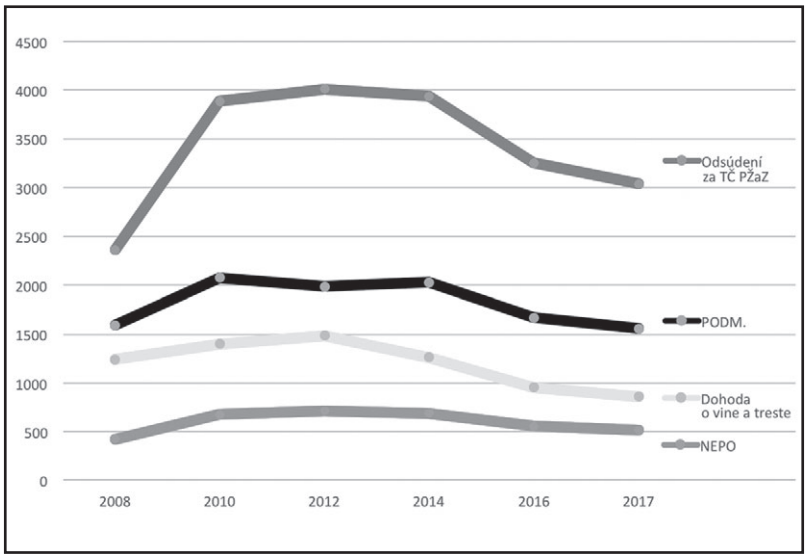

Graf 7 Vývoj počtu odsúdených a ich postihovania za TČ proti životu a zdraviu 2008 – 2017

Zdroj: Ročenky Generálnej prokuratúry SR za roky 2008 – 2017.

Ku grafu č. 7:

Z hľadiska postihovania predmetnej trestnej činnosti možno z údajov Generálnej prokuratúry SR vyvodiť čiastkový záver, že **najčastejším spôsobom ukončenia trestného stíhania v prípadoch trestných činov proti životu a zdraviu je odsúdenie páchateľa**. V týchto prípadoch potom **spravidla dochádza k uloženiu podmienečného trestu odňatia slobody** (v rokoch 2008 – 2017 v priemere 52 % prípadov). Nepodmienečné tresty odňatia slobody sa ukladajú asi len 17 % odsúdených.

Z hľadiska alternatívnych procesných spôsobov ukončenia trestného stíhania v prípadoch TČ proti životu a zdraviu sa suverénne najčastejšie aplikuje inštitút dohody o vine a treste (v priemere okolo 1 250 schválených dohôd ročne).

Napokon niekoľko poznámok k veku stíhaných a odsúdených páchateľov trestných činov proti životu a zdraviu v SR. **Väčšina páchateľov sa pohybuje vo veku 22 – 30 rokov, resp. 31 – 40 rokov.** Alarmujúcim je však v tomto kontexte zistenie, že mladiství páchatelia sa každoročne dopúšťajú stoviek trestných činov proti životu a zdraviu, pričom osobitne vysoký je ich podiel najmä pri drogových tresných činoch, ako aj pri vraždách. Predmetné segmenty budú predmetom ďalšieho dôkladného štúdia.

Záver

Problematika trestnoprávnej ochrany života a zdravia je nepochybne stále aktuálna. Ľudský život a zdravie sú zákonom chránené záujmy, ktoré musia mať v každej demokratickej spoločnosti a v právnom štáte najvyššiu prioritu.

V príspevku sme prezentovali viacero zaujímavých zistení, ku ktorým sme dospeli v rámci študovania dostupných údajov Ministerstva spravodlivosti SR za roky 2006 – 2017, a hoci sme zatiaľ vykonali len čiastočnú analýzu páchania a postihovania trestnej činnosti proti životu a zdraviu v SR, tak ako je upravená v zmysle I. hlavy osobitnej časti TZ, niektoré trendy sa nám javia ako mimoriadne pozoruhodné. Sledovali sme osobitne dynamiku počtu odsúdených za predmetnú kriminalitu, ich zloženie podľa pohlavia a veku, kriminálnu geografiu páchania tejto kriminality, účasť mladistvých na nej, vplyv alkoholu pri páchaní týchto trestných činov, ako aj otázku recidívy v tejto oblasti. Je nepochybné, že zistené trendy si zaslúžia ďalšiu hlbšiu, komplexnejšiu analýzu.

Z hľadiska prezentovaných zistení za sledované obdobie možno uviesť tieto čiastkové závery:

- V Slovenskej republike reálne dochádza k poklesu páchania trestných činov proti životu a zdraviu, a to tak v absolútnych číslach, ako aj z hľadiska pomeru odsúdených za predmetnú kriminalitu na celkovom počte odsúdených v Slovenskej republike.
- V súčasnosti je až každý desiaty odsúdený páchateľ v Slovenskej republike odsúdeným za trestný čin proti životu a zdraviu.

- Najviac odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu je každoročne v Bratislavskom kraji.
- S významným náskokom sa trestných činov proti životu a zdraviu dopúšťajú páchatelia vo veku 22 – 30, resp. 31 – 40 rokov.
- Medzi odsúdenými za túto trestnú činnosť je len 10 % osôb ženského pohlavia, čo činí každoročne priemerne okolo 270 odsúdených žien pre predmetnú kriminalitu.
- Najviac žien je za túto trestnú činnosť s prehľadom odsúdených v Bratislavskom kraji.
- Zarážajúcim zistením je však tá skutočnosť, že zastúpenie žien na tejto trestnej činnosti, s menšími výchylkami, narastá.
- Mladiství predstavujú medzi odsúdenými páchateľmi za predmetnú kriminalitu v sledovanom období priemerne len asi 4,4 %, pričom ich zastúpenie trvalo každoročne klesá. Ročne dochádza k odsúdeniu priemerne asi 130 mladistvých za trestné činy proti životu a zdraviu.
- Mladiství sú zapojení najmä do „drogových" trestných činov.
- Najviac odsúdených mladistvých za trestné činy proti životu a zdraviu je v sledovanom období v Prešovskom kraji.
- Pomer odsúdených recidivistov v sledovanom období dlhodobo osciluje okolo 19 %.
- Z hľadiska krajov je prevažne najviac odsúdených recidivujúcich páchateľov v Bratislavskom kraji.
- Každý desiaty odsúdený páchateľ sa predmetnej trestnej činnosti dopustil pod vplyvom alkoholu.
- Dlhodobo však dochádza k masívnemu poklesu počtu odsúdených, ktorí sa trestných činov proti životu a zdraviu dopustili pod vplyvom alkoholu, v sledovanom období až o 50 %.
- Najvyšší pomer odsúdených páchateľov konajúcich pod vplyvom alkoholu je trvalo v Košickom kraji.
- Súdy v 2/3 prípadov ukladajú odsúdeným podmienečné tresty odňatia slobody.
- Druhým najpočetnejším trestom sa stabilne ukazuje nepodmienečný trest odňatia slobody, ktorý súdy ukladajú páchateľom v tejto oblasti v 16 % prípadov.

Literatúra:

1. MAŠĽANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Nástroje restoratívnej justície v aplikačnej praxi SR – vývojové trendy a postrehy. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov.* Praha: Leges, 2017, s. 124 – 148.
2. VRÁBLOVÁ, M., ZEMAN, Š. Trestné činy proti životu a zdraviu v SR – vývojové trendy a postrehy. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov zo 6. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 170 – 179. ISBN 978-80-8054-765-3.
3. Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné na: http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm, cit. 29. 9. 2018.
4. Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv, cit. 29. 9. 2018.
5. Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2008 – 2017. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html, cit. 30. 9. 2018.

MLADISTVÝ AKO OBEŤ TRESTNÝCH ČINOV PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU

YOUTHFUL AS A VICTIM OF CRIMINAL ACTS AGAINST LIFE AND HEALTH

JUDr. Martin Bobok

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: Príspevok bude analyzovať postavenie mladistvého ako obete v trestnom konaní s dôrazom na páchanie trestnej činnosti proti životu a zdraviu. Bude poukazovať na osobitosti pri výsluchu mladistvého v trestnom konaní, pričom rozoberie jeho špecifiká najmä v súvislosti s výsluchom pri násilných trestných činoch. Charakterizuje vplyv novoprijatého zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov na danú problematiku.

Abstract: The contribution will analyze the position youthful as victims in criminal proceedings with an emphassis on committing crimes against life and health. It will point out to peculiarities of the youthful´s hearing in criminal proceedings, detailing its specifics, especially in connetction with the investigation of violent crimes. It characterize the impact of the newly adoptet Act. no. 274/2017 Z.z. on victims of crimes and on the amendment and supplementation of certain laws on the given issue.

Kľúčové slová: mladistvý, obeť, trestný čin, život, zdravie, trestné konanie.

Key words: youthful, victim, criminal act, life, health, criminal proceeding.

Úvod

V súčasnej modernej a rýchlo sa vyvíjajúcej spoločnosti, kde sa často poukazuje na snahu o zdokonaľovanie a rozvíjanie moderných technológií, ktoré majú pomáhať k zjednodušeniu životu človeka a naplneniu jeho životných potrieb, sa mnohokrát zabúda na zachovanie tradičných základných ľudských hodnôt, medzi ktoré patrí život človeka, jeho zdravie a ich ochrana. Je potrebné pouká-

zať na fakt, že v dnešnej modernej spoločnosti existujú problémy, medzi ktoré patrí napríklad sociálna nerovnosť jednotlivých sociálnych vrstiev spoločnosti. Mnohokrát sa stáva, že práve uvedená nerovnosť býva dôvodom, keď sa v rodinách stávajú mladiství obeťami trestnej činnosti. Nemožno sa však domnievať, že mladiství sa stávajú obeťami trestnej činnosti výlučne len v prostredí rodiny. Obeťami trestnej činnosti sa môžu stať aj v inom prostredí. Môžu to byť pohostinstvá, škola, spoločenské podujatia, internet a pod. Napriek tomu, že sa spoločnosť venuje prevencii a výchove, možno pozorovať neustále sa opakujúce násilie, respektíve páchanie trestnej činnosti ohrozujúce život a zdravie mladistvých. V dôsledku uvedeného sa zákonodarca, ale aj inštitúcie zaoberajúce sa a zodpovedné za túto problematiku snažia prijímať a vykonávať opatrenia, ktoré by zamedzili a v čo najväčšej miere odstránili tento negatívny spoločenský jav. V súvislosti s uvedeným je potrebné poukázať aj na prijímanie rôznych právnych predpisov a vykonávanie novelizácií existujúcich právnych predpisov. Nielen Slovenská republika, ale aj Európska únia, ktorej je súčasťou, sa spomínané opatrenia snaží realizovať, čo sa prejavuje napríklad v prijímaní rôznych smerníc, nariadení, odporúčaní a pod.

Na posilnenie práv a postavenia obete bol prijatý zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako akási ich základná garancia. Jeho prijatím sa vykonali transpozície smerníc Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004, čím sa v podstate uvedené smernice stali súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky. Prijatie uvedeného zákona malo za následok aj niekoľko novelizácií týkajúcich sa napríklad ustanovení o výsluchoch svedkov, výsluchoch osôb mladších ako 18 rokov, teda aj mladistvých, ustanovení o zmieri, o dohode o vine a treste a pod.

1 Pojem mladistvý a trestné činy proti životu a zdraviu a ich trestnoprávne aspekty

Dieťa ako osoba, ktorá nie je schopná mnohokrát sa samostatne rozhodovať a niekedy ani rozpoznať následky svojho konania, má právnymi predpismi nielen v Slovenskej republike priznanú právnu ochranu. Významným právnym predpisom upravujúcim starostlivosť o deti je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Trestnoprávne predpisy taktiež priznávajú osobám mladším ako 18 ro-

kov určité špecifické postavenie. Pre trestnoprávnu problematiku je potrebné poukázať na skutočnosť, že pojem mladistvý, maloletý a dieťa nemožno stotožňovať. Trestnoprávne predpisy upravujú pojmy dieťa a mladistvá osoba. Definíciu pojmu maloletá osoba možno vyvodiť z Občianskeho zákonníka. „*Maloletí majú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku.*“[1] Z predmetného ustanovenia však nevyplýva, respektíve nie je možné určiť hranicu, v akom okamihu už maloletá osoba nie je maloletou. Uvedené je možné definovať na základe § 8 Občianskeho zákonníka, ktorý deklaruje, že plnoletosť sa nadobúda dovŕšením 18. roku veku, pričom plnoletosť možno nadobudnúť aj skôr, a to uzavretím manželstva. Na základe uvedeného teda možno dospieť k záveru, že základný civilnoprávny predpis Občiansky zákonník rozumie maloletú osobu ako osobu, ktorá ešte nedosiahla vek plnoletosti. Predmetná definícia, respektíve vymedzenie, je pre trestnoprávne predpisy nekomplexná. Trestnoprávna zodpovednosť fyzickej osoby je určená hranicou dosiahnutia 14. roku veku.[2] Z uvedeného vyplýva, že aj maloletá osoba, respektíve dieťa, je pri dosiahnutí hranice určitého veku trestne zodpovedná, aj keď ešte nemá spôsobilosť na vykonávanie právnych úkonov v plnom rozsahu. Nielen z uvedených dôvodov Trestný poriadok charakterizuje pojem mladistvá osoba, pričom je nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že každá mladistvá osoba je podľa trestnoprávnych predpisov zároveň dieťaťom. Mladistvým je poskytovaná pomerne široká trestnoprávna ochrana, čo vyplýva aj z trestnoprávnych predpisov.

Trestný zákon v skutkových podstatách jednotlivých trestných činov priznáva ich páchateľom prísnejší postih v prípade, ak je spáchaný na chránenej osobe, pričom za chránenú osobu sa považuje aj dieťa. „*Dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak tento zákon neustanovuje inak.*“[3] Za priťažujúcu okolnosť sa považuje, ak páchateľ zviedol na spáchanie trestného činu mladistvého, v čom je v podstate taktiež vyjadrené špecifické postavenie mladistvého a jeho ochrana trestnoprávnymi predpismi.

Pre právnu prax, repektíve zjednotenie výkladu uvedených pojmov, by bolo vhodné do Trestného zákona zakomponovať legálnu definíciu pojmu maloletá osoba, pričom by sa predišlo nezrovnalostiam týkajúcich sa výkladu a zamieňa-

[1] Pozri § 9 zákona č. 40/ 1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

[2] Pri trestnom čine sexuálneho zneužívania (podľa § 201 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov) je trestne zodpovednou osobou osoba, ktorá v čase spáchania skutku dovŕšila 15. rok veku.

[3] Pozri § 127 ods. 1 zákona č. 300/ 2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

niu si pojmov maloletý a mladistvý. Rovnako je možné uvažovať nad zosúladením pojmov dieťa a osoba mladšia ako 18 rokov v trestnoprávnych predpisoch, pričom je na uváženie, či by nebolo vhodné len používanie pojmu osoba mladšia ako 18 rokov.

Trestný poriadok rovnako ako Trestný zákon poskytuje mladistvým ako obetiam trestných činov špecifickú ochranu. Je potrebné zdôrazniť skutočnosť, že Trestný poriadok nedefinuje pojem obeť, ale definuje pojem poškodený, pričom definícia pojmu obeť, ale aj obzvlášť zraniteľná obeť je uvedená v zákone č. 274/2017 o obetiach trestných činov, pričom Trestný poriadok oba tieto pojmy používa. V tejto súvislosti medzi obzvlášť zraniteľné obete v zmysle uvedeného zákona patrí aj dieťa, teda aj mladistvý. Pojmy obeť trestného činu a poškodený nie sú totožné, pričom na základe uvedeného zákona môže byť za určitých okolností obeť zároveň v postavení poškodeného v trestnom konaní. Poškodeným môže byť okrem fyzickej aj právnická osoba a obeťou môže byť len fyzická osoba.[4] Z predmetného vyplýva, že aj mladistvý, v prípade ak je obeťou určitého trestného činu, môže byť v trestnom konaní za určitých okolností v postavení svedka – poškodeného.

Novoprijatý zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov taktiež definuje pojem dieťa, pričom dieťa zaraďuje medzi obzvlášť zraniteľné obete trestných činov, ktorým Trestný poriadok priznáva špecifické postavenie.[5] V súvislosti s uvedeným je potrebné konštatovať, že aj keby dieťa nebolo v uvedenom zákone zaradené medzi obzvlášť zraniteľné obete trestných činov, má v Trestnom poriadku priznané špecifické postavenie. Niektoré jeho ustanovenia, napríklad § 134 a § 135 deklarujú procesné podmienky pri výsluchu obzvlášť zraniteľných osôb a výsluchu osôb mladších ako 18 rokov, pričom aj napriek tomu, že dieťa sa považuje za obzvlášť zraniteľnú obeť, je potrebné rozlišovať, kedy sa pri jeho výsluchu uplatní § 135 a nie § 134 Trestného poriadku.

Trestné činy proti životu a zdraviu sú upravené v prvej hlave osobitnej časti Trestného zákona. Uvedená hlava je tvorená z troch dielov, kde prvý diel tvoria trestné činy proti životu, druhý trestné činy proti zdraviu a tretí trestné činy ohrozujúce život a zdravie. Skutkové podstaty trestných činov v tomto diele chránia najzákladnejšie spoločenské hodnoty, ktorými sú život a zdravie osôb. S úmyslom zákonodarcu zaradiť ich do prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona

[4] JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů*. Praha: Leges, 2013, s. 14.

[5] Pozri § 3 ods. 1 písm. c) zákona č. 274/ 2017 Z. z. o obetiach trestných činov znení neskorších predpisov.

možno jednoznačne súhlasiť. V prvom diele sú skutkové podstaty trestných činov, pri ktorých sa ich vykonaním spôsobí smrť osoby alebo usmrtenie ľudského plodu. Z uvedeného vyplýva, že následkom konania pri uvedených trestných činoch je spôsobenie smrti určitej osobe. Medzi tieto trestné činy patria napríklad úkladná vražda, vražda, zabitie, nedovolené prerušenie tehotenstva. Je potrebné spomenúť, že v prípade, ak obeťou uvedených trestných činov bol mladistvý, ktorý sa považuje podľa Trestného zákona za chránenú osobu, skutkové podstaty jednotlivých trestných činov upravujú pre páchateľov pôsobiacich na takéto obete prísnejšie trestné sadzby.[6] Každý z trestných činov uvedených v tomto diele obsahuje vo svojej skutkovej podstate určitý prvok násilia.

V druhom diele prvej hlavy sú uvedené trestné činy proti zdraviu, pre ktoré je charakteristické, že naplnením ich skutkovej podstaty dôjde k spôsobeniu ujmy na zdraví obete. Medzi tieto trestné činy patria ublíženie na zdraví a neoprávnené odoberanie orgánov, tkanív a buniek a nezákonná sterilizácia. Skutkové podstaty oboch trestných činov chránia zdravie fyzickej osoby, pričom v prípadoch, že je obeťou trestného činu ublíženia na zdraví mladistvý, páchateľ takéhoto trestného činu sa posudzuje podľa prísnejšej trestnej sadzby.

V treťom diele uvedenej hlavy sú upravené skutkové podstaty trestných činov ohrozujúcich život a zdravie. Je potrebné uviesť, že nielen pri predmetných trestných činoch dochádza k ohrozeniu týchto hodnôt, pričom Trestný zákon upravuje v ďalších svojich dieloch osobitnej časti trestné činy, pri ktorých dochádza k ohrozeniu života a zdravia, avšak pri trestných činoch v prvej hlave je ich primárnym objektom ohrozenie života alebo zdravia.[7] Z predmetných trestných činov medzi najfrekventovanejšie patria ohrozovanie pohlavnou chorobou, nedovolená výroba omamných, psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi, šírenie toxikománie, podávanie alkoholických nápojov mládeži, neposkytnutie pomoci. Väčšina z uvedených trestných činov v predmetnom diele v kvalifikovaných skutkových podstatách upravuje, že pokiaľ je trestný čin spáchaný na chránenej osobe, táto skutočnosť podmieňuje použitie prísnejšej trestnej sadzby pre páchateľa.[8]

[6] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon s komentárom*. 4. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2018, s. 250.

[7] IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 56.

[8] Špecifickým trestným činom upraveným v uvedenom diele je trestný čin podávania alkoholických nápojov mládeži, kde sú obeťou pri tomto trestnom čine výlučne osoby mladšie ako 18 rokov, to znamená, že aj mladiství.

2 Viktimizácia mladistvých pri trestných činoch proti životu a zdraviu

Pojem viktimizácia znamená proces, v ktorom nastáva poškodzovanie a spôsobovanie ujmy, pričom z osoby, ktorej je ujma spôsobovaná sa stáva obeť trestného činu. V prípadoch, keď sú obeťami trestných činov mladiství, prežívanie a negatívne pôsobenie dôsledkov trestných činov na nich bezpochyby vplýva horšie ako na plnoleté skúsenejšie osoby. Viktimizácia má tri fázy: primárnu, sekundárnu a terciárnu. Primárna viktimizácia – je to ujma spôsobená bezprostredne vykonaním trestného činu, pričom medzi vykonaním trestného činu a spôsobenou ujmou nie je žiadny časový odstup.[9] Sekundárna viktimizácia – je to ujma spôsobená po trestnom čine. Ide najmä o negatívne spomienky obete na trestný čin, pričom na obeť trestného činu po jeho spáchaní pôsobia rôzne vplyvy. Terciárna viktimizácia znamená, že obeť trestného činu sa po veľkom časovom odstupe po jeho spáchaní nevie vyrovnať s jeho dôsledkami.[10]

Mladiství ako obete trestných činov proti životu a zdraviu utrpia spáchaním trestného činu ujmu rôzneho charakteru. Fyzická ujma spočíva v spôsobení rôznych zranení. Emocionálna ujma súvisí so samotnými psychickými prejavmi obete po spáchaní trestného činu. Navonok sa vôbec nemusí prejavovať, obeť však môže túto ujmu pociťovať (nespavosť, nesústredenosť, bojazlivosť a pod.). Sekundárne rany vznikajú v priebehu sekundárnej viktimizácie a napriek chýbajúcim výraznejším materiálnym znakom môžu zraňovať obeť oveľa viac a silnejšie ako primárne rany.

Špecifickým trestným činom v kontexte s problematikou mladistvých a trestných činov proti životu je trestný čin podávania alkoholických nápojov mladistvým. *„Kto sústavne podáva alebo vo väčšom množstve podá osobe mladšej ako osemnásť rokov alkoholické nápoje, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“*[11] V súvislosti s predmetným trestným činom je potrebné poznamenať, že mladistvý sa neustále psychicky a fyzicky vyvíja, a preto u neho môže konzumácia alkoholu spôsobiť vážne zdravotné následky. Patrí medzi ne otrava alkoholom

[9] VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 53.

[10] Mnohokrát dôjde aj k odškodneniu zo strany páchateľa, ale aj napriek tomu obeť stále negatívne vníma a prežíva dôsledky spáchanie trestného činu. V samotných situáciách, pri ktorých sa obeť nevie vyrovnať s ujmou vzniknutou v dôsledku spáchania trestného činu, je potrebné mnohokrát vyhľadať odbornú pomoc, ktorú poskytujú obetiam organizácie zaoberajúce sa danou problematikou.

[11] Pozri § 175 zákona č. 300/ 2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

alebo závislosť na užívaní alkoholických nápojov. Predmetom útoku pri uvedenom trestnom čine budú osoby mladšie ako 18 rokov bez ohľadu na skutočnosť, že by nadobudli plnoletosť uzavretím manželstva už pred dovŕšením ich osemnásteho roku.[12] Sústavnosť uvedeného trestného činu znamená opakované a neustále podávanie alkoholických nápojov mladistvým, pričom pri hodnotení, či bol uvedený znak naplnený, sa vždy prihliada na mravný stupeň vývoja dieťaťa ako obete. Podávanie alkoholických nápojov vo väčšom množstve sa taktiež hodnotí v závislosti na konkrétnom prípade a konkrétnej obeti, pričom je potrebné uvedomiť si, že každý alkoholický nápoj obsahuje rôzne percento objemu alkoholu.

Mladiství ako osoby neplnoleté často prežívajú samotné vyšetrovanie trestného činu negatívnym spôsobom. Uvedené sa deje napríklad aj v dôsledku negatívneho vplyvu médií na samotné konanie. Rovnako je potrebné poukázať na skutočnosť, že mladiství vzhľadom na ich rozumovú vyspelosť nemusia vždy uviesť všetky údaje, respektíve všetky okolnosti spáchania trestného činu pri ich výsluchu, v dôsledku čoho je páchateľ mnohokrát vyšetrovaný za menej závažné konanie, akého sa v skutočnosti dopustil.[13] Rovesníci obetí v prípadoch, že sú mladiství sa k nim často správajú neadekvátne. Mnohokrát sa stáva, že na túto skutočnosť majú voči obeti nepríjemné pripomienky, narážky alebo ju od seba izolujú a neuvedomujú si, aké negatívne dôsledky to môže na obeti zanechať.[14] Ďalej je potrebné uvedomiť si skutočnosť, obzvlášť pri páchaní trestných činov proti životu a zdraviu, že je nemožné očakávať a predvídať skutočnosť, že daná osoba sa stane obeťou trestného činu. Na základe spomenutého teda možno konštatovať, že pripraviť sa na to, že niekto sa stane obeťou trestného činu je nereálne. V prípadoch mladistvých obetí trestných činov je prežívanie negatívnych pocitov po spáchaní činu intenzívnejšie ako pri plnoletých, najmä vzhľadom na ich psychickú nevyzretosť, neskúsenosť a zraniteľnosť, pričom odborníkmi sú mladsitví považovaní za rizikovú skupinu, práve v súvislosti s procesom ich osamostatňovania.[15] Mladistvý v prípade, že sa stane obeťou trestného činu mnoho raz prestane dôverovať nielen priateľom, ale aj členom svojej rodiny, keď nieke-

[12] PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2006, s. 36.

[13] Po spáchaní trestného činu mladistvý môžu trpieť pocitom izolácie či už v prostredí školy, kamarátov, dokonca aj v samotnej rodine.

[14] VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 73.

[15] PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2006, s. 47.

dy začne premýšľať nad otázkou, kto ďalší z nich sa stane obeťou. Niekedy negatívne prežívanie pocitov po spáchaní trestného činu môže dôjsť až do štádia, keď prestane byť schopný samostatne konať a rozhodovať sa.

Mladistvý ako obeť trestného činu je bezprostredne po jeho spáchaní zaskočený, nepripravený a najviac zraniteľný, pričom prežíva pocity bezradnosti, neistoty, slabosti a úzkosti. Po určitej dobe po spáchaní činu si postupne začne uvedomovať, že bol na ňom spáchaný trestný čin a začne sa s tým vyrovnávať. Tu je dôležitá najmä pomoc a pochopenie okolia a prostredia, v ktorom sa pohybuje. Napokon sa s ujmou a dôsledkami spôsobenými trestným činom vyrovná, čo je v podstate obdobie, ku ktorému sa pri práci s obeťou trestného činu snaží okolie dospieť. V tomto období obeť na spáchanie trestného činu síce nezabudne, ale s touto skutočnosťou sa vyrovná a berie to ako súčasť minulosti vo svojom živote.

Spáchanie trestného činu na každého mladistvého pôsobí inak. Čo sa týka samotnej reakcie okolia na spáchaný trestný čin, u mladistvých je dôležitá pomoc a podpora rodičov, resp. osoby, ktorá mu je najbližšia. Takáto osoba by mala mladistvého pochopiť, vedieť s ním komunikovať a poradiť mu. Rodina by mala byť najmotivujúcejším, najbezpečnejším a najvhodnejším miestom na výchovu sociálneho cítenia.[16] Je samozrejmosťou, že takáto nápomocná osoba by mala mladistvého dobre poznať, čo je však pravdepodobné vzhľadom na skutočnosť, že spolu žijú v jednej domácnosti. V súvislosti s uvedeným je potrebné poukázať, že aj takéto osoby môžu byť pri spáchaní predmetných trestných činov ich páchateľmi. V takýchto prípadoch je nevyhnutná pomoc inštitúcií zaoberajúcimi sa ochranou obetí trestných činov a ochranou mladistvých.

V niektorých situáciách môže v súvislosti s danou obeťou trestného činu nastať aj takzvaná reviktimizácia. Znamená to, že obeť trestného činu sa stane znovu jeho obeťou. Uvedená situácia je špecifická, pričom spáchanie ďalšieho trestného činu voči tej istej obeti na ňu pôsobí veľmi negatívne. Obzvlášť, ak je takouto obeťou mladistvý. Trestné činy proti životu a zdraviu majú vo svojich skutkových podstatách v Trestnom zákone vo veľkej väčšine zakomponovaný prvok násilia. Ak sa mladiství stanú obeťami takýchto trestných činov, často na nich bolo páchané násilie. V tomto prípade pri reviktimizácii obeť trpí omnoho intenzívnejšie. Ak mladistvý predtým, ako sa stane obeťou trestného činu, vedie bezproblémový život a nemá žiadne koflikty ani nepriateľov, spáchanie trestné-

[16] FALTIN, M. *Delikvencia detí a mladistvých*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972, s. 96.

ho činu na jeho osobnosti zanechá negatívne následky. Je obtiažne určiť, prečo sa mladistvý stane obeťou trestného činu opakovane. Na danú problematiku prevláda v odbornej diskusii mnoho názorov. Jedným z nich je, že mladistvý sa stane opakovane obeťou trestného činu len úplnou náhodou, pričom páchateľ si ho za svoju obeť vopred nevybral. Jednoducho sa len ocitol v nesprávnej dobe na nesprávnom mieste. Druhý názor deklaruje, že mladistvý má určité vlastnosti (povahové, výzorové), respektíve navštevuje určité miesta, ktoré ho predurčujú k tomu, aby sa stal viacnásobnou obeťou násilnej trestnej činnosti.[17] Je však potrebné spomenúť, že v prípade, ak sa niekto stane obeťou trestného činu, pričom to v ňom, samozrejme, zanechá negatívne následky, môže si uvedomiť, akého konania sa má vyvarovať, aby sa obeťou trestného činu znovu nestal.

3 Vykonávanie úkonov trestného konania v prípadoch trestnej činnosti páchanej na mladistvých

Jeden zo základných trestnoprávnych predpisov a základný procesný predpis v rámci trestného konania, Trestný poriadok, taktiež vyjadruje špecifické postavenie mladistvých. Deklaruje, že ak je ako svedok vypočúvaná osoba mladšia ako 18 rokov, pričom osoba mladšia ako 18 rokov môže byť aj v postavení svedka – poškodeného vypočúvaná v súvislosti s vecami, ktorých oživovanie by mohlo nepriaznivo ovplyvňovať jej duševný a mravný vývoj, treba výsluch vykonávať obzvlášť ohľaduplne a tak, aby sa výsluch v ďalšom konaní už nemusel opakovať. K tomuto výsluchu sa obligatórne priberie psychológ alebo znalec a zástupca orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý sa priberie v prípade, že nie je na tomto výsluchu prítomný opatrovník. *„Ak to môže prispieť k správnemu vykonaniu výsluchu, prizve sa k výsluchu aj zákonný zástupca alebo pedagóg. Pred vypočutím svedka podľa prvej vety orgán činný v trestnom konaní prekonzultuje spôsob vedenia výsluchu so psychológom alebo znalcom, ktorý bude pribraný k výsluchu, a ak je to potrebné, aj s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, zákonným zástupcom alebo pedagógom tak, aby sa zabezpečilo správne vykonanie výsluchu a predišlo sa druhotnej viktimizácii.*“[18] Trestný poriadok deklaruje, aby bol mladistvý v trestnom konaní vypočúvaný spravidla len jedenkrát. Uvedené ustanovenie slúži najmä k tomu, aby sa mla-

[17] VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 85.

[18] Pozri § 135 ods. 1 zákona č. 301/ 2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

distvý nemusel zúčastňovať opakovaných výsluchov, pričom v ďalšom konaní má byť takáto osoba vypočutá opakovane len výnimočne. Pokiaľ má byť mladistvý vypočutý opakovane v prípravnom konaní, musí dať na takýto úkon súhlas prokurátor.[19] V súvislosti s výsluchom mladistvých v trestnom konaní sa deklaruje aj skutočnosť, že ak má byť vypočúvaná mladistvá osoba v postavení svedka, respektíve svedka – poškodeného, pričom pri výpovedi je v postavení blízkej alebo zverenej osoby, uvedený výsluch by sa nemal opakovať. Ak sa takýto výsluch opakuje, je to len vo výnimočných prípadoch, pričom je potrebné mať na pamäti nebezpečenstvo ovplyvnenia výpovede mladistvého zo strany osoby, voči ktorej vypovedá alebo nebezpečenstvo strachu pred skutočnosťou, že mladistvý už nebude chcieť opakovane uviesť skutočnosti, ktoré uviedol pri prvom výsluchu, pretože si ich nebude pamätať, bude sa hanbiť, bude si vymýšľať, bude mať strach a pod. V týchto prípadoch musí dať na vykonanie úkonu súhlas zákonný zástupca alebo opatrovník mladistvého, pričom vykonanie dôkazu pred súdom je možné na základe prehratia obrazovo-zvukového záznamu z daného úkonu alebo oboznámením jeho písomného prepisu.[20] Je potrebné poukázať na skutočnosť, či je na prospech konania prítomnosť všetkých osôb zúčastňujúcich sa na výsluchu mladistvého v trestnom konaní. Môžu nastať situácie, keď mladistvý bude neistý, bojazlivý a ostýchavý práve pod vyplvom skutočnosti, že sa na jeho výsluchu zúčastňuje veľké množstvo osôb. Ako ďalší problém možno považovať vykonanie výsluchu prostredníctvom obrazovo-zvukového zariadenia, pričom je potrebné si zodpovedať otázku, či bude mladistvému príjemnejší výsluch bez tohto zariadenia alebo s ním.[21]

Všetky uvedené špecifiká týkajúce sa výsluchu mladistvých, ale nielen tých (všetkých osôb mladších ako osemnásť rokov) sa uplatnia, aj keď sú vypočúvaní ako svedkovia a ich vek nie je známy, pričom u nich existuje dôvod domnievať sa, že je osobou mladšou ako 18 rokov, až kým sa nepreukáže opak.[22] To znamená, že ak sa pri uvedených osobách preukáže, že sú staršie ako 18 rokov, uvedené špecifiká sa na ne neuplatňujú, pričom sa pri výsluchoch týchto osôb postupuje ako pri výsluchoch plnoletých. Čo sa týka ustanovenia deklarujúceho, že

[19] V súvislosti s uvedeným možno poukázať aj na skutočnosť, že v konaní pred súdom možno vykonať dôkaz za stanovených podmienok aj prečítaním zápisnice.

[20] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok s komentárom.* 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2017, s. 368.

[21] Na mieste je aj otázka, či by nepostačovalo namiesto obrazovo-zvukového zariadenia použiť len zvukové zariadenie na nahrávanie zvuku.

[22] Pozri § 135 ods. 5 zákona č. 301/ 2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

u spomenutých osôb musí existovať reálny dôvod sa domnievať, že ide o osobu mladšiu ako 18 rokov, možno konštatovať, že zákon presne nešpecifikuje, o aký dôvod má ísť. Je potrebné teda konštatovať, že zákon neuvádza, kde je hranica medzi akceptovateľným a neakceptovateľným dôvodom. Napríklad vypočúvaná osoba je plnoletá a má mladistvý vzhľad, pričom nemá pri sebe občiansky preukaz a vypočúvajúci subjekt sa domnieva, že je mladšia ako 18 rokov, aj keď ona tvrdí, že už je plnoletá, ale nevie to nijakým spôsobom preukázať. Na základe výkladu zákona je možné konštatovať, že uvedený dôvod je možné akceptovať, pretože zákon presne nešpecifikuje, o aký dôvod musí ísť. Je potrebné aj uviesť, že v danom príklade nie každý vypočúvajúci subjekt môže hodnotiť vek osoby podľa vzhľadu rovnako, pretože uvedené hodnotenie je vždy subjektívne. V súvislosti s uvedeným je možné, že s plnoletou osobou bude zaobchádzané ako s mladistvým, pričom sa počas trestného konania preukáže, že uvedená osoba je staršia ako 18 rokov. Na základe uvedeného sa pri ďalších procesných úkonoch, respektíve výsluchoch, už bude s predmetnou osobou zaobchádzať ako s plnoletou.

Mladistvý ako obeť trestného činu má podľa Trestného poriadku aj ďalšie oprávnenia, pričom niektoré súvisia aj s vykonávaním jednotlivých úkonov Trestného poriadku. Medzi tieto oprávnenenia patria napríklad právo na vykonávanie a navrhovanie dôkazov, keď počas priebehu trestného konania môže toto právo využiť. Má napríklad aj právo zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a právo dať súhlas na schválenie zmieru. Ďalším z významných úkonov, ktoré má mladistvý právo vykonať, je právo podávať opravné prostriedky proti jednotlivým rozhodnutiam v trestnom konaní. Mladistvý má v trestnom konaní aj ďalší diapazón oprávnení, ktoré môže v trestnom konaní využiť.

Záver

Mladistvý ako neplnoletá osoba neustále fyzicky a mentálne sa vyvíjajúca patrí v trestnom práve medzi najzraniteľnejšie obete. Spoločnosť si uvedomuje, že takýmto osobám je potrebné priznať a právne garantovať ochranu. Najprecíznejšiu právnu ochranu mladistvým ako obetiam trestných činov poskytujú trestnoprávne normy, ktoré sú v dôsledku zabezpečovania trestnoprávnej ochrany mladistvým mnohokrát novelizované. Uvedené poukazuje aj na snahu zákonodarcu o to, aby trestnoprávne predpisy a ich novelizácie reflektovali na potreby a aktuálne požiadavky spoločnosti. Pri vymedzení pojmu mladistvý možno

poukázať na potrebu odlišovať ho od pojmu maloletý, pričom sa obidva tieto pojmy vyskytujú v judikatúre súdov v Slovenskej republike, avšak trestnoprávne predpisy legálnu definíciu pojmu maloletý postrádajú. Pre zjednodušenie právneho výkladu možno uvažovať nad zavedením jednotných pojmov maloletá osoba, mladistvá osoba, dieťa aj plnoletá osoba v súkromnoprávnych aj verejnoprávnych predpisoch. Keďže pod pojmom maloletý súkromné právo rozumie akúkoľvek osobu, ktorá nedosiahla plnoletosť, teda zväčša osobu mladšiu ako 18 rokov. Mladistvý podľa trestnoprávnych predpisov je však len osoba od 14 do 18 rokov, pričom podľa súkromnoprávnych predpisov ide stále len o osobu neplnoletú.

Trestnoprávne predpisy poskytujú mladistvým ochranu napríklad v podobe prísnejšieho postihovania páchateľov v prípadoch, že ich obeťami sú mladiství. Rovnako je možné poukázať na skutočnosť, že zákonodarca sa snažil uľahčiť postavenie mladistvého ako obete trestného činu v trestnom konaní, a to konkrétne tým, že stanovil podmienky a postup, ktorý musí byť dodržaný pri uskutočňovaní jeho výsluchu, uvedomujúc si zraniteľnosť jeho osobnosti. V súvislosti s uvedeným možno konštatovať, že na posilnenie ochrany mladistvého pred rizikom traumatizujúceho opakovania výsluchu v trestnom konaní Trestný poriadok upravil určitý postup, ktorý musí byť pri jeho výsluchu ako jednom zo základných úkonov trestného konania dodržaný. Samotná aplikácia uvedených ustanovení, ktoré boli novelizované zákonom č. 274/ 2017 Z. z. o obetiach trestných činov v znení neskorších predpisov v praxi ukáže, aký vplyv budú mať tieto ustanovenia na samotný priebeh trestného konania. V súvislosti s uvedeným možno konštatovať, či prítomnosť väčšieho počtu osôb spolu s kamerovým zariadením pri výsluchu mladistvého bude mať na neho, ako aj na priebeh celého úkonu pozitívny vplyv. Nehovoriac o potrebe administratívnej a technickej vybavenosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ale aj o potrebe zosúladenia práce viacerých osôb pri príprave a vykonávaní uvedených úkonov.

Pri analýze uvedenej problematiky najmä z kriminologického aspektu je možné konštatovať, že v uvedenj oblasti je potrebné celospoločenské vzdelávanie a aktivita. Je potrebné zaoberať sa aj myšlienkou obligatórneho zakomponovanie nutnosti psychologickej, respektíve odbornej pomoci pre obeť trestného činu v prípade, že nie je plnoletá. Je potrebné, aby právne predpisy týkajúce sa uvedenej oblasti reflektovali požiadavky spoločnosti. V nadväznosti na uvedené možno spomenúť vzdelávanie v uvedenej oblasti v médiách, na školách, kultúrnych podujatiach a pod.

K mladistvým ako k obetiam trestných činov obzvlášť, ak sa stanú obeťami trestných činov proti životu a zdraviu, kde skutkové podstaty týchto trestných činov chránia najzákladnejšie hodnoty v spoločnosti, je potrebné vždy pristupovať špecificky, odborne a zodpovedne. Uvedené si bezpochyby uvedomuje aj zákonodarca pri prijímaní legislatívy týkajúcej sa predmetnej problematiky, pričom aj úkony v trestnom konaní týkajúce sa mladistvých osôb sú v trestnom konaní zdĺhavejšie a administratívne náročnejšie. Otázkou je však, či spomenutá náročnosť pri vykonávaní týchto úkonov na druhej strane nesťažuje prácu orgánom, ktoré ich vykonávajú do takej miery, že nie sú schopné naplniť požiadavku rýchlosti a efektívnosti trestného konania, či v niektorých prípadoch dokonca účel samotného trestného konania.

Literatúra:

1. ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok s komentárom*. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2017. 971 s. ISBN 978-80-8155-070-6.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon s komentárom*. 4. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2018. 978 s. ISBN 978-80-8155-076-8.
3. FALTIN, M. *Delikvencia detí a mladistvých*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972. 114 s.
4. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2010. 625 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
5. JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů*. Praha: Leges, 2013. 263 s. ISBN 978-80-87576-49-6.
6. PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2006. 167 s. ISBN 80-7160-207-8.
7. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2016. 168 s. ISBN 978-80-247-4849-8.
8. Zákon č. 274/ 2017 Z. z. o obetiach trestných činov v znení neskorších predpisov.
9. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
10. Zákon č. 301/ 2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
11. Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
12. Zákon č. 40/ 1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

TRESTNÝ ČIN VRAŽDY A TRESTNÝ ČIN ÚKLADNEJ VRAŽDY – APLIKAČNÉ POZNATKY

CRIMINAL OFFENCE OF MURDER AND CRIMINAL OFFENCE OF ASSASSINATION – APPLICATION FINDINGS

JUDr. Natália Hangáčová[1] **–** ***Mgr. Lukáš Turay***[2]

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky/
Faculty of Law, Comenius University in Bratislava, Department of Criminal Law, Criminology and Criminalistics

Abstrakt: Trestný čin vraždy sa od trestného činu úkladnej vraždy odlišuje najmä v spôsobe spáchania trestného činu, a to s vopred uváženou pohnútkou pri trestnom čine úkladnej vraždy. V roku 2017 Najvyšší súd Slovenskej republiky zjednotil výklad a rozhodovaciu prax vo vzťahu k § 144 odsek 1, odsek 2 písm. e) a § 140 písm. a) Trestného zákona. Najvyšší súd vo svojom stanovisku uviedol, že spáchanie trestného činu úkladnej vraždy na objednávku sa nekvalifikuje podľa § 144 odsek 1, odsek 2 písm. e) Trestného zákona, ale osobitný motív ‚na objednávku' je priamo zahrnutý v obligatórnom znaku základnej skutkovej podstaty trestného činu úkladnej vraždy. Inak povedané, spáchanie trestného činu úkladnej vraždy na objednávku je obsiahnuté v pojme [iného úmyselne usmrtil] s vopred uváženou pohnútkou. Úvahy boli venované aj osobitnému motívu podľa § 140 odsek b) Trestného zákona, spáchanie trestného činu z pomsty a jeho možný vývoj vo vzťahu k stanovisku Najvyššieho súdu sp. zn. Tjp 57/2016. Autori sa v príspevku venovali problematike rozdielu uvedených dvoch skutkových podstát s ohľadom na vyvíjajúcu sa prax a judikatúru.

Abstract: Criminal offence of murder differs from criminal offence of assassination particularly in the way of committing a crime, with a premeditated motion in terms of crime

[1] JUDr. Natália Hangáčová je internou doktorandkou na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Spolupracovala na viacerých vedeckých projektoch, pričom je autorkou viacerých odborných článkov a spoluautorkou monografie.

[2] Mgr. Lukáš Turay je interným doktorandom na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

of assassination. In 2017, the Supreme Court of the Slovak Republic unified the interpretation and decision-making practice in relation to § 144 paragraph 1, paragraph 2 e) and § 140 a) of the criminal code. The Supreme Court, in its' opinion, stated that perpetration of the offence of assassination on order did not qualify under § 144 paragraph 1, paragraph 2 e) of the criminal code but special motive 'on order' is directly included in the obligatory sign of the basic qualified fact of criminal offence of assassination. In other words, committing assassination on order is contained in the concept of [another one intentionally killing] with a premeditated motion. Reflections were also devoted to a special motive under § 140 b) of the criminal code to commit a crime of revenge and its' possible development in relation to the above-mentioned opinion of the Supreme Court, no. Tjp 57/2016. The authors discussed the issue of the difference between the two facts in light of evolving practice and case law.

Kľúčové slová: vražda, úkladná vražda, vopred uvážená pohnútka.

Key words: murder, assassination, premeditated motion.

Úvod

Trestný čin úkladnej vraždy predstavuje tzv. vstupnú bránu do osobitnej časti zákona č. 300/2005 Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len „Trestný zákon"). V rámci systematiky ho zákonodarca zaradil na prvé miesto. Ide o odklon od predchádzajúceho Trestného zákona, ktorý:

1. tento trestný čin vôbec neobsahoval,[3]
2. vstupnú bránu do osobitnej časti Trestného zákona predstavovali trestné činy proti republike (konkrétne trestný čin vlastizrady).

Z dôvodovej správy k trestným kódexom sa dozvedáme, že zákonodarca považoval za nevyhnutné zaviesť túto skutkovú podstatu, aby poukázal na skutočnosť, že nie je vražda ako vražda. Je dôležité podotknúť, že typy vrážd nie sú rovnaké. Líšia sa formou konania (komisívne alebo omisívne konanie), mechanizmom usmrtenia obete a použitými prostriedkami (so strelnou alebo bodnou zbraňou, za použitia výbušniny, jedu, resp. so zbraňou v zmysle tohto zákona vôbec a pod.), motívom páchateľa (lúpežný, sexuálny, teroristický, pomsta, nenávisť a i.) a ďalšími znakmi.

[3] Zákon č. 140/1961 Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel účinný do 01.01.2006 poznal len skutkovú podstatu trestného činu vraždy, ktorý bol upravený v § 219 tohto zákona.

Medzi najdôležitejšie kritériá z hľadiska závažnosti patria motív páchateľa a spôsob vykonania vraždy. Niektoré z nich, ako to dokazuje prax, sú spáchané na podklade spontánneho rozhodnutia, napríklad vraždy vyprovokované konaním obete, týraním zo strany obete, vraždy v afekte, v silnom rozrušení alebo citovom rozpoložení, kde vražedný čin páchateľa je okamžitou, vopred neuváženou reakciou na podnet, ktorý ho k takémuto konaniu vyprovokoval. Tento typ vraždy, hoci neospravedlniteľný, treba dôsledne odlíšiť od tých, ktorých vykonanie si páchateľ dôkladne vopred rozvážil, neraz ich dlho pripravoval a dokonale naplánoval, ba dokonca sa o jej dokonanie viackrát pokúsil a kde v spojitosti so spáchaním vraždy prebehli všetky vývojové fázy tohto trestného činu, od prípravy cez pokus až po jeho dokonanie, teda kde páchateľ vraždu uskutočňoval postupne, dokonca niekedy i surovým alebo trýznivým spôsobom, je vedený zavrhnutiahodnou, napríklad zištnou pohnútkou.

1 Úkladná vražda – teoretické vymedzenie

Trestný čin úkladnej vraždy je k trestnému činu vraždy vo vzťahu špeciality. Základná skutková podstata úkladnej vraždy obsahuje zhodné obligatórne znaky ako trestný čin vraždy. Jediným znakom, ktorým sa odlišujú, je znak vopred uváženej pohnútky, ktorá je súčasťou subjektívnej stránky trestného činu úkladnej vraždy, a tak sa pre ňu stáva obligatórnym znakom. Legálnu definíciu tohto pojmu by sme v Trestnom zákone hľadali márne. V súčasnosti sa v odbornej literatúre prezentujú rôzne názory na tento pojem. Niektorí autori ju definujú ako vnútorný pocit páchateľa prameniaci z jeho dlhodobej nespokojnosti s daným stavom, ktorý ho vedie k rozhodnutiu tento stav zmeniť za cenu spôsobenia trestnoprávneho následku.[4] Iní hovoria, že ide o dlhší časový úsek, pred samotnou realizáciou zámeru sformované rozhodnutie iného.[5] Podľa Deseta pod pojmom vopred uvážená pohnútka rozumieme páchateľom pociťovanú nespokojnosť s aktuálnym stavom, prameniacu z určitého jeho nedostatku, s vyššou mierou racionalizácie pri spôsobe jeho uspokojenia.[6]

[4] ČENTÉŠ, Jozef a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár.* 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015, s. 271.

[5] BURDA, E. *Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného trestného zákona*. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 96.

[6] DESET, M. *K výkladu pojmu „vopred uvážená pohnútka" pri trestnom čine úkladnej vraždy.* In: Justičná revue, 2/2013.

Pri úkladnej vražde nie je rozhodujúcim spôsob konania páchateľa, ktorým je všeobecný subjekt, úkladná vražda môže byť spáchaná aktívnym konaním, ale aj opomenutím konania, na ktoré je páchateľ podľa okolností a svojich pomerov povinný. Subjektívna stránka trestného činu úkladnej vraždy vyžaduje úmyselné zavinenie, ako aj vopred uváženú pohnútku. Úkladnú vraždu je možné spáchať priamym úmyslom, ako aj nepriamym. Napríklad ak páchateľ sformuluje rozhodnutie usmrtiť iného vopred, na základe rozumovej zložky (chce svoju obeť usmrtiť – priamy úmysel), pričom si je vedomý, že svojím konaním môže spôsobiť aj smrť inej osoby a pre prípad, že ju spôsobí, je s tým uzrozumený, spáchal trestný čin úkladnej vraždy vo vzťahu k tejto obeti v nepriamom úmysle. Vopred uvážená pohnútka predstavuje sformované rozhodnutie usmrtiť iného dlhší časový úsek pred samotnou realizáciou zámeru. Vôľa, resp. rozhodnutie páchateľa usmrtiť iného, musí byť aspoň čiastočne vytvorená na základe rozumovej zložky vôle páchateľa, a teda nie je postačujúce samotné rozhodnutie založené na emóciách. Taktiež závisí, či páchateľ po premyslení koho usmrtiť, za akých okolností, ako ho usmrtiť prijme konečné rozhodnutie usmrtiť iného a kedy len zvažuje prijatie takéhoto rozhodnutia, avšak konečné rozhodnutie zatiaľ neprijal. V druhom prípade by bol trestný čin kvalifikovaný ako vražda aj v prípade, ak by páchateľ uvažoval, že obeť usmrtí, avšak nie je o tom presvedčený, ale nakoniec tak urobí na základe okamžitého rozhodnutia v konkrétnej situácii.[7]

Rozhodujúcim pri posudzovaní spáchania trestného činu s vopred uváženou pohnútkou je rozumová zložka formulácie rozhodnutia usmrtenia iného a nie samotný dlhší časový úsek, pretože tento časový úsek sa môže líšiť u jednotlivých páchateľoch. Sú páchatelia, ktorí sa dokážu rozhodnúť aj do niekoľkých minút, a to bez vplyvu emócií, čisto na základe rozumovej zložky vôle. Hodnotenie, či došlo k usmrteniu osoby s vopred uváženou pohnútkou, alebo bez nej, závisí od jednotlivých okolností prípadu a posudzuje sa prípad od prípadu. Zo znaleckého posudku by u uvedených páchateľoch malo vyplynúť, že aj v kritických situáciách dokážu rozmýšľať logicky s minimálnym vplyvom emócií na ich rozhodovanie.[8]

[7] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon*. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 13.

[8] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon*. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 11.

„Klasickým prípadom úkladnej vraždy je vražda na objednávku, ale môže to byť aj vražda zo žiarlivosti či iného motívu.“[9] Páchateľovi úkladnej vraždy by mala byť dokázaná vyššia miera plánovania, resp. prípravy na spáchanie trestného činu, v prípade ak sa uvedené nepotvrdí, je potrebné postupovať v súlade so základnými zásadami trestného práva, a to zásadou *in dubio pro reo,* aby nedochádzalo k nespravodlivým, príp. neprimerane prísnym rozhodnutiam v praxi.

Zaujímavá je právna úprava v Českej republike. Súčasný zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník upravuje problematiku vraždy a úkladnej vraždy v § 140 trestního zákoníku, pričom je rozlišovaná z hľadiska miery úmyselného spôsobenia následku na vraždu jednoduchú (§ 140 odsek 1) a vraždu spôsobenú s rozmyslením alebo na vraždu po predchádzajúcom uvážení.[10] Vo vzťahu k trestnému činu vraždy sú teda uvedené 3 stupne uváženia. V prvom rade ide o § 140 odsek 1 trestního zákoníku tzv. jednoduchú vraždu. Ide o úmyselný trestný čin, ale v prípade jednoduchej vraždy hovoríme o menšom stupni racionálnej kontroly páchateľa ako v prípade trestného činu vraždy podľa § 140 odsek 2 trestního zákoníku, ktorý hovorí o rozmyslení a predchádzajúcom uvážení. Vražda v podmienkach Českej republiky z hľadiska miery uváženia môže byť teda spáchaná v nasledujúcich formách:

1) jednoduchá vražda,
2) vražda s rozmyslením,
3) vražda po predchádzajúcom uvážení.

Zatiaľ čo pre vraždu jednoduchú sú typické afektové konania páchateľa, rozdiel medzi vraždou s rozmyslením a po predchádzajúcom uvážení nie je presne daný. Nepomáha nám ani dôvodová správa k trestnímu zákoníku, ktorá len konštatuje, že spáchanie trestného činu s rozmyslením je odlišným znakom ako v afekte alebo v iných stavoch. Môže ísť o veľmi krátku úvahu, pri ktorej páchateľ koná uvážene, ale nie po predchádzajúcom uvážení.[11] V prípade predchádzajúceho uváženia ide o situáciu, na rozdiel od rozmyslu, keď páchateľ si dopredu, t. j. pred spáchaním trestného činu, zváži rozhodujúce okolnosti pred spácha-

[9] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon*. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 12.

[10] JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 5. vydaní. Praha: Leges, 2016, s. 532.

[11] JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 197.

ním trestného činu (ako je napríklad miesto spáchania trestného činu, použitie zbrane atď.).[12]

Každý z týchto stupňov vyjadruje inú intenzitu vôle páchateľa iného usmrtiť. Vo všeobecnosti by sme ich mohli zhrnúť do nasledujúcej rovnice, ktorá vyjadruje intenzitu páchateľovej vôle:

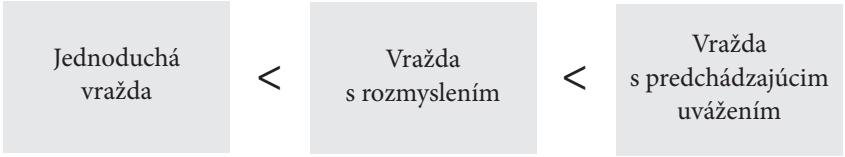

Každá z týchto vrážd vyjadruje rozdielnu intenzitu páchateľovej vôle spáchať trestný čin. Paralelu s trestním zákoníkem a naším Trestným zákonom by sme mohli nájsť v tzv. vražde po predchádzajúcom uvážení. V Slovenskej republike však pojem vopred uvážená pohnútka subsumuje pod seba pojmy vražda s rozmyslením a vražda s predchádzajúcim uvážením.

1.2 Štatistické zistenia

Tabuľka 1 Počet zistených, objasnených a dodatočne objasnených trestných činov vraždy za roky 2010 – 2018, štatistiky kriminality Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Vražda	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018[13]
Zistené	74	71	49	52	46	36	33	36	16
objasnené	60	61	40	44	42	31	30	31	13
dodatočne objasnené	1	3	5	3	1	2	2	2	1

[12] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1468.

[13] Štatistické zistenia za obdobie od 1. 1. do 30. 6. 2018.

Tabuľka 2 Počet zistených, objasnených a dodatočne objasnených trestných činov úkladnej vraždy za roky 2010 – 2018, štatistiky kriminality Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Úkladná vražda	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018[14]
Zistené	12	19	20	18	10	9	17	20	16
objasnené	3	6	8	4	3	–	9	4	7
dodatočne objasnené	3	5	1	1	2	3	1	1	1

Zo štatistík dostupných prostredníctvom Ministerstva vnútra Slovenskej republiky vyplýva, že počet zistených trestných činov vraždy je oveľa vyšší ako počet zistených trestných činov úkladnej vraždy. Podľa autorov príspevku uvedené môže byť spôsobené viacerými faktormi, resp. ich kombináciou. Jedným z nich môže byť skutočnosť, že sú menej často páchané úkladné vraždy na rozdiel od vrážd alebo len zisťovanie týchto trestných činov je komplikovanejšie. Otáznym je aj skutočnosť, na základe akého kľúča sú vedené štatistiky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Z nízkych čísel počtu zistených a objasnených trestných činov úkladnej vraždy možno usúdiť, že preukazovanie spáchania trestného činu vraždy s vopred uváženou pohnútkou je zložité, resp. že orgány činné v trestnom konaní a súdy využívajú reštriktívny výklad trestného činu úkladnej vraždy, alebo že využívajú už spomenutú zásadu *in dubio pro reo.*

Počet zistených trestných činov vraždy má v posledných rokoch klesajúcu tendenciu s výnimkou rokov (2013 a 2017), uvedené sa však nedá tvrdiť o vývoji počtu zistených trestných činov úkladnej vraždy, kde tento trend nepozorujeme. Trestný čin vraždy má tiež oveľa vyššie percento objasnenosti v porovnaní s trestným činom úkladnej vraždy.

2 Aplikačná prax súdov – úkladná vražda na objednávku

V prípade úkladnej vraždy na objednávku nám bolo v roku 2017 prezentované zaujímavé stanovisko Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v prípade právnej kvalifikácie úkladnej vraždy, ak páchateľ tento trestný čin spáchal na objednávku. Podľa stanoviska Najvyššieho súdu SR **sa má skutok právne kvalifikovať**

[14] Štatistické zistenia za obdobie od 1. 1. do 30. 6. 2018.

podľa § 144 odsek 1 a nie podľa § 144 odsek 1, odsek 2 písm. e) s odkazom na § 140 písm. a).

Najvyšší súd, toto svoje stanovisko zdôvodnil nasledujúco:

Ak páchateľ iného úmyselne usmrtí (o taký čin sa pokúsi alebo ho pripravuje) „na objednávku", ide nevyhnutne o konanie s vopred uváženou pohnútkou, ktoré je potrebné kvalifikovať ako obzvlášť závažný zločin úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1 Trestného zákona. Prijatie objednávky na vraždu je totiž samo osebe okolnosťou, ktorá znamená naplnenie znaku „vopred uvážená pohnútka" pri ďalšom konaní páchateľa, smerujúcom k usmrteniu iného, ktorý je aplikačným rozlišovacím momentom medzi ustanoveniami § 144 a § 145 Trestného zákona a z hľadiska § 144 Trestného zákona je zákonným znakom trestného činu (znakom základnej skutkovej podstaty uvedenej v § 144 ods. 1 Trestného zákona).

Neprichádza potom, v dôsledku zákazu kvalifikačnej a ďalšej súvisiacej duplicity, v zmysle § 38 ods. 1 Trestného zákona použiť znak spáchania činu „na objednávku" aj ako okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby podľa § 144 ods. 2 písm. e) v spojení s § 140 písm. a) Trestného zákona. Prijatie objednávky na vraždu by tak bolo v rozpore s ustanovením § 38 ods. 1 Trestného zákona hmotnoprávne zohľadnené (použité) dvakrát, a to bez akéhokoľvek iného, resp. ďalšieho obsahového prvku tejto okolnosti pri druhom (zdvojenom) použití podľa predchádzajúcej vety.[15]

Svojím spôsobom Najvyšší súd vyčlenil do samostatného ustanovenia úkladnú vraždu na objednávku v porovnaní s ostatnými úkladnými vraždami s osobitným motívom.

Nad uvedeným stanoviskom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky si dovoľujeme polemizovať. V tomto stanovisku Najvyšší súd vyjadril presvedčenie, že právna kvalifikácia podľa § 144 odsek 1 Trestného zákona sa týka len konania, ak páchateľ konal na objednávku. Podľa právneho názoru Najvyššieho súdu je to inak v ostatných prípadoch osobitného motívu, napríklad v prípade z hľadiska zákonného zaradenia systematicky nasledujúceho druhu osobitného motívu, a to „z pomsty" [§ 140 písm. b) Trestného zákona] cit.: „*Pomsta je motivačný prvok, ktorý nie je generovaný racionálnou úvahou, resp. predbežným zvažovaním. Ide o emotívnu záležitosť, pocit potreby odplaty voči niekomu za niečo, zväčša za jeho predchádzajúce aktivity. Prvok úkladnosti potom môže byť daný až plánovaním a prípravou vraždy z pomsty, avšak vražda z pomsty nemusí byť ni-*

[15] Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 1/2017 dostupné na: https://www.nsud.sk/data/files/1621_zbierka-1-2017.pdf.

jako predbežne plánovaná a pripravovaná (môže byť naopak spontánnou reakciou na skoršie konanie inej osoby alebo inú udalosť, ktorá vyvolá pocit pomstychtivosti). Motív ‚z pomsty' je teda inou okolnosťou ako ‚vopred uvážená pohnútka' a vražda z pomsty môže byť (preto) buď ‚obyčajná' [§ 145 ods. 1, ods. 2 písm. d), § 140 písm. b) Tr. zák.], alebo úkladná [§ 144 ods. 1, ods. 2 písm. e), § 140 písm. b) Tr. zák.]."[16]

Vražda z pomsty nemusí byť vopred plánovaná, ale v tom prípade hovoríme o inej právnej kvalifikácii a síce o trestnom čine vraždy podľa § 145 odsek 1 odsek 2 písm. d) s poukazom na § 140 písm. b) Trestného zákona. Je potrebné uviesť, že v prípade osobitného motívu pri úkladnej vražde, ide vždy nevyhnutne o konanie s vopred uváženou pohnútkou. Pokiaľ zákonodarca povýšil niektoré pohnútky do osobitného odseku, znamená to, že ich považoval za okolnosti, na ktoré je potrebné prihliadať.

Ak uvedené platí pre kvalifikačný znak, keď páchateľ koná na základe objednávky, je na mieste otázka, prečo ostatné trestné činy obsahujúce osobitné kvalifikačné pojmy zahŕňajúce osobitný motív nemožno kvalifikovať podľa základnej skutkovej podstaty, ako napríklad trestný čin úkladnej vraždy z pomsty podľa § 144 odsek 1 Trestného zákona.

Špecializovaný trestný súd v Pezinku sa zaoberal prípadom, keď páchatelia 1. júna 2015 v čase o cca 01:00 hod. v Bratislave na Miletičovej ulici po predchádzajúcej vzájomnej dohode, z dôvodu pomsty za to, že poškodený, zomrelý 1. júna 2015 fyzicky ublížil matke H., ako aj samotnej H. K., ho H. K. nalákala za prísľubom poskytnutia sexuálneho aktu do spoločných pivničných priestorov v Bratislave na Miletičovej ulici, pričom následne ako spolu s poškodeným začali vykonávať orálny sex, aby odlákala jeho pozornosť a dostala ho tým do stavu bezbrannosti, druhý páchateľ, ktorý ich už čakal ukrytý v pivničných priestoroch poškodeného napadol a kuchynským nožom a sekáčikom na mäso opakovane bodal, rezal a sekal. Poškodený sa v dôsledku útoku začal brániť a zápasiť s páchteľom, tak jeho spolupáchateľka vytiahla kuchynský nôž a najmenej jedenkrát bodla poškodeného do ľavej časti hlavy do ucha, potom z miesta ušla a pivnicu, v ktorej boli G. S. s poškodeným za sebou zvonku zamkla, túto otvorila, až keď jej G. S. zakričal, že poškodený je už mŕtvy, aby sa vrátila naspäť, a takto spoločným konaním úmyselne usmrtili poškodeného H. P.

[16] Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 1/2017 dostupná na: https://www.nsud.sk/data/files/1621_zbierka-1-2017.pdf.

Predmetné konanie páchateľov bolo právne kvalifikované ako trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 odsek 1, odsek 2 písm. c), písm. e) s poukazom na § 138 písm. c), písm. f) Trestného zákona a § 140 písm. b) Trestného zákona.[17] V uvedenom prípade takisto šlo o konanie, ktoré nutne zahŕňalo vopred uváženú pohnútku, ktorá bola vyvolaná pomstou za to, že poškodený v minulosti zbil matku páchateľky.

3 Aplikačná prax vražda

Základný rozdiel medzi skutkovou podstatou úkladnej vraždy podľa § 144 Trestného zákona a vraždy podľa § 145 Trestného zákona spočíva v subjektívnej stránke trestného činu a síce v tzv. vopred uváženej pohnútke. Aplikačná prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov k tejto problematike je komplikovaná. V niektorých prípadoch sa súdy a prokuratúra uspokoja s tvrdením obvineného, že vraždu spáchal neplánovane (pozri napr. rozsudok Špecializovaného trestného súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1T/1/2012), ale často si to vyžaduje komplikované vyšetrovanie. Zaujímavým prípadom bolo rozhodnutie Špecializovaného trestného súdu z 12. novembra 2015 sp. zn. 4T/40/2015. V predmetnom prípade súd rozhodoval o prípade úkladnej vraždy, keď páchateľ vystúpil z taxíka 12. augusta 2011 v čase o 21:00 hod. v Bratislave, na Bajkalskej ulici. Na vonkajšej terase kaviarne Koffeein nachádzajúcej sa pod obytným komplexom Tri veže páchateľ úmyselne usmrtil poškodeného, a to tým spôsobom, že po vystúpení z vozidla taxi prikročil k jednému zo stolov na uvedenej terase, pri ktorom sedel poškodený a po opakovanom oslovení ho krstným menom „Y.“, vystrelil zbraňou na poškodeného, ktorému spôsobil tri strelné poranenia do oblasti hrudníka a jedno strelné poranenie do bočnej plochy brucha vpravo, pričom bezprostrednou príčinou smrti bol šok z krvácania a úrazu v dôsledku vonkajších a vnútorných krvácaní pri strelných poraneniach. Na následky tohto útoku poškodený 12. augusta 2011 o 21.50 hod. zomrel. Obžaloba najprv prípad právne kvalifikovala ako trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 odsek 1 Trestného zákona. Vykonaným dokazovaním súd nemal za preukázané, že by obžalovaný konal s vopred uváženou pohnútkou, a teda svojím konaním naplnil zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu úkladnej vraždy podľa § 144 odsek 1 Trestného zákona. Obžalovaný vo svojich tvrdeniach uviedol, že poškodený sa jemu a jeho rodine niekoľko-

[17] Z rozsudku Špecializovaného trestného súdu sp. zn. 3T/4/2016.

krát vyhrážal usmrtením. Z vyjadrení obžalovaného, ako aj ním predložených fotografií, na ktorých je poškodený zobrazený pri manipulácii so zbraňami zobrazený v pozícii Führera, ako aj pri užívaní drog, súd skutkovo ustálil, keďže vykonaným dokazovaním neboli produkované dôkazy o opaku, a teda také, ktoré by vyjadrenia obžalovaného spochybňovali, že poškodený bol agresívnou osobou používajúcou agresívne spôsoby správania a tiež, že tu v skutočnosti existoval konflikt, ktorý chcel obžalovaný vyriešiť. Obžalovaný ďalej tvrdil, že vzhľadom na osobu poškodeného si bol vedomý toho, že poškodený je osobou, ktorá dlhodobo a zručne narába so zbraňami, a to bodnými ako aj strelnými, preto si zobral so sebou aj zbraň s tým, že ak poškodený na neho zaútočí, aby sa mohol brániť. Vykonaným dokazovaním mal súd za preukázaný priebeh tej časti skutkového deja, kde obžalovaný poškodeného, po tom ako ho poškodený uvidel, a podľa vyjadrenia začal siahať smerom k pásu po zbrani, mu páchateľ v albánskom jazyku povedal „mo Y., mo Y.“, čo v preklade znamená „Y. nie, nerob to“. Keď poškodený nereagoval, tak na neho opakovane vystrelil. Preto vo vzťahu k záveru, či obžalovaný konal s vopred uváženou pohnútkou, bol z uvedených dôvodov prijatý záver, že existujú dôvodné pochybnosti o takomto závere, teda, že konal s uváženou pohnútkou. Vykonaným dokazovaním nebol objektívne ustálený časový úsek, ktorý uplynul od vystúpenia obžalovaného z taxíka a streľbou na poškodeného, možno len ustáliť, že tento časový úsek trval len niekoľko sekúnd. K dispozícii bol aj úradný záznam policajta, ktorý vyhodnocoval tento časový úsek na základe podkladov – záznamu z kamery v objekte Tri veže, od zastavenia taxíka po možnú streľbu, tento súd vyhodnotil iba ako možnú úvahu policajta o čase, ktorý mohol prebehnúť. Úradný záznam a samotná úvaha však podľa názoru súdu nemôžu mať, ani nemajú, takú výpovednú hodnotu, že by bolo možné ustáliť, že prebehol iba čas tri sekundy. Súd dospel k záveru, že toto je nereálny údaj, pretože tak, ako vyplýva z vykonaného dokazovania, konkrétne pri posúdení miesta, kde zastalo vozidlo taxislužby a obžalovaný z neho vystúpil a vzdialenosti od poškodeného, čo bolo cca 9 metrov, po moment prvého výstrelu, musela ubehnúť podstatne dlhšia doba než zo záznamu policajta vyplývajúca doba troch sekúnd. Súd sa vo svojej argumentácii zameral aj na slovný prejav obvineného, ktorý adresoval poškodenému pred spáchaním vraždy. Predovšetkým vzhľadom na slovný prejav obžalovaného vo vzťahu k poškodenému, opakovaným vo význame, aby to nerobil, javí sa byť súdu vykonaným dokazovaním nevyvrátený záver o tvrdení obžalovaného, že neprišiel za poškodeným s cieľom ho usmrtiť. Tento záver súd vyvodil jednak z výpovede obvineného a aj zo svedeckých výpovedí. V tejto

súvislosti je ďalej potrebné uviesť, že sa javí byť nelogický záver, aby obžalovaný prišiel poškodeného usmrtiť s vopred uváženou pohnútkou a pritom by ho vyzýval, aby niečo nerobil, čím mal konkrétne na mysli, tak ako to obžalovaný uviedol, aby sa nepokúšal vytiahnuť buď z pravého vrecka, alebo niekde spoza pása zbraň.

Na základe všetkých týchto úvah vyplývajúcich z predtým uvedených dôkazov tak súd prijal záver, že obžalovaný, tak ako bolo uvedené, nekonal s vopred uváženou pohnútkou ísť na stretnutie s jediným cieľom – poškodeného usmrtiť.[18]

Z uvedeného prípadu možno vyvodiť niekoľko záverov. Na úkladnú vraždu by postačoval aj časový úsek 3 sekundy. Čas je jedným z hlavných menovateľov vo vzťahu k vopred uváženej pohnútke. Páchateľ potrebuje na vykonanie úkladnej vraždy čas, aby sformuloval svoje rozhodnutie a zároveň sa utvrdil vo svojom konaní. Jeho kvantita však nie je ustálená. V uvedenom obžaloba tvrdila, že kvantita môže predstavovať len 3 sekundy.

Záver

V predmetnom príspevku sme prezentovali najnovšie štatistické údaje o trestných činoch úkladnej vraždy a vraždy. Zároveň sme sa zamerali na odlišujúci znak, ktorým je vopred uvážená pohnútka. Legálnu definíciu tohto pojmu by sme v ustanoveniach Trestného zákona hľadali márne. V príspevku sme poukázali na prípady aplikačnej praxe a zároveň sme prezentovali stanovisko Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý v prípade úkladnej vraždy na objednávku stanovil, že právna kvalifikácia takéhoto konania sa vykladá v znení zákazu duplicity, a preto je potrebné takéto konanie právne kvalifikovať ako trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 odsek 1 Trestného zákona. Zároveň sa v predmetnom stanovisku Najvyšší súd Slovenskej republiky vysporiadal aj s otázkou, či možno aj ostatné konania páchateľa z osobitného motívu subsumovať pod základnú skutkovú podstatu. V tejto otázke Najvyšší súd Slovenskej republiky dospel k negatívnemu záveru, pretože pomsta, ako aj ostatné osobitné motívy nie sú generované racionálnou úvahou, respektíve racionálnym uvažovaním.

Vo vzťahu k vopred uváženej pohnútke sme na vybranom prípade Špecializovaného trestného súdu ukázali, ako sa súdy v podmienkach Slovenskej republiky stavajú k dokazovaniu tohto znaku skutkovej podstaty. Možno konštatovať,

[18] Z rozhodnutia Špecializovaného trestného súdu sp. zn. 4T/40/2015.

že jedným z rozhodujúcich faktorov je rozumová zložka formulácie rozhodnutia usmrtenia iného a s tým súvisiaci časový úsek, ale tak isto môže ísť o osobu poškodeného, páchateľa alebo konanie páchateľa pred samotnou vraždou. Vopred uvážená pohnútka je teda multifaktorový jav, ktorý nie je možné jednoznačne zadefinovať a podmieňujú ho viaceré faktory. Medzi rozhodujúce patria predovšetkým čas a vnútorné presvedčenie páchateľa. Tieto faktory sa dokazujú predovšetkým prostredníctvom samotnej výpovede obvineného a svedeckých výpovedí.

Literatúra:

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon*. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.
2. BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného trestného zákona. Šamorín: Heuréka, 2006. 218 s. ISBN 80-89122-35-3.
3. ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár.* 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. 892 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
4. DESET, M. K výkladu pojmu „vopred uvážená pohnútka" pri trestnom čine úkladnej vraždy. In: Justičná revue 2/2013.
5. JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 5. vydaní. Praha: Leges, 2016. 976 s. ISBN 978-80-7502-120-5.
6. JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. vydání. Praha: Leges, 2016. 1280 s. ISBN 978-80-7502-106-9.
7. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
8. Rozsudok Špecializovaného trestného súdu sp. zn. 4T/40/2015.
9. Rozsudok Špecializovaného trestného súdu sp. zn. 3T/4/20.
10. Stanovisko Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. Tjp 57/2016.
11. Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.
12. https://www.nsud.sk/data/files/1621_zbierka-1-2017.pdf.

OCHRANA POŠKODENÉHO V PRÍPRAVNOM KONANÍ

PROTECTION OF THE INJURED PARTY AT PRE TRAIL PROCEEDING

JUDr. Lenka Kováčová

Krajský súd v Nitre, Právnická fakulta Trnavskej univerzite v Trnave/
Regional court in Nitra, Faculty of Law, Trnava University in Trnava

Abstrakt: V príspevku bližšie rozvádzam práva poškodeného počas prípravného konania, ochranu jeho práv a záujmov a dosah rozhodnutí sudcu pre prípravné konanie na základné ľudské práva a slobody poškodeného, ako i na stret jeho pôsobnosti s potrebou dodržiavať pri rozhodovaní základné ľudské práva a slobody obvinených, prípadne podozrivých osôb. Poukazujem tiež na aktuálnu právnu úpravu Slovenskej republiky vo vzťahu k ochrane poškodeného v prípravnom konaní a na praktické problémy z nej vyplývajúce a vyskytujúce sa v praxi všeobecných súdov. V príspevku vychádzam zo základnej premisy, ktorou je povinnosť štátu zabezpečiť ochranu všetkých občanov pred porušovaním ich základných práv a slobôd, či už prostredníctvom súdov, orgánov činných v trestnom konaní, prípadne ďalších na to zriadených orgánov a organizácií.

Abstract: In my article I focus more into details at the rights of the injured party at pre trail proceeding, protection of his rights and interests and the effects of the decision of judge towards the pre trail proceeding human rights and freedoms of the injured party as well as meeting his scope and need to act according to human rights and freedoms of the accused or suspected. I also focus on the actual edition of law in Slovak Republic in relation to protection of the injured party at the pre trail proceeding and practical problems as its results that occur in General Courts. The article is based on basic premise, which is the obligation of state to insure the protection of all citizens from breaking their basic rights and freedoms if it is by courts, law enforcement authorities or different authorities or organization dedicated to that.

Kľúčové slová: sudca pre prípravné konanie, základné ľudské práva a slobody, prípravné konanie, obeť, poškodený, obvinený, škoda.

Key words: judge for the pre trail proceeding, basic human rights and freedoms, pre trail proceeding, victim, injured party, accused, damage.

Úvod

Ľudské práva chránia existenciu, svojbytnosť a slobodný rozvoj človeka. Ich podstatnou úlohou je preto zabrániť neprípustným zásahom zo strany iných osôb do oblasti ich výkonu. Tieto práva zaväzujú štát prijať takú právnu úpravu, prostredníctvom ktorej garantuje právo každého jednotlivca mať záruky, aby bolo zasiahnuté do jeho práv iba na základe zákona a v jeho medziach.

Ochrana poškodeného v trestnom konaní je preto základnou úlohou orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov vychádza z princípu rovnosti zbraní, t. j. vyžaduje, aby každá procesná strana mala primeranú možnosť predniesť svoje požiadavky tak, aby nebola v nevýhode oproti protistrane. Zaviedol tzv. kontradiktórnosť do trestného procesu, a tým aj posilnenie postavenia poškodeného vychádzajúc z toho, že „Koncepcia spravodlivého súdneho konania zahrňuje aj právo na kontradiktórne konanie, v ktorom strany musia mať možnosť nielen predložiť dôkazy nevyhnutné na podporu úspešnosti svojej žaloby, ale zároveň zoznámiť sa a vyjadriť sa k všetkým predloženým dôkazom alebo stanoviskám s cieľom ovplyvniť súdne rozhodnutie.“[1]

Napriek tomu „v základnom trestnoprocesnom vzťahu, v ktorom sa rozhoduje o otázke viny a trestu, má síce poškodený právo aktívne vystupovať pri zisťovaní skutkového stavu veci, nemá však postavenie strany oprávnenej uplatňovať trestné obvinenie, preto na uvedenú časť trestného konania nemôže disponovať základným právom podľa čl. 46 odsek 1 Ústavy Slovenskej republiky garantujúcim kvalitu súdneho konania, teda spravodlivý proces, a ani právom na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 odsek 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd“.[2] Garancie poskytované citovanými článkami zahŕňajúce právo na spravodlivé súdne konanie sú teda v trestnom konaní vo vzťahu k poškodenému uplatňujúceho nárok na náhradu škody limitované a poskytované iba pre adhézne konanie týkajúce sa rozhodovania o nároku na náhradu škody.

Poškodený na rozdiel od obvineného „ťahá za kratší koniec“ v trestnom konaní, pokiaľ ide o jeho práva a záujmy. Obvinenému totiž ukladá Trestný poriadok iba jedinú povinnosť a tou je v zmysle ustanovenia § 34 odsek 7 povinnosť

[1] Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Nideröst-Huber vs. Švajčiarsko z 18. februára 1997 ods. 24.

[2] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 9. marca 2010 sp. zn. III. ÚS 100/2010.

oznámiť na začiatku prvého výsluchu adresu na doručovanie písomností. Inak mu Trestný poriadok garantuje veľký rozsah práv.

Často sa preto stáva, že právam obvineného je dávaná akási prednosť, najmä s ohľadom na prílišný formalizmus v niektorých procesných otázkach, poukazujúc aj na judikatúru Ústavného súdu Slovenskej republiky a Európskeho súdu pre ľudské práva.

V dôsledku toho dochádza k situáciám, že páchateľ trestného činu zostáva pre procesné pochybenia orgánov činných v trestnom konaní, prípadne súdov, nepotrestaný, hoci je zrejmé, že sa skutku dopustil.

Poskytnúť komplexnú ochranu poškodeným preto nie je v kontexte aktuálnej právnej úpravy, ako i judikatúry vôbec jednoduchá záležitosť. Napriek tomu sa v každej trestnej veci vyžaduje viesť účinné oficiálne vyšetrovanie tak, aby boli páchatelia trestných činov odhalení a potrestaní, čím sa dostane poškodenej osobe ochrany a prípadne i náhrady, resp. zmiernenia spôsobeného následku.

Celkovú úpravu práv poškodeného v trestnom konaní zakotvuje Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“) a postavenie a práva obetí zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

1 Vymedzenie pojmu poškodený

Súčasná právna úprava rieši definíciu poškodeného, resp. poškodenej osoby v § 46 odsek 1 Trestného poriadku, pričom ho definuje ako osobu, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené iné jej zákonom chránené práva alebo slobody.

S poukazom na uvedenú definíciu je zrejmé, že pojem poškodeného je širším pojmom, ako je pojem obeť trestného činu, keďže poškodeným môže byť nielen fyzická, ale aj právnická osoba.

Súčasne sa môže domáhať postavenia poškodenej osoby v niektorých prípadoch v trestnom konaní aj právny nástupca, resp. príbuzný poškodeného ako právny zástupca (§ 48 odsek 1, odsek 4 Trestného zákona). Práva poškodeného, pokiaľ ide o uplatnenie jeho nároku na náhradu škody v určitých prípadoch prechádzajú totiž aj na jeho právneho nástupcu. Môže sa tak udiať v dôsledku úmrtia fyzickej osoby, pri zániku právnickej osoby alebo pri prevode práv na inú právnickú osobu.

Okrem toho sa v praxi možno stretnúť aj s prechodom práva na náhradu škody z poškodeného na jeho právneho nástupcu v prípade poistenia, keď na poistiteľa prechádzajú práva poškodeného voči obvinenému, a to do výšky poskytnutého poistného plnenia poškodenému.

Taktiež si v rámci trestného konania môže uplatňovať nárok na náhradu škody zdravotná poisťovňa, ktorá nahradila zdravotníckemu zariadeniu náklady za poskytnutú zdravotnú starostlivosť poškodenému (v praxi sa s tým možno najčastejšie stretnúť pri trestných činoch ublíženia na zdraví). Obdobne prechádza právo poškodeného na náhradu škody aj na zamestnávateľa, ak došlo k vzniku škody v súvislosti s výkonom práce, príp. keď škoda vznikla v dôsledku pracovného úrazu.

Na druhej strane sa v praxi často stáva, že orgány činné v trestnom konaní priznajú práva poškodeného aj osobám, resp. subjektom, ktorým toto právo neprislúcha. Ide najmä o trestné stíhania obvinených, ktorí sa dopustili daňových trestných činov, kedy si nemôže postavenie poškodeného uplatňovať žiadny subjekt. „Následok spôsobený daňovými trestnými činmi nie je škoda v zmysle § 124 až § 126 zákona č. 300/2005 Z. z., ale skrátenie dane a poistného, resp. zadržanie a neodvedenie splatnej dane a poistného alebo uplatnenie nároku na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane, čo je možné súhrnne označiť ako daňový dlh.“[3]

Obdobne dochádza k nesprávnemu priznaniu práv poškodeného aj matkám maloletých detí v konaniach vedených pre spáchanie trestného činu zanedbania povinnej výživy. V zmysle platnej právnej úpravy a judikatúry: „V konaní o trestnom čine zanedbania povinnej výživy podľa § 207 Trestného zákona nezaplatené výživné alebo ošetrovné nie je dlhom zo škody spôsobenej trestným činom, ale nesplnením povinnosti vyplývajúcej zo zákona o rodine, ktorej zavinené porušenie je samo osebe trestným činom.“[4] Z uvedeného zákonite vyplýva, že matky maloletých detí, resp. iné osoby, ktorým sa má platiť výživné, príp. ošetrovné, nemajú postavenie poškodených v trestnom konaní v zmysle práva podľa § 46 odsek 3 Trestného poriadku, ale iba procesné postavenie poškodenej osoby a práva poškodeného podľa § 46 odsek 1 Trestného priadku. Napriek tomu, že výklad Trestného zákona a Trestného poriadku je v tejto otázke jas-

[3] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 15. novembra 2017 sp. zn. 6To/14/2016.

[4] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. októbra 1992 sp. zn. 6Tz/105/1992.

ný i judikatúra vo vzťahu k tejto problematike je pomerne rozsiahla a staršieho dáta, stále sa v praxi vyskytujú prípady, kedy orgány činné v trestnom konaní nepostupujú dôsledne podľa uvedeného rozlíšenia.

2 Vymedzenie pojmu škoda

Pokiaľ ide o samotný pojem „škoda", táto je definovaná v Trestnom poriadku na rôznych miestach v závislosti od toho, o akú škodu (na zdraví, majetkovú, morálnu alebo inú škodu) ide.

Škodou na zdraví sa rozumie škodlivý následok spôsobený v dôsledku jednak ublíženia na zdraví poškodeného, ako i spôsobením mu ťažkej ujmy na zdraví, ale aj ujmy na zdraví nedosahujúcej intenzitu ublíženia na zdraví (§ 123 odsek 3 Trestného poriadku). V tejto súvislosti si môže poškodený od páchateľa trestného činu požadovať jednorazovo najmä náhradu za bolesť a sťaženie spoločenského uplatnia v zmysle bodového hodnotenia určeného príslušným znalcom, náhradu za účelne vynaložené náklady v súvislosti s liečbou (lieky, doprava, poplatky u lekárov, kúpeľná starostlivosť a podobne), náhradu za stratu na zárobku počas práceneschopnosti, ako i po skončení práceneschopnosti, náhradu za stratu na dôchodku a v prípade úmrtia tiež pohrebné náklady.

Majetková škoda je vyjadrená v ustanovení § 124 Trestného zákona ako ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného, alebo iná jeho ujma, ktorá vznikla v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na právach alebo na veci. Zahŕňa aj získanie neoprávneného prospechu a ujmu na zisku, na ktorý by mal poškodený preukázateľne nárok, alebo ktorý by bol poškodenému vznikol, nebyť trestného činu (tzv. ušlý zisk). Do majetkovej škody patrí aj príslušenstvo nároku, ktorým sú úroky z omeškania. Táto škoda je objektívne vyjadriteľná peniazmi.

Morálnou škodou je škoda vzniknutá narušením osobnej sféry poškodeného, najmä porušením jeho práv na zachovanie ľudskej dôstojnosti (pri trestných činoch proti ľudskej dôstojnosti, prípadne trestných činoch proti poriadku vo veciach verejných). Možno sem však zahrnúť aj škodu spôsobenú v prípade smrti, znásilnenia, sexuálneho násilia, ublíženia na zdraví a pod., ktorú možno vykladať ako náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch predstavujúcu odškodnenie obete za násilný trestný čin. Pri tejto škode je nutné uviesť, že napriek skutočnosti, že neoprávnené zasiahnutie do súkromia poškodenej osoby je chránené

prednostne ustanovením § 11 Občianskeho zákonníka,[5] možno túto nemajetkovú ujmu priznávať aj v rámci trestného konania. Je viac ako žiaduce tak robiť už počas prebiehajúceho trestného konania, aby sa tak zabránilo druhotnej viktimizácii a uľahčeniu prístupu poškodených k tejto náhrade. Okrem toho nič nebráni súdom už v trestnom konaní o náhrade nemajetkovej ujmy rozhodovať, keďže výšku náhrady určuje súd a k jej priznaniu a stanoveniu výšky nie je potrebné vykonávať rozsiahle dokazovanie. Už Ústava Slovenskej republiky, ako i Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd ustanovuje, že je potrebné ochraňovať súkromie i rodinný život každého jednotlivca. Preto akékoľvek porušenie práva na osobnú integritu, súkromie a riadny rodinný život a na ochranu osobnosti je chránené podľa § 13 Občianskeho zákonníka[6] a páchateľ trestného činu, ktorý neoprávnene (protiprávne) zasiahol do osobnostných práv inej osoby spáchaním trestného činu, nesie tzv. objektívnu zodpovednosť za následok bez ohľadu na zavinenie a bez ohľadu na správanie sa obete. Správanie sa obete a jej prípadné spoluzavinenie je významné iba pri posudzovaní výšky náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch (§ 13 odsek 2 Občianskeho zákonníka), ktorú výšku, ako už bolo uvedené, určuje súd podľa závažnosti ujmy a podľa okolností, za ktorých k porušeniu práva došlo (§ 13 odsek 3 Občianskeho zákonníka), ktorými okolnosťami sú nielen okolnosti na strane obžalovaného, ale i poškodeného, resp. nebohého. Pre určenie výšky primeraného zadosťučinenia v peniazoch sú teda stanovené dve kritériá, z ktorých musí súd vychádzať. Závažnosť vzniknutej nemajetkovej ujmy a okolnosti, za ktorých k neoprávnenému zásahu od osobnosti fyzickej osoby došlo, a to jednak vo vzťahu k postihnutej osobe a jednak vo vzťahu k subjektu, ktorý neoprávnený zásah spôsobil.

[5] Podľa § 11 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov, fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.

[6] Podľa § 13 odsek 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov, fyzická osoba má právo najmä sa domáhať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jej osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadosťučinenie. Podľa § 13 odsek 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov, pokiaľ by sa nezdalo postačujúce zadosťučinenie podľa ods. 1 najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti, má fyzická osoba tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch. Podľa § 13 odsek 3 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov, výšku náhrady podľa ods. 2 určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.

Výška peňažnej náhrady je predmetom voľnej úvahy súdu. Aby bola zabezpečená požiadavka účinného primeraného zadosťučinenia za vzniknutú nemajetkovú ujmu, ako aj požiadavku nezneužívania tohto právneho prostriedku na neprípustné obohacovanie, súd pri určení peňažnej náhrady prihliada na to, či následok trestného činu je napraviteľný alebo nenapraviteľný, na dôsledky, ktoré vyvolal trestný čin, na skutočnosť, či išlo o úmyselný alebo nedbanlivostný trestný čin a v prípade úmrtia obete aj na jej predchádzajúci spôsob vedenia života a na intenzitu interpersonálnych vzťahov medzi obeťou a osobou domáhajúcou sa náhrady nemateriálnej ujmy. Treba však pripomenúť, že priznaná náhrada imateriálnej ujmy v peniazoch v prípade úmrtia nie je nikdy náhradou za život, ale slúži len na zmiernenie následkov vzniknutej ujmy. Žiadna suma totiž nie je dostatočná vzhľadom na spôsobenú ujmu, aby najmä v prípade smrti, nahradila život človeka.

Inou škodou je škoda, ktorá môže byť spôsobená na iných právach poškodeného, napr. porušenie autorského práva, právach vyplývajúcich zo zmlúv – licenčnej zmluvy, zmluvy o dielo.[7]

3 Práva poškodeného v prípravnom konaní

Najzákladnejšími právami poškodeného sú najmä možnosť dať sa zastupovať splnomocnencom (§ 53 odsek 1 Trestného poriadku) a domáhať sa náhrady škody od páchateľa, čoho súčasťou je tiež právo navrhnúť súdu, ktorý bude konať vo veci, aby mu bola táto škoda v odsudzujúcom rozsudku priznaná a páchateľovi uložená povinnosť ju zaplatiť (§ 46 odsek 3 Trestného poriadku). Poškodený si môže priamo v trestnom konaní, tzv. adhézne konanie, uplatňovať svoj nárok na náhradu škody a domôcť sa tak plnenia zo strany obvineného. Škodu si však poškodený môže uplatňovať iba v prípade, že táto vznikla v príčinnej súvislosti so spáchaním trestného činu.

Aby mohol byť poškodenému nárok na náhradu škody priznaný v trestnom konaní, musí si ho uplatniť riadne (t. j. zdokladovať výšku škody) a včas (najneskôr do skončenia prípravného konania). Po skončení prípravného konania môže už iba modifikovať výšku požadovanej náhrady za predpokladu, že si nárok uplatnil aspoň minimálnou sumou do skončenia prípravného konania.

[7] ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex. Poradca podnikateľa, 2006, s. 122.

Pokiaľ ide o škodu, táto sa nahrádza s poukazom na znenie ustanovenia § 287 Trestného poriadku v peniazoch (relutárna reštitúcia).

Medzi ostatné práva poškodeného v rámci prípravného konania patria najmä:

- právo na tlmočníka a prekladateľa, ak nerozumie jazyku, v ktorom sa konanie vedie (§ 2 odsek 20 Trestného poriadku),
- právo žiadať, aby mu bolo oznámené, že obvinený bol prepustený z väzby na slobodu alebo z nej ušiel (§ 46 odsek 8 Trestného poriadku),
- právo byť poučený o svojich právach, ako aj o organizáciách poskytujúcich pomoc poškodeným (§ 49 Trestného poriadku),
- právo požadovať zaistenie nároku na náhradu škody (§ 50 Trestného poriadku),
- právo, aby sa s ním zaobchádzalo pri vykonávaní úkonov trestného konania tak, ako to vyžaduje účel trestného konania, aby sa vždy rešpektovala jeho dôstojnosť a ústavou zaručené základné práva a slobody (§ 55 odsek 1 Trestného poriadku),
- právo na podanie a prijatie podania (§ 62 a § 196 odsek 3 Trestného poriadku),
- právo vyjadriť sa, či súhlasí s trestným stíhaním (§ 211 Trestného poriadku),
- právo robiť návrhy na vykonanie dôkazov, zaobstarať tieto dôkazy, predkladať a vykonať ich a vyjadriť sa k už vykonaným dôkazom (§ 46 odsek 1, § 119 odsek 3, § 145 odsek 5 a § 208 odsek 1 Trestného poriadku), čo je výrazným prvkom kontradiktórneho konania umožňujúcim poškodenému aktívne vstupovať do vyšetrovania a následne konania pred súdom,
- právo nazerať do spisov a preštudovať ich (§ 69 a § 208 odsek 1 Trestného poriadku),
- právo podávať opravné prostriedky (§ 214 odsek 4, § 215 odsek 6, § 216 odsek 5, § 217 odsek 3, § 218 odsek 3 a § 228 odsek 6 Trestného poriadku),
- právo podať žiadosť prokurátorovi, aby bol preskúmaný postup policajta, najmä na odstránenie prieťahov, prípadne zjednanie nápravy, keď bolo poškodenému zamietnuté priznanie mu postavenia poškodeného v trestnom konaní.

Treba uviesť, že stotožnenie všetkých poškodených, ktorí boli akýmkoľvek spôsobom dotknutí (poškodení) spáchaným trestným činom, je v niektorých prípadoch náročnejšie. Je to najmä v situáciách, keď obeť trestného činu zomre-

la a je potrebné vypátrať všetkých dedičov, resp. nájsť zákonných zástupcov takýchto osôb, aby v praxi nedochádzalo k porušovaniu práv poškodených, a tým súčasne k závažným procesným chybám. V prípade usmrtenia obete musia byť v trestnom konaní vypočutí v procesnom postavení poškodených právni nástupcovia a musí im byť daná plná možnosť uplatniť si svoje procesné práva ako poškodených osôb (najmä právo byť vypočutý, právo byť upozornený v zmysle ustanovenia 208 Trestného poriadku o možnosti preštudovať vyšetrovací spis a právo podávať návrhy na doplnenie dokazovania) vrátane práva na náhradu škody podľa § 46 odsek 3 Trestného poriadku.

4 Ochrana poškodeného prostredníctvom iných osôb

Ako už bolo spomínané, každý poškodený má právo dať sa zastupovať splnomocnencom (§ 53 odsek 1 Trestného poriadku). Toto je ponímané ako jeho výlučné právo, nie povinnosť.

Na rozdiel od splnomocnenca, ktorého si volí poškodený sám, obdobne ako je v niektorých prípadoch potrebné v trestnom konaní chrániť práva obvineného pre štátnymi orgánmi tým, že mu zákon priznáva tzv. povinnú obhajobu prostredníctvom obhajcu, priznáva i poškodeným na riadny výkon ich práv v osobitných prípadoch opatrovníka.

Podľa § 48 odsek 1 Trestného poriadku, ak je poškodená osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo je jej spôsobilosť na právne úkony obmedzená, vykonáva jej práva podľa tohto zákona jej zákonný zástupca, ktorý môže splnomocniť na zastupovanie aj organizáciu na pomoc poškodeným. Podľa § 48 odsek 2 veta prvá Trestného poriadku v prípadoch, v ktorých zákonný zástupca poškodeného nemôže vykonávať svoje práva uvedené v odseku 1 a je nebezpečenstvo z omeškania, predseda senátu a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie ustanovia na výkon týchto práv poškodenému opatrovníka.

V praxi ide najmä o prípady prejednávania trestných činov spáchaných obvineným voči blízkej osobe alebo zverenej osobe, ak je poškodeným osoba mladšia ako 18 rokov, kedy v dôsledku konfliktu záujmov nemôže takúto poškodenú osobu zastupovať zákonný zástupca, keďže sám je obvineným. Pokiaľ ide o práva poškodeného, tieto sú daným ustanovením dostatočne chránené a nie sú pri ich realizácii, t. j. pri ustanovovaní opatrovníka poškodenému známe výraz-

nejšie nedostatky či už v právnej úprave, ktorá sa naposledy zmenila zákonom č. 274/2017 Z. z. účinným od 1. 1. 2018, alebo vo výkone samotnej praxe.

Napriek uvedenému sa sporadicky objavujú prípady, kedy je ustanovený opatrovník poškodenej osobe predčasne, najmä pri prešetrovaní spáchania trestného činu ohrozenia mravnej výchovy mládeže podľa § 211 Trestného zákona spočívajúceho v tom, že rodičia dôsledne nedohliadli a nezabezpečili pravidelnú školskú dochádzku svojho dieťaťa do školy, z ktorého bol obvinený, príp. podozrivý iba jeden zo zákonných zástupcov, a to v prípadoch, keď rodičia maloletého dieťaťa nežili v spoločnej domácnosti. V takejto situácii je potrebné zdôrazniť, že pokiaľ je vedené trestné konanie iba voči jednému zákonnému zástupcovi dieťaťa, nie je splnená druhá zákonná podmienka na ustanovenie opatrovníka, že by mohlo dôjsť k nebezpečenstvu z omeškania, a teda k vzniku kolízie medzi záujmami maloletého dieťaťa a záujmami jedného z rodičov tohto dieťaťa. Poškodené dieťa má ešte druhého zákonného zástupcu, ktorému pokiaľ neboli rozhodnutím súdu obmedzené jeho rodičovské práva, môže zastupovať svoje dieťa v trestnom konaní a nemožno na neho zabúdať a brániť mu vo výkone rodičovských práv. Odhliadnuc od uvedeného je vôbec otázne, či by mal byť v prípade takýchto trestných činov spočívajúcich v objektívnej stránke zanedbania povinnej školskej dochádzky ustanovený maloletým deťom opatrovník, resp. či vôbec potrebujú, aby ich v konaní niekto zastupoval, keďže uvedeným trestným činom je poškodený verejný záujem, nie práva dieťaťa. V konečnom dôsledku konanie dieťaťa (jeho zanedbávanie povinnej školskej dochádzky) spôsobilo fakt, že jeho rodičia sú trestne stíhaní. V praxi sa nestretávame s tým, že by dieťa chcelo chodiť do školy a rodič mu v tom bránil. Zastávam názor, že pri týchto trestných činoch spáchaných neplnením povinnej školskej dochádzky by nemal byť ustanovovaný opatrovník vôbec. Ani nie je potrebné, aby dieťa zastupoval jeho právny zástupca. Dieťa sa v takomto trestnom konaní ani nevypočúva a nie je dôvod na to, aby boli akýmkoľvek spôsobom realizované jeho práva ako poškodenej osoby.

Netreba však opomínať, čo sa v praxi súdov najmä bezprostredne po účinnosti novely Trestného poriadku zmeneného zákonom č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov účinným od 1. 1. 2018 bežne stávalo, že v zmysle novelizovaného ustanovenia § 48 odsek 2 Trestného poriadku musí sudca pre prípravné konanie súčasne s opatrovníkom ustanoviť poškodenému zástupcu z radov subjektov poskytujúcich pomoc obetiam podľa uvedeného zákona, pričom zoznam týchto subjektov vedie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (§ 32 odsek 1 citovaného zákona).

V tejto súvislosti je prax aj po niekoľkých mesiacoch od nadobudnutia účinnosti citovanej novely Trestného poriadku poznačená množstvom problémov. Najmä z dôvodu, že stále je nedostatok akreditovaných subjektov poskytujúcich pomoc obetiam podľa uvedeného zákona. Z týchto dôvodov sa často ustanovujú za opatrovníkov aj subjekty, ktoré nie sú v zmysle zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov akreditované, a tým spôsobilé poskytovať poškodeným, resp. obetiam taký rozsah práv, aký im priznáva uvedený zákon, a to napriek tomu, že v zozname subjektov poskytujúcich pomoc obetiam vedeným Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky sa nachádzajú. Po ich pribratí do konania za opatrovníka potom podávajú sťažnosti najmä z dôvodu, že nemajú dostatočné personálne a materiálne vybavenie na adekvátnu pomoc obetiam. Z uvedeného je zrejmé, že hoci bola zákonná úprava § 48 odsek 2 Trestného poriadku mienená dobre v prospech poškodenej osoby, zatiaľ nenašla svoje odzrkadlenie v bežnej praxi a je možné, že potrvá dlhší čas, kým sa vytvorí dostatok kvalifikovaných subjektov, ktoré budú schopné poskytnúť obetiam trestných činov adekvátnu pomoc na celom území Slovenskej republiky.

5 Ochrana poškodeného v súvislosti so vzatím obvineného do väzby

Azda najúčinnejšou ochranou práv a záujmov poškodenej osoby počas prípravného konania v prípade najmä násilných trestných činov je vzatie obvineného, ktorý sa mal dopustiť porušenia práv poškodeného, do väzby.

V súčasnosti razia orgány činné v trestnom konaní trend, že obvinený, ktorý poškodenému akýmkoľvek spôsobom ublížil na zdraví, prípadne porušil jeho slobodu a ľudskú dôstojnosť, by mal byť vzatý do väzby. V dôsledku toho sú vo väčšine prípadov spáchania trestného činu nebezpečného vyhrážania (§ 360 Trestného zákona), nebezpečného prenasledovania (§ 360a Trestného zákona), týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona), znásilnenia (§ 199 Trestného zákona), vydierania (§ 189 Trestného zákona), lúpeže (§ 188 Trestného zákona), ťažkej ujmy na zdraví (§ 155 Trestného zákona) a, samozrejme, vraždy a úkladnej vraždy (§ 144 a § 145 Trestného zákona) podávané návrhy na vzatie obvinených do väzby, najmä z dôvodov uvedených v ustanovení § 71 odsek 1 písmeno c) Trestného poriadku. Vo väčšine prípadov to má svoje opodstatnenie, no stávajú sa v praxi, samozrejme, aj prípady, kedy je podaný

bezdôvodný návrh na vzatie obvineného do väzby, resp. kedy je možné väzbu obvineného nahradiť niektorým z inštitútov uvedeným v ustanoveniach § 80 a 81 Trestného poriadku. V takých prípadoch následne všeobecné súdy prepúšťajú obvinených z väzby, resp. nevyhovujú návrhom prokurátora na vzatie do väzby. Nastáva situácia, keď je nevyhnutné v záujme ochrany poškodeného (aj keď o to poškodený počas výsluchu pred vyšetrovateľom po príslušnom zákonnom poučení nepožiadal) oboznámiť poškodeného so skutočnosťou, že obvinený nebol vzatý do väzby, resp. bol z nej prepustený na slobodu (§ 46 odsek 8 Trestného poriadku).

Napriek uvedeným výnimkám často dochádza rozhodnutím sudcu pre prípravné konanie k vzatiu obvineného do väzby v dôsledku porušenia práv poškodených osôb, čím sa dáva poškodenému pocit bezpečia, akéhosi zadosťučinenia a najmä ochrany. Zvlášť dôležitým momentom je situácia, keď sa podarí páchateľa trestného činu odhaliť a vypátrať ihneď po spáchaní skutku a okamžitým obmedzením jeho osobnej slobody, zadržaním a následným vzatím do väzby, je mu zabránené v pokračovaní páchania trestnej činnosti na poškodenom, ktorý je výrazne zraniteľnou a dotknutou osobou.

Z hľadiska posúdenia nutnosti vzatia obvineného do väzby a vyváženia práv obvineného a poškodeného je úloha sudcu pre prípravné konanie v ranom štádiu trestného konania s ohľadom na zásah do základných ľudských práv a slobôd jednotlivcov kľúčová a náročná. Neustále musí mať na zreteli „dva základné záujmy, ktoré sleduje trestný proces v každej demokratickej krajine, teda záujem na účinnej ochrane spoločnosti pred kriminalitou a záujem na ochrane práv obvineného, ktoré sa potom dostávajú do neprekonateľného protikladu“.[8]

Rovnako treba mať na zreteli aj pozitívny záväzok štátu vo vzťahu k článku 2 Dohovoru o ochrane základných ľudských práv a slobôd (právo na život), ktorým je Slovenská republika viazaná, viesť oficiálne účinné vyšetrovanie. V praxi to znamená prijať dostatočné opatrenia a trestnoprávne ustanovenia odstrašujúce od páchania trestných činov proti jednotlivcovi a vytvoriť systém orgánov činných v trestnom konaní na účely prevencie, potláčania a trestania porušení a súčasne uskutočniť preventívne opatrenia, ktorými by sa podľa očakávania dalo vyhnúť ohrozeniu alebo poškodeniu ochrany základných práv a záujmov poškodených osôb aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami navzájom.

[8] RŮŽIČKA, M., ZEZULOVÁ, J. Zadržení a vazba v českém trestním procesu. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 234 a nasl.

Uvedený záväzok vyplýva i z rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Kontrová vs. Slovensko z 31. mája 2007, ako i rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Hajduová vs. Slovensko z 30. novembra 2010. Z oboch uvedených rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva povinnosť orgánov činných v trestnom konaní konať promptne a z vlastnej iniciatívy bezprostredne potom, ako sa o trestnom čine dozvedeli. V prípade Kontrová proti Slovenskej republike konštatoval Európsky súd pre ľudské práva, že polícia nezabezpečila splnenie povinností vyplývajúcich z ustanovení Trestného poriadku a ďalších služobných predpisov, keď riadne neprijala a nezaznamenala sťažovateľkino trestné oznámenie, resp. jej volanie na tiesňovú linku a nezačala vyšetrovanej danej veci a neprijala potrebné opatrenia potom, ako sťažovateľka uviedla, že jej manžel má strelnú zbraň a vyhráža sa s ňou. Súčasne v uvedenej veci Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že mal za preukázané, že priamym následkom týchto pochybení došlo k usmrteniu sťažovateľkiných detí jej manželom. Potvrdil teda existenciu priamej príčinnej súvislosti medzi zanedbaním povinností príslušníkov polície a spôsobeným fatálnym následkom v podobe usmrtenia sťažovateľkiných detí. Taktiež konštatoval, že až v dôsledku rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý vrátil vec okresnému súdu na nové rozhodnutie, boli príslušníci polície uznaní vinnými. Napriek tomu uviedol, že sťažovateľka nemala možnosť pred vnútroštátnymi súdmi domôcť sa náhrady za utrpenú ujmu, ktorá jej vznikla usmrtením jej detí, v dôsledku čoho došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru o ochrane základných práv a slobôd, a preto jej túto náhradu priznal.

6 Právo poškodeného na zaistenie svojho nároku na náhradu škody

Trestný poriadok umožňuje poškodenej osobe vopred si zaistiť svoj nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom pre prípad, že by uspokojenie tohto nároku mohlo byť marené alebo sťažované (§ 50 Trestného poriadku). O takomto zaistení rozhoduje v prípravnom konaní prokurátor, ktorý tak môže urobiť aj bez návrhu poškodeného, ak si to vyžaduje ochrana jeho záujmov, najmä ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania (§ 50 odsek 4 Trestného poriadku).

Predmetom zaistenia je majetok alebo majetkové práva obvineného, prípadne majetok právnických osôb, ku ktorým má obvinený právny vzťah taxatívne vymedzený v § 50 odsek 1 Trestného poriadku.

Pokiaľ prokurátor žiadosti poškodeného na zaistenie majetku nevyhovie, môže si poškodený podať proti takémuto rozhodnutiu sťažnosť, o ktorej rozhoduje v zmysle ustanovenia § 191 Trestného poriadku sudca pre prípravné konanie. Takto rozhoduje sudca pre prípravné konanie o sťažnostiach proti rozhodnutiam prokurátora o zaistení majetku v prípadoch, ak:

- prokurátor rozhodol o zaistení majetku obvineného na zaistenie nároku poškodeného podľa § 50 odsek 1 Trestného poriadku,
- prokurátor rozhodol o zamietnutí návrhu poškodeného na zaistenie jeho nároku podľa § 50 odsek 5 Trestného poriadku,
- prokurátor rozhodol o zrušení alebo obmedzení zaistenia nároku poškodeného podľa § 51 odsek 1, odsek 2 Trestného poriadku alebo vyňal veci zaistené na nárok poškodeného podľa § 51 odsek 2 Trestného poriadku a
- prokurátor rozhodol o zaistení majetku obvineného podľa § 425 odsek 1 Trestného poriadku.

Príslušnosť sudcu pre prípravne konanie je určená súdom, ktorý je príslušný na konanie v prvom stupni, pričom sudca pre prípravne konanie by mal spravidla rozhodnúť o sťažnosti v lehote do piatich pracovných dní od predloženia veci súdu na rozhodnutie, čím sa sleduje najmä záujem poškodeného na rýchlej a účinnej ochrane jeho práv.

Pokiaľ ide o samotnú prax, ustanovenie § 191 Trestného poriadku sa využíva veľmi sporadicky, keďže nie v každej trestnej veci je potrebné zaisťovať nárok poškodeného na náhradu škody spôsobenej trestným činom a poškodení toto právo veľmi nevyužívajú.

Každopádne pri rozhodovaní o nároku na zaistenie majetku obvineného musí prokurátor, ako i sudca pre prípravné konanie prednostne zistiť, či existuje dôvodná obava zo špekulatívneho konania zo strany obvineného smerujúceho k prevodu svojho majetku (či už v podobe hnuteľných vecí, nehnuteľností, cenných papierov, majetkových účastí v právnických osobách a pod.) na tretie osoby, a tým aj možnosť znemožnenia následného uspokojenia nároku poškodeného na náhradu škody spôsobnej trestným činom, resp. sťaženie uspokojenia tohto nároku. Taktiež je potrebné vziať do úvahy i výšku škody, ktorá mala byť trestným činom spôsobená, hodnotu vecí patriacich obvinenému vo výlučnom vlastníctve, reálnu možnosť ich prevodu na tretie osoby a v tomto kontexte zistiť, či je daná dôvodná obava, že uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody spôsobenej trestným činom bude marené alebo sťažované, t. j. či sa už obvinený akýmkoľvek spôsobom snažil odplatne alebo bezodplatne previesť časť svojho majetku na tretie osoby. Pokiaľ by výška spôsobenej škody vysoko pre-

vyšovala hodnotu majetku obvineného, zrejme by nebolo účelné jeho majetok zaisťovať, aj keď by to bolo v záujme poškodeného.

Dôvodná obava predpokladaná ustanovením § 50 odsek 1 Trestného poriadku musí spočívať v obave, že uspokojenie nároku poškodeného bude marené alebo aspoň sťažené predovšetkým tým, že obvinený disponuje svojím majetkom spôsobom, ktorý znemožňuje alebo sťažuje uspokojenie nároku poškodeného na tomto majetku napríklad tak, že svoj majetok skrýva, predáva alebo daruje. Preto nie každému nároku poškodeného možno v tomto smere vyhovieť napriek tomu, že prokurátor i sudca pre prípravné konanie sa snažia zohľadniť všetky práva a záujmy poškodeného.

7 Práva poškodeného ako obete trestného činu

V posledných rokoch sa správne kladie veľký dôraz na to, aby bola poskytnutá obetiam trestných činov komplexná, účinná a rýchla pomoc. V dôsledku toho bol prijatý aj nový zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o obetiach trestných činov").

„Tento zákon upravuje práva, ochranu a podporu obetí trestných činov, vzťahy medzi štátom a subjektmi poskytujúcimi pomoc obetiam a finančné odškodňovanie obetí násilných trestných činov."[9]

Pokiaľ ide o samotný pojem „obeť", uvedený zákon ho definuje v § 1 odsek 1 a súčasne v § 3 odsek 1. Obeťou rozumie najmä fyzickú osobu, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené jej zákonom chránené práva a slobody a tiež príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu [§ 1 odsek 1 písmeno b) citovaného zákona]. Z uvedenej definície vplýva, že pojem obeť je chápaná pomerne široko.

Samostatne tiež uvedený zákon definuje pojem obzvlášť zraniteľnej obete, ktorej priznáva akýsi výnimočný status a poskytuje väčší rozsah práv, v dôsledku čoho bolo nutné novelizovať aj niektoré ustanovenia Trestného poriad-

[9] § 1 Zákona číslo 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ku. Za obzvlášť zraniteľné obete sa považujú [§ 1 odsek 1 písmeno c) zákona č. 274/2017 Z. z.]:

- deti, t. j. osoby mladšie ako 18 rokov,
- osoby staršie ako 75 rokov,
- osoby so zdravotným postihnutím,
- obete trestného činu obchodovania s ľuďmi, týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násilia,
- obeť trestného činu spáchaného násilím alebo hrozbou násilia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery,
- obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obete a jej osobných vlastností, vzťahu k páchateľovi alebo závislosti od páchateľa, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu.

Obete trestných činov majú najmä právo v trestnom konaní, a to už počas prípravného konania na to, aby ich orgány činné v trestnom konaní, súdy a subjekty poskytujúce im pomoc informovali o ich právach pre ne zrozumiteľným spôsobom. V tomto prípade slovné spojenie „pre ne zrozumiteľným spôsobom" je myslené doslovne, keďže z bežnej praxe je známe, že orgány činné v trestnom konaní pri styku s takouto obeťou jej dajú prečítať celý zoznam práv v rozsahu päť až desať strán o rozmeroch A4 písaných hustým a malým písmom, z čoho nie sú obete, v stave v akom sa nachádzajú, schopné vyrozumieť takmer nič. Často zostávajú bezradné a nevedia, kam sa obrátiť. Táto situácia si však vyžaduje nielen zmenu v zákone, ale aj v myslení a prístupe ľudí tak, aby sa s obeťami zaobchádzalo zvlášť citlivo a s porozumením. To bol jeden z dôvodov, prečo sa od 1. 1. 2018 (po účinnosti zákona o obetiach trestných činov) pri výsluchoch obzvlášť zraniteľných osôb vyžaduje aj prítomnosť psychológa. S týmto sú však spojené značné problémy v praxi, keďže psychológovia sa bránia účasti na jednotlivých úkonoch, okrem iných dôvodov, aj pre časovú zaneprázdnenosť a slabú finančnú odmenu za ich účasť na takom úkone a súčasne je potrebné uviesť, že je akútny nedostatok kvalifikovaných psychológov.

Okrem práva na informácie, práva na poskytnutie pomoci (právnej, psychickej, materiálnej, zdravotnej a pod.) od subjektu poskytujúceho pomoc obetiam trestných činov (§ 23 a nasl. zákona o obetiach trestných činov), práva na odškodnenie zaviedol uvedený zákon veľa zmien, ktoré majú v budúcnosti zabrá-

niť opakovanej, ako i druhotnej viktimizácii obete, čo je veľkým prínosom tohto zákona.

Samozrejme, je opäť iba na ľuďoch, resp. orgánoch činných v trestnom konaní a súdoch a na ich personálnych a materiálnych možnostiach, do akej miery budú všetky garantované práva obete uvedeným zákonom v praxi účinne realizované.

V čase niekoľko mesiacov od účinnosti zákona o obetiach trestných činov je nutné konštatovať, že zatiaľ sa aplikačná prax borí s veľkým množstvom problémov a ešte stále sa neposkytuje obetiam trestných činov dostatočne účinná a komplexná ochrana.

Záver

Cieľom tohto príspevku je upriamenie pozornosti na dôležitosť poškodeného ako procesnej strany trestného konania a poukázanie najmä na rozsah jeho práv priznaných mu Trestným poriadkom, a to už v úvodnej časti trestného konania.

Súčasne je v závere nutné konštatovať, že zatiaľ sa v našej spoločnosti, napriek existencii podrobnej právnej úpravy, nepodarilo dosiahnuť stav, v ktorom by bol poškodený dostatočným spôsobom ochránený od protiprávnych zásahov do jeho základných práv a slobôd a súčasne, aby mu bola poskytnutá dostatočná právna a psychická pomoc vyrovnať sa s následkami trestného činu a dosiahnuť čo možno najrýchlejšiu nápravu pôvodného stavu. Často je poškodený len akousi „figúrkou" trestného konania, ktoré beží bez ohľadu na jeho záujmy a ktoré konanie ho skôr zaťažuje, ako mu poskytuje reálnu ochranu. Tento stav by bolo potrebné zvrátiť.

Preto je možné iba súhlasiť s názorom, že: „Spoločnosť by sa mala hlbšie zaoberať postavením obetí najmä násilných trestných činov, spôsobom ich odškodnenia, finančnou, no hlavne psychologickou pomocou, odstránením či aspoň zmiernením následkov trestného činu a spolupôsobením pri, pokiaľ možno čo najbezproblémovejšom, zaradení obetí späť do bežného života. A to z dvoch dôvodov. Po prvé, ak sa označujeme za demokratickú spoločnosť založenú na hodnotách ľudských práv a humánnosti, mali by sme túto svoju humánnosť pretaviť do reálnej pomoci blížnemu, obzvlášť keď si uvedomíme, že kriminalita ako celospoločenský jav je výsledkom života celej spoločnosti. Po druhé, trestný čin

môže na samotné obete vplývať ako kriminogénny faktor a z obetí sa tak môžu stať páchatelia.“[10]

Literatúra:

1. BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného trestného zákona. Šamorín: Heuréka, 2006.
2. ČENTÉŠ, J. a kolektív. Trestný poriadok. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2014. ISBN 978-80-8155-021-8.
3. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex. Poradca podnikateľa, 2006.
4. DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012.
5. IVOR, J. a kolektív. Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2006. ISBN 80-8078-101-X.
6. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Európska úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3.
7. MINÁRIK, Š. a kolektív. Trestný poriadok. Veľký komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006. ISBN 80-8078-085-4.
8. MOLEK, P. Právo na spravedlivý proces. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012.
9. PIROŠÍKOVÁ, M., SIMAN, M. a kolektív. Ľudské práva, vybrané rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie. Bratislava: Euro Iuris, 2012. IBSN 978-80-89406-17-3.
10. RŮŽIČKA, M., ZEZULOVÁ, J. Zadržení a vazba v českém trestním procesu. Praha: C. H. Beck, 2004.
11. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo 4. novembra 1950 vyhláseného v Zbierke zákonov Slovenskej republiky oznámením Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
12. Charta základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 zmenená 12. decembra 2007 v Štrasburgu.
13. Listina základných práv a slobôd z 9. 1. 1991.
14. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966.
15. Ústava Slovenskej republiky (zákon č. 460/1992 Zb. z 1. septembra 1992).
16. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov.

[10] BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného trestného zákona. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 64.

17. Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov platný do 31. decembra 2005.
18. Zákon číslo 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
19. Zákon číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.
20. Zákon číslo 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov.
21. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Nideröst-Huber vs. Švajčiarsko z 18. februára 1997.
22. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Kontrová vs. Slovensko z 31. mája 2007.
23. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Hajduová vs. Slovensko z 30. novembra 2010.
24. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. októbra 1992 sp. zn. 6Tz/105/1992.
25. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 15. novembra 2017 sp. zn. 6To/14/2016.
26. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 9. marca 2010 sp. zn. III. ÚS 100/2010.

TENDENCIA OCHRANY OSOBITNÝCH ZÁUJMOV A KONTRADIKTÓRNOSŤ V PROCESE DOKAZOVANIA S UTAJOVANÝM PRVKOM

TENDENCY TO PROTECT PARTICULAR INTERESTS AND THE ADVERSARIAL PRINCIPLE IN CRIMINAL EVIDENCE WITH CONCEALED ELEMENT

JUDr. Juraj Bališ

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: Článok sa venuje problematike ochrany osobitných záujmov, ktorá zasahuje do práva na obhajobu pri vykonávaní dôkazov v trestnom konaní. V osobitných prípadoch, pokiaľ môže dôjsť k ohrozeniu života a zdravia svedka, prípadne dôležitého verejného záujmu, zákon pripúšťa obmedzenie základných práv a slobôd obžalovaného, ale len pri splnení určitých základných podmienok zaručujúcich spravodlivosť procesu a v minimalizácii zásahu do práva obžalovaného na riadnu obhajobu, za súčasného rešpektovania princípov kontradiktórneho charakteru procesu dokazovania. V príspevku sa zaoberám najmä svedeckou výpoveďou získanou od osoby, ktorej totožnosť je v trestnom konaní utajená. Poukazujem na pravidlá, ktoré vyplynuli z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva pri spôsobe riešenia kolízie osobitných záujmov.

Abstract: This Articel is focused on the issue of protecting particular interests, which interferes with the rights of the defense, when performing evidence in criminal proceedings. In special cases where the life and health of the witness or the public interest may be endangered, the law permits the limitation of the defendant's fundamental rights and freedoms only if certain basic conditions guarantee the fairness of the trial and minimize the interference with the defendant's right to a proper defense respecting the principles of the contradictory nature of the evidence process. In my contribution, I deal mainly with witness testimony obtained from a person whose identity is in the criminal pro-

ceedings confidential. I refer to the rules that have emerged from the case law of the European Court of Human Rights on how to handle a collision of special interests

Kľúčové slová: kontradiktórnosť, dokazovanie, výsluch svedka, agent, záruky spravodlivého procesu.

Key words: adversarial principle, evidence, questioning of a witness, undercover agent, safeguards of a fair trial.

Úvod

V samotnom priebehu trestného konania dochádza k vzájomnej kolízii rôznych záujmov participujúcich subjektov, pričom sa zároveň kladie dôraz na rešpektovanie principiálnych zásad, ktoré zaručujú posudzovanie objektívnosti, ale hlavne spravodlivosti celého súdneho procesu. Pri uvedenom posudzovaní súd nahliada na konanie ako celok vrátane na spôsob obstarania dôkazov, rešpektovanie práva obhajoby a v nevyhnutných prípadoch aj práva svedka, ale tiež na verejný záujem a záujem poškodeného na náležité objasnenie skutočností významných pre trestné konanie, teda zistenie trestného činu a spravodlivé potrestanie páchateľa.

Zabezpečenie práva na spravodlivý súdny proces, osobitne rešpektovanie princípu kontradiktórnosti trestného konania, predpokladá zachovávanie „rovnosti zbraní" aj vo fáze vykonávania dôkazov. V trestnom procese sa vykonávanie dôkazov realizuje pred súdom spravidla ústne a v prítomnosti strán, aby sa s nimi strany mohli oboznámiť a následne k nim bezprostredne vyjadriť. Uvedené v súvislosti so zabezpečením práva na obhajobu predpokladá možnosť obvineného vypočúvať, respektíve dať vypočúvať svedkov svedčiacich proti nemu. Dôležitou súčasťou naplnenia uvedeného práva je nepochybne vedomosť o totožnosti tohto svedka a možnosť reálne sa zapojiť do jeho výsluchu, čo je problematické v prípadoch, keď je dôvodné zabezpečiť ochranu svedka alebo utajenie totožnosti agenta, čím vlastne dochádza k stretu záujmu obžalovaného riadne realizovať právo na obhajobu a ochranu osobitných záujmov vypočúvaných osôb. Spôsob riešenia naznačenej kolízie a poskytnutie záruk a garancií spravodlivého trestného konania možno vyvodiť z pravidiel, ktoré vyplývajú z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. V nasledujúcom texte sa budem zaoberať najmä svedeckou výpoveďou získanou od osoby, ktorej totožnosť je v trestnom konaní utajená.

1 Totožnosť svedka ako utajovaný prvok

V rámci trestného konania v zásade platí, aby dôkazy boli vykonávané kontradiktórnym spôsobom tak, aby boli rešpektované atribúty práva na spravodlivý proces, ako vyplývajú zo základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a z medzinárodne záväzných štandardov upravujúcich právo na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor").[1]

Výslovná zásada kontradiktórneho výsluchu svedka ako jedna z garancií riadneho dokazovania podľa čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru,[2] však nie je absolútnym právom. Garancia práva obvineného preveriť a spochybniť dôkaz získaný výpoveďou svedka má svoje zákonné limity a obmedzenia, tieto však nesmú porušovať práva obhajoby.

Ustanovenie čl. 6 Dohovoru výslovne neobsahuje nutnosť brať do úvahy oprávnené záujmy a ochranu svedkov pri ich povinnosti svedčiť. V tejto súvislosti treba zohľadniť aj rešpektovanie iných relevantných záujmov chránených Dohovorom, ako napríklad právo na život, slobodu a ochranu osobnosti každého jednotlivca. Tieto práva sa zaručujú každému a zmluvné štáty Dohovoru sa zaväzujú konať náležitým spôsobom. Na základe tejto skutočnosti vzniká povinnosť vykonať trestné konanie v súlade s ďalšími princípmi Dohovoru, a to tak, aby nedochádzalo k ohrozeniu práv a záujmov svedkov a obetí trestných činov.[3]

Právo obvineného na kontradiktórny výsluch však môže byť obmedzené, a to v prípade, ak **dochádza ku kolízii s iným záujmom**, ktorému Trestný poriadok priznáva náležitú ochranu, dôsledkom čoho môže byť napríklad **výsluch svedka** prítomného na hlavnom pojednávaní vykonaný bez účasti obžalovaného alebo s utajením jeho totožnosti (§ 262 TP). Odborná literatúra medzi okolnos-

[1] Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 209/1992 Zb.(Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich).

[2] Čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok ako v prípade svedkov proti nemu."

[3] Pozri MALÍKOVÁ, E. V., ŠKOHEL, D. Výpoveď získaná výsluchom anonymného svedka v súvislosti so zásadou kontradiktórnosti konania a zabezpečením práva na spravodlivý proces. In: Akademické akcenty 2013. Zborník príspevkov z odborného seminára. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013, s. 315.

ti spôsobilé vyvolať takúto kolíziu zaraďuje záujem štátu na ochrane štátneho tajomstva,[4] ochranu agenta, policajných metód, spoločenský záujem i záujem na ochrane a bezpečnosti svedkov.[5]

Zmyslom výsluchu svedka je získať čo najpresnejšie poznatky o skutočnostiach dôležitých pre trestné konanie. Ako už bolo v úvode spomenuté, v zásade sa výsluch svedka má vykonať kontradiktórnym spôsobom, čo spravidla spočíva v bezprostrednom oboznámení sa s výpoveďou svedka, obvykle priamo v jeho prítomnosti, a v následnom vyjadrení sa formou otázok, pričom zároveň umožňuje procesným stranám a samotnému súdu hodnotiť dôveryhodnosť vypočúvanej osoby na základe priameho pozorovania jej reakcií a emócií. Z uvedeného vyplýva, že jedným zo základných atribútov riadneho uplatnenia práva konfrontovať svedkov, je aj vedomosť s ohľadom na totožnosť konfrontovaného svedka v konaní. Utajením totožnosti dochádza k obmedzeniu práva obvineného na obhajobu v rámci uplatnenia jeho práva preveriť a konfrontovať dôkaz získaný výsluchom tohto svedka, najmä z hľadiska dôveryhodnosti osoby svedka a jeho povesti, dôveryhodnosti jeho výpovede, existencie oprávnených motívov nevypovedať pravdivo, resp. prepojenia na obvineného, ďalšie obete a svedkov a podobne.[6]

Aktuálna úprava trestného procesu ustanovuje možnosť utajiť osobné údaje svedka na jeho ochranu z dôvodu existencie dôvodnej obavy z hroziacej ujmy. V tejto súvislosti možno hovoriť o tzv. **utajenom svedkovi**. Pojem utajený svedok nemá legálnu definíciu, ide o právnoteoretický inštitút, ktorý vyplýva z ustanovení Trestného poriadku upravujúcich procesné postavenie svedka, jeho práva a povinnosti. Do skupiny utajených svedkov radíme svedka s utajeným bydliskom, utajenou totožnosťou, svedka, u ktorého možno výnimočne použiť legendu[7] (§ 136 ods. 1, 2 a 5 Trestného poriadku). V tejto časti však treba uviesť, že utajovanie totožnosti osoby svedka v trestnom procese prebieha

[4] Pozn. v súčasnej právnej úprave ide o utajovanú skutočnosť podľa § 2 písm. a) zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

[5] OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2014, s. 140.

[6] HARKABUSOVÁ, D. Právo na obhajobu pri použití dôkazov výsluchom utajených svedkov. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 19, 2013, č. 5, s. 48.

[7] Legenda je súhrn krycích údajov o osobe, najmä o jej totožnosti, rodinnom stave, vzdelaní, zamestnaní a podobne (§ 117 ods. 3 druhá veta TP).

aj vo vzťahu k ďalšiemu osobitnému trestnoprávnemu inštitútu. K utajovaniu identity svedka dochádza pri inštitúte agenta.[8]

Pri utajení totožnosti svedka ide o preventívne procesné opatrenie, ktoré má za cieľ chrániť svedka pred možným negatívnym zásahom do jeho osobnej integrity v prebiehajúcom trestnom procese, ako aj po jeho skončení. V odôvodnených prípadoch preto svedok môže získať postavenie ohrozeného svedka a chráneného svedka.[9]

2 Dôvodnosť a opodstatnenosť utajenia totožnosti svedka

Utajenie totožnosti osôb – svedkov je hlavne podmienené potrebou zabezpečenia ochrany týchto osôb pred zásahom do ich fyzickej a psychickej integrity. V jednotlivých prípadoch musí existovať **dôvodný predpoklad**, že môže byť vyvíjaný určitý tlak na osobu svedka, či už zo strany obžalovaného, resp. osôb s ním v kontakte, alebo zo strany spoločnosti a neopomenuteľná je i zrejmá a opodstatnená obava svedka z represálií, či dokonca z možného ohrozenia svojho života a zdravia pri podaní svedectva o vnímaných udalostiach a skutkových okolnostiach.

Predpoklad pre postupovanie v zmysle ustanovení Trestného poriadku o utajení totožnosti svedka je povinnosť svedka uviesť konkrétne skutočnosti, na ktorých podklade možno dôvodne urobiť záver o nevyhnutnosti ochrany osoby svedka formou utajenia jeho totožnosti. Nešpecifikované a všeobecné obavy nestačia. Obavy musia byť spôsobilé vyvolať dôvodnú obavu z hroziacej ujmy na zdraví alebo z iného vážneho porušenia základných práv svedka alebo jemu blízkych osôb.

[8] Agentom je príslušník Policajného zboru alebo polície iného štátu (prípadne iná osoba ako príslušník PZ pri odhaľovaní, zisťovaní a usvedčovaní páchateľov korupcie alebo trestných činov terorizmu), ktorý na základe príkazu prokurátora alebo súdu prispieva k odhaľovaniu, zisťovaniu a usvedčovaniu páchateľov zločinu, trestných činov korupcie, trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa a trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti (§ 10 ods. 20, § 117 TP).

[9] **Ohrozeným svedkom** je osoba, u ktorej bol už útvaru Policajného zboru, ktorý zabezpečuje úlohy na ochranu svedka, doručený písomný návrh na jej zaradenie do programu na ochranu svedka; **chráneným svedkom** je osoba, ktorá je po splnení zákonných podmienok zaradená do tohto programu. Právny rámec upravujúci tieto kategórie osôb je zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Osobitosti vykonania výsluchu týchto osôb upravuje § 134 ods. 3 a § 273 TP.

Ak v trestnom konaní došlo k utajeniu totožnosti svedka z dôvodu obavy o osobnú bezpečnosť alebo jemu blízkych osôb, z hľadiska vedenia obhajoby je nevyhnutné skúmať dôvodnosť utajenia totožnosti svedka na základe dostupných informácií. V tejto súvislosti je potrebné rozlišovať subjektívny a objektívny charakter obavy z hrozby. Teda v danom prípade musí obava vychádzať z reálneho strachu a skutočnej možnosti výskytu ohrozenia a nepostačuje subjektívne prežívanie strachu u svedka.[10] Túto skutočnosť judikoval aj Európsky súd pre ľudské práva, ktorý uviedol, že porušenie práva na spravodlivý proces spočíva aj v tom, pokiaľ sa pri posudzovaní dôvodnosti a opodstatnenosti utajenia totožnosti svedkov zo strany súdu obmedzí iba na citovanie príslušného konajúceho policajného orgánu, ktorý konštatoval existenciu skutočného nebezpečenstva a reálneho strachu svedkov bez toho, aby konajúce súdy túto skutočnosť bližšie skúmali.[11]

3 Koncepcia vyváženia zásahu do práva na obhajobu a rešpektovanie zásady kontradiktórnosti

Kontradiktórnym procesom je proces, v ktorom sa rešpektuje zásada rovnosti zbraní a ktorý zaisťuje, aby mali strany prístup k akýmkoľvek dôkazom a argumentom, ktoré boli predložené súdu a ktoré by mohli mať vplyv na prejednanie veci a na súdne rozhodnutie. Zásada kontradiktórnosti je súčasťou viacerých zásad ovládajúcich trestné konanie. Je previazaná najmä so zásadou verejnosti, ústnosti, bezprostrednosti, rovnosti strán a má priamy vzťah k zásade práva obvineného na obhajobu. Podstatou zásady kontradiktórnosti je hlavne umožniť vzájomne vyrovnanú diskusiu jednotlivých strán o predložených dôkazoch a argumentoch protistrany v súdnom konaní. Rešpektovanie tejto zásady, ako súčasti sústavy čiastkových záruk, podporuje garanciu dodržania práva na spravodlivé súdne konanie v zmysle Dohovoru.

Na dosiahnutie štandardov spravodlivého procesu voči obvinenému je nevyhnutné obmedzenie práv obvineného vyvážiť relevantnými a dostatočnými opatreniami (counterbalancing methods) v procesnej situácii, kedy dochádza

[10] Bližšie pozri rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky z 29. októbra 2009, IV. ÚS 407/2009. Ústavný súd ČR, okrem iného, uviedol, že je nevyhnutné, aby sa dôvodnosťou obáv svedka z hrozby ujmy na zdraví alebo iného nebezpečenstva zaoberali príslušné orgány a objasnili, ako dôvodnosť jeho obáv vyhodnotili.

[11] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 20. 11. 1989 Kostovski proti Holandsku (č. sťažnosti 11454/85).

k vykonávaniu dôkazov výsluchov utajených svedkov a ich použitiu na usvedčenie obžalovaného a jeho odsúdenie.

Rozhodujúcim kritériom v prípade kolízie práv svedka a práv obvineného je posúdenie, či v konkrétnom prípade nie je možné inak spoľahlivo zabezpečiť ochranu svedka, ktorá by nepočítala s jeho utajením, teda spôsobom, ktorý sa dostáva do zrejmého rozporu s právami obhajoby a ipso facto s právom na spravodlivý proces. V uvedenej požiadavke ide o priame premietnutie názoru Európskeho súdu pre ľudské práva vychádzajúci z konštantnej judikatúry, podľa ktorého pri riešení vzájomnej kolízie osobitných záujmov sa vyžaduje **dodržiavanie zásady subsidiarity, ako aj proporcionality**. Podľa zásady subsidiarity utajenie totožnosti svedka prichádza do úvahy vtedy, pokiaľ nie je možné jeho ochranu zabezpečiť inak. V zmysle zásady proporcionality je nevyhnutné dodržať minimálny zásah do práv obhajoby, pričom súd má povinnosť vo svojej rozhodovacej činnosti brať do úvahy obidve kolidujúce hodnoty (právo na spravodlivý súdny proces a ochrana spoločnosti pred nárastom kriminality a ochrana osoby svedka).[12]

Európsky súd pre ľudské práva skonštatoval, že aj napriek existencii vyvažujúcich opatrení v konaní, ktoré sú schopné dostatočne vyvažovať obmedzenia práv obhajoby, ani v takom prípade nemôže byť odsúdenie založené vo výlučnej alebo v rozhodujúcej miere na dôkazoch získaných výpoveďou utajených svedkov. V tejto súvislosti ďalej uviedol, že na dôkaz, ktorý bol získaný výsluchom svedka, u ktorého neboli plne zabezpečené práva obhajoby podľa Dohovoru (dôkaz získaný výsluchom utajených svedkov), je nevyhnutné prihliadať s maximálnou opatrnosťou.[13]

Uvedené požiadavky nachádzajú svoje miesto v systéme vyvažujúcich opatrení, ktoré sa premietli aj do rozhodovacej činnosti národných súdov pri posudzovaní jednotlivých aspektov procesu v konkrétnych trestných veciach tak, aby bolo právo obvineného na spravodlivé súdne konanie garantované v zmysle ustanovení Dohovoru za súčasného rešpektovania oprávnených záujmov svedka, ako aj požiadavky utajenia totožnosti agenta. Národné súdy v tomto zmysle kladú dôraz na to, aby v procese bola jasne preskúmaná skutočnosť, akou mierou výpovede utajených svedkov prispeli k usvedčeniu obžalovaného. Ak výpovede utajených svedkov sú jedinými, resp. rozhodujúcimi dôkazmi o vine

[12] V tejto súvislosti porovnaj nález Ústavného súdu Českej republiky (sp. zn. PL. ÚS 4/94) a nález Ústavného súdu Českej republiky (sp. zn. III. ÚS 210/98).

[13] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 26. 03. 1996 Doorson proti Holandsku (č. sťažnosti 20524/92).

obžalovaného, nie sú tieto dôkazy postačujúce na prijatie záveru o vine obžalovaného. Súdne konanie, výsledkom ktorého je uznanie viny obžalovaného len, resp. v prevažnej miere, založené na výpovedi utajených svedkov, nemožno považovať za spravodlivé v zmysle čl. 6 Dohovoru.[14]

V záujme zachovania základných princípov súvisiacich so zabezpečením práva na spravodlivé súdne konanie musí súd vo vzťahu k prípustnosti dôkazu, ktorý bol získaný výsluchom svedka, ktorého totožnosť je utajená, a možnosti založenia odsudzujúceho rozhodnutia na takom dôkaze posudzovať aspekty, ktoré boli premietnuté do nasledujúcich požiadaviek:

a) **existencia legitímneho dôvodu** pre pripustenie výsluchu svedka s utajenou totožnosťou, ktorým dochádza k obmedzeniu kontradiktórneho spôsobu vedenia výsluchu,
b) **význam výpovede utajeného svedka** pre rozhodnutie (t. j., či ide o základný alebo rozhodujúci podklad pre odsúdenie),
c) **existencia účinných procesných záruk** pre obhajobu, ktoré vyvažovali znevýhodnenie spôsobené pripusteným obmedzením.

Existencia legitímneho dôvodu

Európsky súd pre ľudské práva uznáva v jednotlivých prípadoch aj napriek právu obžalovaného zúčastniť sa výsluchu svedkov prevahu potreby zabezpečiť ochranu utajených svedkov, a to pri existencii relevantných dôvodov. Ako relevantný dôvod pre utajenie totožnosti svedka je objektívna obava svedka z odplaty (odôvodnená obava svedka z represálií). S touto požiadavkou súvisí absolútna nevyhnutnosť obmedzujúceho opatrenia. Uvedená požiadavka je vyjadrením princípu subsidiarity. Ak môže postačiť menej reštriktívne opatrenie, potom treba aplikovať toto opatrenie. Každý zásah do práv obhajoby musí byť v plnom rozsahu podložený nevyhnutnosťou utajenia totožnosti svedka v danej miere.

Osobitný relevantný dôvod pre utajenie totožnosti svedka je výsluch policajného agenta. ESĽP považuje za legitímne, pri zabezpečení rešpektovania práv obhajoby, zachovanie anonymity agenta nasadeného v príslušnom prostredí pri odhaľovaní trestných činov utajeným spôsobom, a to z dôvodu zabezpečenia jeho ochrany a ochrany jeho rodiny, ako aj zachovania jeho využiteľnosti pri plnení budúcich úloh. V tejto súvislosti judikatúra berie ohľad na ťažkú úlohu or-

[14] Uvedené korešponduje aj s ustálenou judikatúrou ESĽP, napr. rozsudok vo veci Van Mechelen a ďalší proti Holandsku z 23. apríla 1997 č. sťažnosti 21363/93 [55/1996/674/861-864] (ods. 54 – 55).

gánov činných v trestnom konaní súvisiacu s vyhľadávaním a získavaním dôkazov na účely odhaľovania a vyšetrovania trestných činov, v rámci ktorej využíva činnosť agentov, informátorov a utajené praktiky, obzvlášť v boji s organizovaným zločinom a korupciou.[15]

Význam výpovede pre rozhodnutie

Odsúdenie nemôže byť výlučne alebo v prevažnej a rozhodujúcej miere založené na anonymných svedectvách (pozn. svedectvo osoby s utajovanou identitou) ani v prípade existencie dostatočných vyvažujúcich procesných záruk.[12] V danom kontexte ESĽP vysvetľuje pojem „rozhodujúci" dôkaz, ktorý treba chápať ako indikujúci dôkaz tak významný alebo dôležitý, že bude pravdepodobne determinujúci pre výsledok prípadu. V prípadoch, keď dôkaz získaný výsluchom utajovaného svedka je podporovaný inými potvrdzujúcimi dôkazmi, posúdenie, či ide o rozhodujúci dôkaz bude závisieť od sily podporných dôkazov. Čím budú ostatné inkriminujúce dôkazy silnejšie, tým bude menej pravdepodobné, že dôkaz od utajovaného svedka bude posudzovaný ako rozhodujúci. V prípade, že svedecká výpoveď utajeného svedka nie je pre odsúdenie rozhodujúca, práva obžalovaného sú obmedzené v podstatne menšej miere.[16]

V tejto súvislosti treba uviesť, že sa táto skutočnosť posudzuje aj v prípadoch, ak nie je zrejmé, či ide o výhradný alebo rozhodujúci dôkaz, avšak ide o dôkaz podstatného vplyvu a jeho pripustenie by mohlo predstavovať isté poškodenie práv obhajoby.

Existencia účinných procesných záruk

Akékoľvek obmedzenie musí rešpektovať podmienku zachovania dostatočných práv obhajoby. Na zachovanie nestrannosti sa vyžaduje zabezpečiť vyváženie procesných práv dotknutej strany, ktoré sa dosiahne príslušnými adekvátnymi opatreniami, a to aj vo forme silných procesných záruk. Nevyhnutnosťou v každom prípade je posúdenie existencie dostatočných vyvažujúcich činiteľov v procese vrátane opatrení, ktoré umožňujú primerané a náležité zhodnotenie

[15] Ide o ustálený názor ESĽP, ktorý je prezentovaný vo viacerých rozhodnutiach, napr. rozsudok vo veci Van Mechelen a ďalší proti Holandsku z 23. apríla 1997 č. sťažnosti 21363/93 [55/1996/674/861-864] (ods. 56 – 57), Lüdi proti Švajčiarsku z 15. júna 1992 č. sťažnosti 12433/86 (ods. 49, 57).

[16] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 28. 2. 2006 Krasniki proti Českej republike (č. sťažnosti 51277/99).

spoľahlivosti takého dôkazu. Podľa konkrétneho prípadu pôjde napríklad o poskytnutie dostatočnej a primeranej možnosti dozvedieť sa o obsahu svedectva proti svojej osobe, možnosť popierať takéto svedectvo, alebo v zásade o právo vypočuť svedka či už v čase výpovede alebo neskôr.

Veľká komora ESĽP[17] identifikovala základné prvky, ktoré sú relevantné pre posúdenia existencie účinných vyvažujúcich opatrení, a to postoj súdu k dôkazu, ktorý obhajoba nemala možnosť spochybniť, dostupnosť a sila ďalších inkriminujúcich dôkazov a procesné opatrenia vykonané na kompenzáciu nedostatku možnosti podrobiť svedkov krížovému výsluchu priamo v konaní. Je potrebné dbať o to, aby nebolo obvinenému bránené preveriť vierohodnosť utajovaných svedkov, a to napríklad formou realizácie výsluchu svedka pomocou audiovizuálnej techniky v inej miestnosti, prípadne zamaskovaním svedka pri jeho výsluchu priamo v súdnej sieni, ktoré pripúšťa Trestný poriadok. ESĽP akceptuje výsluch svedka v neprítomnosti obvineného, avšak v prítomnosti obhajcu.

4 Osobitosti výsluchu agenta ako utajeného svedka

Odhliadnuc od osobitných pravidiel vedenia výsluchu niektorých typov osôb[18] špecifický spôsob výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní, ktorý obmedzuje právo obžalovaného na uplatnenie kontradiktórneho výsluchu v celom svojom rozsahu, a to zatajením totožnosti osoby svedka v záujme jeho ochrany a zabezpečenia jeho bezpečnosti,[19] sa uplatňuje najmä vo vzťahu k výsluchu utajeného svedka a agenta.

[17] Rozhodnutie Veľkého senátu vo veci Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu z 15. decembra 2011 čísla sťažností 26766/05 a 22228/06. Následne Veľký senát ESĽP potvrdil princípy vyplývajúce z rozhodnutia vo veci Al-Khawaja a Tahery, avšak zároveň podporil flexibilnejší prístup pri ich uplatňovaní; rozhodnutie ESĽP vo veci Schatschaschwili proti Nemecku z 15. decembra 2015 (č. sťažnosti 9154/10).

[18] Ide o svedka, ktorý sa pre svoj vek, chorobu, telesnú alebo duševnú poruchu alebo z iných vážnych dôvodov nemôže dostaviť na výsluch (§ 134 TP) a osobu mladšiu ako 18 rokov (§ 135 TP).

[19] Opatrenia na zabezpečenie bezpečnosti alebo utajenia totožnosti svedka pri jeho výsluchu na hlavnom pojednávaní podľa Trestného poriadku: 1. Realizácia výsluchu pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu (u ohrozeného alebo chráneného svedka – § 273 TP; utajeného svedka – 136 ods. 3 TP; agenta – § 117 ods. 11 TP). 2. Výsluch svedka so zmeneným vzhľadom a hlasom (§ 136 ods. 3 TP). 3. Vylúčenie obžalovaného, jeho dôverníkov a verejnosti z pojednávacej miestnosti počas výsluchu zraniteľného svedka, agenta alebo utajeného svedka. In: OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2014, s. 141 – 143.

Inštitút agenta v súčasnej dobe predstavuje špecifický a nevyhnutný prostriedok boja proti najzávažnejším formám trestnej činnosti, najmä organizovanému zločinu. Výsluch agenta ako svedka by mal mať v rámci dokazovania v trestnom konaní sekundárne postavenie, pretože ide o dôkazný prostriedok a inštitút, ktorý sa používa ako pomocný prostriedok k činnosti polície a procesnej činnosti orgánov činných v trestnom konaní.[20] Vzhľadom na charakter oprávnení súvisiacich s konaním agenta jeho použitie musí byť kompenzované zárukami proti zneužitiu, a to hlavne zákonným vymedzením jeho úloh a spôsobom kontroly jeho činnosti. Výsluch agenta v trestnom konaní podlieha osobitnému režimu, pričom Trestný poriadok vyžaduje, aby výsluch agenta o skutočnostiach dôležitých pre trestné konanie bol vykonaný takým spôsobom, aby nemohla byť jeho totožnosť odhalená, pričom predpokladá iba výnimočné vypočutie agenta na súde, a to spravidla pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu (§ 117 ods. 11 TP). Takáto úprava však nezodpovedá úplne požiadavkám interpretovaným v judikatúre ESĽP, ktorá kladie skôr dôraz na vykonanie výsluchu v konaní pred súdom kontradiktórnym spôsobom, ktorý by zároveň rešpektoval legitímny záujem orgánov činných v trestnom konaní, a to využitím metód na zabezpečenie zachovania utajenia identity agenta.

Rozhodnutie ESĽP vo veci Bátěk a ďalší proti Českej republike,[21] okrem iného, rozoberá prípad, v ktorom policajný agent, ktorý v utajení infiltroval skupinu colníkov s cieľom získať dôkazy proti týmto osobám, bol vypočúvaný ako utajený svedok. Podľa súdu vo všeobecnosti pri zvažovaní záujmov obhajoby proti argumentom v prospech udržania anonymity svedkov vzniká problém, ak sú vypočúvaní svedkovia predstaviteľmi policajnej moci štátu. Hoci ich záujmy a záujmy ich rodín si rovnako zaslúžia ochranu Dohovorom, súd poznamenáva, že ich postavenie je do istej miery odlišné od nezainteresovaných svedkov a obetí, keďže sú v štátnej službe viazaní sľubom poslušnosti danom štátnym výkonným orgánom a obyčajne sú prepojení s obžalobou. Z uvedených dôvodov platí, že k ich použitiu ako anonymných svedkov by sa malo uchýliť len vo výnimočných prípadoch. Na druhej strane však uznal, že za predpokladu rešpektovania práv obhajoby je legitímne zo strany policajných orgánov žiadať ochranu anonymity agenta použitého pri utajených činnostiach tak pre jeho vlastnú ochranu alebo ochranu jeho rodiny, ako aj preto, aby sa nenarušila jeho použi-

[20] Pozri HARKABUSOVÁ, D. Právo na obhajobu pri použití dôkazov výsluchom utajených svedkov. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 19, 2013, č. 5, s. 52.

[21] Rozhodnutie ESĽP vo veci Bátěk a ďalší proti Českej republike z 12. januára 2017 (č. sťažnosti 54146/09).

teľnosť v budúcich operáciách (pozri aj Van Mechelen a ďalší proti Holandsku, ods. 56 – 57). V danom prípade bol zabezpečený výsluch policajného agenta pomocou technických zariadení na prenos zvuku v miestnosti mimo pojednávacej miestnosti, ktorého identitu overil sudca. Všetci obžalovaní a ich obhajcovia mali možnosť konfrontovať svedka priamo kladením otázok a vyjadriť sa k jeho výpovedi. Napriek tomu, že totožnosť svedka zostala počas konania pred obhajobou utajená, z povahy poskytnutých informácií zabezpečených policajným agentom bola nesporná skutočnosť, že ho (pozn. v danom prípade išlo o ženu) obžalovaní poznali, aj keď nie jeho skutočnú identitu, ale aspoň podľa fyzického vzhľadu, pretože spolupracovali na colnom úrade. No aj napriek tejto skutočnosti súd považoval utajenie identity policajného agenta za opodstatnené (mutatis mutandis Lüdi proti Švajčiarsku, ods. 49). V danom prípade súd konštatoval, že vzhľadom na zhromaždené dôkazy výpoveď utajeného svedka – policajného agenta nepredstavovala výlučný alebo rozhodujúci dôkaz a kompenzačné opatrenia vykonané v procese boli schopné vyvážiť určité znevýhodnenie na strane obhajoby. Súd ďalej poznamenal, že obhajoba bola schopná spochybniť vierohodnosť dôkazu poskytnutého utajeným svedkom a spochybniť ním poskytnutú verziu udalostí, vzhľadom na to, že vedeli miesto výkonu a časový rámec, počas ktorého svedok pracoval na colnom úrade. Uvedený rozsah „odtajnenia" mal vplyv aj na rozsah znevýhodnenia obhajoby.

Problematika utajených svedkov je analyzovaná, okrem početnej judikatúry, či už národnej alebo zahraničnej, aj rozsiahlou odbornou literatúrou, ktoré sa snažia určiť medze na korektné použitie utajených svedkov v trestnom konaní spočívajúcich v splnení určitých základných podmienok a v minimalizácii zásahu do práva obžalovaného na riadnu obhajobu. Vychádzajúc zo zhrnutia praktických poznatkov sa v prípadoch posudzovania spravodlivosti trestného procesu vzhľadom na výsluch agenta alebo utajených svedkov hodnotí dôvodnosť utajenia totožnosti agenta a svedka (legitímny dôvod) vyvažujúce opatrenia a význam výpovede pre rozhodnutie vo veci.

Záver

ESĽP vo svojich rozhodnutiach zdôrazňuje, že garancie upravené v čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru sú špecifickými požiadavkami práva na spravodlivé súdne konanie, ktoré musia byť zohľadňované pri každom posudzovaní spravodlivosti procesu. Pri uvedenom posudzovaní súd nahliada na konanie ako celok vrátane

na spôsob obstarania dôkazov, rešpektovanie práva obhajoby a v nevyhnutných prípadoch aj práva svedka, ale tiež na verejný záujem a záujem poškodeného na náležité objasnenie skutočností významných pre trestné konanie, teda zistenie trestného činu a spravodlivé potrestanie páchateľa.

Jednou z garancií založených ustanovením čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru je požiadavka, podľa ktorej skôr, ako dôjde k odsúdeniu obžalovaného, musia byť v záujme rešpektovania kontradiktórnej argumentácie všetky dôkazy v neprospech obžalovaného vykonané v jeho prítomnosti na verejnom pojednávaní. Existujú výnimky z uvedeného princípu, tieto však nesmú porušovať práva obhajoby. Uvedené ustanovenie [čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru] ako všeobecné pravidlo v procese riadneho dokazovania vyžaduje, aby každý, kto je obvinený z trestného činu, mal primeranú a riadnu možnosť odôvodnene namietať a spochybňovať svedka proti sebe, buď priamo pri výsluchu, alebo následne neskôr v konaní.

Právo obvineného na kontradiktórny výsluch môže byť obmedzené, a to v prípade, ak dochádza ku kolízii s iným záujmom. Trestný poriadok v kontexte s ustálenou judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva uznáva v špecifických prípadoch, aj napriek právu obžalovaného, zúčastniť sa výsluchu svedkov prevahu potreby zabezpečiť ochranu utajených svedkov, a to pri existencii relevantných dôvodov. Pokiaľ ide o použitie utajených svedkov je dôležité dbať na rešpektovanie princípu subsidiarity v procese ich použitia. V prípade svedkov s utajenou totožnosťou treba skúmať, či je požiadavka ich utajenia skutočne dôvodná a nevyhnutná. V tejto súvislosti je potrebné posúdiť, či je možné aplikovať aj menej reštriktívne opatrenie. Pokiaľ ide o výsluch agenta, odborná verejnosť sa zhoduje v názore, že k použitiu jeho výpovede ako dôkazu by sa malo pristupovať vo výnimočných prípadoch. Uvedené vyplýva hlavne z podstaty inštitútu agenta. Agent, ktorí pôsobí v kriminálnom prostredí, zastáva úlohu prostriedku, ktorým sa získavajú informácie. Tieto informácie majú predstavovať východiskové poznatky, ktoré smerujú k získaniu ďalších dôkazov podstatných pre objasnenie predmetnej trestnej činnosti a prípadne k usvedčeniu páchateľa.

Výsluchy utajených svedkov a agentov neznamenajú automaticky porušenie práva na spravodlivý proces, pokiaľ sa rešpektujú princípy súvisiace so zabezpečením práva na spravodlivé súdne konanie. V zmysle uvedeného treba dbať na požiadavku existencie legitímneho dôvodu pre pripustenie výsluchu svedka s utajenou totožnosťou, rešpektovanie princípu subsidiarity, posúdenie významu výpovede pre rozhodnutie vo veci a existenciu procesných záruk pre obhajobu, ktoré jej poskytujú určitý priestor na spochybnenie dôkaznej situácie.

Literatúra:

1. HARKABUSOVÁ, D. Právo na obhajobu pri použití dôkazov výsluchom utajených svedkov. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 19, 2013, č. 5, s. 46 – 54.
2. MALÍKOVÁ, E. V., ŠKOHEL, D. Výpoveď získaná výsluchom anonymného svedka v súvislosti so zásadou kontradiktórnosti konania a zabezpečením práva na spravodlivý proces. In: Akademické akcenty, 2013. Zborník príspevkov z odborného seminára. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013.
3. OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2014.
4. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 209/1992 Zb. (oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich).
5. Zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
6. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
7. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 20. 11. 1989 Kostovski proti Holandsku (č. sťažnosti 11454/85).
8. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15. 6. 1992 Lüdi proti Švajčiarsku (č. sťažnosti 12433/86).
9. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 26. 3. 1996 Doorson proti Holandsku (č. sťažnosti 20524/92).
10. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 23. 4. 1997 Van Mechelen a ďalší proti Holandsku (č. sťažnosti 21363/93).
11. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 28. 2. 2006 Krasniki proti Českej republike (č. sťažnosti 51277/99).
12. Rozhodnutie Veľkého senátu Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15. 12. 2011 Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu (č. sťažností 26766/05 a 22228/06).
13. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 12. 1. 2017 Bátěk a ďalší proti Českej republike (č. sťažnosti 54146/09).
14. Nález Ústavného súdu Českej republiky (sp. zn. PL. ÚS 4/94).
15. Nález Ústavného súdu Českej republiky (sp. zn. III. ÚS 210/98).
16. Rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky z 29. októbra 2009, IV. ÚS 407/2009.

ÚVAHA O PROBLEMATICKÝCH ASPEKTOCH PRÁVNEJ ÚPRAVY TRESTNÉHO ČINU OHROZENIA POD VPLYVOM NÁVYKOVEJ LÁTKY PODĽA § 289 ODS. 2 TRESTNÉHO ZÁKONA

DISCUSSION OF CERTAIN ASPECTS OF THE LEGAL NORMS GOVERNING THE BODY OF THE OFFENSE OF DRIVING UNDER INFLUENCE PURSUANT TO PARAGRAPH 289, SECTION 2 OF THE CRIMINAL CODE

Mgr. Tomáš Župík

Okresná prokuratúra Michalovce, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave/
District Prosecution Office Michalovce, Faculty of Law, Trnava University in Trnava

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problematickými trestnoprávnymi a ústavnoprávnymi aspektmi skutkovej podstaty prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Trestného zákona v teoretickej a praktickej rovine, pričom úvaha autora začína stručným historickým vývojom príslušnej právnej úpravy, následne prechádza k teoretickému rozboru jednotlivých znakov danej skutkovej podstaty trestného činu, pomenovaniu problematických aspektov skutkovej podstaty v rovine trestnoprávnej, ale aj ústavnoprávnej so zaujatím postoja autora k nim, až k záverečnému načrtnutiu možných legislatívnych zmien.

Abstract: The article examines criminal and constitutional law issues arising, in theory and in practice, in relation to the body of the offense of driving under influence pursuant to paragraph 289, section 2 of the Criminal Code. The author begins by providing brief historical background of the relevant legal norms, and continues to discuss the theoretical elements of the offense. He identifies the issues arising with respect to the subject matter from a criminal law as well as a constitutional law perspective, and provides his personal opinions together with his thoughts on the possible legislative solutions to them.

Kľúčové slová: skutková podstata trestného činu, objekt trestného činu, omisívny delikt, ohrozovací trestný čin, poruchový trestný čin, právna domnienka, prezumpcia neviny, zákaz sebaobviňovania.

Key words: body of an offense, legal purpose, omission, offences of endangerment or threat, offences causing actual harm, legal presumption, presumption of innocence, right against self, incrimination.

1 Úvod do problematiky a stručný historický exkurz

Prečin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona (ďalej „Tr. zákona") je v praxi prokurátora frekventovane sa vyskytujúcim trestným činom, s ktorým som najčastejšie prichádzal do styku počas služobnej pohotovosti. Skutky spočívali takmer výlučne vo vedení motorových vozidiel pod vplyvom návykovej látky – alkoholu.

Nápad týchto trestných vecí pokladám za obrovský. Tohto trestného činu, čo je typické, sa dennodenne dopúšťajú väčšinou bezúhonní ľudia, a to v podstate zo všetkých spoločenských vrstiev – lekári, právnici, podnikatelia, učitelia, umelci, robotníci. Väčšinu odsúdených však predstavujú robotníci a osoby nezamestnané.[1] Zo štatistickej ročenky Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky napr. vyplýva, že od roku 2013 do roku 2017 sa počet odsúdených osôb (rámcovo za trestný čin podľa § 289 Tr. zákona) pohyboval od 5 673 v r. 2013 do 4 179 odsúdených v r. 2017.[2] Napriek klesajúcej tendencii nápadu možno konštatovať, že stále ide o jeden z najčastejšie sa vyskytujúcich trestných činov v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní. Páchanie tejto spoločensky mimoriadne závažnej kriminality môže mať často formu latentnú, keďže jej odhalenie a potrestanie závisí v podstate od náhody. Uvedené ešte viac umocňuje spoločenskú nebezpečnosť týchto konaní.

Nie je predmetom tohto príspevku skúmať kriminologické aspekty, dôvody či podmienky páchania tejto trestnej činnosti. Ide o analýzu teoretických a praktických problémov súvisiacich so zaradením prečinu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona medzi ohrozovacie trestné činy.

[1] ŠIMUNOVÁ, L. In: Z kriminologického výskumu: Trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni „Nová Európa – výzvy a očakávania". Prvé vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 269.

[2] Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky (2013 – 2017), www.genpro.gov.sk.

Prv než prejdem k analýze príslušnej skutkovej podstaty, predostriem krátky historický prierez vývoja dotknutej právnej úpravy.

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v znení účinnom do 30. 6. 1990 v osobitnej časti piatej hlavy (Trestné činy hrubo narušujúce občianske spolužitie) v § 201 zakotvoval skutkovú podstatu trestného činu opilstva, pričom túto možno považovať v historickom kontexte za akéhosi predchodcu súčasnej skutkovej podstaty prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona. Skutková podstata trestného činu opilstva podľa zmieneného § 201 znela:

„Kto po tom, čo požil alkoholický nápoj, vykonáva zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo nápravným opatrením, alebo zákazom činnosti, alebo peňažným trestom."

K zmene citovanej skutkovej podstaty došlo až zákonom č. 175/1990 Zb. z 2. mája 1990, ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon č. 140/1961 Zb., a to s účinnosťou od 1. 7. 1990. Nová skutková podstata niesla už názov „Ohrozenie pod vplyvom návykovej látky", pričom jej znenie bolo:

„Kto vykonáva v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí, alebo spôsobiť značnú škodu na majetku,

a) hoci bol za taký čin v posledných dvoch rokoch odsúdený alebo z výkonu trestu odňatia slobody uloženého za taký čin prepustený,
b) hoci bol za obdobný čin spáchaný pod vplyvom návykovej látky v posledných dvoch rokoch postihnutý,
c) ak spácha taký čin pri výkone zamestnania alebo inej činnosti, pri ktorých je vplyv návykovej látky obzvlášť nebezpečný, najmä ak vedie hromadný dopravný prostriedok, alebo
d) ak spôsobí takým činom, čo aj z nedbanlivosti, inému ublíženie na zdraví alebo väčšiu škodu na cudzom majetku, alebo iný závažný následok, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo zákazom činnosti, alebo peňažným trestom.

Kým pôvodná skutková podstata pre trestnosť páchateľovho konania požadovala len aby tento vykonával inkriminované zamestnanie alebo inú činnosť po tom, čo požil alkoholický nápoj, novelizovaná skutková podstata prvýkrát požaduje pre trestnosť konania páchateľa (okrem ďalších podmienok), aby tento vykonával vymedzené činnosti v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky.

Predtým uvedené predstavuje určitý medzník v tom, že zákonodarca upresnením prvotnej skutkovej podstaty zvýraznil ako podmienku trestnosti týchto konaní, aby páchateľ uvedené činnosti vykonával v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky. Zvýraznil a podčiarkol tak ohrozovací charakter tohto trestného činu, čo premietol aj do zmeny jeho názvu z „opilstva" na „ohrozenie pod vplyvom návykovej látky".

Pri vedení motorového vozidla pod vplyvom alkoholu, ktoré v aplikačnej praxi predstavuje vo vzťahu k predmetného trestnému činu najtypickejšiu formu konania, sa za „stav vylučujúci spôsobilosť" pokladá hranica 1 promile alkoholu v krvi vodiča, čo všeobecne akceptovala judikatúra už v 80. a 90. rokoch 20. storočia.[3]

Rekodifikovaný Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. s účinnosťou od 01. 01. 2006 zakotvil skutkovú podstatu v druhej, osobitnej časti v šiestej hlave („Trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu") v § 289, kde prvýkrát bol zavedený aj odsek 2 s prísnejšou trestnou sadzbou (na jeden rok až päť rokov) postihujúcou konania v súvislosti s výkonom činností, pri ktorých je vplyv návykovej látky obzvlášť nebezpečný, najmä vedením prostriedku hromadnej prepravy. Tieto konania boli v predchádzajúcej právnej úprave súčasťou základnej jednoodsekovej skutkovej podstaty s alternatívnou trestnou sadzbou odňatia slobody až na jeden rok (§ 201 písm. c) Trestného zákona č. 140/1961 Zb. v znení účinnom od 01. 07. 1990).

Zrejme najradikálnejšia zmena v rámci vývoja právnej úpravy skutkovej podstaty nastala novelou Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., a to zákonom č. 313/2011 Z. z. z 13. septembra 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Novela nadobudla účinnosť 01. 11. 2011, pričom ide o poslednú novelu ustanovení § 289 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.

V dôsledku tejto poslednej novely vznikli od základov dve úplne nové základné skutkové podstaty – § 289 ods. 1, 2 Tr. zákona, pričom dovtedy platné odseky 1 a 2 sa v podstate prečíslovali na odseky 3 a 4 s čiastočným pozmenením dikcie týchto ustanovení. V novovytvorených skutkových podstatách, a to § 289 ods. 1, 2 Tr. zákona nastal výrazný prielom z hľadiska zásahu zákonodarcu do jednotlivých znakov skutkovej podstaty tohto trestného činu.

[3] ŘEPKOVÁ, D. In: Řízení motorového vozidla pod vlivem návykové látky. Aplikace § 274 TrZ v rozhodovací praxi. Trestněprávní revue roč. 17, č. 3/2018, s. 58.

2 Ohrozenie pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona

Podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona, kto vykonáva v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

Zákonodarca tu poslednou novelou prvýkrát pre konanie páchateľa spočívajúce vo výkone inkriminovaných činností v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, nepožaduje ako podmienku trestnosti (znak) recidívu takéhoto alebo obdobného konania, ani spôsobenie poruchy v podobe čo aj nedbanlivostného ublíženia na zdraví inému, či spôsobenia väčšej škody na cudzom majetku čo aj z nedbanlivosti. Recidíva ani porucha netvorí znak skutkovej podstaty § 289 ods. 1 Tr. zákona, ktorá takto prvýkrát postihuje ako trestné samotné konanie spočívajúce vo výkone inkriminovaných činností v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, a to bez ďalšieho. Z uvedeného pohľadu ju možno pokladať za najprísnejšiu skutkovú podstatu tohto trestného činu od čias právnej úpravy trestného činu opilstva podľa § 201 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. účinného do 30. 06. 1990.

Podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona, rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto sa pri výkone zamestnania alebo inej činnosti uvedenej v odseku 1 odmietne podrobiť vyšetreniu na zistenie návykovej látky, ktoré sa vykonáva dychovou skúškou alebo orientačným testovacím prístrojom, alebo sa odmietne podrobiť lekárskemu vyšetreniu odberom a vyšetrením krvi alebo iného biologického materiálu, či nie je ovplyvnený návykovou látkou, hoci by to pri vyšetrení nebolo spojené s nebezpečenstvom pre jeho zdravie.

Páchanie predmetnej trestnej činnosti v odseku 2 je v praxi pomerne časté. Ide v podstate zjednodušene povedané o situácie, kedy páchatelia, prevažne vodiči dopravných prostriedkov v rámci kontroly dopravnou políciou bezprostredne po jazde, odmietnu poskytnúť súčinnosť polícii pri objasňovaní, či vodič viedol motorové vozidlo pod vplyvom návykovej látky (najmä alkoholu), a to v takom stave, ktorý vylučuje spôsobilosť na vykonávanie tejto činnosti. Buď odmietnu „fúkať", alebo sa nepodrobia ani odberu krvi či iného biologického materiálu. Takíto vodiči sa za splnenia ďalších zákonných podmienok auto-

maticky týmto svojím „pasívnym postojom" dopúšťajú trestného činu – prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona.

Po zavedení danej skutkovej podstaty do Trestného zákona sa v laickej verejnosti, ale aj právnickej obci vžila určitá predstava a vnímanie tohto trestného činu, ako akejsi „zákonnej fikcie". Teda inými slovami povedané, táto skutková podstata evokuje v očiach adresáta právnej normy, akoby v skratke vyjadrovala: „Kto odmietne fúkať, platí, že nafúkal." Platí, že bol pod vplyvom návykovej látky, pričom Trestný zákon tu ustanovuje trest odňatia slobody rovnaký ako v § 289 ods. 1, teda za skutok, pri ktorom páchateľ skutočne „nafúkal", resp. bolo mu riadne preukázané, že viedol motorové vozidlo pod vplyvom návykovej látky v stave vylučujúcom spôsobilosť. Odsek 2 je teda aj svojou typovou závažnosťou postavený na roveň odseku 1, čo je vyjadrené aj ustanovením rovnakej trestnej sadzby (odkazom na sankciu v ods. 1).

Prečo je skutková podstata § 289 ods. 2 Tr. zákona vnímaná ako „zákonná fikcia"? V prvom rade je nutné uviesť, že trestný čin podľa § 289 Tr. zákona, ako to vyplýva aj z jeho označenia a názvu „ohrozenie pod vplyvom návykovej látky" je koncipovaný ako tzv. ohrozovací trestný čin.

2.1 Ohrozovací alebo poruchový trestný čin?

Pri ohrozovacích trestných činoch oproti trestným činom poruchovým nemusí nastať porucha ako následok konania charakterizujúci trestný čin, avšak ide o vyvolanie stavu, ktorý pre objekt trestného činu predstavuje hroziacu poruchu či stav nebezpečenstva vedúci k potenciálnej poruche. K ich dokonaniu postačuje čo aj následok ohrozenia chráneného záujmu v podobe vyvolania nebezpečenstva, že dôjde k porušeniu chráneného záujmu.[4] Teória rozlišuje v tejto súvislosti dva základné typy nebezpečenstva, a to nebezpečenstvo konkrétne, kedy ide o skutočné (reálne) ohrozenie určitého špecifického predmetu útoku a nebezpečenstvo abstraktné, pri ktorom nie je nevyhnutne nutné, aby vzniklo konkrétne nebezpečenstvo, ale postačuje, že nastane situácia predvídaná zákonom. Typickým príkladom abstraktne ohrozovacieho trestného činu uvádzaným v literatúre býva nedovolené ozbrojovanie a obchodovanie so zbraňami podľa § 294 Tr. zákona. Obdobne v prípade trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky (výklad k ods. 1) tu ide o ohrozovací trestný čin, pričom

[4] KUCHTA, J. et al. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 343.

takéto nebezpečenstvo nehrozí bezprostredne, ale má charakter tzv. vzdialeného nebezpečenstva, ktoré nemusí ani vzniknúť.[5]

Zastávam preto názor, že medzi abstraktne ohrozovacie trestné činy možno zaradiť aj ohrozenie pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Tr. zákona (napr. reálne ohrozenie špecifického predmetu útoku nebude dané v situácii jazdy motorového vozidla opitým vodičom po prázdnej opustenej ceste).

Pri rozbore skutkovej podstaty prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona v prvom rade treba vychádzať z rozboru skutkovej podstaty zakotvenej v § 289 ods. 1 Tr. zákona.

Z hľadiska znakov skutkovej podstaty:

Pri prečine podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona objektívna stránka skutkovej podstaty je daná tým, že páchateľ vykonáva zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku, a to v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky.

Objektom tohto trestného činu je záujem spoločnosti na ochrane života, zdravia ľudí alebo majetku pred osobami, ktoré pod vplyvom návykovej látky pri výkone zamestnania alebo inej činnosti ohrozujú tieto chránené záujmy.

Subjekt trestného činu je všeobecný (ktokoľvek).

Subjektívna stránka je založená na úmyselnom zavinení, ktoré zahŕňa vedomie páchateľa, že pod vplyvom návykovej látky vykonáva zamestnanie alebo činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí, alebo spôsobiť značnú škodu na majetku. Postačuje tu aj úmysel eventuálny.

Pre trestné činy ohrozovacie je príznačný tzv. dolus ohrozovací. Pre priamy úmysel tu postačuje, aby páchateľ chcel spôsobiť ohrozenie, teda nebezpečenstvo smrti alebo nebezpečenstvo ujmy na zdraví alebo nebezpečenstvo značnej škody na majetku; nie je nutné, aby páchateľ zamýšľal spôsobiť smrť, ujmu na zdraví alebo značnú škodu na majetku. Najčastejšie tu však bude prichádzať do úvahy ohrozovací úmysel nepriamy, kedy páchateľ priamo nechcel spôsobiť ohrozenie, bol s ním však pre prípad, že nastane, uzrozumený.[6]

Prečin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona je pokladaný odbornou právnickou obcou za ohrozovací trestný čin, ktorý

[5] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 930.

[6] SOLNAŘ, V. et al. Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Orac, dotisk prvního vydání, 2003, 2004, s. 287.

je dokonaný odmietnutím podrobiť sa vyšetreniu na zistenie vplyvu návykovej látky osobou, ktorá vykonáva zamestnanie alebo činnosť, pri ktorých by mohla ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku.[7] Názor, že ide o ohrozovací trestný čin vyjadril aj Najvyšší súd Slovenskej republiky (ako dovolací súd).[8]

Podstatným pre vymedzenie, či pri určitom trestnom čine ide o ohrozovací trestný čin, je podľa môjho názoru vysporiadanie sa s otázkou, čo je objektom tohto trestného činu. Všeobecne sa akceptuje, že objektom trestného činu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona je záujem spoločnosti na ochrane života, zdravia ľudí alebo majetku pred osobami, ktoré pod vplyvom návykovej látky pri výkone zamestnania alebo inej činnosti ohrozujú tieto chránené záujmy.[9]

Teória trestného práva v tejto súvislosti rozlišuje objekt všeobecný (rodový), ktorým je súhrn všetkých spoločenských záujmov chránených Trestným zákonom, t. j. práv a oprávnených záujmov fyzických osôb a právnických osôb, záujmov spoločnosti a ústavné zriadenie Slovenskej republiky. Ďalej teória pozná objekt skupinový (druhový), ktorým je širšia alebo užšia skupina príbuzných chránených záujmov, ktoré patria do tej istej oblasti. Praktický význam skupinového objektu spočíva predovšetkým v systematickom rozdelení jednotlivých trestných činov do jednotlivých hláv v osobitnej časti Trestného zákona a následne v uľahčení orientácie v ňom. Poradie skupinových objektov, resp. hláv v osobitnej časti Trestného zákona, by zároveň malo odrážať aj zoradenie chránených záujmov z hľadiska významu a priority ich ochrany trestným zákonodarstvom.[10]

Z hľadiska rozboru skutkovej podstaty § 289 ods. 2 Tr. zákona je však podstatným tzv. individuálny objekt, ktorým je jednotlivý záujem, k ochrane ktorého je to-ktoré ustanovenie osobitnej časti Trestného zákona určené. Individuálny objekt trestného činu je nevyhnutne znakom skutkovej podstaty každého trestného činu, lebo čin, ktorý nenarušuje ani neohrozuje žiadne chránené hodnoty, nemôže byť trestný. Určenie individuálneho objektu je nevyhnutnou podmienkou pre správnu kvalifikáciu trestného činu a pre určenie povahy a stupňa

[7] ČENTÉŠ, J. et al. Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2015, s. 554.

[8] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. 10. 2013 sp. zn. 2 Tdo 55/2013.

[9] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 931.

[10] MADLIAK, J. et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Košice: Vydavateľstvo UPJŠ, 2006, s. 103 – 104.

nebezpečnosti každého konkrétneho trestného činu pre spoločnosť. V ustanoveniach osobitnej časti Trestného zákona je individuálny objekt vyjadrený výslovne a určite iba niekedy. V mnohých ustanoveniach výslovne uvedený nie je, potom musí byť určený na základe zmyslu a obsahu zákona (napr. pomocou nadpisov jednotlivých ustanovení, hláv či oddielov), a najmä na základe rozboru ostatných znakov skutkovej podstaty trestného činu (následku, konania, úmyslu a niekedy tiež predmetu útoku).[11]

Z dôvodovej správy k návrhu zákona č. 313/2011 Z. z., teda novely, ktorá zaviedla skutkové podstaty § 289 ods. 1, 2 Tr. zákona vyplýva, že cieľom týchto nových skutkových podstát bolo: „Postihovať prostriedkami trestného práva výkon zamestnania alebo činnosti pod vplyvom návykovej látky, pri ktorých by mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia ľudí alebo k spôsobeniu značnej škody na majetku. Tieto nové ustanovenia majú za cieľ prehĺbiť ochranu života, zdravia a majetku občanov najmä pred vodičmi motorových vozidiel, ktorí vedú vozidlo v podnapitom stave alebo pod vplyvom drog. Z povahy vozidiel, ktoré svojou váhou a motorickou silou spôsobujú závažné deštrukčné účinky vyplýva, že následky dopravných nehôd sú spravidla závažné. Ide nielen o usmrtenia, ale aj počtom niekoľkonásobne prevyšujúce ťažké zranenia.“[12] Dôvodová správa poukazuje pritom aj na ďalšie zamestnania alebo činnosti, na ktoré sa tieto ustanovenia môžu uplatniť, ku ktorým patrí napr. práca posunovača, signalistu, práca pri ovládaní veľkých a zložitých strojov (napr. žeriav), riadenie technologických procesov v chemickom priemysle, atómových elektrárňach a iné.

Z tejto dôvodovej správy teda jednoznačne vyplýva, že zákonodarca pri tvorbe uvedených skutkových podstát sa riadil tým istým legislatívnym zámerom, a teda ich účelom bolo chrániť rovnaké spoločenské vzťahy a záujmy. Vyplýva z toho teda, že podľa účelu týchto noriem by mali pokrývať rovnaký individuálny objekt. Uvedený výklad právnej normy (§ 289 ods. 2 Tr. zákona) podľa metódy výkladu práva je historickým výkladom, ktorý má však obmedzený metodologický význam, pretože takto zistený účel a cieľ normatívneho aktu treba rešpektovať len vtedy, keď zistený zmysel normy nepochybne a jednoznačne vyplýva aj zo samotného textu právnej normy. Správny metodologický prístup k výkladu by

[11] JELÍNEK, J. et al. Obecná část. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Linde Praha – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2004, s. 144 – 145.

[12] Dôvodová správa k návrhu zákona č. 313/2011 Z. z.

mal vychádzať z jazykového výkladu textu, ktorý je doplňovaný metódami systematického výkladu s použitím argumentov a prístupov právnej logiky.[13]

S uvedeným výkladom úzko súvisí výklad teleologický (e ratione legis), ktorý je výkladom podľa účelu, ktorý právna norma sleduje.[14] V danom prípade aj teleologický výklad, a to či už z hľadiska subjektívneho, alebo objektívneho účelu vyznieva rovnaký záver ako výklad historický, teda že individuálny objekt trestného činu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona je totožný s individuálnym objektom trestného činu podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona.

Systematický výklad zase berie do úvahy vzájomnú súvislosť právnych noriem, ich situovanie v rámci právneho predpisu, celkovú štruktúru textu. Jedným z jeho nástrojov je napr. argument a rubricam, ktorý skúma obsah a účel konkrétnej časti právneho predpisu.[15] Zaradenie skutkovej podstaty prečinu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona do jeho šiestej hlavy osobitnej časti prvého dielu medzi „Trestné činy všeobecne nebezpečné", a to konkrétne pod § 289 s názvom „ohrozenie pod vplyvom návykovej látky" taktiež svedčí pre rovnaký záver o objekte tohto trestného činu.

Ak však pripustíme, že prečin podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona je ohrozovacím trestným činom a že jeho individuálnym objektom je „ochrana života a zdravia ľudí, resp. majetku", táto skutková podstata musí pri rozbore obstáť v rámci všetkých uvedených kritérií rovnako ako skutková podstata podľa § 289 ods. 1, k čomu je potrebné podľa môjho názoru použiť metódu jazykového (gramatického) a logického výkladu, s aplikovaním aj poznatkov vedy trestného práva hmotného.

Opätovne si dovolím odcitovať príslušnú skutkovú podstatu v zmysle § 289 ods. 2 Tr. zákona: „Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto sa pri výkone zamestnania alebo inej činnosti uvedenej v odseku 1 odmietne podrobiť vyšetreniu na zistenie návykovej látky, ktoré sa vykonáva dychovou skúškou alebo orientačným testovacím prístrojom, alebo sa odmietne podrobiť lekárskemu vyšetreniu odberom a vyšetrením krvi alebo iného biologického materiálu, či nie je ovplyvnený návykovou látkou, hoci by to pri vyšetrení nebolo spojené s nebezpečenstvom pre jeho zdravie."

[13] BRÖSTL, A. et al. Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 137, 138.

[14] PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. Teória práva. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 239 – 240.

[15] Tamtiež, s. 239.

Z hľadiska znakov skutkovej podstaty:

Subjekt trestného činu je všeobecný (ktokoľvek).

Subjektívna stránka je založená na úmyselnom zavinení (aj formou nepriameho úmyslu).

Objektívna stránka spočíva v tom, že páchateľ sa pri výkone činností (ktoré sú vymedzené v § 289 ods. 1) buď:

- odmietne podrobiť vyšetreniu na zistenie návykovej látky, ktoré sa vykonáva dychovou skúškou alebo orientačným testovacím prístrojom, alebo
- odmietne podrobiť lekárskemu vyšetreniu odberom a vyšetrením krvi alebo iného biologického materiálu, či nie je ovplyvnený návykovou látkou, hoci by to pri vyšetrení nebolo spojené s nebezpečenstvom pre jeho zdravie.

Ide tu o základnú skutkovú podstatu, ktorá z hľadiska svojej štruktúry je skutkovou podstatou zložitou s alternatívne stanovenými znakmi – konaniami.[16]

Podstatným rysom, ktorým sa táto skutková podstata rozchádza so skutkovou podstatou podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona, ako je to z už uvedeného zrejmé, je znak konania páchateľa, ktorý tu spočíva v nekonaní, v opomenutí konania (odmietnutie podrobiť sa inkriminovaným vyšetreniam). Je nepochybné, že v danom prípade ide o tzv. pravý (čistý) omisívny delikt, ktorého podstatou je konanie proti príkazu zakotvenému v Trestnom zákone.[17] Príkaz tu spočíva v povinnosti podrobiť sa za splnenia ďalších podmienok predmetným vyšetreniam, ktorá je uložená priamo príslušnou skutkovou podstatou Trestného zákona. Príkladov na obdobné trestné činy je v zákone viac, napr. neoznámenie trestného činu podľa § 340 Tr. zákona, neprekazenie trestného činu podľa § 341 Tr. zákona či neposkytnutie pomoci podľa § 177 Tr. zákona a iné.

Keďže v zmysle teórie obligatórnou súčasťou objektívnej stránky je okrem konania (opomenutia konania) aj následok a príčinná súvislosť medzí konaním (opomenutím) a následkom, je treba skúmať, čo je následkom pri tomto trestnom čine.

Následok je vo všeobecnosti ohrozenie alebo porušenie záujmu chráneného Trestným zákonom, teda objektu, pričom sa rozlišuje následok ohrozujúci, prejavujúci sa pri ohrozovacích trestných činoch, ktorý spočíva v riziku vzniku

[16] SOLNAŘ, V. et al. Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Orac, dotisk prvního vydání, 2003, 2004, s. 83.

[17] MADLIAK, J. et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Košice: Vydavateľstvo UPJŠ, 2006, s. 111.

poruchy na objekte a následok poruchový, prejavujúci sa pri poruchových trestných činoch vznikom reálnej ujmy na objekte.[18]

Problematika následku úzko súvisí s objektom trestného činu. Ak prijmeme tézu, že objektom trestného činu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona je záujem spoločnosti na ochrane života a zdravia ľudí či majetku (pred konaniami spočívajúcimi vo výkone vymedzených činností pod vplyvom návykových látok), potom následok konania, ktorého znaky sú uvedené v § 289 ods. 2 Tr. zákona musí spočívať v ohrození alebo porušení tohto záujmu. Samozrejme, medzi týmto následkom a konaním musí byť daná aj príčinná súvislosť. Teda opomenutím konania spočívajúcom v nesplnení si zákonnej povinnosti podrobiť sa vyšetreniu na zistenie návykovej látky (pri výkone vymedzených činností) musí dôjsť buď k nebezpečenstvu smrti, ujmy na zdraví, alebo k vzniku značnej škody na majetku alebo k spôsobeniu smrti, ujmy na zdraví alebo značnej škody na majetku. Je zrejmé, že tu sa dostávame do slepej uličky, pretože takýto následok opomenutie konania páchateľa upravené v § 289 ods. 2 Tr. zákona nemôže spôsobiť, čo vyplýva z logiky veci.

Podľa teórie pre trestnosť činu sa navyše vyžaduje zavinenie nielen konania a následku, ale aj vzájomného vzťahu, teda príčinnej súvislosti medzi nimi.[19]

Je teda evidentné, že páchateľ trestného činu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona nemôže svojím konaním (opomenutím) ohroziť ani porušiť takto vymedzený objekt, pretože jeho konanie spočívajúce v opomenutí splnenia si zákonnej povinnosti podrobiť sa inkriminovaným vyšetreniam nemá vo vzťahu k tomuto objektu žiaden príčinný vzťah a rovnako vo vzťahu k nemu nemôže byť konanie (opomenutie konania) páchateľa pokryté ani úmyslom.

Môže vzniknúť otázka, či by objekt spočívajúci v ochrane života, zdravia a majetku pri trestnom čine podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona nemohol existovať ako tzv. vedľajší či sekundárny objekt. V zmysle novšej teórie trestného práva ide o objekt, ktorý je tvorený okruhom spoločenských záujmov, ktoré sú trestným činom postihnuté len nepriamo alebo len vzdialene.[20] Typické pre tieto objekty je, že ich okruh nemožno vyvodiť priamo zo zákona. Z povahy týchto objektov však obdobne ako u objektov primárnych vyplýva, že musí (aspoň vo vzdialenej rovine) existovať možnosť príčinného vzťahu medzi konaním či opo-

[18] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 38.

[19] Tamtiež, s. 39.

[20] MADLIAK, J. et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Košice: Vydavateľstvo UPJŠ, 2006, s. 104.

menutím páchateľa a zasiahnutím tohto spoločenského záujmu, napr. páchateľ pri trestnom čine marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 349 Tr. zákona môže okrem primárneho objektu spočívajúceho v záujme na riadnom a nerušenom výkone súdnych rozhodnutí zasiahnuť aj sekundárny objekt, ktorým môže byť pri tom trestnom čine podľa časti odbornej obce napr. záujem dieťaťa na výkone starostlivosti zo strany oboch rodičov.

Vzhľadom na to, že medzi opomenutím konania páchateľa podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona a zasiahnutím objektu spočívajúceho v ochrane života, zdravia a majetku (či už jeho porušením alebo ohrozením) je vylúčené, aby existovala čo i len možnosť príčinnej súvislosti, zastávam názor, že tento objekt nemôže existovať ani ako sekundárny.

Keďže však každý trestný čin je vždy útok na určitý objekt a trestné činy, ktoré na nič neútočia fakticky neexistujú,[21] aj trestný čin podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona musí mať svoj objekt, teda zákonom chránený záujem. Týmto podľa môjho názoru by mohol byť napr. záujem spoločnosti na tom, aby pri výkone vymedzených činností osoby, ktoré tieto činnosti vykonávajú, poskytli štátnym orgánom potrebnú súčinnosť potrebnú pre náležité zistenie a objasnenie, či tieto činnosti nevykonávajú v stave pod vplyvom návykových látok. Potom by opomenutie konania páchateľa spočívajúce v neposkytnutí tejto súčinnosti spôsobovalo v podstate nie ohrozenie takto vymedzeného objektu, ale jeho porušenie, čím by išlo vlastne o poruchový trestný čin.

Uvedené podporuje do istej miery aj názor vyjadrený v Českej republike vo vzťahu k skutkovej podstate obdobne koncipovaného priestupku na úseku cestnej premávky rozsudkom Nejvyššího správního soudu zo dňa 24. 10. 2007, č. j. 1 As 33/2007-150, z ktorého, okrem iného, vyplýva, že pri vzniku zodpovednosti za tento priestupok sa vôbec nezohľadňuje, či vyzývaná osoba skutočne požila alebo nepožila návykovú látku, čo nemá faktickú relevanciu, lebo účelom tohto právneho nástroja je zaistenie spolupráce vyzývanej osoby so správnymi orgánmi. Účelom tu totiž nie je trestať riadenie motorového vozidla po požití alkoholu, ale zaistiť potrebnú spoluprácu podozrivého so správnymi orgánmi.[22]

Ak však zotrváme na tom, že pri trestnom čine podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona je daný totožný objekt ako pri trestnom čine podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona a že vo vzťahu k tomuto objektu je to ohrozovací trestný čin, potom je podľa môj-

[21] SOLNAŘ, V. et al. Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Orac, dotisk prvního vydání, 2003, 2004, s. 179.

[22] MICHÁLEK, R. Správní delikty na úseku bezpečnosti a plynulosti silničního provozu. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 149.

ho názoru obhájiteľný tento záver len vtedy, keď pripustíme, že pri tejto skutkovej podstate ide o domnienku, či prezumpciu konania páchateľa, ktorá spočíva v tom, že sa na páchateľa hľadí, akoby naplnil objektívnu stránku skutkovej podstaty podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona. Išlo by pritom o domnienku (prezumpciu) skrytú, v skutkovej podstate normatívne (textom) nevyjadrenú, avšak takto mienenú zákonodarcom a vyplývajúcu aj z už uvedeného teleologického, systematického a historického výkladu tejto skutkovej podstaty.

2.2 Domnienka (prezumpcia) konania v skutkovej podstate?

V zmysle teórie práva sú právne domnienky (prezumpcie) a právne fikcie osobitným druhom právnych skutočností. Právne domnienky sú právne skutočnosti, ktorých vznik, zmena alebo zánik nastupuje so vznikom, zmenou alebo zánikom inej právnej skutočnosti. Právne domnienky sa pritom členia na vyvrátiteľné a nevyvrátiteľné. Pri vyvrátiteľných domnienkach subjekty práva a osobitne súdy predpokladajú existenciu stavu, ktorý vyjadruje domnienka. V prípade, ak sa dôkazom zistí opak, uplatní sa namiesto domnienky zistený fakt ako právna skutočnosť. Pri nevyvrátiteľných právnych domnienkach je dôkaz opaku vylúčený.[23]

Pri právnych domnienkach sa vychádza z toho, že nie je známe, či právna skutočnosť sa stala alebo nie. Tým sa líšia od právnych fikcií, ktorými je simulovanie istých právnych skutočností, o ktorých vieme, že sa nestali, no z dôvodu hladkej realizácie práva potrebujeme tieto právne skutočnosti nasimulovať.[24]

Podľa niektorých teoretikov sa fikcie od nevyvrátiteľných domnienok takmer vôbec neodlišujú, prikláňam sa však k názoru, že kým pri nevyvrátiteľnej domnienke môže byť predpísaný stav totožný s tým skutočným, pri fikcii predpísaný stav odporuje tomu skutočnému.[25]

Vzhľadom na to, že normotvorba zákonodarcu v súvislosti so zavádzaním skutkovej podstaty trestného činu (alebo aj iného deliktu) do zákona založená na tom, že vopred predpokladanú skutočnosť zákonodarca zneguje a „finguje“ jej opak a vytvorí na tejto báze trestný čin je nezmyselná konštrukcia, som toho

[23] BRÖSTL, A. et al. Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 90 – 91.

[24] ŠMIHULA, D. et al. Teória štátu a práva. Bratislava: Miroslav Mračko, EPOS, 2010, s. 356.

[25] PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. Teória práva. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 278.

názoru, že pri skutkovej podstate možno hovoriť len o právnej domnienke (prezumpcii) určitého jej znaku.

Nastolená prax orgánov činných v trestnom konaní, ale aj rozhodovacia prax súdov[26] či odborný výklad k predmetnej skutkovej podstate[27] svedčia pre záver, že by tu išlo o právnu domnienku nevyvrátiteľnú, pretože sa všeobecne akceptuje, že pri tomto trestnom čine je irelevantné, aký bol skutočný stav veci, t. j. či páchateľ skutočne viedol alebo neviedol motorové vozidlo pod vplyvom návykovej látky (v stave vylučujúcom spôsobilosť).

Zaujímavý náhľad na vec poskytol autor A. Bröstl ml., ktorý nazerá na predmetnú skutkovú podstatu ako na právnu domnienku konania, pričom rozvíja úvahu, či bude vyvodená trestná zodpovednosť páchateľa aj vtedy, ak síce formálne znaky skutkovej podstaty naplní, avšak zároveň bude mať v rukách nespochybniteľný dôkaz o tom, že v čase výkonu inkriminovanej činnosti (napr. vedenie motorového vozidla) nebol pod vplyvom návykovej látky.[28] Podľa autora, ako to úvahou naznačil, by táto právna domnienka mala byť vyvrátiteľná, ba dokonca musí byť vyvrátiteľná, inak by bola zásahom do jednej zo základných zásad trestného konania, a to zásady prezumpcie neviny.

Obdobné úvahy rozvíjajú aj iní autori, kde sa podrobne problematike venoval napr. O. Repa, ktorý dokonca zavádza pre skutkovú podstatu termín „prezumpcie viny", pričom pokladá právnu úpravu § 289 ods. 2 Tr. zákona za odporujúcu popri už zmienenej zásade prezumpcie neviny aj ďalším významným zásadám trestného konania, a to zásade náležitého zistenia skutkového stavu, zásade práva na obhajobu a s tým súvisiacej zásade zákazu sebaobviňovania. Podľa tohto autora je zakotvením danej skutkovej podstaty v Trestnom zákone občan v podstate nútený aj k poskytovaniu dôkazov proti sebe samému, pričom ak tak neučiní, dopúšťa sa tým trestného činu.[29]

Závery, ktoré by mohli plynúť z takýchto úvah pokladám za tak závažné, že by ich akceptovanie v podstate znamenalo, že ustanovenie § 289 ods. 2 Tr. zákona je rozporné s ústavným zákonom č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, ústavným zákonom č. 23/1991 Zb., ktorým sa

[26] Napr. uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. 02. 2017 sp. zn. 2 Tdo 9/2017.

[27] ČENTÉŠ, J. et al. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2018, s. 619.

[28] BRÖSTL, A. In: Jedna myšlienka k trestnej zodpovednosti pri vedení vozidla pod vplyvom návykovej látky. www.ulpianus.sk.

[29] REPA, O. In: Vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu – priestupok či trestný čin? www.ucps.sk.

uvádza Listina základných práv a slobôd, Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Všeobecnou deklaráciou ľudských práv prijatou OSN 10. decembra 1948 a inými významnými medzinárodnými dokumentmi.

Na tomto mieste pokladám za dôležité uviesť, že v praxi prokurátora som sa v poslednej dobe stretol s niekoľkými rozhodnutiami orgánov činných v trestnom konaní, ktoré ako orgány aplikácie práva, zrejme, uvedomujúc si zmienené problematické aspekty tohto trestného činu, posudzujú skutky, ktoré inak formálne napĺňajú všetky znaky skutkovej podstaty prečinu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona tak, že pre ich trestnosť požadujú napr. preukázanie a objektivizovanie minimálne tej skutočnosti, že páchateľ bol pri výkone vymedzených činností pod vplyvom návykovej látky (hoc nie v stave vylučujúcom spôsobilosť), čo zvyšuje požiadavky a nároky na dokazovanie, pričom ak táto okolnosť objektivizovaná nie je, trestná zodpovednosť sa nevyvodí. Takéto postupy som evidoval síce mimoriadne zriedkavo, avšak keďže je známe, že „revolučné" nazeranie na trestnosť konaní (proti „prúdu"), najmä ak výklad je v prospech páchateľa, je „nákazlivé", predpokladám, že v aplikačnej praxi sa v budúcnosti môžu obdobné prípady vyskytovať častejšie, čo sa časom môže premietnuť aj do rozhodovacej praxe trestných súdov. Keďže v danom prípade išlo o rozhodnutia „iba" prvostupňových orgánov prokuratúry a polície, nedokladám ich citácie, aj vzhľadom na to, že je nepochybné, že z hľadiska svojho dosahu a spôsobilosti meniť celorepublikovú trestnú prax nedosahujú takú úroveň ako napr. rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Uvedené však nepochybne preukazuje, že skutková podstata tohto trestného činu začína byť už aj v odborných kruhoch kontroverznou a mala by byť predmetom ďalších diskusií.

Vrátim sa však ku koreňu problému, ktorý podľa môjho názoru spočíva v uhle nazerania na objekt tohto trestného činu, jeho vnímaní ako ohrozovacieho, čo vyúsťuje potom do úvahy, že v skutkovej podstate je obsiahnutá prezumpcia konania. V tejto súvislosti pokladám za dôležité zaoberať sa otázkou, či prezumpcia, resp. právna domnienka v skutkovej podstate trestného činu je vôbec ako taká prípustná.

Právne domnienky či fikcie sa vyskytujú mimo iných právnych odvetví aj v právnych normách trestného práva. Príkladom na právne fikcie v Trestnom zákone sú napr. ustanovenia § 93 ods. 1, § 40 ods. 2 či § 50 ods. 7, ktoré obsahujú v rámci rôznych inštitútov fikcie „neodsúdenia". V Trestnom poriadku klasickým príkladom fikcie je fikcia doručenia obsiahnutá napr. v § 65 ods. 4. Na druhej strane príkladom nevyvrátiteľnej právnej domnienky je prezumpcia ne-

viny zakotvená ako jedna zo základných zásad trestného konania v ustanovení § 2 ods. 4 Trestného poriadku.

Prípady výslovne (normatívne) zakotvených právnych domnienok v skutkových podstatách deliktov ako takých sú veľmi zriedkavé. V právnom poriadku Slovenskej republiky som takýto prípad nezistil. Je však treba uviesť, že osobitnú prezumpciu tohto druhu obsahuje v právnom poriadku Českej republiky napr. zákon č. 65/2017 Sb. o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek účinný od 31. 05. 2017 (ďalej „zákon č. 65/2017 Z. z."), ktorý v § 20 ods. 1 zavádza vo vymedzených prípadoch osobám povinnosť sa podrobiť orientačnému vyšetreniu a odbornému lekárskemu vyšetreniu, v nadväznosti na to v § 20 ods. 2 zakotvuje prezumpciu ovplyvnenia alkoholom alebo inou návykovou látkou spojenú s odmietnutím týchto vyšetrení a napokon v § 35 ods. 1 písm. p) zakotvuje priestupok spočívajúci v nesplnení tejto povinnosti na výzvu oprávneného subjektu vymedzeného v § 21 s nadväzujúcou úpravou sankcií.

Obdobná prezumpcia sa nachádza v rakúskej právnej úprave, kde pri priestupkoch na úseku cestnej premávky je obsiahnutá úprava, v zmysle ktorej je vodič povinný sa podrobiť dychovej skúške, resp. lekárskemu vyšetreniu na výzvu policajta. Keď sa vodič odmietne takémuto zisteniu podrobiť, prezumuje sa, že u neho bola zistená hladina alkoholu vo výške 1,6 promile, čo z hľadiska sankcie zodpovedá najvyššej sadzbe (4. pásmo).[30]

Trestný zákon v osobitnej časti neobsahuje žiadne ustanovenie, ktoré by ako znak skutkovej podstaty trestného činu explicitne obsahovalo právnu domnienku.

Špecifickou sa mi v tejto súvislosti javí skutková podstata trestného činu nekalých obchodných praktík voči spotrebiteľovi podľa § 269a, ktorá je skutkovou podstatou odkazovacou. Taká skutková podstata sa z hľadiska štruktúry vyznačuje tým, že jej dispozícia nie je popisná, ale odkazuje na inú konkrétnu právnu normu.[31] V danom prípade ustanovenie § 269a ods. 1 Tr. zákona obsahuje v časti znaku konania (objektívna stránka) odkaz na ustanovenie § 7 a naň nadväzujúcu prílohu 1 zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších

[30] MICHÁLEK, R. Správní delikty na úseku bezpečnosti a plynulosti silničního provozu. Praha: Kluwer, 2014, s. 152 – 153.

[31] JELÍNEK, J. et al. Obecná část. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Linde Praha – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2004, s. 37.

predpisov, ktorá obsahuje zoznam obchodných praktík, ktoré sa za každých okolností považujú za nekalé.[32]

Domnievam sa, že zavinenie pri tomto (inak úmyselnom) trestnom čine je založené na nevyvrátiteľnej právnej domnienke znalosti právnych predpisov, teda konkrétne v domnienke o znalosti prílohy 1 (a § 7) príslušného zákona. V § 7 ods. 4 sa totiž nachádza prezumpcia, že taxatívne vypočítané konania v prílohe 1 sa považujú za nekalé vždy, a teda zavinenie vo vzťahu k týmto konaniam sa nepreukazuje.

Je to jediný mnou zistený prípad prezumpcie v skutkovej podstate trestného činu v našom právnom poriadku, ktorý pokladám za výnimočný.

Z uvedených príkladov je zrejmé, že prezumpcie ako také aj v deliktuálnom práve a jeho normách jestvujú. S touto špecifickou problematikou a názormi na ňu som sa v teórii stretol u prof. Solnaŕa, ktorý sa zmienil o prezumpciách zavinenia akceptovaných viacerými anglickými a francúzskymi právnymi teoretikmi. Títo ich v zásade pripúšťali pri činoch menšej závažnosti (napr. priestupkoch), pričom išlo najmä o prezumpcie zavinenia z nedbanlivosti. Citoval však aj kontroverzné rozhodnutie britskej Snemovne lordov, ktorá rozsudkom prijala právne záväzný precedens zakotvujúci prezumpciu úmyslu. Solnař všetky takéto prístupy striktne odmietal, pretože ich pokladal za rozporné so zásadou zodpovednosti za zavinenie, ktorá vyžaduje, aby zákonom stanovená forma zavinenia bola u páchateľa vždy aj riadne preukázaná, a to podľa všeobecných zásad dokazovania.[33]

Pri prečine podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona by však išlo o právnu domnienku neviažucu sa na zavinenie, ale dokonca na samotné konanie ako znak objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu. Predtým som sa zmienil o českej právnej úprave zakotvujúcej obdobnú prezumpciu konania v priestupkovom práve.

V tejto súvislosti nemôžem opomenúť názor na prípustnosť takejto prezumpcie v trestnom práve, ktorý vyjadril F. Púry,[34] ktorý uviedol, že v trestnom konaní vedenom pre trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky (v českej právnej úprave § 201 Trestního zákoníka), bude povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a následne súdov vždy a za každých okolností objektivizo-

[32] Napr. v zmysle bodu 17 prílohy je takým konaním aj „nepravdivé tvrdenie, že produkt je schopný liečiť choroby, dysfunkcie alebo postihnutia".

[33] SOLNAŘ, V. et al. Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Orac, dotisk prvního vydání, 2003, 2004, s. 279.

[34] Predseda trestného kolégia Najvyššieho súdu Českej republiky.

vať a preukazovať páchateľovi, že pri výkone činnosti bol pod vplyvom návykovej látky v stave vylučujúcom spôsobilosť, pričom dokazovanie sa nesmie obmedzovať len na dychovú skúšku, ktorá je len jedným z mnohých dôkazných prostriedkov. Vo vzťahu k prezumpcii zakotvenej pôvodne v § 16 odst. 5 už zrušeného tzv. tabakového zákona[35] a ktorá aktuálne v obdobnom význame je obsiahnutá v zákone č. 65/2017 Z. z. sa Púry vyjadril, že „taková presumpce (resp. dokonce právní fikce) ovlivnění osoby alkoholem nebo jinými návykovými látkami se neuplatňovala v trestním řízení v minulosti a nemůže se uplatnit ani v budoucnu".[36]

Česká právna úprava trestný čin obdobný § 289 ods. 2 Tr. zákona k dnešnému dňu neobsahuje.

Dá sa zhrnúť, že prezumpcie v skutkových podstatách deliktov sú pomerne kontroverzné, pričom pripúšťajú sa v zásade len pri priestupkoch (menej závažných deliktoch), avšak v žiadnom prípade pri trestných činoch, a to ani výslovne ani mlčky.

3 Závery a úvahy de lege ferenda

Skutková podstata prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona je vnímaná ako kontroverzná z dôvodov, ktoré som rozobral v predchádzajúcich úvahách. Niektorí autori v nej vidia porušenie základných zásad trestného konania, najmä prezumpcie neviny a zásady práva na obhajobu. Môj postoj k týmto výhradám je taký, že rozhoduje podľa môjho názoru uhol nazerania na túto skutkovú podstatu z hľadiska jej povahy ako ohrozovacieho alebo poruchového trestného činu.

V prípade akceptovania tézy, že ide o ohrozovací trestný čin a jeho objektom je ochrana života, zdravia a majetku, čo vyplýva z dôvodovej správy k zákonu, ktorý skutkovú podstatu zaviedol (a zákonodarcom deklarovaného legislatívneho zámeru), domnievam sa, že východiskom je zmierenie sa s tým, že skutková podstata obsahuje implicitnú právnu domnienku konania obdobnú prezumpciám, ktoré sú explicitne vyjadrené v citovaných právnych úpravách priestupkov v Českej republike a Rakúsku. Naša právna úprava by sa potom odlišova-

[35] Zákon č. 379/2005 Sb. o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů.

[36] PÚRY, F. In: Souhrn aktuální judikatury VIII. Trestné činy v dopravě. Trestněprávní revue č. 12/2008, s. 376.

la tým, že túto domnienku nemá vyjadrenú priamo v zákone, ale možno k nej dospieť výkladom. Druhým odlišujúcim znakom by potom bolo, že náš právny poriadok by mal na základe tejto prezumpcie skoncipovanú skutkovú podstatu trestného činu.

Vzhľadom na to, že právne domnienky (prezumpcie) v skutkových podstatách deliktov o to väčšmi, ak sú obsiahnuté (či už mlčky alebo výslovne) v trestných činoch, vzbudzujú opodstatnené a oprávnené pochybnosti o tom, či takéto konštrukcie neporušujú základné zásady, na ktorých je vybudované trestné právo hmotné (napr. spomenutá zásada zodpovednosti za zavinené konanie pri prezumpcii zavinenia), ale aj trestné právo procesné, zastávam názor, že zrejme zákonodarcovo zaradenie daného ustanovenia pod § 289 ods. 2 Tr. zákona nebolo správnym riešením.

Tento záver podkladám argumentmi, ktoré dokazujú, že daná skutková podstata sa svojimi znakmi odlišuje od ostatných skutkových podstát v § 289 Tr. zákona do tej miery, že tieto odlišnosti z nej činia charakterovo úplne iný trestný čin, čo sa musí premietnuť aj napr. do procesu jeho dokazovania, pretože ako som už v úvahe naznačil, niektoré orgány činné v trestnom konaní vnímajú ustanovenie § 289 ods. 2, akoby bolo dokonca subsidiárne k ustanoveniu § 289 ods. 1 a z toho odvíjajú aj dokazovanie.

Pri hlbšej analýze skutkovej podstaty zistíme, že táto sa líši od ostatných skutkových podstát v § 289 Tr. zákona tým, že postihuje, napr. pri vedení motorového vozidla z hľadiska časového až konanie, resp. opomenutie konania páchateľa po skončení jazdy. Vodič motorového vozidla totižto ako páchateľ má možnosť (ako aj zákonnú povinnosť) podrobiť sa vyšetreniu na zistenie návykovej látky reálne až po skončení jazdy. Dá sa rezultovať, že podstatou danej trestnoprávnej normy, zjednodušene povedané, je za splnenia zákonných podmienok – príkaz podrobiť sa vyšetreniu na zistenie návykovej látky.

Na druhej strane skutková podstata prečinu podľa § 289 ods. 1, ale aj ods. 3, 4 Tr. zákona postihuje konanie páchateľa, ktoré časovo je ohraničené úsekom od začatia jazdy po skončenie jazdy pod vplyvom návykovej látky. V danom prípade podstatou týchto trestnoprávnych noriem, zjednodušene povedané, v kontexte vedenia motorového vozidla je za splnenia ďalších zákonných podmienok – zákaz vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky.

Z uvedeného vyplýva, že páchateľ prečinu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona, ktorý je postihovaný za opomenutie splnenia zákonnej povinnosti po skončení jazdy, nemôže mať pričítaný k tomuto konaniu ako kvalifikačný znak žiaden následok zavinený dopravnou nehodou, ktorú predtým svojou jazdou spôsobil. Nie

je možné tomuto páchateľovi pričítať k jeho konaniu (opomenutiu) spôsobenie takejto „poruchy", pretože táto nie je v príčinnej súvislosti s jeho konaním (opomenutím si splniť zákonnú povinnosť). Preto skutková podstata prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona v zásade nebude vytvárať kvalifikované skutkové podstaty, pretože k takémuto konaniu (opomenutiu) bude spravidla vylúčené pričítanie zavinenia okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby, resp. obzvlášť priťažujúcej okolnosti (teoreticky by danou okolnosťou mohla byť azda len recidíva takého konania, t. j. opakované odmietnutie podrobiť sa vyšetreniu napriek predchádzajúcemu postihu či odsúdeniu za taký čin).

Naproti tomu základná skutková podstata prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona môže vytvárať kvalifikované skutkové podstaty aj na báze následku, resp. poruchy a aj by ich mala vytvárať (hoc de lege lata to neplatí, keďže všetky skutkové podstaty v § 289 sú koncipované ako základné, čo zrejme nie je legislatívno-technicky správne riešenie).

Základné rozdiely skutkovej podstaty prečinu podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona a prečinu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona sa dajú preto zhrnúť ako:

- odlišné konania ako znak objektívnej stránky (ods. 1 – jazda pod vplyvom návykovej látky, teda „komisívny delikt", ods. 2 – odmietnutie podrobiť sa vyšetreniu na zistenie návykovej látky, teda „omisívny delikt"), ktoré sa z hľadiska časového ani len neprelínajú;
- odlišné objekty (ods. 1 – záujem na ochrane pred jazdou pod vplyvom návykovej látky, ods. 2 – záujem na poskytnutí súčinnosti osobou, ktorá má byť vyšetrená na zistenie návykovej látky, bez ktorej súčinnosti nie je toto vyšetrenie možné);
- prečin podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona je ohrozovací trestný čin, prípadné následky konania (poruchy) môžu tvoriť znaky kvalifikovanej skutkovej podstaty s prísnejšou trestnou sadzbou; prečin podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona nie je ohrozovací trestný čin, ale špecifický poruchový trestný čin, poruchový stav je daný v zmarení, resp. neumožnení vykonania vyšetrenia na zistenie návykovej látky páchateľom, kde spravidla nebude prichádzať do úvahy zavinenie ďalšieho následku či poruchy a na ich báze vytváranie kvalifikovaných skutkových podstát.

V nadväznosti na predtým uvedené z hľadiska úvah de lege ferenda by som sa priklonil k dvom možným legislatívnym riešeniam načrtnutých problémov. Prvým by bolo vyradenie skutkovej podstaty z katalógu ohrozovacích trestných činov.

Skutková podstata by mohla byť v takom prípade zaradená napr. do ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, kde sú upravené „Trestné činy proti poriadku vo verejných veciach", kde charakterovo najpríbuznejšie trestné činy sa mi javia upravené v piatom diele „Iné formy rušenia činnosti orgánov verejnej moci". Potom by bolo treba vytvoriť aj iný vhodný názov tohto trestného činu, ktorý by vystihoval jeho skutkovú podstatu.

V súvislosti s možnými úvahami, že pri tomto trestnom čine ide o porušenie pravidla „nemo tenetur se ipsum accusare", v ktorom je vyjadrená zásada zákazu tzv. sebaobviňovania uvádzam, že vo vzťahu k odmietnutiu vyšetrenia na možné ovplyvnenie alkoholom na výzvu polície a následnému vyvodeniu administratívnej zodpovednosti za toto konanie a jeho kvalifikovaniu ako priestupku podľa § 125c odst. 1 písm. d) zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů (ďalej „zákon o silničním provozu"), sa vyjadroval Nejvyšší správní soud České republiky[37] (ďalej „NSSČR"), ktorý rozhodoval o kasačnej sťažnosti žalobcu proti rozsudku krajského súdu, pričom konštatoval, že samotné podrobenie sa dychovej skúške či odberu krvi spadá do takej kategórie dôkazov, ktoré existujú nezávisle na vôli podozrivého z priestupku. Ide o postupy, ktorých prevedenie obvinený (podozrivý) iba trpí, kde najčastejšie má povinnosť strpieť zaistenie objektívne existujúcej vzorky hmoty. Telo obvineného (podozrivého) je iba pasívnym objektom obhliadnutia, nevyžaduje sa žiadna jeho aktívna súčinnosť. Ani dostavenie sa a samotná účasť na úkone za „aktívne konanie" považované nie je, rovnako ako vykonanie normálnych fyziologických funkcií (napr. odber dychu, moču, alebo krvi). Ide tu totiž o obstaranie takých dôkazov, ktoré za splnenia určitých podmienok možno v súlade aj s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva získať aj pomocou zákonného donútenia bez toho, aby bolo porušené pravidlo „nemo tenetur". Dodal pritom, že hrozba sankcie za priestupok spočívajúci v nesplnení výzvy polície podrobiť sa vyšetreniu na ovplyvnenie alkoholom neznamenala porušenie zákazu sebaobviňovania sťažovateľa a ten bol povinný výzve vyhovieť. Keď jej nevyhovel a vyšetrenie odmietol, dopustil sa konania, ktoré krajský súd správne kvalifikoval ako citovaný priestupok.

V tomto rozsudku NSSČR vychádzal predovšetkým zo stanoviska pléna Ústavního soudu České republiky zo dňa 30. 11. 2010 sp. zn. Pl. ÚS st. 30/10, ktoré sa zase riadilo a výklad podávalo v súlade s judikatúrou Európskeho súdu

[37] Rozsudek Nejvyššího správního soudu České republiky z 22. března 2018, č. j. 3 As 7/2017.

pre ľudské práva (zásadné rozhodnutie vo veci Jalloh proti Nemecku) a jeho výkladom čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Výklad podával NSSČR aplikujúc citované judikáty (týkajúce sa trestných vecí) na administratívne konanie, z čoho je zrejmá tendencia uvedené zásady aplikovať na delikty a sankčné právo vo všeobecnosti. Z jazykového výkladu judikátov ďalej vyplýva, že sa vzťahujú na určitý procesný status osôb, proti ktorým smeruje zásah, a to obvinený alebo podozrivý z trestného činu (ev. priestupku).

V tejto súvislosti sa problémom môže javiť, že kým napr. aktuálna česká právna úprava v § 20 ods. 1 zákona č. 65/2017 ukladá povinnosť podrobiť sa vyšetreniam na zistenie návykových látok osobám vykonávajúcim vymedzené činnosti (spôsobilé ohroziť život, zdravie, majetok) len vtedy, ak je u nich dané dôvodné podozrenie, že sú pod vplyvom návykových látok (novozavedené ustanovenia) a z jej nesplnenia vyvodzuje za ďalších podmienok zodpovednosť za priestupok a sankcie, právna úprava zákona č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb, v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon č. 219/1996 Z. z.“) jednak povinnosť týchto osôb podrobiť sa príslušným vyšetreniam nezakotvuje vôbec (táto povinnosť vyplýva až zo samotných skutkových podstát priestupkov, resp. trestného činu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona, čo je akceptovateľné a vychádza z povahy týchto deliktov ako pravých omisívnych), ale čo je podstatné, umožňuje oprávnené subjekty vymedzené v § 5 ods. 1 vyzvať tieto osoby na vyšetrenie na zistenie návykových látok aj bez akéhokoľvek dôvodného podozrenia, že osoby sú pod takým vplyvom.

Dôvodné podozrenie sa síce ani v českej právnej úprave nevyžaduje u vodičov v cestnej premávke, kde sa aplikuje osobitný predpis (zákon o silničním provozu), avšak to je súladné s koncepciou uplatňovanou vo väčšine členských štátov Európskej únie, kde prevažne má polícia voči vodičom právomoc výkonu náhodných cestných kontrol (v niektorých štátoch je však aj v týchto prípadoch nutné mať podozrenie predtým, než je vodič vyzvaný k prevedeniu testu na prítomnosť omamných a psychotropných látok).[38]

Avšak trestný čin podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona, ako je známe, nepostihuje len konania spočívajúce vo vedení motorových vozidiel, hoci tieto predstavujú v praxi najpočetnejšiu skupinu stíhaných vecí. Môže byť preto sporné, či v sú-

[38] ŘEPKOVÁ, D. In: Řízení motorového vozidla pod vlivem návykové látky. Aplikace § 274 TrZ v rozhodovací praxi. Trestněprávní revue roč. 17, č. 3/2018, s. 60.

lade s princípom „nemo tenetur" bude vyzývanie iných osôb (ako vodičov) na tieto vyšetrenia policajným orgánom, ak nie je dané dôvodné podozrenie, že sú pod vplyvom návykových látok a následné vyvodzovanie trestnej zodpovednosti voči nim v prípade, že sa vyšetreniam nepodrobia. Judikatúra totiž ospravedlňuje ako nevyhnutné pre predchádzanie zločinnosti iba také zásahy, ktoré sa realizujú voči osobám obvineným, resp. podozrivým.

Preto aj po prípadnom preradení tohto trestného činu do inej časti zákona a jeho „premenovaní" zrejme bude potrebné aj ďalšie precizovanie jeho právnej úpravy, či už v Trestnom zákone alebo mimo neho, kde za podstatné problémy, okrem zmienenej absencie podmienky „dôvodného podozrenia", pokladám aj nasledujúce:

V zmysle zásady nullum crimen sine lege, ktorá je jednou z ťažiskových zásad trestného práva a je vyjadrená v Ústave Slovenskej republiky, Listine základných práv a slobôd, ako aj v celom rade medzinárodnoprávnych dokumentov, je, okrem iného, jednou z jej požiadaviek, aby trestné právo bolo dotvárané napr. judikatúrou súdov len v nevyhnutných a krajných prípadoch, pretože trestné právo je právo zákonné. Súdne rozhodnutie, právna obyčaj, resp. nepísané právo nemôže byť jeho prameňom.[39]

Preto som toho názoru, že pri pravom omisívnom delikte, ktorým trestný čin podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona nepochybne je a ktorý je založený na príkaze niečo konať, v danom prípade príkaze podrobiť sa za ďalších podmienok vyšetreniu na zistenie návykovej látky, tento príkaz musí byť formulovaný v trestnoprávnej norme jasne, presne, zrozumiteľne, dostatočne určito a podrobne, aby adresát normy nemal pochybnosti o tom, kedy a za akých podmienok sa jeho konanie stáva trestne postihnuteľným.

Tento trestný čin pritom obsahuje povinnosť, ktorá sa nenachádza v žiadnom inom právnom predpise, ale len v príslušnej skutkovej podstate. O to viac by táto povinnosť mala byť naformulovaná čo najpresnejšie. V ustanovení § 289 ods. 2 Tr. zákona, čo sa dotvára len súdnou praxou a spôsobuje aj aplikačné nejasnosti, chýba uvedenie, že povinnosť adresáta normy sa viaže na podmienku výzvy oprávneného subjektu. Uvedené pokladám pritom len za minimálnu požiadavku spresnenia ustanovenia, pretože znenie tejto pomerne komplikovanej normy, ktorej výklad je úzko a nerozlučne spätý s výkladom ustanovení § 5

[39] NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. et al. Trestní právo hmotné I. Obecná část. Praha: Aspi, 2007, s. 50.

ods. 4, 5 (ev. aj ods. 7, 8) zákona č. 219/1996 Z. z. poskytuje v aplikačnej praxi značný priestor pre rozdielny výklad a rozhodovaciu prax.

Ďalším problémom súvisiacim so zaradením skutkovej podstaty pod § 289 ods. 2 Tr. zákona je skutočnosť, že dané ustanovenie je základnou skutkovou podstatou a jej prípadný súbeh s prečinom podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona je vylúčený. Uvedené sa v praxi prejavuje tak, že u osoby, ktorá sa odmietne podrobiť vyšetreniu na zistenie návykovej látky sa dokazovanie v trestnom konaní obmedzuje len na zdokladovanie a objektivizovanie tejto skutočnosti, avšak dokazovanie vo vzťahu k trestnému činu podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona už neprebieha, hoci by táto osoba bola napr. zjavne pod vplyvom návykovej látky.

Tento postup, v rámci súčasnej právnej úpravy jediný možný, však privileguje vodičov – páchateľov, ktorí odmietnu poskytnúť súčinnosť polícii a nepodrobia sa vyšetreniam na zistenie návykovej látky po tom, čo pod vplyvom návykovej látky viedli prostriedok hromadnej prepravy, alebo jazdou pod vplyvom návykovej látky spôsobili dopravnú nehodu a v jej dôsledku inej osobe ublíženie na zdraví, ev. väčšiu škodu na cudzom majetku, ktorí, ak by sa podrobili vyšetreniu na zistenie návykovej látky s kladným výsledkom, naplnili by tak skutkovú podstatu prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 3, ev. ods. 4 Tr. zákona, kde trestná sadzba odňatia slobody je ustanovená až na dva roky, ev. na dva roky až päť rokov, pričom ak polícii súčinnosť neposkytnú, ich konanie je postihnuteľné „len" ako prečin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona s nižšou trestnou sadzbou (až na jeden rok). Uvedené je teda „návodom" pre budúcich páchateľov, ako sa v daných prípadoch pri spôsobení dopravnej nehody jazdou pod vplyvom alkoholu vyhnúť tvrdšiemu trestnému postihu, a to jednoducho tak, že odmietnu po takejto jazde podrobiť sa vyšetreniu na zistenie návykovej látky. V prípade spôsobenia dopravnej nehody takou jazdou so súčasným nedbanlivostným ublížením na zdraví inej osobe je síce možné kvalifikovanie takých konaní ako súbehu prečinu podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona s prečinom ublíženia na zdraví podľa § 158 Tr. zákona, avšak trestná sadzba aj v prípade tohto súbehu zostane nezmenená, a to až na jeden rok.

Uvedený problém súvisí s tým, že skutková podstata nie je spôsobilá vytvárať kvalifikované skutkové podstaty, a teda je vylúčené kvalifikovanie konania napr. podľa § 289 ods. 2, 3 Tr. zákona. Takéto kvalifikácie som v praxi zaznamenával zriedkavo zo strany menej skúsených policajtov, keď stíhali napr. páchateľa, ktorý odmietol sa podrobiť vyšetreniu na zistenie návykovej látky po tom, čo spôsobil dopravnú nehodu s väčšou škodou na cudzom majetku. Zákonodarca si

bol vedomý toho, že medzi konaním (opomenutím) podľa § 289 ods. 2 Tr. zákona a „poruchami" vzniknutými časovo predtým (jazdou) nemôže byť daná príčinná súvislosť, ako to bolo už v úvahách rozvedené, a preto ani legislatívno-technicky § 289 ods. 2 Tr. zákona s ostatnými odsekmi neprepojil.

Podľa môjho názoru je možné uvedené vyriešiť. Preradením skutkovej podstaty do inej časti zákona a jej „pretvorením" na špecifický poruchový trestný čin sa zvýrazní, že toto konanie je odlišné od konania podľa § 289 ods. 1 Tr. zákona (vytvára s ním dokonca viaccinný súbeh), čo by malo mať za následok aj zavedenie inej praxe orgánov činných v trestnom konaní, ktoré po tom, čo páchateľ sa odmietne podrobiť vyšetreniu na zistenie návykovej látky, budú ďalej vykonávať objasňovanie a dokazovanie vo vzťahu k skutočnosti, či páchateľ bol pod vplyvom návykovej látky počas výkonu vymedzenej činnosti. Výsledkom môže byť potom vyvodenie trestnej zodpovednosti za oba tieto trestné činy a v prípade, že sa preukáže aj, že páchateľ viedol motorové vozidlo v stave vylučujúcom spôsobilosť a spôsobil tým napr. dopravnú nehodu alebo viedol prostriedok hromadnej prepravy, nie je vylúčené, že bude trestne stíhaný aj za prečin ohrozenie pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 3, ev. 4 Tr. zákona.

Takáto prax sa z racionálnych dôvodov uplatňuje napr. v právnom systéme Spojených štátov amerických,[40] kde odmietnutie podrobiť sa vyšetreniu má za následok automaticky prísny administratívny postih, pričom vodič sa vystavuje riziku, že pristúpi k nemu aj trestná sankcia, ak sa preukáže, že viedol vozidlo pod vplyvom návykovej látky, čo je ďalej predmetom vyšetrovania a objasňovania (ďalšími dôkaznými prostriedkami, výpoveďami svedkov a inými). Tieto delikty sú teda posudzované a sankcionované separátne.

Napokon za druhé možné riešenie vzhľadom na to, že z hľadiska výkladu sa pôvod a samotná podstata tohto trestného činu javí, že spočíva v prezumpcii, pokladám vypustenie skutkovej podstaty z Trestného zákona. Uvedenému by však mala predchádzať dôkladná analýza jeho ústavnoprávnych aspektov, ktorá by mala vychádzať aj z komparatívnych štúdií a poznatkov o povahe tohto zvláštneho deliktu a podobách jeho zakotvenia v zahraničných právnych úpravách. Prípadnú protiústavnosť by však mohol posúdiť jedine Ústavný súd Slovenskej republiky.

[40] Bližšie pozri https://dui.findlaw.com.

Literatúra:

1. BRÖSTL, A. et al. Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-425-1.
2. BRÖSTL, A. In: Jedna myšlienka k trestnej zodpovednosti pri vedení vozidla pod vplyvom návykovej látky.
3. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 9788074003943.
4. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 9788074003240.
5. ČENTÉŠ, J. et al. Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2015. ISBN 9788081550539.
6. ČENTÉŠ, J. et al. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2018. ISBN 9788081550768.
7. JELÍNEK, J. et al. Obecná část. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Linde – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2004. ISBN 80-7201-501-X.
8. KUCHTA, J. et al. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 9788074000478.
9. MADLIAK, J. et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Košice: Vydavateľstvo UPJŠ, 2006. ISBN 8070976446.
10. MICHÁLEK, R. Správní delikty na úseku bezpečnosti a plynulosti silničního provozu. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-489-7.
11. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. et al. Trestní právo hmotné I. Obecná část. Praha: Aspi, 2007.
12. PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. Teória práva. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013. ISBN 9788089603145.
13. PÚRY, F. In: Souhrn aktuální judikatury VIII. Trestné činy v dopravě. Trestněprávní revue, č. 12/2008.
14. REPA, O. In: Vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu – priestupok či trestný čin?
15. ŘEPKOVÁ, D. In: Řízení motorového vozidla pod vlivem návykové látky. Aplikace § 274 TrZ v rozhodovací praxi. Trestněprávní revue, roč. 17, č. 3/2018.
16. SOLNAŘ, V. et al. Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003. ISBN 80-86199-74-6.
17. ŠIMUNOVÁ, L. Z kriminologického výskumu. Trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni „Nová Európa – výzvy a očakávania". Prvé vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.

18. ŠMIHULA, D. et al. Teória štátu a práva. Bratislava: EPOS, 2010. ISBN 9788080578 541.
19. Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky (2013 – 2017).
20. Dôvodová správa k návrhu zákona č. 313/2011 Z. z.
21. Rozsudek Nejvyššího správního soudu České republiky z 22. března 2018, č. j. 3 AS 7/2017.
22. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. 10. 2013 sp. zn. 2 Tdo 55/ 2013.
23. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. 02. 2017 sp. zn. 2 Tdo 9/ 2017.
24. https://dui.findlaw.com.

PROBLEMATIKA HMOTNOSTNÉHO KRITÉRIA PRI TRESTNOM ČINE PODĽA USTANOVENIA § 171 TRESTNÉHO ZÁKONA

THE PROBLEM OF WEIGHT CRITERION IN RELATION TO THE CRIMINAL OFFENCE ACCORDING TO THE PROVISION § 171 OF THE CRIMINAL CODE

JUDr. Simona Marcinová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na problematiku hmotnostného kritéria pri trestnom čine podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona so zameraním na zložité posudzovanie minimálneho množstva drogy v rámci riešenia jednotlivých trestných vecí. Príspevok zároveň poukazuje na súčasný stav právnej úpravy, ktorý je vzhľadom na absenciu legálnej definície pojmu obvykle jednorazová dávka v danom ohľade z hľadiska viacerých faktorov nedostatočný a nejednoznačný, čo sa v praxi veľmi často negatívnym spôsobom prejavuje predovšetkým v rozhodovacej činnosti súdov Slovenskej republiky, ale aj v postupe orgánov činných v trestnom konaní. V závere príspevku sú načrtnuté možnosti odstránenia tohto nežiaduceho stavu.

Abstract: The contribution focuses on the issue a problem of weight criterion in relation to the criminal offence according to the provision § 171 of the Criminal Code, with the aim of complexly assessing the minimum amount of drug in the context of solving individual criminal cases. In practice, it is often very negatively reflected in the decision making process of courts of the Slovak Republic, but also due to the absence of a legal definition of the concept, usually a single benefit in a given aspect in terms of several factors is usually insufficient and ambiguous in the process of law enforcement. At the end of the post, there are options to remove this unwanted condition.

Kľúčové slová: obvykle jednorazová dávka, hmotnostné kritérium, marihuana.

Key words: A usual single dose. Weight criterion. Marijuana.

Úvod

V slovenskej právnej úprave rozlišujeme štyri základné skutkové podstaty drogových trestných činov, pričom naplnenie skutkových podstát prvých dvoch, ktorých zákonné znaky zákonodarca vymedzil v ustanoveniach § 171 a § 172 Trestného zákona, zakladá trestnú zodpovednosť ich páchateľov, ktorá je spojená s neoprávneným prechovávaním, resp. neoprávnenou ponukou omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov. K naplneniu zákonných znakov skutkových podstát trestných činov podľa ustanovení § 173 a § 174 Trestného zákona dochádza predovšetkým v dôsledku zneužívania omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov.[1]

V rámci predkladaného príspevku sa budeme zameriavať na trestný čin podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona so zameraním na problematiku hmotnostného kritéria pri držbe marihuany.

Aj keď je všetkým zákonné znenie skutkových podstát drogových trestných činov známe, na účely tohto príspevku je potrebné uviesť, že podľa ustanovenia § 171 ods. 1 Trestného zákona *„kto neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky“*. Podľa ustanovenia § 171 ods. 2 Trestného zákona *„odňatím slobody až na päť rokov sa páchateľ potrestá, ak neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor vo väčšom rozsahu“*.

Čo predstavuje prechovávanie drog pre vlastnú potrebu, vymedzuje zákonodarca v ustanovení § 135 ods. 1 Trestného zákona, podľa ktorého *„prechovávaním (týchto látok) omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu sa rozumie mať neoprávnene v držbe po akúkoľvek dobu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu“*. Podľa ustanovenia § 135 ods. 2 Trestného zákona *„prechovávaním omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu sa rozumie mať neoprávnene v držbe po akúkoľvek dobu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu“*.

[1] ČENTÉŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 69.

Z jazykového, gramatického a napokon aj z logického výkladu citovaných zákonných ustanovení vyplýva, že trestného činu podľa ustanovenia § 171 ods. 1 Trestného zákona sa dopustí ten, kto neoprávnene prechováva omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor bez ohľadu na ich množstvo. Uvedené zákonné vymedzenia však v rámci aplikačnej praxe spôsobujú problémy, a to z dôvodu, že na účely aplikácie ustanovenia § 171 Trestného zákona prechovávanie omamnej alebo psychotropnej látky nie je limitované minimálnym hmotnostným množstvom.

1 Hmotnostné kritérium a princíp právnej istoty

Ako sme už uviedli, ani Trestný zákon ani ostatné právne predpisy účinné na území Slovenskej republiky totiž nestanovujú minimálne množstvo omamnej a psychotropnej látky, ktorých prechovávanie pre vlastnú potrebu by bolo možné subsumovať pod skutkovú podstatu vymedzenú v ustanovení § 171 Trestného zákona.

Súčasná právna úprava sa z tohto dôvodu javí ako nejednoznačná, a tým aj zmätočná, čo sa často premieta negatívnym spôsobom do rozhodovacej praxe súdov Slovenskej republiky.

Za súčasného stavu totiž môže dôjsť k situácii, kedy jeden páchateľ za prechovávanie omamnej a psychotropnej látky v určitom množstve môže byť rozsudkom oslobodený a druhý páchateľ za rovnaký skutok, za prechovávanie omamnej a psychotropnej látky rovnakého množstva môže byť odsúdený.

Takýto stav rozhodovania súdov Slovenskej republiky v rovnakých veciach je však neprípustný a navyše aj v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, ktorá občanom garantuje právnu istotu.

Ako je známe z rozhodovacej praxe slovenských súdov, skutočne dochádza k situáciám, že niektoré súdy v Slovenskej republike, v prípade, ak má páchateľ v držbe do 500 mg marihuany, prezentujú právny názor taký, že tento by nemal byť trestne stíhaný, a teda zohľadňujú hmotnostné kritérium drogy. Druhá časť rozhodovacej činnosti súdov je však úplne odlišná a existujú právoplatné rozsudky, kedy osoba páchateľa mala u seba 300 mg marihuany alebo aj menšie množstvo a bola právoplatne odsúdená.

Treba povedať, že takáto rozhodovacia prax v spojení so súčasnou právnou úpravou je v rozpore s napĺňaním princípov právneho štátu. Jeden z jeho základných princípov totiž hovorí, že na rovnakú skutočnosť a na rovnakú situáciu

je súd povinný reagovať rovnakým súdnym rozhodnutím, zároveň treba zdôrazniť, že je neprípustný taký stav, kedy dochádza k vydávaniu rozličných rozsudkov v rovnakých, resp. v obdobných trestných veciach.

Princíp právnej istoty popri princípe spravodlivosti vo svojej judikatúre už niekoľko rokov zdôrazňuje aj Ústavný súd Slovenskej republiky ako jednu z dvoch základných zložiek materiálneho právneho štátu. Uvedený princíp sa skladá z troch hlavných zložiek, ktorými sú oprávnená dôvera v právo, ochrana nadobudnutých práv a predvídateľnosť postupu orgánov verejnej moci.[2] Z hľadiska obhajoby je najdôležitejšia azda tretia zložka, a to predvídateľnosť postupu orgánov verejnej moci.

Pojmy predvídateľnosť práva a predvídateľnosť postupu orgánu verejnej moci je pritom potrebné jasne od seba odlišovať, pretože kým prvý z nich predstavuje zložku oprávnenej dôvery v právo a medzi jeho podmienky patrí stabilita legislatívy a neretroaktívne pôsobenie legislatívy, druhý sa vymedzuje na realizáciu a aplikáciu práva v právnej praxi. Zároveň aj napriek skutočnosti, že Slovenská republika a jej právny poriadok patria do kontinentálneho systému právnej kultúry, nemôžeme v rámci nášho právneho poriadku ignorovať judikatúru Ústavného súdu Slovenskej republiky, podľa ktorej, okrem iného, *„obsahom právneho štátu je vytvorenie istoty, že na určitú právne relevantnú otázku sa pri opakovaní v rovnakých podmienkach dáva rovnaká odpoveď"*.[3]

2 Pojem obvykle jednorazová dávka a jeho legislatívne vymedzenie

Problematickým je z môjho pohľadu absencia legálneho pojmu obvykle jednorazová dávka v zákonnej úprave, čo vytvára priestor pre vznik spomínaných aplikačných problémov v rámci rozhodovacej činnosti slovenských súdov.

Pojem obvykle jednorazová dávka je pritom dôležitý zákonný pojem, ktorý ale Trestný zákon ani iný právny predpis ďalej bližšie nešpecifikuje, čo práve spôsobuje problémy pri riešení jednotlivých trestných vecí.

Z praxe je všeobecne známe, že orgány činné v trestnom konaní sa často s určovaním počtu obvykle jednorazových dávok obracajú na Kriminalistický

[2] SVÁK, J. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť.* 2. vydanie. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 430.

[3] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, PL. ÚS 16/95 zo dňa 27. januára 1995.

a expertízny ústav Policajného zboru, Národnú protidrogovú jednotku ako organizačnú Národnej kriminálnej agentúry, alebo znalcov z odboru psychiatria.

Všetky tieto inštitúcie ale posudzujú obvykle jednorazovú dávku drogy v tom-ktorom prípade rozdielne, pretože každá z nich využíva odlišnú metodiku pri určovaní obvykle jednorazovej dávky. Z tohto dôvodu sú aj ich závery týkajúce sa určenia obvykle jednorazovej dávky vo väčšine prípadov rozdielne.

Uvedené často výrazne podmieňuje námietky zo strany obhajoby voči metodikám postupu tých inštitúcií, ktorým chýba opora v Trestnom zákone.

V súvislosti s určovaním obvykle jednorazovej dávky drogy je zároveň potrebné poukázať na ustanovenia § 130 ods. 4 Trestného zákona, podľa ktorého *„návykovou látkou sa na účely tohto zákona rozumie alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie"*.

Zo zákonnej konštrukcie tohto ustanovenia vyplýva, že na určenie obvyklej jednorazovej dávky u páchateľa jednotlivca je kompetentný predovšetkým znalec z odboru psychiatrie, ktorého úlohou je v danom konkrétnom prípade skúmať, aké množstvo konkrétnej zadržanej drogy je spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku konkrétneho páchateľa jednotlivca, jeho ovládacie a rozpoznávacie schopnosti, ako aj sociálne správanie, to všetko s poukazom práve na citované ustanovenie § 130 ods. 4 Trestného zákona.

Otázkou však je, či znalec psychiater je vôbec spôsobilý, v prípade, ak mu orgán činný v trestnom konaní uloží takú povinnosť, určiť objektívne obvyklú jednorazovú dávku v konkrétnej trestnej veci. Možnou odpoveďou na túto otázku by boli závery získané prostredníctvom klinického experimentu za účasti znalca z odboru psychiatria, ktorý by postupoval takým spôsobom, že by čo najskôr podal človeku – páchateľovi u neho zaistenú drogu a následne na to by sledoval a zaznamenával účinky konkrétnej drogy u tejto konkrétnej osoby, a zisťoval by zároveň, aké veľké množstvo podanej drogy už je spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku tohto človeka – páchateľa. Je potrebné konštatovať, že v praxi je však takýto postup určovania obvykle jednorazovej dávky len veľmi ťažko realizovateľný. Navyše uvedené klinické experimenty, ak by sa v praxi realizovali, by so sebou prinášali veľké riziko ťažkých zdravotných komplikácií, čo je neprípustné jednak z pohľadu medicínskej etiky a navyše takéto nie sú prípustné ani z pohľadu súčasne platnej legislatívy.[4]

[4] OKRUHLICA, Ľ., STRUŇÁKOVÁ, J. *„Obvyklá jednorazová dávka" nie je medicínsky pojem*. In: Alkoholizmus a drogové závislosti, ročník 47, č. 4, 2012, s. 229.

Objektívne určenie obvyklej jednorazovej dávky na účely zisťovania rozsahu trestného činu podľa § 171 Trestného zákona v spojitosti s ustanovením § 135 Trestného zákona však ani nie je celkom možné, a to z nasledujúcich dôvodov:[5]

- nemožnosť páchateľa (konzumenta pre vlastnú potrebu) pri kúpe omamnej a psychotropnej látky zistiť koncentráciu absolútne účinnej látky, ktorá sa v nej nachádza,
- koncentrácia absolútne účinnej látky v omamnej a psychotropnej látke sa výrazným spôsobom odlišuje v závislosti od miesta a času kúpy, ako aj od kvality samotnej kupovanej látky,
- aj v prípade, keby sa podarilo páchateľovi (konzumentovi pre vlastnú potrebu) kúpiť dvakrát po sebe omamnú a psychotropnú látku s úplne rovnakou koncentráciou absolútne účinnej látky, účinky omamnej a psychotropnej látky na páchateľa by boli rôzne, a to vzhľadom na jeho aktuálny fyzický a duševný stav, ktorý by zrejme nepripúšťal rovnakú intenzitu nepriaznivého ovplyvnenia jeho psychiky v dvoch po sebe nasledujúcich podaniach omamnej a psychotropnej látky s rovnakou koncentráciou absolútne účinnej látky v nej,
- potreby dvoch rôznych páchateľov (konzumentov pre vlastnú potrebu) sú pre ich fyziologické rozdiely taktiež veľmi odlišné.

Uvedené dôvody sú podporené taktiež rozhodnutím Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Tdo 20/2013 zo dňa 26. júna 2013, pretože z odôvodnenia predmetného rozhodnutia vyplýva, že znalci z oboru psychiatria sa vo svojom znaleckom posudku na otázku určenia jednorazovej dávky drogy pre osobnú spotrebu jednotlivca – páchateľa jasne vyjadrili, že jednorazová dávka drogy u užívateľov je variabilná a mení sa podľa frekvencie, spôsobu ba i okolností jej podávania, pričom ani koncentrácia účinnej látky nie je užívateľovi drogy vopred známa.

Z uvedeného vyplýva záver, a to, že pojem obvykle jednorazová dávka, tak ako ho vymedzuje zákonodarca v ustanovení § 135 Trestného zákona, je ako kvalifikačné kritérium určovania rozsahu trestného činu podľa § 171 Trestného zákona nie veľmi vhodným riešením. To aj vzhľadom na skutočnosť, že žiadnou metódou, ktorá je v súčasnosti pre tento účel využívaná, nemožno obvykle

[5] ŠTRKOLEC, M. *Uplatňovanie princípu zákonnosti a princípu právnej istoty pri určovaní rozsahu vybraných drogových trestných činov*. In: Justičná revue, 66, 2014, č. 10, s. 1233 – 1245.

jednorazovú dávku legálne žiadnym spôsobom objektivizovať pre konkrétneho užívateľa – páchateľa.[6]

Pojem obvykle jednorazová dávka drogy je preto potrebné vykladať ako objektívne kritérium, t. j. je bez významu, či páchateľom je konzument drog, v akom štádiu závislosti od drog sa tento nachádza a akú veľkú dávku drogy považuje subjektívne pre seba za jednu dávku drogy.

Na uvedené reagoval a zrozumiteľný a jednoznačný výklad právneho pojmu obvykle jednorazová dávka poskytol Najvyšší súd Slovenskej republiky v uznesení pod sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo 16. decembra 2014 (R 87/2015), v ktorom uviedol, že pri definícii obvykle jednorazovej dávky je potrebné vychádzať z princípu rovnakého zákonného prístupu ku ktorémukoľvek páchateľovi, ktorý omamnú alebo psychotropnú látku prechováva, a to bez ohľadu na jeho individuálne fyzické dispozície alebo vyššiu odolnosť získanú užívaním drogy. Najvyšší súd ďalej uviedol, že rezistencia získaná predchádzajúcou opakovanou aplikáciou omamnej alebo psychotropnej látky nemôže byť dôvodom na priaznivejšiu právnu kvalifikáciu. V opačnom prípade by takýto prístup popieral zmysel a zameranie dotknutej trestnoprávnej úpravy, ktorá má prechovávaniu a iným formám dispozície s drogou zabrániť. Súčasne v rámci predmetného rozhodnutia tiež vyslovil, že *„obvykle jednorazovou dávkou na použitie v zmysle § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona sa rozumie dávka omamnej alebo psychotropnej látky, ktorá sa bežne (u väčšiny užívateľov) konzumuje pri jednom použití a takto vyjadruje konzumný priemer*“.[7]

Uvedené jednoznačne podporuje právny názor, a to, že pojem obvykle jednorazová dávka drogy je potrebné vykladať ako objektívne kritérium.

3 Obvykle jednorazová dávka drogy ako pojem právny

Ako sme už uviedli, orgány činné v trestnom konaní, ale i súdy, sa obracajú na Kriminalistický a expertízny ústav Policajného zboru, Národnú kriminálnu agentúru (Národnú protidrogovú jednotku) alebo znalcov z odboru psychiatrie kvôli určeniu počtu obvykle jednorazových dávok.

[6] ŠTRKOLEC, M. *Uplatňovanie princípu zákonnosti a princípu právnej istoty pri určovaní rozsahu vybraných drogových trestných činov*. In: Justičná revue, 66, 2014, č. 10, s. 1233 – 1245.

[7] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo dňa 16. decembra 2014 (R 87/2015).

V tejto súvislosti je však nutné uviesť, že pojem obvykle jednorazová dávka drogy je pojmom právnym, a to rovnako ako napríklad pojmy nepríčetnosť či ťažká ujma na zdraví. Z tohto dôvodu je zrejmé, že Kriminalistický a expertízny ústav Policajného zboru, Národná protidrogová jednotka či znalci, nie sú ani oprávnení rozhodovať o tom, čo sa považuje za obvykle jednorazovú dávku konkrétnej drogy na trestnoprávne účely a ani stanovovať jej množstvo.

Závery o tom, čo predstavuje obvykle jednorazovú dávku drogy môže stanoviť výlučne len orgán činný v trestnom konaní, pokiaľ ide o prípravné konanie alebo súd, pokiaľ ide o konanie pred súdom.

Vzhľadom na uvedené je potrebné zdôrazniť, že závery Kriminalistického a expertízneho ústavu Policajného zboru, Národnej protidrogovej jednotky či znalcov o tom, čo predstavuje obvykle jednorazovú dávku drogy k tej-ktorej trestnej veci, by nemali byť pre orgány činné v trestnom konaní a súdy záväzné, pretože sú bez akéhokoľvek právneho významu čo sa týka posúdenia konkrétnej trestnej veci.

V opačnom prípade, a teda za predpokladu, že orgány činné v trestnom konaní a súdy by akceptovali závery týchto inštitúcií a stotožnili by sa s nimi, nastal by stav, kedy by o podstatných právnych otázkach týkajúcich sa znakov základnej skutkovej podstaty trestného činu rozhodoval znalec a nie orgán činný v trestnom konaní či súd. Takýto stav je v právnom štáte neprijateľný.[8]

Napriek tomu treba povedať, aj v súčasnosti bežne dochádza k tomu, že orgány činné v trestnom konaní vydávajú v rámci prípravného konania rozhodnutia o pribratí znalca, kde mu v uznesení ukladajú práve otázku, čo je obvykle jednorazová dávka drogy a tento sa k danej otázke vyjadruje, aj keď to nepatrí do jeho pôsobnosti.

Znalecký posudok vo všeobecnosti by mal byť v drogových trestných veciach predovšetkým iba podkladom na riešenie odbornej otázky spočívajúcej len v tom, aký materiál mu bol predložený, v akom množstve, či je predložený materiál omamnou, resp. psychotropnou látkou, aká je koncentrácia tejto látky, či množstvo účinnej látky nachádzajúcej sa v nej je spôsobilé ovplyvniť psychiku konzumenta a pod.

A keďže doposiaľ nebolo a ani v súčasnosti nie je jednoznačne legislatívne vymedzené, čo predstavuje obvykle jednorazová dávka a tento pojem nie je legislatívne definovaný, a teda nie je jasné, čo možno považovať za obvykle jed-

[8] ŠAMKO, P. 2016. *O „výrobe marihuany z marihuany" a držbe živej rastliny konope.* Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a440-o-vyrobe-marihuany-z-marihuany-a-drzbe-zivej-rastliny-konope.

norazovú dávku drogy, súdy tento pojem začali vymedzovať v rámci svojej rozhodovacej činnosti.

„Súdna prax vychádza z toho, že pojem obvykle jednorazovej dávky drogy musí byť hmotnostne vymedzený, teda musí byť stanovená určitá konkrétna hmotnosť danej drogy, ktorú je možné považovať za obvykle jednorazovú dávku drogy, a to aj z toho dôvodu, aby sa stanovila hmotnostná hranica pojmu obvykle jednorazová dávka drogy, od ktorej by sa následne mohol odvíjať násobok obvykle jednorazovej dávky drogy v zmysle § 135 Tr. zák. Táto hmotnostná hranica je podstatná aj z dôvodu, aby bolo možné hmotnostne odlíšiť jednu jednorazovú dávku od zbytkového množstva drogy. Vzhľadom na to, že Trestný zákon neurčuje pri jednotlivých druhoch drog, čo rozumie pod obvykle jednorazovou dávkou drogy, bolo nevyhnuté, aby bol tento právny pojem definovaný súdnou praxou. Pri marihuane sa teda vychádza z priemernej hmotnosti tabakovej cigarety (0,5 g), pričom množstvá nedosahujúce túto hmotnosť sa považujú za zbytkové množstvá drogy (či stopové množstvá drogy), ktoré nie sú predmetom trestnoprávneho postihu.

Trestným činom v zmysle ust. § 171 ods. 1 TZ nie je totiž konzumácia drog, ale ich prechovávanie, a to nie prechovávanie drogy v akomkoľvek množstve, ale len v množstve, ktoré dosahuje minimálne hmotnostnú hranicu obvykle jednorazovej dávky drogy. Kritérium obvykle jednorazovej dávky drogy preto slúži aj ako hranica vyvodzovania trestnej zodpovednosti, keď množstvo drogy nedosahujúce množstvo obvykle jednorazovej dávky drogy nie je trestnoprávne sankcionované.“[9]

Tento právny názor uviedol Krajský súd v Bratislave dňa 23. januára 2014 v uznesení pod sp. zn. 4To/11/2014 a neskoršie sa s týmto stotožnila aj Generálna prokuratúra SR vo svojom stanovisku, a to v uznesení Generálneho prokurátora XVI/2Pz42/15/1000-7 zo dňa 20. mája 2015.

Z uvedeného súdneho rozhodnutia vyplýva, že už v minulosti súdna prax stanovila minimálnu hmotnostnú hranicu obvykle jednorazovej dávky pre marihuanu na 500 mg. Následne v ďalšom, neskoršom rozhodnutí túto definíciu súdna prax doplnila tak, že zaistené množstvo marihuany musí obsahovať minimálnu koncentráciu účinnej látky THC na úrovni 10 mg.

„Prechovávanie rastlín rodu Cannabis (konopa) nie je trestné v prípadoch, ak neobsahuje zodpovedajúce množstvo účinnej látky THC, pretože nejde o omamnú látku a rovnako nie je trestné v prípadoch, ak síce obsahuje dostatočné množstvo účinnej látky THC, avšak nedosahuje hmotnosť, ktorú by bolo možné považovať za obvyklú jednorazovú dávku. Obvykle jednorazovú dávku omamnej látky rodu

[9] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 4To/11/2014 zo dňa 23. januára 2014.

Cannabis (konopa) pre vlastnú potrebu je potrebné určiť podľa hmotnosti zaisteného sušeného materiálu rastliny Cannabis (konopa) a koncentrácie účinnej látky tetrahydrokanabinol (THC) v konope (v zaistenom materiáli). Podľa hmotnostného kritéria rastliny rodu Cannabis (konopa) je potrebné za obvykle jednorazovú dávku Cannabis (konopa) pre vlastnú potrebu považovať množstvo omamnej látky zodpovedajúce 500 mg (0,5 g), ktorá z hľadiska kvalitatívneho obsahuje minimálnu koncentráciu THC 10 mg"[10] (Rozhodnutie Krajského súdu Bratislava sp. zn. 3To/104/2016 zo dňa 8. novembra 2016).

Z tohto rozhodnutia vyplýva, že v spojení s právnym názorom prezentovaným v rozhodnutí sp. zn. 4To/11/2014 zo dňa 23. januára 2014 Krajský súd v Bratislave spresnil, že zaistené množstvo marihuany musí obsahovať minimálnu koncentráciu účinnej látky THC na úrovni 10 mg. V opačnom prípade, teda ak zaistené množstvo marihuany nebude obsahovať minimálne 10 mg THC, nepôjde o omamnú látku, a teda zároveň nepôjde ani o trestný čin podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona.

Naproti tomu v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky 8/2017 bolo neskoršie uvedené stanovisko s protichodným právnym názorom, v zmysle ktorého „*prechovávanie omamnej alebo psychotropnej látky podľa § 171 ods. 1 a podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. Prechovávanie omamnej látky alebo psychotropnej látky (§ 2 ods. 1 alebo 2 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov) – ďalej len ‚droga', nie je na účel aplikácie § 171 ods. 1 a § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona limitované minimálnym množstvom. Prechovávanie drogy v množstve síce obvyklým spôsobom aplikovateľnom, avšak menšom než z hmotnostného hľadiska zodpovedá obvykle jednorazovej dávke, je trestným činom, pokiaľ je droga vzhľadom na množstvo účinnej látky obsiahnutej v celkovom množstve zaisteného materiálu spôsobilá nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie (§ 130 ods. 5 Trestného zákona). Pri prečine podľa § 171 Trestného zákona je však vždy potrebné posudzovať aj materiálny korektív podľa kritérií § 10 ods. 2 Trestného zákona. (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 25. apríla 2017 sp. zn. 2 Tdo 53/2016)".*[11]

Uvedené súdne rozhodnutia len preukazujú nejednotnosť súdov Slovenskej republiky pri riešení trestných vecí.

[10] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 3To/104/2016 zo dňa 8. novembra 2016.

[11] Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky 8/2017, R74/2017.

Záverom je potrebné dodať, že pojmy ako omamná či psychotropná látka v spojení s termínom obvykle jednorazová dávka predstavujú základné znaky objektívnej stránky trestného činu podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona a práve z tohto dôvodu sa obvykle jednorazová dávka vymedzuje prostredníctvom hmotnostného kritéria ako základného kritéria. Práve ono súčasne spája objektívne aj subjektívne hľadisko trestného činu. Z týchto dôvodov hmotnostné kritérium predstavuje prvoradé kritérium, a to bez ohľadu na to ako a či budú v konkrétnom prípade drogy páchateľom rozdelené na jednotlivé dávky. Zároveň, ako sme už uviedli, ako ďalšie kritérium slúži množstvo účinnej látky v zaistenej droge, ktoré má význam najmä z hľadiska ustanovenia § 130 ods. 5 Trestného zákona, pretože v prípade, že by zaistená droga nemala požadovanú kvalitu, a teda množstvo účinnej látky, nešlo by už o látku schopnú nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka, čo by malo za následok, že daný skutok by sa neposudzoval ako trestný čin. Vzhľadom na uvedené je vždy nevyhnutné, okrem hmotnosti samotnej drogy, skúmať aj množstvo účinnej látky v zaistenej droge. Toto kritérium má pritom význam len z hľadiska objektívnej stránky trestného činu, pretože množstvo účinnej látky v droge nie je spravidla zahrnuté zavinením páchateľa, pretože sa dá určiť len v laboratórnych podmienkach a väčšine páchateľov je známe len to, o aký druh drogy ide a v akom množstve sa predáva, či sa kupuje alebo prechováva, a to bez toho, že by poznali presné zloženie drogy z hľadiska účinnej látky.[12]

Napokon môžeme dodať, že v konečnom dôsledku vymedzenie obvyklej jednorazovej dávky drogy v Trestnom zákone a v konkrétnej trestnej veci má zásadný význam pri určovaní výšky trestu páchateľovi, na margo čoho môžeme konštatovať, že na Slovensku máme jednu z najprísnejších právnych úprav v súvislosti s drogovou trestnou činnosťou, s poukazom na pomerne vysoké trestné sadzby. Aj z tohto dôvodu je potrebné mať jasné legislatívne stanovisko k výkladu tohto pojmu, pretože ako sme už uviedli, stanovenie obvykle jednorazovej dávky, vzhľadom na absenciu legálnej definície a značne rozličnú rozhodovaciu súdnu prax, spôsobuje problémy nielen orgánom činným v trestnom konaní, ale aj súdom pri riešení jednotlivých trestných vecí.

[12] ŠAMKO, P. 2017. *Kritika návrhu judikátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ohľadne prechovávania drog*. Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a609-kritika-navrhu-judikatu-najvyssieho-sudu-sr-ohladne-prechovavania-drog.

Záver

V súčasnej legislatíve absentuje jasné zákonné vymedzenie pojmu obvykle jednorazová dávka a nie sú vymedzené jednoznačné hmotnostné kritériá drogy, čo by zabezpečilo jednak rovnaký postih páchateľov za rovnaké konanie a taktiež by tým bola zabezpečená aj nevyhnutná miera a potreba predvídateľnosti trestnosti konania zo strany páchateľa.

Vzhľadom na túto skutočnosť, ako aj vzhľadom na rozdielne právne názory prezentované v rozhodnutiach súdov Slovenskej republiky je potrebné, aby sa súdna prax v tejto otázke zjednotila a vymedzila jednoznačne pojem obvykle jednorazová dávka tej-ktorej drogy prostredníctvom jej priemernej dolnej hmotnostnej hranice, na základe ktorej potom bude možné následne určiť aj násobok obvykle jednorazovej dávky v zmysle ustanovenia § 135 Trestného zákona.

Ďalšou možnosťou, ktorá by odstránila problematické posudzovanie obvykle jednorazovej dávky, resp. minimálneho množstva omamnej a psychotropnej látky, je zmena súčasnej legislatívy, a to tak, aby Trestný zákon, resp. iný právny predpis jasne zadefinoval, čo predstavuje obvykle jednorazovú dávku drogy.

Ako sme už načrtli, jedným z možných riešení, resp. východísk problematického posudzovania minimálneho množstva drogy by mohlo byť zákonné určenie presného množstva drogy potrebnej na naplnenie pojmu obvykle jednorazová dávka, a to či už vo forme novely Trestného zákona, zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch, prípadne prijatie nového samostatného zákona, ktorý by upravil danú problematiku.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky už bola odprezentovaná nová koncepcia vývoja právnej úpravy drogovej kriminality, ktorá reaguje práve aj na problematiku zložitého posudzovania minimálneho množstva drogy, ku ktorému súčasné znenie právnej úpravy vedie.

Z hľadiska formy by navrhovaná právna úprava mala zabezpečiť prijatie nového, samostatného zákona vzťahujúceho sa na Trestný zákon, ako i na zákon o priestupkoch, na základe ktorého by zákonodarca presne stanovil vymedzenie a množstvo konkrétnej drogy, čo by odstránilo doterajšie problematické a nejednoznačné posudzovanie konkrétnych trestných vecí a nepochybne by ďalej už nevznikala odlišná rozhodovacia prax súdov. Medzi najpodstatnejšie zmeny medzi súčasnou a navrhovanou právnou úpravou patrí zmena terminológie, zakotvenie nových pojmov, ako napr. nepatrné množstvo omamnej látky

a psychotropnej látky, ďalej rozšírenie členenia závažnosti jednotlivých skutkov a zmena jednotlivých skutkových podstát, zakotvenie rastlín a húb obsahujúcich omamné látky a psychotropné látky a trestnosť ich prechovávania, pestovania a obchodovania s nimi či zapojenie dvoch sankčných systémov súčasne, a to takým spôsobom, že najmenej závažná protiprávna drogová činnosť by bola podľa tohto zákona riešená prostredníctvom zákona o priestupkoch prostriedkami tzv. správneho trestania a nedochádzalo by ihneď k využitiu prostriedkov trestného práva.

Z tohto dôvodu uvedená legislatívna iniciatíva nepochybne predstavuje významný krok v smerovaní drogovej politiky v rámci Slovenskej republiky, ktorý snáď bude viesť k čo najskoršiemu odstráneniu tohto pomerne dlhotrvajúceho a nežiaduceho stavu.

Literatúra:

1. ČENTÉŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT, 2007. 212 s. ISBN 978-80-88707-94- 3.
2. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 16/95 zo dňa 27. januára 1995.
3. Návrh zákona, ktorým sa ustanovujú definície a množstvá omamných látok a psychotropných látok a rastlín a húb obsahujúcich omamné látky alebo psychotropné látky a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (zákon o drogách) a dôvodová správa k zákonu o drogách.
4. OKRUHLICA, Ľ., STRUŇÁKOVÁ, J. *„Obvyklá jednorazová dávka" nie je medicínsky pojem*. In: Alkoholizmus a drogové závislosti, ročník 47, č. 4, 2012, s. 229 – 237.
5. SVÁK, J. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2009. ISBN 978-80-89363-35-3.
6. ŠAMKO, P. 2016. *O „výrobe marihuany z marihuany" a držbe živej rastliny konope*. [online] citované dňa 10. 09. 2018. Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a440-o-vyrobe-marihuany-z-marihuany-a-drzbe-zivej-rastliny-konope.
7. ŠAMKO, P. 2017. *Kritika návrhu judikátu Najvyššieho súdu SR ohľadne prechovávania drog*. [online] citované dňa 10. 09. 2018. Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a609-kritika-navrhu-judikatu-najvyssieho-sudu-sr-ohladne-prechovavania-drog.
8. ŠTRKOLEC, M. *Uplatňovanie princípu zákonnosti a princípu právnej istoty pri určovaní rozsahu vybraných drogových trestných činov*. In: Justičná revue, 66, 2014, č. 10, s. 1233 – 1245.

9. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 3To/104/2016 zo dňa 8. novembra 2016.
10. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 4To/11/2014 zo dňa 23. januára 2014.
11. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo dňa 16. decembra 2014, (R 87/2015).
12. Zákon č. 300/2015 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
13. Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky 8/2017, R74/2017.

POSTAVENIE A PÔSOBNOSŤ EUROJUSTU V KONTEXTE TRESTNOPRÁVNEHO POSTIHOVANIA TERORIZMU

EUROJUST STATUS AND COMPETENCES IN THE CONTEXT OF CRIMINAL PENALTIES FOR TERRORIST OFFENCES

JUDr. Lucia Erdeiová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: Pri pozorovaní súčasnej bezpečnostnej situácie v Európe, a to nielen s ohľadom na zvýšenú hrozbu medzinárodného terorizmu, ale sledujúc tiež aktuálny stav závažnej, najmä organizovanej trestnej činnosti, nemožno okrem bezprecedentného ohrozenia bezpečnosti Európskej únie a jej občanov prehliadnuť povahu týchto fenoménov, a to ich medzinárodný, resp. nadnárodný charakter. Členské štáty Únie nemôžu týmto závažným bezpečnostným ohrozeniam čeliť osamote a je preto potrebná medzinárodná spolupráca a tiež koordinovaný prístup príslušných štátnych orgánov a únijných štruktúr reflektujúci tento cezhraničný rozmer. Nutnosť nielen operačnej spolupráce príslušných autorít a orgánov presadzujúcich právo v oblasti boja proti terorizmu či už na národnej úrovni, alebo aj v európskom rozmere, ale aj koordinácia a vzájomná justičná spolupráca v boji proti závažnej trestnej činnosti je ďalším z krokov, ktoré je potrebné na ceste k bezpečnosti urobiť.

Abstract: When observing the current security situation in Europe, not only in the view of an increased threat of international terrorism, but also considering the current state of serious organized crime (especially organized crime), it is impossible to overlook the essence of these phenomena, namely its international or transnational character and the fact that the security of the European Union and its citizens is unprecedented. The member states of the European Union cannot face these serious security threats alone. Thus, international cooperation is needed together with a coordinated approach of the respective state bodies and Union structures, which reflects this cross-border dimension. Another step that must be made on the path to security is the necessary operational cooperation (and other types of cooperation) of respective authorities and law enforcement

bodies in fight against terrorism, both at the national and European level, but also judicial coordination and cooperation in the fight against serious crime.

Kľúčové slová: bezpečnosť, terorizmus, závažná trestná činnosť, medzinárodná spolupráca, justičná spolupráca.

Key words: security, terrorism, serious crime, international cooperation, justice cooperation.

Úvod

V posledných rokoch dochádza k nárastu cezhraničnej trestnej činnosti,[1] najmä v oblasti obchodovania s drogami, obchodovania s ľuďmi, v oblasti počítačovej kriminality a tiež terorizmu.[2] Vzhľadom na skutočnosť, že ide o trestnú činnosť páchanú nielen v mnohých odvetviach trestnej činnosti, ale aj čoraz viac mobilnými a flexibilnými organizovanými skupinami pôsobiacimi vo viacerých jurisdikciách stále väčšieho cezhraničného rozmeru, koordinovaný celoeurópsky postup je zrejme jediným možným spôsobom vedúcim k čo možno najúčinnejšiemu zásahu proti tomuto fenoménu a k účinnému boju proti tomuto typu zločinu.

Posilňovanie kapacít na európskej úrovni je v súčasnosti v centre záujmu najvyšších inštitúcií Európskej únie a ich zástupcov. Jedným z aktuálnych projektov, ktorému je venovaná najvyššia priorita, je koncept tzv. Únie bezpečnosti – Security Union. Jeho výsledkom je niekoľko, o. i. štrukturálnych zmien. Patrí medzi ne napr. vymenovanie komisára Európskej únie pre Úniu bezpečnosti sira, posilňovanie pozícií jednotlivých agentúr, zriaďovanie nových štruktúr, ako aj príprava a schvaľovanie legislatívnych návrhov Komisie a Rady regulujúcich nástroje smerujúce k zaisteniu bezpečnosti Európskej únie. Jednou zo štruktúr v súčasnosti požívajúcich veľkú podporu je práve Eurojust, ktorý má v tomto kontexte nenahraditeľnú úlohu pri zlepšovaní justičnej spolupráce.

Eurojust, ktorý má sídlo v Haagu, bol zriadený v roku 2002 rozhodnutím Rady 2002/187/SVV z 28. februára 2002, ktorým sa zriaďuje Eurojust s cieľom

[1] Serious and Organised Crime Threat Assessment, SOCTA 2017, European Police Office 2017.

[2] Terrorism Situation and Trend Report, TESAT 2017, European Union Agency for Law Enforcement Cooperation 2017.

posilniť boj proti závažným trestným činom.[3] Jeho úlohou je podpora a posilnenie spolupráce a koordinácie medzi národnými orgánmi v boji proti závažným cezhraničným trestným činom majúcim dosah v rámci Európskej únie. Jednotlivé členské štáty Únie samy čoraz ťažšie odhaľujú a riešia cezhraničnú trestnú činnosť, najmä organizovanú. V tomto kontexte má Eurojust nenahraditeľnú úlohu pri zlepšovaní justičnej spolupráce a koordinácie medzi príslušnými justičnými orgánmi členských štátov a pri pomáhaní s vyšetrovaniami, do ktorých sú zapojené tretie krajiny.

V súčasnosti je v legislatívnom procese návrh novej regulácie, ktorou bude nariadenie Európskeho parlamentu a Rady o Agentúre Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach. Návrh nariadenia poskytuje jednotný a vynovený právny rámec pre novú agentúru pre spoluprácu v oblasti trestnej justície, ktorá bude právnym nástupcom Eurojustu zriadeného rozhodnutím Rady 2002/187/SVV. Návrh zjednodušuje jeho fungovanie a štruktúru v súlade s Lisabonskou zmluvou a reflektuje Lisabonskou zmluvou realizovanú reformu, ktorá zaviedla nové možnosti pre zlepšenie účinnosti Eurojustu. Poslanie Eurojustu, ktorým je podpora a posilňovanie koordinácie a spolupráce medzi vnútroštátnymi orgánmi zodpovednými za vyšetrovanie a stíhanie závažnej trestnej činnosti, ktorá sa týka dvoch alebo viacerých členských štátov alebo ktorá si vyžaduje trestné stíhanie na spoločnom základe, je výslovne uznané v článku 85 Zmluvy o fungovaní EÚ (ZFEÚ); v článku 85 ZFEÚ sa stanovuje aj štruktúra, fungovanie, oblasť pôsobenia a úlohy Eurojustu.

Vychádzajúc z navrhovanej právnej úpravy,[4] hlavnými cieľmi je zvýšenie efektivity vytvorením novej riadiacej štruktúry, zlepšenie účinnosti operácií Eurojustu homogénnym vymedzením postavenia a právomocí národných členov, zabezpečenie úlohy Európskeho parlamentu a národných parlamentov pri hodnotení činnosti Eurojustu, zosúladenie právneho rámca pri plnom zachovaní jeho osobitnej úlohy týkajúcej sa koordinácie prebiehajúcich vyšetrovaní

[3] Rozhodnutie Rady z 28. februára 2002, ktorým sa zriaďuje Eurojust s cieľom posilniť boj proti závažným trestným činom zmenené rozhodnutím Rady 2003/659/SVV a rozhodnutím Rady 2009/426/SVV zo 16. decembra 2008 o posilnení Eurojustu. Ú. v. ES L 063, 6. 3. 2002, s. 1.

[4] V čase tvorby príspevku došlo k dohode s Európskym parlamentom v rámci politického trialógu 19. júna 2018. Výbor stálych predstaviteľov vlád členských štátov pri Európskej únii (COREPER) potvrdil finálne revidované znenie konsolidovaného návrhu 20. júna 2018. Momentálne prebieha právna a lingvistická korektúra a prijatie Parlamentom a Radou sa predpokladá v novembri 2018.

a napokon zabezpečenie, aby Eurojust mohol spolupracovať s Európskou prokuratúrou.

Vrátiac sa k aktuálne účinnej regulácii, citovaným rozhodnutím Rady o zriadení Eurojustu bola ako orgán Európskej únie zriadená jednotka s právnou subjektivitou Eurojust, a to s cieľom zvýšiť účinnosť vnútroštátnych orgánov činných v trestnom konaní pri riešení závažnej cezhraničnej a organizovanej trestnej činnosti a rýchle a účinné stíhanie zločincov. Eurojust má viacero kľúčových úloh a právomocí vyplývajúcich z cit. rozhodnutia, okrem iného, poskytuje národným orgánom členských štátov Európskej únie súčinnosť pri žiadostiach o právnu pomoc a naopak, sám môže požiadať členské štáty o vykonanie vyšetrovania alebo trestného stíhania konkrétnych činov. Eurojust taktiež pomáha vyriešiť konflikt jurisdikcií v prípadoch, kedy by vyšetrovanie alebo trestné stíhanie mohol realizovať viac ako jeden národný orgán. Eurojust tiež uľahčuje implementáciu medzinárodných justičných nástrojov (Európsky zatýkací rozkaz) a poskytuje prostriedky na založenie a prevádzkové potreby spoločných vyšetrovacích tímov.

Eurojust sa v súčasnosti zaoberá približne 2 500 prípadmi ročne a organizuje asi 200 koordinačných stretnutí. Na nich sa zúčastňujú národné orgány činné v trestnom konaní a ak je to potrebné, aj príslušné národné autority tretích štátov. Na koordinačných stretnutiach, ktoré sú zamerané na konkrétne prípady tzv. prioritnej trestnej činnosti (terorizmus, obchodovanie s drogami, obchodovanie s ľuďmi, podvody, korupcia, počítačová kriminalita, pranie špinavých peňazí a iné činnosti súvisiace s ekonomickou organizovanou trestnou činnosťou), sa riešia otázky spojené s prácou na konkrétnych prípadoch a vypracovávajú sa operatívne plány (napr. zatýkanie a prehľadávanie).

Už zo samotnej podstaty Eurojustu a cieľov, ktoré sa majú jeho prostredníctvom dosahovať je zrejmé, že nevyhnutnou podmienkou efektívnosti práce Eurojustu je úzka spolupráca s jeho partnermi. Tými sú jednak príslušné národné orgány členských štátov, orgány EÚ, napríklad Európska justičná sieť, Europol, OLAF[5] (v prípadoch trestných činov ovplyvňujúcich finančné záujmy Európskej únie), Frontex,[6] EU IntCen, CEPOL a Európska justičná vzdelávacia sieť, ale aj iné subjekty. Osobitný význam medzi nimi majú práve tretie štáty – už od svojho založenia v roku 2002 buduje Eurojust sieť súdnych kontaktných miest v tretích štátoch. Súčasťou tejto siete je v súčasnosti 42 krajín. Okrem toho

[5] Európsky úrad pre boj proti podvodom.
[6] Európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž.

v Eurojuste pôsobia styční prokurátori Čiernej Hory, Nórska, Švajčiarska a USA s cieľom zlepšiť justičnú spoluprácu s partnermi za hranicami Únie.

1 Právomoci, ciele a štruktúra Eurojustu

Právomoci Eurojustu (ustanovené čl. 4 cit. rozhodnutia Rady o zriadení Eurojustu) možno rozdeliť na **všeobecné právomoci** a na **právomoc danú na základe žiadosti príslušného orgánu členského štátu Únie**. Do rámca všeobecných právomocí sú zahrnuté tie druhy trestnej činnosti a trestných činov, vo vzťahu ku ktorým je Europol vždy príslušný konať,[7] ako aj ďalšie trestné činy spáchané spolu s druhmi kriminality a trestných činov s danou príslušnosťou Europolu. V rámci právomoci danej na základe žiadosti príslušného orgánu členského štátu Únie koná Eurojust aj v prípade iných druhov trestných činov, než pre ktoré je príslušný konať Europol alebo ktoré boli spáchané spolu s nimi, pričom pomáha, v súlade so svojimi cieľmi, pri vyšetrovaniach a trestných stíhaniach.

V rozsahu uvedenej právomoci je **primárnym cieľom Eurojustu** podpora a zdokonaľovanie koordinácie vyšetrovaní a trestných stíhaní prebiehajúcich v členských štátoch medzi príslušnými orgánmi členského štátu, zdokonaľovanie spolupráce medzi príslušnými orgánmi členských štátov, a to najmä uľahčovaním vybavovania žiadostí o justičnú spoluprácu a vykonávania rozhodnutí o justičnej spolupráci, ako aj poskytovanie ďalších foriem podpory príslušným

[7] Pokiaľ ide o diferenciáciu trestnej činnosti zverenej do pôsobnosti Europolu, vychádzajúc zo znenia príslušnej úpravy (čl. 3 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV), Europol podporuje a posilňuje činnosť príslušných orgánov členských štátov a ich vzájomnú spoluprácu pri predchádzaní závažnej trestnej činnosti, ktorá sa týka dvoch alebo viacerých členských štátov, terorizmu a formám trestnej činnosti, ktoré zasahujú do spoločného záujmu, na ktorý sa vzťahuje politika Únie, uvedeným v prílohe I nariadenia, ako aj v boji proti takejto závažnej trestnej činnosti. Jednotlivými formami trestnej činnosti sú terorizmus, organizovaná trestná činnosť, obchodovanie s omamnými a psychotropnými látkami, legalizácia príjmov z trestnej činnosti, trestná činnosť súvisiaca s jadrovými a rádioaktívnymi materiálmi, nelegálne prevádzačstvo imigrantov, obchodovanie s ľuďmi. Medzi ciele Europolu patria aj súvisiace trestné činy, t. j. a) trestné činy spáchané s cieľom získať prostriedky na páchanie trestných činov patriacich do pôsobnosti Europolu; b) trestné činy spáchané s cieľom uľahčiť alebo zámerom spáchať trestné činy patriace do pôsobnosti Europolu; c) trestné činy spáchané s cieľom zabezpečiť beztrestnosť tých, ktorí páchajú trestné činy patriace do pôsobnosti Europolu.

orgánom členských štátov s cieľom zvýšiť efektivitu vyšetrovaní a trestných stíhaní. Eurojust poskytuje pomoc pri vyšetrovaniach a trestných stíhaniach v súlade s cit. rozhodnutím a na žiadosť príslušného orgánu členského štátu Únie, pričom napomáha len vo veci tohto členského štátu a nečlenského štátu, ak bola s uvedeným štátom uzavretá dohoda ustanovujúca spoluprácu, alebo ak v špecifickom prípade jestvuje zásadný záujem takúto pomoc poskytnúť. Na žiadosť príslušného orgánu členského štátu alebo Komisie môže Eurojust taktiež pomáhať pri vyšetrovaniach a trestných stíhaniach, ktoré sa týkajú len tohto členského štátu a Spoločenstva.

Eurojust plní ustanovené úlohy jednak prostredníctvom jedného alebo viacerých svojich **príslušných národných členov** (v súlade s čl. 6 cit. rozhodnutia Rady o zriadení Eurojustu) alebo ako **kolégium** (v súlade s čl. 7).

V súlade s cit. rozhodnutím má Eurojust jedného **národného člena vysla-ného každým členským štátom Únie** v súlade s právnym systémom príslušného štátu. Národní členovia Eurojustu sú prokurátori, sudcovia alebo príslušníci polície s rovnocennou právomocou (so zodpovedajúcimi kompetenciami), ktorí majú obvyklé pracovisko v mieste sídla Eurojustu. Každému takto vyslanému národnému členovi pomáha jeden zástupca a jedna ďalšia osoba ako asistent, ktorí môžu mať tiež svoje obvyklé pracovisko v Eurojuste, prípadne má národný člen viac zástupcov alebo asistentov s obvyklým pracoviskom v Eurojuste, ak je to potrebné a ak s tým súhlasí kolégium. Pokiaľ ide o štatút národných členov (a obdobne ich zástupcov a asistentov), vzťahujú sa na nich vnútroštátne právne predpisy ich členského štátu.

V podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky upravuje spôsob vymenovania a odvolania, práva a povinnosti národného člena[8] a ďalších osôb, ktoré zabezpečujú úlohy súvisiace s účasťou Slovenskej republiky v Eurojuste zákon č. 383/2011 Z. z. o zastúpení Slovenskej republiky v Eurojuste. V súlade s § 2 cit. zákona musí byť národný člen najmenej desať rokov prokurátorom pôsobiacim na úseku trestného práva, ktorého odborné a jazykové znalosti a skúsenosti poskytujú záruku riadneho výkonu tejto funkcie. Národného člena vymenúva a odvoláva minister spravodlivosti Slovenskej republiky po prerokovaní s generálnym prokurátorom Slovenskej republiky. Pokiaľ ide o podmienky ustanovené cit. zákonom pre zástupcu národného člena, ten, v súlade s § 6 musí byť obdobne ako národný člen, desať rokov prokurátorom pôsobiacim na úseku trestného práva, ktorého odborné a jazykové znalosti a skúsenosti poskytu-

[8] § 4 a § 5 zákona č. 383/2011 Z. z. o zastúpení Slovenskej republiky v Eurojuste.

jú záruku riadneho výkonu tejto funkcie. Zástupcu národného člena vymenúva a odvoláva minister spravodlivosti Slovenskej republiky po prerokovaní s generálnym prokurátorom Slovenskej republiky, a to na návrh národného člena. Spôsobilosť vykonávať funkciu asistenta národného člena podmieňuje cit. zákon právnickým vzdelaním a najmenej päťročnou praxou v oblasti justičnej alebo policajnej spolupráce a tiež odbornými a jazykovými znalosťami a skúsenosťami poskytujúcimi záruku pre riadny výkon tejto funkcie.

Kolégium Eurojustu sa skladá z národných členov vyslaných jednotlivými členskými štátmi. Navyše v súčasnosti pôsobia v Eurojuste aj styční prokurátori z Nórska, Švajčiarska, USA a Čiernej Hory. Administratíva Eurojustu podporuje prácu kolégia v jeho operatívnej činnosti, aj keď funguje ako správna rada Eurojustu.

Ako kolégium Eurojust koná v štyroch okruhoch prípadov, a to vtedy, ak ho o to požiada jeden alebo viacerí národní členovia zainteresovaní na prípade, ktorým sa Eurojust zaoberá, ďalej v prípade zahrňujúcom vyšetrovania a trestné stíhania, ktoré majú dosah na úrovni Únie, alebo ktoré môžu vplývať na iné členské štáty, než tie, ktorých sa bezprostredne týka, treťou možnosťou je situácia, ak ide o všeobecnú otázku týkajúcu sa dosahovania jeho cieľov, alebo napokon vtedy, ak je v rozhodnutí Rady o zriadení Eurojustu stanovené inak.

2 Aktivity Eurojustu na úseku boja proti terorizmu

2.1 Agenda a operačné nástroje Eurojustu

Eurojust zohráva stále významnejšiu rolu v podpore multilaterálnej justičnej spolupráce, koordinácie a výmeny informácií v prípadoch závažných cezhraničných zločinov. Neustály nárast cezhraničnej trestnej činnosti ostatného obdobia je reflektovaný aj v narastajúcom objeme prípadov, pri ktorých sa vnútroštátne orgány obrátili na Eurojust so žiadosťou o pomoc. Nárast z 2 306 prípadov v roku 2016 na 2 550 v roku 2017 predstavuje zvýšenie o 10,6 %. K hlavným typom riešených trestných činov patria podvody, pašovanie drog a pranie špinavých peňazí. Eurojust zaznamenal aj 13 operatívnych tém, z ktorých šesť súviselo s terorizmom.

Vo vzťahu k **objemu prípadov**, ktoré súvisia s terorizmom, je možné konštatovať trend postupného nárastu.[9] Počet prípadov, s ktorými sa na Eurojust obrátili vnútroštátne orgány so žiadosťou o pomoc, v roku 2017 aj naďalej rástol a dosiahol číslo 87. Členské štáty, ktoré odoslali najviac žiadostí, boli Taliansko, Španielsko a Francúzsko a naopak najčastejšie dožiadanými členskými štátmi boli Nemecko, Francúzsko a Belgicko.

Je treba konštatovať, že nárast počtu prípadov ide ruka v ruke so zvyšujúcou sa zložitosťou riešených problémov a tiež požiadavkou na rýchlu a účinnú viacstrannú spoluprácu. Pomoc a podpora poskytovaná Eurojustom nielen pri riešení ostatných teroristických útokov v Európe,[10] ale aj v iných prípadoch cezhraničných teroristických aktivít vrátane náboru, financovania a propagandy na teroristické účely zreteľne poukazuje na rastúcu potrebu spoločného a koordinovaného prístupu justičných orgánov.

Pokiaľ ide o **koordinačné stretnutia**, ktoré sa organizujú s cieľom uľahčiť justičnú spoluprácu a koordináciu pri zložitých cezhraničných prípadoch, Eurojust v roku 2017 zorganizoval **14** takýchto **stretnutí**[11] **o prípadoch súvisiacich s terorizmom** a tiež jedno **koordinačné centrum** zamerané na medzinárodné organizované zločinecké skupiny zapojené do podpory nezákonného prevádzania migrantov a falšovania administratívnych dokumentov zneužívaných na nábor, podporu a financovanie zahraničných teroristických bojovníkov.

Koordinačných stretnutí, ktoré sú často používaným operačným nástrojom,[12] sa zúčastňujú príslušné justičné orgány a orgány činné v trestnom konaní členských štátov, ktoré vykonávajú vyšetrovania a stíhania na národnej úrovni. Pozvaní môžu byť zástupcovia z tretích štátov, ako aj zástupcovia partnerov (Europol, OLAF) a medzinárodných organizácií (INTERPOL). Počas koordi-

[9] V roku 2014 to bolo 14 prípadov, v roku 2015 41 prípadov a v roku 2016 to bolo 67 prípadov. V roku 2017 okrem 87 prípadov spojených so žiadosťou vnútroštátneho orgánu bol jeden prípad súvisiaci s terorizmom zaznamenaný aj styčným prokurátorom pre Švajčiarsko.

[10] O. i. útoky v Paríži, Bruseli, Ansbachu, Nice, Berlíne, Štokholme, Barcelone a Turku.

[11] Na dvoch z týchto koordinačných stretnutí sa zúčastnili zástupcovia tretích štátov, konkrétne Austrálie, Kanady, Indonézie, Malajzie, Nového Zélandu, Filipín, Švajčiarska, Tuniska, Ukrajiny a USA.

[12] Počet koordinačných stretnutí sa zvýšil o 25 %. Eurojust organizuje minimálne jedno koordinačné stretnutie každý pracovný deň; celkovo bolo v roku 2017 302 koordinačných stretnutí, z ktorých 24 sa konalo mimo priestorov Eurojustu, a to buď v členských štátoch Únie, alebo v tretích štátoch (Bosna a Hercegovina a Švajčiarsko). Počas stretnutí Eurojust najmä vedie diskusie a ponúka poradenstvo a odborné znalosti o využívaní nástrojov justičnej spolupráce, o vhodnosti zriadenia SVT a o spoločnom prístupe.

načného stretnutia sú prediskutované a dohodnuté konkrétne opatrenia týkajúce sa napríklad výmeny informácií o aktuálnom stave súdneho konania, výmeny dôkazov v rámci dohody o vzájomnej právnej pomoci, vydávania a vypĺňania žiadostí o justičnú spoluprácu a rozhodnutí o nej vrátane nástrojov vzájomného uznávania, predchádzania, resp. riešenia konfliktov jurisdikcie a súvisiacich procesných krokov vrátane odovzdania trestných konaní, zriaďovania a fungovania spoločných vyšetrovacích tímov a dohodnutia spoločnej stratégie ďalších koordinovaných opatrení.

Pokiaľ ide o **využívanie koordinačných centier Eurojustu**, v roku 2017 vo všeobecnosti došlo k podstatnému nárastu využívania tohto nástroja (10 koordinačných centier v roku 2016, 17 v roku 2017). Navyše nové priestory[13] umožňujú Eurojustu ponúknuť posilnenú technickú kapacitu – bola zriadená operačná miestnosť s cieľom zabezpečiť, aby mali zúčastnené orgány možnosť jednoducho udržiavať priamy kontakt a vymieňať si informácie v priebehu rozsiahlych multilaterálnych činností. Počet participujúcich krajín sa viac než zdvojnásobil a prvýkrát bolo koordinačné centrum zorganizované s cieľom podporiť koordinované opatrenia na podnet švajčiarskeho styčného prokurátora pôsobiaceho v Eurojuste. Siedmich koordinačných centier sa zúčastnil aj Europol, pričom na piatich boli prítomné aj tretie štáty vrátane Islandu, Kanady a San Marina. K najbežnejším riešeným trestným činom patrili drogové a finančné trestné činy. V piatich prípadoch sa koordinačné centrá zaoberali prípadmi, pre ktoré sa zriadil spoločný vyšetrovací tím.

Z hľadiska boja proti terorizmu ďalším zaujímavým expertným stretnutím v roku 2017 bolo **výročné zasadnutie národných spravodajcov Eurojustu pre záležitosti terorizmu**, ktorého sa tiež zúčastnili experti na boj proti terorizmu z Nórska, Švajčiarska a USA, ďalej koordinátor EÚ pre boj proti terorizmu Gilles de Kerchove, riaditeľ ECTC Manuel Navarrete a zástupca agentúry Frontex. Diskusia na stretnutí bola zameraná na skúmanie možností podpory reakcií trestného súdnictva a tiež na spoluprácu po teroristických útokoch, spoločné využívanie najlepších postupov pri zaobchádzaní s obeťami po teroristických útokoch a oblasť deradikalizácie. Predmetom boli tiež problémy súvisiace so stíhaním a usvedčovaním zahraničných teroristických bojovníkov z trestných činov súvisiacich s terorizmom a vojnových zločinov, ako aj problémy pri zhromažďovaní informácií z bojísk a ich využívaní ako dôkazu v konaniach súvisiacich s terorizmom a s vojnovými zločinmi.

[13] Od júla 2018 sídli Eurojust v novej budove na Ul. Johan de Wittlaan 9 v Haagu.

Na uvedenom zasadnutí bol tiež predstavený spoločný návrh ministrov spravodlivosti Francúzska, Nemecka, Španielska a Belgicka na vytvorenie spoločného informačného registra. Ide o jednu z ostatných iniciatív na úseku zdieľania informácií. Predmetné spoločné vyhlásenie ministrov z 20. júna 2018 podporuje vytvorenie spoločného európskeho informačného registra pre oblasť boja proti terorizmu – „European Judicial Counter Terrorism Register" v rámci Eurojustu. Ako nevyhnutný predpoklad dosiahnutia efektívnej spolupráce sa navrhuje zvýšenie dostupnosti a zjednodušenie prístupu k informáciám, ktorými disponujú príslušné národné autority, a to z úrovne EÚ. Ako najvhodnejšie miesto pre zber týchto informácií je, vzhľadom na rozsah jeho mandátu, navrhovaný práve Eurojust. Cieľom je, aby informácie o aktuálnych vyšetrovaniach a usvedčeniach, resp. odsúdeniach v prípadoch teroristických trestných činov boli zbierané na celoeurópskej úrovni.

Ďalším využívaným nástrojom, a to aj v oblasti boja proti terorizmu, sú **spoločné vyšetrovacie tímy**.[14]

V roku 2017 išlo o **12**[15] **spoločných vyšetrovacích tímov pre prípady súvisiace s teroristickými činmi**, na ktorých sa Eurojust zúčastňoval, pričom 8 z nich bolo novovytvorených. Je potrebné uviesť, že s prihliadnutím na typy jednotlivých trestných činov, ktorým sa majú novovytvorené SVT venovať, ide v prípadoch súvisiacich s terorizmom o výrazný nárast – 8 SVT v roku 2017 a 1 v roku 2016.[16] Prípady, na riešení ktorých sa Eurojust podieľa, ukazujú, že spoločné vyšetrovacie tímy sú čoraz viac uznávané ako účinný nástroj spoluprá-

[14] Celkovo Eurojust v roku 2017 podporil 200 spoločných vyšetrovacích tímov, čo predstavuje v porovnaní s rokom 2016 (148 podporených SVT) nárast o 35 %, 87 tímov bolo nových. Výrazne sa zvýšil aj počet novovytvorených SVT s tretími štátmi (v roku 2017 11 SVT a v roku 2016 3 SVT). V roku 2017 tiež Eurojust prispel k projektu sekretariátu siete SVT o hodnotení SVT. V rámci tohto projektu viedli prípady SVT, v ktorých boli vykonané nadväzné súdne opatrenia, ku skutočným usvedčeniam. Dôkazy získané prostredníctvom SVT boli spochybnené zriedka a vo väčšine analyzovaných prípadov boli vyhlásené za prípustné.

[15] Na troch SVT sa zúčastnili tretie štáty: na jednom Švajčiarsko, na jednom Ukrajina a na jednom Austrália, Ukrajina a Malajzia (ide o SVT zriadený v roku 2017 medzi Holandskom, Belgickom, Ukrajinou, Austráliou a Malajziou v súvislosti s haváriou letu MH17 dňa 17. júla 2014. Eurojust usporiadal koordinované stretnutie, počas ktorého boli zvážené ďalšie kroky týkajúce sa stíhania. Zapojené krajiny sa následne spoločne rozhodli, že stíhanie osôb zodpovedných za pád letu MH17 sa uskutoční v Holandsku a znova potvrdili svoju pokračujúcu úzku spoluprácu).

[16] Nárast bol tiež zaznamenaný v súvislosti s podvodmi a podvodnou činnosťou (19 SVT v roku 2017 a 9 SVT v roku 2016) a s obchodovaním s ľuďmi (26 SVT v 2017 a 19 SVT v roku 2016).

ce v cezhraničných prípadoch a v bilaterálnych, ako aj v multilaterálnych prípadoch súvisiacich s terorizmom poskytujú efektívnu platformu na priamu výmenu informácií a dôkazov. Je nesporné, že vďaka spojeniu súdnych orgánov a vyšetrovateľov všetkých dotknutých členských štátov sú v prípadoch súvisiacich s terorizmom koordinačné stretnutia hlavným operačným nástrojom Eurojustu a efektívnym prostriedkom jeho operačnej podpory.[17]

Vo vzťahu k informačnej výmene ako nevyhnutnému predpokladu efektívneho napĺňania cieľov a poslania Eurojustu možno potvrdiť trend nárastu objemu komunikovaných informácií, a to jednak informácií, ktoré sú Eurojustu poskytované podľa článku 13 cit. rozhodnutia Rady a informácií o vyšetrovaniach, stíhaní a odsúdení za teroristické trestné činy poskytovaných Eurojustu v súlade s rozhodnutím Rady 2005/671/SVV z 20. septembra 2005 o výmene informácií a spolupráci v oblasti trestných činov terorizmu.[18] Najmä v prípade druhej skupiny informácií došlo k výraznému nárastu – Eurojust bol v roku 2017 informovaný o 394 vyšetrovaniach a stíhaniach a 569 obvineniach alebo zbaveniach obvinenia za teroristické činy.[19] Tieto informácie spolu s informáciami poskytovanými Eurojustu podľa článku 13 rozhodnutia prispievajú k spôsobilosti Eurojustu zisťovať možné prepojenia medzi rôznymi prípadmi súvisiacimi s terorizmom a tiež medzi prípadmi súvisiacimi s terorizmom a organizovaným zločinom.

Pokiaľ ide o výmenu informácií Eurojustu s členskými štátmi[20] a medzi národnými členmi, v rozsahu úpravy čl. 13 rozhodnutia si príslušné orgány členských štátov s Eurojustom vymieňajú všetky informácie potrebné na plnenie úloh Eurojustu, a to jednak v súlade s pravidlami na ochranu údajov a zároveň v ustanovenom minimálnom rozsahu (čl. 13 ods. 5 až 7). Národní členovia

[17] Rozsiahlu operačnú podporu, ktorú dokáže Eurojust poskytnúť členským štátom v prípadoch súvisiacich s terorizmom, najlepšie ilustruje obdobie po teroristických útokoch v Paríži a Saint-Denis dňa 13. novembra 2015. Francúzske zastúpenie v Eurojuste dňa 26. novembra 2015 otvorilo prípad voči 13 členským štátom a USA a od tohto dňa plnilo sprostredkovateľskú úlohu pri prenose a vykonávaní mnohých žiadostí o vzájomnú právnu pomoc. V decembri 2015 sa Eurojust a Europol zapojili do SVT, ktorý zriadilo Francúzsko a Belgicko krátko po útokoch. Pri postupnom napredovaní vyšetrovania vo Francúzsku a v ďalších členských štátoch a narastajúcej potrebe koordinácie zorganizovalo francúzske zastúpenie od januára 2016 do februára 2017 celkovo päť koordinačných stretnutí (jedno v Salzburgu, dve v Paríži a dve v Haagu).

[18] Ú. v. EÚ L 253, 29.9.2005, s. 22.

[19] Výročná správa 2017.

[20] V právnom poriadku SR je informačná výmena ustanovená § 13 a § 14 zákona č. 383/2011 Z. z. o zastúpení Slovenskej republiky v Eurojuste.

Eurojustu sú oprávnení vymieňať si bez predchádzajúceho schválenia všetky informácie potrebné na plnenie úloh Eurojustu, a to navzájom alebo s príslušnými orgánmi svojich členských štátov. Národní členovia sa urýchlene informujú najmä o prípade, ktorý sa ich týka. Obdobne ako aj v iných európskych reguláciách, aj rozhodnutie o Eurojuste počíta s ochranou národných záujmov a konštatuje, že vnútroštátne orgány nie sú v konkrétnom prípade povinné poskytnúť informácie, ak by to znamenalo poškodenie základných záujmov národnej bezpečnosti alebo ohrozenie bezpečnosti jednotlivcov.

Informáciami, ktoré poskytuje Eurojust príslušným vnútroštátnym orgánom, sú jednak informácie poskytované na žiadosť príslušného vnútroštátneho orgánu v rámci lehoty určenej žiadajúcim orgánom a informácie a spätná väzba poskytnutá príslušným vnútroštátnym orgánom o výsledkoch spracovania informácií vrátane existencie spojitosti s prípadmi, ktoré sa už nachádzajú v systéme správy prípadov.

2.2 Zahraniční teroristickí bojovníci a radikalizácia vedúca k násilnému extrémizmu a terorizmu

Ďalšou aktuálnou a vysoko relevantnou oblasťou v rámci boja proti terorizmu je fenomén **zahraničných teroristických bojovníkov.** Na tomto úseku išlo v uplynulom roku predovšetkým o strategické činnosti Eurojustu.

Vývoj reakcie trestného súdnictva na tento fenomén bol predmetom zamerania strategickej aktivity Eurojustu a bol Rade pre spravodlivosť a vnútorné veci prezentovaný v piatej správe v decembri 2017 (*Zahraniční teroristickí bojovníci: názory Eurojustu na tento jav a reakcia trestného súdnictva)*. Dokument je utajovanou skutočnosťou, klasifikovaný ako EU RESTRICTED. Eurojust jeho prostredníctvom poskytol špecialistom a zákonodarcom EÚ na národných úrovniach informácie o relevantných problémoch a najlepších postupoch. Táto správa prináša najnovšie skúsenosti Eurojustu z koordinovania vyšetrovaní a trestných stíhaní súvisiacich so zahraničnými teroristickými bojovníkmi, ako aj problémy a poznatky získané z vyšetrovaní a trestných stíhaní nahlásených Eurojustu. Správa tiež zdôrazňuje predbežné zistenia týkajúce sa hlavných problémov[21] s využívaním informácií z bojiska ako dôkazu v trestných konaniach. Predmetná správa zdôrazňuje, že informácie zhromaždené na bojiskách, najmä

[21] Vo vzťahu k využívaniu tzv. informácií z bojiska (battlefield information) sa za najvýznamnejšie problémy považuje obtiažnosť prístupu k nim a tiež preukázanie skutočnosti, že boli získané zákonným spôsobom.

v Sýrii a Iraku, je možné v niektorých jurisdikciách využiť na teroristické trestné činy a hlavné medzinárodné zločiny a upozorňuje na možné prepojenia medzi týmito trestnými činmi. Eurojust začal v tesnej spolupráci s národnými spravodajcami Eurojustu pre záležitosti terorizmu a so sieťou pre genocídu mapovať najlepšie postupy a problémy pri využívaní informácií získaných armádou zo zón ozbrojených konfliktov ako dôkazov v trestných konaniach súvisiacich s terorizmom a/alebo vojnovými zločinmi a/alebo ako základu na otvorenie trestného vyšetrovania alebo konania.

Predtým spomenutá piata správa Eurojustu o zahraničných teroristických bojovníkoch predstavuje aj skúsenosti a najlepšie postupy v oblasti **reakcií trestného súdnictva na radikalizáciu vedúcu k násilnému extrémizmu a terorizmu**.

Eurojust na tomto úseku prispel k činnosti Skupiny odborníkov komisie na vysokej úrovni na radikalizáciu (High Level Comission Expert Group – Radicalisation), predovšetkým pri identifikovaní priorít a konkrétnych návrhov na opatrenie na úrovni Únie, ako aj členských štátov v súvislosti s väzenskými, probačnými, rehabilitačnými a reintegračnými záležitosťami. Na návrh Eurojustu sa jedno z odporúčaní prijatých komisiou týka efektívnejšieho poskytovania informácií o vyšetrovaniach, stíhaniach a odsúdeniach za teroristické trestné činy s cieľom umožniť Eurojustu monitorovať využívanie alternatív k stíhaniu a zaisteniu.

V súvislosti s aktivitami Eurojustu súvisiacimi s problematikou radikalizácie možno ako zaujímavú ilustráciu spomenúť **zapojenie Eurojustu do procesu rozloženia skupiny zapojenej do propagovania ISIL**. Išlo o prípad Španielska, ktoré požiadalo Eurojust o naliehavú pomoc pri vyšetrovaní skupiny údajne zapojenej do výroby audiovizuálneho materiálu, ktorý obsahoval propagandu o ISIL a podporoval páchanie trestných činov a ktorý bol určený na online distribúciu. Táto skupina bola aktívna aj v niekoľkých ďalších členských štátoch a bola podozrivá aj zo zapojenia do činností súvisiacich s náborom a radikalizáciou.

Španielske orgány koordinovali spoločnú aktivitu s Eurojustom; na tento účel vydal päť dní pred plánovanou spoločnou akciou zodpovedný vyšetrovací sudca dva európske zatýkacie rozkazy (EZR) a dve dožiadania požadujúce vykonanie niekoľkých prehliadok a zaistení príslušných predmetov v Nemecku a Spojenom kráľovstve. EZR a dožiadania mali byť vykonané počas dňa spoločnej aktivity súčasným a koordinovaným spôsobom.

Pri príprave dňa spoločnej aktivity boli národné zastúpenia Španielska, Nemecka a Spojeného kráľovstva neustále v kontakte, uľahčovali si výmenu informácií vrátane okamžitého prenosu kópií príslušných dokumentov a informácií o stave prekladov dožiadaní a EZR. Predmetom komunikácie tiež bolo začlenenie EZR do Schengenského informačného systému a spolupráca so SIRENE s cieľom synchronizovanej aktivácie EZR vložených do Schengenského informačného systému. Národné zastúpenia tiež informovali svoje vnútroštátne orgány. Boli vykonané predbežné kontroly s cieľom zriadiť v Nemecku a Spojenom kráľovstve orgány kompetentné na vykonávanie EZR a prehliadok ešte pred samotným prekladom príslušných dokumentov (napr. pred prijatím anglickej verzie EZR národné zastúpenie Spojeného kráľovstva odoslalo verziu v španielčine príslušným vnútroštátnym orgánom na urýchlenie certifikácie EZR). Urgentné preklady do nemčiny a angličtiny vykonali kompetentné orgány v Nemecku a Spojenom kráľovstve prostredníctvom národných zastúpení v Eurojuste. Do niekoľkých hodín od prijatia boli v Nemecku a Spojenom kráľovstve dohodnuté potrebné právne a praktické náležitosti na vykonanie požadovaných opatrení a prostredníctvom národných zastúpení v Eurojuste boli španielskym orgánom oznámené možné budúce problémy z dôvodu nedostatku dostatočných informácií v EZR o údajnom trestnom čine. Okrem toho bolo zabezpečené rozšírenie povolenia na prehliadku v Spojenom kráľovstve o vozidlá, ktoré neboli uvedené v dožiadaní. Národný člen za Španielsko zároveň úzko spolupracoval so styčným sudcom pre Španielsko v Londýne, aby pomohol vnútroštátnym orgánom.

Dňa 28. júna 2017 o 04:00 spustili orgány v Nemecku, Španielsku a Spojenom kráľovstve úspešnú koordinovanú operáciu, ktorá viedla k zatknutiu šiestich podozrivých členov skupiny. Operáciu koordinoval Eurojust a podporil ju tiež odborník Europolu na boj proti terorizmu nasadený v Španielsku. Počas dňa aktivity boli na mieste v Nemecku a Spojenom kráľovstve nasadení aj španielski policajní dôstojníci.

Eurojust následne koordinoval a podporoval spoluprácu medzi vnútroštátnymi orgánmi. Krátko po zatknutiach odovzdali španielske orgány príslušným orgánom v Nemecku a Spojenom kráľovstve doplnkové informácie a uľahčili tak rozhodnutia vykonávajúcich orgánov o odovzdaní osôb (jednotlivým prokuratúram boli poskytnuté dodatočné informácie potrebné na umožnenie odovzdania osôb). V dôsledku toho bola osoba zatknutá v Nemecku úspešne odovzdaná španielskym orgánom. Eurojust okrem toho uľahčil identifikáciu a výber predmetov zaistených počas dňa aktivity v Nemecku, ktoré by mohli slúžiť ako dô-

kaz v konaní v Španielsku. Národné zastúpenia Nemecka a Španielska poskytli objasnenia hlavnému prokurátorovi v Nemecku, čím umožnili príslušnému vnútroštátnemu súdu získať oprávnenie na prevod predmetov zaistených počas prehliadok.

Niekoľko mesiacov po dni aktivity zorganizoval Eurojust koordinačné stretnutie, počas ktorého zúčastnené vnútroštátne orgány z Nemecka, Španielska a Spojeného kráľovstva poskytli spätnú väzbu o príprave a vykonaní dňa aktivity. Prediskutovali aj stav prebiehajúcich konaní a možnosti budúcej spolupráce. Počas koordinačného stretnutia odovzdali orgány Spojeného kráľovstva Španielsku materiál zaistený počas dňa aktivity. Osoba zatknutá v Spojenom kráľovstve bola odovzdaná Španielsku.

Koordináciu a pomoc Eurojustu vysoko ocenili španielske orgány, ktoré sa domnievajú, že bez jeho pomoci by vykonanie takejto zložitej súčasnej mnohonárodnej operácie bolo nemožné, predovšetkým vzhľadom na mimoriadne krátky čas prípravy.

2.3 Monitoring rozsudkov súvisiacich s terorizmom

Okrem uvedených aktivít Eurojust v oblasti radikalizácie vedúcej k násilnému extrémizmu a terorizmu **monitoroval a analyzoval rozsudky súdov členských štátov Únie súvisiace s terorizmom**. Eurojust vo svojich monitoroch pravidelne informoval o druhu uložených trestov (s odňatím slobody alebo na slobode), a ak to bolo vhodné, aj o súvisiacich povinnostiach potrebných na zabezpečenie rovnováhy medzi reintegráciou a deradikalizáciou odsúdených na strane jednej a zaistením verejnej bezpečnosti na strane druhej.

Celkovo Eurojust v roku 2017 zverejnil tri monitory rozsudkov týkajúcich sa terorizmu realizované na základe otvoreného zdroja informácií a informácií poskytnutých mu vnútroštátnymi orgánmi v súlade s rozhodnutím Rady 2005/671/JHA. Monitory predovšetkým poskytujú európsky prehľad rozsudkov a zbavení obvinenia v súvislosti s terorizmom. V roku 2017 išlo o justičné analýzy rozsudkov vydaných súdmi v Nemecku, Taliansku a Holandsku, pričom dva z rozsudkov sa týkali navrátilcov z bojových zón v Sýrii a jeden sa týkal skupiny stíhanej za podporu a aktívne vyhľadávanie a nábor džihádistických bojovníkov. Obsahom však môžu byť aj analýzy iných relevantných rozhodnutí, napr. Súdneho dvora Európskej únie alebo Európskeho súdu pre ľudské práva. Monitor

tiež poskytuje informáciu o právnych aktualizáciách regulácií súvisiacich s bojom proti terorizmu a analýzu relevantných právnych rámcov.[22]

Jedným z analyzovaných rozsudkov bol prípad navrátilca zo Sýrie, ktorý počas svojho pobytu v bojových zónach strávil istý čas so sýrskou oslobodzovacou armádou (Free Syrian Army).[23] Prípad prejednával okresný súd v Rotterdame (District court of Rotterdam) sp. zn. 10/960237-15 v období februára a marca 2017. Obvineného deportovali turecké orgány a bol zatknutý na letisku Schiphol v Amsterdame pri jeho návrate z Turecka 29. decembra 2015. Išlo vôbec o prvý obdobný prípad prejednávaný pred holandským súdom:[24]

Obžaloba sa týkala týchto skutkov: účasť na teroristickej organizácii (v Holandsku a/alebo v Belgicku a/alebo v Jordánsku a/alebo v Turecku a/alebo v Sýrii); teroristický výcvik (v Holandsku a/alebo v Belgicku a/alebo v Jordánsku a/alebo v Turecku a/alebo v Sýrii); príprava a spáchanie podpaľačstva a/alebo použitia výbušnín a/alebo vraždy a/alebo zabitia s teroristickým úmyslom (v Holandsku a/alebo v Belgicku a/alebo v Jordánsku a/alebo v Turecku a/alebo v Sýrii) a príprava vraždy (v Jordánsku a/alebo Turecku a/alebo v Sýrii), a to v čase medzi 28. májom 2014 a 29. decembrom 2015 (zatknutie v Amsterdame).

Podľa tvrdení obžaloby dôkazné prostriedky preukázali, že obžalovaný cestoval do bojovej zóny v Sýrii, kde sa zúčastnil teroristického výcviku a pripravoval teroristické trestné činy ako bojovník v organizáciách prepojených na Jabhat al-Nusra (Front Nusra),[25] ako napríklad Ahrar Al-Sham alebo Jaish Islam[26] en Jabhat Al-Shamiya(h).[27] Sám obžalovaný priznal účasť v Jabhat Al-Shamiya(h), ktorá je kvalifikovaná ako zločinecká teroristická skupina a je salafistickou dži-

[22] Napr. v monitore z mája 2017 bola ako „topic of interest" analyzovaná SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2017/541 z 15. marca 2017 o boji proti terorizmu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV a mení rozhodnutie Rady 2005/671/SVV, Ú. v. EÚ L 88/6.

[23] Hlavným oponentom FSA je síce primárne Assadov režim, frakcie FSA sa však dostávali aj do stretu s ISIL, a preto je veľmi zjednodušene možné vyvodiť aj záver (uvádzaný obžalovaným), že FSA bojuje proti ISIL.

[24] Anonymizované znenie rozsudku je dostupné na: https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBROT:2017:2114.

[25] Jabhat al-Nusra (Front Nusra) je skupina ideologicky spätá s Al-Káidou, v súčasnosti je preskupená a bola vytvorená HTS (Hayat Tahrir Al-Sham).

[26] Ahrar Al-Sham je skupina silne podporovaná zo Saudskej Arábie, rovnako aj Jaish Islam. Obe skupiny sú silne ortodoxné – salafistické. Ahrar Al-Sham bola v minulosti napojená na Jabhat al-Nusra (HTS), ale minulý rok sa pomerne často dostávali do stretov.

[27] Jabhat Al-Shamiya (Levant Front) je skupina, ktorá v minulosti pôsobila najmä v okolí sýrskeho Aleppa. Toto zoskupenie malo blízko k FSA.

hádistickou skupinou kladúcou si za cieľ ustanoviť kalifát a zničiť základné politické, ústavné, ekonomické a sociálne štruktúry v krajine (v zmysle čl. 83a holandského trestného zákona), je súčasťou Ahrar Al-Sham a má veliteľstvo v meste Azaz. Obžalovaný využil tréning, ktorý sa mu dostal od FSA v období, keď pôsobil v rámci skupín Ahrar Al-Sham a Jabhat Al-Shamiya(h), a preto, podľa obžaloby, bolo cieľom tréningu spáchanie teroristických trestných činov.

Pokiaľ ide o vyjadrenia samotného obžalovaného, ten urobil niekoľko vzájomne nekonzistentných vyhlásení týkajúcich sa jeho úmyslu, aktivít a miery zapájania do činnosti uvedených organizácií v Sýrii. Počas výsluchu na polícii 30. decembra 2015 (deň po zatknutí) uviedol, že svoju cestu do Sýrie dôkladne pripravoval a cieľom bolo pripojenie sa k džihádu. Odišiel z Holandska 20. decembra 2013 a v máji 2014 bol cez Istanbul deportovaný z Kuvajtu. Ako uviedol, v Istanbule zmeškal lietadlo do Amsterdamu a o dva dni odcestoval do Bruselu. Po týždni sa vrátil do Turecka a začal zbierať informácie o ISIL, Jabhat al-Nusra, a FSA. Následne prekročil sýrske hranice a tri mesiace strávil v tábore FSA, kde v rámci tréningu získal strelecký výcvik a náuku o Islame. Pridal sa k jednotke ostreľovačov a z tohto obdobia pochádzali aj fotky zbraní na jeho profile na sociálnej sieti Facebook. Údajne zabil 21 bojovníkov. V polovici augusta 2015 obžalovaný opustil FSA a bol zajatý a vypočúvaný Jabhat al-Nusra. Rozhodol sa pripojiť sa k Sham – Islam, odnoži Al-Kájdy, ale bol nútený vrátiť sa k Jabhat al-Nusra. Začiatkom januára 2016 však obžalovaný zmenil svoju predchádzajúcu výpoveď a poprel, že by niekedy vôbec strieľal z ostreľovacej pušky a niekoho zabil. Uvedené tvrdenia mal robiť s cieľom vychvaľovať sa a stať sa tak akceptovaným. Vo vzťahu k fotkám na Facebooku uviedol, že išlo o zbrane iných bojovníkov a on mal len úlohu pozorovateľa. Počas výsluchu 7. januára 2016 obžalovaný predložil rukou písaný dokument, kde uvádzal, že dobrovoľne opustil Jaish Islam, aby sa pridal k Ahrar al- Shaam. Neskôr, počas predbežného zadržania uviedol, že to všetko bol jeho plán a že dúfal, že bude zatknutý a že sám úmyselne nevyužil šance na útek, ktoré mal po návrate zo Sýrie. Keďže FSA nebola uvedená na žiadnom sankčnom zozname, vybral si ju úmyselne. O svojich predchádzajúcich vyhláseniach týkajúcich sa pobytu v Sýrii uviedol, že nie sú pravdivé a opäť poprel spáchanie vrážd. Uviedol, že sám manipuloval priebeh vyšetrovania vrátane súdneho psychiatrického pozorovania s cieľom spochybniť obvinenie za účasť na teroristickej organizácii, dosiahnuť oslobodenie a nárokovať si náhradu škody. Dobrovoľne ostal v oddelení väznice pre teroristov s cieľom následne žiadať vyššiu náhradu škody po dokázaní, že bol nezákonne zadržiavaný. Po výsluchu 23. februára 2017 obžalovaný uviedol, že jeho prvý ad-

vokát mu radil, aby klamal a že očakával, že ak povie, že zabil 21 islamistických bojovníkov ISIL, bude s ním nakladané ako s hrdinom a bude holandskou vládou odmenený.

Vo vzťahu k tvrdeniam obhajoby týkajúcim sa jurisdikcie súd v Rotterdame konštatoval, že príprava vraždy sa neodohrala v Holandsku a že išlo o všeobecné, nie teroristické trestné činy, čo znamená, že pre obdobie pred 1. júlom 2014 by bola holandská jurisdikcia daná, len ak by skutky boli páchané proti holandskému občanovi alebo rezidentovi. Navyše od uvedeného dátumu platí tzv. dvojitá trestnosť, čo znamená že posudzovaný skutok musí byť trestným aj v krajine, kde bol spáchaný. Pri absencii relevantných dôkazov súd pripustil svoju jurisdikciu len na obžalobu v bode 1 (účasť na teroristickej organizácii), 2 (teroristický výcvik) a čiastočne 3 (príprava a spáchanie podpaľačstva a/alebo použitia výbušnín a/alebo vraždy a/alebo zabitia s teroristickým úmyslom v Holandsku).

Pokiaľ ide o ďalší postup, súd zistil, že obžalovaný necestoval do Sýrie s úmyslom pridať sa k džihádu z náboženských alebo ideologických príčin. Naopak, javil sa byť oportunistom vedeným výsostne osobnou motiváciou a svojím vlastným záujmom s cieľom byť vnímaný ako hrdina po návrate do Holandska. Keďže k tomu nedošlo, jeho snahou bolo následne získať čo možno najvyššiu náhradu za zadržiavanie.

Súd považoval za preukázané, že obžalovaný mal v úmysle cestovať do Sýrie, aby sa tam pridal k džihádu. Opustil Holandsko 28. decembra 2013 a bol deportovaný z Kuvajtu 24. mája 2014. V Istanbule zmeškal let do holandského Amsterdamu a cestoval do Bruselu. Opätovne sa vrátil do Turecka a Holandska. Medzi septembrom 2014 a februárom 2015 žil v mešite v Istanbule a získaval informácie o Islamskom štáte, o Jabhat al-Nusra a FSA.

Po zistení, že FSA nie je uvedená v sankčných zoznamoch teroristických organizácií, prekročil hranice a tri mesiace strávil v tábore FSA v meste Azaz, kde získal tréning a teóriu islamu. Obžalovaný 12. júla a 20. júla 2015 zverejnil na svoj profil na Facebooku správy, z ktorých sa javilo, že je aktuálne v Sýrii. Počas výpovede uviedol, že ostreľovaciu pušku použil jedenkrát, keď ich jednotka bola napadnutá bojovníkmi ISIL, avšak nevedel uviesť, či niekoho zasiahol. Obžalovaný opustil FSA v priebehu júla (augusta) 2015 a približne 10 dní potom ho zajal Jabhat al-Nusra. Po prepustení sa vrátil do Turecka, kde ostal až do svojej deportácie do Holandska 29. decembra 2015. Pokiaľ ide o profil na sociálnej sieti, facebookova stránka obžalovaného obsahovala fotografie, na ktorých mal obžalovaný oblečenú vojenskú uniformu. Fotografie boli robené zrejme v utečeneckom tábore v Sýrii, obžalovaný bol zaznamenaný sediac na posteli obklope-

ný ručnými granátmi, sediaci vo vojenskom vozidle, držiaci automatickú zbraň, v spoločnosti ďalších uniformovaných osôb a podobne. Fotografie boli uverejňované počas jeho pobytu v Sýrii. Na výsluchu obžalovaný uviedol, že fotografie boli vyhotovené v Azaze počas jeho pobytu v Jabhat Al-Shamiya.

V súlade s § 342 ods. 2 holandského trestného poriadku, výpoveď jedného svedka nie je dostatočná pre preukázanie viny. V prejednávanom prípade je vlastná výpoveď obžalovaného jediným dôkazným prostriedkom, podľa ktorého mal byť členom Jabhat al-Nusra, Al Káida, Jabhat Al-Shamiya, Ahrar Al-Sham alebo Jaysh al-Islam. Podľa názoru súdu spis obsahoval objektívne dôkazy, ktoré by mohli byť použité ako podporné dôkazy tvrdení obžalovaného o jeho účasti v Ahrar Al-Sham, Jais-Islam a Jabhat Al-Shamiya, t. j. organizácií, ktoré podľa obžaloby boli prepojené s Jabhat al-Nusra. Počas súdneho konania však obhajoba preukázala tvrdenia, podľa ktorých už toto podporné využitie neprichádzalo do úvahy. Dôkazy obžaloby, konkrétne fotografie na facebooku a jeho posty uvádzajúce že bojoval proti ISIL podporili skoršie tvrdenia obžalovaného že sa slobodne pridal k FSA.

Dôkazy nepreukázali, že by obžalovaný vyznával ideológiu džihádu. Naopak, vo svojom liste adresovanom dozornej komisii uviedol, že si slobodne vybral FSA pred svojím odchodom do Sýrie, pretože nebola na zoznamoch teroristických organizácií. Odvolal sa tiež na vysielanie správ v októbri 2014, kde sa dozvedel, že úrad prokuratúry nebude obžalúvať tých, ktorí odcestujú do Sýrie s cieľom bojovať proti ISIL. Súd uzavrel, že obžalovaný sa slobodne pridal k FSA, pretože veril, že po návrate do Holandska nebude stíhaný. Tvrdil, že rátal s odsúdením s cieľom domáhať sa následne náhrady škody.

Súd nepovažoval za preukázané, že by obžalovaný bol členom teroristickej organizácie, alebo že sa tréningu s FSA zúčastnil s úmyslom spáchať teroristické trestné činy, ani že by sa dopustil prípravy teroristických trestných činov. Súd mal za preukázané, že obžalovaný opustil Holandsko s úmyslom pridať sa k džihádu v Sýrii a dopustil sa prípravy vraždy, čím spáchal skutok trestný podľa § 46 holanského trestného zákona, konkrétne tým, že plánoval (spolu s inými) cestu do bojových zón, zúčastnil sa výcviku a bojov v Sýrii; hľadal a získaval informácie (vrátane prostredníctvom internetu) o skupinách a organizáciách ako ISIL, Jabhat al-Nusra, Al-Kajda, Jabhat Al-Shamiya, Ahrar Al-Sham, Jayhs al-Islam a FSA, ktoré sa zúčastňovali ozbrojeného konfliktu (džihádu) v Sýrii a Iraku; cestoval do Sýrie; zúčastnil sa bojového výcviku a pripravoval sa tak na ozbrojené boje v Sýrii a mal v držbe strelné zbrane, muníciu a bojovú uniformu.

K vyjadreniam obhajoby, podľa ktorých sa obžalovaný domnieval, že boj proti IS v Sýrii nie je trestným činom, súd poukázal na vyhlásenie prokurátora z 10. októbra 2014 a 16. októbra 2014 s názvom „Účasť na ozbrojenom konflikte v Iraku a Sýrii je v princípe postihnuteľný". Uvedený materiál je dostupný na internete[28] a je chybou obžalovaného, že o ňom nevedel. Súd uviedol, že neexistujú okolnosti vylučujúce trestnoprávnu zodpovednosť obžalovaného.

Pri posudzovaní miery prísnosti sankcie bral súd do úvahy závažnosť jednotlivých skutkov, okolnosti, za akých k nim došlo a osobnosť obžalovaného. Súd poukázal na skutočnosť, že obžalovaný síce nemal záznamy týkajúce sa teroristických trestných činov, ale bol v minulosti odsúdený za majetkovú trestnú činnosť. Závery súdu sa tiež opierali o správy psychiatra, psychológa a sociálneho pracovníka, ktorí o. i. odporučili klinické pozorovanie na špecializovanej forenznej psychiatrickej klinike, ďalej lekárske nálezy psychiatrov a psychológov Holandského inštitútu pre súdnu psychiatriu a psychológiu, z ktorých vyplývalo diagnostikovanie porúch rozpoznávacích schopností, nedostatku sebareflexie, narušené vnímanie reality a chorobný narcisizmus. Napokon súd vychádzal aj zo správy probačného úradu uvádzajúcej obdobne nedostatok sebareflexie, problém so zmyslom pre realitu a hodnotiacej vysokú pravdepodobnosť recidívy vo vzťahu k majetkovej trestnej činnosti.

21. marca 2017 súd vyhlásil verdikt. Súd rozhodol o treste odňatia slobody na 36 mesiacov a uložil probáciu na obdobie 3 rokov, a to za ďalej konkretizovaných podmienok.[29] Obžalovanému tiež bola nasadená elektronická ochrana.

---

[28] Dostupné na https://www.om.nl/vasteonderdelen/zoeken/@86846/deelname-gewapend/. Okrem iného, vyhlásenie prokurátora uvádza, že aktívna účasť na boji proti ISIL v Iraku a Sýrii je v princípe trestné. Jednotlivé skutky spáchané v tomto boji môžu zakladať zodpovednosť za vojnové trestné činy, ale aj iné trestné činy, ako vražda, zabitie, pozbavenie slobody či zlé zaobchádzanie, resp. zneužívanie.

[29] Počas probácie sa obžalovaný nesmie dopustiť žiadneho trestného činu, je povinný spolupracovať s príslušnými štátnymi orgánmi v súvislosti s poskytnutím odtlačkov prstov a identifikačných dokumentov a s úradníkmi probačného úradu vrátane strpenia návštev doma. Okrem uvedených generálnych podmienok súd rozhodol o ďalších špecifických podmienkach: povinnosť dostaviť sa pred probačný úrad v takých intervaloch a po taký čas, ako to bude podľa probačného úradu potrebné, nevstupovať na medzinárodné letiská v Holandsku po dobu ako to probačný úrad uzná za potrebné, nepribližovať sa k hraniciam susediacich štátov na menej ako 2 km, zdržiavať sa na domácej adrese v istom konkrétnom čase, po dobu určenú probačným úradom, podrobiť sa špecifickej liečbe porúch osobnosti a v prípade, že tak probačný úrad rozhodne, ostať po nariadený čas v sociálnom centre.

3 Spolupráca Eurojustu

Ako už bolo naznačené, jednou z nevyhnutných podmienok efektívnosti práce Eurojustu v kontexte napĺňania jeho poslania je úzka **spolupráca s jeho partnermi**. Len za splnenia predpokladu intenzívnej partnerskej kooperácie je možné napĺňať ciele ustanovené príslušnou právnou reguláciou na úseku podpory a zdokonaľovania koordinácie vyšetrovaní a trestných stíhaní prebiehajúcich v jednotlivých členských štátoch, zdokonaľovania spolupráce medzi príslušnými orgánmi členských štátov, ako aj poskytovania ďalších foriem podpory príslušným orgánom členských štátov s cieľom zvýšiť efektivitu nimi vedených vyšetrovaní a trestných stíhaní.

Partnermi Eurojustu sú primárne členské štáty Únie, resp. príslušné národné orgány členských štátov. Eurojust tiež spolupracuje s Európskou justičnou sieťou, s úradom OLAF (v prípadoch trestných činov ovplyvňujúcich finančné záujmy Európskej únie), Frontex, EU IntCen, CEPOL a s Európskou justičnou vzdelávacou sieťou, ale aj s inými subjektami. Osobitný význam v rámci externej spolupráce majú tretie štáty – už od svojho založenia v roku 2002 buduje Eurojust sieť súdnych kontaktných miest v tretích štátoch. Súčasťou tejto siete je v súčasnosti 42 krajín. Okrem toho v Eurojuste pôsobia styční prokurátori Čiernej Hory, Nórska, Švajčiarska a USA s cieľom zlepšiť justičnú spoluprácu s partnermi za hranicami Únie.

S prihliadnutím na výkon právomocí Eurojustu v oblasti boja proti terorizmu možno za vysoko relevantného partnera považovať **Europol**,[30] ktorý je v súčasnosti kľúčovým európskym hráčom v tejto oblasti. V uplynulom období došlo k intenzívnemu posilňovaniu vzájomnej spolupráce Eurojustu s Europolom, a to jednak zapojením Europolu do niekoľkých prípadov, v ktorých bol Eurojust zainvolvovaný a tiež recipročne participáciou Eurojustu na projektoch analýzy[31]

[30] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV.

[31] Europol (ECTC) pracuje s dvoma základnými analytickými platformami, a to AWF SOC (analysis work file on serious and organised crime) pre závažnú organizovanú trestnú činnosť a CT AWF (Counter terrorist analysis work file). Tento poskytuje rámec pre operačnú analytickú podporu pre členské štáty a tiež pre tretie strany. Javy týkajúce sa terorizmu sú následne delené do subsytémov (tzv. focal points). Tu už ide o vysoko bezpečné prostredie určené na zber, krížovú kontrolu (cross check) a analýzu informácií. V oblasti boja proti terorizmu je významným subsystémom Travellers, Check the Web alebo TFTP.

boja proti terorizmu, konkrétne Hydra a Travellers. Ďalšou formou interakcie v oblasti boja proti terorizmu bol nábor vyslaného národného experta špecializovaného na boj proti terorizmu s cieľom uľahčiť výmenu informácií medzi Eurojustom a ECTC (Európske centrum boja proti terorizmu/European Counter Terrorism Centre).[32]

Okrem Europolu ako autonómnej unijnej agentúry pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva, Eurojust komunikoval aj so štruktúrami **Európskeho parlamentu**. Pred výborom Európskeho parlamentu pre občianske slobody, spravodlivosť a vnútorné veci (LIBE) a tiež pred osobitným výborom Európskeho parlamentu pre terorizmus TERR[33] zdôraznil Eurojust kľúčový význam súdnych aspektov boja proti terorizmu. Diskusie so zástupcami parlamentu sa zameriavali na pridanú hodnotu Eurojustu pri podpore prebiehajúcich vyšetrovaní a stíhaní a v zvýšení koordinácie a informačnej výmeny.

Pokiaľ ide o **spoluprácu s tretími krajinami**, hlavnou prioritou Eurojustu je zlepšovnie justičnej spolupráce v oblasti boja proti terorizmu, a to ako na operačnej, tak i na strategickej úrovni. Na tento účel a s cieľom posilniť vzájomnú dôveru zorganizoval Eurojust niekoľko návštev expertov na boj proti terorizmu a justičnú spoluprácu z tretích štátov (Tunisko, Taiwan a Liga arabských štátov).

Literatúra:

1. Eurojust report, terrorism convictions monitor, máj 2017, 3/L/2017, Eurojust 2017.
2. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV).

[32] ECTC bolo kreované ako operačné stredisko a centrum pod autoritou Rady Európskej únie, a to v rámci štruktúry Europolu; štrukturálne je ECTC zriadené v rámci operatívnej divízie Europolu. ECTC bolo zriadené ako platforma, pomocou ktorej môžu členské štáty Európskej únie posilniť výmenu informácií a operačnú spoluprácu, pokiaľ ide o monitorovanie a vyšetrovanie zahraničných teroristických bojovníkov, obchodovanie s nelegálnymi strelnými zbraňami a financovanie terorizmu. Ide v súčasnosti o jedinú štruktúru, kde operatívne informácie týkajúce sa boja proti terorizmu z proveniencie a dispozície orgánov presadzovania práva členských štátov EÚ, ako aj tretích strán sú využívané spoločne, pre analytické účely. Ako príklad tohto efektu možno uviesť, že databáza „foreign terrorist fighters" (FTF) obsahuje údaje o takmer 6 000 podozrivých.

[33] V decembri 2017, počas prijatia členov TERR v Eurojuste.

3. Návrh – NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o Agentúre Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust), COM (2013) 535 final, 2013/0256 (COD).
4. Rozhodnutie Rady z 28. februára 2002, ktorým sa zriaďuje Eurojust s cieľom posilniť boj proti závažným trestným činom, zmenené rozhodnutím Rady 2003/659/SVV a rozhodnutím Rady 2009/426/SVV zo 16. decembra 2008 o posilnení Eurojustu. Ú. v. ES L 063, 6. 3. 2002, s. 1.
5. Rozhodnutie Rady 2005/671/SVV z 20. septembra 2005 o výmene informácií a spolupráci v oblasti trestných činov terorizmu, Ú. v. EÚ L 253, 29. 9. 2005, s. 22.
6. Serious and Organised Crime Threat Assessment, SOCTA 2017, European Police Office 2017.
7. Terrorism Situation and Trend Report, TESAT 2017, European Union Agency for Law Enforcement Cooperation 2017.
8. Výročná správa Eurojust 2017. ISBN 978-92-9490-240-5.
9. Zákon č. 383/2011 Z. z. o zastúpení Slovenskej republiky v Eurojuste.
10. https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBROT:2017:2114.
11. https://www.om.nl/vasteonderdelen/zoeken/@86846/deelname-gewapend/.

NEOPRÁVNENÉ ODOBERANIE ORGÁNOV, TKANÍV A BUNIEK Z TIEL MŔTVYCH DARCOV A ZDRAVOTNÉ RIZIKÁ PRE PRÍJEMCOV

UNAUTHORIZED REMOVAL OF ORGANS, TISSUES AND CELLS FROM THE BODIES OF DECEASED DONORS AND HEALTH RISKS FOR RECIPIENTS

Mgr. Anna Kucejová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal law and Criminology

Abstrakt: Ľudské orgány, tkanivá a bunky sú v zdravotníctve nenahraditeľné pre vážne chorých pacientov, ktorým môže zachrániť život len transplantácia. Najvhodnejšími darcami sú mŕtve osoby, pretože z ich tela sa môže odobrať takmer všetko. To ale neznamená, že sa môžu uskutočňovať nekontrolovateľné odbery z tela každého pozostalého a už vôbec nie, že na takýchto odberoch bude iný zarábať a urobí si z tejto činnosti svoju podnikateľskú činnosť. Darovanie orgánov, tkanív a buniek je dobrovoľné a bezplatné. Akékoľvek neoprávnené odbery sú trestné.

Abstract: Human organs, tissues and cells are irreplaceable for seriously ill patients, who only transplantation could save their life. Deceased persons are the most suitable donors because of health workers are able to remove almost all from their bodies. The health workers can´t do the removal beyond control from each deceased person and they mustn't to profit from these activities. Organs, tissues and cells donation is voluntary and free of charge. Unauthorized removals are punishable.

Kľúčové slová: odoberanie orgánov, tkanív a buniek, darca, príjemca, neoprávnené odoberanie, transplantácia.

Key words: removal of organs, tissues and cells; donor; recipient; unauthorized removal; transplantation.

Úvod

Transplantácie sú pre ľudí nesmierne dôležité, pretože dokážu chorým zachrániť život alebo aspoň zlepšiť ich zdravotný stav, a tak zvýšiť kvalitu ich života. Ak sa má uskutočniť transplantácia, musí exitovať darca orgánov, tkanív alebo buniek. Darcom orgánom môže byť tak živá, ako aj mŕtva osoba. Keďže odber orgánov, tkanív či buniek predstavuje veľké zdravotné riziko pre darcu, odbery sa vykonávajú najmä z tiel mŕtvych darcov, tzv. kadáverov. Aby sa zmiernili zdravotné riziká pre príjemcov, právny poriadok SR obsahuje minimálne zákonné podmienky, ktoré musia byť dodržané pri odberoch, skladovaní, prevážaní ľudských orgánov, tkanív a buniek, ako aj pri výbere vhodného darcu. Darovanie má byť dobrovoľné a bezplatné, pretože ľudské orgány, tkanivá a bunky nie sú tovarom a nesmie sa s nimi obchodovať. Je zakázané akékoľvek konanie, ktoré by k tomuto smerovalo. Keďže sa pri odoberaní orgánov, tkanív a buniek výrazne zasahuje do integrity človeka, musí táto problematika požívať náležitú zákonnú ochranu, do ktorej určite patrí aj trestnoprávna ochrana.

1 Odber orgánov, tkanív a buniek z tiel mrtvých darcov

Zákonné podmienky a legálny spôsob uskutočnenia odberu orgánov, tkanív a buniek bol do 28. 04. 2017 upravený v zákone č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti *(ďalej len „Zákon o zdravotnej starostlivosti")*, konkrétne v jeho štvrtej časti „Zdravotná starostlivosť v osobitných prípadoch", v druhej hlave „Darcovstvo, odber, testovanie, spracovanie, konzervácia, skladovanie, prenos alebo distribúcia orgánov, tkanív alebo buniek", ustanovenia § 35 – § 39l. V súčasnosti je táto problematika upravená v samostatnom zákone č. 317/2016 Z. z. o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek v znení neskorších predpisov (*ďalej len „Zákon o odbere a transplantáciách*"). Z dôvodovej správy vyplýva, že nová právna úprava bola potrebná pre odstránenie problémov aplikačnej praxe, ktoré súviseli s nesprávnou transpozíciou smerníc EÚ vo vzťahu k transplantáciám ľudských orgánov, tkanív a buniek, ako aj snaha o zabezpečenie zvýšenia odberov ľudských orgánov. Nová právna úprava posilňuje úlohy koordinátorov transplantačných centier a stanovuje postupy pri úhrade za prevoz mŕtveho tela darcu ľudských orgánov z transplantačného centra do miesta pohrebu.

Uskutočnenie transplantačných zákrokov predstavuje podstatný zásah do telesnej integrity človeka, ako aj jeho zdravotného stavu (pokiaľ ide o transplantácie z tiel živých darcov), preto môžu byť takéto zákroky uskutočnené len zákonným spôsobom, t. j. „lege artis".[1] Ak zdravotnícki pracovníci nedodržia zákonné podmienky a porušia povinnosti stanovené zákonom, môže byť voči nim vyvodená trestnoprávna zodpovednosť, a to za trestný čin neoprávneného odoberania orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie. Tiež je zakázané odoberanie, skladovanie či prenos orgánov, tkanív a buniek pre finančný zisk alebo iný majetkový prospech, pretože darcovstvo má byť dobrovoľné a bezplatné. Keď sa osoba snaží zarobiť na ľudských orgánoch, tkanivách alebo bunkách, dopustí sa trestného činu obchodovania s ľuďmi na účely odoberania orgánov, tkanív a buniek.

Ak sa má legálne uskutočniť odber orgánov, tkanív a buniek z tela mŕtveho darcu, musia byť kumulatívne splnené dve základné zákonné podmienky. U osoby musí byť zákonným spôsobom určená smrť a zároveň nesmie existovať písomné vyhlásenie danej osoby alebo jej zákonného zástupcu, že s takýmto zásahom do svojej telesnej integrity výslovne nesúhlasí.[2]

1.1 Určenie smrti

Za mŕtveho darcu sa považuje len osoba, u ktorej bola určená smrť podľa Zákona o zdravotnej starostlivosti. Osoba sa považuje za mŕtvu, ak lekár zistí, že došlo k trvalému zastaveniu dýchania a srdcovej činnosti, alebo ak dôjde k nezvratnému vyhasnutiu všetkých funkcií celého mozgu (smrť mozgu = cerebrálna smrť). Keď sa dýchacie a obehové funkcie udržiavajú len pomocou prístrojov, smrť mozgu musí jednomyseľne potvrdiť konzílium, ktorého členmi sú ošetrujúci lekár, lekár so špecializáciou v špecializačnom odbore neurológia, lekár so špecializáciou v špecializačnom odbore anestéziológia a intenzívna medicína, alebo lekár so špecializáciou v špecializačnom odbore anestéziológia a resuscitácia. Na druhej strane členom konzília nesmie byť lekár transplantačnej skupiny, ktorý má transplantáciu vykonať. Po určení smrti mozgu je ošetrujúci lekár povinný upustiť od ďalšej resuscitácie, okrem prípadu, ak by malo dôjsť k odberu orgánov, tkanív a buniek pre potreby transplantácie. Lekár (ak rozhoduje konzílium, tak konzílium) je povinný ihneď spísať zápisnicu o určení smrti.

[1] TÓTH, J. Trestnoprávne aspekty neoprávneného odberu orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie. In: *Medicína a právo,* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 138.

[2] SOPÚCHOVÁ, S. Kontroverzné aspekty odberu a darovania orgánov. In: *Kontroverzní názory v právu*. Praha: Leges, 2015, s. 138.

Pri určovaní smrti slovo príbuzných nie je vôbec dôležité. „*Súhlas, resp. nesúhlas príbuzných pacienta s ‚odpojením od prístrojov' a ukončení resuscitácie je irelevantný a dotknutí lekári si ho vôbec nemusia zaobstarať.*"[3] Z etického hľadiska sa v praxi informujú najbližší pacienta o jeho zdravotnom stave, a tým aj o tom, že vzhľadom na jeho stav lekári uvažujú o určení smrti mozgu a zvolaní príslušného konzília. Po určení smrti pacienta možno na mŕtvom tele vykonať len pitvu, odbery na účely transplantácie alebo pôrod, ak ide o tehotnú ženu a je to možné. Iné úkony na mŕtvom tele sa nevykonávajú.

1.2 Predpokladaný súhlas s odobratím orgánov, tkanív a buniek

V Slovenskej republike sa uplatňuje princíp predpokladaného súhlasu s odberom orgánov, tkanív a buniek po smrti. To znamená, že ak osoba za svojho života neurobí písomné vyhlásenie o nesúhlase, tak jej po smrti môžu zdravotnícki pracovníci odobrať orgány, tkanivá či bunky bez ohľadu na vôľu príbuzných. „*Odobrať ľudský orgán, ľudské tkanivo alebo ľudské bunky z tela mŕtveho darcu je možné len vtedy, ak osoba počas svojho života neurobila písomné vyhlásenie o nesúhlase s odobratím ľudského orgánu, ľudského tkaniva alebo ľudských buniek po smrti. Za osobu, ktorá nemá plnú spôsobilosť na právne úkony, môže písomné vyhlásenie o nesúhlase s odobratím ľudského orgánu, ľudského tkaniva alebo ľudských buniek po smrti urobiť počas jej života zákonný zástupca.*"[4] Vyhlásenie s osvedčeným podpisom sa posiela Národnej transplantačnej organizácii a osoba, ktorá ho urobila, ho môže počas svojho života kedykoľvek odvolať. To znamená, že: „*Ak osoba počas svojho života nevyjadrí predpísaným spôsobom svoj nesúhlas s odberom, bude možné po jej smrti použiť jej orgány, tkanivá alebo bunky na odber, a to bez ohľadu na prípadný súhlas alebo nesúhlas jej príbuzných a v prípade osôb nespôsobilých dať informovaný súhlas bez ohľadu na prípadný súhlas alebo nesúhlas jej rodičov, resp. opatrovníka (súhlas príbuzných sa nevyžaduje preto, lebo osoba po smrti, čiže mŕtvola, sa stáva vlastníctvom štátu).*"[5] V praxi lekári informujú rodinu, že chcú odobrať orgány, tkanivá alebo bunky

[3] TÓTH, J. Trestnoprávne aspekty neoprávneného odberu orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie. In: *Medicína a právo.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 141.

[4] Pozri § 5 ods. 2 z. č. 317/2016 Z. z. o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek v znení neskorších predpisov.

[5] TÓTH, J. Trestnoprávne aspekty neoprávneného odberu orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie. In: *Medicína a právo.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 140.

(a aj konkrétne ktoré) z tela pozostalého a takýmto spôsobom si zabezpečia ich súhlas. Ak rodina nesúhlasí, tak túto vôľu vo väčšine prípadov rešpektujú a odber neuskutočnia. Z etického hľadiska je takýto postup správny, ale podľa zákona nie je povinný. Ak zdravotnícki pracovníci nezvolia takýto postup a len jednoducho odoberú, čo považujú za vhodné, nedopustia sa žiadneho protiprávneho konania, ako si väčšina ľudí myslí. Zdravotnícki pracovníci nie sú povinní pýtať si súhlas od rodiny pozostalého na odber a ak by si aj takýto súhlas pýtali a rodina by ho nedala, aj tak môžu odber uskutočniť bez toho, aby porušili zákon s tým, že takéto konanie by bolo v očiach spoločnosti nemorálne.

Podľa starej právnej úpravy bránilo odberu orgánov, tkanív a buniek z tela mŕtvej osoby aj jej vyhlásenie, že nesúhlasí s vykonaním pitvy. Nová právna úprava, v snahe zabezpečiť zvýšenie odberu orgánov, túto podmienku zmenila. Dnes už nesúhlas s vykonaním pitvy nebráni zdravotným pracovníkom, aby z tela mŕtvej osoby odobrali orgány, tkanivá či bunky. Práve naopak, je jasne zakotvené, že ak sa uskutočnil odber orgánov a osoba urobila vyhlásenie, že nesúhlasí s pitvou, tak i napriek tomuto rozhodnutiu osoby sa pitva povinne vykoná. *„Ak osoba počas svojho života alebo zákonný zástupca počas života osoby, ktorá nemala plnú spôsobilosť na právne úkony, urobila písomné vyhlásenie o nesúhlase s vykonaním pitvy po smrti, je možné pitvu vykonať vždy po odbere ľudského orgánu, pred odberom ľudského tkaniva alebo ľudských buniek, okrem odberu očných rohoviek od mŕtveho darcu ľudského orgánu, ľudského tkaniva alebo ľudských buniek.“*[6]

Právom každého občana SR je rozhodnúť sa za života, či súhlasí alebo nesúhlasí s odberom orgánov, tkanív a buniek z vlastného tela po svojej smrti. Preto je povinnosťou poskytovateľa zdravotnej starostlivosti pred každým odberom z tela mŕtveho darcu overiť jeho totožnosť a následne zistiť v registri, či za svojho života nevyjadril nesúhlas s odberom. Len toto je podstatné, rozhodnutie rodiny je podľa zákona úplne bezvýznamné.

1.3 Štatistika uskutočnených orgánových transplantácií v SR

V Slovenskej republike vykonávajú transplantácie transplantačné centrá, ktoré sa nachádzajú v 4 mestách:

1. Bratislava – Univerzitná nemocnica Bratislava – Urologická klinika s Centrom pre transplantácie obličiek (transplantácie obličiek).

[6] Pozri § 5 ods. 8 z. č. 317/2016 Z. z. o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek v znení neskorších predpisov.

2. Univerzitná nemocnica Bratislava – Chirurgická klinika s Centrom pre transplantácie pečení (transplantácie pečene).
3. Národný ústav srdcových a cievnych chorôb (NÚSCH) (transplantácie srdca).
4. Banská Bystrica – Univerzitná nemocnica F. D. Roosevelta – II. interná klinika SZU (transplantácie obličiek a transplantácie pečene).
5. Martin – Univerzitná nemocnica Martin – Chirurgická klinika a transplantačné centrum (transplantácie obličiek).
6. Košice – Univerzitná nemocnica L. Pasteura – Transplantačné oddelenie UNLP (transplantácie obličiek).

Tabuľka 1 Počet darcov orgánov v SR

rok	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**01.01.2018 až 30.06.2018**
živý darca	14	21	19	8	13	3	10	15	19	19	11	5
mŕtvy darca	107	77	86	90	69	71	60	64	94	72	86	40

Zdroj: Štatistické údaje Národnej transplantačnej organizácie.[7]

Tabuľka 2 Orgánové transplantácie vykonané v SR

rok		**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**01.01.2018 až 30.06.2018**
obličky	mŕtvy darca	194	166	172	163	129	133	118	125	184	143	153	73
	živý darca	14	21	19	8	13	3	10	15	19	19	11	5
pečeň		–	12	24	33	25	29	22	23	34	37	32	25
srdce		22	26	23	21	19	20	14	17	27	20	18	9
spolu transplantácií		230	225	238	225	186	185	164	180	264	219	214	112

Zdroj: Štatistické údaje Národnej transplantačnej organizácie.[8]

[7] Dostupné na: http://www.nto.sk/wp-content/uploads/2017/02/Statistika_tabulky_2000-2017.pdf [cit. 2018-09-12].

[8] Dostupné na: http://www.nto.sk/wp-content/uploads/2017/02/Statistika_tabulky_2000-2017.pdf [cit. 2018-09-12].

Podľa vyjadrenia riaditeľa Národnej transplantačnej organizácie Daniela Kubu zo začiatku roku 2015 Slovenská republika patrí medzi krajiny s najnižším počtom orgánových transplantácií v Európe. Darcov existuje na Slovensku potenciálne dosť, ale počet orgánových transplantácií stále klesá. V roku 2014 sa uskutočnilo o 42 % menej transplantácií ako v roku 2007 a Národná transplantačná organizácia si dala za cieľ stabilizovať úroveň z roku 2007.[9] Z tohto dôvodu v roku 2015 rozbehla informačnú kampaň s názvom „Sedem životov".

Z uvedenej tabuľky 2 jednoznačne vyplýva, že kampaň „Sedem životov" je úspešná a posledné roky sa počet transplantácií udržiava na pomerne vysokej úrovni. Najmä rok 2015, t. j. rok, keď sa informačná kampaň začala rozbiehať, je najúspešnejším rokom v tejto oblasti.

2 Trestnoprávna ochrana pred nezákonným odberom orgánov, tkanív a buniek

V zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (*ďalej len „Trestný zákon"*) sú dva trestné činy, ktoré priamo súvisia s odberom orgánov, tkanív a buniek. Jeden z nich trestá neoprávnený odber orgánov, tkanív a buniek a druhý zase odber, ktorý môže byť aj oprávnený, ale sú pri ňom prítomné také skutočnosti, v dôsledku ktorých pôjde o konanie v rozpore jednak so zákonom, ako aj s dobrými mravmi.

Páchateľ, ktorý iného zláka, prepraví, prechová, odovzdá alebo prevezme, hoci aj s jeho súhlasom za pomoci tých najrôznejších prostriedkov, ako sú podvodné konanie, lesť, obmedzovanie osobnej slobody, únos, násilie, hrozba násilia alebo inej ťažkej ujmy, či iné formy donucovania, prijatie alebo poskytnutie peňažného plnenia alebo iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, na ktorú je iná osoba odkázaná, zneužitie svojho postavenia, zneužitie bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia pre účel odobratia orgánov, tkanív alebo buniek z tejto osoby, sa dopustí zločinu obchodovania s ľuďmi.[10] Týmto problémom sa nebudeme zaoberať podrobne, pretože vo väčšine prípadov ide o živého darcu orgánov, tkanív a buniek.

Pod pojmom neoprávnený odber sa rozumie najmä odber osobou, ktorá nemá na túto činnosť príslušné povolenie alebo hoci má príslušné povolenie, ale

[9] Dostupné na: http://egoodwill.sk/zdravie-2/na-slovensku-zacina-kampan-sedem-zivotov/ [cit. 2018-09-13].

[10] Pozri § 179 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

pri odbere nedodrží zákonom ustanovený postup, odber uskutočnený na osobách, ktorým nebola zákonným spôsobom určená smrť alebo ak sa vykoná odber orgánov, tkanív alebo buniek z tela zosnulej osoby, ktorá za života urobila vyhlásenie, že nesúhlasí s odberom po svojej smrti.[11] Ak dôjde k takémuto odberu orgánov, tkanív a buniek, osoba, ktorá ho vykoná sa dopustí trestného činu neoprávneného odoberania orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie. Tento trestný čin pozostáva z troch základných skutkových podstát, a to:

1. neoprávnené odoberanie orgánu, tkaniva alebo bunky zo živej osoby, alebo neoprávnené si zadováženie ľudského orgánu, tkaniva či bunky z takejto osoby pre seba alebo iného,
2. neoprávnená sterilizácia fyzickej osoby,
3. neoprávnené zadováženie si orgánu, tkaniva, či bunky pre seba alebo iného z mŕtvej osoby.[12]

Primárnym cieľom tohto trestného činu je, aby v súvislosti s výkonom transplantácií nedochádzalo k neoprávnenému odoberaniu a zadovažovaniu si ľudských orgánov, tkanív a buniek zo živých alebo mŕtvych darcov.[13] Pokiaľ ide o odoberanie orgánov, tkanív a buniek z tiel mŕtvych darcov, takéto konanie páchateľa je postihnuteľné práve podľa poslednej tretej skutkovej podstaty. *„Kto neoprávnene sebe alebo inému zadováži z mŕtvej osoby orgán, tkanivo alebo bunku, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“*[14] Trestá sa neoprávnené si zadovažovanie orgánov, tkanív a buniek z tiel zosnulých ľudí, pretože nielen živí ľudia, ale aj mŕtve telá požívajú určitú zákonnú ochranu a nikto na nich nemôže profitovať. *„S ľudskými pozostatkami a s ľudskými ostatkami sa musí zaobchádzať dôstojne, a tak, aby nedošlo k ohrozeniu verejného zdravia alebo verejného poriadku.“*[15] S mŕtvym ľudským telom sa musí zaobchádzať dôstojne, preto takéto konanie je v rozpore so zákonom, ako aj s hodnotami spoločnosti. Taktiež pokiaľ sa dostatočne nezistí totožnosť darcu a neurobia sa mu všetky potrebné testy pred odberom, môže byť vážne ohrozené zdravie nič netušiaceho príjemcu.

[11] KRAJČOVIČ, J. *Vybrané medicínsko-právne kapitoly v súdnom lekárstve*, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Jesseniova lekárska fakulta v Martine, 2012, s. 84.

[12] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 66.

[13] KÁDEK, P. Právna úprava transplantácií ex vivo a transplantácií ex mortuo. In: Zdravotnícke právo interdisciplinárne. Zborník príspevkov. Bratislava: Herba, 2015, s. 174.

[14] Pozri § 160 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[15] Pozri § 3 ods. 2 zákona č. 131/2010 Z. z. o pohrebníctve v znení neskorších predpisov.

2.1 Zákonná ochrana pred zdravotnými rizikami spojenými s odberom orgánov, tkanív a buniek z tiel mŕtvych osôb

Transplantácie orgánov, tkanív či buniek so sebou prinášajú množstvo zdravotných rizík pre príjemcov (len pre príjemcov preto, lebo darca je v našom prípade mŕtva osoba). Zákonodarca, v snahe čo najviac minimalizovať tieto zdravotné riziká, prijal právnu úpravu, ktorá stanovuje povinnosť dodržiavať prísne podmienky pri výbere vhodného darcu, vhodných orgánov, tkanív a buniek, postup pri vykonávaní odberov, vysledovateľnosť ľudských orgánov, tkanív a buniek a pod. Tieto zákonné podmienky sú upravené v Zákone o odbere a transplantáciách a tiež podrobnejšie rozpracované v Odbornom usmernení Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o darcovstve, odberoch ľudských orgánov z tiel živých a mŕtvych darcov, o testovaní darcov a o prenose ľudských orgánov na príjemcu, č. 28610/2006 – OZSO zo dňa 03. 01. 2007 (*ďalej len „Usmernenie MZ SR"*).

Základnou povinnosťou zdravotníckeho pracovníka transplantačného centra ešte pred samotným odberom orgánov je overiť si totožnosť darcu a zaznamenať ako a kým bol vierohodne identifikovaný a tiež, ak je to možné, bezodkladne získať informácie od blízkej osoby, ktoré môžu mať vplyv na zdravotný stav príjemcu. Taktiež ak sa nechce dopustiť trestného činu neoprávneného odoberania orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie, musí si vyžiadať písomné potvrdenie od Národnej transplantačnej organizácie, že darca počas svojho života nevyjadril nesúhlas s odoberaním orgánov, tkanív a buniek. Ako akýsi druhý systém kontroly funguje lekár transplantačného centra, ktorý vykonáva už samotnú transplantáciu. Ten je povinný overiť príjemcu, úplnosť záznamu o odbere ľudského orgánu a zachovanie požiadaviek konzervovania a distribúcie ľudského orgánu. Ak je všetko overené a nie sú ani najmenšie pochybnosti, tak len vtedy môže prebehnúť samotná transplantácia. Týmto postupom by sa mali čo najviac eliminovať zbytočné zdravotné riziká pre príjemcu, ako napr. získanie nechceného vážneho ochorenia – HIV, hepatitída a pod.

Poskytovateľ ústavnej zdravotnej starostlivosti, ktorého transplantačné centrum vykonalo odber ľudského orgánu, musí zabezpečiť vysledovateľnosť orgánu, ktorý bol odobratý, pridelený a transplantovaný na území SR od darcu po príjemcu a naopak. Nevyhnutne potrebné údaje je povinný uchovávať najmenej

30 rokov.[16] Cieľom tejto povinnosti je chrániť zdravie tak darcu, ako aj príjemcu (v našom prípade len príjemcu). Ak nastanú aj s odstupom času akékoľvek nečakané zdravotné komplikácie, musí sa dať spätne zistiť darca, aby sa dalo overiť, či tieto zdravotné problémy súvisia s vykonanou transplantáciou alebo nie.

V snahe získať naozaj zdravý a pre príjemcu prospešný orgán, tkanivo či bunky sa musia darcovi urobiť testy, ktorými sa vylúčia prenosné infekčné ochorenia, malígne ochorenia, ako aj iné závažné systémové ochorenia. Minimálny zoznam povinných testov je ustanovený v usmernení MZ SR. To znamená, že tieto testy musia byť urobené vždy, nie sú ponechané na rozhodnutí zdravotných pracovníkov. Ak niektorý z týchto testov vyjde pozitívny, odber sa nevykoná (zákon stanovuje aj výnimky, kedy sa i napriek tomu odber vykonať môže, ale musia byť splnené ďalšie prísne špecifické kritériá). Za správnosť postupu pri testovaní darcov, ako aj odobratých ľudských orgánov zodpovedá poskytovateľ, ktorý toto testovanie vykonáva. U každého darcu sa musia vykonať laboratórne vyšetrenia krvnej skupiny, krvnej podskupiny, vyšetrenie Rh faktoru a biologické testy – tie, ktoré sa musia vykonať a potom tie, ktoré sa vykonávajú fakultatívne. Povinné sú: test na vylúčenie prítomnosti vírusu HIV 1, anti-HIV 1, test na vylúčenie prítomnosti vírusu HIV 2, anti-HIV 2, test na vylúčenie prítomnosti vírusu hepatitis B = HBsAg a Anti-HBc test, test na vylúčenie prítomnosti vírusu hepatitis C = Anti-HCV a pri transplantácii obličky sa vyšetruje aj test HLA (súčasť alokačných kritérií). Iné testy sa vykonávajú v špecifických prípadoch na žiadosť (v závislosti na zdravotnú či cestovateľskú anamnézu darcu), napr. môže ísť o test na vylúčenie syfilisu, test na vylúčenie prítomnosti vírusu ľudskej T-leukémie = HTLV – I test alebo test na vylúčenie prítomnosti malárie.[17]

Ďalej sú presne stanovené kritériá, kedy sa osoba určite nemôže stať darcom. Tu nastáva problém a možné zdravotné riziká pre príjemcu pri neoprávnenom odbere orgánov, tkanív a buniek pre zisk. Zdravotnícky pracovník jednoducho z takejto osoby odoberie orgány, tkanivá či bunky, predá ich a ďalej sa o nič nestará. V takýchto prípadoch je veľké riziko pre príjemcu, že v budúcnosti môže mať zdravotné problémy až do konca života. Konkrétne mŕtva osoba sa nemôže stať darcom, ak je:

[16] Pozri § 9 ods. 1 a 2 z. č. 317/2016 Z. z. o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek v znení neskorších predpisov.

[17] Pozri čl. XIII Odborného usmernenia Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o darcovstve, odberoch ľudských orgánov z tiel živých a mŕtvych darcov, o testovaní darcov a o prenose ľudských orgánov na príjemcu, č. 28610/2006 – OZSO zo dňa 03. 01. 2007.

- neznáma príčina jej smrti, pokiaľ ani pitva po odbere neposkytne informáciu o príčine smrti,
- anamnéza choroby neznámeho pôvodu,
- súčasná alebo minulá anamnéza zhubnej choroby (okrem karcinómu krčku maternice, niektorých primárnych malígnych nádorov centrálneho nervového systému),
- systémová infekcia nezvládnutá v čase darcovstva alebo významná lokálna infekcia orgánov, ktoré sa majú odobrať,
- anamnéza, klinické dôkazy alebo laboratórne dôkazy HIV, akútna alebo chronická hepatitída B, hepatitída C a riziko prenosu HTLV I a II alebo dôkazy o rizikových faktoroch týchto infekcií,
- anamnéza chronickej systémovej autoimúnnej choroby, ktorá by mohla mať škodlivé účinky na kvalitu orgánov, ktoré sa majú odobrať,
- dôkazy o akýchkoľvek iných rizikových faktoroch prenosných chorôb – zohľadnenie cestovnej anamnézy alebo miestnej prevahe infekčných chorôb,
- očkovanie živým oslabeným vírusom do 30 dní pred darcovstvom, ak prichádza do úvahy riziko prenosu.[18]

Ďalšie kritériá vylúčenia sa týkajú zosnulých detí, ktoré sa narodili matkám nakazeným vírusom HIV, hepatitídou B, hepatitídou C alebo HTLV. Tiež je výslovne stanovené, že ľudské orgány z tiel mŕtvych darcov nemožno odobrať, ak:

- prehliadajúci lekár nemôže zistiť príčinu smrti,
- je podozrenie, že príčinou smrti je prenosná choroba,
- ide o zomretých vo väzbe a vo výkone trestu odňatia slobody,
- nie je zistená totožnosť darcu.

Neoprávnený odber orgánov, tkanív a buniek z tela človeka je vážnym zásahom do jeho práva na zachovanie telesnej integrity a práva na nedotknuteľnosť. Zároveň následná transplantácia nemá v žiadnom prípade za cieľ poškodiť zdravie prijímateľa. Preto je právnym poriadkom Slovenskej republiky pomerne podrobne upravený postup pri odberoch, transportoch a skladovaní ľudských orgánov, tkanív a buniek. Sú stanovené minimálne štandardy, ktoré musia byť za každých podmienok dodržané, aby nebolo ohrozené zdravie ľudí. Prehodno-

[18] Pozri čl. III Odborného usmernenia Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o darcovstve, odberoch ľudských orgánov z tiel živých a mŕtvych darcov, o testovaní darcov a o prenose ľudských orgánov na príjemcu, č. 28610/2006 – OZSO zo dňa 03. 01. 2007.

tenie orgánov, ktoré majú byť darované je veľmi dôsledný proces, ktorý sa má vykonať v záujme príjemcu.

2.2 „Legálne" odoberanie tkanív z tiel mŕtvych darcov v SR

V SR sa ročne odoberá z tiel mŕtvych darcov veľa tkanív, najmä kostí. Kosť je okrem krvi najčastejším transplantovaným tkanivom.[19] Otázne ale je, či sú všetky odbery urobené zákonne a či sú aj všetky dostatočne zaznamenané.

V SR bol dodnes zistený a objasnený len jeden prípad neoprávneného odoberania orgánov a tkanív z tiel mŕtvych darcov v roku 2003 a odsúdení boli dvaja páchatelia. Následne boli v rokoch 2012 a 2015 zistené spolu dva trestné činy, t. j. bolo podané trestné oznámenie, ale neboli objasnené.[20] V tom jedinom známom a objasnenom prípade Okresný súd v Skalici odsúdil dvoch patológov a uložil im nepodmienečný trest odňatia slobody na šesť a osem mesiacov a zároveň trest zákazu činnosti na 5 rokov. Patológovia nelegálne odoberali ľudské tkanivá – osrdcovníkové vaky a kostné štepy. Podarilo sa to zistiť len vďaka tomu, že ešte fungovali colné kontroly na štátnych hraniciach a patológovia nemali povolenie k vývozu. Na základe svedectva jedného z nich ich udal ich kolega, ktorý o takýchto pravidelných vývozoch vedel.[21] Toto jeho tvrdenie dokazuje skutočnosť, že ide o latentnú trestnú činnosť, ktorú je ťažké zistiť a ešte ťažšie preukázať. Obzvlášť dnes, keď odbery tkanív vykonáva súkromná spoločnosť, ktorá má na túto činnosť licenciu od Ministerstva zdravotníctva SR. Odber možno urobiť z takmer každého mŕtveho tela a neexistujú žiadne limity, koľko sa čoho môže odobrať. Značné množstvo týchto odobratých tkanív sa legálne vyváža do zahraničia. Ide o akési „vykosťovanie pozostalých". Ich príbuzní sú často z takéhoto konania zdesení a myslia si, že ide o niečo nelegálne, dokonca, že bol spáchaný trestný čin, ale sú na omyle. Hoci z etickej stránky je takéto konanie neprípustné, zákon ho povoľuje a nie je potrebný súhlas príbuzných na odoberanie tkanív z tiel pozostalých (za predpokladu, že pozostalý neurobil za života vyhlásenie, že nesúhlasí s odberom orgánov, tkanív a buniek, v takomto prípade je odber po jeho smrti neprípustný). Jediná vec, ktorú je povinný urobiť

[19] JANOVEC, M. *Transplantace kostní tkáně a kostních derivátů.* Praha: Avicenum, 1990, s. 48.

[20] Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml [cit. 2018-09-16].

[21] BOLJEŠIK, R. *Za nelegálny odber kostí padol rozsudok, biznis pokračuje.* 13. 04. 2014, dostupné na: https://www.noviny.sk/krimi/125514-za-nelegalny-odber-kosti-padol-rozsudok-biznis-pokracuje [cit. 2018-09-16].

zdravotnícky pracovník po odbere, je vykonať rekonštrukciu tela darcu tak, aby sa čo najviac približovalo svojmu anatomickému vzhľadu.[22] Aj keď v SR funguje prezumovaný súhlas darcu s odberom, je potrebné poukázať na právnu úpravu, ktorá stanovuje, že *„je zakázané zaobchádzať s ľudskými pozostatkami alebo s ľudskými ostatkami spôsobom, ktorý sa dotýka dôstojnosti mŕtveho, etického cítenia pozostalých alebo verejnosti"*.[23] Dôležité je etické cítenie pozostalých, preto je správne ich aspoň informovať, že takáto činnosť sa vykoná. Ich súhlas potrebný nie je, pretože ak máme dať do rovnováhy etické cítenie na jednej strane a záchranu ľudských životov na druhej strane, jednoznačne dominuje záchrana ľudských životov, preto sa uplatňuje prezumovaný súhlas s odoberaním ľudských orgánov, tkanív a buniek po smrti. Ľudia ale vzhľadom na medializované kauzy odoberania tkanív bez súhlasu a ani neinformovania pozostalých majú strach a začínajú byť podozrievaví aj pri určovaní smrti. Či je smrť v každom prípade určená zákonne a nie predčasne kvôli orgánom.

Najväčší problém je ale ten, že médiá zistili, že tkanivá neslúžia len na záchranu životov, ale putujú do nemeckej firmy Tutogen Medical GmbH, ktorá recykluje a následne predáva tkanivá a kosti pozostalých. Vyrába kostnú drť z bedrových jamiek a kĺbov, ktorá sa používa pri operáciách kostí na vypĺňanie dutín kĺbov, v zubnom lekárstve, ale aj v plastickej chirurgii, ktorá je spoplatnená. Plastickej chirurgii sa kostná drť, ako aj iné potrebné recyklované produkty predáva za trhovú cenu. To znamená, že nemecká firma Tutogen Medical GmbH má z tejto činnosti obrovské finančné zisky a všetko je to v rámci zákona.

V SR do začiatku roku 2015 vykonávala odoberanie tkanív zo zosnulých súkromná spoločnosť Tissue Research Institute (*ďalej len „TRI"*), ktorá mala uzatvorenú zmluvu s ÚDZS a mala licenciu od Ministerstva zdravotníctva SR na takúto činnosť. Jej povinnosťou bolo ponúknuť tkanivá prednostne slovenským pacientom, ale skutočnosť bola taká, že odobraté tkanivá išli na export do nemeckej firmy Tutogen Medical GmbH. Po medializovaní viacerých káuz v rokoch 2013 a 2014 sa spoločnosť TRI rozhodla ukončiť svoju činnosť a aj spoluprácu s ÚDZS. Vzápätí na to bola založená nová spoločnosť Med goodwill, ktorá uzatvorila s ÚDZS Zmluvu o spolupráci, a tak vlastne prevzala činnosť už zaniknutej TRI. Zmluva o spolupráci medzi ÚDZS a Med goodwill, má úplne totožný obsah ako Zmluva o spolupráci uzatvorená medzi ÚDZS a bývalou spo-

[22] Pozri § 17 ods. 6 z. č. 317/2016 Z. z. o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek v znení neskorších predpisov.

[23] Pozri § 4 ods. 1 písm. f) zákona č. 131/2010 Z. z. o pohrebníctve v znení neskorších predpisov.

ločnosťou TRI.[24] Čiže sa nič nezmenilo, všetko ostalo rovnaké s tým rozdielom, že sa zmenil názov spoločnosti a oficiálne aj jej vedenie a zavreli sa oči verejnosti, lebo už túto činnosť vykonáva novovzniknutá spoločnosť.

Podľa informácií Tlačovej agentúry Slovenskej republiky slovenskí lekári za odobraté tkanivá (patria sem aj kosti) inkasujú 8 € – 35 € za kus. Čo je pravda s tým, že odbery pre finančný zisk a majetkový prospech sú zakázané a odberovým strediskám sa preplácajú len vynaložené náklady podľa aktuálneho cenníka, ktorý zverejňuje Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou (*ďalej len „ÚDZS"*), konkrétne v smernici úradu č. 21/3/2014 – cenník výkonov a služieb SLaPA pracovísk Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou. Podľa nej odber očného tkaniva stojí 19,947 € a odber kože, osteoartikulárneho tkaniva, spojivového tkaniva a kardiovaskulárneho tkaniva 26,747 €.[25] Tieto sumy sa preplácajú, to znamená, že z jedného zosnulého mohli lekári získať vyše 300 €, pretože sa z jeho tela odoberá niekoľko tkanív nielen jedno. Na základe tejto informácie a dostupných štatistík sa odhaduje, že za pôsobnosti TRI sa urobilo okolo 13 000 odberov na približne 600 ľuďoch, a tak pracovníci na patológiách mohli odhadom zarobiť až 200 000 € ako prilepšenie k výplate. Spornou je aj skutočnosť, že lekári vykonávajú odbery v pracovnej dobe (podľa zmluvy uzatvorenej s ÚDZS patológovia odbery vykonávajú v čase medzi 8:00 a 15:00 hod.), a tým majú zaplatené za pracovnú dobu bežnou výplatou a ešte k tomu aj navyše za odbery. Bolo by správne, keby sa odbery vykonávali mimo pracovného času. Veľa odberov bolo zbytočných pre potreby SR, lebo v SR sa použije len minimum týchto tkanív. Väčšina sa vyváža do zahraničia a keďže ide o súkromnú spoločnosť a nie štátnu firmu, nikto nepochybuje o tom, že sa na takomto „tovare" musí dobre zarábať, inak by spoločnosť nemala z čoho existovať a dokonca ročne vyrábať zisk.

Nižšie sú uvedené tabuľky, kde sú počty odobratých tkanív v SR, použitých tkanív v SR na transplantácie a vyvezených tkanív do zahraničia. Je tam značný nepomer.

[24] Pozri Centrálny register zmlúv, dostupné na: https://www.crz.gov.sk/.

[25] Dostupné na: http://www.udzs-sk.sk/cennik-vykonov-a-sluzieb [cit. 2018-09-16].

Tabuľka 3 Štatistika odobratých tkanív z tiel mŕtvych a živých darcov v SR

Rok		2014		2015		2016		2017	
		m	***ž***	***m***	***ž***	***m***	***ž***	***m***	***ž***
počet darcov		284	259	300	398	302	311	193	419
Tkanivá	***očné tkanivá***	192	2	247	–	245	–	217	–
	odobratá koža (cm²)	101 096	–	46 777	–	56 438	–	8 850	–
	srdcové chlopne	6	–	13	–	1	–	2	–
	cievne tkanivá	–	–	4	–	–	–	–	–
	muskulo--skeletálne tkanivá	3 349	206	3 045	255	3 262	249	1 598	326
	iné tkanivá	150	30	140	161	148	41	72	66

Vysvetlivky: **ž** = živí darcovia, **m** = mŕtvi darcovia

Zdroj: Štatistické údaje Národnej transplantačnej organizácie.[26]
** Poznámka: U živých darcov sa odoberá ešte placenta, ktorá je v tabuľke vynechaná.*

Tabuľka 4 Import – export muskulo-skeletálnych tkanív a počet vykonaných transplantácií v SR

Rok		2014	2015	2016	2017
import	***v rámci EÚ***	–	–	–	–
	mimo EÚ	–	–	–	–
export	***v rámci EÚ***	2 855	3 136	2 591	1 154
	mimo EÚ	–	–	–	–
transplantácie	***počet transplantácií***	234	279	323	345
	počet príjemcov	234	279	323	339
	počet použitých tkanív	485	468	504	566

Zdroj: Štatistické údaje Národnej transplantačnej organizácie.[27]
** Poznámka: V rámci importu a exportu ľudských tkanív sa do SR dovážajú z krajín EÚ ešte očné tkanivá a okrem nich spolu s vývozom muskulo-skeletálnych tkanív do krajín EÚ sa nič iné nedováža ani nevyváža. Samotný počet odberov tkanív v danom roku sa nemusí rovnať počtu transplantovaných a vyvezených tkanív, pretože ľudské tkanivá sa uskladňujú aj v tkanivových bankách.*

[26] Dostupné na: http://www.nto.sk/wp-content/uploads/2018/07/tissue.pdf [cit. 2018-09-12].

[27] Dostupné na: http://www.nto.sk/wp-content/uploads/2018/07/tissue.pdf [cit. 2018-09-12].

Z tabuliek je jasne vidieť, že sa odoberá množstvo tkanív, ktoré sa v SR nevyužijú, a preto sa takmer všetky vyvážajú do zahraničia.

Záver

Odber orgánov, tkanív a buniek z tiel mŕtvych darcov je veľmi chúlostivá téma. Na jednej strane môže takýto darca zachrániť život inému človeku, alebo aspoň zlepšiť jeho kvalitu, no na druhej strane sú tu smútiaci pozostalí, ktorým nie je príjemné, že ich najbližšieho niekto iný doslova rozoberá. O to horšie je, keď sa dozvedia, že tento odber sa urobil pre zisk. Áno, podľa právneho poriadku SR ľudské pozostatky sú vlastníctvom štátu, ale zároveň darcovstvo orgánov, tkanív a buniek má byť dobrovoľné a bezplatné, takže na ňom nemá nikto zarábať ani štát a už vôbec nie súkromná spoločnosť.

Pri odbere orgánov, tkanív a buniek z tiel pozostalých nie je zákonnou podmienkou súhlas príbuzných, ani ich informovanie o takomto konaní, ale z ľudského hľadiska považujeme informovanie blízkych (ak je to možné z časového hľadiska) za správne. Či už vzhľadom na získanie potrebných informácií od príbuzných o zdravotných špecifikách pozostalého, aby príjemcovo zdravie nebolo ohrozené, ale aj vzhľadom na ich smútok a rešpektovanie zdravých morálnych hodnôt vyspelej demokratickej spoločnosti.

Úplne na záver považujeme za potrebné zdôrazniť, že pri odberoch ľudských orgánov, tkanív a buniek sa musia rešpektovať etické princípy zaobchádzania s mŕtvym tak, aby nebola znížená jeho dôstojnosť. Pozostalý nie je len kus tovaru alebo nejaká vec. Tiež sa musia striktne dodržiavať zákonné podmienky, akýsi minimálny štandard, aby nedochádzalo k poškodzovaniu zdravia príjemcov, ktorým má transplantácia zachrániť život alebo aspoň zlepšiť jeho kvalitu. Preto akýkoľvek neoprávnený odber ľudských orgánov, tkanív a buniek z tiel mŕtvych darcov je zakázaný a trestaný.

Literatúra:

1. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 642 s. ISBN 978-80-8168-585-9.
2. JANOVEC, M. *Transplantace kostní tkáně a kostních derivátů.* Praha: Avicenum, 1990. 85 s. ISBN 80-201-0090-3.

3. KÁDEK, P. Právna úprava transplantácií ex vivo a transplantácií ex mortuo. In: *Zdravotnícke právo interdisciplinárne.* Zborník príspevkov. Bratislava: Herba, 2015, s. 167 – 175. ISBN 978-80-89631-32-2.
4. KRAJČOVIČ, J. *Vybrané medicínsko-právne kapitoly v súdnom lekárstve*, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Jesseniova lekárska fakulta v Martine, 2012, 101 s.
5. SOPÚCHOVÁ, S. Kontroverzné aspekty odberu a darovania orgánov. In: *Kontroverzní názory v právu*. Praha: Leges, 2015, s. 136 – 142. ISBN 978-80-7502-111-3.
6. TÓTH, J. Trestnoprávne aspekty neoprávneného odberu orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie. In: *Medicína a právo.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 138 – 145. ISBN 978-80-7160-392-4.
7. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
8. Zákon č. 131/2010 Z. z. o pohrebníctve v znení neskorších predpisov.
9. Zákon č. 317/2016 Z. z. o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek v znení neskorších predpisov.
10. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o darcovstve, odberoch ľudských orgánov z tiel živých a mŕtvych darcov, o testovaní darcov a o prenose ľudských orgánov na príjemcu, č. 28610/2006 – OZSO zo dňa 03. 01. 2007.
11. https://www.crz.gov.sk.
12. https://www.minv.sk.
13. https://www.noviny.sk.
14. http://www.nto.sk.
15. http://www.sedemzivotov.sk.
16. http://www.udzs-sk.sk.

POSTUPY *LEGE ARTIS* V PODMIENKACH PRÍČINNEJ SÚVISLOSTI[1]

LEGE ARTIS PROCEDURES UNDER THE CONDITIONS OF CAUSAL CONNECTION

Mgr. Stanislav Mihálik

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta/
Comenius Univesity in Bratislava, Faculty of Law

Abstrakt: Autor sa v príspevku zaoberá teoretickými východiskami pojmov *lege artis* a príčinná súvislosť. Tieto skúma z pohľadu vzájomnej spojitosti, primárne v rámci medicínsko-právnych vzťahov. Osobitne sa venuje rovine aplikačnej, z hľadiska prístupov k preukazovaniu príčinnej súvislosti v daných prípadoch.

Abstract: The author deals in the paper with the theoretical basis of the terms of *lege artis* and causal link. These are examined from the point of view of interconnection, primarily in the sphere of medical-legal relations. The paper is specifically aimed at the application level in terms of approaches to demonstrating the causal link in the given cases.

Kľúčové slová: postupy *lege artis*, príčinná súvislosť, proces dokazovania, medicínsko-právne vzťahy.

Key words: *lege artis* procedures, causal link, the process of proving, medical-legal relations.

Úvod

Poskytovanie zdravotnej starostlivosti môžeme považovať za činnosť, ktorej dosah je nielen interdisciplinárny, ale ktorej význam je možné sledovať v globále. Obzvlášť citlivou témou sú potom prípady, v ktorých dochádza k jej nedostatočnému či neprávnemu poskytnutiu. Platí, že spravidla ide o pochybenia poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, s ktorými je spojené nastúpenie toho-ktorého druhu zodpovednosti. Či už však budeme pracovať s rovinou vyvodzovania

[1] Príspevok bol vypracovaný v rámci grantu Miesto príčinnej súvislosti v optike jej preukazovania v trestnom konaní. Grant UK, č. UK/365/2018.

zodpovednosti civilnoprávnou, alebo trestnoprávnou, ako obzvlášť problematické je pre dané prípady odborníkmi vnímané[2] preukazovanie kauzality, teda príčinnej súvislosti medzi právne relevantnou príčinou a následkom v rámci kauzálnej reťaze prvkov deja.

Citlivosť skúmanej témy prepojenia postupu *lege artis* a vnímania príčinnej súvislosti vo vzťahu lekár – pacient badáme najmä v tom, že tieto prípady sú spájané pre nás s tým najcennejším, so zdravím a životom. Platí, že predmetné prípady tohto závažného problému v spoločnosti neobvykle rezonujú, najmä prostredníctvom médií, osobitne pokiaľ sa dotýkajú detí. Daná problematika patrí k jednej z najdiskutovanejších tém aj v zahraničí,[3] v jej celku, cez vymedzenie až po rovinu aplikačnú. Prečo však to tak je? Ako zásadné vnímame to, že spravidla problémové je identifikovanie pre nás predmetných aspektov objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, teda príčinného vzťahu a relevantnej príčiny (v rámci gradácie príčinnej súvislosti). S pochybovaním je spojené predovšetkým identifikovanie pravej príčiny pre právo relevantných následkov, či už z hľadiska aplikačného, tak aj vedeckého. Na strane druhej, problémom spravidla nie je vzniknutý následok, keďže tento je možné pomerne exaktne určiť vyšetrením či pitvou.

Čo však máme pod spojením „nesprávne poskytnutá zdravotná starostlivosť" vnímať? Ide jednoznačne o pojem široký, zahrňujúci množstvo činností, cez neznalosť postupov a štandardov, diagnostický omyl, chyby v diagnózach a terapiách, nevyužitie dostupných diagnostických možností a postupov, až po podcenenie ochorenia či príznakov. Takto by sme mohli pokračovať ďalej, no pre nás dôležité je uviesť, že práve uvedené môžu predstavovať v rámci medicínsko-právnych sporov spúšťače kauzálnych reťazí, teda príčiny natoľko významné, že vyúsťujú v právne relevantných následkoch. Náročnosť daných prípadov spočíva v tom, že pri ich posudzovaní musíme vychádzať práve z informácií, ktoré mal zdravotnícky pracovník v čase rozhodovania k dispozícii, teda *ex ante*.[4]

[2] DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínsko-právních sporech. In: Právník, 2013, vol. 152, č. 6, s. 578.

[3] DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech?. In: Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2012, vol. 2, č. 3, s. 2.

[4] K tomu primerane pozri Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 7 Tdo 219/2005.

Hoci pre dnešný právny stav platí, že pojem *lege artis* vnímame z hľadiska pozitívno-právneho predovšetkým prostredníctvom zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o zdravotnej starostlivosti"), jeho úpravu považujeme za stručnú, veríme, že nie z dôvodu toho, že bezchybné poskytovanie zdravotnej starostlivosti je považované za samozrejmosť. Sú však pre právo, osobitne právo trestné, relevantné následky prípadov, kedy aj za využitia najvyššieho stupňa vedeckého poznania a praxe pre oblasť medicíny nie je vyliečenie a dokonca ani zlepšenie zdravotného stavu možné? V minulosti poznala medicínska prax tzv. *vitium artis*,[5] teda chybu v lekárskom umení tolerovanú. Išlo spravidla o malú chybu v inak bezchybnom medicínskom postupe, ktorá bola v miere minimálnej všeobecne (a teda aj právnym poriadkom) tolerovaná. Dnes je tento prístup nanajvýš prekonaný, dané prípady sú sprevádzané vyvodzovaním príslušného druhu zodpovednosti (samozrejme, za rešpektovania postavenia trestného práva ako prostriedku *ultima ratio*), môžeme hovoriť o postupe *non lege artis medicinae*.

2 *Lege artis* a vnímanie v práve

Hoci je termín *lege artis* pojmom pertraktovaným, v názoroch nájdeme aj také východisko, že ide v podstate len o „slangový pojem právnikov bez významu".[6] S daným sa jednoznačne nestotožňujeme, čo sa pokúsime preukázať v texte nižšie. Na uvedené vieme nahliadať ako z hľadiska pozitívno-právneho, tak aj z doktrinálneho.

Z pohľadu prvého je pre naše skúmanie relevantný primárne § 4 ods. 3 zákona o zdravotnej starostlivosti. V rámci prvej vety ustanovuje, že: „*Poskytovateľ je povinný poskytovať zdravotnú starostlivosť správne.*" Osobitný význam má spojenie „správne poskytnutie zdravotnej starostlivosti", ktorého vnútornú charakteristiku približuje veta druhá, ktorá ustanovuje, že: „*Zdravotná starostlivosť je poskytnutá správne, ak sa vykonajú všetky zdravotné výkony na správne určenie choroby so zabezpečením včasnej a účinnej liečby s cieľom uzdravenia osoby*

[5] KÁDEK, P. Trestné právo v zdravotníctve. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 15.

[6] K tomu pozri napr. SOKOL, T. Lege artis, známy pojem neznámeho obsahu. In: Právní rádce, Praha: Economia, 2010, vol. 18, č. 4, s. 8 – 9.

alebo zlepšenia stavu osoby pri zohľadnení súčasných poznatkov lekárskej vedy.“ Výkladový charakter danej právnej normy je podľa nás potrebné napriek zvolenej skladbe ponímať demonštratívne, uvedené je nevyhnutné vnímať ešte extenzívnejšie, minimálne v intenciách vnútorného vzťahu ustanovení predmetného právneho predpisu. Hoci je daná právna norma z dôvodu absencie sankcie imperfektná, ide len o stav domnelý, vzhľadom na to, že pre prípad nedodržania danej povinnosti môže nastúpiť zodpovednosť poskytovateľa takejto nedostatočnej starostlivosti. Z uvedeného by mohlo vyplývať, že pojmy „správny postup“ a „*lege artis*“ môžeme považovať za synonymá označujúce postup disponujúci určitou kvantitatívnou a kvalitatívnou stránkou, teda za postup, ktorý zákon vyžaduje, to je však podľa nás stále úzke vymedzenie. Domnievame sa, že ani uvedeným prístupom zákonodarcu sme sa nedostali do právneho stavu, kedy by sme mali pojem *lege artis* v právnom poriadku zadefinovaný, ide len o určitú deriváciu, resp. líniu daného javu. Autori poukazujú aj na situáciu obdobnú, v zmysle ktorej nie sú legálne vydefinované ani konkrétne medicínske postupy (myslíme v zmysle postupu krokov, nie ako pojem), pričom musí platiť, že odbornosť určitého poznatku nie je samozrejme daná jeho formálnym zakotvením. Dané považujeme vzhľadom na neustále vedecké posuny v oblasti medicíny za nemožné a v podstate kontraproduktívne, prax obmedzujúce. Môžeme však absolutizovať daný stav a povedať, že automaticky je každý odborne akceptovaný prístup aj postupom *lege artis*? Domnievame sa, že uvedené môžeme vysloviť jednoduchšie s požadovanou pravdivostnou hodnotou v konkrétnej situácii v porovnaní s rovinou abstraktnou. Rovnako platí, že vymedzenie správneho postupu, ako sme ho uviedli v texte, platí len na účely predmetného zákona, nie právneho poriadku ako celku. Z hľadiska iných štátov považujeme za vhodné uviesť, že napr. Veľká Británia či Nemecko využívajú v súvislosti s obsahovým vysvetlením pojmu *lege artis* slovo štandard. Hoci by uvedené mohlo evokovať poskytovanie zdravotnej starostlivosti v rovine priemeru, ide len o zdanlivú terminologickú nezrovnalosť vzhľadom na fakt, že obsahovo sa termíny „štandard“ a „správny postup“ prakticky prekrývajú. Z vlastného obsahu pojmu *lege artis* si dovolíme hodnotiť, že z hľadiska vzťahu k aktívnemu vyžiadaniu si určitej liečby či postupu pacientom (pokiaľ by išlo o postup *non lege artis*) nemôže byť vyvinenie zdravotného pracovníka prípustné. Domnievame sa, že jednak nejde o vzťah alternatívny, jednak to daný pojem ani vzhľadom na svoju obsahovú šírku neumožňuje.

V rámci prísnej línie doktrinálnej vychádzame z toho, že výraz *lege artis* je vnímaný ako správnosť, resp. nesprávnosť poskytovania určitej formy zdravot-

nej starostlivosti v najširšom významovom zmysle slova tohto procesu.[7] Zjednodušene povedané, či boli alebo neboli lekárske zákroky realizované v zmysle prístupu *de lege artis medicinae*, teda poskytnuté odborne správne. Autori sa zhodujú v tom, že konanie určitej intenzity v rozpore s príslušnou právnou normou (*non lege artis*) zakladá príslušný druh zodpovednosti.[8] Hraničnú mieru opatrnosti je možné overiť napr. tzv. Bolam testom,[9] kedy sa sleduje to, či bola pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti dodržaná opatrnosť priemerne zručného profesionála. Anglická judikatúra vychádza v danej otázke z akejsi povinnej miery zachovanej starostlivosti, kde je merítkom posudzovania štandard rozumného lekára.[10]

Z hľadiska nami stanoveného predmetu príspevku je osobitne dôležité posúdenie vnímania pojmu *lege artis*. Na strane jednej pracuje dostupná literatúra s ponímaním širokým, t. j. *largo sensu*, na druhej strane s ponímaním úzkym, *stricto sensu*. Rozhodujúcim kritériom je to, aká šírka, resp. množina znakov je v tom-ktorom prípade posudzovaná. Hoci sa uvedené môže zdať ako čisto teoretické vymedzenie, má výrazné dosahy na aplikačnú prax. Pokiaľ pracujeme s vymedzením a chápaním v pozícii *largo sensu*, znakov podliehajúcich posúdeniu (mechanizmami uvedenými predtým) je viac. Prihliada sa nielen na podmienku odbornosti poskytovania zdravotnej starostlivosti, ktorú môžeme vnímať ako maximum, ale primárne aj na rešpektovanie osobnostných práv pacienta, etické normy či profesijné pravidlá. Dané môžeme vystihnúť pojmom komplexnosť poskytovania starostlivosti. Hoci by sa mohlo zdať, že prístup v rovine zákona o zdravotnej starostlivosti sleduje líniu vymedzenia *stricto sensu*, opak je pravdou, práve nadväznosťou iných, špeciálnych ustanovení na už spo-

[7] Pozri KÁDEK, P. Trestné právo v zdravotníctve. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 13 a nasl.

[8] Komentár zákona č. 300/2005 Z. z. k § 128. Dostupné [online] na http://www.epi.sk/komentovane-ustanovenie/Komentar-k-p-128-zakona-300-2005-Z-z-4.htm. Navštívené dňa 25. 9. 2018.

[9] Zákon o zdravotnej starostlivosti (Komentár 1. vydanie, 2015). § 4 Úvodné ustanovenia. Dostupné [online] na http://www.epi.sk/beck-komentar/komentar-576-2004-p-4-uvodne-ustanovenia.htm. Navštívené dňa 25. 9. 2018.

[10] V súvislosti s rozoberaným ide z hľadiska terminológie predovšetkým prístupov *common law* už o niekoľké použitie slova štandard, opätovne bez bližšieho priblíženia. Uvedené hodnotíme ako čiastočne právne neurčitý pojem vzhľadom na to, že je priblížený len cez opisné vymedzenie „hranica povinnej miery predpísanej starostlivosti". K tomu pozri DOLEŽAL, T. Povinnost zdravotnických pracovníků poskytovat zdravotní péči v souladu s profesními standardy aneb analýza pojmu „lex artis". In: Právník, 2012, vol. 151, č. 7 s. 771 – 785.

menutý § 4 predmetného predpisu. Bez rešpektovania načrtnutých vnútorných relácií by bol postup *lege artis* len postupom mechanickým, neprihliadajúcim na ostatné línie pojmu.[11] Na druhom konci pomyselnej priamky leží užšie vnímanie tohto pojmu, kde je vylučujúcim, resp. výlučným znakom správnosti postupu jeho súlad s nastaveným odborným štandardom, *de facto* ide o jediné relevantné a určujúce hľadisko. Daný prístup hodnotíme ako striktne izolovaný, prakticky nevhodný, v rozhodovacej praxi však paradoxne stále prítomný.[12] Ako komplexnejší a vhodnejší teda hodnotíme prístup *largo sensu*, tento však stráca svoj význam za použitia procesu absolutizácie, to znamená, že má rovnako svoje hranice. Príkladmo môžeme uviesť situáciu v rámci procesu ukladania sankcie, kde sa hranice prejavujú v tom zmysle, že prísnejší trest musí byť logicky odôvodnený závažnosťou porušenia povinnosti, nemôže ísť o proces automatický.

Pohľad priezorom judiciálnym nám prezrádza, že *„...postup lege artis je odrazom súčasných poznatkov akceptovaných relevantnou časťou odbornej verejnosti, ktorý sa materializuje až pre potreby súdneho konania, teda ad hoc, prostredníctvom posudzovania daného prípadu ustanoveným znalcom*“.[13] Daný náhľad je vystavaný na premise, že v rámci aplikačnej praxe sú východiskom predovšetkým odborné závery obsiahnuté v znaleckých posudkoch, samozrejme, za rešpektovania zásady voľného hodnotenia dôkazov. Z hľadiska štatistického platí, že otázky, či bolo možné včasným a odborným zákrokom odvrátiť smrť alebo vznik škodlivého následku u jedinca, síce nie sú predmetom činnosti súdu často, avšak nejde ani o hodnoty zanedbateľné.[14]

[11] Dané je potvrdené aj rozhodnutím Európskeho súdu pre ľudské práva (V. C. vs. Slovensko, sťažnosť č. 18968/07), rovnako pozri: HOLČAPEK, T. Dokazování v medicínsko-právních sporech. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 212 s. alebo Zákon o zdravotnej starostlivosti (Komentár 1. vydanie, 2015). § 4 Úvodné ustanovenia. Dostupné [online] na http://www.epi.sk/beck-komentar/komentar-576-2004-p-4-uvodne-ustanovenia.htm. Navštívené dňa 25. 9. 2018.

[12] Pozri: DOLEŽAL, T. Povinnost zdravotnických pracovníků poskytovat zdravotní péči v souladu s profesními standardy aneb analýza pojmu „lex artis“. In: Právník, 2012, vol. 151, č. 7. s. 771 – 785.

[13] DOLEŽAL, T. Povinnost zdravotnických pracovníků poskytovat zdravotní péči v souladu s profesními standardy aneb analýza pojmu „lex artis“. In: Právník, 2012, vol. 151, č. 7. s. 771 – 785.

[14] KOUŘIL, I. K trestní odpovědnosti lékaře, aneb změnil Nejvyšší soud skutečně své rozhodování při posuzování existence kauzálního nexu? In: KALVODOVÁ, V., FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J. [eds.]. Trestní právo (stále) v pohybu: pocta Vladimíru Kratochvílovi. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 233.

3 Trestné právo vo svete otázok kauzality

Na pojem príčinnej súvislosti, ako obligatórny znak objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, budeme nahliadať primárne z roviny jej preukazovania, s tým je spätá aj nevyhnutnosť jej minimálneho s tým spojeného charakterizovania. Vychádzame z toho, že kauzalita je v najširšom zmysle slova konštruktom reality, objektívne plynúca, právu je len prispôsobená. Trestné právo zo stránky procesnej pre vyvodzovanie zodpovednosti vyžaduje 100 % preukázanie príčinnej súvislosti, čo považujeme za obzvlášť problematické, keďže samotný postup preukazovania je náročný, najmä z dôvodu, aby nedošlo len k jej prezumovaniu. Je daný prístup, aj vzhľadom na prax iných štátov, neproporciálny?

Všetko uvedené umocňuje ten fakt, že legálne zakotvenie príčinnej súvislosti naprieč právnym poriadkom v Slovenskej republike absentuje (rovnako aj v Českej republike). Logickým následkom je potom nielen to, že teoreticky je potrebné sa v danej otázke opierať o doktrínu, ale aj fakt, že interpretácia s tým spojená je naozaj široká. Aj z množiny medicínsko-právnych sporov vyplýva, že problematická je predovšetkým kauzalita,[15] vzťah dostatočne významnej príčiny a následku. Dokonca aj za predpokladu, že pracujeme s týmto javom ako prísne právnym, nie filozofickým, keďže tento dokáže jednoznačne svojou jednoduchšou podstatou preklenúť mnohé problematiky pohľadu filozofického. Stretneme sa aj s názorom, že kauzalita v práve predstavuje len akýsi odraz kauzality vo filozofii, avšak odraz priezorom pragmatického a politického rozhodovania o uplatnení distributívnej a korektívnej spravodlivosti,[16] dokonca, že má blízko k fikcii. Je pochopiteľné, že preukazovanie príčinnej súvislosti s určitosťou, bez akýchkoľvek pochybností, najmä v spojitosti s fyziologickými procesmi v ľudskom tele, je procesom náročným, najmä vzhľadom na špecifickosť priebehu. Veľmi jemné hranice medzi tým, čo je ešte následkom choroby, a čo je už spôsobené chybou lekára, sú prakticky nerozlíšiteľné. Preto sa stotožňujeme s názorom autorov, že daný stav je len ťažko udržateľný. Z hľadiska metodologického, resp. prístupov *de lege ferenda*, sa javia ako priechodné dve možnosti riešení v podstate modifikujúce a dosahujúce na stav *de lege lata*. Na strane jednej môžeme pristúpiť ku komplexnej komparácii právneho stavu a roviny aplikačnej

[15] Pozri napr. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínsko-právních sporech. In: Právník, 2013, vol. 152, č. 6, s. 579.

[16] DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Kauzalita jako nutný prostředek pro uchopení právní odpovědnosti? In: Právník, 2014, vol. 153, č. 5, s. 354.

(vrátane relevantnej judikatúry) iných štátov s ohľadom na to, ako by mal byť prípadný systém koncepčne vystavaný. Či nastoliť platformu novú, takú, ktorá by bola systémová a najadresnejšia. Dané by predstavovalo prístup od konkrétneho k všeobecnému. Na strane druhej vidíme ako riešenie prístupov preklopenie východísk filozofického vnímania kauzality do roviny právnej, teda z abstraktných prístupov a inštitútov v procese dedukcie. Dané by sme mohli v hrubých rysoch prirovnať súčasným východiskám vystavaným na doktríne.[17]

Z nášho pohľadu osobitne dôležitou otázkou je diskurz založený na tom, či príčinný vzťah (a proces preukazovania s tým spojený) máme považovať za otázku právnu alebo skutkovú. Hoci by sa mohlo zdať, že ide o problém banálny, má pre nami skúmanú tému významné dosahy. Z hľadiska historických prístupov sa judikatúra prikláňala k tomu, že v daných prípadoch ide o otázku právnu.[18] V posledných rokoch sa prístup prakticky absolútne preklopil, čo podčiarkuje judikatúra,[19] hoci prístupy v doktríne sa stále rôznia. Východiská týchto autorov pre posudzovanie uvedeného skôr ako otázky právnej sú vystavané na tom, že daný vzťah príčiny a následku (hoci ide o okolnosti skutkové) si vyžaduje posúdenie v rámci myšlienkovej posudzovacej činnosti, nejde o jav bez ďalšieho objektívne pozorovateľný.[20] Vnímanie uvedeného ako otázky skutkovej nám umožňuje povedať, že rozhodujúca úloha patrí znalcovi, resp. záverom jeho znaleckého posudku. Osobitne však považujeme za dôležité upozorniť na fakt, že v rámci medicínsko-právnych sporov ide spravidla o multikauzálne deje, kde na určitým spôsobom plynúce biologické procesy pôsobí simultánne viacero príčin. Hoci si musí súd v procese preukazovania príčinnej súvislosti s uvedeným poradiť, primárne konceptom gradácie príčinnej súvislosti na horizontálnej úrovni, dané príčiny jednoducho nie je možné nijakým spôsobom číselne kvantifikovať. Dosahom môže byť to, že znalec nemusí byť vždy schopný na otázky príčinnej súvislosti spojené s prípadným pochybením lekára reagovať. Vyskytujú sa teda prípady, kedy nevieme s určitosťou povedať, či navonok objektívne pochybenie lekára vôbec k následku prispelo, na druhej strane sa môžeme stretnúť práve so situáciou, kedy je preukázané, že konanie lekára k vznik-

[17] Pozri DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínskoprávních sporech? In: Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky, 2012, vol. 2, č. 3, s. 2.

[18] Pozri R 66/1969.

[19] Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 25 Cdo 2440/2005, rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 21 Cdo 300/2001.

[20] Pozri napr. HOLČAPEK, T. Dokazování v medicínsko-právních sporech. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 135.

nutému následku prispelo, nevieme však v akej miere, nevieme teda posúdiť fakt, či išlo o príčinu dostatočne významnú. Bez ohľadu na uvedené však platí a platiť musí, že súd je povinný v zmysle princípu *denegatio iustitiae* rozhodnúť. Problematickosť daných prípadov je potom len znásobená neskúsenosťou sudcu s takýmito prípadmi.

Proces preukazovania príčinnej súvislosti v nami sledovaných prípadoch je ozvláštnený tým, že hovoríme o určitej dvojfázovosti. V prvom kroku je potrebné preukázať, či došlo konaním zdravotného pracovníka k postupu *non lege artis*, ak je odpoveď na dané kladná, skúma sa, či je medzi touto príčinou a následkom príčinná súvislosť, resp. či ide v samej podstate o príčinu s dostatočným významom pre následok. Ako problém hodnotíme vnikanie pravdepodobnosti do týchto procesov, ani za predpokladu, že je extrémne vysoká, nemôžeme tým existenciu príčinnej súvislosti automaticky dovodiť. Tým by sme narušili prístup jej preukazovania s určitosťou. V rámci daného je osobitne zaujímavým náhľad teoretikov na nepredvídateľnosť procesov v ľudskom tele cez koncept tzv. čiernej skrinky.[21] Metaforické pomenovanie má svoj pôvod v tom, že hoci poznáme údaje vstupné a výstupné, samotný tok priebehu vo vnútri organizmu vzhľadom na rôznorodosť nepoznáme. Platí, že pod vstupom môžeme v týchto multikauzálnych dejoch vnímať najrôznejšie príčiny objektívnej a subjektívnej povahy (kam môžeme, samozrejme, prípadne zahrnúť aj postup *non lege artis*), z množiny príčin je však procesom najzložitejším určenie príčiny s povahou *conditio sine qua non*, teda tej, bez ktorej by následok nenastal, resp. by bol nastal, ale podstatne iným spôsobom. Navyše ak pracujeme s tým, že v prípadoch nedostatočne poskytnutej starostlivosti nie je konanie alebo opomenutie zdravotníka jedinou príčinou trestne významného následku.[22] Ešte výraznejšie sa uvedené prejavuje v deliktoch omisívnych, ktoré štatisticky prevládajú. Základným problémom, na ktorom je vystavaná vlastná polemika príspevku, je to, že pokiaľ nevieme v procese dokazovania pravú príčinu zistiť, upúšťame od požiadavky určitosti a v určitej miere, hoci minimálnej, si pomáhame pravdepodobnosťou, hoci je to nesúladné s nastolenou judikatúrou. Uvedené však nie je jediným problémom s preukazovaním kauzality spojeným, okrem uvedeného je potrebné

[21] DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Kauzalita jako nutný prostředek pro uchopení právní odpovědnosti. In: Právník, 2014, vol. 153, č. 5, s. 192 a nasl.

[22] KOUŘIL, I. K trestní odpovědnosti lékaře, aneb změnil Nejvyšší soud skutečně své rozhodování při posuzování existence kauzálního nexu? In: KALVODOVÁ, V., FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J. [eds.]. Trestní právo (stále) v pohybu: pocta Vladimíru Kratochvílovi. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 243.

prihliadať aj na vnútorný korektív kauzality, jej pokrytie príslušnou a vyžadovanou formou zavinenia. Platí, že z globálneho hľadiska ide predovšetkým v kontexte kauzálnej neistoty o zložitý proces, komplex krokov sukcesívnych.

Ešte predtým, ako poukážeme na konkretizovanie načrtnutých prístupov v zmysle judikatúry, vhodné je poukázať na prax iných štátov v otázke preukazovania príčinnej súvislosti. V prvom rade platí, že môžeme povedať, že niektoré štáty s určitou mierou pravdepodobnosti v danej otázke pracujú, preto môžeme načrtnúť celú škálu prístupov. Vzhľadom na uvedené tiež platí, že čím väčšia je prípustná miera pravdepodobnosti, tým viac sa zrovnáva nepomerné postavenie pacienta (resp. poškodeného) v danom procese, dané platí prakticky všeobecne, či už hovoríme o prístupoch v civilnom alebo občianskom práve. Slovenská republika, Česká republika, ale napr. aj Nemecko pracujú s preukázaním určitosti preukázania existencie príčinného vzťahu, teda prístupy zakladajú na plnom presvedčení o pravdivosti skutkového tvrdenia. Vo Švajčiarku či Rakúsku pracuje doktrína s pojmom prevládajúca pravdepodobnosť, prístup najvoľnejší je vlastný Veľkej Británii, kde v procese dokazovania stačí preukázať fakt, že je pravdepodobnejšie, že určitý následok vznikol v dôsledku určitej príčiny, ako príčiny inej. Jednoznačne však zastávame názor, že prístup Slovenskej republiky spočívajúci vo vysokých nárokoch na preukazovanie príčinnej súvislosti považujeme za najsprávnejší, obzvlášť v tak citlivých prípadoch dotýkajúcich sa otázok života a zdravia. Obdobný prístup v Nemecku, ako sme už načrtli, je posilnený, okrem iného, inštitútom tzv. odklonu dôkazného bremena[23] (akýsi proces kompenzácie), hovoríme o tom, že jav trestného práva hmotného je riešený s cieľom posilniť pozície poškodeného dosahmi na právo procesné. Dôvodom je predovšetkým to, že takýto prístup je schopný v zmysle polemík autorov umlčať v určitom meradle rozvážne pochybnosti v procese dokazovania, hoci ich stále nie je schopný v absolútnej miere umlčať. Ak teda máme zabezpečiť rovnosť zbraní, príčinnú súvislosť ako jav nemôžeme vnímať prísne ontologicky.

Dôkazné bremeno je v civilných sporoch na žalobcovi, v trestnom procese na prokurátorovi, s tým je spojená aj povinnosť dokázania všetkých imanentných znakov pre ten-ktorý druh zodpovednosti, teda aj existenciu príčinnej súvislosti. Platí, že preukázanie spúšťača príčinného deja (resp. modifikátora deja natoľko významného, že pôvodne plynúci príčinný dej pretrháva) je otázkou náročnou aj pre znalcov. Odôvodniť to môžeme tým, že sa stretávame aj s chorobami,

[23] DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínsko-právních sporech. In: Právník, 2013, vol. 152, č. 6, s. 586.

ktorých etiológia je stále otázkou neznámou, rovnako s takými, kde je ťažké, ba priam nemožné určiť len jednu príčinu podmieňujúcu jej vznik. Nemôžeme opomenúť ani nepredvídateľnosť reakcií ľudského tela a priebehu biologických procesov na zásahy externé, hoci za rešpektovania postupu *lege artis*. Problematicky je vnímané aj to, že nesprávny postup zdravotníka sa môže prejaviť aj s odstupom rokov.[24] Dané len podčiarkuje vnímanie ľudského tela ako už spomenutých „čiernych skriniek".

4 Judikatúra súdov v otázkach postupov *lege artis* v podmienkach príčinnej súvislosti

Judikatúru s uvedeným spojenú si môžeme rozdeliť do dvoch pomyselných línií. Na strane jednej je to jej prierezové vnímanie rozhodovacou činnosťou súdov v rovine všeobecnejšej, na druhej strane budeme pracovať s rozhodnutím, ktoré vo vlastnej podstate načrtlo a zosumarizovalo prax v daných otázkach, pri ktorom môžu vznikať polemiky o tom, či sú prístupy súdov naozaj konzistentné alebo naopak rozdielne.

Prvou líniou by sme radi zosumarizovali a podložili faktami už uvedené, a to, že príčinná súvislosť musí byť aj v zmysle východísk judikatúry v procese dokazovania preukázaná na 100 %, teda s určitosťou. Tvrdenia opierame o dve rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky, ktorý uviedol, že „*... príčinná súvislosť medzi zavineným protiprávnym konaním žalovaného a vznikom škody na zdraví musí byť bezpečne preukázaná, nestačí tu samotná pravdepodobnosť*",[25] rovnako, že „*... príčinná súvislosť medzi liečebným postupom, ktorý nebol lege artis, a škodou na zdraví pacienta, musí byť s určitosťou daná, dôkazné bremeno tu znáša žalobca*".[26] Hoci autori poukazujú aj na určité výnimky,[27] dodávajú, že tieto nepredstavujú novú líniu rozhodovania, poukazujú na to, že sú jednak čiastočne vytrhnuté z kontextu rozhodovacej konzistentnosti, rovnako vidia problém v tom, že v súvislosti so zásadou voľného hodnotenia dôkazov došlo až k zneužitiu jej účelu, čím bola dotknutá právna istota. V druhom uvedenom prípade poukázal v rámci svojej argumentácie rozhodujúci súd na to, že príčinnú

[24] Pozri napr. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínsko-právních sporech. In: Právník, 2013, vol. 152, č. 6, s. 581.

[25] Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 11 Tz 101/1990 (R 21/1992).

[26] Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 25 Cdo 168/2003.

[27] HOLČAPEK, T. Dokazování v medicínsko-právních sporech. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 139.

súvislosť medzi objektívne nevhodným zákrokom lekárov a smrťou sa nepodarilo preukázať s určitosťou, keďže vnímali dokazovaním nastolené pochybnosti. Vychádzali z toho, že vlastný chorobný stav (infekcia zo zápalu časovo predchádzajúca stretnutiu s lekárom) nebol vyvolaný postupom lekárov, hoci bola súčasťou príčinného deja. Súd skúmal, či mohlo dôjsť k pretrhnutiu príčinnej súvislosti, resp. či v rámci horizontálnej gradácie príčinnosti mohlo ísť o príčinu natoľko významnú, že išlo v zmysle teórie podmienky o *conditio sine qua non*, vo svojich záveroch však k uvedenému nedospel. Rozhodujúce bolo správne a bezpochybné vymedzenie príčiny a následku, teda toho, medzi ktorými entitami bol vlastne príčinný priebeh predmetom skúmania.

Pokiaľ ide o názor, v zmysle ktorého by malo postupom času dochádzať k modifikácii prístupov k preukazovaniu príčinnej súvislosti, osobitne pre oblasť medicínsko-právnych sporov, hoci to ani po takmer 10 rokoch nemalo na judikatúru a ustálenú prax dosah, je potrebné poukázať na uznesenie Ústavného súdu Českej republiky,[28] presnejšie ide o akési spochybňovanie potreby 100 % preukazovania prítomnosti príčinnej súvislosti. Ústavný súd Českej republiky, okrem iného, uviedol, že „*... určovat v lékařských postupech jednoduchý vztah příčiny a následku je samo o sobě velmi obtížné. Podstatou lékařství je vlastně vstupovat do celého řetězce příčin a následků, do procesů, které probíhají v lidském těle, a vnějším zásahem tyto procesy ovlivňovat, měnit jejich směr, působení atd. Zásah lékaře tak vlastně sám o sobě mění přirozený běh věcí v lidském těle, zasahuje do komplexních vztahů příčin a následků. I v případě aktivního jednání lékaře, který zvolí určitý léčebný postup, je velmi obtížné, ba vyloučené stanovit, zda tento postup byl nade vší rozumnou pochybnost jedinou možnou příčinou škodlivého stavu, který nastal. O to obtížnější je to v případě opomenutí, kdy lékař nezvolí postup, který na základě soudobých a dostupných znalostí lékařství zvolit mohl a měl. Prokázat, že právě a pouze toto opomenutí tvoří se škodlivým důsledkem ničím nenarušený vztah, je v podstatě nemožné. V důsledku toho je výrazně oslabeno postavení poškozeného... nic nebrání judikatuře českých soudů, aby požadavek stoprocentně prokazované příčinné souvislosti přehodnotila a přijala adekvátnější a realističtější výklad způsobení škody*“. Musíme podotknúť, že uvedená argumentácia v podstate nemala dosah na prístupy všeobecných súdov, nejde o záväznú časť rozhodnutia, ide o názor súdu vyslovený v nenormatívnej časti rozhodnutia, v spoločnosti iných argumentov. Hoci nemôžeme poprieť, že daná argumentácia má svoje *ratio*, najmä prihliadajúc na osobitosti biologic-

[28] Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I ÚS 1919/08.

kých procesov, potreba preukazovania príčinnej súvislosti s určitosťou vychádza zo systémového nastavenia, zmena by teda musela mať rovnako systémový charakter, určite nie v podobe automatizovaného prevzatia prístupov iných štátov, ktoré určitú mieru pravdepodobnosti pripúšťajú. Vedecky uvedené hodnotíme ako významný návrh na polemiky do budúcna, pre ďalšie úvahy do sfér, s ktorými doposiaľ odborníci nepracovali.

Druhou líniou je rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky,[29] ktoré má význam nielen z toho pohľadu, že sa bytostne dotýka vzťahu postupu *lege artis* a príčinnej súvislosti, ale rozoberá otázku pomerne špecifickú, a to, či na vyvodenie trestnej zodpovednosti je postačujúce to, že lekár svojím prístupom (nečinnosťou[30]) znížil šance osoby na prežitie. Ide o kontroverzné prípady, pri ktorých nebolo možné vylúčiť úmrtie (resp. iný škodlivý následok) pacienta ani za predpokladu súčasného poskytnutia správnej zdravotnej starostlivosti *lege artis*. Všeobecne platí, že aj v daných prípadoch je potrebné preukázať existenciu príčinného vzťahu, samozrejme, za pokrytia zavinením, hoci názor štátneho zástupcu bol čiastočne odlišný, dokonca v určitom zmysle protichodný (najmä vzhľadom na poukazovanie na ním zvolenú rozhodovaciu prax v rámci argumentácie). Na strane jednej argumentoval prípadmi,[31] ktoré je možné tiež hodnotiť ako zníženie šance, konkrétne súd využil zásadu *in dubio pro reo* vzhľadom na to, že bola pochybnosť o tom, či by za postupu *lege artis* bola šanca na prežitie novorodenca, v druhom prípade súd nepovažoval za preukázané, že za postupu lekárky *lege artis* by bola smrť pacientky odvrátená. V oboch prípadoch súd konštatoval úplnú absenciu príčinnej súvislosti, zhodnotil, že ani v jednom z nich nešlo o natoľko významnú príčinu (s povahou *conditio sine qua non* za rešpektovania gradácie príčinnej súvislosti), že by bola rozhodujúcou pre vznik škodlivého následku.

Vzhľadom na uvedené je zaujímavé a podľa nás kontradiktórne, že štátny zástupca v danej veci argumentoval rovnako ďalšími dvoma rozhodnutiami,[32] týmito poukazoval podľa svojich úvah na prekonanie požiadavky striktného preukazovania príčinnej súvislosti (teda, že určitosť je v danej veci už požiadavkou prekonanou). V prvom z uvedených rozhodnutí poukazoval na sprá-

[29] Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 6 Tdo 110/2017.

[30] V danom prípade bolo poukazované primárne na to, že lekár nepostupoval náležite, svedomite, poctivo a v súlade s príslušnými profesijnými povinnosťami, tento nevyužil všetky dostupné diagnostické metódy a v neposlednom rade chorobu chybne diagnostikoval.

[31] Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 7 Tdo 219/2005 a 3 Tdo 777/2010.

[32] Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 8 Tdo 193/2010 a 4 Tdo 436/2012.

vanie lekára, ktorý nereagoval (postup *non lege artis*, nevyužitie adekvátnych diagnostických metód) na zhoršujúci sa stav pacienta (gymnazistu), ktorý po návrate domov zomrel. V zmysle záverov znaleckého posudku nebolo možné vysloviť záver, že za poskytnutia správnej a včasnej liečby by bola osoba prežila, nádej na prežitie by však bola za adekvátneho prístupu lekára vyššia, absentovala tu však pitva. V súlade s princípom gradácie príčinnej súvislosti sa vychádzalo z toho, že išlo o vstup príčiny natoľko významnej, že v rámci spolupôsobenia mala vzhľadom na vzniknutý následok zásadný význam. Ak by totiž lekár konal ako mal, k následku by nebolo došlo, resp. by došlo, ale podstatne iným spôsobom (tzv. teória podmienky), t. j. osoba by bola napr. v inom zdravotnom stave. Štátny zástupca sa vyjadril v tom zmysle, že súd sa v danej veci príčinnou súvislosťou vôbec nezaoberal (čo dovolací súd v plnej miere vyvrátil), poukazoval na to, že správaním lekára došlo k zníženiu nádeje na prežitie (len pre doplnenie, v danej veci bola voči lekárovi vyvodená trestná zodpovednosť).[33] V druhom z prípadov využitých pri argumentácii došlo k zanedbaniu starostlivosti (osoba trpela opuchom mozgu), napriek viacerým pôsobiacim príčinám sa lekár ani nesnažil pacientke zachrániť život, hoci komplexnou a kontinuálnou lekárskou starostlivosťou bolo možné smrteľnému následku predísť. Štátny zástupca vychádzal z názoru, že v uvedených prípadoch bolo rozhodujúce (pre možnosť vyvodenia trestnej zodpovednosti) preukázať, že za postupu *lege artis* by neboli znížené šance osoby na prežitie, poukazoval na to, že v zmysle judikatúry nie je už potrebné prihliadať na to, či by bola osoba za postupu *lege artis* preukázateľne aj prežila.

Dovolací súd sa však s aplikovaním uvedeného na rozoberaný skutkový stav nestotožnil, uviedol, že by šlo o prílišne izolované vnímanie javov (t. j. nesprávne vykonaná umelá izolácia javov), vinu je potrebné posudzovať vzhľadom na skutkový stav ako celok. Vyslovil, že príčina je pre výsledok dostatočne významnou, ak by bez jej existencie osoba nezomrela (t. j. výsledok by nenastal), alebo ak by aj osoba zomrela, ale za iných okolností, napr. v inom zdravotnom stave (t. j. výsledok by bol nastal, ale za iných podmienok). Dokonca argumentoval tým, že nádej na prežitie by bola vyššia. Týmto súd využil teóriu podmienky, ktorej dosah zúžil využitím gradácie príčinnej súvislosti, čo je doktrinálne zjavne najsprávnejší prístup, pokiaľ chcem objasniť existenciu relevantného konania a následku. Argumentoval tým, že koncept gradácie príčinnej súvislosti sledu-

[33] Je potrebné však uviesť, že chápanie konceptu zníženia šance v tom zmysle, že príčinná súvislosť je tým ignorovaná, je nanajvýš nesprávne.

je aj príčiny vedľajšie, v kauzálnom deji pôsobiace, prihliada svojím nastavením na to, či bola určitá príčina pre vzniknutý následok príčinou dostatočne významnou. V konkrétnom prípade platilo, že dostatočne skorá a správna liečba mohla pacientke vzhľadom na netypický rýchly priebeh sepsy a toxického šoku pomôcť naozaj len hypoteticky. Ani postup *lege artis* by pravdepodobne následku, teda smrti, nezabránil. Ak však na základe znaleckého posudku môžeme označiť šance osoby za splnenia včasnosti a správnosti poskytnutej zdravotnej starostlivosti len za hypotetické, vzniká nám škála, kde alternatívne na strane jednej je výsledok, ktorý vznikol pričinením lekára, na strane druhej taký, ktorý jeho pričinením nevznikol. V prípadoch hypotetických sa však aj vzhľadom na princíp *in dubio pro reo* musíme prikloniť bližšie k druhej alternatíve z uvedených.[34] Všeobecne teda platí, že konanie (či už komisívne alebo omisívne) je dostatočne významnou príčinou následku vtedy, ak by následok nenastal, resp. by nastal, ale podstatne inak. Za iných okolností nie je a nemôže byť príčinný vzťah v trestnoprávnom zmysle daný.

Záver

Zo všetkého uvedeného jasne vyplýva, že otázky prepojenia samostatne tak významných tém, akými sú postup *lege artis* a príčinná súvislosť, sú veľmi citlivé. Osobitne pri otázke vyvodzovania právnej zodpovednosti. Je samozrejmé, že dané je možné skúmať z najrôznejších hľadísk, my sme sa rozhodli pre prístup skúmania vzájomnej súvzťažnosti týchto entít.

Ako problematické hodnotíme okrem všetkého už spomenutého už len samotný vzťah právneho rámca medicíny a procesu poskytovania zdravotnej starostlivosti. Hoci by si možno mysleli mnohí opak, vzťah musíme hodnotiť ako mimoriadne voľný, základným argumentom je a byť musí to, že široká sféra biologických procesov je od práva a regulácie nezávislá. Obdobný vzťah platí aj pre možnosť legislatívneho zakotvenia odborných postupov, práve tých, ktoré považujeme v zmysle dosiahnutého stavu poznania za *lege artis*. Domnievame sa, že zakotvenie niečoho tak dynamického a relatívneho by bolo príliš obmedzujúce, míňajúce sa účinkom.

[34] Primerane pozri KOUŘIL, I. K trestní odpovědnosti lékaře, aneb změnil Nejvyšší soud skutečně své rozhodování při posuzování existence kauzálního nexu? In: KALVODOVÁ, V., FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J. [eds.]. Trestní právo (stále) v pohybu: pocta Vladimíru Kratochvílovi. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 244.

V spojitosti s príčinnou súvislosťou sa domnievame, že osobitne pálčivou je v poslednom období otázka legislatívneho zakotvenia daného mechanizmu, či už v rovine občianskoprávnej alebo trestnoprávnej. Keďže je vnímanie tohto fenoménu majúceho objektívny základ naozaj široké, legislatívne zakotvenie je podľa nášho názoru možné jedine v zmysle vymedzenia podmienky *conditio sine qua non*, prípadne ešte korektívov kauzality (určite však nie v zmysle zadefinovania samotného významu príčinnej súvislosti). Ak sa však nad legálnym zakotvením príčinnej súvislosti zamyslíme, na um nám prichádzajú okamžite významné pre a proti. Na strane jednej, tej kladnej, sa domnievame, že vo výraznej miere by to mohlo napomôcť právnej istote a predvídateľnosti práva, zo strany druhej nám nedá nezamyslieť sa nad tým, čo by zakotvenie niečoho tak rozmanitého pre daný inštitút znamenalo. Nedali by sme prísne hranice niečomu, čo v praxi funguje aj v podobe abstraktnej, doktrinálnej?

Literatúra:

1. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. 262 s. ISBN 978-80-87439-27-2.
2. DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínskoprávních sporech? In: Časopis zdravotnickeho práva a bioetiky, 2012, vol. 2, č. 3. s. 1 – 16. ISSN 1804-8137.
3. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Kauzalita jako nutný prostředek pro uchopení právní odpovědnosti? In: Právník, 2014, vol. 153, č. 5. s. 577 – 588. ISSN 0231-6625.
4. DOLEŽAL, T. Povinnost zdravotnických pracovníků poskytovat zdravotní péči v souladu s profesními standardy, aneb analýza pojmu „lex artis". In: Právník, 2012, vol. 151, č. 7. s. 771 – 785. ISSN 0231-6625.
5. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínskoprávních sporech. In: Právník, 2013, vol. 152, č. 6. s. 577 – 588. ISSN 0231-6625.
6. HOLČAPEK, T. Dokazování v medicínskoprávních sporech. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7357-643-1.
7. HUMENÍK, I., KOVÁČ, P., HUSOVSKÝ, T., VOLČKO, V. Zákon o zdravotnej starostlivosti komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2015. 506 s. ISBN 978-80-89603-29-9.
8. KÁDEK, P. Trestné právo v zdravotníctve. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 193 s. ISBN 978-80-8168-652-8.
9. KOUŘIL, I. K trestní odpovědnosti lékaře, aneb změnil Nejvyšší soud skutečně své rozhodování při posuzování existence kauzálního nexu? In: KALVODOVÁ, V.,

FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J. [eds.]. Trestní právo (stále) v pohybu: pocta Vladimíru Kratochvílovi. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018. 561 s. ISBN 978-80-210-8921-1.

10. SOKOL, T. Lege artis, známy pojem neznámeho obsahu. In: Právní rádce, Praha: Economia, 2010, vol. 18, č. 4. s. 4 – 9. ISSN 0231-6625.
11. Komentár zákona č. 300/2005 Z. z. k § 128. Dostupné [online] na http://www.epi.sk/komentovane-ustanovenie/Komentar-k-p-128-zakona-300-2005-Z-z-4.htm. Navštívené dňa 25. 9. 2018.
12. Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár. 1. vydanie, 2015. § 4 Úvodné ustanovenia. Dostupné [online] na http://www.epi.sk/beck-komentar/komentar-576-2004-p--4-uvodne-ustanovenia.htm. Navštívené dňa 25. 9. 2018.
13. Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 11 Tz 101/1990 (R 21/1992).
14. Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 21 Cdo 300/2001.
15. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 25 Cdo 168/2003.
16. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 7 Tdo 219/2005.
17. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 25 Cdo 2440/2005.
18. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva (V. C. vs. Slovensko, sťažnosť č. 18968/07).
19. Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I ÚS 1919/08.
20. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 8 Tdo 193/2010.
21. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 3 Tdo 777/2010.
22. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 4 Tdo 436/2012.
23. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 6 Tdo 110/2017.

K NĚKTERÝM VYBRANÝM OTÁZKÁM TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY A ZABITÍ V ČESKÉM TRESTNÍM ZÁKONÍKU

SOME SELECTED ASPECTS OF CRIMES OF MURDER AND MANSLAUGHTER ACCORDING TO THE CZECH CRIMINAL CODE

doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc.

Katedra trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity/
Department of Criminal Law, Faculty of Law, Masaryk University

Abstrakt: Vražda jakožto úmyslné usmrcení jiného člověka odedávna a trvale patří k nejzávažnějším trestným činům tzv. obecné kriminality. Právě porušení základního lidského práva na život vyvolává přísnou společenskou reakci krystalizující v poměrně přísné úpravě s vysokými trestními sazbami a probouzí trvalý zájem veřejnosti. Tato úprava prošla určitým historickým vývojem, když se období přísnější a mírnější úpravy střídala vždy s ohledem na politickou situaci. V posledním období je však možno sledovat trvalejší humanizační a individualizační proudy i v této oblasti jak co do úpravy skutkových podstat vraždy a případných dalších skutkových podstat k ní speciálních, tak i v oblasti ukládání trestů za tyto spáchané trestné činy. Práce se skládá z pěti částí, které propojují historický pohled se současností. Nejprve je čtenář seznámen s kriminologickými aspekty problému, zejména se základními statistikami, dále s vývojem právní úpravy tohoto trestného činu, poté následuje rozbor současné právní úpravy. Další část je věnována historickému vývoji a úpravě tzv. eutanazie, v poslední části je čtenář seznámen s vývojem a současným stavem trestání vraždy.

Abstract: A murder as an intentional homicide of another person has forever belonged to the most severe crimes of so-called general criminality. It is the breach of a fundamental right to life which triggers a strict social response crystalizing into a relatively strict regulation with high statutory maxima and draws a permanent attention of the public. This regulation has undergone a certain historical development when eras of a stricter regulation have been followed with eras of a more lenient regulation always regarding the political situation. Recently, persistent streams of humanisation and individualisation can be observed also in this field both in relation to the regulation of bodies of crimes of a murder and possible bodies of crimes special thereto as well as in relation to sentencing these crimes. This paper consists of five parts which bring together a historical review with present time. Firstly, the reader is acquainted with criminological aspects

of the problem, namely with the basic statistics, after that also with the development of the legal regulation of this crime, then an analysis of a current legal regulation follows. The next part deals with a historical development and regulation of so-called euthanasia, the final part presents the reader with the development and current state of sentencing of murder.

Klíčová slova: vražda, zabití, usmrcení, eutanazie, trestní politika.

Key words: murder, manslaughter, euthanasia, penal policy.

1. Kriminologický pohled

Vraždy vždy budily velký zájem veřejnosti, která většinou kauzy vražd sleduje prostřednictvím médií. Tento zájem je kriminologicky pochopitelný, i když statistiky ukazují relativně malý počet páchaných vražd v poměru k celkové kriminalitě jak registrované, tak i latentní. Na druhé straně překvapuje poměrně menší zájem trestněprávní teorie a praxe o tuto problematiku, když za poslední desítky let jí byla věnována pozornost nesystematicky, až sporadicky. Situace se zlepšila až v posledních letech, kdy lze zaznamenat řadu časopiseckých článků, ale i monografie zabývající se jednotlivými juristickými i kriminologickými aspekty vražd.[1]

Vraždy jsou z kriminologického hlediska řazeny do tzv. násilné kriminality, z níž tvoří cca 1 procento. Je třeba ovšem poznamenat, že do této násilné kriminality je u nás řazeno jen několik málo trestných činů, vykazujících jako nutný znak násilí proti osobě a následkem toho poškození života a zdraví, stranou zůstávají zejména trestné činy proti majetku a trestné činy, kdy následkem může být usmrcení jen v některých případech. Počty násilných usmrcení mohou být tedy u nás rozdílné od těch vykazovaných v rámci násilné kriminality. Z těchto násilných trestných činů představují vraždy cca 1 až 1,5 procenta, počet trestných činů zabití a vražd novorozeného dítěte matkou je statisticky zanedbatelný.

V absolutních počtech tvoří vraždy dlouhodobě též vcelku zanedbatelné počty, když počet vražd kolísal mezi 107 případy v roce 1989 a 313 případy v roce 1998. V letech 2008–2014 pak bylo ročně páchano cca 150 až 200 vražd včetně pokusů. Oproti dřívějšímu dlouhodobému průměru, kdy docházelo v průmě-

[1] Přehledný výčet těchto prací viz např. Šámal, P. a kol: Trestní právo hmotné II. Zvláštní část (§ 140 až 421). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1458, 1459.

ru cca k 200 až 250 vraždám ročně, představují tato čísla celkem podstatné snížení. V roce 2017 došlo na území ČR k 146 vraždám.[2] Z těchto počtů však nelze vyvozovat trend, neboť současně s počtem vražd se měnil i celkový nápad celkové registrované trestné činnosti (např. v roce 1997 bylo z celkového počtu 397 845 trestných činů spácháno 291 vražd, v roce 2017 pak z 203 303 trestných činů bylo spácháno 147 vražd). Z uvedeného za použití matematických metod lze snadno dovodit závěr, že procento vražd vzhledem k celkovému počtu trestné činnosti zůstává přibližně na stejné výši, indexově v jednotkách na 100 000 obyvatel se tento počet snižuje. V měřítku zemí EU zaujímá Česká republika sedmé místo.

Na druhou stranu objasněnost vražd je permanentně vysoká, patrně také v důsledku zvýšeného zájmu, který věnují objasňování jak orgány činné v trestním řízení, tak veřejnost. V průměru lze hovořit přibližně o 90procentní objasněnosti vražd. I zde však došlo k určitému kolísání, když do roku 1989 byla objasněnost vražd prakticky stoprocentní, nejnižšího procenta dosáhla v roce 1993 – 60 procent. V posledních 5 letech pak objasněnost osciluje v průměru kolem 97,5 procenta.[3]

Jsou však důvody domnívat se, že k aktuálnímu snížení došlo alespoň částečně také zvýšením latence tohoto druhu kriminality. Na vysoké míře latence se nepochybně podepsalo podstatné zvýšení počtu nezvěstných osob (nyní kolísá kolem 3500 osob), ke kterému došlo například v důsledku otevření hranic, umožnění svobodného pohybu obyvatel ČR v celosvětovém rámci, když např. schází podrobnější statistika v tomto směru a přehled o takových osobách. Lze považovat za pravděpodobné, že určitá část těchto osob se zejména v zahraničí stala obětí násilného trestného činu proti životu. Ve směru zvyšování latence působí patrně také větší profesionalita pachatelů vražd, když se zvýšil např. počet vražd nájemných, současná technika umožňuje některé vraždy zamaskovat nebo vykázat je jako jiné trestné činy. V této době lze např. jen odhadovat, kolik osob se stalo obětí vražd v nemocnicích (případy eutanazie), kolik vražd starých osob bylo maskováno např. přirozenými úmrtími v důsledku stáří či sebevraždou nebo kolik úmrtí při dopravních nehodách bylo reálně vraždou, jelikož zde lze vraždu maskovat např. nedbalostním trestným činem proti životu. Odstrašujícím příkladem může sloužit případ manželů Stodolových, kteří se v letech 2001–2011 dopustili celkem 7 vražd zejména starých a nemocných osob, které

[2] Statistické přehledy kriminality MV ČR, www.mvcr/clanek/statistiky-kriminality.aspx.
[3] Tamtéž.

byly maskovány jako smrt stářím, po nemoci nebo sebevraždami. K tomu přistoupila ještě nedbalost orgánů činných v trestním řízení, které neplnily své povinnosti v počátečních fázích řízení, zejména při zajišťování stop trestných činů a stanovováním dostatečně nezdůvodněných vyšetřovacích verzí.

Na druhou stranu objasněnost vražd je permanentně vysoká patrně také v důsledku zvýšeného zájmu, který věnují objasňování jak orgány činné v trestním řízení, tak média a veřejnost, čemuž napomáhá i rozšíření možnosti a někdy i povinnosti orgánů činných v trestním řízení informovat o takových případech, rozšíření vlastních detektivních činností ze strany soukromých detektivů, advokátních kanceláří apod.

2. Vývoj právní úpravy vraždy a zabití v ČR od účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb.

V rámci kodifikační vlny z počátku šedesátých let byl mj. k prosazení humanizačních, depenalizačních a dekriminalizačních prvků přijat nový trestní zákon č. 140/1961 Sb., který upravoval trestný čin vraždy ve své sedmé části, v § 219. U tohoto trestného činu došlo paradoxně ve srovnání s dřívější trestní úpravou k potlačení zákonné diferenciace vražd, když sice nová úprava byla svou dikcí převzata z prvního odstavce § 216 dřívějšího trestního zákona, nebyla však provedena žádná následná zákonná diferenciace formou zařazení okolností zvláště přitěžujících, což z juristického hlediska bylo třeba považovat za nedostatek kolidující se zásadou právní jistoty. Jednoduchá skutková podstata o jednom odstavci zněla: Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na 10 až 15 let, nebo trestem smrti.

Proti takové obecné úpravě byla postupem doby vznesena řada připomínek, požadujících bližší diferenciaci jak v definici tohoto trestného činu, tak pro oblast trestání. Částečně byly tyto požadavky vyslyšeny změnou trestní sazby, když dosavadní neodůvodněně velký prostor mezi patnáctiletým odnětím svobody a trestem smrti byl vyplněn zavedením nového mimořádného trestu od 15 do 25 let. Z hlediska trestní odpovědnosti měla význam až novela č. 175/1990 Sb., která zrušila trest smrti, ale navíc zakotvila kvalifikovanou skutkovou podstatu, která zpřísnila trestání pachatelů trestných činů vraždy za taxativně vymezených okolností, jichž bylo celkem 6. Za další diferenciační činitel bylo možno považovat nové zakotvení trestného činu teroru podle § 93 trestního zákona, který byl speciální k trestnému činu vraždy a přísně postihoval toho, kdo v úmyslu po-

škodit socialistické společenské a státní zřízení jiného úmyslně usmrtil nebo se o to pokusil. Vzhledem k politickému náboji takového jednání a ke zvláštní pohnutce byla tato kvalifikovaná vražda zařazena do hlavy první trestního zákona do trestných činů proti základům republiky. Relativně malý praktický význam pak měly další skutkové podstaty upravující úmyslné usmrcování osob za podmínek trestných činů proti lidskosti či trestných činů vojenských.

Na druhé straně se zde v § 220 setkáváme s privilegovanou skutkovou podstatou trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou, převzatou zcela z dřívějšího trestního zákona, usmrcení lidského plodu pak bylo přesunuto do nově vytvořených skutkových podstat nedovoleného přerušení těhotenství, resp. těžké újmy na zdraví. Oproti dřívější úpravě obsahovala tato úprava významné humanizační opatření spočívající v beztrestnosti matky, která si těhotenství přerušila sama nebo k tomu svedla jinou osobu (§ 229).

I tato provedená diferenciace však ještě nezachycuje značné rozdíly mezi jednotlivými typy vražd, spočívající zejména v míře úmyslného zavinění, motivaci a morální vytýkatelnosti jednání pachatelů vražd. Skutečnost, že jednotná základní skutková podstata dle § 219 zákona z roku 1961 nebyla s to uvedené rozdíly postihnout, byla naukou sporadicky již delší dobu kritizována, pozornost k ní však obrátil teprve v průběhu rekodifikačních prací na počátku tohoto století J. Musil.[4] Na základě zkušeností z praxe poukázal na netypický charakter naší úpravy ve srovnání s obvykle diferencovanější systematikou v západních státech.

V tomto smyslu bylo nepochybně žádoucí zaměřit se na ty okolnosti, které mohou v rámci systematiky úmyslných usmrcení sloužit jako kritéria k vymezení dalších typově méně závažných případů, jakými jsou tradičně některé okolnosti stránky, zejména omluvitelný afekt, prudké hnutí mysli a také tzv. provokace (předchozí příkoří utrpěné ze strany poškozeného) jako zvláštní polehčující pohnutka. Ze znaků kvalifikačních byla věnována pozornost tzv. premeditaci, tedy skutečnosti, že pachatel vraždy nejednal spontánně, ale po určité úvaze. Právě s touto zvláštní přitěžující okolností počítala již původní osnova nového trestního zákoníku z let 2004 a 2006, později se začalo diskutovat, zejména v rámci debat o dalším zvýhodnění osob jednajících v nutné obraně a krajní nouzi, o zařazení privilegovaných skutkových podstat u trestného činu vraždy a ublížení na zdraví. Tyto legislativní snahy vyvrcholily tím, že nový trestní zá-

[4] Musil, J.: Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. Trestní právo, 2004, č. 10, s. 10–14.

koník č. 40/2009 Sb. ve své finální podobě používá v ustanoveních zvláštní části všech tří výše uvedených rozdílných kritérií. Vedle toho, že dále rozšířil výčet okolností zvláště přitěžujících v § 140 odst. 3, je nově podle § 140 odst. 2 přísněji postihována vražda spáchaná s rozmyslem nebo po předchozím uvážení. Naopak pachatelé jednající zkratkovitě v silném rozrušení ze strachu, úleku nebo zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, popř. v důsledku zavrženíhodného jednání poškozeného mají být bráni k odpovědnosti podle mírnějších ustanovení o zabití (nová privilegovaná skutková podstata vraždy).[5]

3. Současná právní úprava trestného činu vraždy podle § 140 odst. 2 tr. zákoníku a zabití jako privilegované skutkové podstaty vraždy podle § 141 trestního zákoníku

Za nejtěžší trestný čin proti životu považuje nový trestní zákoník vraždu, přičemž její pojem vychází z tradičního pojetí trestního práva a je v základu definován jako úmyslné usmrcení jiného. Z hlediska vnitřní struktury obsahuje ustanovení § 140 nového trestního zákoníku základní skutkovou podstatu (§ 140 odst. 1), dále kvalifikovanou skutkovou podstatu, kterou lze aplikovat samostatně (§ 140 odst. 2), a okolnosti podmiňující vyšší trestní sazbu, které jsou pro obě skutkové podstaty § 140 odst. 1 a odst. 2 společné. Vedle toho pak § 141 a 142 obsahují zvláštní privilegované skutkové podstaty vraždy novorozeného dítěte matkou a zabití, vedle toho pak ještě § 144 upravuje zvláštní faktické formy účastenství na smrti osoby, která zemře vlastní rukou (návod a účast na sebevraždě). Předmětem dalšího stručného výkladu tedy budou pouze změny, které přinesl nový český trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

Subjektivní stránka těchto trestných činů spočívá v úmyslu pachatele usmrtit jiného člověka, postačí i úmysl eventuální. Závěr o zavinění musí vždy vycházet z provedeného dokazování tak, aby bylo možno vyloučit postih podle nedbalostních skutkových podstat (např. usmrcení z nedbalosti) resp. v rámci kvalifikovaných skutkových podstat jiných trestných činů, pokud požadují k naplnění způsobení smrti z nedbalosti (např. loupež, znásilnění, útok na úřední osobu atd.). Při zjišťování zavinění je třeba hodnotit okolnosti, za kterých se útok stal,

[5] Velmi podrobně o těchto otázkách viz monografii Hořák, J.: Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha: UK Praha, Právnická fakulta, 2011, zejména také s. 6.

z jaké pohnutky byl spáchán, jaké nebezpečí poškozenému hrozilo, jakým způsobem byl útok proveden (zda např. pachatel zaútočil na ty části těla, kde jsou uloženy důležité orgány), jakých nástrojů k tomu použil atd. Demonstrativní chování před činem, silácké řeči, teatrální příprava, vyhrožování ve vzteku zpravidla ještě nesvědčí o skutečném úmyslu pachatele spáchat vraždu (R 20/1969), když jinak z útoku proti poškozené objektivně žádné reálné ohrožení života nevyplývalo (R 10/1994).[6]

Vzhledem k tomu, že míra úmyslně způsobeného následku zdaleka nemusí být u všech vražd stejná, trestní zákoník nově sankcionuje přísněji pachatele, který jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení. Podle důvodové zprávy: „*...pokud jde o povahu rozmyslu na rozdíl od předchozího uvážení, pak spáchání trestného činu s rozmyslem je odlišením od afektu a jiných podobných stavů, ale může jít i o velmi krátkou úvahu, při níž pachatel jednal uváženě, ale nikoliv po předchozím uvážení. U předchozího uvážení jde naopak o situaci, kdy pachatel si předem zváží rozhodující okolnosti provedení činu a čin si tzv. naplánuje.*“[7]

Tato subtilní úvaha, stejně jako zařazení obdobného trestného činu úkladné vraždy do slovenského trestního zákoníku, již vzbudila zájem teorie, která se ji snažila dopracovat a zkonkretizovat. Úmyslné usmrcení s rozmyslem je možné kvalifikovat jako jednání, spočívající byť ve velmi krátké úvaze, je tedy pachateli nutné prokázat jednání uvážené, ale nikoliv po předchozím rozmyslu. U jednání s rozmyslem je třeba hovořit o kvalifikované úvaze, kdy pachatel zjevně zvažuje všechna pro a proti a která časově blízce souvisí se spácháním činu. Usmrcení oběti s rozmyslem je přímým účelem jednání pachatele. V legislativním procesu se zvažovalo, zda jednání s rozmyslem neoznačit jako „obmysl“ po vzoru rakouského trestního zákoníku z roku 1852, přece jen se však uvádí, že pachatel musí alespoň vědět, že svým jednáním směřuje k usmrcení jiného, a s takovým následkem musí být přinejmenším srozuměn.

Úmyslné usmrcení po předchozím uvážení je v zákoníku naopak pojato tak, že jde o situaci diametrálně rozdílnou od rozmyslu. Pod toto jednání je nutno subsumovat jednání, kdy pachatel dlouho dopředu zvažuje všechny důležité a rozhodné skutečnosti a čin si naplánuje i z pohledu jeho faktického provedení. Pachatel se předem rozhodne a důkladně uváží usmrcení jiného. K realizaci tohoto zvážení pak zvažuje a volí příslušné prostředky, vypracuje nebo si připraví

[6] Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 13.

[7] Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, s. 65.

plán svého postupu a nenechá bez povšimnutí ani rozhodnutí o způsobu provedení činu. Koná tedy s jasnou představou svého postupu, na který se velmi pečlivě připravuje. Plán přitom nemusí rigorózně při svém jednání dodržet a jeho úvaha nemusí být racionální. Takovou formu usmrcení jiného je možno označit jako „úkladnou vraždu".[8]

Předchozí uvážení však obecně nemusí vždy zvyšovat škodlivost činu, když např. osoba, která je dlouhodobě týrána či zneužívána, může začít uvažovat o usmrcení trýznitele či násilníka. Trestní zákoník má na tyto speciální případy zvláštní privilegovanou skutkovou podstatu zabití podle § 141.[9]

Do skutkové podstaty trestného činu vraždy podle § 140 nelze zařadit úmyslné usmrcení, které je navozeno tzv. viktimologickým zaviněním samotného poškozeného, který svým jednáním vytvořil kriminogenní situaci, popř. spontánní jednání pachatele vyplývající většinou také ze spontánního předchozího jednání poškozeného, stejně jako navozením zvláštní duševní situace pachatele. Pachatelovo jednání tedy představuje zcela výjimečnou, zejména spontánní reakci na zvláštní zátěžovou situaci. Je nerozhodné, jakým způsobem a jakými prostředky pachatel poškozeného usmrtil, může se jednat o jednorázový akt zastřelení nebo probodnutí, vyloučeno však není ani jednání postupné nebo dlouhodobější, např. podávání jedu v malých dávkách. Čin je možno spáchat jak konáním, tak opomenutím. Záměrem zákonodárce bylo formulovat privilegovanou skutkovou podstatu, která na rozdíl od trestného činu vraždy vyjadřuje nižší typovou škodlivost jednání pachatele vyplývající z pohnutky, ze které čin spáchá. Zcela nová skutková podstata trestného činu zabití podle § 141 spočívá v usmrcení jiného v silném rozrušení ze strachu, úleku nebo zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli nebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. K uznání privilegovaného důvodu postačí splnění kterékoliv z těchto podmínek, v praxi však často patrně budou naplněny osobě, což může mít význam pro uložení trestu.

Daná úprava je nepochybně také výsledkem úvah, které se rozvinuly zejména v souvislosti s přípravou nového trestního zákoníku, kde ve výše uvedených souvislostech bylo také argumentováno tím, že je třeba rozšířit podmínky nutné obrany a dalších okolností vylučujících protiprávnost po vzoru německé práv-

[8] Ivor, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Osobitná časť. Edice učebnice. Bratislava: 2006, s. 33 a násl.

[9] Chmelík, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. Praha: Linde, 2010, s. 36. Mnohem podrobněji k této problematice viz např. op. cit. v pozn. 1, s. 1465–1468, op. cit. v pozn. 5, s. 137–188 aj.

ní úpravy § 33 německého trestního zákoníku, který jako důvod vylučující vinu upravuje i určitý kvalifikovaný duševní stav pachatele, v němž by překročil meze nutné obrany. Beztrestný měl být obránce, který by překročil meze nutné obrany z důvodu silného rozrušení, úleku nebo zmatku. Tato inspirace ovlivnila první rekodifikační návrhy, když se zcela vycházelo z tohoto německého vzoru. Na základě odmítnutí zejména odbornou právnickou veřejností došlo nakonec k určitému kompromisu, když byly formulovány dva privilegované důvody mající vztah zejména k překročení hranic okolností vylučujících protiprávnost, a to nejen ve vztahu k vraždě, ale i k trestným činům úmyslného ublížení na zdraví, na druhé straně bylo upuštěno od myšlenky, že by takové důvody také způsobovaly vyloučení protiprávnosti pachatele, tyto případy se tedy více než k § 33 německého trestního zákoníku přiblížily k jeho speciálním privilegovaným skutkovým podstatám deliktu zabití (Totgeschlag) podle § 212 a jeho ještě mírnější variantě (Minder schwerer Fall des Totschlages) podle § 213.

Co se týče prvního privilegovaného důvodu (tzv. afektdeliktu), lze odkázat na pojednání o afektu jako prudkém nepatologickém psychologickém jevu. Nepůjde o pouhé silnější emoce běžné v každodenním životě, ale o velmi silné a vystupňované emotivní prožitky, které sice neovlivní příčetnost, zato vedou ke značnému zúžení vědomí a zeslabení pachatelových zábran. Je bez významu, zda se na takovém stavu podílí pachatelova nervová porucha či psychická predispozice nebo je příčinou rozrušení pouze vlastní strach nebo úlek. Takové silné rozrušení může vzniknout postupně nebo naopak být prudkým náhlým výsledkem konkrétní situace, kdy se jedná o silný afekt reagující na zcela zjevně sociálně a psychicky obzvláště náročnou nebo vyhrocenou situaci. Taková situace však nesmí být výsledkem vlastního protiprávního jednání pachatele.

Příčina silného rozrušení tkví ve vnějších omluvitelných důvodech. Nelze však za ně považovat negativní vlastnosti pachatele spočívající např. v agresivitě či ve sklonu k požívání omamných látek. Zákon příkladmo vypočítává typické příklady příčin, jimiž jsou tak strach jako psychický stav člověka navozený v důsledku nebezpečí, úlek a zmatek jako duševní stavy, které se projevují navenek zkratkovitými reakcemi, u nichž absentuje konkrétní představa. Za jiné omluvitelné hnutí mysli jim postavené naroveň by bylo možné považovat např. žal, smutek, stav zoufalství vytvořený neřešitelnou životní situací, touha pomoci nejbližším rodinným příslušníkům, obava o vlastní život nebo život blízké osoby, soucit s nevyléčitelně nemocnými apod. Podle našeho názoru by právě tímto důvodem mohly být řešeny některé případy eutanazie. Nelze sem však podřadit jednání ve vzteku nebo hněvu na základě jednání, které je pachateli sice

nepříjemné, ale je v souladu se zákonem (např. vymáhání oprávněného dluhu poškozeným od pachatele). Pro právní vyřešení této otázky bude rozhodujícím podkladem posudek znalce, jedná se však o otázku právní, jejíž řešení náleží v konečné fázi soudu.

Lze tedy konstatovat, že tato úprava preferuje obranný ráz jednání a má preferovat reakci pachatele na mimořádně vypjatou životní situaci, která je sice reakcí nepřiměřenou, avšak do jisté míry lidsky pochopitelnou, indikující jistou shovívavost k osobě pachatele. Tato shovívavost se však vztahuje jen na afektivní jednání pachatele, v žádném případě se nepojí s činem pachatele jako takovým, který bez dalšího zůstává protiprávním, zavrženíhodným a trestuhodným.[10]

V případě předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného jakožto druhého privilegovaného důvodu se jedná o tzv. provokaci. Ta sama obstojí jako samostatná privilegovaná okolnost a postačí tak nezávisle na afektu k subsumpci pod skutkovou podstatu zabití. Tato podstata nevyžaduje, aby pachatel jednal v silném rozrušení či afektu, i když v praxi tomu tak často bude. Předchozím důvodem zavrženíhodného jednání poškozeného může být pro účely tohoto ustanovení tzv. viktimologické zavinění poškozeného, spočívající v jeho zlém jednání, které působí na pachatele stimulačně v tom směru, že vyvolá či vystupňuje jeho útok, např. týráním nebo fyzickým napadením.[11] Nemusí se přitom jednat o zavrženíhodné jednání proti osobě pachatele, ale např. i proti jiné osobě, na které pachateli záleží, proti jiné osobě zvláště zranitelné apod. Takové jednání nemusí jednání pachatele ani bezprostředně předcházet. Je tedy třeba toto benevolentní jednání vykládat restriktivně.[12]

Za zavrženíhodné jednání nelze považovat každé morálně nekonformní, nesprávné a neakceptovatelné jednání, ale jen takové, které výrazně odporuje morálním zásadám, svědčí o závažném morálním narušení jednající osoby, ukazuje na její značnou bezohlednost k zájmům jiných osob, vyhraněné sobectví, zjevnou neúctu a přezíravost k jiným osobám. Zavrženíhodnost tedy vyjadřuje ostrý morální odsudek.[13] Má tedy jít o úmyslné a mimořádně zlé jednání poškozeného, které zasahuje výrazně do pachatelovy fyzické nebo psychické sféry, mající často ponižující nebo zraňující charakter (útoky proti lidské integritě, týrání, domácí násilí, útisk nebo šikana, sousedský teror nebo šíření pomluv, nikoliv oby-

[10] Hořák, J.: Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. Bulletin advokacie. 10/2009, s. 62–64.

[11] Op. cit. v pozn. 6, s. 17, 18.

[12] Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 481.

[13] Usnesení NS ČR ze dne 24. 1. 2012, sp. zn. 7 Tdo 18/2012.

čejné verbální narážky, spílání, dehonestace aj.). Velmi opatrně je třeba postupovat tam, kde zavrženíhodné jednání je zaměřeno vůči věcem a majetku, postih přichází v úvahu pouze tam, kde existuje existenční ohrožení pachatele, ožebračení, ztráta domova, zdemolování bytu pachatele, utýrání jeho zvířete, zničení mimořádného cenného díla, které má pro pachatele zásadní význam apod.

Je třeba reklamovat využití tohoto ustanovení v praxi např. pro případy, kdy nejsou splněny podmínky navozující stav nutné obrany nebo jiných okolností vylučujících protiprávnost nebo pro případy, kdy pachatel svým jednáním překročí jejich meze, a to jak intenzívně, tak i extenzívně. Naproti tomu takové jednání nemusí být ani trestným činem, např. z hlediska malé závažnosti (přestupky, činy jinak trestné apod.).

S aplikací této skutkové podstaty budou nepochybně spojeny i závažné důkazní problémy. Znaky skutkové podstaty jsou v daném případě i okolnosti čistě subjektivního charakteru, které v praxi nelze přímo dokázat, a pokud vůbec ano, tak vyvozováním z jiných okolností objektivního charakteru. K uplatnění této skutkové podstaty je totiž třeba dokázat takové okolnosti, jakými jsou existence silného rozrušení, jednotlivé druhy tam uvedených afektů, příčinnou souvislost mezi nimi apod. Lze předpokládat, že některé z těchto okolností nebude možno spolehlivě prokázat v případech, kdy se dokazuje např. až ve značném časovém odstupu od okamžiku spáchání a výpovědi svědků si budou odporovat. Hlavním důkazním prostředkem zde patrně bude znalecký posudek z oboru psychologie a psychiatrie, ani ten však nemusí tyto okolnosti po čase prokázat. K tomu navíc přistupuje procesní fakt, že existenci uvedených afektů musí prokazovat státní zástupce, naproti tomu obviněný či obžalovaný může zpochybnit důkazy již jen tím, že prohlásí, že v takovém afektu nejednal, že jednal v jiném, který mu svědčí, že stupeň rozrušení byl dostatečně silný apod. I tato tvrzení by měl státní zástupce spolehlivě vyvrátit, jinak hrozí podle zásady in dubio pro reo zproštění či privilegování pachatele. I to by patrně mohl být jeden z argumentů proti zařazení či aplikaci dané úpravy.

4. K problematice a vývoji úpravy eutanazie

Eutanazií se rozumí jednání, jehož vlastním cílem je zkrácení života a rozhodujícím důvodem je soucit s trpícím. S ohledem na způsob a míru účasti jiné osoby lze rozlišovat eutanazii aktivní (např. podáním jedu), nebo pasivní (přerušení léčby nebo její odepření). Dále lze rozlišovat eutanazii voluntární – na žádost

či přání nemocného –, nonvoluntární – nevyžádanou, když pachatel již nemůže o eutanazii požádat, ale lze předpokládat, že by s ní souhlasil –, a involuntární – nevyžádanou a nechtěnou. Za zvláštní formu eutanazie je někdy považována tzv. asistovaná sebevražda, kdy poslední rozhodnutí či činnost vykoná poškozená osoba (sama si např. aplikuje lékařem připravenou injekci).[14]

Kolem řešení této otázky se rozvinula i v českém trestním právu bohatá diskuse, když se začaly objevovat názory na sníženou trestnost eutanazie. Již tzv. profesorská osnova trestního zákoníku z roku 1926 v ustanovení § 271 předpokládala, že usmrtí-li viník úmyslně jiného ze soucitu, aby uspíšil jeho neodvratnou, nedalekou smrt a tím jej vysvobodil z krutých bolestí způsobených nezhojitelnou nemocí nebo z jiných tělesných muk, proti nimž není pomoci, může soud trest mimořádně zmírnit nebo od něj upustit.

Velmi častou námitkou právního charakteru proti takové normě byla především nejistota diagnózy, nicméně tyto situace by bylo možno řešit pomocí nauky o omylu. Jiná situace ovšem nastává, jestliže dojde ke zneužití úpravy např. z osobních důvodů, dědictví, vysokých nákladů léčby atd. Zde lze namítnout, že takové zneužití se může přihodit i u jiných důvodů snižujících nebo vylučujících trestnost, např. u nutné obrany nebo krajní nouze.

Lze vyslovit i názor, že by bylo vhodné podmínit podobnou úpravu např. tím, aby osoba způsobující smrt byla osobou blízkou, čímž by se ovšem vyloučil odborný personál. Další návrh prosazoval, aby byla za účelem přesné a spolehlivé diagnózy sestavena komise odborníků, která by o vhodnosti eutanazie rozhodla. V tomto ohledu se však nabízely výrazné pochybnosti z hlediska případné individuální trestní odpovědnosti členů takové komise. Snad také proto až do účinnosti nového trestního zákoníku nebyla zavedena ani beztrestnost, ani privilegovaná skutková podstata usmrcení na žádost, ale zůstalo toliko při potrestání určitých forem účastenství na sebevraždě.[15]

Privilegovanou skutkovou podstatu usmrcení na žádost obsahovala také osnova trestního zákoníku z roku 2004–2006, když ust. § 215 znělo: *„Kdo ze soucitu usmrtí nevyléčitelně nemocnou osobu, která trpí somatickou nemocí, na její vážně míněnou a naléhavou žádost, bude potrestán odnětím svobody až na šest let.“*

Vážně míněnou a naléhavou žádostí se rozuměl svobodný a určitý projev vůle osoby starší osmnácti let, která nebyla zbavena ani omezena ve způsobilos-

[14] Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 15.

[15] Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva. II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, s. 162, 163.

ti k právním úkonům a není stižena duševní chorobou, jednoznačně a důrazně směřující k jejímu vlastnímu usmrcení. V důvodové zprávě se uvádělo, že se zařazení navrhuje podle zahraničních úprav, avšak v podstatně užší podobě. Řešila se tak jen eutanazie voluntární, vyžádaná dotčenou osobou, bez ohledu na to, zda by se jednalo o eutanazii aktivní či pasivní.[16] Tento návrh následně nebyl přijat zejména z politických důvodů, když proti přijetí se kategoricky postavila tehdy koaliční křesťanskodemokratická strana lidová, KDU-ČSL.

Skutečná eutanazie je tedy nadále v České republice považována za vraždu, nicméně rezidua navrhované úpravy se posléze prosadila, i když v poněkud zastřené formě, do konstrukce a znění skutkové podstaty nového trestného činu zabití podle § 141. Podle okolností lze využít tuto privilegovanou skutkovou podstatu i tam, kde pachatel jedná v silném rozrušení z omluvitelného hnutí mysli, za něž by bylo možno považovat i soucit s osobou poškozeného. Pokud by tato podmínka nebyla splněna, lze uvažovat o snížení trestu za vraždu podle § 140 pod spodní hranici trestní sazby ve smyslu § 58 trestního zákoníku, i když situaci v tomto směru by komplikovalo, patrně nechtěně, nové ustanovení § 140 odst. 2, které požaduje po pachateli rozmysl či předchozí uvážení.

5. Vývoj trestání trestného činu vraždy po roce 1989

Vražda vždy patřila mezi nejzávažnější trestné činy tzv. obecné kriminality, z čehož vyplývá i skutečnost, že za ni byly nejčastěji ukládány velmi vysoké tresty včetně tzv. trestů výjimečných, tzn. dlouhodobé tresty odnětí svobody, odnětí svobody na doživotí a trest smrti. V dalším popisu trestání vražd se proto zaměříme právě na tyto nejzávažnější tresty, které byly s trestnými činy vražd nerozlučně spojeny.

Změna politického režimu v roce 1990 vedla i ke změnám v trestním zákoníku, týkajícím se i ukládání trestů za vraždu jako za nejzávažnější obecně kriminální delikt. Novelou trestního zákona 175/1990 Sb. došlo k vyjmutí trestu smrti ze seznamu trestů, jejichž uložení je trestním zákonem dovoleno, což bylo dále zakotveno i ústavně Listinou základních práv a svobod. Současně novela znovu zavedla i trest odnětí svobody na doživotí jako jednu z forem výjimečného trestu. Ten mohl být původně uložen pouze za trestné činy představující úmyslné kvalifikované usmrcení alespoň jedné osoby, v první řadě vraždy, ale také vlasti-

[16] Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004–2006. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 149, 150.

zrady, teroru, teroristického útoku, obecného ohrožení nebo genocidia. V roce 2006 byl tento výčet ještě rozšířen o další trestné činy.[17]

Trestní zákon z roku 1961 byl s účinností od 1. 1. 2010 nahrazen novým trestním kodexem, trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb., který přinesl změny i z hlediska trestání vražd a ukládání trestů za ně. Nově byla stanovena sazba za tzv. vraždu prostou podle § 140 odst. 1, která nyní činí 10 až 18 let, za kvalifikovanou vraždu podle § 140 odst. 2 bude pachatel potrestán trestem odnětí svobody na 12 až 20 let, podle § 140 odst. 3 pak činí sazba trestu odnětí svobody na 15 až 20 let nebo může být uložen výjimečný trest. Ten je upraven v § 54 a rozumí se jím jednak trest odnětí svobody na 20 až 30 let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. I nadále tedy spočívá v dlouhodobém odnětí svobody, nicméně nový zákoník významně posunul spodní hranici trvání odnětí svobody u výjimečného trestu místo nad 15 nad 20 let, stejně tak horní hranice byla posunuta a činí nyní 30 let. Takový trest za vraždu je však možno splnit jen za splnění taxativních podmínek § 54, tedy trestný čin vraždy je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu spáchání činu nebo ke zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo ke zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku, a uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody od 20 do 30 let.

I podle nové úpravy je stanoven obligatorní způsob výkonu výjimečného trestu tak, že pachatel je vždy zařazen do nejpřísnějšího druhého typu věznice se zvýšenou ostrahou. V době přípravy tohoto článku bylo ve výkonu doživotního trestu celkem 48 odsouzených, což představuje v průměru uložení cca 2 takových trestů ročně. V praxi se tyto tresty ukládají prakticky jen za spáchání kvalifikované vraždy podle § 140 odst. 2, 3, případně podle kvalifikovaného trestného činu obecného ohrožení podle § 272 odst. 4 trestního zákoníku.

Delikt zabití podle § 141 je privilegovaný a tím i méně trestný. Sankce podle základní skutkové podstaty činí 3 až 10 let, spodní hranice sazby byla stanovena patrně s ohledem na § 58 trestního zákoníku, podle něhož je možno při ukládání trestu za tento trestný čin uložit trest pod spodní hranici trestní sazby prakticky bez omezení. Některými autory je toto rozpětí vzhledem k totožnému objektu trestného činu považováno za příliš široké, na druhé straně je možno poukázat na německou právní úpravu, kdy za mírnější případy zabití hrozí sankce pouhého jednoho roku odnětí svobody.[18]

[17] Navrátilová, J.: Výjimečný trest. Praha: Leges, 2010.
[18] Viz např. Hořák, J. op. cit., s. 66.

Literatura:

1. Hořák, J.: Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. UK Praha, Právnická fakulta. Praha: 2011.
2. Chmel, L.: Nejslavnější popravy. 1. vydání. Praha: Petrklíč, 2004.
3. Navrátilová, J.: Výjimečný trest. Praha: Leges, 2010.
4. Plachý, J., Pejčoch, I.: Masarykovy oprátky. Problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918–1939. 1. vydání. Cheb: 2012.
5. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva. II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009.
6. Šámal, P. a kol: Trestní právo hmotné II. Zvláštní část (§ 140 až 421). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
7. Statistické přehledy kriminality MV ČR, www.mvcr/clanek/statistiky-kriminality.aspx.
8. Vlasáková, B.: Trestný čin vraždy podle § 140 TZ, trestněprávní a kriminologické aspekty. Diplomová práce. Praha: 2011.
9. Musil, J.: Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. Trestní právo, 2004, č. 10.
10. Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
11. Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku.
12. Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Edice učebnice. Bratislava: 2006.
13. Chmelík, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. Praha: Linde, 2010.
14. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva. II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009.
15. Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004–2006. Praha: C. H. Beck, 2006.
16. Zapletal, J.: K trestu smrti jako sankci za vraždu. Praha: ÚSP AV ČR, 1990.

DOPRAVNÍ NEHODY V JUDIKATUŘE ČESKÝCH SOUDŮ[1]

ROAD TRAFFIC ACCIDENTS IN THE CASE LAW OF CZECH COURTS

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.

Katedra trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity/
Department of Criminal Law, Faculty of Law, Masaryk University

Abstrakt: Tento příspěvek se zaměřuje na téma aktuální judikatury českých soudů k otázce příčinné souvislosti u trestných činů v dopravě. Ve své první části představuje několik nezbytných teoretických východisek k příčinné souvislosti podle českého trestního práva založené na teorii podmínky s několika korektivy, následně přechází k představení zásadního rozhodnutí velkého senátu českého Nejvyššího soudu, které se převážně týká problematiky uplatnitelnosti teorie gradace v případech, v nichž k dopravní nehodě vedlo dle teorie podmínky protiprávní jednání obou jejích účastníků. Následně je provedena analýza přenositelnosti závěrů tohoto rozhodnutí do širšího kontextu.

Abstract: This paper focuses on the topic of Czech courts' recent case law on causation in traffic accidents-related crimes. In its first part, it presents a few necessary theoretical foundations of causation in the Czech criminal law, based on a *but for* doctrine with several correctives, then it proceeds to an introduction of a landmark decision of the grand senate of the criminal college of the Czech Supreme court which deals mainly with the issue of applicability of the theory of gradation in cases where illegal acting of both participants of the accident was a *but for* condition to it. An analysis of this decision is conducted subsequently and after that the paper continues to an analysis of transferability of the findings of the said decision into a broader context.

Klíčová slova: příčinná souvislost, zavinění, dopravní nehody, újma na zdraví, smrt.

Key words: causal nexus, culpability, traffic accidents, injury, death.

[1] Tento příspěvek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu Masarykovy univerzity MUNI/A/1143/2017 „Recentní překážky efektivního naplňování cílů trestního řízení".

Úvod

Trestné činy v dopravě představují zvláštní skupinu trestných činů. Byť sám jejich pojem je označením kriminologickým a trestné činy, které pod něj typicky spadají, náleží různým hlavám zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TrZ"), ochrana života a zdraví je jejich nejdůležitější rolí, a to jednak proto, že spousta patří přímo do hlavy I. zvláštní části TrZ, jednak proto, že i tam, kde chrání vícero objektů (např. trestný čin obecného ohrožení dle § 272 TrZ), je nejvýznamnějším z nich právě ochrana života a zdraví, případně kde tento objekt nelze bezprostředně dovodit (např. trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky dle § 274 TrZ), jej lze tušit zprostředkovaně alespoň někde v pozadí.

Trestné činy v dopravě vykazují řadu specifik z pohledu kriminologického (např. je zde vysoký výskyt prvopachatelů, osob jinak z hlediska sociální patologie nerizikových,[2] typicky se při jejich postihu užívá trestněprávních alternativ,[3] jejich vznik je příznačně polyetiologický, neboť k němu vede souhra tří různorodých prvků – člověka, vozidla a objektivních podmínek provozu[4] atd.), trestně politického (např. odpor veřejnosti k důslednějšímu vynucování dodržování pravidel silničního provozu, který vede k politické citlivosti na případné zpřísnění represe[5]), kriminalistického (potřeba rychlého a úplného prvotního ohledání místa činu vzhledem k tomu, že další provoz dopravy může vést ke zničení stop,[6] obtížnost vyšetřovacích situací, když dojde ke změnám na místě činu např. v důsledku pozdního ohlášení či provedení záchranných prací, vyžádavších si odsunutí vozidel,[7] použití tzv. metody zpětného odvíjení nehodového děje, ne-

[2] KUCHTA, Josef. In: VÁLKOVÁ, Helena; KUCHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 547.

[3] ŘÍHA, Jiří. In: GŘIVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav; ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 379.

[4] KARABEC, Zdeněk. In: NEZKUSIL, Jiří a kol. *Československá kriminologie*. Praha: Panorama, 1978, s. 222.

[5] NEWBURN, Tim. *Criminology.* 3. vydání. New York: Routledge, 2017, s. 505.

[6] JABLOKOV, N. P.; ZÁBRANA, Radko. In: PJEŠČAK, Ján a kol. *Kriminalistika.* Praha: Naše vojsko, 1966, s. 410.

[7] STRAUS, Jiří. In: KONRÁD, Zdeněk; PORADA, Viktor; STRAUS, Jiří a SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 309 a násl.

ní-li k dispozici informace o přesné výchozí pozici vozidel[8] atd.), jakož i trestněprávního (např. typicky jde o trestné činy s nedbalostním zaviněním,[9] vyžaduje se příčinná souvislost nejen mezi porušením pravidel provozu na pozemních komunikacích, ale i mezi porušením těchto pravidel a jejich účelem[10]).

Právě trestněprávním zvláštnostem trestných činů v dopravě se chce věnovat tento příspěvek, neboť v posledních letech přinesla česká rozhodovací praxe několik rozhodnutí, která mají na posuzování trestných činů v dopravě a na trestní řízení o nich obecnější dopad. Pro omezenost prostoru, jenž nabízí odborný literární útvar konferenčního příspěvku, bylo pochopitelně nutno se omezit jen na některé z nich.

Vybral jsem proto jen ty, které se dotýkají problematiky příčinné souvislosti v případě polyetiologických následků u dopravních nehod způsobených protiprávním jednáním více osob. Stěžejní zde bude usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu pod sp. zn. 15 Tdo 944/2015 a judikatura na něj navazující, neboť toto usnesení přineslo v této otázce poměrně zajímavé závěry. Cílem tohoto příspěvku je tedy analyzovat význam recentní judikatury na posuzování příčinné souvislosti u dopravních nehod, na nichž se kauzálně nepodílela svým protiprávním jednáním jen jedna osoba.

1. Obecná východiska

Prakticky každá dopravní nehoda je výsledkem působení vícero kauzálních dějů, které mohou probíhat i zcela nezávisle na sobě. Jestliže jsou některé z těchto dějů objektivního charakteru (typicky povětrnostní podmínky, stav vozovky, viditelnost), je otázkou, zda je možno je pachateli přičítat, možno vyřešit prostřednictvím posuzování subjektivní stránky, případně jednání pachatele [např. zda po vjetí na olejovou skvrnu na vozovce, kterou ve tmě nemohl vidět, měl vůbec možnost řízení zvládnout a zda před vjetím na ni byla jeho jízda přiměřená, zejména zda dostatečně přizpůsobil svou jízdu stavebnímu a dopravně technic-

[8] JAMES, Stuart H.; NORDBY, Jon J.; BELL, Suzanne a kol. *Forensic Science. An Introduction to Scientific and Investigative Techniques*. 4. vydání. Boca Raton: CRC Press, 2014, s. 484.

[9] BOHUSLAV, Lukáš. In: VETEŠNÍK, Pavel; JEMELKA, Luboš; POTĚŠIL, Lukáš a kol. *Dopravní právo.* Praha: C. H. Beck, 2016, s. 627.

[10] POLCAR, Miroslav. Princip omezené důvěry v dopravě na pozemních komunikacích. In: *Trestní právo*. 2015, č. 4. Citováno dle: ASPI [právní informační systém]. © Wolter Kluwer, 2018, s. 14.

kému stavu pozemní komunikace, povětrnostním podmínkám, situaci v provozu, svým schopnostem a stavu, jak po něm žádá ustanovení § 4 písm. a) zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů – dále jen „ZoPr"].

Již tyto situace jsou z hlediska dokazování poměrně nesnadné. Všechny okolnosti, které mohou být významné pro posouzení průběhu dopravní nehody a relevantních faktorů určujících jej, jakož i tzv. přednehodový děj, musí být náležitě zjištěny, zejména při vyšetřovacím pokusu je třeba vzít do úvahy i takové faktory, které byly časově vázány na okamžik, kdy k nehodě došlo (např. jaká byla viditelnost, zda byla vozovka kluzká atd.). V nedávné době tak až Ústavní soud České republiky (dále jen „ÚS") musel rozhodnout, že obecné soudy nesmí za základ pro své skutkové závěry vzít znalecký posudek, který zkoumal průběh dopravní nehody bez přihlédnutí k faktorům ovlivňujícím viditelnost v době, po níž dopravní nehoda probíhala.[11]

Mnohem obtížnější je však právní posouzení v případech polyetiologických dopravních nehod, na jejichž výsledku spolupůsobily kauzální děje vyvolané či kontrolované více subjekty. Typicky půjde o případy, v nichž se určitým způsobem na vzniku následku podílel i poškozený. Česká rozhodovací praxe, a v podstatném rozsahu i doktrína, vychází z teorie podmínky (teorie ekvivalence),[12] modifikované zejména teorií přerušení příčinné souvislosti,[13] umělé izolace jevů[14] a gradace.[15]

Tím přebírají v podstatě závěry doktríny německé, která rovněž uznává dominanci teorie podmínky (Äquivalenztheorie) s určitými modifikacemi.[16] V zá-

[11] Nález ÚS ze dne 12. 6. 2018, sp. zn. I. ÚS 3765/17.

[12] ŠÁMAL, Pavel. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 139; KRATOCHVÍL, Vladimír. In: KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 262; v zásadě i SOLNAŘ, Vladimír; CÍSAŘOVÁ, Dagmar; FENYK, Jaroslav. *Systém českého trestního práva*. II. díl. Praha: Novatrix, 2009, s. 205.

[13] Např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 5. 1993, sp. zn. 5 To 21/93 (Rt 41/1993).

[14] Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1204/2017; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2016, sp. zn. 6 Tdo 681/2016, bod 24.; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2017, sp. zn. 6 Tdo 110/2017, bod 35. či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 11. 2016, sp. zn. 8 Tdo 1187/2016 aj.

[15] Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2016, sp. zn. 6 Tdo 903/2016 (Rt 32/2017).

[16] Např. KREY, Volker; ESSER, Robert; RÖHLING, Nadja. *Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil.* 4. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 2011, s. 122; BOCK, Dennis. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Berlín: Springer Verlag, 2018, s. 122 a násl.; GROPP, Walter. *Strafrecht Allge-*

sadě je tak příčinná souvislost mezi jednáním a následkem dovozena tehdy, jestliže by bez jednání následek nenastal vůbec, nebo by nastal jinak či jindy, kteréžto východisko je následně korigováno jednak na příčiny bezprostředně relevantní z hlediska trestního práva (význam tak nebude např. mít, že pachatel se před dopravní nehodou, kterou zavinil, doma pohádal se svou manželkou, v důsledku čehož se zdržel a byl nucen místo městské hromadné dopravy využít automobil), jednak na příčiny dostatečně významné (nebude tak relevantní, že např. pachateli dopravní nehody výhled ve zcela nepatrné části zakrývala větev, kterou měla silniční správa již dávno předtím uříznout, jestliže je zřejmé, že tato skutečnost se mohla na následku činu podílet jen zcela zanedbatelně), a konečně vyloučením okolností, které nastoupily nezávisle na pachateli a působily jako samostatné dostatečně významné příčiny (např. poškozený, který od nehody odjíždí v sanitce s dobrou vyhlídkou na plné uzdravení zemře v důsledku další dopravní nehody, které se tentokrát dopustí řidič sanitky).

Korekce teorie podmínky jsou v české rozhodovací praxi vykládány spíše restriktivně. Zejména u trestných činů v dopravě tak platí, že příčinná souvislost je dána zásadně mezi každým protiprávním jednáním všem účastníků nehody, a tedy při odpovídajícím zavinění za ni mohou být trestně odpovědní všichni, bez jejichž protiprávního jednání by následek nenastal. Přesto je vcelku běžné, že v praxi dochází ke stíhání a eventuálně i k odsouzení jen jednoho řidiče, zpravidla toho, kterého policejní orgán při prvotním zorientování se na místě činu považuje za hlavního viníka. Tento přístup není ničím novým a byl kritizován již v hodnoceních rozhodovací praxe Nejvyššího soudu za minulého režimu.[17]

2. Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu 15 Tdo 922/2015 (Rt 32/2016)

Takto přísný přístup vůči „hlavnímu" viníkovi dopravní nehody přitvrdilo ještě přijetí TrZ s jeho přechodem k formálnímu pojetí trestného činu.[18] Byť poněkud nešťastné vložení § 12 odst. 2 TrZ „na poslední chvíli" formální koncepci poněkud nabouralo, a to poměrně nedůsledně (nebylo zřejmé, má-li tím zákonodár-

meiner Teil. 4. vydání. Berlín: Springer Verlag, 2015, s. 135; FREUND, Georg. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 2. vydání. Berlín: Springer Verlag, 2009, s. 57.

[17] Např. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 6. 1975, sp. zn. Tpjf 20/75 (Rt 38/1975), bod I.1.

[18] Srov. ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. In: *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10, s. 23.

ce na mysli návrat k pojetí předcházejícího kodexu, nebo co tím vlastně myslí, zejména když návrh byl svou celkovou koncepcí, dlouhodobě zastávanou a prosazovanou tvůrci svého textu, založen na ryze formálním pojetí), rozhodovací praxe se nakonec v zásadě přiklonila k formálnímu pojetí, resp. přinejmenším je explicitně formulovala.[19]

V důsledku tohoto totiž odpadla, alespoň tak se to v dané době zdálo, i možnost v těchto případech nedovodit naplnění kvalifikované skutkové podstaty „hlavním" viníkem nehody pro to, že stupeň společenské nebezpečnosti jeho činu neodpovídá ani dolní hranici zvýšené trestní sazby, což předchozí právní úprava umožňovala.[20]

Změnou právní úpravy nedošlo k signifikantním změnám v typologii běžně se vyskytujících dopravních nehod. I po přijetí TrZ proto pochopitelně docházelo k situacím, v nichž se na konečném následku podílel kromě hlavního viníka nehody (resp. jednoduše kromě osoby, která pro ni byla nakonec stíhána) svým protiprávním jednáním i jiný účastník dopravní nehody (resp. jednoduše osoba, která následně byla v trestním řízení považována za poškozeného). Typicky vyvstával problém tehdy, jestliže oba tito účastníci porušili důležitou povinnost vyplývající jim z pravidel provozu na pozemních komunikacích (klasický případ spočívá ve srážce vozidla přijíždějícího po vedlejší silnici, které nedalo přednost vozidlu přijíždějícímu po hlavní silnici, přičemž vozidlo na hlavní silnici se ke křižovatce blížilo rychlostí výrazněji přesahující rychlostní limit).

Závěr, že i v těchto případech má být hlavní viník, tedy řidič vozidla přijíždějícího po vedlejší silnici, trestně odpovědný i za kvalifikovanou skutkovou podstatu (typicky dle § 147 odst. 2 TrZ či dle § 143 odst. 2 TrZ), ačkoliv se porušení důležité povinnosti dopustil i druhý účastník dopravní nehody, nebyl přijímán všemi senáty Nejvyššího soudu jako správný a byly hledány cesty, jak dosáhnout zmírnění takto přísné kvalifikace. To vyústilo až v judikaturní rozpor,[21] jenž byl postoupen k rozřešení velkému senátu trestního kolegia.

Ten se v usnesení ze dne 17. 2. 2016, sp. zn. 15 Tdo 944/2015 (Rt 32/2016), přiklonil k závěru, že naplnění kvalifikované skutkové podstaty nelze v podob-

[19] Srov. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (Rt 26/2013).

[20] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 1975, sp. zn. 4 To 22/75 (Rt 34/1976).

[21] Závěr, že není možné v takovém případě učinit hlavního viníka nehody odpovědným jen za základní skutkovou podstatu, byl prezentován usnesením Nejvyššího soudu ze dne 11. 9. 2012, sp. zn. 4 Tdo 947/2012; závěr, že to možné je, usnesením Nejvyššího soudu ze dne 8. 7. 2015, sp. zn. 6 Tdo 587/2015.

ných situacích dovozovat automaticky a že je možno v některých případech od ní upustit a hlavního viníka nehody uznat vinným pouze ze základní skutkové podstaty. Pozoruhodná byla však argumentace, o níž velký senát tento svůj sjednocující závěr opřel. Jelikož zjevně převládla motivace zachovat Nejvyšším soudem prosazované formální pojetí trestného činu, dospěl velký senát k řešení právě prostřednictvím nauky o příčinné souvislosti. Uzavřel totiž, že i mezi jednotlivými znaky kvalifikované skutkové podstaty a jednáním pachatele musí být příčinná souvislost tak, jak je běžně vykládána, tedy vycházející z teorie podmínky, ale se všemi korektivy se na ni uplatňující.

Pokud se tak na skutku, v němž je spatřován trestný čin, jehož kvalifikovaná skutková podstata obsahuje znak porušení důležité povinnosti, podílí kauzálně oba účastníci (pro jednoduchost nebudeme zvažovat dopravní nehody hromadné) porušením své důležité povinnosti, je možno u toho z nich, jehož trestní odpovědnost je posuzována, dovodit trestní odpovědnost jen za naplnění základní skutkové podstaty, neboť teorie gradace zde příčinnou souvislost mezi jeho jednáním a naplněním tohoto znaku vylučuje.

Tento závěr Nejvyšší soud velmi podrobně a pečlivě vyložil v odůvodnění výše uvedeného usnesení. Podstatou této argumentace v zásadě je, že v těchto případech porušení důležité povinnosti není v příčinné souvislosti se způsobeným následkem, respektive pro lepší pochopení lze toto východisko parafrázovat tak, že v této příčinné souvislosti není *důležitost* porušení povinnosti pachatele. S tímto závěrem v obecné rovině lze souhlasit, ačkoliv vyvolává hned vzápětí řadu otázek. Porušení důležité povinnosti má totiž vždy svou konkrétní podobu (nedání přednosti, nerespektování zákazu vjezdu, nedodržení bezpečné vzdálenosti atd.). Nelze tedy říci, že by jednání pachatele ve své konkrétní podobě v příčinné souvislosti s následkem nebylo (kdyby byl dal přednost, ke srážce by přece nedošlo), kauzálně tedy k nehodě vedlo *de facto* něco, co bývá *de iure* kvalifikováno jako porušení důležité povinnosti. Nejvyšší soud tedy v podstatě přistoupil k věci ze zcela opačné strany a dovodil absenci příčinné souvislosti mezi způsobením následku a právní kvalifikací konkrétního jednání pachatele jako porušení důležité povinnosti. V tom, že porušení povinnosti pachatelem vedlo k následku, tedy nehrálo roli, že tato povinnost se obecně (respektive pravidelně) považuje za důležitou.

Nejvyšší soud totiž vyšel již ze starších názorů rozhodovací praxe, že důležitost povinnosti není obecnou vlastností nějaké povinnosti v normativním slova smyslu, ale že je třeba ji zvažovat vzhledem ke konkrétním podmínkám situace,

v níž byla porušena[22] (jinak bude např. překročení maximální povolené rychlosti o 30 km/h mimo obec posuzováno tehdy, jestliže půjde o rovný a přehledný úsek se širokou vozovkou v dobrém stavu a viditelností na kilometry daleko bez křižovatek, jinak půjde-li o křivolakou cestu plnou výmolů překonávající opakovaně převýšení s četnými křižovatkami s vedlejšími komunikacemi atd.).

3. Všeobecná analýza dopadů předmětného usnesení velkého senátu

Na tomto řešení je poměrně originální zvažování interakce porušení povinností obou účastníků dopravní nehody z hlediska kauzality. Principiálně je totiž založeno na předpokladu, že ne vždy při souběhu porušení povinností obou účastníků dopravní nehody, které jinak zpravidla bývá považováno za porušení důležité povinnosti, bude možno takto teorii gradace aplikovat. Pokud by konkrétní podmínky dané nehody byly takové konstelace, že porušení důležité povinnosti hlavním viníkem by bylo dáno bez ohledu na jednání druhého účastníka dopravní nehody (např. pachatel nerespektuje v noci značku „stůj, dej přednost v jízdě", umístěnou před špatně osvětlenou křižovatkou v zatáčce, do níž není vidět, a zde se srazí s vozidlem přijíždějícím po hlavní silnici, které nesvítí), vždy mu bude přičtena i kvalifikovaná skutková podstata.

Jestliže však vzhledem k podmínkám konkrétní dopravní situace bude protiprávní jednání obou účastníků dopravní nehody podmínkou nutnou pro vznik dopravní nehody až ve svém součtu (půjde o tzv. kumulativní kauzalitu[23]) či by k ní stačilo jednání kteréhokoliv z nich samostatně (půjde o tzv. alternativní kauzalitu[24]), je možno zvažovat vyloučení kauzality mezi důležitostí porušené povinnosti jedním z nich a následkem v podobě dopravní nehody. Pokud podle

[22] Usnesení sp. zn. 15 Tdo 944/2015, bod 40. a 41.

[23] Tj. stačilo by, aby alespoň jeden z účastníků dopravní nehody své povinnosti vyplývající ze ZoPr neporušil, a k následku by nedošlo, protože ten byl vyvolán až jejich souhrou (srov. např. BOCK, op. cit., s. 129). Tedy kdyby řidič jedoucí po hlavní silnici dodržel nejvyšší povolenou rychlost, řidič jedoucí po vedlejší silnici by ještě stihl křižovatkou bezpečně projet; zatímco kdyby řidič jedoucí po vedlejší silnici dal přednost v jízdě, bylo by lhostejné, že řidič jedoucí po hlavní silnici by bezpečně projel křižovatkou, i když jel vyšší než povolenou rychlostí.

[24] Tj. případu, v němž by jednání každého z účastníků dopravní nehody k naplnění následku postačovalo samo o sobě (srov. např. BOCK, op. cit., s. 130). Tedy i kdyby řidič jedoucí po hlavní silnici jel přiměřenou rychlostí, stejně by nestihl na vjezd řidiče z vedlejší komunikace do křižovatky zareagovat včas; a naopak i kdyby řidič přijíždějící po vedlejší

konkrétních okolností dané kauzy bude možno takto teorii gradace aplikovat, bude to znamenat, že kauzálně vedlo k dopravní nehodě jen porušení této povinnosti coby povinnosti „prosté", byť je běžně v jiných případech považována za povinnost důležitou.

Navazující judikatura pak dovodila, že teorie gradace však i tady může být zvažována jen ve vztahu k protiprávnímu jednání poškozeného, nikoliv třetí osoby (tedy např. pokud řidič vozidla jedoucího po hlavní silnici jede nepřiměřeně rychle, ale v důsledku nedání přednosti hlavním viníkem nehody je způsobena těžká újma na zdraví jeho spolujezdci, teorie gradace se hlavní viník dovolávat nemůže).[25]

Z toho tedy vyplývá logický závěr, že Nejvyšší soud vytvořil vlastně dvě různé kategorie možných výsledků kvalifikace, k nimž je možno na základě konkrétních okolností dané dopravní nehody a toho, co k ní vedlo, dospět. V jedné z nich charakter porušení povinnosti pachatele v konkrétním případě absolutně vylučuje uplatnění teorie gradace ve vztahu k alespoň typově obdobně závažnému porušení povinnosti druhého účastníka dopravní nehody, ve druhé je třeba k ní přihlédnout. Jelikož jsou ovšem obě tyto kategorie svou podstatou situačně determinované, nebude mezi nimi tak ostrá cézura, jak by se na první pohled mohlo zdát. Bude totiž třeba zvažovat, které situační determinanty kauzálně vyvolává druhý účastník dopravní nehody a které jsou na něm zcela nezávislé, což předurčuje i rozsah okolností, k nimž je obecně z kauzálního hlediska třeba přihlédnout.

Např. v již zmíněném příkladu s křižovatkou v nepřehledném úseku se nabízí otázka, zda připustit kauzální význam skutečnosti, že druhý účastník dopravní nehody neměl rozsvícená světla. Je pravdou, že hlavní viník do křižovatky při příjezdu k ní neviděl, a tedy by se mohlo zdát, že tato okolnost pro něj vůbec není relevantní. Na druhou stranu je třeba připustit, že v nočních hodinách světlo ze světlometů automobilů obecně vzato může být viditelné již s určitým předstihem, než je vidět samo vozidlo, které je vysílá. Je tedy otázkou, zda by zde porušení značky „stůj, dej přednost v jízdě" bylo okolností, která již sama o sobě znemožňuje vyloučení porušení důležité povinnosti hlavního viníka bez ohledu na to, jak k nehodě kauzálně přispěl druhý účastník, nebo zda by např. muselo být zvažováno, zda by hlavní viník mohl reagovat jinak, kdyby druhý účastník

komunikaci dal přednost, stejně by se s řidičem jedoucím po hlavní silnici srazil, protože ho kvůli jeho vysoké rychlosti v daných výhledových poměrech nemohl vidět včas.

[25] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2016, sp. zn. 6 Tdo 903/2016 (Rt 32/2017).

měl zapnutá světla, tedy zda by v takovém případě hlavní viník měl možnost spatřit hrozící nebezpečí včas, a ještě včas před křižovatkou zastavit.

V závislosti na tom, pro které řešení se rozhodneme, se dobereme i poměrně odlišných výsledků. Pokud budeme považovat porušení povinnosti hlavním viníkem za rozhodující a za daných podmínek absolutně vylučující korekci teorie gradace, bude pachateli přitěžovat, že nerespektoval dopravní značku upravující přednost ještě ke všemu na místě, které není dobře osvětleno (riziko vyvolání poruchového následku se tím zvýšilo). Pokud si osvojíme opačný závěr, pak tato okolnost naopak bude svědčit ve prospěch pachatele (čím méně osvětlené místo, tím lépe jsou vidět i třebas jen odrazy či lomy světla ze světlometů projíždějícího vozu) a bude spíše svědčit pro závěr o tom, že povinnost, již porušil druhý účastník dopravní nehody, byla za daných podmínek konkrétní situace povinností důležitou (čím horší veřejné osvětlení, tím důležitější je, aby vozidlo při provozu na pozemních komunikacích řádně svítilo).

Tento závěr může vyznívat poměrně nelogicky, nicméně vzhledem k tomu, že posuzování důležitosti povinnosti bude tak jako tak vycházet z analýzy konkrétních kontur dopravní nehody, bude závěr o tom, která z těchto dvou kategorií se uplatní, splývat s výsledkem této analýzy. Na postavení pachatele se tak nic měnit nebude (všechny relevantní okolnosti budou zváženy tak jako tak), problém je spíše v zobecnění těch okolností, které mají být posuzovány.

4. Přenositelnost nosného závěru na jiné znaky skutkové podstaty

Další velmi zajímavá otázka, kterou předmětné usnesení velkého senátu otevřelo, se týká užití teorie gradace za obdobných podmínek (tj. při souběhu porušení důležité povinnosti oběma účastníky nehody) ve vztahu k jiným znakům kvalifikovaných skutkových podstat či dokonce ve vztahu k základním skutkovým podstatám. Jde tedy o to, zda jsou závěry koncepce představované předmětným usnesením velkého senátu přenositelné i na jiné znaky, než je *důležitá povinnost* ve smyslu § 143 odst. 2 TrZ či § 147 odst. 2 TrZ. Jedná se především o to, zda lze uvažovat o eliminaci těžšího následku ve vztahu k hlavnímu viníkovi nehody, jestliže na něm v rozhodující míře kauzálně spolupůsobilo zavinění protiprávní jednání druhého účastníka nehody.

4.1 Kvalifikované skutkové podstaty

Pokud tak určitý těžší následek vznikne jen v důsledku protiprávního jednání jiné osoby než hlavního viníka nehody (např. hlavní viník nedá přednost v jízdě na značce „stůj, dej přednost v jízdě" a do křižovatky vjede vysokou rychlostí, v důsledku čehož by však došlo toliko k těžké újmě na zdraví jen jedné osoby, ale protože tato osoba nebyla připoutána a v důsledku nárazu by byla vymrštěna tak, že by způsobila těžkou újmu na zdraví i dalšímu ze spolujezdců), možnost uplatnění či neuplatnění teorie gradace zde bude rozhodovat o tom, zda bude naplněna určitá kvalifikovaná skutková podstata, úplně stejně, jako by o tom rozhodovala, kdyby byl posuzován znak *důležité povinnosti*. Předmětné usnesení velkého senátu trestního kolegia odpověď na tuto otázku nenabízí, neboť se vztahuje k případu, v němž takový skutkový děj nenastal.

Následující judikatura, vycházeje z předmětného usnesení velkého senátu, se k této možnosti staví spíše rezervovaně.[26] Přesto určité náznaky ochoty tohoto zvažování novější judikatura nabízí. V jedné věci tak Nejvyšší soud, byť nejprve vyložil v zásadě standardní východiska k otázce příčinné souvislosti u dopravních nehod, založená na tom, že pachateli se zásadně přičítá následek i tehdy, jestliže jeho jednání bylo příčinou sice dostatečnou, ale nikoliv jedinou, a s upozorněním na potřebu individuálního posuzování okolností každého případu, zavázal soudy nižších článků soudní soustavy mimo jiné i k tomu, aby zaměřily dokazování na to, zda by poškozený (který se svým protiprávním jednáním na vzniku dopravní nehody také podílel) vůbec utrpěl nějaké zranění, kdyby nepřekračoval nejvyšší povolenou rychlost o více než 50 %, jak učinil.[27]

I tento další vývoj naznačuje, že se jedná o otázku nesnadnou a otevřenou. Obecně vzato nelze spatřovat limitaci využití teorie gradace povahou znaku kvalifikované skutkové podstaty, tj. není dobrého důvodu se domnívat, že by byla neuplatnitelná ohledně jiných znaků než charakterizujících jednání pachatele. Tak, jako může mít z kauzálního hlediska zanedbatelný význam míra *důležitosti* porušené povinnosti, může zcela určitě mít zanedbatelný význam i míra při-

[26] Specificky ve vztahu k nepřipoutání se poškozené srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2017, sp. zn. 3 Tdo 926/2017. V judikatuře starší přitom právě nepřipoutání se bezpečnostními pásy bylo vnímáno jako okolnost mající velký význam, nicméně přistupováno k ní bylo jako k faktoru eventuálně snižujícímu stupeň společenské nebezpečnosti, nikoliv tedy v nastíněném kauzálním smyslu – srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 1978, sp. zn. 6 Tz 37/78 (Rt 9/1979).

[27] Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 8 Tdo 242/2017, bod 45.

spění jednání pachatele k celkovému následku (např. řidič přijíždějící po vedlejší komunikaci nedá přednost a ťukne přední částí svého vozu do projíždějícího vozidla tak lehce, že by je to normálně ani nevychýlilo z dráhy a způsobilo by to jen nepatrné promáčknutí a poškrábání laku, v důsledku dezolátního stavu vozidla, které je technicky nezpůsobilé k jízdě, a zkorodování kovu dveří u spolujezdce dojde k přetnutí stehenní tepny spolujezdce zrezivělým plátem kovu z dvířek, který se uvolnil v důsledku nárazu).

V obecné rovině za určitých okolností judikatura vždy připouštěla, že v takových případech může dojít k přerušení příčinné souvislosti jednáním jiné osoby (zde řidiče vozidla, které není technicky způsobilé), např. při velmi výrazném překročení maximální povolené rychlosti (o 70 %) řidičem vozidla jedoucího po hlavní silnici za situace, kdy řidič přijíždějící po vedlejší silnici měl výrazně ztížené výhledové poměry.[28] Přerušením je pak vyloučena trestní odpovědnost řidiče přijíždějícího po vedlejší silnici.

Není však dosud přesvědčivě vyřešena právě otázka uplatnění teorie gradace ve vztahu k těžšímu následku nikoliv principem „všechno, nebo nic", ale právě vyvozením odpovědnosti pouze za následek, který by byl pachatel způsobil, kdyby tento následek nebyl výsledkem kauzálního spolupůsobení protiprávního jednání třetích osob, respektive poškozeného. Domnívám se, že tento přístup by bylo přitom záhodno podpořit kvůli specifickému, převážně nedbalostnímu, charakteru trestných činů v dopravě. Současná judikatura totiž nezdůvodňuje zcela přesvědčivě přičítání těžšího následku v obdobných případech nejen z hlediska kauzálního nexu (proč může být teorií gradace vyloučen mezi důležitostí porušené povinnosti a nikoliv mezi jednáním a následkem, vůči němuž hrálo sice ne zanedbatelnou, ale přece ne rozhodující roli), ale i z hlediska subjektivní stránky (s čím vším musí každý řidič počítat jako s reálně možným, kdykoliv usedne za volant).

Např. jedno starší rozhodnutí dospívá k závěru, že z hlediska subjektivní stránky ve vztahu k možnosti, že při dopravní nehodě nebude některá z osob jedoucích ve vozidle, s nímž vozidlo pachatele kolidovalo, připoutána, což může vést k těžším následkům nehody, postačuje obecné vědomí, že existují případy, v nichž může být spolujezdec legálně nepřipoután, a tedy každý pachatel trestného činu spočívajícího v dopravní nehodě přinejmenším má a může vědět, že je zde možnost, že se srazí zrovna s vozidlem, v němž takový spolujezdec ces-

[28] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2011, sp. zn. 4 Tdo 459/2011, citované i v usnesení velkého senátu trestního kolegia pod sp. zn. 15 Tdo 944/2015, bod 42.

tuje.[29] Kombinaci tohoto přístupu k příčinné souvislosti i její korekci prostřednictvím zavinění považuji za dosti tvrdou a přibližující rozhodování o trestných činech v dopravě poněkud k objektivní odpovědnosti.

I pro trestní právo je samozřejmě vcelku obvyklé, že u něj platí místy odpovědnost za náhodu. Např. pachatel přehlédne vozidlo blížící se po hlavní silnici a jeho následná trestní odpovědnost se bude nakonec řídit mnoha objektivními podmínkami, na které nemá vliv – typ a stav vozidla (zda má deformační zóny, zda je vybaveno airbagy atd.), reakce řidiče (pokud se vozidlu pachatele vyhne, tento pachatel ani nebude trestně odpovědný), počet osob, které vozidlo veze atd. To všechno jsou okolnosti, které si pachatel trestných činů v dopravě nevybírá, a přesto mu jsou přičítány.

S tímto nastavením trestní odpovědnosti toho mnoho udělat nelze. Nelze např. pachatele činit v každém případě odpovědným za určitý střední následek, který mohl rozumně předpokládat, ačkoliv nastal následek těžší, či lehčí. Do jisté míry bude odpovědnost za náhodu mimo dosah ovlivnění pachatele v trestním právu přítomna vždycky. V některých případech ovšem z tohoto požadavku ustoupit lze, zejména vstupuje-li do hry zavinění poškozeného druhého účastníka dopravní nehody. Výše nastíněný koncept teorie gradace ve vztahu ke znaku *důležité povinnosti* by tak dle mého názoru měl být za určitých podmínek přenositelný i na znak spočívající v těžším následku.

Typickým příkladem jsou právě bezpečnostní pásy. Jak nedávno potvrdil i Ústavní soud, odpovědnost za připoutání se bezpečnostními pásy má v zásadě každý cestující ve vozidle sám za sebe, nikoliv řidič.[30] Byť nepochybně nelze přenášet na ostatní účastníky odpovědnost za to, s kolika osobami cestují či jaké bezpečnostní technické prvky svého vozidla si mohou dovolit a tyto skutečnosti současně ani nemohou projít přes korektiv umělé izolace jevů, připoutání se bezpečnostními pásy lze po každém cestujícím zásadně požadovat a následek plynoucí z jejího nerespektování je pak v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním přímo poškozeného, ne řidiče vozidla, v němž jel (není-li jím on sám). Každý řidič by tedy měl mít možnost se spoléhat na to, že tuto svou povinnost rovněž každý cestující splní.

Není důvod rozšiřovat kauzy, v nichž bude pachatel – hlavní viník nehody – odpovídat za náhodný těžší následek spočívající v tom, že se srazil zrovna s vozidlem, u nějž nastala jedna z výjimek z povinnosti všech cestujících se při-

[29] Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2005, sp. zn. 11 Tdo 1237/2004.
[30] Nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2018, sp. zn. II. ÚS 492/17.

poutat předpokládaná ZoPr (šlo o tzv. veterána, který nebyl bezpečnostními pásy povinně vybaven, připoutání se bránily zdravotní důvody atd.) i na případy, v nichž tento následek nastal proto, že poškozený porušil svou povinnost se připoutat, a to jen proto, že každý řidič může předpokládat, že taková vcelku raritní situace nastane.

4.2 Základní skutkové podstaty

V podmínkách základních skutkových podstat (např. při „klasickém" scénáři nedání přednosti v jízdě hlavním pachatelem vozidlu, které řídil druhý účastník dopravní nehody výrazněji vyšší než povolenou rychlostí, vznikla druhému účastníku těžká újma na zdraví, nicméně jel-li by pouze nejvyšší povolenou rychlostí, s praktickou jistotou by u něj došlo jen k „lehké" újmě na zdraví ve smyslu § 122 odst. 1 TrZ) pak půjde o to, že připuštěním teorie gradace by i zde bylo dosaženo v některých případech naprosto odlišné právní kvalifikace, což předmětné usnesení velkého senátu nepředpokládá.

Právě u této otázky bylo před vydáním usnesení velkého senátu asi nejpatrnější uplatňování teorie podmínky v jejím původním lesku. Připomeňme, že podle ní postačuje, je-li jednání pachatele jen jednou z podmínek, bez níž by následek nenastal. Zdá se, že Nejvyšší soud zastává kontinuálně v této souvislosti nemodifikovanou teorii podmínky i nadále. Např. tak konkludoval, že je příčinná souvislost mezi prodejem zábavní pyrotechniky určité kategorie, vyžadující po prodávajícím ověření věku kupujícího, osobě, která byla zjevně mladší, a těžkou újmou na zdraví v důsledku neodborné manipulace s touto pyrotechnikou a následnou explozí, ačkoliv na této samotné manipulaci již prodávající neměl vůbec žádný vliv.[31]

Odkazované usnesení přitom bylo přijato jen o měsíc dříve než předmětné usnesení velkého senátu trestního kolegia a k publikaci ve sbírce bylo přijato až po něm. Lze tedy vycházet z toho, že nešlo o pochybení či tzv. judikaturní exces, byť předmětné usnesení velkého senátu trestního kolegia toto rozhodnutí nijak přímo nezmiňuje.

Pokud bychom připustili teorii gradace i ohledně znaků základní skutkové podstaty ve shora nastíněném smyslu, pak kromě praktických obtíží s dokazováním (bylo by vždy třeba znaleckého posudku na zodpovězení otázky, jaká poranění by poškozenému vznikla, jestliže by se sám žádného porušení dopravních předpisů nedopustil) by nastaly i potíže s právní kvalifikací. Konstrukce

[31] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2016, sp. zn. 7 Tdo 1626/2015 (Rt 37/2016).

nedbalostních trestných činů proti životu a zdraví dle TrZ, které na sebe navazují z hlediska závažnosti následku (ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 TrZ, těžké ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 147 TrZ a usmrcení z nedbalosti dle § 143 TrZ) na sebe totiž nenavazují z hlediska jiných znaků. Zřetelný rozdíl je mezi konstrukcí základní skutkové podstaty trestného činu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 147 odst. 1 TrZ[32] a základní skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 odst. 1 TrZ,[33] která jinak kromě následku v zásadě odpovídá kvalifikované skutkové podstatě trestného činu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 odst. 2 TrZ.[34]

Připuštěním vyloučení těžšího následku uplatněním teorie gradace i ve vztahu k těžšímu následku, které by vedlo k překvalifikování na jiný trestný čin, se proto jeví jako velmi problematické. Pokud by totiž např. bylo dovozeno, že hlavní viník dopravní nehody, jíž byla způsobena těžká újma na zdraví, porušil toliko nikoliv důležitou povinnost a že druhý účastník dopravní nehody jednal rovněž protiprávně, přičemž nejednal-li by tak, vznikla by mu jen „lehká" újma na zdraví (typicky např. protože nebyl připoután), hlavní viník dopravní nehody by byl beztrestný, neboť na trestní odpovědnost za trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti jednoduše porušení „prosté", tedy nikoliv důležité, povinnosti nestačí.

Jako ilustrativní příklad mějme banální situaci na parkovišti před hypermarketem, kde viník nehody při pomalém couvání přehlédne vozidlo nepřipoutaného poškozeného, do nějž narazí tak, že na něm nezpůsobí ani škodu nikoliv nepatrnou, ale v důsledku nárazu vystřelí airbagy, které nepřipoutanému řidiči poraní krční oblast tak, že již půjde o těžkou újmu na zdraví.

Tato problematičnost je ovšem pouze praktického rázu, byla by proto jedině pragmatickým důvodem k odepření aplikace teorie gradace ve shora nastíněném smyslu tak, jako u kvalifikovaných skutkových podstat. Přijetí této aplikace by proto patrně vyvolalo potřebu přinejmenším zvážení změn konstrukce skutkových podstat nedbalostních trestných činů proti životu a zdraví tak, aby na sebe těsněji navazovaly i ohledně jiných znaků než jen závažnosti způsobe-

[32] *„Kdo jinému z nedbalosti způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti."*

[33] *„Kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví tím, že poruší důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti."*

[34] *„Odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 proto, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona."*

ného následku. Možná by to však ani nebylo nutné. Byť totiž závěr prezentovaný výše, tedy že pokud by nepřipoutání se poškozeného, které bylo rozhodující podmínkou pro to, že utrpěl těžkou újmu na zdraví, za podmínek teorie gradace vylučovalo odpovědnost hlavního viníka nehody za trestný čin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti, čímž by se mohl zbavit své trestní odpovědnosti úplně, mohl znít poněkud kontraintuitivně, nelze ho *a priori* považovat za nesprávný.

Porušení povinnosti hlavním viníkem dopravní nehody by totiž v takových případech muselo být v konkrétních podmínkách tak málo závažné, že by se nejednalo ani o *důležitou povinnost*. Vzhledem k tomu, jak velká část povinností dle ZoPr představuje zpravidla (odhlédneme-li od podmínek konkrétní situace) povinnosti *důležité*, se však nabízí na samotný závěr těchto úvah otázka, zda by v takových případech skutečně nebylo možno dovodit, že nepřipoutání se poškozeného hrálo oproti porušení povinnosti viníkem nehody tak podružnou roli, že by jeho příčinná souvislost byla přerušena.

Závěr

Tento příspěvek se zabýval nedávným vývojem judikatury k problematice příčinné souvislosti u dopravních nehod v podmínkách České republiky. Nejprve představil několik teoretických východisek k posuzování příčinné souvislosti obecně se zvláštním přihlédnutím k dopravním nehodám, pak se věnoval analýze závěrů důležitého rozhodnutí velkého senátu trestního kolegia, sp. zn. 15 Tdo 944/2015, týkajících se teorie gradace příčinné souvislosti ohledně znaku porušení *důležité povinnosti* a jejich významu pro rozhodovací praxi do budoucna. Podstata těchto závěrů je, že za určité konstelace konkrétních podmínek dopravní nehody může významné porušení povinnosti poškozeným, které kauzálně k dopravní nehodě vedlo, vyloučit příčinnou souvislost mezi porušením důležité povinnosti pachatele, jehož čin je pak možno kvalifikovat jen jako mírněji trestnou skutkovou podstatu, která tento znak neobsahuje.

Následně tento příspěvek přikročil k analýze možností přenést tyto závěry i na jiné znaky kvalifikovaných skutkových podstat a na závěr provedl zamyšlení nad jejich přenositelností i na znaky základních skutkových podstat. Závěr tohoto zamyšlení je, že byť půjde o situace spíše ojedinělé, možnost této přenositelnosti by dopředu vyloučena být neměla.

Literatura:

1. BOCK, Dennis. Strafrecht Allgemeiner Teil. Berlín: Springer Verlag, 2018.
2. FREUND, Georg. Strafrecht Allgemeiner Teil. 2. vydání. Berlín: Springer Verlag, 2009.
3. GROPP, Walter. Strafrecht Allgemeiner Teil. 4. vydání. Berlín: Springer Verlag, 2015.
4. GŘIVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav; ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
5. JAMES, Stuart H; NORDBY, Jon J.; BELL, Suzanne a kol. Forensic Science. A Introduction to Scientific and Investigative Techniques. 4. vydání. Boca Raton: CRC Press, 2014.
6. KONRÁD, Zdeněk; PORADA, Viktor; STRAUS, Jiří a SUCHÁNEK, Jaroslav. Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015.
7. KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
8. KREY, Volker; ESSER, Robert; RÖHLING, Nadja. Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil. 4. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 2011.
9. NEWBURN, Tim. Criminology. 3. vydání. New York: Routledge, 2017.
10. NEZKUSIL, Jiří a kol. Československá kriminologie. Praha: Panorama, 1978.
11. PJEŠČAK, Ján a kol. Kriminalistika. Praha: Naše vojsko, 1966.
12. POLCAR, Miroslav. Princip omezené důvěry v dopravě na pozemních komunikacích. In: Trestní právo. 2015, č. 4. Citováno dle: ASPI [právní informační systém]. © Wolter Kluwer, 2018.
13. SOLNAŘ, Vladimír; CÍSAŘOVÁ, Dagmar; FENYK, Jaroslav. Systém českého trestního práva. II. díl. Praha: Novatrix, 2009.
14. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
15. ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. In: Bulletin advokacie. 2009, č. 10.
16. VÁLKOVÁ, Helena; KUCHTA, Josef a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
17. VETEŠNÍK, Pavel; JEMELKA, Luboš; POTĚŠIL, Lukáš a kol. Dopravní právo. Praha: C. H. Beck, 2016.
18. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 1975, sp. zn. 4 To 22/75 (Rt 34/1976).
19. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 5. 1993, sp. zn. 5 To 21/93 (Rt 41/1993).
20. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 9. 2012, sp. zn. 4 Tdo 947/2012.

21. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (Rt 26/2013).
22. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 7. 2015, sp. zn. 6 Tdo 587/2015.
23. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2016, sp. zn. 7 Tdo 1626/2015 (Rt 37/2016).
24. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2016, sp. zn. 15 Tdo 944/2015 (Rt 32/2016).
25. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2016, sp. zn. 6 Tdo 681/2016.
26. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2016, sp. zn. 6 Tdo 903/2016 (Rt 32/2017).
27. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 11. 2016, sp. zn. 8 Tdo 1187/2016.
28. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9 2017, sp. zn. 6 Tdo 110/2017.
29. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1204/2017.
30. Nález ÚS ze dne 12. 6. 2018, sp. zn. I. ÚS 3765/17.
31. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 6. 1975, sp. zn. Tpjf 20/75 (Rt 38/1975).
32. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2017, sp. zn. 3 Tdo 926/2017.
33. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 8 Tdo 242/2017.
34. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2011, sp. zn. 4 Tdo 459/2011.
35. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2005, sp. zn. 11 Tdo 1237/2004.
36. Nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2018, sp. zn. II. ÚS 492/17.

KLONOVANIE ĽUDSKEJ BYTOSTI – MEDICÍNSKE A PRÁVNE ASPEKTY[1]

CLONING A HUMAN BEING – MEDICAL AND LEGAL ASPECTS[2]

MUDr. Vanda Rísová, PhD. – doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Lekárska fakulta Univerzity Komenského v Bratislave – Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave/
The Faculty of Medicine, Comenius University in Bratislava – The Faculty of Law, Trnava University in Trnava

Abstrakt: Vedecký pokrok spojený s prevratnými objavmi v medicíne prináša so sebou celý rad nových otázok a problémov, jedným z nich je klonovanie ľudskej bytosti. Príspevok sa zameriava na reprodukčné klonovanie, približuje proces klonovania človeka z medicínskeho hľadiska. Klonovanie človeka je kontroverznou témou. Článok skúma výhody a ujmy spôsobené ľudským klonovaním jednotlivcovi a spoločnosti ako takej. Druhá časť článku je venovaná právnym aspektom tohto problému. Medzinárodné dokumenty, ako aj národná právna úprava zakazuje klonovanie ľudskej bytosti.

Abstract: Scientific progress, related to discoveries in medicine, brings with it many new questions and problems. One of them is Cloning of Human Being. The paper focuses on reproductive cloning, approximates a process of Cloning of Human Being from medical point of view. Cloning of Human Being is a controversial issue. The article examines the benefits and harms of human cloning to individual and society at large. The second part of the article deals with the legal aspect of this issue. International documents, as well as national legislation, prohibit the cloning of a human being.

Kľúčové slová: klonovanie ľudskej bytosti, genóm, terapeutické klonovanie, reprodukčné klonovanie, zákrok do ľudského genómu, Dohovor o ľudských právach a biomedicíne, Dodatkový protokol k Dohovoru o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny o zákaze klonovania ľudských bytostí.

---

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

[2] This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Key words: Cloning a Human Being, Genome, Therapeutic Cloning, Reproductive Cloning, Intervention in the Human Genome, Convention on Human Rights and Biomedicine. Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human Beings.

Úvod

Problematika klonovania ľudskej bytosti sa dostala do centra odbornej i laickej pozornosti najmä s ohľadom na zaznamenaný vedecký pokrok v oblasti klonovania cicavcov, pokrok a neustály rozvoj klonovacích techník, ako aj obavy plynúce z možnej technickej uskutočniteľnosti klonovania ľudskej bytosti. Umelé vytváranie ľudských bytostí prostredníctvom zámerného vytvárania geneticky totožných bytostí je proti ľudskej dôstojnosti, a preto predstavuje zneužitie biológie a medicíny.

Autorky vo svojom príspevku venujú pozornosť medicínskym a právnym aspektom procesu klonovania človeka ako ľudskej bytosti, ktorého cieľom je vytvorenie geneticky totožného jedinca, či už použitím techník štiepenia embrya, alebo prenosu génov bunkového jadra. Umelé vytváranie geneticky zhodných ľudských jedincov je pre ľudstvo eticky neprijateľné. Inými prípadmi sú *biomedicínska technika klonovania buniek*, ktorá nie je právne ani eticky zakázaná, alebo *terapeutické klonovanie*, kedy sú embryonálne bunky použité na technické klonovanie, pri ktorom sa vytvárajú embryá na lekárske účely. Experimentálne, resp. terapeutické klonovanie sa zásadne odlišuje od *reprodukčného klonovania*, pretože jeho výsledkom nemá byť narodenie identického ľudského jedinca, ale vytvorenie tkanivových kultúr využiteľných napríklad na transplantácie. V Slovenskej republike je reprodukčné i terapeutické klonovanie zakázané.

1 Proces klonovania človeka

V tomto rušnom zlatom veku technológií, kedy sa objavujú nové vedecké technológie a techniky, sa spoločnosť na jednej strane teší z ohromného vedeckého pokroku na poli medicíny, na strane druhej vedecký pokrok prináša so sebou celý rad nových otázok a problémov, ktoré polarizujú spoločnosť. V oblasti medicíny ide o otázky interrupcie, sterilizácie, kastrácie, transplantácie orgánov a tkanív, medicínsky experiment, eutanázie, asistovanej samovraždy, a v nepo-

slednom rade i klonovanie ľudskej bytosti. Vážnosť diskutovaných otázok podčiarkuje ich charakter a ich vnímanie z morálneho, náboženského, etického či právneho hľadiska.

Dňa 23. februára 1997 škótsky vedec Ian Wilmut ohromil svet správou o úspešnom „klonovaní" ovce z jednej bunky dospelej ovce. Úspech sa mu podarilo dosiahnuť po 277 neúspešných pokusoch, no nakoniec sa mu podarilo vytvoriť ovcu s menom Dolly. Dolly obsahovala genetický materiál len jedného rodiča a bola „oneskoreným" genetickým dvojčaťom alebo „klonom" dospelej ovce. Úspech vytvorenia Dolly bol prelomovým medzníkom kvôli týmto trom faktom: 1. Schopnosti nahradiť sexuálne plodenie asexuálnym zdvojením (kópiou) existujúcej skupiny génov; 2. Schopnosti predurčiť gény dieťaťa; 3. Schopnosti vytvoriť mnoho geneticky identických potomkov.[3] Celosvetová reakcia na tento prevratný úspech však odrážala verejné znepokojenie v tom duchu, ak je možné klonovať ovce, mohol by byť aj človek klonovaný? Mnohé medzinárodné organizácie (UNESCO, Rada Európy) výslovne zakázali klonovanie ľudských bytostí.

V záujme pochopenia skúmanej problematiky je potrebné najprv vysvetliť definíciu klonovania a jeho samotný proces. Vo vedeckom ponímaní je „klon" definovaný ako „presná genetická kópia molekuly, buniek, rastlín, zvierat alebo ľudí".[4] Klonovanie predstavuje proces, pri ktorom sú vytváraní geneticky identickí jedinci. Reprodukčné klonovanie označuje prenos bunkových jadier, ktorého výsledkom by mohlo byť narodenie plodu s rovnakou genetickou výbavou, aká je u darcu jadra.[5] Klonovaním sa rozumie množenie buniek alebo zárodkov, prípadne úsekov dedičnej informácie – génov, čím sa získa (vytvorí) jedinec identického zloženia (identického charakteru), akým bol jedinec, ktorého bunky, resp. gény boli pri klonovaní použité.[6] Ide o techniku vedúcu k vytvoreniu akéhosi „duplikátu" už existujúceho jedinca. Uvedené sa deje pros-

[3] FRANKEL, A. Cloning Human Beings and the Consumer of the Future: A Worthwhile Endeavor or a Nightmare come True. In. 13 Loyola Consumer Law Review (Online). Vol. 13, No 2, 2001, s. 150.

[4] FRANKEL, A. Cloning Human Beings and the Consumer of the Future: A Worthwhile Endeavor or a Nightmare come True. In. 13 Loyola Consumer Law Review (Online). Vol. 13, No 2, 2001, s. 151.

[5] Bližšie pozri aj DOSTÁL, J. Etické a právní aspekty asistované reprodukce. Olomouc: Univerzita Palackého, Lékařská fakulta, 2007, s. 91.

[6] KÁDEK, P. Trestná zodpovednosť v medicíne za iatrogénne poškodenie pacienta. Ostrava: Key Publishing, 2017, s. 137.

tredníctvom vyňatia DNA z vajíčka a prenesenie DNA dospelého jedinca na jeho miesto.[7]

Pri tradičnej pohlavnej reprodukcii dieťa dostáva genetickú informáciu od oboch rodičov. Aj spermia, aj vajíčko, každé obsahuje haploidné jadro (t. j. polovičné, obsahujúce 23 chromozómov), pričom obidve obsahujú výlučne genetickú informáciu od jedného rodiča. Keď spermia splynie s vajíčkom, vznikne diploidná zygota, ktorá obsahuje genetickú informáciu od oboch rodičov. Následne sa zygota začne rozdeľovať a embryo napokon vyrastie v dieťa. Tento proces je známy ako pohlavná reprodukcia, pohlavné rozmnoženie a je spoločný pre všetky cicavce.

Nedávno však vedci úspešne vytvorili klony cicavcov za použitia asexuálneho, t. j. nepohlavného procesu, známeho ako klonovanie prostredníctvom prenosu jadra. V rámci tohto procesu je jadro z vajíčka vyňaté, následne je vyňaté aj jadro z inej dospelej telesnej bunky, tzv. somatickej bunky, a to je injektované do bezjadrového vajíčka. Keďže jadro pochádza z dospelej somatickej bunky, znamená to, že jadro novovytvoreného vajíčka je teraz diploidné, tzn., že má kompletný genóm, kým za normálnych okolností vajíčko obsahuje iba polovicu genómu. Z toho vyplýva, že nový diploidný stav bunky nie je výsledkom kombinácie dvoch genómov, genetických setov prostredníctvom pohlavnej reprodukcie, ale je dôsledkom transplantácie kompletného genetického materiálu od jedného rodiča. Po vytvorení novej bunky, táto je implantovaná do maternice ženy, kde sa začína rozvíjať a vyvíjať v dieta, akoby bolo normálnym embryom. Cieľom tohto procesu je vytvoriť a nechať narásť organizmus, ktorý bude obsahovať presne tú istú genetickú informáciu akú má/mal darca.

Hoci laikovi by sa mohol proces klonovania javiť ako veľmi zložitý, vedci popísali túto technológiu ako pomerne jednoduchú. Vedci sú fascinovaní charakteristikou bunkového procesu a potenciálom somatickej bunky spôsobilej vytvoriť celkom nový organizmus postupom popísaným, pričom prenesené jadro môže byť aj preprogramované.[8] Predbežné objavy o tejto schopnosti bunky sú dôležitým krokom k pochopeniu možnosti a schopnosti ľudského genómu. Hoci technológia klonovania sa nejaví byť zložitá, zistené objavy majú veľmi veľký vedecký význam.

[7] DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 937.

[8] FRANKEL, A. Cloning Human Beings and the Consumer of the Future: A Worthwhile Endeavor or a Nightmare come True. In: 13 Loyola Consumer Law Review (Online). Vol. 13, No 2, 2001, s. 152.

2 Argumenty pre a proti klonovaniu ľudskej bytosti

Z náboženskej perspektívy sa názor na problematiku klonovania človeka líši. Podľa teologického postoja je klonovanie ľudskej bytosti proti Božej vôli. Námietky proti ľudskému klonovaniu sa opierajú o fakt, že ide o porušenie posvätnosti života. Ľudia nemajú právomoc takýmto spôsobom zasahovať a tvoriť život, táto právomoc je vyhradená jedine všemocnému Bohu. Ďalším argumentom proti ľudskému klonovaniu je skutočnosť, že klonovanie porušuje ľudskú dôstojnosť, pretože zbavuje klon individuality a jedinečnosti. Na protiargument o výskyte identických dvojčiat reagujú odporcovia klonovania vysvetlením, že klonovanie je úmyselné vytvorenie geneticky totožnej ľudskej bytostí človekom manipulujúcim s ľudským genómom, kým v prípade dvojčiat nie je dvojča tvorcom druhého dvojčaťa. Z náboženského pohľadu klonovanie kompromituje ľudskú dôstojnosť. Klonovaní jedinci sa stávajú nástrojmi alebo prostriedkami manipulácie. Klonovaný človek má menšiu šancu byť milovaný výlučne pre svoju vlastnú hodnotu. V odbornej literatúre sa popisuje aj riziko, že klony sa môžu stať predmetom obchodu, čím sa zníži samotná hodnota ľudského života. Na strane druhej existujú na možnosť klonovania človeka aj opačné názory, podľa ktorých vedecké skúmanie je symbolom a znamením Božieho stvorenia, ľudia sú Bohom povolaní na formovanie lepšej budúcnosti. Niektorí progresívni náboženskí myslitelia veria, že technológia môže mať za určitých okolností legitímne použitie. Akokoľvek, je zrejmé, že náboženstvo má vplyv na formovanie názorov členov spoločnosti a tiež na legislatívu v danej krajine týkajúcu sa aj takýchto kontroverzných otázok.

Podobne ako pri diskusiách o iných kontroverzných témach, ani názory na otázku klonovania človeka nie sú jednotné. Zástancovia klonovania poukazujú na viaceré výhody tohto procesu, jednak výhody pre jednotlivcov, tak aj výhody pre spoločnosť. Pozitívum využitia procesu klonovania ľudskej bytosti vidia v tom, že klonovanie by mohlo byť novým prostriedkom na prekonanie rodičovskej neplodnosti. Klonovanie by umožnilo ľuďom, ktorí nie sú schopní počať dieťa, mať dieťa, ktoré má biologický základ aspoň jedného z nich. Klonovanie by poskytlo jedinečný prostriedok na liečbu neplodnosti párov, ktorí nie sú schopní otehotnieť podľa súčasných metód. Druhou výhodou v prospech klonovania je možnosť využitia klonovania v záujme zabránenia prenosu chorôb geneticky podmienených. Preto ak má žena genetické ochorenie, klonovanie umožní páru mať dieťa bez rizika tejto choroby. Klonovanie by poskytlo človeku geneticky neporušené potomstvo, ktoré by inak nebolo možné. Treťou, naj-

kontroverznejšou, výhodou klonovania by bola schopnosť vytvoriť životne dôležité orgány alebo tkanivá na transplantáciu. Štvrtou výhodou pre jednotlivca je skutočnosť, že ľudské klonovanie by mohlo poskytnúť spôsob reprodukcie osoby, ktorá mala osobitný význam (napr. klonovanie dieťaťa, ktoré zomrelo). Odporcovia tohto argumentu poukazujú, že klon by síce pomohol rodičom prekonať stratu dieťaťa, avšak naklonované dieťa nenahradí túto osobu, ale len jej genetiku.

Na strane druhej okrem výhod klonovania je tú celý rad nevýhod, resp. rizík pre jednotlivca. Najzávažnejším rizikom spojeným s potenciálnym ľudským klonovaním je možný vznik psychického stresu u tzv. oneskorených „dvojčiat". Dieťa (klon) by mohlo zažiť stres z nedostatku jedinečnej identity. Iné potenciálne riziká pre jednotlivca sú neprijateľné alebo zatiaľ neidentifikovateľné. Napríklad vedci stále nemajú istotu, či klon bude starnúť normálne alebo bude mať skrátený proces starnutia v dôsledku povahy dospelých DNA použitých pri procese klonovania. Až ďalší výskum by mohol priniesť poznanie klonovacích účinkov na ľudí, no tak by sa stalo až po prvom klonovaní prvého človeka. Vzhľadom na uvedené sa v súčasnej dobe nedá vyhodnotiť, či proces klonovania človeka je spojený s viacerými výhodami alebo viacerými rizikami pre jednotlivca.

Zo spoločenského hľadiska sa ako výhoda ľudského klonovania uvádza možnosť zdvojenia jednotlivcov s veľkým talentom alebo géniov. Uvedená potenciálna výhoda naráža na viacero problémov. Jednak skutočnosť, že klonovanie výnimočných jedincov by negarantovalo, že by aj ich klon bol výnimočný. Talenty a schopnosti jednotlivcov sú totiž podmienené aj prostredím a inými neopakovateľnými vplyvmi, ktoré na jedinca pôsobia. Iným problémom spojeným s klonovaním mimoriadnych jedincov sú nezodpovedané otázky, aký štandard by sa používal na určenie samotnej mimoriadnosti (výnimočnosti) jedinca, kto by kontroloval prístup ku klonovaniu takýchto jedincov a pod. Najrealistickejšie výhody ľudského klonovania pre spoločnosť sú pokroky, ktoré by bolo možné dosiahnuť vo viacerých vedeckých oblastiach, v získaných poznatkoch lekárskej, genetickej či psychologickej povahy. Jedinečný aspekt vedeckého výskumu je ten, že mnohé z objavov sú neočakávané. Klonovanie pre vedecké poznatky tiež zahŕňa spornú otázku súhlasu. Zatiaľ čo súhlas možno získať od dospelého darcu, novovytvorený klon nemôže dať takýto súhlas. Bez súhlasu klonu vytvorenie človeka totožného s klonom výlučne na účely výskumu je neetické a zakázané. Zo spoločenského hľadiska je hlavnou námietkou proti klonovaniu ľudí presvedčenie, že klonovanie by znížilo hodnotu jednotlivcov a úctu k ľudskému

životu. Ľudia by boli považovaní za vymeniteľné objekty namiesto ich vnímania ako dôležitých, nenahraditeľných jedincov.

3 Práva súvisiace s ľudským klonovaním

V odbornej literatúre sa stretávame s úvahami nad právami spojenými s ľudským klonovaním. Prvá skupina práv sa týka *reprodukčných práv rodičov*. Existuje právo na reprodukčnú slobodu, teda právo rozmnožiť sa alebo nerozmnožiť sa. Sloboda reprodukcie zahŕňa právo nerozmnoženia sa, pričom využíva viaceré možné prostriedky (napr. potrat, antikoncepcia), v opačnom prípade právo rozmnožiť sa obsahuje možnosti rozmnoženia pomocou technológií asistovanej reprodukcie. Hoci v súčasnej dobe existuje regulácia použitia dostupných postupov – oplodnenie in vitro, darcovstvo vajíčok, lieky na plodnosť, predsa klonovanie by malo zostať neregulované. Argument proti takejto reprodukčnej slobode spočíva v tom, že klonovanie sa líši od všetkých ostatných techník asistovanej reprodukcie, pretože je bezpohlavné a podobá sa „výrobe" ľudí. Zástancovia ľudského klonovania poukazujú na právo reprodukčnej slobody, ktorá by mala zahŕňať možnosť výberu detí, ktoré sa narodia. Navyše poukazujú, že už v súčasnosti rodičia robia takéto rozhodnutia, keď nechávajú embryá testovať na genetické choroby alebo abnormality, a následne sa slobodne rozhodnú, či si dieťa nechajú alebo nie. Akokoľvek, reprodukčná sloboda zahŕňa slobodu výberu prostriedkov reprodukcie, ako aj, aké deti budú mať prostredníctvom skríningu chorôb a výchovy detí. Druhá skupina práv sa týka *práva na slobodný vedecký výskum*. V kontraste s uvedeným je skutočnosť, že výskum zameraný na ľudské klonovanie je zakázaný. Ďalšie argumenty proti klonovaniu vyplývajú z tohto, že klonovaním ľudskej bytosti by bolo porušované *právo na súkromie*, *právo na jedinečnú existenciu či právo na nevedomosť o budúcnosti človeka*. Ostatne, uvedené právo súvisí s myšlienkou, že „oneskorené" klony budú vedieť príliš veľa o sebe kvôli existencii predchádzajúceho genetického dvojčaťa. Vychádzajúc z premisy, že všetci ľudia začínajú život s nevedomosťou o ich budúcnosti, pričom jednotlivci si môžu vybrať svoju budúcnosť a rozvíjať svoje skutočné JA v priebehu života, klon by bol zbavený tohto práva, pretože predchádzajúce dvojča začalo z rovnakého genetického bodu. Klony akoby ich životy už žili a ich osud je vopred určený. O porušení uvedených práv možno skutočne len špekulovať.

4 Trestnoprávne aspekty klonovania ľudskej bytosti

Medzinárodné organizácie (UNESCO,[9] Rada Európy) výslovne zakázali klonovanie ľudských bytostí. V medzinárodných dokumentoch, najmä Dohovore o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny, Dohovore o ľudských právach a biomedicíne (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 40/2000), ako aj Dodatkovom protokole k Dohovoru o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny o zákaze klonovania ľudských bytostí (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 143/2001) je upravený zákaz klonovania ľudských bytostí a súčasne sú upravené podmienky, kedy je zákrok do ľudského genómu možný.

Zákrok do ľudského genómu, teda zákrok ktorého cieľom je modifikácia ľudského genómu, sa môže vykonať len na preventívne, diagnostické alebo terapeutické účely a len do tej miery, aby sa neporušila zárodočná bunková línia (článok 13 Dohovoru). Pokiaľ ide o zákaz klonovania ľudskej bytosti, ten je výslovne upravený v článku 1 Dodatkového protokolu, v zmysle ktorého sú akékoľvek zásahy, ktorých cieľom je vytvorenie ľudskej bytosti, ktorá by bola geneticky totožná s inou ľudskou bytosťou či už žijúcou, alebo mŕtvou, zakázané. Pod pojmom „geneticky totožná" ľudská bytosť s inou ľudskou bytosťou sa rozumie taká ľudská bytosť, ktorá má taký istý súbor jadrových génov ako iná ľudská bytosť. Medzinárodné záväzky Slovenskej republiky vyplývajúce z prijatého citovaného Dohovoru a Dodatkového protokolu sa odzrkadlili aj v národnej právnej úprave. Klonovanie ľudskej bytosti je v slovenskom právnom poriadku zakázané. Trestný zákon (zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ďalej len „Trestný zákon") zakazuje pod hrozbou trestnej sankcie klonovanie ľudskej bytosti. *Skutková podstata trestného činu Neoprávnený experiment na človeku a klonovanie ľudskej bytosti podľa § 161 ods. 2 Trestného zákona postihuje páchateľa, ak vykoná akýkoľvek zásah s cieľom vytvoriť ľudskú bytosť v ktoromkoľvek štádiu jej vývoja geneticky identickú s inou ľudskou bytosťou, či živou alebo mŕtvou.* Z takto vyjadrenej objektívnej stránky predmetného trestného činu, i s prihliadnutím na etymologický význam slova „identický", vyplýva, že trestné je výhradne vytvorenie geneticky úplne zhodnej, identickej,

[9] UNESCO označilo vo svojej Všeobecnej deklarácii o ľudskom genóme a ľudských právach [Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights (1997)] klonovanie ľudských bytostí za proces v rozpore s ľudskou dôstojnosťou.

rovnakej ľudskej bytosti s inou živou či mŕtvou ľudskou bytosťou. Ak by zásah spočíval v zmene jedného alebo niekoľkých génov, v dôsledku čoho by došlo k vytvoreniu ľudskej bytosti veľmi podobnej jej genetickému predchodcovi, nešlo by o trestný čin.

Zákonodarca predmetným ustanovením primárne poskytuje ochranu práva každého jednotlivca na prirodzenú jedinečnosť, ďalej vyjadruje záujem spoločnosti na prirodzenom genetickom vývoji ľudského druhu bez umelých zásahov, ktoré by mohli ohroziť život a zdravie jednotlivca či dokonca zdravý vývoj ľudskej populácie. Ivor zhodne uvádza, že objektom tohto trestného činu je ochrana človeka pred genetickými manipuláciami s jeho genofondom, s cieľom zabezpečiť prirodzený genetický vývoj ľudského druhu bez umelých zásahov.[10] Burda precízne definuje hmotný predmet útoku trestného činu neoprávneného experimentu na človeku a klonovania ľudskej bytosti v zmysle § 161 ods. 2 Trestného zákona, ktorým môže byť ľudské telo, či už živé alebo mŕtve, alebo biologické vzorky obsahujúce ľudskú DNA.[11] Páchateľom tohto trestného činu môže byť každá trestne zodpovedná fyzická osoba (všeobecný subjekt). Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie.

Možno zhrnúť, že trestné je tzv. reprodukčné klonovanie, ktorého cieľom je vytvoriť geneticky totožnú inú ľudskú bytosť, nie tzv. terapeutické klonovanie, kedy dochádza k vytvoreniu istých orgánov, resp. častí ľudského tela.

Reprodukčné klonovanie je zakázané aj v mnohých ďalších štátoch (Česká republika, Estónsko, Cyprus, Lotyšsko, Maďarsko, Slovinsko). Český Trestný zákonník (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník) upravuje v § 167 skutkovú podstatu trestného činu Nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem. Podľa § 167 ods. 2 písm. c) českého Trestného zákonníka bude potrestaný ten, kto počas výskumu na ľudských embryonálnych kmeňových bunkách vykonáva s týmito bunkami manipulácie smerujúce k vytvoreniu nového ľudského jedinca.

[10] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 60.

[11] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 211.

5 Pohľad do budúcna

Proces klonovania má veľký výskumný potenciál. Pre legislatívu v oblasti ochrany života a zdravia sú v ostatných rokoch výzvou nové metódy vyvíjajúce a rozvíjajúce sa ruka v ruke s čoraz dokonalejšími technológiami, akými sú napr. tzv. genetická úprava (z angl. gene editing), t. j. úprava DNA, resp. genómu pomocou CRISPR (z angl. Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats) Cas-9 (z angl. CRISPR associated system -/protein/ 9), ktorá je pravdepodobne tým dlhoočakávaným míľnikom v oblasti manipulácie (ľudského) genetického materiálu, najmä pokiaľ ide o ochranu života a zdravia, keďže sprístupňuje virtuálne ľubovoľnú zmenu primárnej štruktúry deoxy-ribo-nukleovej kyseliny takpovediac „na želanie". V súčasnej dobe je táto metóda dostupná a využívaná v popredných vedeckých inštitúciách jednak na somatickej úrovni (na liečbu „genetických" chorôb vrátane onkologických chorôb) alebo v zárodočných bunkách či v embryách (v rámci prevencie), tak aj personalizovaná, čím medicína získava jednu z najúčinnejších zbraní.

Isté obavy, okrem predbežne nie 100 % efektívnosti metódy (CRISPR Cas-9 pochádza z prokaryotov – baktérií – nie je prirodzenou súčasťou mechanizmov úpravy DNA u vyšších organizmov), ktorá má isté, vo veľkej miere predvídateľné a postupne odstrániteľné vedľajšie účinky, môže vyvolávať doposiaľ skrytý potenciál generovania nových charakteristík. Čo takto pridať si tretí článok palca na pravej ruke v záujme šikovnejšej komunikácie prostredníctvom dotykových displejov? Alebo obísť v mnohých krajinách platnú legislatívu zakazujúcu ľudské klonovanie a kúsok po kúsku editovať DNA, až kým nebude totožná s „predlohou"?

Vedecký rozvoj veľmi rýchlo napreduje a je iba otázkou času, kedy civilizácia zasiahne do evolúcie v natoľko významnej miere, že prirodzene vyplynie potreba zamyslieť sa nad otázkami bezpečnosti a právnej ochrany života a zdravia jedinca, ako aj súvisiacimi otázkami etiky, morálky, filozofie, sociológie, antropológie a pod., keďže dôsledky sa môžu týkať aj nasledujúcich generácií, ku ktorým by sme mali prejavovať zodpovednosť. Isté je, že z biologického hľadiska jediné, čo po človeku zostáva, je jeho jedinečná genetická výbava, preto všetky zásahy do nej mali byť múdre. Akékoľvek umelé zásahy do ľudského genómu v snahe o zdokonalenie či vylepšenie ľudskej bytosti majú svoje riziká. Navyše umelé úpravy genómu by boli uskutočnené predvídateľne a v relatívne krátkom čase, čo je v ostrom kontraste s prirodzenými čiastkovými a postupnými zmenami prenášanými z generácie na generáciu pri úprave genómu.

Záver

V spoločnosti prevláda záujem ľudstva na zachovaní zloženia ľudských génov náhodného charakteru. Klonovanie ľudskej bytosti je proces, ktorý ohrozuje ľudskú jedinečnosť. Preto je zakázané klonovanie ľudskej bytosti, teda akýkoľvek zákrok, pri ktorom by prostredníctvom štiepenia embrya alebo prenosu génov bunkového jadra bolo možné vytvoriť ľudskú bytosť rovnakú s inou ľudskou bytosťou.

Literatúra:

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2016.
3. DOSTÁL, J. Etické a právní aspekty asistované reprodukce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Lékařská fakulta, 2007.
4. DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
5. FRANKEL, A. Cloning Human Beings and the Consumer of the Future: A Worthwhile Endeavor or a Nightmare come True. In. 13 Loyola Consumer Law Review (Online). Vol. 13, No 2, 2001, s. 149 – 187.
6. GARLICK, S. Uncanny sex: cloning, photographic vision, and the reproduction of nature. In. Social Semiotics. Vol. 20, No. 2, 2010, s. 139 – 154.
7. IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010.
8. JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: Leges, 2016.
9. KÁDEK, P. Trestná zodpovednosť v medicíne za iatrogénne poškodenie pacienta. Ostrava: KEY Publishing, 2017.
10. MACH, J. Medicína a právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006.
11. MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.
12. MAGNEY, A. Cloning Me, Cloning You: Reflections on the Ethics of Cloning for Individuals, Families and Society. In. Social Alternatives. Vol. 22, No 1, 2003, s. 20 – 26.

13. PRONTO, A.N. Consideration at the United Nations of an International Prohibition on the Cloning of Human Beings. In. Leiden Journal of International Law, 20 (2007), s. 239 – 265.
14. Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny, Dohovor o ľudských právach a biomedicíne (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 40/2000).
15. Dodatkový protokol k Dohovoru o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny o zákaze klonovania ľudských bytostí (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 143/2001).
16. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
17. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

TREST ZÁKAZU ÚČASTI NA VEREJNÝCH PODUJATIACH Z POHĽADU JUSTIČNEJ PRAXE[1]

SUSPENSION OF THE BAN ON PARTICIPATION IN PUBLIC EVENTS FROM THE POINT OF VIEW OF JUDICIAL PRACTICE[2]

doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD. – JUDr. Dominika Kučerová

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave/
Trnava University in Trnava, The Faculty of Law

Abstrakt: Príspevok za zameriava na trest zákazu účasti na verejných podujatiach, ktorý patrí v podmienkach Slovenskej republiky medzi alternatívne tresty, a to z pohľadu praxe slovenských súdov. V úvode sa zaoberáme základnými teoretickými aspektmi predmetného trestu, dôvodmi jeho zavedenia do nášho právneho poriadku, jeho charakterom a tiež problémami spojenými s jeho aplikáciou. Následne analyzujeme tri prípady, kedy bol daný trest uložený, či už ako samostatný alternatívny trest, alebo popri inom treste. Záverom poukazujeme na nedostatky praxe a navrhujeme alternatívy pre zlepšenie.

Abstract: The contribution focuses on the ban on participation in public events, which are part of the conditions of the Slovak Republic among alternative punishments, in view of the practice of Slovak courts. In the introduction we deal with the basic theoretical aspects of the punishment in question, the reasons for its introduction into our legal order, its character and also the problems associated with its application. We then analyze the three cases where the sentence was imposed, either as a separate alternative punishment or other punishment. Concluding, we point out the shortcomings of practice and suggest alternatives for improvement.

Kľúčové slová: alternatívne tresty, restoratívna justícia, divácke násilie, trest zákazu účasti na verejných podujatiach.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

[2] This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Key words: alternative punishments, restorative justice, spectator violence, punishment banning participation in public events.

Úvod

Problematiku diváckeho násilia nerieši len Slovenská republika, ale aj ďalšie krajiny už mnoho rokov. Jednou z prvých reakcií na tento problém bolo prijatie Európskeho dohovoru o násilí a neviazanosti divákov počas športových podujatí, najmä na futbalových zápasoch. Slovenská republika reagovala na divácke násilie viacerými zákonmi, pričom prvým bol zákon číslo 315/1992 Zb. o verejných telovýchovných, športových a turistických podujatiach. Zákon nám vymedzil, čo sa za takéto podujatie považuje a čo naopak nie, definoval organizátora podujatia a jeho povinnosti, ale aj práva a povinnosti ďalších subjektov, ako napríklad účastníkov podujatia či obce. Ďalší zákon v tejto oblasti bol zákon 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Môžeme konštatovať, že do veľkej miery má zásluhu na zvýšenom záujme o tzv. divácke násilie relatívne stále nový zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý, okrem iného, priniesol do zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej aj „Trestný zákon" alebo „TZ") nový druh trestu *„zákaz účasti na verejných podujatiach*".

V Českej republike sa do popredia presadzovala myšlienka adresnejšej zákonnej úpravy trestania diváckeho násilia skôr. Na rozdiel od Slovenska, kde bol prijatý nový Trestný zákon v roku 2005, v Českej republike[3] došlo k takémuto kroku až v roku 2009, kedy bol prijatý nový zákon č. 40/2009 Sb. Trestný zákonník v znení neskorších predpisov. Trest, ktorý by postihoval divácke násilie pôvodne nebol zaradený do vládneho návrhu nového českého Trestného zákonníka, ale bol do predmetného zákona zapracovaný v roku 2010 Poslaneckou snemovňou na základe pozmeňovacieho návrhu.[4] Išlo o reakciu na častú násilnú trestnú činnosť, ktorá sa odohrávala najmä na prvoligových futbalových zá-

[3] Inšpiráciou pre úpravu takéhoto trestu v Českej republike bola Veľká Británia, konkrétne The Football Spectator Act 1989 a Football (Disorder) Act 2000. Práve tieto právne akty v Anglicku uzákonili niektoré tzv. futbalové trestné činy i zákaz zúčastniť sa na futbalovom zápase vo forme trestu za protispoločenské správanie.

[4] Sněmovní tisk č. 410/3. Pozmeňovacie a iné návrhy k vládnemu návrhu na vydanie Trestného zákonníka, časť c. Poslanec Ivan Langer.

pasoch.[5] Niektorí autori v tejto súvislosti uvádzajú, že: *„Osobitný charakter takejto trestnej činnosti, resp. jej nárast v poslednej dobe a taktiež osobitný hodnotový systém páchateľov takýchto činov vyvolali potrebu zavedenia takého osobitného druhu trestu, ktorý na určitú dobu páchateľovi znemožní návštevu takého druhu podujatí, v ktorých súvislosti došlo ku spáchaniu trestného činu.“*[6]

Takýto druh kriminogénnych faktorov neobchádzal ani Slovenskú republiku, a preto v roku 2014 pribudol aj do nášho právneho poriadku trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Napriek tomu, že: *„...hľadanie koncepcie, ktorá zodpovedá súčasným požiadavkám spoločenskej reakcie na trestnú činnosť je náročným procesom, ktorého primárnou úlohou je odstrániť všeobecne známe problémy súvisiace s kontrolou kriminality za súčasného garantovania ochrany práv ...“*,[7] pre navrhovateľov v tomto prípade nebolo až tak náročné hľadať tú najsprávnejšiu cestu trestania diváckeho násilia vzhľadom na skutočnosť, že v okolitých krajinách je takáto právna úprava bežná. Je potrebné uviesť, že tak ako v mnohých iných prípadoch, tak aj v tomto sme boli výrazne inšpirovaní českou právnou úpravou.

Systematicky bol trest zákazu účasti na verejných podujatiach zaradený do Trestného zákona a upravujú ho nasledujúce ustanovenia: možnosť jeho samostatného uloženia je upravená v § 32 TZ, obsah trestu upravuje ustanovenie § 62a TZ, podmienky podmienečného upustenie od výkonu zvyšku trestu (§ 72a – § 72b TZ) a podmienky zahladenie (§ 92 – § 93 TZ).

Zmysel a účel trestu je vyjadrený v zákonnej textácii ustanovenia § 62a ods. 1 TZ: *„Trest zákazu účasti na verejných podujatiach spočíva v tom, že sa odsúdenému počas doby výkonu tohto trestu zakazuje účasť na športových, kultúrnych alebo iných verejných podujatiach v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu.“* Účelom trestu je teda zabrániť páchateľovi fyzickej účasti na mieste, kde sa uskutočňuje športové, kultúrne alebo iné podujatie, ak sa dopustil úmyselného trestného činu (prečinu alebo zločinu) v súvislosti s takýmto podujatím.[8] Tu

[5] ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestních činů*. Praha: Portal, 2010, s. 161.

[6] ŠČERBA, F. *Právní úprava nových altrenatívních trestů*. In: Jelínek, J. (ed.). *O novém trestním zákoníku*. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009, s. 60.

[7] GREGUŠOVÁ, A. *Preradenie odsúdeného do domáceho väzenia*. In: Policajná teória a prax, č. 1/2015, s. 73.

[8] Do piatej hlavy „Výklad pojmov“ všeobecnej časti Trestného zákona sa dopĺňa do ustanovenia § 122 ods. 14 TZ nový pojem, ktorý znie: *„Trestný čin je spáchaný v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, ak sa ho dopustí účastník verejného podujatia v čase a mieste*

sa odzrkadľuje najmä ochranný význam trestu, ale aj preventívny či represívny.[9]

Pokiaľ ide o represiu treba podotknúť, že trest zakazuje iba priamu osobnú fyzickú účasť v našom prípade na športovom podujatí. To nevylučuje, aby si páchateľ pozrel zápas svojho klubu pred televíznou obrazovkou, v krčme, doma a pod. Horná hranica uloženia trestu je desať rokov, u mladistvého[10] páchateľa päť rokov, pričom podľa platnej právnej úpravy nie je možné uložiť takýto trest za trestný čin spáchaný z nedbanlivosti.

V článku používame pojem „divácke násilie". Sme si vedomí teoretických polemík tohto v dnešnej dobe zaužívaného pojmu, avšak pre potreby článku stotožňujeme tento pojem s definíciou, ktorá sa nachádza v čl. 2 odsek 4 nariadenia Ministerstva vnútra SR o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie uverejneného 15. 6. 2011 v čiastke 45/2004 Vestníka MV SR, podľa ktorého: *„Diváckym násilím sa rozumejú hromadné fyzické agresívne aktivity v súvislosti so spoločenským podujatím, ktoré spôsobujú fyzickú ujmu na zdraví osôb, škodu na majetku alebo narušujú verejný poriadok."* Možno však uviesť, že z pohľadu širšej verejnosti ide o pojem, ktorý vo svojej podstate zastrešuje užšie vymedzenie násilia páchaného na verejnom podujatí v tom zmysle, že za divácke násilie sa považuje násilie páchané divákmi na športových podujatiach najmä na futbalových zápasoch, avšak divácke násilie z teoretického hľadiska je pojem širší, pretože zastrešuje aj iné ako verejné športové podujatia.

V tejto súvislosti sú z kriminologického hľadiska vymedzené základné pojmové znaky diváckeho násilia, ktoré sa odohráva na športových podujatiach.

Za *pojmové znaky diváckeho „športového" násilia* možno potom považovať:

- vo väčšine prípadov ide o konanie ohraničenej skupiny osob,
- príslušnosť ku konkrétnemu klubu/reprezentácii určitej krajiny tvorí jednotiaci prvok takejto skupiny/subkultúr,
- antisociálne konanie je vo veľkej miere plánované,
- antisociálne konanie býva opakované,

konania verejného podujatia alebo v jeho okolí, alebo na inom mieste počas premiestňovania sa na miesto konania verejného podujatia, alebo z miesta konania verejného podujatia vrátane dopravných prostriedkov alebo prevádzok služieb. Za verejné podujatie sa považuje verejné zhromaždenie, kultúrne, športové a iné podujatie prístupné verejnosti."

[9] NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné.* 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

[10] K problematickým skupinám na štadiónoch z vekového kriminologického hľadiska zaraďujeme mladistvých tvoriacich podstatnú časť subkultúry fanúšikov – chuligánov, a teda môžeme konštatovať, že ide aj o špecifickú formu kriminality mladistvých.

– divácke násilie zahrňuje širokú škálu foriem protiprávneho konania, ako sú napríklad rasistické prejavy, poškodzovanie cudzej veci, ublíženie na zdraví a pod.,
– divácke násilie je v kriminologickom ponímaní vo veľkej miere príznačnou formou kriminálneho správania osôb mladistvých.[11, 12]

1 Výkon a aplikácia trestu zákazu účasti na verejných podujatiach

Pri uložení tohto trestu dochádza k upovedomeniu orgánu policajného zboru, čo zabezpečuje súd, ktorý o treste rozhodol. Z hľadiska príslušnosti ide o ten orgán policajného zboru, kde má odsúdený bydlisko. Okrem orgánu policajného zboru súd upovedomí o uložení takéhoto trestu aj správcu informačného systému o bezpečnosti na športových podujatiach, ale to len v prípade, že sa trest vzťahuje na športové podujatie.

Rovnako ako pri iných druhoch alternatívnych trestov aj pri tomto treste, pokiaľ odsúdený žil v čase výkonu trestu riadnym životom, má právo po odpykaní polovice trestu požiadať o podmienečné upustenie od vykonania druhej polovice trestu. V takýchto prípadoch súd rozhoduje aj o skúšobnej dobe, pričom jej dĺžka sa určuje individuálne a závisí od konkrétneho prípadu. Maximálne je to na dobu 5 rokov a minimum trvania tejto doby je až do uplynutia trvania zvyšku trestu.

Pri výkone trestu musí odsúdený dodržiavať určité povinnosti a pravidlá. Odsúdený má spravidla voči poškodenému povinnosť, aby nahradil škodu. Práve táto povinnosť predstavuje jeden zo základných prvkov restoratívnej justície, podstatou ktorej je komunikácia medzi páchateľom a obeťou a zároveň snaha o navrátenie do pôvodného stavu. V situácii, keď hrozí riziko, že odsúdený sa zúčastní verejného podujatia, môže mu byť uložená povinnosť, aby sa dosta-

[11] Futbalových radikálnych fanúšikov (tzv. športových chuligánov) môžeme považovať za rizikovú časť súčasnej mládeže, ktorá vytvára špecifickú divácku skupinu/komunitu, pričom športoví chuligáni na rozdiel od bežných fanúšikov sa identifikujú viac so svojou skupinou ako s futbalovým klubom. Bližšie pozri: Koncepcia boja proti diváckemu násiliu na roky 2013 – 2016.; VRÁBLOVÁ, M. *Kriminalita mládeže*. In: Dianiška, G. et al. *Kriminológia.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 226.

[12] JEWEL, T. R. *Aggressive Play and Demand for English Premier League Football*. In: Jewel, T. R.: *Violence and Aggression in Sporting Contests*: Economics, History and Policy. New York: Springer, 2011, s 113 – 120.

vil na útvar policajného zboru v čase, ktorý mu bude stanovený. Týmto spôsobom sa zabezpečí aj určitá prevencia pred tým, aby sa odsúdený daného podujatia zúčastnil, a tým by porušil povinnosti vyplývajúce z jeho trestu. Na základe toho, či si páchateľ bude plniť túto povinnosť, súd môže rozhodnúť napríklad o vzatí do väzby v prípade, že sa páchateľ nedostaví, či o pokračovaní v trestnom stíhaní, pokiaľ v jeho prípade došlo k podmienečnému zastaveniu trestného stíhania. Nedodržanie tejto povinnosti môže byť chápané aj ako marenie úradného rozhodnutia.

Počas výkonu trestu býva odsúdený pod dohľadom, ktorý vykonáva probačný a mediačný úradník. Takýto dohľad sa ukladá napríklad z dôvodu, že ide o mladistvého páchateľa alebo z dôvodu, že ide o páchateľa, u ktorého hrozí recidíva. Odsúdený je povinný podrobiť sa kontrole takéhoto úradníka a poskytnúť mu potrebnú súčinnosť.

Pri aplikácii trestu odňatia slobody je podstatné, aby bol odsúdený určitým spôsobom kontrolovaný, a to najmä počas konania verejného podujatia. Spôsob, akým možno odsúdeného monitorovať pri výkone tohto trestu, je povinnosť dostaviť sa na útvar policajného zboru, problém však nastáva v tom, či súdy vôbec takúto povinnosť ukladajú a aký to má vplyv na orgány činné v trestnom konaní. Ďalším problémom pri aplikácii tohto trestu je možnosť odsúdeného slobodne cestovať do zahraničia. Pokiaľ by mu súd uložil povinnosť dostaviť sa na útvar policajného zboru počas výkonu verejného podujatia, jeho vycestovanie do zahraničia na dlhšiu dobu by bolo v rozpore s výkonom trestu a mohlo by sa to klasifikovať ako marenie výkonu úradného rozhodnutia. Na jednej strane je zrejmé, že pokiaľ je odsúdený vycestovaný, verejného podujatia sa nezúčastní, avšak na druhej strane, kde je záruka, že po vycestovaní sa nemôže na krátky čas vrátiť domov a podujatie navštíviť.

Ďalšou z možností, ako monitorovať, je kontrola prostredníctvom probačných a mediačných úradníkov. Táto kontrola je však mnohými považovaná za nedostatočnú, keďže zabezpečiť monitorovanie odsúdených je kapacitne veľmi náročné a rovnaký problém je aj s časovým hľadiskom.

Jednou z možností kontroly je, že pokiaľ súd zistí porušovanie alebo marenie tohto trestu, bezodkladne to oznámi prokurátorovi a dôjde k vyvodeniu trestnej zodpovednosti za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia.

Rovnako súd môže uložiť odsúdenému aj povinnosť podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, avšak len za predpokladu, že sú splnené podmienky na uloženie takejto kontroly. Medzi tieto patrí najmä dostupnosť elektrickej

prípojky a verejnej elektronickej komunikačnej služby, resp. možnosť jej zavedenia, dostupnosť GPS signálu, pokrytie GSM signálom a pod.

Pred januárom 2016 existovali názory, že naozaj efektívna kontrola by sa zabezpečila práve prostredníctvom elektronického monitorovania odsúdeného. Z teoretického hľadiska ide určite o veľmi spoľahlivú metódu. Rozlišujeme tu aktívny a pasívny sledovací systém. Podstata pasívneho systému je, že prostredníctvom počítača dochádza k telefónnemu spojeniu s odsúdeným, na ktoré je odsúdený povinný reagovať a evidovať svoju prítomnosť prostredníctvom zariadenia, ktoré má umiestnené na tele. Pri aktívnom sledovacom systéme je v byte odsúdeného umiestnený prijímač, ktorý je prepojený so zariadením, ktoré má odsúdený pripevnené na tele a pokiaľ odsúdený opustí miesto, na ktorom je povinný sa zdržiavať, prijímač vyšle signál kompetentným orgánom. Avšak z takmer dvojročnej praxe vieme, že monitorovacie náramky sa nevyužívajú spôsobom, aký zákonodarca a právna teória predpokladali. Slúžia prevažne v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, súdy tieto ukladajú minimálne v súvislosti s trestom domáceho väzenia premenou trestu odňatia slobody, no v súvislosti s trestom zákazu účasti na verejných podujatiach neboli podľa našich zistení použité ani raz.

V súčasnosti je mnoho názorov na to, ako možno dosiahnuť čo najefektívnejšiu aplikáciu tohto trestu. Môže to byť formou určitého registra, kde by boli evidovaní všetci, ktorí sú odsúdení na trest zákazu účasti na verejných podujatiach a kontrolované by to mohlo byť formou rôznych kamerových systémov s detektorom tváre a podobne. V každom prípade je potrebné venovať tomuto trestu pozornosť a snažiť sa prísť na spôsob, ktorý by bol najefektívnejší v záujme bezpečnosti spoločnosti.[13]

1.1 Okresný súd Nové Mesto nad Váhom: 2T/150/2014

Ako prvý, podľa nám dostupných informácií, uložil trest zákazu účasti na verejných podujatiach Okresný súd Nové mesto nad Váhom. Odsúdený spáchal prečin výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. d)[14] Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení účinnom v čase spáchania skutku.

[13] POLÁKOVÁ, V. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach a jeho aplikačné problémy. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferecie.* Praha: Leges, 2015, s. 335 – 349. ISBN 978-80-7502-104-5.

[14] § 364 ods. 1 písm. d) TZ: *„Kto sa dopustí slovne alebo fyzicky, verejne alebo na mieste verejnosti prístupnom hrubej neslušnosti alebo výtržnosti najmä tým, že... d) hrubým spôsobom ruší priebeh verejného podujatia, najmä nedovoleným použitím pyrotechnického výrobku,*

Obvinený bol slobodný, netrestaný a stíhaný na slobode. Súd ho uznal za vinného na základe toho, že: *„...dňa 01. 05. 2014 na futbalovom štadióne Spartak Myjava na Hodžovej ulici, počas verejného športového podujatia – futbalového zápasu finále Slovnaft cupu medzi ŠK Slovan Bratislava a MFK Košice v sektore vyhradenom pre fanúšikov futbalového klubu ŠK Slovan Bratislava na tribúne v čase o 18.28.15 h skákal po umelohmotnom sedadle, ktoré týmto poškodil a toto následne hodil na hraciu plochu, v čase o 20.17.19 h pľuval na príslušníkov polície, ktorí zabezpečovali verejný poriadok pod sektorom a v čase o 20.17.22 h sa snažil poškodiť železné zábradlie v spodnej časti sektora, ktorým prudko mykal a snažil sa ho vytrhnúť, čím sa svojím konaním dopustil výtržníctva tým, že hrubým spôsobom narušil priebeh športového podujatia násilným poškodením sedadla a jeho vhodením na športovisko a poškodením sedadla spôsobil spoločnosti SPARTAK Myjava, a.s., Hodžova č. 261/1, Myjava, ICO: 46 699 821 škodu vo výške 50 €, teda dopustil sa fyzicky na mieste verejnosti prístupnom výtržnosti tým, že hrubým spôsobom rušil priebeh verejného podujatia násilným poškodením sedadla, čím spáchal prečin výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. d) Trestného zákona.“*

Na základe uvedeného skutku ho súd odsúdil:

- podľa § 364 ods. 1 Trestného zákona s prihliadnutím na § 38 ods. 3, § 36 písm. j) písm. l) Trestného zákona na trest odňatia slobody vo výmere 2 (dva) mesiace,
- podľa § 49 ods. 1 písm. a) a § 51 ods. 1 Trestného zákona súd obvinenému výkon trestu odňatia slobody podmienečne odkladá a zároveň ukladá probačný dohľad nad jeho správaním v skúšobnej dobe,
- podľa § 51 ods. 2 Trestného zákona obvinenému určuje skúšobnú dobu na 2 (dva) roky, podľa § 51 ods. 2, ods. 4 písm. c) Trestného zákona obvinenému ako súčasť probačného dohľadu ukladá povinnosť nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu,
- podľa § 62a ods. 1, ods. 2 Trestného zákona sa obvinenému ukladá trest zákazu účasti na verejných športových podujatiach vo výmere 2 (dva) roky,
- podľa § 287 ods. 1 Trestného poriadku sa obvinenému ukladá povinnosť nahradiť poškodenej spoločnosti SPARTAK MYJAVA, a.s., Hodžova 261/1, 907 01 Myjava, IČO: 46 699 821 škodu vo výške 50 EUR (päťdesiat eur).

násilným poškodením sedadla alebo časti športového zariadenia slúžiacej na oddelenie sektorov, vhodením nebezpečného predmetu na športovisko alebo na iné miesto konania podujatia… potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“

Možno konštatovať, že v tomto prípade nebol trest uložený ako trest, z čoho vyplýva, že tento najnovší trest zákazu účasti na verejných podujatiach napriek tomu, že v Dôvodovej správe sa uvádza, že ide o alternatívny trest, má „dve tváre", čo je jasné aj z jeho právnej úpravy.[15] Vzhľadom na skutočnosť, že odsúdenému bol uložený trest odňatia slobody s podmienečným odkladom výkonu, pričom mu súd zároveň uložil probačný dohľad v skúšobnej dobe dva roky, naskytá sa otázka, prečo súd namiesto trestu zákazu účasti na verejných podujatiach nevyužil inštitút obmedzení a povinností § 51 ods. 3 a 4 TZ,[16] ktorý umožňuje, aby súd odsúdenému uložil okrem trestu aj obmedzenie návštev športových alebo iných hromadných podujatí podľa § 51 ods. 3 písm. a). V takomto prípade, keď trest zákazu účasti na verených podujatiach v podstate vôbec nie je alternatívnym trestom, ale iba vedľajším trestom odňatia slobody – považujeme takúto formu trestania iba ako doplnením „primárneho potrestania", ktoré v podstate predstavuje samotné sprísnenie trestu.

1.2 Okresný súd Skalica: 4T/4/2015

Druhým súdom v poradí, ktorý uložil trest zákazu účasti na verejných podujatiach, bol Okresný súd Skalica, ktorý svojím rozhodnutím pod spisovou značkou 4T/4/2015 rozhodol v trestnej veci proti obvinenému pre prečin výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. e)[17] Trestného zákona. V tomto prípade súd na verejnom zasadnutí rozhodol podľa § 334 ods. 4 Trestného poriadku tak, že schválil dohodu o vine a treste uzavretú medzi prokurátorom Okresnej prokuratúry Skalica a obvineným a potvrdil ju v tomto znení: *„Obvinený O. D. F. K. W. Č. F. K. U. Č., nar. XX.XX.XXXX v Bratislave, trvale bytom I., je vinný, že dňa 11. 5.*

[15] Tento trest môže byť uložený aj „iba ako" vedľajší trest napríklad k trestu odňatia slobody. Ide o prípady, keď páchateľ spácha: prečin, kde horná hranica trestu odňatia slobody prevyšuje päť rokov alebo obzvlášť závažný zločin. V takomto prípade nemôžeme v žiadnom prípade hovoriť o alternatívnom treste.

[16] Pred účinnosťou aktuálnej právnej úpravy, ktorá zaviedla takúto možnosť trestania diváckeho násilia, bolo možné ukladať zákaz vstupu na športové podujatia z trestnoprávneho hľadiska iba ako súčasť tzv. obmedzujúceho opatrenia, a preto išlo nie o sankciu, ale o preventívne opatrenie, ktoré malo páchateľovi pomôcť preukázať v skúšobnom období, na ktoré bol podmienečne odložený výkon trestu, že sa bude chovať podľa uložených pravidiel.

[17] § 364 ods. 1 písm. e) TZ: *„Kto sa dopustí slovne alebo fyzicky, verejne alebo na mieste verejnosti prístupnom hrubej neslušnosti alebo výtržnosti najmä tým, že… e) vyvoláva verejné pohoršenie vykonávaním pohlavného styku alebo vykonávaním sexuálneho exhibicionizmu alebo iných patologických sexuálnych praktík, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky."*

2014 v presne nezistenom čase od 17,30 h do 18,30 h v meste Skalica na Ul. športovej v priestoroch areálu futbalového štadióna počas futbalového stretnutia III. ligy západ medzi družstvami MFK Skalica a MFK Petržalka sa presunul do priestoru pod elektronickou tabuľou a tu sa verejne a na mieste verejnosti prístupnom v dohľade všetkých návštevníkov futbalového zápasu odhalil tak, že si stiahol všetku spodnú časť oblečenia pod kolená a ukazoval obnažený pohlavný úd a obnažený zadok, teda dopustil sa verejne a na mieste verejnosti prístupnom hrubej neslušnosti tým, že vyvolal verejné pohoršenie vykonaním sexuálneho exhibicionizmu, čím spáchal prečin výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. e) Trestného zákona."

Na základe uvedeného skutku ho súd odsúdil:

- podľa § 364 ods. 1 Trestného zákona s použitím § 56 ods. 1 Trestného zákona, § 56 ods. 2 Trestného zákona, § 36 písm. l) Trestného zákona, § 37 písm. m) Trestného zákona, § 38 ods. 2 Trestného zákona na peňažný trest vo výške 200 (dvesto) EUR,
- podľa § 57 ods. 3 Trestného zákona pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, ukladá sa mu náhradný trest odňatia slobody v trvaní 3 (tri) mesiace,
- podľa § 62a ods. 1, ods. 2 Trestného zákona sa obvinenému ukladá trest zákazu účasti na verejných športových podujatiach na dobu 2 (dva) roky.

V tomto prípade súd využil dva tresty, ktoré samy osebe alternujú trest odňatia slobody. Z nášho pohľadu sa nám zdá byť takáto forma potrestania adresnejšia a z hľadiska prevencie účinnejšia – na rozdiel od potrestania v predchádzajúcom prípade (2T/150/2014), keď súd uložil páchateľovi primárne trest odňatia slobody s podmienečným odkladom.

Na tomto mieste by sme chceli poukázať na podľa nás výstižný právny názor docenta Kolesára, ktorý sa domnieval, že samotné rozširovanie alternatívnych trestov v Trestnom zákone je výrazom depenalizácie, pretože vo svojej podstate umožňuje súdom vo zvýšenej miere siahať aj k trestom bez odňatia slobody, „*čo výrazne posilňuje aj zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je ultima ratio*".[18]

1.3 Okresný súd Poprad: 5T/54/2015

Posledným rozhodnutím, ktorého súčasť je trest zákazu účasti na verejných podujatiach, je rozhodnutie Okresného súdu Poprad pod spisovou značkou 5T/54/2015. Ide o jediný prípad rozhodnutia, ktorý využil trest zákazu účasti

[18] KOLESÁR, J. *Sankcie v trestnom práve*. Bratislava: Citicom, 2010, s. 32.

na verejných podujatiach ako samostatný alternatívny trest. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch rozhodnutí v tomto prípade ide o divácke násilie na hokejovom zápase.

Súd ho uložil rovnako ako v prípade rozhodnutia 2T/150/2014 za prečin výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. d) Trestného zákona a uznal obvineného vinným *„... pretože dňa 30. 12. 2014 v čase o 19.05 h asi dve minúty pred skončením riadneho hracieho času hokejového zápasu medzi HK Poprad a HK 36 Skalica na tribúne Zimného štadióna v Poprade na Ul. Štefánikovej zapálil dymovnicu v tvare valčeka o dĺžke cca 10 cm a priemere cca 3 cm s nápisom ‚čmudik', túto položil vedľa seba a odišiel, pričom z dymovnice do okolia vychádzal dym zelenej farby a v jej okolí sa nachádzalo viacero ľudí sledujúcich hokejový zápas, pričom na zimný štadión je vnášanie pyrotechnických výrobkov zakázané, teda sa dopustil fyzicky verejne a na mieste verejnosti prístupnom výtržnosti tým, že hrubým spôsobom rušil priebeh verejného podujatia použitím pyrotechnického výrobku."*

Na základe uvedeného skutku ho súd odsúdil:

– podľa § 364 ods. 1 Trestného zákona s použitím § 62a ods. 1, ods. 2, ods. 3 Trestného zákona, § 38 ods. 2, ods. 3 Trestného zákona, § 36 písm. l) Trestného zákona trest zákazu účasti na verejných podujatiach spočívajúcich v zákaze účasti na hokejových podujatiach konajúcich sa na Zimnom štadióne mesta Poprad v trvaní 1 (jedného) roka.

Na tomto príklade môžeme vidieť, že trest zákazu účasti na verejných podujatiach môže byť súdom uložený ako samostatný alternatívny trest podľa § 62a ods. 3 TZ, ak vzhľadom na povahu a závažnosti spáchaného prečinu osobe a pomerom páchateľa uloženie iného trestu nie je potrebné. V takomto prípade pôjde o páchateľa, ktorý spáchal úmyselný trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody neprevyšuje päť rokov (§ 34 ods. 6 TZ) a zároveň sú splnené ďalšie podmienky (povaha a závažnosť spáchaného prečinu, osoba a pomery páchateľa, uloženie iného trestu nie je potrebné).

Treba uviesť, že napríklad na rozdiel od trestu povinnej práce, tento trest nedisponuje s tzv. premenou trestu *„...súd premení trest povinnej práce alebo jeho zvyšok na trest odňatia slobody tak, že za každé dve hodiny nevykonanej práce nariadi jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu"*.[19] V prípade, ak súd zistí porušovanie alebo marenie výkonu trestu účasti na verejných podujatiach, predseda senátu to bez meškania oznámi okresnému prokurátorovi. Ten následne začne zisťovať,

[19] Bližšie pozri § 55 ods. 4 TZ.

či je napríklad možné vyvodiť trestnú zodpovednosť za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. h) TZ: „*Kto marí alebo podstatne sťažuje výkon rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci tým, že ... zúčastní sa na verejnom podujatí, na ktoré sa vzťahuje trest zákazu účasti na verejných podujatiach alebo nedodržiava obmedzenia a povinnosti, ktoré mu súd uložil v súvislosti s výkonom tohto trestu*.“ Za marenie výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach sa bude považovať aj zavinené nesplnenie povinnosti podľa § 51 ods. 4 písm. k) TZ dostaviť sa v určenom čase na určený útvar Policajného zboru uloženej súdom, prípadne aj prokurátorom podľa § 216 ods. 4 a 5 TP.

Záver

Využívanie alternatívnych foriem trestania predstavuje ušetrenie financií štátu, ktoré každodenne vynakladá na páchateľov trestnej činnosti, ktorí sa nachádzajú v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a možnosť využitia týchto prostriedkov v iných oblastiach života, ako je napríklad zdravotníctvo či školstvo. Samotná osoba páchateľa má možnosť viesť normálny život a nedôjde k negatívnemu pôsobeniu väzenského prostredia na jeho osobnosť. Slovenská republika urobila v posledných rokoch v tejto oblasti veľa krokov vpred, a to najmä kombinovaním prvkov restoratívnej a retributívnej justície v rámci systému trestania osôb.

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach je pomerne novým druhom trestu, ktorý bol zavedený novelou Trestného zákona účinnou od februára 2014. Zavedenie tohto trestu bolo reakciou zákonodarcu na stále sa zvyšujúce „divácke násilie“, ktorého prevenciou bolo zavedenie práve trestu zákazu účasti na verejných podujatiach. Tento trest má dvojaký charakter. Jednak ho možno uložiť ako vedľajší trest popri inom treste, a to za podmienok, „*ak sa páchateľ dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, alebo ak to vyžaduje so zreteľom na doterajší spôsob života páchateľa a okolnosti spáchania činu, ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo* majetku“[20] a jednak ho možno uložiť ako samostatný, alternatívny trest. Ako samostatný trest ho môže súd uložiť páchateľovi v prípade, ak uloženie iného trestu nie je potrebné a súčasne sa páchateľ dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, alebo ak to vyžaduje ochrana verejného poriadku, zdra-

[20] Dikcia § 62a ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

via, mravnosti alebo majetku. Horná hranica tohto trestu je pomerne vysoká, až desať rokov. Avšak sme toho názoru, že vzhľadom na účel tohto trestu je horná hranica určená primerane.

Čo spadá pod pojmy športové, kultúrne a iné verejné podujatia je vymedzené v osobitných predpisoch. Verejným športovým podujatím je verejnosti prístupná športová súťaž, stretnutie, turnaj, preteky, turistické podujatie alebo iné podujatie spojené s pohybovo – rekreačnou aktivitou fyzických osôb v oblasti telesnej kultúry.[21] Verejným kultúrnym podujatím je verejnosti prístupné divadelné, filmové a iné audiovizuálne predstavenie, koncert, hudobná a tanečná produkcia, výstava diel výtvarných umení, diel úžitkového umenia a prác ľudovej výtvarnej tvorivosti, festival a prehliadka v oblasti kultúry a umenia, tanečná zábava a iné akcie v oblasti spoločenskej zábavy.[22]

O uložení tohto trestu súd informuje príslušné inštitúcie, najmä príslušný útvar Policajného zboru a tiež správcu informačného systému o bezpečnosti na športových podujatiach. Spolu s týmto trestom môže súd uložiť páchateľovi obmedzenia a povinnosti zakotvené pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, avšak toto je len fakultatívna možnosť súdu. Rovnako súd môže uložiť odsúdenému aj povinnosť podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, avšak len za predpokladu, že sú splnené podmienky na uloženie takejto kontroly. V prípade, že odsúdený, ktorému je uložený takýto trest, sa napriek tomu zúčastňuje zakázaných verejných podujatí, dopúšťa sa trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia.

Pri tomto alternatívnom treste podľa nášho názoru absentuje možnosť premeny trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody, bez možnosti podmienečného prepustenia, pretože to by podľa nášho názoru viedlo k dostatočnému odstrašujúcemu efektu.

Na záver pripomíname, že kriminálna činnosť v podobe diváckeho násilia je realizovaná najčastejšie v súvislosti so športovým podujatím (najmä futbalovým) a z tohto prostredia zväčša nevybočuje. O tom svedčia aj skutky v uvedených súdnych rozhodnutiach. S tým súvisia aj príčiny diváckeho násilia, pričom k základným príčinám a faktorom ovplyvňujúcim vznik diváckeho násilia na športových podujatiach zaraďujeme:

[21] Porovnaj § 2 zákona č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí.
[22] Porovnaj § 1 zákona č. 96/1991 Zb. o verejných kultúrnych podujatiach.

– agresívne správanie fanúšikov v súvislosti s možnosťou ovplyvniť výsledok športového diania,
– konanie pod vplyvom alkoholu,
– anonymita fanúšikov,[23]
– prostredie na štadiónoch,
– charakteristika zariadenia.[24]

V článku sme mali snahu analyzovať doposiaľ uložené tresty zákazu účasti na verejných podujatiach na území Slovenskej republiky. Vzhľadom na skutočnosť, že boli uložené iba v troch prípadoch, sme dospeli k jednoznačnému záveru, že trest zákazu účasti na verejných podujatiach býva najčastejšie (vo všetkých troch prípadoch) ukladaný za výtržníctvo. Aj na základe uvedeného nie je bezprostredne nevyhnutné použiť taký výrazný zásah do života páchateľa, aký predstavuje trest odňatia slobody a oveľa vhodnejšie a účinnejšie je aplikovať analyzovaný trest. Napriek tomu, že doposiaľ bol trest zákazu účasti na verejných podujatiach uložený iba v jednom prípade ako samostatný alternatívy trest, myslíme si, že alternatívne tresty, teda aj trest zákazu účasti na verejných podujatiach v časti podľa § 62a ods. 3 TZ, nie sú považované za alternatívy v zmysle ich podriadenosti k trestu odňatia slobody, ale sú uznávané ako skutočný trest a legitímna možnosť riešenia potrestania konkrétneho páchateľa trestného činu. V tomto zmysle by tak mala byť „alternatíva" skôr trest odňatia slobody, ktorý by mal byť ukladaný až vtedy, keď nie je možné využitie žiadneho iného trestu, resp. ochranného opatrenia, pričom netreba opomenúť, že práve alternatívne tresty *„...môžu účinne pomôcť k lepšej resocializácii a prevýchove nielen dospelého, ale aj mladistvého páchateľa"*.[25] Aplikačné problémy, ktoré môžu podľa nášho názoru nastať v súvislosti s výkonom a kontrolou výkonu daného trestu, spočívajú najmä v skutočnosti, že odsúdený na výkon takéhoto trestu môže byť dlhodobo v zahraničí, a teda nemôže splniť podmienku dostavenia sa na príslušný útvar Policajného zboru v stanovenom čase, kedy prebieha verejné podujatie. V takom prípade sa tak teoreticky dopúšťa prečinu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 349 ods. 1 písm. i) TZ, pretože nie je možné, aby splnil podmienku stanovenú súdom. Na strane druhej je však zrej-

[23] BÖTTER, A. *Die Gewalt der Hooligans – eine Folge moderner gesellschaftlicher Entwicklungsprozesse?* In: RÖSSNER, D., JEHLE, J. M. (ed.) *Kriminalität, Prävention und Kontrolle*. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 1999, s. 327.

[24] Bližšie pozri: Koncepcia boja proti diváckemu násiliu na roky 2013 – 2016.

[25] ŠIMUNOVÁ, L. *Trest povinnej práce v aplikačnej praxi súdov Slovenskej republiky a Českej republiky*. In: Policajná teória a prax, č. 1/2015, s. 100.

mé, že pravidlá výkonu trestu je možné nastavovať aj za súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom tak, aby bol naplnený účel stanoveného trestu.

Je pravda, že slovenská legislatívna úprava samotných alternatívnych trestov je v celku dostatočná, avšak akýmsi „nedopatrením", ktoré má viacero dôvodov (napr. prílišná byrokracia pri ich výkone), zaostáva ukladanie týchto trestov zo strany súdov.

Literatúra:

1. AUGUSTÍN, P., HOLUBICZKÝ, V. Spoločenský boj proti diváckemu násiliu. Bratislava: APZ, 2014.
2. BONNIE, J. et al. Reforming Juvenile Justice. A Developmental Approach. United States of America: National Academies Press, 2013, s. 136. ISBN 978-03-0927-890-4.
3. BRAITHWAITE, J. STRANGE, H. Restorative Justice and Civil Society. United States of America: Cambridge University Press, 2001. 250 s. ISBN 978-0-521-00053-6.
4. BURDA, E., ČENTÉŠ, E., KOLESÁR, J., ZÁHORA, K. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400324-0.
5. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár 2. vydanie. Žilina: Eurokódex, 2015, s 916. ISBN 978-80-8155-053-9.
6. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 736.
7. DIANIŠKA, G. et al. Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.
8. JELÍNEK, J. (ed.). O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009.
9. JEWEL, T. R. Violence and Aggression in Sporting Contests: Economics, History and Policy. New York: Springer, 2011.
10. KOLESÁR, J. Sankcie v trestnom práve. Bratislava: Citicom, 2010.
11. NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.
12. ROSSNER, D., JEHLE, J. M. (ed.). Kriminalität, Prävention und Kontrolle. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 1999.
13. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015.
14. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. Komentář. § 1 – § 139. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

15. ŠIMUNOVÁ, L. Trest povinnej práce v aplikačnej praxi súdov Slovenskej republiky a Českej republiky. In: Policajná teória a prax, č. 1/2015. ISSN 1335-1370.
16. ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. Probace a mediace: Možnosti řešení trestních činů. Praha: Portal, 2010.

LEGISLATÍVNA ÚPRAVA EUTANÁZIE A ASISTOVANEJ SAMOVRAŽDY AKO VÝZVA PRE SLOVENSKÉHO ZÁKONODARCU

EUTHANASIA AND ASSISTED SUICIDE LEGISLATION AS A CHALLENGE FOR THE SLOVAK LEGISLATOR

JUDr. Lenka Vráblová

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava Universtiy in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: V súčasnosti neexistuje explicitná úprava eutanázie a asistovanej samovraždy tak na úrovni Trestného zákona, ako ani na úrovni samostatného špeciálneho zákona. Vzhľadom na špecifickosť týchto inštitútov a zároveň na ich trestnoprávne ponímanie v zmysle platného Trestného zákona považujeme skutočnosť absencie explicitného zakotvenia eutanázie a asistovanej samovraždy v slovenskom právnom systéme za veľké negatívum. Tento príspevok má za cieľ poskytnúť náhľad na možnosti legislatívnej úpravy týchto inštitútov, ktoré by sa mohli stať inšpiráciou pre slovenského zákonodarcu. Zároveň je cieľom príspevku pripomenúť a zdôrazniť vážnosť tejto problematiky a znova poukázať na potrebu jej riešenia na úrovni právneho poriadku Slovenskej republiky.

Abstract: Currently there is no explicit legal regulation of euthanasia and assisted suicide neither in the Criminal Code nor in special act. Regarding the specificity of these institutes and their legal consequences according to the Criminal Code, we consider the lack of explicit legal regulation of euthanasia and assisted suicide as a major disadvantage. The aim of this article is to provide an overview of possible legal regulations concerning euthanasia and assisted suicide and to serve as a source of inspiration for the Slovak legislator. Another aim of this article is to remind and stress the gravity of this question and to reiterate the need for its regulation in Slovak legal order.

Kľúčové slová: eutanázia, asistovaná samovražda, Trestný zákon, návrh legislatívnych zmien, privilegovaná skutková podstata, okolnosť vylučujúca protiprávnosť.

Key words: assisted suicide, Criminal Act, proposal of legislation changes, privileged subject matter, condition excluding the illegality of an act.

Za súčasného právneho stavu je eutanázia v zmysle Trestného zákona posudzovaná, podľa okolností, ako vražda v zmysle ustanovenia § 145 Trestného zákona alebo ako úkladná vražda v zmysle ustanovenia § 144 Trestného zákona. Konanie zodpovedajúce asistovanej samovražde, ako inštitútu úzko príbuzného eutanázii, by v zmysle aktuálne platného Trestného zákona zakladalo trestnú zodpovednosť za trestný čin účasti na samovražde v zmysle ustanovenia § 154 Trestného zákona. Vzhľadom na takéto trestnoprávne posudzovanie týchto inštitútov a trestné sadzby stanovené pre uvedené trestné činy možno konštatovať, že trestnoprávna úprava, predovšetkým v oblasti eutanázie, hlavne z hľadiska ukladania trestov je neadekvátne prísna.

Vo vzťahu k eutanázii treba pred samotnými návrhmi na legislatívnu úpravu tohto inštitútu upozorniť na skutočnosť, že z hľadiska nebezpečnosti činu pre spoločnosť možno konanie zodpovedajúce eutanázii hodnotiť na niekoľkých úrovniach. Z tohto uhla pohľadu je vhodné si eutanáziu rozdeliť výlučne na eutanáziu vykonanú na základe žiadosti umierajúceho a bez takejto žiadosti. Konanie, ktoré je realizované bez jeho vyžiadania terminálne chorým,[1] ktorého následkom je smrť takejto osoby, nech je motív páchateľa prezentovaný akokoľvek súcitne, nie je prípustné ani správne akokoľvek privilegovať. Na rovnakú úroveň s páchateľmi takýchto činov – nevyžiadanej eutanázie sú však postavení aj páchatelia vyžiadanej eutanázie, keď sú požiadaní, často opakovane, o ukončenie trápenia terminálne chorého. Z hľadiska nebezpečnosti konania pre spoločnosť sú však takéto dva druhy konania diametrálne odlišné. Dovoľujeme si vysloviť domnienku, že aj z hľadiska recidívy sú páchatelia vyžiadanej eutanázie na rebríčku spoločenskej nebezpečnosti rozhodne nižšie ako páchatelia nevyžiadanej eutanázie.

Uvedomujeme si, že po rekodifikácii trestného práva a po zavedení formálneho chápania trestného činu je možné polemizovať o relevancii nebezpečnosti konania páchateľa pre spoločnosť pri kvalifikácii skutku, no chceme upozorniť na nedostatočnú flexibilitu ustanovení trestného zákona pre diametrálne rozličné prípady, ktoré formálne napĺňajú znaky rovnakého trestného činu. Aj napriek tomu, že materiálne chápanie trestného činu v takej podobe, ako to bolo pred rekodifikáciou trestného práva v roku 2005 už v podmienkach trestného zákona, neexistuje, zastávame názor, že práve zákonodarca má byť ten, ktorý už samotným formulovaním skutkových podstát trestných činov, ich zaraďovaním

[1] Terminálne chorým pacientom sa na účely tohto príspevku rozumie pacient trpiaci nevyliečiteľnou chorobou, v poslednej fáze takejto choroby, bez perspektívy na vyliečenie, teda v záverečnej fáze tejto choroby.

v rámci jednotlivých hláv Trestného zákona a stanovovaním mantinelov trestnej sadzby reflektuje aj nebezpečnosť konania pre spoločnosť a dohliada na aktuálnosť a potreby spoločnosti formou novelizácií. Druhým subjektom, ktorý má zohľadňovať nebezpečnosť činu pre spoločnosť je súd pri ukladaní trestu za konkrétne konanie. Zásady ukladania trestu v rámci Trestného zákona poskytujú súdom určitý priestor pre manévrovanie a zohľadnenie individuálnosti a špecifickosti konkrétneho konania. Nevidíme teda veľmi priestor pre súdy v možnosti právnej kvalifikácie konania ako trestného činu, ale práve v zohľadnení špecifík prípadu pri ukladaní trestov. Aj napriek tomu, že Slovenská republika patrí do kontinentálneho právneho systému, teda rozhodnutia nemajú silu precedensu, majú súdy rozhodovať tak, že ich rozhodnutia predstavujú inšpiráciu pre ďalšiu rozhodovaciu činnosť v záujme konzistentnosti rozhodovacej činnosti a v záujme zásady legitímnych očakávaní. Z tohto dôvodu majú byť súdy tým subjektom, ktorý neohýba právo pre potreby konkrétneho prípadu, ale poskytuje výklad práva spôsobom, ktorý zastrešuje slabé miesta právnych predpisov aj pre budúce prípady.

Pri zakotvení eutanázie do právneho poriadku treba vyriešiť množstvo parciálnych problémov. Prvou vecou, ktorú si treba uzrozumieť je to, či má byť eutanázia dekriminalizovaná úplne, alebo ju treba upraviť v rámci trestných kódexov a privilegovať ju oproti obdobným konaniam zodpovedajúcim vražde či úkladnej vražde. Absolútna legalizácia eutanázie nie je taká bežná, ako sa na prvý pohľad môže javiť. Eutanázia je legalizovaná v rámci Európy len v štátoch BENELUX-u, teda v Belgicku, Holandsku a Luxembursku.[2] Zastávame názor, že nie je vhodné a ani celkom možné v podmienkach Slovenskej republiky a právnej kultúry tejto geopolitickej oblasti absolútne legalizovať eutanáziu. Preto považujeme za rozumnejšie a účinnejšie zakotviť problematiku eutanázie v rámci privilegovanej skutkovej podstaty v Trestnom zákone.

Inštitútom úzko spätým s eutanáziou je asistovaná samovražda. Vzhľadom na podobnosť inštitútov, ktoré sú na úrovni laickej verejnosti často stotožňované, by bolo nevhodné a dovolíme si poznamenať, že právne nesprávne, neupraviť aj inštitút asistovanej samovraždy. V rámci asistovanej samovraždy prichádzajú do úvahy rovnako dve možnosti. Buď jej absolútna dekriminalizácia, kedy konanie zodpovedajúce asistovanej samovražde nebude zakladať trestnú zodpovednosť, alebo riešenie v podobe privilegovanej skutkovej podstaty, rov-

[2] DOLEŽAL, A. *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 254 – 256.

nako ako v prípade aktívnej vyžiadanej eutanázie. Z nášho pohľadu sa prikláňame skôr k absolútnej dekriminalizácii asistovanej samovraždy, samozrejme, za presne stanovených podmienok.

Nižšie navrhované zmeny v Trestnom zákone majú za cieľ zmierniť doterajšiu prísnu a rigidnú právnu úpravu, ktorá je zapríčinená predovšetkým formálnym chápaním trestného činu. K takémuto kroku by mal slovenský zákonodarca pristúpiť z dôvodu, aby odlíšil tieto prípady od iných, ktoré sú svojou nebezpečnosťou konania na absolútne inej – závažnejšej úrovni. Súčasne by sa aktuálne platná legislatíva zmenila v prospech osôb, ktoré potrebujú pomoc a zabránilo by sa neodbornému procesu „pomoci", ktorý môže eventuálne spôsobovať pre obeť viac utrpenia, a zabezpečila by sa tak ich dôstojnosť aj v posledných fázach ich života a ich právo na „dobrú smrť", ktoré by malo byť súčasťou katalógu základných práv každej osoby.

V súlade so zakotvením inštitútov asistovanej samovraždy a eutanázie je potrebné v súhrne upozorniť aj na to, že je potrebné novelizovať aj príslušné právne predpisy, v ktorých je vyjadrený zákaz eutanázie a asistovanej samovraždy. Takýmto zákonom je napr. zákon č. 219/2002 Z. z. o povolaní lekára, o Slovenskej lekárskej komore, o povolaní zubného lekára, o Slovenskej komore zubných lekárov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorého prílohou je Etický kódex lekára a zubného lekára, podľa ktorého v zmysle ustanovenia ods. 5 eutanázia a asistované suicídium nie sú prípustné.

1 Eutanázia a návrhy de lege ferenda

Zakotvenie inštitútu eutanázie do právneho poriadku prichádza do úvahy v dvoch formách. Prvou je samostatný zákon, pričom táto forma je vhodnejšia v prípadoch, kedy by sme uvažovali o podmienkach absolútnej legalizácie eutanázie. Ako už bolo povedané, toto nepovažujeme za vhodné, predovšetkým vzhľadom na právne prostredie a právnu kultúru, v ktorej sa vyvíja právny poriadok Slovenskej republiky. Za vhodnejšiu formu považujeme úpravu eutanázie v rámci Trestného zákona vo forme privilegovanej skutkovej podstaty.

Z hľadiska zaradenia považujeme za vhodné zaradiť danú privilegovanú skutkovú podstatu do prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, teda do trestných činov proti životu a zdraviu, do prvého dielu – trestných činov proti životu. Konkrétne za trestný čin vraždy, kde by bolo vložené nové ustanovenie „§ 145a". Takéto zaradenie je, okrem iného, vhodné i preto, lebo by sa táto privilegovaná

skutková podstata systematicky nachádzala pri ďalšej privilegovanej skutkovej podstate, ktorej objektom je život živej osoby – trestného činu vraždy novonarodeného dieťaťa matkou. Výsledkom navrhnutého prístupu by bol stav, kedy by boli dve privilegované skutkové podstaty v rovnakom diele I. hlavy Osobitnej časti Trestného zákona zaradené „pri sebe" ako určité „výnimky" zo všeobecných pravidiel v podobe skutkových podstát trestných činov úkladnej vraždy a vraždy a subjekty týchto skutkových podstát privilegovali podobným spôsobom, pretože ich konanie vykazuje skutočnosti, ktoré ich odlišuje od trestných činov úkladnej vraždy a vraždy.

Z hľadiska názvu tejto privilegovanej skutkovej podstaty nepovažujeme za vhodné, aby bola nazvaná priamo „eutanázia". Za vhodnejšie pomenovanie sa nám javí *Usmrtenie na žiadosť*. Podobnú úpravu pomenovania má napr. aj privilegovaná skutková podstata v rámci nemeckého trestného zákona, kde je pomenovaná ako Tötung auf Verlangen,[3] v anglickom preklade ako Homicide upon Request.

Z hľadiska názvu, možno, na prvý pohľad vyvstáva otázka, prečo v pomenovaní tejto privilegovanej skutkovej podstaty trestného činu chceme použiť pojem *usmrtenie* ako pojem, ktorý evokuje trestný čin usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona ako rýdzo nedbanlivostný trestný čin. V tomto prípade ale vychádzame z pojmu usmrtenie ako výkladu objektívnej stránky spoločnej pre všetky trestné činy proti životu, predovšetkým pre trestné činy vrážd, kedy ich objektívnou stránkou je práve usmrtenie ako spôsobenie smrti iného. Práve z tohto dôvodu je podľa nás vhodné do pomenovania ustanovenia vyjadriť neutrálny názov z hľadiska zavinenia, a preto sme zvolili práve pojem *usmrtenie* ako spôsobenie smrti iného.

Nami navrhované znenie tejto privilegovanej skutkovej podstaty aj so zákonným pomenovaním je:

[3] § 216 Strafgesetzbuch (StGB) (1): Ist jemand durch das ausdrückliche und ernstliche Verlangen des Getöteten zur Tötung bestimmt worden, so ist auf Freiheitsstrafe von sechs Monaten bis zu fünf Jahren zu erkennen. Dostupné online na: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/__216.html> [online: 29. 9. 2018]. **Anglický preklad:** If someone is induced to homicide by the express and earnest request of the person killed, then imprisonment from six months to five years shall be imposed. Dostupné online na: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#211> [online: 29. 9. 2018].
Slovenský preklad: Kto usmrtil iného na základe výslovnej a vážne mienenej žiadosti usmrteného, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov.

§ 145a
Usmrtenie na žiadosť

(1) Kto terminálne chorého pacienta usmrtí v dôsledku jeho vážne mienenej a naliehavej žiadosti, v úmysle zmierniť jeho utrpenie, potrestá sa odňatím slobody na osem mesiacov až päť rokov.

(2) Vážnou a naliehavou žiadosťou sa rozumie žiadosť terminálne chorého pacienta, ktorý opakovane žiada o ukončenie svojho života v dôsledku fyzických alebo psychických útrap vyvolaných pokročilým a neliečiteľným štádiom ochorenia.

(3) Terminálne chorým pacientom sa na účely tohto ustanovenia rozumie pacient v pokročilom štádiu nevyliečiteľného ochorenia trpiaci fyzickými alebo psychickými útrapami v dôsledku tohto ochorenia, ktoré sa nedajú zmierniť bežnou liečbou a neexistuje pri danom stave lekárskej vedy prognóza na zlepšenie jeho zdravotného stavu.

Takto štruktúrovanou skutkovou podstatou chceme vyjadriť jej privilegovanosť práve tým, že páchateľ konal v určitom psychickom vypätí, ktoré je spôsobené práve naliehavou žiadosťou osoby, ktorá má byť hmotným predmetom útoku takéhoto činu. Inak povedané, konanie páchateľa je zvýhodnené práve v dôsledku toho, že tento je silno ovplyvnený naliehavosťou žiadosti obete o vlastné usmrtenie v dôsledku silných fyzických alebo psychických útrap zapríčinených pokročilým štádiom nevyliečiteľnej choroby. Páchateľ je v danej situácii nielen ovplyvnený naliehavou žiadosťou obete, ale zároveň aj jej utrpením a vštepovanou myšlienkou, hlavne zo strany obete, že jedine on – páchateľ, môže ukončiť útrapy umierajúceho vymykajúce sa štandardu. Práve v tomto tkvie podstata eutanázie ako usmrtenia zo súcitu.

Čo sa týka štruktúry navrhovaného ustanovenia, samotnú skutkovú podstatu by tvoril odsek 1, pričom odseky 2 a 3 by boli výkladovými pravidlami k danému ustanoveniu. Pri takto zvolenej štruktúre možno uvažovať nad tým, či by nebolo vhodné zakotviť obsah odsekov 2 a 3 do piatej hlavy všeobecnej časti Trestného zákona, ktorá obsahuje výklad pojmov. Samozrejme, do úvahy prichádza aj táto možnosť. Avšak sme toho názoru, že vzhľadom na to, že výklad v navrhovaných ods. 2 a 3 je relevantný výlučne pre skutkovú podstatu usmrtenia na žiadosť, je vhodnejšie a prehľadnejšie zaradiť takto zvolený výklad pod samotnú skutkovú podstatu v rámci rovnakého ustanovenia.

Z hľadiska jednotlivých znakov skutkovej podstaty je štruktúra skutkovej podstaty navrhovaná týmto spôsobom. Objekt by bol zhodný s objektom skutkových podstát vraždy, úkladnej vraždy, teda život osoby, konkrétne život terminálne chorého pacienta.

Subjekt skutkovej podstaty usmrtenia na žiadosť by bol všeobecný, čo vyjadruje aj formulácia *kto iného usmrtí*. Pri voľbe správnych pojmov pri štruktúrovaní skutkovej podstaty sme uvažovali, či by nebolo vhodné obmedziť subjekt na špeciálny, pričom sme mali na mysli lekára, ktorý by na naliehavú žiadosť vnímal o to výraznejšie, že by si bol vedomý neodvratnosti stavu terminálne chorého pacienta a jeho fyzickými či psychickými útrapami v dôsledku nevyliečiteľného ochorenia v pokročilom štádiu. Nakoniec sme však dospeli k názoru, že takáto právna úprava by nebola najšťastnejšia. Je totiž potrebné uviesť, že lekár už z podstaty svojho zamestnania musí vedieť pristupovať k pacientom, ktorí sú v takomto štádiu ochorenia a vedieť sa adekvátne správať a konať. Ak sa tiež zamyslíme nad okolnosťami takýchto prípadov, rovnako na nedávne udalosti aj v rámci Slovenskej republiky, môžeme skonštatovať, že osobami, ktoré najviac prežívajú ochorenie pacienta a jeho požiadavky sú hlavne rodinní príslušníci a priatelia. Z daného dôvodu sme nepovažovali za vhodné obmedziť konanie v zmysle usmrtenia na žiadosť subjektom skutkovej podstaty, ale práve objektívnou stránkou a jej fakultatívnymi znakmi, hlavne hmotným predmetom útoku a subjektívnou stránkou.

Objektívna stránka skutkovej podstaty usmrtenia na žiadosť by spočívala v konaní páchateľa, ktorý by iného usmrtil, teda spôsobil hmotnému predmetu útoku poruchový následok vo forme smrti. Takéto konanie by však bolo obmedzené tým, že v zmysle tejto skutkovej podstaty k nemu môže dôjsť len na základe vážne mienenej a naliehavej žiadosti usmrteného, ktorým je práve terminálne chorý pacient. Takto koncipovaná skutková podstata by teda explicitne zakotvovala hmotný predmet útoku, ktorým by bol terminálne chorý pacient. Preto, aby sme sa v aplikačnej praxi vyhli prípadným komplikáciám, navrhujeme, práve v ods. 3, definovať, kto sa rozumie pod pojmom terminálne chorý pacient.

Takúto cestu definície terminálne chorého pacienta, teda *pacienta v pokročilom štádiu nevyliečiteľného ochorenia, trpiaceho fyzickými alebo psychickými útrapami v dôsledku tohto ochorenia, ktoré sa nedajú zmierniť bežnou liečbou a neexistuje pri danom stave lekárskej vedy prognóza na zlepšenie jeho zdravotného stavu*, sme zvolili z dôvodu, aby nedochádzalo k zneužitiam tejto privilegovanej skutkovej podstaty. A to tak zo strany páchateľa, ako aj zo strany potenciálnej

obete. Daný inštitút má za cieľ naplniť požiadavku dôstojnosti vo všetkých štádiách života v duchu základného chápania eutanázie ako dobrej smrti a privilegovať konanie páchateľa v špecifickom psychickom rozpoložení v dôsledku súcitu a naliehavosti žiadosti umierajúceho. Nemá poskytnúť priestor na privilegovanie páchateľa, ktorý na základe vlastného uváženia usúdi, že stav chorého je nezvratný a netreba jeho chorobu či utrpenie zbytočne predlžovať. Rovnako tiež nemá poskytnúť priestor pre ukončenie života osoby, ktorá chce dobrovoľne zomrieť, no nenachádza sa v takom štádiu choroby, v ktorej nie je možné dosiahnuť nápravu alebo zmiernenie stavu iným spôsobom a ukončiť svoj život nie je schopná sama, či už z objektívnych, alebo subjektívnych dôvodov. Toto ustanovenie má slúžiť ako zmiernenie súčasnej neadekvátne prísnej úpravy a odlíšiť prípady, kedy je osoba usmrtená na vlastnú žiadosť a zo súcitu nad jej fyzickým či psychickým utrpením v dôsledku pokročilého a nezvratného štádia choroby, od prípadov akéhokoľvek úmyselného a svojvoľného zbavenia života inej osoby. Práve z tohto dôvodu je do skutkovej podstaty zakotvený inak fakultatívny znak objektívnej stránky skutkovej podstaty, a to hmotný predmet útoku, ktorý je obmedzený tým, že ide o pacienta v pokročilom štádiu ochorenia, pričom toto ochorenie je za súčasného stavu medicínskej vedy neliečiteľné, teda nedá sa zvrátiť iným spôsobom a liečbou. Navyše, okrem toho, že osoba je nevyliečiteľne chorá a v pokročilom štádiu tohto ochorenia, je potrebné kumulatívne naplnenie podmienky, že osoba trpí útrapami v dôsledku tejto choroby, a to alternatívne, fyzickými alebo psychickými, pričom na zmiernenie jej bolestí už nepostačujú medikamenty známe na základe súčasného stavu medicínskej vedy.

Z hľadiska subjektívnej stránky skutkovej podstaty navrhovaného trestného činu usmrtenia na žiadosť by šlo o úmyselnú formu, kde je dokonca prítomný aj inak fakultatívny znak subjektívnej stránky skutkovej podstaty, konkrétne pohnútka, ktorou je práve súcit s umierajúcim, ktorá je vyjadrená slovným spojením *v úmysle zmierniť jeho utrpenie*. Explicitné zakotvenie pohnútky do skutkovej podstaty má za cieľ zdôrazniť povahu inštitútu usmrtenia na žiadosť ako zástupcu eutanázie v slovenskom právnom poriadku a vymedziť jeho mantinely len na usmrtenie zo súcitu. Úmysel páchateľa je teda do značnej miery modifikovaný už samotnou pohnútkou páchateľa. Špecifikom subjektívnej stránky nami navrhovanej skutkovej podstaty a rovnako aj dôvodom privilegovanosti tejto skutkovej podstaty je, že páchateľ v prípade usmrtenia na žiadosť koná síce úmyselne, no nachádza sa v špecifickom psychickom rozpoložení, ktoré je ovplyvnené vážne mienenou a naliehavou žiadosťou hmotného predmetu útoku. V prípade takto definovanej žiadosti možno hovoriť o dostatočnej flexibil-

nosti pojmu naliehavá a vážne mienená žiadosť, ktorý poskytuje priestor na individuálne posúdenie naplnenia všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu usmrtenia na žiadosť. Nepovažovali sme za vhodné upraviť kvantitatívny charakter takejto žiadosti terminálne chorého pacienta a zvolili sme radšej takýto prístup k zakotveniu tohto zákonného znaku.

V dôsledku takto štruktúrovanej skutkovej podstaty trestného činu usmrtenia na žiadosť môže vyvstať otázka, ako pristupovať k pacientom nachádzajúcim sa v stave, keď nie sú schopní vyjadriť svoju žiadosť o usmrtenie, no preukázateľne trpia nevyliečiteľnou chorobou, spôsobujúcou im značné utrpenie. V tomto prípade možno uvažovať, či nie je diskriminujúce voči osobám, ktoré „ukončia trápenie" takýchto pacientov, že by ich konanie podľa nášho názoru nespadalo pod privilegovanú skutkovú podstatu usmrtenia na žiadosť. Podľa nás však nie je možné prezumovať žiadosť usmrteného, ktorý nie je schopný vyjadriť ju sám. Ak by sme aplikovali určitý druh testu proporcionality, na základe ktorého by sme skúmali, či je záujem spoločnosti na privilegovaní takéhoto páchateľa proporcionálny k zasiahnutému záujmu, ktorý je Trestným zákonom chránený, dospeli by sme k záveru, že pri tak vážnom poruchovom následku, akým je smrť osoby, nie je možné prezumovať vážne mienenú a naliehavú žiadosť hmotného predmetu útoku usmrtenia na žiadosť, dokonca ani v prípade, ak takáto osoba nie je schopná vyjadriť túto žiadosť. Pričom zastávame názor, že žiadosť terminálne chorého nemusí byť explicitne vyjadrená slovami. Môže byť vyjadrená posunkami či mimikou, z ktorých jednoznačne vyplýva skutočnosť, že osoba si praje, resp. žiada svoje usmrtenie, pričom túto žiadosť myslí vážne a z takýchto prejavov jednoznačne vyplýva aj ich naliehavosť. Na základe uvedeného možno konštatovať, že pod naliehavou a vážne mienenou žiadosťou terminálne chorého možno rozumieť akýkoľvek prejav vôle, z ktorého bezpochyby vyplýva naliehavosť a vážnosť, nech už je tento prejav vôle vyjadrený slovami alebo iným spôsobom nevzbudzujúcim pochybnosti. Pričom nie je možné, a ani túto situáciu navrhovaná skutková podstata nepredpokladá, aby došlo k prezumovaniu naliehavej a vážne mienenej žiadosti terminálne chorého pacienta.

Takto navrhovaná skutková podstata nemá za cieľ ospravedlniť konania, kedy dôjde k usmrteniu osoby rukou iného človeka. Reflektuje len na odlišnosť skutkovej situácie v krajne vyhrotených prípadoch práve v dôsledku zlého zdravotného stavu, veľkých útrap pacienta a jeho naliehavej žiadosti o vlastnú smrť a ukončenie svojich útrap. Konanie páchateľa, ktoré by napĺňalo skutkovú podstatu trestného činu usmrtenia na žiadosť, by zostávalo naďalej trestné a odsúdeniahodné, no s prihliadnutím na nebezpečnosť jeho konania pre spo-

ločnosť, ktorá je zmiernená práve naliehavosťou žiadosti obete a súcitom páchateľa.

Záverom chceme upozorniť na možnosť akceptácie inštitútu testamentu pacienta (*living will*) pri úprave eutanázie. Testament pacienta ako vôľa pacienta prejavená vopred s účinkami do budúcnosti by v kontexte eutanázie mal významné účinky. Možno naň nahliadať práve ako na vôľu pacienta, ale aj ako na relatívne ľahko zneužiteľný prostriedok. Práve z dôvodu, že je v testamente pacienta vyjadrená vôľa spočívajúca v odmietnutí nejakého úkonu, prípadne k ukončeniu života, treba tento inštitút analyzovať aj vo vzťahu k navrhovaným zmenám Trestného zákona, na tomto mieste vo vzťahu k privilegovanej skutkovej podstate usmrtenia na žiadosť.

Vzhľadom na závažnosť inštitútu eutanázie absolútne vylučujeme, aby bolo možné na základe testamentu pacienta prezumovať naliehavú a vážne mienenú žiadosť pacienta. Vôľa, resp. žiadosť vyjadrená v testamente pacienta, by podľa nás nespĺňala ani jedno kritérium pri žiadosti o usmrtenie terminálne chorého. Možno uvažovať nad tým, či by minimálne nespĺňala požiadavku vážne mienenej žiadosti. Do určitej miery to možné je, avšak v prípade eutanázie ide vlastne o invazívny, teda násilný čin, ktorý je privilegovaný, okrem iného, kvôli naliehavej a vážne mienenej žiadosti terminálne chorého. Z tohto dôvodu nemôže byť pochybnosť o tom, že žiadosť o smrť je myslená absolútne vážne. Pri testamente pacienta však podľa nášho názoru nie je možné s absolútnou istotou povedať, že žiadosť vyjadrená v testamente je myslená vážne aj v aktuálnom čase, resp. vo chvíli, ktorá bezprostredne predchádza vykonaniu eutanázie, teda v čase, kedy lekár nadobudne presvedčenie o potrebe ukončiť trápenie pacienta.

Okrem tejto skutočnosti, nemožno žiadosť vyjadrenú v testamente považovať za naliehavú, pretože ak na danú problematiku pozeráme striktne formálne, je táto požiadavka de facto vyjadrená jediný raz, síce trvalým spôsobom, no stále vyjadruje akoby vôľu prítomnú v jedinej chvíli, vo chvíli koncipovania testamentu pacienta. Pri požiadavke naliehavosti sme síce povedali, že z kvantitatívneho hľadiska nepovažujeme za správne upraviť určitý počet žiadostí, avšak je potrebné zachovať, aspoň primerane, aj kvantitatívne požiadavky. Nie je možné jedinú žiadosť považovať za naliehavú, aj v prípade, ak by z kvalitatívneho hľadiska vykazovala nejaké prvky naliehavosti, a to formou voľby slov, celkového kontextu testamentu a podobne. Na základe uvedeného vylučujeme možnosť, aby bola požiadavka naliehavej a vážne mienenej žiadosti terminálne chorého pacienta požadovaná za splnenú existenciou testamentu pacienta – hmotného predmetu útoku. Ak by sa lekár po splnení ostatných podmienok dopustil

usmrtenia takejto osoby, nenaplnil by privilegovanú skutkovú podstatu usmrtenia na žiadosť. V danom prípade by mohol súd pri ukladaní trestu prihliadať len na poľahčujúcu okolnosť, kedy by táto situácia za špecifických podmienok mohla spadať pod stav ospravedlniteľného silného citového rozrušenia, čo by však bolo v prípade lekára a požiadaviek na jeho osobu a výkon jeho profesie veľmi zriedkavé. Z hľadiska potreby úpravy nemožnosti považovať testament pacienta za vážne mienenú a naliehavú žiadosť, nepovažujeme za potrebné zakotviť túto skutočnosť priamo v zákone, a to z už uvedených dôvodov, podľa ktorých testament pacienta nespĺňa požiadavku naliehavosti a vážnosti požadavky, a teda nespĺňa základné kritérium stanovené skutkovou podstatou.

2 Asistovaná samovražda a návrhy de lege ferenda

Rovnako ako v prípade aktívnej vyžiadanej eutanázie, považujeme aktuálnu trestnoprávnu legislatívu za príliš prísnu, hlavne v dôsledku svojej formálnosti, aj v prípade asistovanej samovraždy. V tomto prípade nechceme len konanie zodpovedajúce asistovanej samovražde privilegovať pri zachovaní jeho trestnosti, ale úplne vyňať spod trestnej zodpovednosti. Samozrejme, pri presne vymedzených zákonných podmienkach.

Dôvod pre takúto úpravu nachádzame v samotnej podstate inštitútu asistovanej samovraždy. Vo vzťahu k asistovanej samovražde ide o prípad, keď osoba požiada o pomoc pri samovražde a iná osoba jej pomôže alebo poskytne prostriedky, pričom samotný akt usmrtenia vykoná obeť. Ide teda hlavne o prípady, keď osoba z dôvodu objektívnych alebo subjektívnych prekážok nie je schopná vykonať samovraždu osobne – samostatne.

A tu sú korene hlavného problému. Sme toho názoru, že samovražda je síce pre spoločnosť nežiaduci sociálny jav, no právo každej osoby, teda právo rozhodovať o svojom živote (a smrti). Niektoré osoby však ako bolo spomínané, nie sú schopné ukončiť svoj život samy, hoci sa tak definitívne rozhodli, z rôznych dôvodov – obava zo smrti, paralýza tela a podobne. Často sa stáva, že práve terminálne chorí pacienti by chceli svoj život ukončiť, no buď to nie je v ich silách, alebo na to nemajú prostriedky. Z tohto dôvodu navrhujeme začleniť do Trestného zákona novú okolnosť vylučujúcu protiprávnosť, konkrétne práve asistovanú samovraždu.

Pojem *asistovaná samovražda* môže spôsobovať negatívne asociácie,[4] no pre účely právnej úpravy nám príde práve takto zvolený názov okolnosti vylučujúcej protiprávnosť za najvhodnejší a najvýstižnejší. Systematicky považujeme za najvhodnejšie novú skutkovú podstatu okolnosti vylučujúcej protiprávnosť umiestniť za súhlas poškodeného ako špecifický prípad práve súhlasu poškodeného a výnimky z podmienky nespôsobenia smrti.

Samotná skutková podstata okolnosti vylučujúcej protiprávnosť vrátane zákonného pomenovania by mala mať takéto znenie:

§ 29a
Asistovaná samovražda

(1) Čin inak trestný nie je trestným činom, ak sa ho dopustí lekár, ktorý na požiadanie pacienta poskytne pomoc pri samovražde alebo poskytne prostriedky na uskutočnenie samovraždy.

(2) Lekárom sa na účely tohto ustanovenia rozumie lekár oprávnený na výkon asistovanej samovraždy podľa osobitného predpisu.

(3) Pacientom sa na účely tohto ustanovenia rozumie občan Slovenskej republiky alebo osoba s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorá požiadala o vykonanie asistovanej samovraždy a ktorá je hospitalizovaná v zariadení určenom na výkon asistovanej samovraždy.

(4) Nejde o asistovanú samovraždu, ak lekár nepostupuje v súlade s podmienkami na výkon asistovanej samovraždy stanovenými osobitným predpisom.

Takouto štruktúrou okolnosti vylučujúcej protiprávnosť sa chceme vyhnúť absolútnej dekriminalizácii asistovanej samovraždy v tom zmysle, že by vynímala spod trestnej zodpovednosti akýkoľvek subjekt. Chceme tento inštitút ukotviť v medziach, v ktorých je osobe žiadajúcej o asistovanú samovraždu poskytnutá profesionálna pomoc, a to v štádiu, kedy je definitívne o takomto rozhodnutí presvedčená. Nepovažujeme za vhodné, aby pomoc pri samovražde mohol poskytnúť ktokoľvek, ako to platí v právnych poriadkoch niektorých krajín, napr. vo Švajčiarsku. V právnej úprave Švajčiarska je legalizácia asistovanej samovraždy vyjadrená formou skutkovej podstaty trestného činu, o ktorom môžeme

[4] Takýto názor má aj JUDr. Doležal, LL.M., ktorý prezentuje vo svojej monografii a preferuje skôr pojem *asistované sebausmrtenie (asistované sebeusmrcení)*. Pozri: DOLEŽAL, A. *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017.

tvrdiť, že zodpovedá slovenskému ekvivalentu trestného činu účasti na samovražde, podnecovanie a pomáhanie pri samovražde.[5] Na základe tejto skutkovej podstaty sa trestného činu podnecovania a účasti na samovražde dopustí len ten, kto inému pomáha alebo ho podnecuje k samovražde zo sebeckých motívov, resp. pohnútok. Ak teda osoba, ktorá pomôže inému v samovražde nemá sebecké pohnútky, nedopúšťa sa trestného činu podnecovania a pomáhania pri samovražde podľa švajčiarskeho trestného zákona.

Presne stanovené medze asistovanej samovraždy majú za cieľ zabrániť zneužitiu tohto inštitútu v rôznych smeroch. Konanie zodpovedajúce asistovanej samovražde by malo byť umožnené dvoma formami, a to samotnou pomocou alebo poskytnutím prostriedkov na vykonanie samovraždy. Osobou, ktorá by bola za podmienok stanovených zákonom vyňatá spod trestnej zodpovednosti je len lekár, pričom osoba lekára by bola ďalej špecifikovaná podmienkami upravenými osobitným predpisom, najpravdepodobnejšie vykonávacou vyhláškou ministerstva zdravotníctva. Šlo by hlavne o profesionálne požiadavky na osobu lekára oprávneného vykonávať asistovanú samovraždu. Podľa našich predstáv by takýto lekár mal mať minimálne kurz špecializovanej psychológie a súčasne vedieť posúdiť, či osoba spĺňa podmienky na výkon asistovanej samovraždy z medicínskeho hľadiska. Bol by tiež odborným dohľadom nad asistovanou samovraždou, aby táto prebehla bez komplikácií a čo možno najmenšieho zásahu do fyzických procesov v momente umierania osoby, inak povedané, aby asistovaná samovražda prebehla čo možno najmenej bolestivým a najhumánnejším spôsobom, aký je v danej situácii možný. Práve toto je jedna z vedúcich ideí asistovanej samovraždy a prínosov pre pacientov. Asistovanou samovraždou sa má docieliť odborný dohľad nad najhumánnejšou formou umierania v prípadoch, ak si osoba smrť dobrovoľne zvolí, potrebuje asistenciu a zároveň nie je iná možnosť pre zvrátenie jej fyzického alebo psychického stavu. Okrem toho špecializáciou lekára sa zároveň eliminuje možnosť, že by o výkon asistovanej samovraždy bol požiadaný lekár, ktorý by danú požiadavku nemohol vykonať vzhľadom na svoje morálne či náboženské zásady. Týmto by v praxi nedochádzalo k situáciám, kedy bude osoba, ktorá by inak spĺňala všetky zákonné podmienky na výkon asistovanej samovraždy voči nej, odmietnutá, a to len z dôvodu, že si lekár uplatní formu výhrady svedomia či náboženstva.

[5] § 115 Swiss Criminal Code: Inciting and assisting suicide: Any person who for selfish motives incites or assists another to commit or attempt to commit suicide is, if that other person thereafter commits or attempts to commit suicide, liable to a custodial sentence not exceeding five years or to a monetary penalty.

Tretí odsek navrhovanej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť kladie podmienky na osobu oprávnenú požiadať o asistovanú samovraždu. Z uvedeného vyplýva, že k výkonu asistovanej samovraždy môže dôjsť len na žiadosť oprávnenej osoby, teda nemôže ísť o svojvoľné rozhodnutie lekára alebo inej osoby, predovšetkým osoby blízkej pacientovi. Touto požiadavkou je vyjadrená dôležitosť a definitívnosť tohto inštitútu, na základe ktorej jediným oprávneným rozhodovať o vlastnom živote a smrti je vždy daný individuálny človek, o ktorého život ide. Navrhujeme v zákone použiť označenie *pacient* pre takúto osobu, čo vyzdvihne nevyhnutnosť, že takáto osoba musí byť pred samotným úkonom hospitalizovaná v špeciálnom zariadení, aby bolo zabezpečené, že rozhodnutie osoby je definitívne a osoba má zdravotné dôvody, ktoré ju vedú k rozhodnutiu požiadať o asistovanú samovraždu. Keďže ide o inštitút zasahujúci do kľúčového základného práva každej živej osoby, do práva na život, je potrebné, aby k aplikácii daného inštitútu dochádzalo len v nevyhnutných prípadoch. Síce nepovažujeme za vhodné, aby mohla o asistovanú samovraždu požiadať len osoba v poslednom štádiu choroby trpiaca psychicky alebo fyzicky, ako to navrhujeme v prípade privilegovanej skutkovej podstaty usmrtenia na žiadosť, je potrebné, aby boli určité medze stanovené aj v prípade asistovanej samovraždy. Podľa nášho názoru, ak by tieto medze stanovené neboli, bol by vyvíjaný neadekvátny tlak na lekárov, čo by bolo v konečnom dôsledku kontraproduktívne a tento inštitút by sa minul svojej účelnosti. Tieto medze spočívajú v tom, že osoba žiadajúca o asistovanú samovraždu síce nemusí byť v terminálnom štádiu ochorenia, no rozhodnutie zomrieť musí byť v príčinnej súvislosti s ochorením psychického či fyzického pôvodu, v dôsledku ktorého sa rozhodla o žiadosť o ukončenie života.

Na základe uvedeného odporúčame, aby pacient, ktorý požiada o asistovanú samovraždu bol hospitalizovaný v špeciálnom zariadení na výkon asistovanej samovraždy, pričom počas tejto hospitalizácie by bol lekár oprávnený na výkon asistovanej samovraždy povinný dohliadnuť na zistenie zdravotného stavu osoby a pohnútok, ktoré osobu viedli k podaniu žiadosti o asistovanú samovraždu. Informácie získané počas tejto hospitalizácie by bol povinný vyhodnotiť a dohliadnuť na to, že osoba, ktorá požiadala o asistovanú samovraždu trpí formou ochorenia fyzického alebo psychického charakteru, ktoré ju viedlo k rozhodnutiu požiadať o asistovanú samovraždu. Lekár by bol ďalej povinný posúdiť, či takáto choroba je definitívneho charakteru a bez prognózy zlepšenia alebo úplného vyliečenia, ak by bola prognózna na čo i len zmiernenie stavu, bol by povinný navrhnúť osobe, ktorá o asistovanú samovraždu požiadala alternatívu

v podobe adekvátnej liečby, ak takáto liečba prichádza do úvahy. Záverom hospitalizácie by bol lekár povinný osobne zistiť presvedčenie pacienta a jeho trvanie na žiadosti asistovanej samovraždy. Až po takomto procese by bolo možné poskytnúť potrenú pomoc alebo prostriedky pre samotný výkon samovraždy pacientom.

Ak lekár zistí, že osoba, ktorá o výkon asistovanej samovraždy požiadala, nespĺňa podmienky fyzického alebo psychického ochorenia v akomkoľvek štádiu, alebo by mal pochybnosti o príčinnej súvislosti takéhoto ochorenia so žiadosťou o asistovanú samovraždu a rozhodnutím o ukončení života, je potrebné, aby žiadosť o asistovanú samovraždu zamietol a pacientovi zabezpečil inú formu liečby, predovšetkým vo forme psychologického alebo psychiatrického vyšetrenia. Takýmto postupom chceme zabezpečiť, aby k reálnemu výkonu asistovanej samovraždy dochádzalo len v krajných prípadoch vo vzťahu k pacientom, ktorých k danému rozhodnutiu doviedli problémy spôsobené fyzickým alebo psychickým ochorením, pričom ale zdôrazňujeme, že nepovažujeme za vhodné v tomto prípade upraviť štádium ochorenia, pretože na každú osobu vplývajú jednotlivé štádiá ochorenia odlišne a v konečnom dôsledku ide naďalej o samovraždu, teda o inštitút „miernejší", ako je aktívna vyžiadaná eutanázia, pretože v konečnom dôsledku samotný akt usmrtenia vykoná pacient. Takýto postup by zároveň mal zabezpečiť, že rozhodnutie pacienta bude definitívne, teda ešte počas hospitalizácie a jej jednotlivých fáz môže dôjsť k zmene názoru pacienta a k poskytnutiu inej odbornej pomoci.

Ďalšou podmienkou vo vzťahu k pacientovi je, že asistovaná samovražda môže byť realizovaná len vo vzťahu k občanovi Slovenskej republiky alebo osobe, ktorá má na území Slovenskej republiky trvalý pobyt. Túto podmienku považujeme za veľmi dôležitú z dôvodu, aby sa eliminovala možnosť zneužitia inštitútu a nedošlo k „turistike za smrťou". Cieľom dekriminalizácie asistovanej samovraždy má byť odborný dohľad nad vykonaním samovraždy pri špecifických prípadoch za zákonom stanovených podmienok a pomoc ľuďom, ktorí sa rozhodli pre tento druh ukončenia života. Nemá však poskytovať priestor pre možnosť negatívnej asociácie vo vzťahu k Slovenskej republike ako ku krajine, kam ľudia chodia zomierať, pretože legislatíva ich krajiny im neumožňuje legálne podstúpiť asistovanú samovraždu. Ako ochranu pred touto situáciou navrhujeme už v intenciách trestného zákona a základného vymedzenia tejto okolnosti vylučujúcej protiprávnosť zakotviť, že pacientom, ktorý požiada o asistovanú samovraždu môže byť len občan Slovenskej republiky alebo osoba, ktorá má na jej území trvalý pobyt. Ak by pacient túto podmienku nedodržal, jeho žiadosť

o vykonanie asistovanej samovraždy má byť vyhodnotená ako nespĺňajúca zákonné kritériá a následne bez ostatného zamietnutá.

Posledný odsek navrhovanej úpravy asistovanej samovraždy ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť predstavuje negatívnu definíciu, ktorá de facto zdôrazňuje povinnosť lekára postupovať v súlade s už popísaným postupom. Toto ustanovenie predstavuje zhrnutie všetkých excesov do jedného ustanovenia a zdôrazňuje, že o okolnosť vylučujúcu protiprávnosť ide len vtedy, ak sú zachované podmienky presne stanovené či už vo všeobecnom ustanovení v rámci Trestného zákona, alebo ustanovené v osobitnom predpise, ktorým by bola, ako sme naznačili, vykonávacia vyhláška alebo nariadenie ministerstva zdravotníctva.

Pri každej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť je potrebné definovať tak podmienky jej použitia, ako aj excesy, teda vybočenia z medzí konkrétnej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť. Rovnako je to aj v prípade asistovanej samovraždy. Podmienky pre aplikáciu tohto inštitútu sme už popísali. Ako sme naznačili, ods. 4 predstavuje svojou negatívnou definíciou akési všeobecné pravidlo pre definovanie excesov. Pri definovaní jednotlivých excesov z tejto navrhovanej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť zistíme, že ich možno rozdeliť do troch skupín podľa toho, čoho konkrétne sa týkajú:

1. excesy súvisiace so subjektom, ktorý konanie vykonáva,
2. excesy súvisiace s predmetom, voči ktorému konanie smeruje,
3. excesy súvisiace s procesom konania.

Do prvej skupiny možno zaradiť jednoznačne prípad, keď sa asistovanej samovraždy dopustí osoba, ktorá na to nie je oprávnená. Takouto osobou môže byť niekto, kto nemá absolútne lekárske vzdelanie alebo síce ide o lekára, no tento nespĺňa špecifické podmienky stanovené osobitným predpisom. Ak by asistovanú samovraždu vykonala osoba, ktorá by na to nebola oprávnená, nekoná v rámci okolnosti vylučujúcej protiprávnosť, ale dopúšťala by sa trestného činu účasti na samovražde v zmysle § 154 Trestného zákona.

V rámci druhej skupiny by bolo možné zaradiť prípady, keď o asistovanú samovraždu požiada osoba, ktorá na to nie je oprávnená a vo vzťahu ktorej nie je možné žiadosť prijať a ak náhodou k prijatiu takejto žiadosti dôjde, konanie bude zodpovedať excesu a nepôjde o okolnosť vylučujúcu protiprávnosť. V rámci tejto skupiny teda pôjde o nasledujúce prípady:

– osoba, ktorá podala žiadosť nie je občanom Slovenskej republiky, ani nemá na území Slovenskej republiky trvalý pobyt,

– osoba netrpí ochorením fyzického alebo psychického pôvodu, v dôsledku ktorého požiadala o vykonanie asistovanej samovraždy,
– nepreukáže sa príčinná súvislosť medzi žiadosťou o asistovanú samovraždu a spomínaným ochorením.

V tretej skupine excesov sú vybočenia v samotnom procese. Tu možno charakterizovať dva hlavné prípady, kedy k samotnému vybočeniu z medzí asistovanej samovraždy dôjde:

– k asistovanej samovražde nedôjde na podklade žiadosti od pacienta, ktorý má byť výkonom asistovanej samovraždy priamo dotknutý, ale dôjde k nej bez takejto žiadosti alebo túto žiadosť podá iná osoba, s vedomím lekára alebo bez neho,
– nedôjde k postupu upravenému osobitným predpisom, inak povedané, osoba nebude hospitalizovaná v špeciálnom zariadení na výkon asistovanej samovraždy a jej stav nebude posudzovaný podľa už opísaných krokov v tejto kapitole, ale dôjde k výkonu asistovanej samovraždy okamžite po požiadaní, bez predchádzajúceho procesu a zistení definitívnosti rozhodnutia takejto osoby o vykonanie asistovanej samovraždy.

V rámci druhej a tretej skupiny by v prípade excesov mohla prichádzať do úvahy aplikácia poľahčujúcej okolnosti pri ukladaní trestu podľa § 36 písm. i) Trestného zákona, v zmysle ktorej je poľahčujúcou okolnosťou, ak páchateľ *spáchal trestný čin, odvracajúc útok alebo iné nebezpečenstvo alebo konajúc za okolností, ktoré by za splnenia ďalších predpokladov inak vylučovali trestnosť činu, ale konal bez toho, že by boli celkom splnené podmienky nutnej obrany, krajnej núdze, výkonu práva a povinnosti alebo súhlasu poškodeného, oprávneného použitia zbrane, dovoleného rizika alebo plnenia úloh agenta*. Táto poľahčujúca okolnosť by však po zakotvení asistovanej samovraždy ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť musela byť, logicky, novelizovaná a rozšírená práve o asistovanú samovraždu. V prípade, ak by zákonodarca toto opomenul, sme toho názoru, že by došlo k legislatívnej chybe, ktorá by zakladala neodôvodnené a nedovolené rozdielne zaobchádzanie vo vzťahu k podobným situáciám, kedy by v prípade iných okolností vylučujúcich protiprávnosť, ktorých podmienky v konkrétnom prípade neboli celkom splnené, aplikovať poľahčujúcu okolnosť, okrem asistovanej samovraždy.[6] Chceme však zdôrazniť, že nepovažujeme za vhodné, aby

[6] Vo vzťahu k nerovnosti, ku ktorej by došlo, citujeme nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 12/2014-56. z 10. júna 2010, s. 21, podľa ktorého „princíp rovnosti je porušený vždy vtedy, ak sa s jednou skupinou adresátov právnych noriem v porovnaní

sa poľahčujúca okolnosť dala aplikovať aj v prípade prvej skupiny excesov, a to z povahy veci, keď sú podmienky na tento subjekt vymedzené dostatočne jasne a konajúci subjekt nemôže byť v tomto prípade uvedený do omylu. Inak povedané nie je možné, aby sa konajúci subjekt domnieval, že je oprávnený vykonať asistovanú samovraždu, ak sú už len základné rysy stanovené Trestným zákonom, a preto podľa nás nie je v danom prípade vytvorený priestor na aplikáciu poľahčujúcej okolnosti. No tiež zdôrazňujeme, že aj v prípade ďalších dvoch skupín treba starostlivo skúmať vedomosť potenciálneho páchateľa a jeho subjektívnu stránku. Ak by konal aj napriek vedomosti, že nie sú naplnené podmienky pre výkon asistovanej samovraždy, nebolo by možné aplikovať túto poľahčujúcu okolnosť.

Záver

Príspevok mal za cieľ navrhnúť legislatívne zmeny v slovenskom právnom poriadku súvisiace s aktívnou vyžiadanou eutanáziou a asistovanou samovraždou. Tieto inštitúty nie sú v rámci slovenského právneho poriadku explicitne riešené, čoho následkom je posudzovanie týchto činov ako trestných činov, ktoré svojou prísnosťou nie celkom reflektujú špecifickosť týchto inštitútov. Práve načrtnutými zmenami by mohlo dôjsť k odstráneniu týchto nedostatkov a k priblíženiu sa právnym poriadkom mnohých štátov, ktoré neopomenuli špecifickosť eutanázie, ako aj asistovanej samovraždy a adekvátne upravili znenie skutkových podstát trestných činov, ktoré zodpovedajú eutanázii a asistovanej samovražde.

Literatúra:

1. DOLEŽAL, A. *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty*. Praha: Academia, 2017. 284 s. ISBN: 978-80-200-2687-3.
2. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 12/2014-56. z 10. júna 2010.
3. Nemecký trestný zákon (Strafgesetzbuch, StGB).
4. Švajčiarsky trestný zákon (Le Code pénal fédéral de la Confédération suisse).
5. Zákon č. 219/2002 Z. z. o povolaní lekára, o Slovenskej lekárskej komore, o povolaní zubného lekára, o Slovenskej komore zubných lekárov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

s inou skupinou zaobchádza inak, hoci medzi oboma skupinami nie sú rozdiely takého druhu a takej závažnosti, že odôvodňujú takéto nerovnaké zaobchádzanie".

6. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v platnom znení.
7. https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#211.

OHROZENIE ŽIVOTA A ZDRAVIA PRI TRESTNOM ČINE NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA[1]

STALKING AS A THREAT TO THE LIFE AND HEALTH[2]

JUDr. Vladimíra Dercová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnicka fakulta/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá trestným činom nebezpečného prenasledovania, pričom poukazuje na význam trestnoprávneho postihu konania páchateľa v záujme ochrany spoločnosti a účinného predchádzania závažnejších trestných činov proti životu a zdraviu. Prvá časť príspevku vymedzuje skutkovú podstatu daného trestného činu, pričom poukazuje na aplikačné problémy súvisiace s vyhodnotením jeho pojmových znakov. Druhá časť sa zameriava na vymedzenie hranice medzi prečinom a priestupkom, vzhľadom na posúdenie závažnosti konania, v kontexte s aplikáciou materiálneho korektívu. Tretia časť poukazuje na neefektívne ukladanie nízkych trestných sadzieb, resp. podmienečného odkladu trestu odňatia slobody a možnosť využitia dohody o vine a treste, v záujme zrýchlenia trestného konania a zároveň eliminovania druhotnej viktimizácie pre obete stalkingu.

Abstract: The paper deals with stalking as a crime and points out the importance of criminalization such behaviour of perpetrator in order to protect society and effectively prevent serious crimes against life and health. The first part of the contribution clarifies elements of this crime and related aplication problems of interpreting the statutory provision. The second part focuses on finding the boundary between crime and administrative offenses considering the materiality of perpetrator behavior. The third part of the conference paper refers to the ineffective imposition of low criminal charges, suspended imprisonment sentence for a probationary period and the benefits of plea agreement in order to accelerate the criminal proceedings and eliminate bad impact of stalking on victims.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

[2] This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Kľúčové slová: nebezpečné prenasledovanie, trestný čin, priestupok, sankcia, dohoda o vine a treste, zhoršenie kvality života.

Key words: stalking, crime, administrative offense, punishment, plea bargain, deterioration in the quality of life.

Úvod

Do právneho poriadku Slovenskej republiky bola novelou Trestného zákona č. 262/2011 Z. z. doplnená skutková podstata trestného činu nebezpečného prenasledovania (angl. *stalking*). Cieľom kriminalizácie stalkingu bola ochrana spoločnosti vzhľadom na narastajúci počet prípadov prenasledovaní spočívajúcich v obťažovaní a znepríjemňovaní života obete nad únosnú mieru. Samotný pojem stalking nemá doposiaľ žiadnu relevantnú definíciu. Tento termín bol prvýkrát použitý v USA v deväťdesiatych rokoch 20. storočia a doslova ho možno preložiť ako „prenasledovanie", „lov" či „stopovanie divokej zveri".[3] V minulosti sa ním označovali situácie, keď dochádzalo k prenasledovaniu celebrít fanúšikmi, no neskôr sa tento termím rozšíril. V súčasnosti ho možno charakterizovať ako systematické excesívne obťažovanie prejavmi inej osoby, prejavmi nežiaducej pozornosti podmienenej obdivom, nenávisťou či pomstou.[4]

Národné centrum pre obete zločinov (The National Center for Victims of Crime) definuje stalking ako správanie sa, ktoré spôsobuje pocit strachu, nervozity, obťažovanie alebo nebezpečenstvo. Ide o situáciu, keď páchateľ obeť opakovane kontaktuje, prenasleduje, zasiela jej veci, hovorí s ňou proti jej vôli alebo obeť inak ohrozuje. Správanie stalkera zahŕňa napr. zasielanie emailov, fotiek, listov, kontaktovanie alebo uverejňovanie informácií o obeti na sociálnych sieťach, krádež vecí, ktoré patria obeti a podobne.[5]

Stalking predstavuje relatívne nový fenomén, o ktorom sa diskutuje ako o otvorenom probléme z hľadiska trestného práva, kriminálnej psychológie či kriminológie. Aj napriek tomu, že skutková podstata trestného činu nebezpečné-

[3] IVOR, J., POLÁK P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 461.

[4] IZÁKOVÁ, L., ANDRÉ, I., GRONSKÝ, M. *Stalking a jeho forezno-psychiatrické posudzovanie* In: Psychiatria pre prax [online]. 1/2015 [cit. 2018-09-19]. Dostupné z: http://www.psychiatriapreprax.sk/index.php?page=magazine_detail&issue_id=668.

[5] The National Center for Victims of Crime [cit. 2018-09-19]. Dostupné z: http://victimsofcrime.org/help-for-crime-victims/get-help-bulletins-for-crime-victims/bulletins-for-teens/stalking.

ho prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona nie je zvlášť novou, výraznejšie sa začala objavovať a riešiť až v poslednom období vzhľadom na absenciu relevantnej judikatúry a aplikačné problémy v súvislosti s právnou aplikáciou konania páchateľa a jeho subsumpcie pod zákonné znaky uvedeného trestného činu.

1 Trestnoprávna úprava stalkingu v Slovenskej republike

Zaradenie skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného prenasledovania do Trestného zákona predstavovalo reakciu na narastajúci počet prípadov stalkingu, ktoré nebolo možné trestnoprávne postihnúť vtedajšími prostriedkami trestného práva, a tým ani účinne sankcionovať páchateľov a výchovne na nich pôsobiť, chrániť obete či eliminovať rozširovanie tohto fenoménu. Trestnoprávna úprava stalkingu v podmienkach Slovenskej republiky plne korešponduje s legislatívnymi trendmi iných európskych krajín, ako je napríklad Belgicko, Holandsko, Nemecko, Rakúsko a ďalšie.[6]

Trestný čin nebezpečného prenasledovania je v Trestnom zákone pomerne široko koncipovaným trestným činom. Objektom nebezpečného prenasledovania sú medziľudské vzťahy a právo človeka na bezpečný a kvalitný život. Trestný čin nebezpečného prenasledovania sa skladá z dvoch skutkových podstát, ktoré sú explicitne upravené v IX. hlave osobitnej časti Trestného zákona. Základná skutková podstata je vyjadrená v § 360a ods. 1 a spočíva v dlhodobom prenasledovaní iného, pričom vzbudzuje u neho dôvodnú obavu o život alebo zdravie, o život alebo zdravie blízkej osoby, alebo podstatným spôsobom zhoršuje kvalitu jeho života. Medzi typické prejavy správania páchateľa stalkingu patrí najmä kontaktovanie osoby proti jej vôli, vyhľadávanie osobnej blízkosti či sledovanie osoby, vyhrážanie sa ublížením na zdraví alebo ujmou obeti alebo jej blízkej osobe, zneužitie osobných údajov na účely získania osobného alebo iného kontaktu, obmedzenie obeti v obvyklom spôsobe života.

Samotnú objektívnu stránku trestného činu je teda možné rozdeliť do dvoch základných prvkov. Prvým je všeobecný opis konania, ktorý je následne doplnený o alternatívne formy špecifického konania. Pre naplnenie objektívnej stránky sa vyžaduje naplnenie aspoň jedného konania z alternatívneho výpočtu v spoji-

[6] MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť.* 2. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 488.

tosti s naplnením všeobecného opisu konania. Zo subjektívnej stránky trestného činu sa vyžaduje úmyselné zavinenie.[7]

Cieľom zákonodarcu zaviesť trestný čin nebezpečného prenasledovania do zákona bola reakcia na čoraz častejšie vyskytujúce sa prípady prenasledovania či obťažovania osôb v podobe niekoľkých útokov, ktoré samostatne ešte nie sú trestnými činmi, a niekedy ani priestupkami, avšak súhrn týchto útokov môže podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu života poškodeného, či vyvolať u neho dôvodnú obavu o život alebo zdravie.[8]

Aby bolo možné určité konanie subsumovať pod daný trestný čin, vyžaduje sa naplnenie obligatórnych znakov skutkovej podstaty. V súčastnej právnej praxi však možno nájsť viaceré aplikačné problémy v súvislosti s pojmami, ako sú dlhodobosť, vzbudenie dôvodnej obavy a zhoršenie kvality života.

Pojem dlhodobo nie je v Trestnom zákone priamo vysvetlený. Pojmovo blízkym je však ustanovenie § 123 ods. 3 písm. i) Trestného zákona, ktoré upravuje ťažkú ujmu na zdraví, ktorou sa rozumie porucha zdravia trvajúca dlhší čas. V § 123 ods. 4 je bližšie špecifikované, že porucha trvajúca dlhší čas je porucha, ktorá si vyžiadala liečbu, prípadne práceneschopnosť v trvaní najmenej 42 kalendárnych dní, počas ktorých ovplyvňovala obvyklý spôsob života.

Ďalším ustanovením, na ktoré je možné v tejto súvislosti prihliadať je § 138 ods. 1 písm. b) Trestného zákona, ktoré obsahuje pojem „po dlhší čas" a vzťahuje sa na závažnejšie spôsoby konania.[9] Páchanie trestného činu po dlhší čas znamená „ *pokračovanie v trestnej činnosti po dobu viacerých mesiacov. Súdna prax akceptuje časové obdobie spravidla 6 mesiacov. Čím je však intenzita útoku nižšia, tým dlhšie časové obdobie sa vyžaduje a naopak*".[10]

Snaha nájsť všeobecnú odpoveď na otázku, čo si predstaviť pod pojmom dlhodobo, je márna a naplnenie tohto pojmového znaku trestného činu nebezbepčného prenasledovania bude závisieť od každého individuálneho prípadu so zreteľom na jeho okolnosti.

---

[7] DANKO, M., MEZEI, M. *Nebezpečné prenasledovanie na internete.* In: Internet ako priestor možného porušovania práv. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 21. – 22. októbra 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 19.

[8] IZAKOVIČ, M. *Stalking – trestný čin nebezpečného prenasledovania*. [online]. 2017 [cit. 2018-09-21]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a554-stalking-trestny-cin-nebezpecneho-prenasledovania.

[9] PFUNDTNER, E., ŠANTA, J. *Nebezpečné prenasledovanie – stalking*, In: Justičná revue, roč. 64, č. 2, 2012, s. 273.

[10] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 255.

Ďalším problematickým znakom konania páchateľa, ktorý musí byť naplnený, je spôsobilosť dlhodobým prenasledovaním vzbudiť u obeti dôvodnú obavu o jej život a zdravie alebo život a zdravie jej blízkych osôb. Podľa Najvyššieho súdu Českej republiky dôvodnou obavou je potrebné rozumieť obavu, ktorá je objektívne spôsobilá vyvolať vyšší stupeň obáv, úzkosti, prípadne tiesnivého pocitu zo zla, pričom nie je potrebné, aby u poškodeného takýto pocit skutočne vyvolala.

Taktiež je dôležité to, že za dôvodnú obavu o zdravie je potrebné považovať aj obavu o zdravie psychické, nielen fyzické. V prípade dlhodobého nebezpečného prenasledovania takmer vždy dochádza k viacerým čiastkovým útokom, ktoré obeť často psychicky trvalo poznačia. Tu môže nastať problém, čo sa týka dôkaznej náročnosti preukazovania prečinu nebezpečného prenasledovania, a to najmä z dôvodu odlišného subjektívneho vnímania prenasledovania zo strany mužských a ženských obetí. Podľa výskumov muži považujú za stalking až konanie závažnejšie než ženy, pretože ľahšie formy v nich nie sú schopné vzbudiť dôvodnú obavu o život a zdravie.[11]

Čo sa týka druhej alternatívy v podobe zhoršenia kvality života, je vhodné porovnanie s českou právnou úpravou. Hoci sú obe právne úpravy podobné, slovenská právna úprava poskytuje orgánom činným v trestnom konaní a súdom širší rozsah aplikácie antistalkingovej normy. Česká právna úprava zhoršenie kvality života ako alternatívny spôsob neuvádza, čo je možné považovať za určitý nedostatok. No do českého právneho poriadku bol trestný čin nebezpečného prenasledovania zavedený oveľa skôr, preto aj judikatúra v českom právnom prostredí je oveľa bohatšia než judikatúra slovenských súdov.[12]

V praxi pre posúdenie, či došlo k zhoršeniu kvality života obete sa najspoľahlivejším javia závery znaleckého psychologického skúmania. No naplenie tohto znaku je možné badať v konaní obete, ktorá sa snaží vyhnúť ďalšiemu prenasledovaniu alebo eliminovať následky takéhoto nebezpečného prenasledovania, a to tým, že sa sťahuje, mení prácu, vyhýba sa zdržiavaniu na určitých miestach. Tento znak skutkovej podstaty však musí byť náležite a bez pochýb preukázaný.[13]

[11] KLESNIAKOVÁ, J. *Teória a aplikačná prax vybraných aspektov anti-stalkingovej legislatívy v slovensko-českom porovnaní*. In: Justičná revue, roč. 69, č. 1, 2017, s. 32.

[12] BRIEŠŤANSKÝ, A. *Trestnoprávna úprava stalkingu – aktuálne otázky teórie a praxe.* [online], 2018. [cit. 2018-09-24]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a654-trestnopravna-uprava-stalkingu-aktualne-otazky-teorie-a-praxe.

[13] PFUNDTNER, E., ŠANTA, J. *Nebezpečné prenasledovanie – stalking*. In: Justičná revue, roč. 64, č. 2, 2012, s. 275.

Po výpočte znakov, ktoré musí kumulatívne obsahovať konanie páchateľa Trestný zákon upravuje typické spôsoby správania sa prenasledovateľov. Správanie stalkerov je rozmanité, pričom môže používať ilegálne prostriedky, ako je napr. ničenie cudzích vecí, ohováranie a pod. alebo legálne, napríklad posielanie listov, darčekov, telefonovanie atď. Tieto aktivity samy osebe ešte nezakladajú trestnú zodpovednosť, avšak na to, aby išlo o trestný čin je dôležité ich reťazenie, intenzita a dlhodobosť.[14]

Ako už bolo uvedené, Trestný zákon predpokladá viaceré formy prenasledovania. Vzhľadom na súčasnú dobu možno medzi najčastejšie správanie stalkera zaradiť pokusy o kontakt prostredníctvom internetu. Ide o tzv. *cyberstalking*, ktorý sa považuje za relatívne nový fenomén. Ide o spôsob prenasledovania, pri ktorom stalker využíva komunikačné technológie (internet, mobil), aby mohol obeť kontaktovať, najčastejšie prostredníctvom sociálnych sietí či diskusných fór na internete, v ktorých zvyčajne vystupuje pod falošnou identitou.[15]

Prečin nebezpečného prenasledovania páchaný prostredníctvom elektronických komunikačných prostriedkov má svoje špecifiká. Pri vyšetrovaní je potrebné zohľadniť technicko-komunikačné možnosti internetu a intenzitu páchateľovho protiprávneho konania. Práve prostredníctvom internetu môže byť intenzita páchania vyššia v porovnaní s inými spôsobmi prenasledovania. V danom prípade by práve preto bolo vhodné, aby pre naplnenie skutkovej podstaty prečinu nebezpečného prenasledovania postačovalo kvantitatívne hľadisko odosielaných správ, samozrejme, pokiaľ by obsah daných správ vyvolal u poškodeného dôvodnú obavu či podstatným spôsobom zhoršenie kvality života. Z uvedeného vyplýva, že internet nám síce poskytuje slobodu, avšak môže byť aj prostriedkom na páchanie tohto druhu protiprávneho konania, proti ktorej je možné bojovať rýchlym konaním orgánov činných v trestnom konaní spolu v súčinnosti s podnikmi, ktoré poskytujú elektronické komunikačné služby a ktoré sú im povinné poskytnúť informácie v súlade so zákonom o elektronických komunikáciách.[16]

[14] FEDOROVÁ, A. *Vzájomná interakcia páchateľa a obete trestného činu nebezpečného prenasledovania.* [online], 2017 [cit. 2018-09-21]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a681-vzajomna-interakcia-pachatela-a-obete-trestneho-cinu-nebezpecneho-prenasledovania.

[15] BEDNÁŘ, M. *Stalking – nebezpečné pronásledování.* In: Justičná revue, roč. 22, č. 20, 2014, s. 700.

[16] DANKO, M., MEZEI, M. *Nebezpečné prenasledovanie na internete.* In: Internet ako priestor možného porušovania práv. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferen-

2 Aplikačné problémy

Za najčastejší problém v aplikačnej praxi možno považovať hľadanie odpovede na otázku, kde je hranica medzi trestným činom a priestupkom a akú intenzitu musí mať páchateľovo konanie, aby sme mohli hovoriť o trestnom čine nebezpečného prenasledovania.

Odpoveď na túto otázku možno čiastočne vyvodiť z rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky, v ktorom Najvyšší súd konštatoval, že: „*Zo skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného prenasledovania vyplýva, že chráni pred obťažovaním tak intenzívnym, ktoré už ohrozuje psychickú a v niektorých prípadoch aj fyzickú integritu poškodeného, respektíve jeho život. Hranicu medzi tým, kedy už ide o škodlivý prejav správania nie je pritom ľahké vždy jednoznačne stanoviť a k jej prekročeniu môže často prísť nenápadným spôsobom, keď prenasledovanie obete postupne naberá na intenzite a až od určitého okamihu sa pre ňu stáva nebezpečným. Celkom určite je však taká hranica prekročená v prípade, keď je z okolností prípadu zrejmá bezvýslednosť snahy prenasledovateľa získať priazeň obete a napriek tomu v jej prenasledovaní neúnavne pokračuje mesiace až roky. Za vytrvalý kontakt prostriedkami elektronickej komunikácie sa pritom považuje hlavne opakované zasielanie nevyžiadaných emailových správ (často s vulgárnym alebo agresívnym obsahom), zahlcovanie elektronickej pošty nevyžiadanými správami, najmä distribúcia počítačových vírusov, nevyžiadané volania tak na mobilný telefón, ako aj na pevnú telefónnu linku a podobne.*“[17]

Základnou tézou pri posudzovaní trestnej zodpovednosti je posúdenie naplnenia uvedených znakov skutkovej podstaty, avšak v konkrétnom prípade môže byť ich naplnenie závažné, resp. závažnosť spáchania skutku môže byť nepatrná, preto je potrebné pri rozhodovaní, či v konkrétnom prípade ide o trestný čin alebo len o priestupok vyhodnocovať okolnosti prípadu, a to aj v kontexte s ustanovením § 10 ods. 2 Trestného zákona, ktorý upravuje tzv. materiálny korektív. Podľa tohto ustanovenia „*nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatľa je jeho závažnosť nepatrná*“. Na základe tohto ustanovenia sa pre spáchanie trestného činu vyžaduje okrem naplnenia obligátornych znakov

cie konanej dňa 21. – 22. októbra 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 21 – 22.

[17] ŠAMKO, J. *Nebezpečné prenasledovanie a vyhrážanie*. [online], 2014 [cit. 2018-09-22]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a279-nebezpecne-vyhrazanie-a-prenasledovanie.

aj naplnenie tzv. materiálnej stránky trestného činu. Pri rozhodovaní o každom prečine je teda nevyhnutné, aby bola jeho závažnosť obligatórne posudzovaná a zvažovaná. Takéto posudzovanie však v žiadnom prípade nesmie byť založené na svojvôli hodnotiaceho subjektu, ale ide o imperatív, ktorý orgánom činným v trestnom konaní súdom kladie zákon.[18]

Taktiež Najvyšší súd SR vo svojom rozhodnutí konštatoval že: „*Záver o tom, či pri prečine je materiálny korektív podľa § 10 ods. 2 Tr. zák., je záverom právnym. Tento právny záver o materiálnom korektíve prečinu sa však musí zakladať na skutkových zisteniach súdu vyplývajúcich z vykonaného dokazovania rovnako ako záver o objektívnych a subjektívnych znakoch prečinu. Skutočnosti významné pre právny záver o tom, či tu je materiálny korektív prečinu, musia byť predmetom dokazovania práve tak ako všetky ostatné okolnosti napĺňajúce znaky trestného činu. Pri zisťovaní okolností, ktoré majú význam pre záver o materiálnom korektíve prečinu, nemožno vopred prikladať osobitný význam žiadnemu dôkaznému prostriedku, ale na jeho naplnenie treba usudzovať zo všetkých konkrétnych okolností, za ktorých bol prečin spáchaný a zo všetkých relevantných dôkazov.*“[19]

Z uvedeného vyplýva, že v prípade, ak orgán činný v trestnom konaní, resp. súd po vyhodnotení všetkých znakov skutkovej podstaty v spojitosti s ustanovením § 10 ods. 2 Trestného zákona dospeje k záveru, že závažnosť prečinu je nepatrná, nejde o trestný čin. V danom prípade prichádza do úvahy zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch a konanie môže byť posúdené ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 písm d) uvedeného zákona.

Orgány činné v trestnom konaní sa pomerne často stretávajú s podanými trestnými oznámeniami, v rámci ktorých sa objavuje nebezpečné prenasledovanie. Často však z ich strany dochádza k nesprávnej aplikácii materiálneho korektívu, čo má za následok bagatelizovanie konania páchateľa. Vo väčšine prípadov dochádza teda k odovzdaniu trestného oznámenia v súlade s § 197 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku príslušnému orgánu na prerokovanie priestupku. Samozrejme, orgány činné v trestnom konaní sú v prípade, že nejde o prečin oprávnené odovzdať trestné oznámenie inému orgánu, avšak často ide len o ur-

[18] DANKO, M., MEZEI, M. *Nebezpečné prenasledovanie na internete.* In: Internet ako priestor možného porušovania práv. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 21. – 22. októbra 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 19.

[19] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. 3. 2016 sp. zn. 1 Tdo 51/2015.

čitý spôsob zľahčenia situácie, prípadne vsugerovania poškodenému, že ide len o neškodné, resp. menej závažné konanie zo strany podozrivej osoby.[20]

Najvyšší súd vo viacerých rozhodnutiach zdôraznil, že pri určení stupňa závažnosti prečinu je rozhodujúci význam chráneného záujmu, ktorým pri trestnom čine nebezpečného prenasledovania môže byť bezpečnosť života a zdravia ľudí, pričom na naplnenie obligatórnej stránky trestného činu postačuje aj samoohrozenie tohto chráneného záujmu.[21]

3 Ukladanie sankcií a možnosť uzavretia dohody o vine a treste

Pri spáchaní trestného činu nebezpečného prenasledovania hrozí páchateľovi trest odňatia slobody na jeden rok pri základnej skutkovej podstate a šesť mesiacov až tri roky pri kvalifikovanej skutkovej podstate, teda ak spácha čin uvedený v § 360a ods. 1 na chránenej osobe závažnejším spôsobom konania, z osobitného motívu alebo verejne. Nie je však vylúčené aj uloženie iných druhov trestu. Slovenské súdy najčastejšie ukladajú páchateľom trestného činu nebezpečného prenasledovania trest odňatia slobody s podmienečným odkladom podľa § 49 ods. 1 písm a) Trestného zákona. Súdy sú oprávnené ukladať podmienečne odsúdeným páchateľom v skúšobnej dobe primerané obmedzenia a povinnosti demonštratívne vypočítané v § 51 ods. 3 a 4 Trestného zákona. Vzhľadom na daný trestný čin súdy ukladajú obmedzenia spočívajúce v zákaze kontaktu s obeťou prostredníctvom tretej osoby, elektronickej komunikácie, telefonicky, písomne atď., ako aj povinnosti nepriblížiť sa k obeti v určitej vzdialenosti, nezdržiavať sa v blízkosti jej obydlia, vstupovať doň a podobne.[22]

Ako vyplýva z činnosti orgánov činných v trestnom konaní a rozhodnutí súdov, dokazovanie naplnenia všetkých zákonných znakov trestného činu nebezpečného prenasledovania (dlhodobosť, taxatívne vymenované formy a subjektívne pocity dôvodnej obavy obete o život či zdravie osoby) je mimoriadne

[20] DANKO, M., MEZEI, M. *Nebezpečné prenasledovanie na internete.* In: Internet ako priestor možného porušovania práv. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 21. – 22. októbra 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 20.

[21] Napr. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. 8. 2017 sp. zn. 6Tdo/11/2017.

[22] KLESNIAKOVÁ, J. *Teória a aplikačná prax vybraných aspektov anti-stalkingovej legislatívy v slovensko-českom porovnaní*. In: Justičná revue, roč. 69, č. 1, 2017, s. 32.

náročné a zdĺhavé. Zhromažďovanie dôkazov, ktoré nasvedčujú tomu, že došlo k spáchaniu trestného činu nebezpečného prenasledovania, možno uľahčiť najmä spoluprácou obvineného a jeho vyhlásením, že spáchal skutok, pre ktorý je stíhaný. Za daných pomienok sa príkladom nevyužitého procesného inštitútu javí dohoda o vine a treste.

Inštitút dohody o vine a treste môže priniesť obetiam nebezpečného prenasledovania viaceré výhody. Hlavný prínos dohodovacieho konania spočíva najmä v rýchlosti priebehu trestného konania, pretože pre obete trestného konania je najdôležitejšie, aby prestal so svojím vytrvalým kontaktovaním, obťažovaním či ohrozovaním života a zdravia. V dôsledku uzavretia dohody o vine a treste tak v prípravnom konaní nie je potrebné vykonávať zložité dokazovanie pred súdom, čím sa chránia obete pred sekundárnou viktimizáciou v podobe opätovného svedčenia pred súdom, čím sú vystavované stresu a nepríjemným pocitom. Rýchlejšie vyslovenie viny zo strany páchateľa a následne uloženie trestu umožňuje obetiam rýchlejšie prekonať následky nebezpečného prenasledovania.[23]

Ďalšie pozitívum rýchlosti konania dohody o vine a treste spočíva v úprave pomerov medzi obeťou a páchateľom, čo je v záujme ochrany obete dôležité, najmä ak páchateľ pokračuje v prenasledovaní obete a nezastavia ho ani spomínané predbežné opatrenia, či mierna trestná sadzba. Podstata dohody o vine a treste spočíva v dohode o druhu, výmere a spôsobu výkonu trestu medzi obvineným a prokurátorom. Preto ak sa obvinený podieľa na voľbe druhu a výmery trestu, je pravdepodobné, že takto uloženú sankciu vykoná.

V neposlednom rade je potrebné spomenúť peňažné nároky poškodeného, ktoré si riadne a včas uplatní. V prípade riadneho súdneho konania sa poškodený len veľmi ťažko vie domôcť v rámci adhézneho konania náhrady škody, resp. nemajetkovej ujmy v peniazoch. Preto aj čo sa týka vymožiteľnosti peňažných nárokov, sa vhodným javí dohodovacie konanie. Podľa § 232 ods. 8 Trestného poriadku súčasťou dohody o vine a treste je aj určenie rozsahu a spôsobu náhrady škody. Poslednou novelizáciou Trestného poriadku s účinnosťou od 1. júla 2018 sa v konaní o dohode o vine a trese posilnilo postavenie poškodeného, pretože sa taktiež predvoláva na konanie o dohode o vine a treste a prokurátor je povinný dbať na záujem poškodeného na dohode o náhrade škody.[24]

[23] KLESNIAKOVÁ, J. *Význam dohodovacieho konania pre obete nebezpečného prenasledovania a úvahy de lege ferenda ohľadom posilnenia ich procesnej ochrany.* In: Právní rozhledy, roč. 23, č. 21, 2015, s. 747 – 748.

[24] § 232 ods. 1 a 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

Záver

V dnešnej ére je otázka stalkingu vysoko podstatnou záležitosťou. V čase ruchu veľkomiest, neschopnosti štátu a spoločnosti zabezpečiť primárnu bezpečnosť obyvateľstva a v rámci rozkladu bezpečnostných zložiek je nutnosť venovať pozornosť aj tejto oblasti. Premiešavanie spoločenských vrstiev a migrácia prinášajú rozdielnosti a rozmanitosti v kultúrne diverznom svete právneho vedomia a noriem. Toto vytvára pnutie a tlak, ako na orgány činné v trestnom konaní, tak i na potenciálne obete. Jediný, kto ťaží z týchto tendencií sú potenciálni páchatelia. Vyspelá Európa si uvedomuje závažnosť a latenciu tohto pouličného zločinu, ktorý dokáže a mnohokrát i vedie k závažnejším formám kriminality v podobe zločinov z nenávisti. Z tohto titulu napríklad Francúzsko prijalo právne normy, ktoré sankcionujú správanie na ulici, ktoré je vulgárne voči ženám. Totižto tým to najčastejšie začína a ženy sú najčastejšou obeťou trestného činu nebezpečného prenasledovania. Aj zakotvenie takýchto ustanovení predstavuje prevenciu voči stalkingu.

Literatúra:

1. BEDNÁŘ, M. *Stalking – nebezpečné pronásledování.* In: Justičná revue, roč. 22, č. 20, 2014, s. 700. ISSN 1210-6410.
2. BRIEŠŤANSKÝ, A. *Trestnoprávna úprava stalkingu – aktuálne otázky teórie a praxe.* [online]. 2018 [cit. 2018-09-24]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a654--trestnopravna-uprava-stalkingu-aktualne-otazky-teorie-a-praxe.
3. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 255. ISBN 9788081550201.
4. DANKO, M., MEZEI, M. *Nebezpečné prenasledovanie na internete.* In: Internet ako priestor možného porušovania práv. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 19. – 22. októbra 2016. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 19 – 22. ISBN 978-80-7160-432-7.
5. FEDOROVÁ, A. Vzájomná interakcia páchateľa a obete trestného činu nebezpečného prenasledovania. [online], 2017 [cit. 2018-09-21]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a681-vzajomna-interakcia-pachatela-a-obete-trestneho-cinu--nebezpecneho-prenasledovania.
6. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 461. ISBN 978-80-8168-509-5.

7. IZAKOVIČ, M. Stalking – trestný čin nebezpečného prenasledovania. [online], 2017 [cit. 2018-09-21]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a554-stalking-trestny-cin-nebezpecneho-prenasledovania.
8. IZÁKOVÁ, L., ANDRÉ, I., GRONSKÝ, M. *Stalking a jeho forezno-psychiatrické posudzovanie.* In: Psychiatria pre prax [online]. 1/2015 [cit. 2018-09-19]. Dostupné z: http://www.psychiatriapreprax.sk/index.php?page=magazine_detail&issue_id=668.
9. KLESNIAKOVÁ, J. *Teória a aplikačná prax vybraných aspektov anti-stalkingovej legislatívy v slovensko-českom porovnaní.* In: Justičná revue, roč. 69, č. 1, 2017, s. 32. ISSN 1335-6461.
10. KLESNIAKOVÁ, J. *Význam dohodovacieho konania pre obete nebezpečného prenasledovania a úvahy de lege ferenda ohľadom posilnenia ich procesnej ochrany.* In: Právní rozhledy, roč. 23, č. 21, 2015, s. 747 – 748. ISSN 1210-6410.
11. MAŠĽANYOVÁ, D. *Trestné právo hmotné: všeobecná a osobitná časť.* 2. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 488. ISBN 9788073806187.
12. PFUNDTNER, E., ŠANTA, J. *Nebezpečné prenasledovanie – stalking*. In: Justičná revue, roč. 64, č. 2, 2012, s. 273 – 275. ISSN 1335-6461.
13. ŠAMKO, J. *Nebezpečné prenasledovanie a vyhrážanie*. [online], 2014 [cit. 2018-09-22]. Dostupné z: http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a279-nebezpecne-vyhrazanie-a-prenasledovanie.
14. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. 03. 2016 sp. zn. 1 Tdo 51/2015.
15. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. 08. 2017 sp. zn. 6Tdo/11/2017.
16. The National Center for Victims of Crime [cit. 2018-09-19]. Dostupné z: http://victimsofcrime.org/help-for-crime-victims/get-help-bulletins-for-crime-victims/bulletins-for-teens/stalking.
17. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
18. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
19. Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

ZÁKLADNÉ ZNAKY A AKTUÁLNE OTÁZKY ISLAMSKÉHO PRÁVA[1]

FUNDAMENTAL FIGURES AND ACTUAL QUESTIONS OF ISLAMIC LAW[2]

doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: Islamské právo predstavuje právny systém, ktorý sa sformoval pred vyše tisícročím a ktorý je výrazným charakteristickým znakom islamskej civilizácie. Ide o právo, ktoré je z istého pohľadu právom historickým, no ktoré je zároveň aj napriek tomu stále jedným z determinantov či vzorov pre tvorbu práva v moslimských štátoch. V súčasnosti sa o islamskom práve vedú diskusie o rôznych otázkach, ako napr. o jeho zlučiteľnosti s hodnotami liberálnej demokracie a právneho štátu, ktorá sa týka aj oblasti trestného práva. Predmetom tohto článku je skúmanie základných charakteristických znakov islamského práva vrátane trestných činov proti Bohu a tzv. trestov *ḥudūd*, ktoré hrozia za ich spáchanie a ktoré sú jedným z problémov práve v otázke zlučiteľnosti islamského práva s hodnotami liberálnej demokracie a právneho štátu.

Abstract: Islamic law is the legal system, which was established more than one thousand years ago and which has still the characteristic meaning of the Islamic civilisation. From the certain view, it is the historical law, but despite of it, it is still also the most important source of the enacting the positive law in each Muslim states. Considering the situation of nowadays, several questions (topics) of the Islamic law are discussed, e.g. its conformity with ideas of the liberal democracy and the rule of law. This article contains basic characteristics of the Islamic law, including crimes against God and *ḥudūd* punishments, which can be imposed because of their commitment and which just mean problems of the conformity of the Islamic law with ideas of liberal democracy and the rule of law.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

[2] This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Kľúčové slová: islamské právo *šarīʿa*, charakteristické znaky islamského práva, islamské trestné právo, trestné činy proti Bohu, tresty *ḥudūd*.

Keywords: The Islamic law *šarīʿa*, the characteristics of the Islamic law, the Islamic criminal law, crimes against God, *ḥudūd* punishments.

Úvod

Islamské právo *šarīʿa* je dedičstvom písaných aj nepísaných pravidiel, ktoré po celé stáročia formovali islamskú civilizáciu a ktoré ju do značnej miery formujú dodnes. Netýka sa iba náboženstva, ale zasahuje aj do politickej, právnej a spoločenskej oblasti života moslimov po celom svete. Okrem Koránu ho napríklad tvoria aj najrozličnejšie tradície, ktorých korene siahajú až do čias života proroka Mohameda *(sunna Prorokova)*, a celá spleť rozhodnutí a výkladov učencov a osôb znalých práva *(muǧtahidov)*, ktorí sa združovali v jednotlivých právnych školách (ako napr. *hanbali*, *hanafi*, *šafi* atď.). *Muǧtahidi* sa svojou rozhodovacou a normotvornou činnosťou, ktorou nachádzali, vykladali a tvorili normy islamského práva, zaslúžili o budovanie pozoruhodného právneho systému zahŕňajúceho nielen otázky viery a osobných vzťahov veriacich moslimov k Bohu, ale aj záležitostí kategorizovaných napríklad do oblasti rodinného práva, dedičského práva, trestného práva, medzinárodného práva atď.

Koncom 19. a v priebehu 20. storočia sa rozvírili živé diskusie, predovšetkým medzi tradicionalistami a modernistami, o rôznych aktuálnych otázkach islamského práva, ktoré prakticky pretrvávajú dodnes. Do popredia sa tak dostali najpálčivejšie témy islamského práva zahŕňajúce napríklad jeho zlučiteľnosť s hodnotami liberálnej demokracie a právneho štátu, rovnosť pred zákonom, ktorá sa týka najmä žien, ale aj osôb s iným než moslimským vyznaním, alebo džihád – jeden z najvýznamnejších pilierov islamského náboženstva.

Predmetom skúmania v tomto článku je predovšetkým zlučiteľnosť islamského práva s hodnotami liberálnej demokracie a právneho štátu, pretože zasahuje aj do oblasti trestného práva, a to kvôli najprísnejším trestom *ḥadd (pl. ḥudūd)*, ktoré sú v niektorých moslimských štátoch stále v platnosti. No skôr než sa k týmto problémom dostaneme, pozrime sa v krátkosti na základné znaky a pramene islamského práva.

1 Pojem, pramene, základné znaky islamského práva *šarīʿa*

1.1 Pojem islamského práva

Pôvod islamského práva *šarīʿa* sa podľa moslimských tradícií odvodzuje od Boha, kvôli čomu by malo byť večné a nemenné, no aj napriek tomu predsa len podliehalo historickému vývoju a meniacim sa aktuálnym podmienkam a potrebám, a preto ho nemožno vnímať iba ako statický, raz navždy daný jav. Nemožno ho ani stotožňovať s platným právom aplikovaným v moslimských krajinách, ktoré sa v drvivej väčšine opierajú o písané právo, ktoré je islamským právom viac či menej inšpirované.[3]

Samotné slovo *„šarīʿa"* zahŕňa starší význam cesty k zdroju vody, alebo tiež vyšliapaného chodníka, po ktorom treba kráčať. V náboženskom slovníku dostala *šarīʿa* význam cesty, ktorá má byť nasledovaná, a v nadväznosti na to, záruku istoty a bezpečia.[4] *Šarīʿa* má, prirodzene, náboženský aj právny význam, aj keď treba povedať, že oba významy tohto pojmu sa do istej miery prelínajú. Z religiózneho hľadiska ide o právo stanovené (zjavené) samotným Bohom, a preto by ho človek mal dodržiavať po celý svoj život, a to v záležitostiach súkromných i verejných, bez ohľadu na svoje konanie a zmýšľanie. V právnom zmysle sa *šarīʿou* rozumie systém právnych predpisov, ktorých základné delenie závisí od toho, či regulujú vzťah človeka k Bohu alebo človeka k človeku, príp. človeka k spoločnosti. Prvý okruh právnych noriem sa nazýva *„ʿibādāt"*, zatiaľ čo druhý okruh právnych noriem regulujúcich spoločenské vzťahy sa nazýva *„muʿāmalāt"* a zahŕňa právo majetkové, rodinné, dedičské a pod. Niektorí autori pomenúvajú aj tretí okruh právnych noriem, do ktorého sú zaradené normy trestného práva – *„ʿuqūbāt"* – ktoré upravujú zakázané, príp. nevhodné činy, za ktorých spáchanie hrozia príslušné sankcie.[5]

O islamskom práve *šarīʿa* niektorí autori, ako napríklad Potměšil, hovoria ako o klasickom či historickom práve,[6] no *šarīʿu* možno vnímať vo viacerých

[3] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 15 – 16.

[4] KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER, Z., DUDÁK, V. Islám. Ideál a skutečnost. Praha: Baset, 2002, s. 38.

[5] MENDEL, M. Džihád. Islámské koncepce šíření víry. Brno: Atlantis, 1997, s. 19.

[6] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 15 – 16.

rovinách, konkrétne ako abstraktné a božské právo, klasické právo, historicky „prenesené“ („prepísané“) právo a súčasné právo. To znamená, že *šarīʿa*, minimálne niektoré jej pramene a inštitúty sú aktuálne aj v súčasnosti. *Šarīʿa* vo význame božského, abstraktného práva vyjadruje Boží plán pre ľudstvo, a z tohto hľadiska obsahuje normy pre „dobrý“ poriadok a správanie jednotlivcov, ktoré by malo byť súladné s ich náboženskou komunitou. Toto božské právo je vo všeobecnosti akceptované všetkými Moslimami bez ohľadu na to, či ide o modernistov alebo konzervatívcov. *Šarīʿa* ako klasické právo znamená súbor pravidiel, princípov a prípadov, ktoré boli vypracované osobami znalými práva v priebehu prvých dvoch storočí po smrti proroka Mohameda. Týka sa náboženských, spoločenských aj politických otázok. Tretí význam práva *šarīʿa* ako práva historicky preneseného zahŕňa súbor všetkých interpretácií (výkladov), ktoré sa vyvinuli v celom moslimskom svete v priebehu viac ako tisíc rokov. Predstavuje celé spektrum ideológií a výkladov otázok od osobnej viery až po štátnu ideológiu, od „živého“ práva po formálne pozitívne právo, od interpretácií konzervatívcov po interpretácie modernistov. A napokon pod pojmom *šarīʿa* v zmysle súčasného práva sa zvyčajne rozumejú princípy, pravidlá, prípady a výklady, ktoré sú v súčasnosti aktuálne v celom moslimskom svete. Jednotlivci i skupiny učencov a intelektuálov sa zaoberajú rôznymi otázkami islamu, ako je napríklad migrácia, misionárska činnosť a šírenie viery (*maqwa*), používanie tlače, rádia, televízie či internetu. Vlády, inštitúty vysokého náboženského školstva či masové hnutia v moslimských krajinách vydávajú vlastné „verzie“ *šarīʿe*, no jednotlivci i študijné skupiny po celom svete vyhľadajú názory, výklady či inštrukcie učencov, ktoré preferujú.[7]

V súčasnosti sú právne systémy moslimských krajín *šarīʿou* viac či menej inšpirované, no netreba zabúdať na to, že štáty disponujú internou a externou suverenitou, ktorá o. i. zahŕňa tvorbu, realizáciu a vynútiteľnosť práva, preto principiálne nemôžu akceptovať paralelný systém práva (*šarīʿu*), pokiaľ jeho normy nie sú zapracované do systému platného práva.[8]

Niektorí autori hovoria, že neexistuje nič také ako „jedno islamské právo“, ani text, ktorý by pre moslimov jasne a jednoznačne stanovil normy, resp. pra-

[7] OTTO, J. M. Introduction: investigating the role of sharia in national law. In: Otto, J. M. (ed). Sharia Incorporated. A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present. Leiden: Leiden University Press, 2010, s. 26.

[8] OTTO, J. M. Introduction: investigating the role of sharia in national law. In: OTTO, J. M. (ed). Sharia Incorporated. A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present. Leiden: Leiden University Press, 2010, s. 26.

vidlá správania sa. Nielen v protichodných prúdoch, ale aj medzi prívržencami v rámci jednotlivých škôl pretrvávajú obrovské názorové rozdiely týkajúce sa otázok, ktoré normy patria do islamského práva a ktoré nie. Právnici zaoberajúci sa islamským právom sa preto jednoducho musia naučiť žiť s týmito nezhodami a rôznorodosťou obsahu islamského práva. Normy *šarīʿe* nie sú totiž jednoznačne ustanovené v žiadnom zákone (kódexe), ale skôr formulované či nachádzané učencami právnych škôl v ustavične pokračujúcich diskusiách a polemikách so svojimi predchodcami a kolegami. Nielen kvôli viacerým odvetviam islamu podľa nich neexistuje jediná *šarīʿa*, nie je to kniha, ktorú by si človek mohol kúpiť. Je „vytvarovaná" rôznymi interpretáciami a názormi na to, čo znamená Korán a život a skúsenosti proroka Mohameda. V tejto súvislosti sa vynára problém, na ktorý poukazuje napríklad Otto a ktorý spočíva o. i. v tom, že mnoho tradicionalistov stále trvá na tom, že *šarīʿa* disponuje uniformitou a jasne stanovuje normy, ktoré sú záväzné pre všetkých moslimov, bez ohľadu na to, kde žijú. Nemôže byť modernizovaná, pretože je božským právom, ktoré je nemenné. No na druhej strane podľa modernistov z takýchto názorov logicky plynie otázka, ako sa môže islamské právo prispôsobiť súčasným spoločenským potrebám, o čo sa modernisti viac či menej usilujú.[9]

1.2 Pramene islamského práva

Primárnym prameňom islamského práva je Korán *(qur´ān)*, ktorý sa delí na 114 kapitol *(sūra, pl. suwar)* a 6 236 veršov *(āja, pl. ājāt)*.[10] Súry sa podľa miesta pôsobenia proroka Mohameda ďalej delia na tzv. *súry* mekkské a *súry* medinské. Zatiaľ čo *súry*, ktoré Mohamed na základe zjavení začal spisovať v Mekke, sa venujú predovšetkým duchovným záležitostiam, *súry* medinské majú prevažne charakter predpisov, resp. konkrétnych návodov na riešenie otázok, ktoré by sme mohli nazvať právnymi. Je to dané predovšetkým tým, že v Mekke Mohamed pôsobil ako duchovný vodca, snažiaci sa obrátiť na svoju stranu nových veriacich, no v Medine sa z neho postupne stal zákonodarca, sudca i vodca obce, ktorý musel dbať na poriadok a pravidlá, ktoré sú založené na nových hodnotách a princípoch.[11]

[9] OTTO, J. M. Introduction: investigating the role of sharia in national law. In: OTTO, J. M. (ed). Sharia Incorporated. A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present. Leiden: Leiden University Press, 2010, s. 26.

[10] Presný počet veršov Koránu závisí od konkrétnej bádateľskej školy, pohybuje sa od 6 204 po 6 236 (POTMĚŠIL, 2012, s. 58).

[11] POTMĚŠIL, J. Šaríʿa. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 59.

To znamená, že islamské právo *šarí'a* – na rozdiel od tradičných právnych systémov napríklad štátov kontinentálnej Európy – neodvodzuje svoju legitimitu od zákonodarnej moci, ale od zjavenia samotného Boha, ktorý ho ľuďom sprostredkoval prostredníctvom svojho proroka Mohameda.

Ustanovenia či normy Koránu možno klasifikovať podľa viacerých kritérií. Napríklad podľa ich charakteru či vyjadrenia na všeobecné (*'āmm*) a špecifické (*chāṣṣ*). Všeobecným ustanovením bude napríklad: „Boh však povolil predávanie a zakázal podvod." (2:275).[12] Príkladom špecifického ustanovenia môže byť hoci príkaz: „Cudzoložnicu a cudzoložníka zbičujte, každého z nich sto ranami!" (24:2).[13]

Z lingvistického hľadiska možno deliť nielen verše, ale aj slová v nich obsiahnuté, a to na slová s doslovným významom (*hagígí*) a na slová s metaforickým významom (*maǧāzí*).[14] Väčšina slov veršov Koránu má charakter *hagígí*, aj keď treba zdôrazniť, že neraz je nutné abstrahovať od ich bežného významu. Tak napríklad slovo „*ṭalāq*" doslova znamená vypustenie, prepustenie či oslobodenie, avšak v Koráne označuje inštitút rozvodu.[15]

Slová, ale aj celé vety či pasáže textu, môžu mať význam zjavný, explicitný (*mantūq*) alebo implicitný (*mafhūm*), ktorý býva interpretovaný na základe konkrétnych okolností a je výsledkom logických úvah v rámci *iǧtihādu*, čo je pojem označujúci individuálne a nezávislé formulovanie záverov z noriem islamského práva *muǧtahidom* – osobou znalou práva.[16]

Normy Koránu, ale aj ostatných prameňov islamského práva nemajú klasickú štruktúru hypotéza – dispozícia – sankcia, ale ich význam býva klasifikovaný podľa postupnosti povinný – odporučený – indiferentný – zavrhnutiahodný – zakázaný, a to vždy na základe konkrétnych okolností, formulácie textu, jeho zaradenia atď. Právne relevantné (zakladajúce vznik povinnosti niečo konať alebo sa niečoho zdržať) sú väčšinou len explicitné príkazy alebo zákazy, ktoré do dôsledkov definujú určité konanie ako povinné (*wāǧib*) alebo zakázané (*ḥarām*).[17]

[12] Korán, 2:275.
[13] Korán, 24:2.
[14] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 59.
[15] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 27.
[16] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 61.
[17] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 33 – 34.

Väčšina noriem Koránu má všeobecný charakter, aj keď treba priznať, že v niektorých prípadoch je Korán konkrétnejší. Všetky problémy by ale mali byť riešiteľné na základe princípov obsiahnutých v zjavenom texte: „A nezanedbali sme v Písme ničoho." (6:38).[18] Z toho o. i. vyplýva pomerne úzky vzťah Koránu k ďalšiemu prameňu islamského práva, a tým je *sunna* (pozri ďalej). Všeobecné zásady sú totiž konkretizované práve *sunnou*. Usudzuje sa, že tam, kde má byť zaistená nezmeniteľnosť určitých ustanovení, je Korán konkrétnejší a špecifickejší, zatiaľ čo v oblastiach, kde sú prípustné zmeny a modifikácie, hovorí všeobecnejším jazykom a poskytuje len základné východiská.[19]

Korán je konkrétnejší v oblastiach, v ktorých je zvýraznená potreba zabrániť sporom, ako napríklad v rodinnom práve či dedičskom práve. V otázkach občianskych, obchodných, záväzkových, ústavných a medzinárodných sú stanovené väčšinou len všeobecné princípy a príslušné pravidlá majú byť konkretizované v *sunne*. O trestnom práve by sme veľmi zjednodušene mohli povedať, že Korán je v niektorých prípadoch konkrétnejší, v iných zasa ponecháva priestor náboženskej komunite, aby konkrétne otázky špecifikovala. V Koráne sú upravené trestné činy, ako napríklad vražda, krádež, lúpežné prepadnutie na cestách, cudzoložstvo, krivé obvinenie z cudzoložstva a opilstvo, no je vecou náboženskej komunity, aby si podľa potrieb upravila ďalšie trestné činy a stanovila aj príslušné sankcie za ich spáchanie. Pre takýto prípad Korán upravuje len všeobecné princípy, ktorými sa má komunita riadiť (napr. princíp proporcionality pri ukladaní trestov vzhľadom na závažnosť previnenia). Podobne je riešená aj otázka spravodlivosti, pri ktorej sú vytýčené iba určité hodnoty a zásady (nie sú napríklad riešené povinnosti sudcu, ani precizované procesné normy).[20]

Predpokladom správneho porozumenia a výkladu noriem Koránu sú napokon potrebné znalosti dôvodu či účelu týchto noriem (*'illa)* a okolností a dôvodov konkrétnych zjavení (*ashāb an-nuzūl*). Identifikácia dôvodu, resp. účelu ustanovení Koránu (*'illa*) je predpokladom ich lepšieho porozumenia a aplikácie (hľadanie tohto dôvodu, resp. účelu sa nazýva *ta'līl*). Platí to obzvlášť v prípadoch použitia analógie (*gijās*), pri ktorých sa *'illa* pôvodnej normy musí zhodovať s *'illou* odvodenej normy. Bez znalosti okolností a dôvodov zjavenia, resp. bez schopnosti orientovať sa v ustanoveniach Koránu v ich kontexte, by bolo porozumenie textu a jeho výklad neúplný alebo dokonca chybný. Korán totiž

[18] Korán, 6:38.

[19] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 62.

[20] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 30 – 31.

obsahuje pasáže, o ktorých význame nemožno pochybovať – označujú sa pojmom „*ẓāhir*“ (jasný, zrejmý), ale aj také, ktorých význam môže byť dvojznačný či menej jasný – *muǧmal*. V druhom prípade je preto pre správny výklad textu dôležitá znalosť okolností a doby zjavení, je potrebné poznať adresátov zjavení (Moslimovia, inoverci alebo všetci ľudia bez rozdielu vyznania), spoločenské usporiadanie a zvyky a z lingvistického hľadiska aj obvyklé jazykové prostredie či konkrétne frázy.

Sunna je ďalším prameňom islamského práva a spolu s Koránom tvorí *uṣūl al-uṣūl* (korene koreňov) dva najvýznamnejšie pramene islamského práva.[21] Slovo „*sunna*“ znamená chodník, vyšliapanú cestu, v právnom význame ide o zaužívaný spôsob správania sa, to znamená tradíciu, zvykové právo, právnu obyčaj či „normatívnu prax“.[22] *Sunna* mala spočiatku predovšetkým politický a teologický význam, no Iračania jej v 2. storočí islamu dali aj význam právny, a tak sa stala ideálnou (optimálnou) praxou miestnej komunity a doktrínou jej učencov.[23] Táto ideálna prax, ktorá bola ponímaná ako konštantná, hoci v praxi sa vyvinula z islamských ideí aplikovaných na právne záležitosti, vznikla na základe jednomyseľne formulovaných doktrín popredných učencov pôsobiacich v každom (náboženskom) centre, ktorých ľudia považovali za popredných expertov náboženského práva, a preto akceptovali ich názory a rešpektovali ich rozhodnutia.[24]

Sunny sa delia podľa viacerých kritérií. Vzhľadom na formu svedectva (*matn*) delíme *sunny* na verbálne (*qawlī*), skutkové (*fiʿlī*) a konkludentné, mlčky schválené (*taqrīrī*); podľa obsahu zasa na právne (*sunna tašrīʿīja*) a neprávne (*sunna ġajr tašrīʿīja*).[25]

Verbálna *sunna* sa skladá z výrokov proroka Mohameda o konkrétnych veciach, skutkoch či záležitostiach. Skutková *sunna* zahŕňa Prorokove činy a spôsoby, ktorými riešil problémové otázky (ako napr. uzatváranie zmlúv či nego-

[21] HRUŠKOVIČ, I. Islamský právny systém a proces jeho formovania. Studia Iuridica Bratislavensia, 1997, č. 14, s. 26.

[22] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 44.

[23] SCHACHTT, J. An Introduction to Islamic Law. Oxford: Oxford University Press, 1982, s. 33.

[24] SCHACHTT, J. An Introduction to Islamic Law. Oxford: Oxford University Press, 1982, s. 30.

[25] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 50.

ciácie s nepriateľmi) alebo zavádzal určité povinnosti (ako napr. *ḥağğ* – pôst). Konkludentná *sunna* zahŕňa skutky, výroky a prax iných osôb, o ktorých sa Prorok dozvedel a ktoré schválil buď výslovným súhlasom, alebo mlčaním. To napríklad znamená, že ak bola určitá povinnosť plnená spôsobom, o ktorom Mohamed vedel (napr. rituálne, očistné omytie jemným pieskom tam, kde nebola voda) alebo ak bolo zrejmé, že za Mohamedovho života bola rozšírená určitá prax, proti ktorej sa odmietavo nevyslovil (napríklad platenie *zakātu* – náboženskej dane – v datliach a jačmeni), je takéto konanie schválené a tvorí súčasť *sunny*.[26]

Neprávna *sunna (sunna ġajr tašrīʿīja)* nie je súčasťou práva *šarīʿa*, a preto jej nebudeme venovať väčšiu pozornosť.[27] Právna *sunna (sunna tašrīʿīja)* je vo všeobecnosti považovaná za typické, vzorové a príkladné konanie proroka Mohameda prejavené slovami, skutkami či konkludentne. Právne *sunny* sa delia do troch skupín podľa toho, či sa týkajú konania Proroka ako Božieho posla, ako hlavy štátu alebo ako sudcu. Ak Mohamed konal z titulu Božieho posla, v *sunne* sú vyjadrené normy, ktoré sú komplementárne vo vzťahu ku Koránu, a to aj v prípade, ak Korán o príslušnej otázky mlčí. Väčšinou ide o spresnenie dvojznačných *(muğmal)* pasáží Koránu, alebo o detailnejšie rozpracovanie všeobecnejších noriem, ktoré sú v Koráne obsiahnuté (napr. vykonávanie náboženských povinností, hodnotenie potravín na *ḥalāl* a *ḥarām*, apod.). Tieto *sunny* majú normatívny charakter a sú všeobecne záväzné.

Mohamedove sudcovské rozhodnutia boli záväzné len pre účastníkov, aj keď v niektorých prípadoch mohli vznikať pochybnosti, či Mohamed zároveň nerozhodol aj ako Boží posol, tzn. či jeho rozhodnutia nemajú všeobecnú záväznosť. Napríklad ak v prípade ženy lakomého manžela rozhodol, aby si ako výživné zobrala, čo potrebuje, je sporné, či ide o rozhodnutie konkrétneho prípadu, alebo či jeho rozhodnutie má všeobecnú záväznosť a vzťahuje sa na všetky manželky, ktorých manželia zanedbávajú svoje povinnosti. Jej zodpovedanie,

[26] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 50.

[27] Neprávne *sunny* sa môžu týkať napríklad Mohamedovho bežného života (spôsob stravovania či obliekania), riešenia konkrétnych situácií v závislosti od prechodných okolností (napr. spôsob podniknutia útoku na nepriateľa) či určitých špecifík, resp. výnimiek, ktoré sa vzťahujú len na Proroka. Napríklad vyšší počet manželiek ako štyri, konkrétne dvanásť, nemôže zakladať všeobecné pravidlo, pretože ide o Bohom poskytnuté výsady vzťahujúce sa iba na Proroka a nie všetkých Moslimov (POTMĚŠIL, J. Šaríʿa. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 66).

prirodzene, závisí od postavenia, v ktorom Mohamed rozhodoval, ale aj od jeho vôle, či chcel alebo nechcel zaviesť nové pravidlo správania sa.[28]

Na základe uvedeného je zrejmé, že *sunna* je takpovediac zvykovým právom, v našom ponímaní a terminológií právnou obyčajou, a výkladom Koránu, no nie je primárnym prameňom islamského práva ako Korán. Ak Korán stanoví jasnú normu, má pred *sunnou* prednosť, aj keby jej odporovala. Vzhľadom na to, že *sunna* vykladá Korán, nemali by medzi ňou a Koránom vznikať rozpory; ak už sa tak stane, výkladovými metódami je potrebné pokúsiť sa zosúladiť normu obsiahnutú v *sunne* s Koránom. Ak sa to nepodarí, naznačuje to pochybný pôvod *sunny*.[29]

To znamená, že o *sunne* môžeme uvažovať v dvoch rovinách – buď ide o výklad Koránu, alebo o samostatný prameň práva. Tam, kde *sunna* potvrdzuje (*sunna taqrīrīja*), vysvetľuje (*sunna tafsīrīja*) alebo dopĺňa (*sunna takmīlīja*) ustanovenia Koránu, nie je samostatným prameňom islamského práva. Niekedy však *sunna* stanovuje pravidlo správania sa, o ktorom Korán mlčí, a preto má táto norma pôvod iba v *sunne*. V takomto prípade je *sunna* považovaná za samostatný prameň práva.[30]

Od *sunny* treba odlišovať pojem „*ḥadīt*“, ktorý sa prekladá ako „novina“, „rozhovor“ či „rozprávanie“ a ktorý v právnom zmysle znamená konkrétnu správu o činoch a výrokoch proroka Mohameda a jeho Druhov.[31] Pod pojmom „*sunna*“ však treba rozumieť celé súbory týchto tradícií a právo, ktoré je z *hadītov* odvodené. To znamená, že *ḥadīt* je nositeľom a zdrojom *sunny*.[32]

Každý jednotlivý *ḥadīt* sa delí na dve časti – reťazec tradentov, ktorí postupne jeden druhému tradíciu odovzdávali (*isnād*), a samotnú správu, resp. svedectvo (*matn*). *Ḥadīty* sú ďalej delené podľa viacerých kategórií, napr. podľa spoľahlivosti, obsahu, spôsobu odovzdania, osôb, ktoré tradíciu odovzdali (tradentov) atď.[33]

[28] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 67.
[29] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 59.
[30] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 61 – 64.
[31] KROPÁČEK, L. Duchovní cesty islámu. 5. vydání. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 49.
[32] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 47.
[33] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 65.

Tretím z najdôležitejších prameňov islamského práva je *iǧmāʿ*, čo je výraz odvodený od slovesa *aǧmaʿa*, ktoré znamená „stanoviť", „rozhodnúť" alebo „zhodnúť sa na niečom". V právnom zmysle je *iǧmāʿ* definovaná ako jednomyseľná zhoda *muǧtahidov* moslimskej komunity v akejkoľvek právnej otázke v období nasledujúcom po smrti proroka Mohameda.[34] *Iǧmāʿ* by sa teda dala definovať aj ako konsenzus učencov v oblasti práva *(muǧtahidov)*, reprezentujúcich spoločného menovateľa doktríny vytvorenej v každej generácii, ktorý predstavoval spoločné aspekty živých tradícií každej školy. Jeden učenec z Basry definoval pojem „*iǧmāʿ*" nasledujúco: „Vždy, keď nájdem generáciu učencov, ktorých väčšina zastáva rovnaký názor, volám to konsenzom, bez ohľadu na to, či ich predchodcovia zastávali rovnaký názor alebo nie, pretože väčšina by nikdy nevyjadrovala názor v nevedomosti doktríny svojich predchodcov a upustila by od nej iba v prípade jej zrušenia či odvolania (napríklad preto, že by predchodcovia v Koráne niečo prehliadli), alebo preto, že pri výklade niektorých otázok dokázala sformulovať lepšiu argumentáciu, hoci ju vyslovene ani nemusela uvádzať."[35]

Kamali však pomenúva konkrétne kritéria, ktoré musia byť splnené, aby sa nejaké rozhodnutie mohlo považovať za konsenzus (*iǧmāʿ*). Predovšetkým musí v čase, keď sa objaví sporná otázka, existovať viacero učencov (*muǧtahidov*), ktorí sa ňou zaoberajú, nestačí totiž iba jeden odborník. Ich názory síce môžu byť spočiatku rozdielne, avšak nakoniec musia dospieť k jednomyseľnej zhode v riešení – existencia menšinového názoru vznik *iǧmāʿ* vylučuje, pretože naznačuje, že niekto sa z jednej či druhej strany mýli. Laické názory sú, samozrejme, irelevantné. A nakoniec, konsenzus *muǧtahidov* musí byť explicitne vyjadrený – či už slovom, písmom alebo činom.[36]

No sám Kamali pripúšťa, že aj medzi niektorými školami existovali rozdielne názory na to, za akých podmienok mohol byť konsenzus dosiahnutý. Medzi jednotlivými školami napríklad nepanovala zhoda v otázke formy vyjadrenia konsenzu. Väčšina škôl vyžadovala, aby konsenzus *muǧtahidov* bol vyjadrený explicitne, zatiaľ čo škola *ḥanafīja* uznávala aj jeho implicitné vyjadrenie. Podľa Abū Ḥanīfu, zakladateľa tejto školy, ak jeden alebo viacerí *muǧtahidi* otvorene

[34] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 169.

[35] SCHACHTT, J. An Introduction to Islamic Law. Oxford: Oxford University Press,1982, s. 30.

[36] KAMALI, M. H. Principles Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 172 – 173.

vyjadrili svoj názor a ostatní *muǧtahidi* voči nemu nič nenamietali, znamenalo to, že s ním súhlasia. Paradoxne sa však školy nevedeli zhodnúť ani v tom, kto vlastne *muǧtahidom* je a kto už nie. Napríklad školy *ẓahirīja* či *ḥanbalīja* uznávali za *muǧtahidov* iba Druhov Prorokových, no podľa školy *mālikīja* sa nimi mohli stať iba učenci z „ľudu Mediny". Rozdiely sa v tejto otázke prejavili aj medzi *sunnitmi* a *šíitmi*, pretože *šíiti* za *muǧtahidov* považovali iba členov Prorokovej rodiny.[37]

Z týchto a niektorých ďalších dôvodov bol inštitút *iǧmā* podrobovaný ostrej kritike. Jeho zásadní odporcovia tvrdili, že podobný inštitút nie je potrebný, ba dokonca ani nutný, pretože buď sú ustanovenia Koránu alebo *sunny* jasné, a potom nie je potrebné hľadanie konsenzu, alebo sú viacvýznamové, čo je dôvodom iba k rozdielnym stanoviskám a nie k formulovaniu konsenzu (*iǧmā*).[38]

Medzi ďalšie pramene islamského práva patrí *qijās*, *istiḥsān*, *maṣlaḥa/istiṣlāḥ*, *istiṣḥāb*, *ʿurf* a *iǧtihād*.

Qijās je považovaný za štvrtý najdôležitejší prameň islamského práva, aj keď z istého hľadiska ide skôr o metódu analógie pri výklade práva. Tento aspekt *qijāsu* si všíma aj Kamali, ktorý píše, že v prípade analogickej dedukcie technicky nejde o vytváranie nového práva, ale iba o „objavovanie" a rozvíjanie už existujúcich noriem. Pravidlo definované na základe *qijāsu* je síce výsledkom racionálneho uvažovania, ale toto je podriadené Zjaveniu. Hlavným operačným priestorom ľudského úsudku je hľadanie spoločného *ratia legis* (*ʿilla*) u nového a pôvodného prípadu. Akonáhle je *ʿilla* identifikovaná, je potrebné presne aplikovať pôvodné pravidlo a nie ho meniť či modifikovať. Logické uvažovanie teda nikdy nie je nezávislé na primárnych prameňoch, resp. nesmie byť v konflikte so zjavenými, výslovnými, zrejmými a jasnými významami, resp. pravidlami obsiahnutými v Koráne či *sunne*. *Qijās* býva preto definovaný ako aplikácia pravidla (*ḥukm*), ktoré upravuje pôvodný prípad (*aṣl*) na nový prípad (*farʿ*), o ktorom právo mlčí, ak je *ratio legis* (*ʿilla*) spoločné obom prípadom.[39] Napríklad, ak Korán zakazuje obchodovanie počas piatkovej modlitby od začiatku volania (*aḏān*) až do jeho konca, toto pravidlo by sa dalo analogicky rozšíriť na všetky

[37] KAMALI, M. H. Principles Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 183.

[38] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 77 – 78.

[39] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 198 – 199.

právne úkony, pretože účel normy – zabrániť zanedbávaniu modlitby – je spoločný obom prípadom.[40]

Istiḥsān je porovnateľný s inštitútom *equity* v *common law*. Ide o odklon od ustálenej, resp. striktnej analógie v prospech alternatívneho pravidla, ktoré lepšie slúži ideálu spravodlivosti a primeranosti. *Istiḥsán* doslova znamená „schváliť" alebo „považovať niečo za vhodnejšie".[41] Z tohto hľadiska *istiḥsān* „dolaďuje" či „opravuje" *qijās*. K *istiḥsānu* sa *muǧtahid* uchyľuje v tom prípade, ak norma, ku ktorej dospel na základe analógie, je príliš tvrdá a nevhodná vzhľadom na špecifické okolnosti alebo zmenené spoločenské podmienky.

Maṣlaḥa označuje verejný záujem alebo všeobecné blaho, príp. hodnoty, na ktorých ochrane je komunita zainteresovaná. Ako antonymá *maṣlahy* sa používajú pojmy *maḍarra* a *mafsada*, ktoré znamenajú škodu, poškodenie, neprospech), pričom čokoľvek, čím je odvrátená *mafsada* a čím je zvýšený blahobyt či všeobecné dobro, možno označiť za *maṣlahu*. *Istiṣlāh* je metódou právnej argumentácie, ktorej prostredníctvom je *maslaḥa* považovaná za podklad pre rozhodnutie v právnej otázke.

Istiṣḥān je pomocnou metódou právnej dedukcie, ktorá prichádza k slovu tam, kde chýbajú presvedčivé dôkazné prostriedky *šarīʿe* (normy Koránu, *sunny*, *qijās* atď.). Tento pojem možno preložiť ako „sprevádzanie", v právnickom zmysle ním rozumieme „prezumpciu kontinuity", ktorá znamená, že minulosť sprevádza prítomnosť. To znamená, že fakty a normy, ktorých existencia či neexistencia bola preukázaná v minulosti, sa pokladajú za existujúce, resp. neexistujúce aj v prítomnosti, ak nebol preukázaný opak. Ide o právnu domnienku, ktorá predpokladá prirodzený stav vecí, ktoré zvyčajne alebo pravdepodobne existujú. (Napríklad, ak muž a žena spolu žijú, ich manželstvo sa považuje za platné, ak nepreukáže opak.)[42]

Úloha *istiṣḥānu* je v islamskom práve subsidiárna, pretože k jeho realizácií dochádza až vtedy, ak na základe zjavených noriem, resp. uznaných metód právnej argumentácie a nachádzania noriem, nemožno dospieť k presvedčivému záveru. V takomto prípade prichádza k slovu domnienka, že pokračuje *sta-*

[40] DRGONEC, J. Právne kultúry Ázie a Afriky. Bratislava: Veda, 1991, s. 38 – 39.

[41] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 246.

[42] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 297.

tus quo ante. Predpokladom je nezmenený, normálny, obvyklý, resp. žiaduci stav vecí.[43]

Zaujímavosťou je, že v islamskom práve sa takpovediac na tvorbe práva mohli podieľať aj laici, o čom svedčí ďalší prameň tohto právneho systému, ktorým je *'urf*. Ide o pojem, ktorý označuje zvykové právo, zvyk, resp. opakujúcu sa stálu kolektívnu prax, ktorá bola prijatá ľuďmi dobrého charakteru. Ak je *'urf* rozumný, racionálny a nie je založený na predsudkoch či iných neprávostiach a ak prináša ľuďom prospech a neodporuje *šarī'i*, je platným prameňom práva, ktorým sa súdy riadia pri svojom rozhodovaní.[44]

A napokon sa medzi pramene islamského práva zaraďuje i *iğtihād* – nezávislý výklad noriem islamského práva *muğtahidom*. Slovo *„iğtihad"* znamená intelektuálne úsilie právnika (*muğtahida*) o odvodzovanie noriem *šarī'e* na základe jej prameňov, za použitia všetkých do úvahy prichádzajúcich metód argumentácie, dostupných prameňov a vlastných znalostí, pri súčasnom zapojení pôvodného osobného názoru.[45]

Iğtihād dal islamskému právu jednu základnú črtu. Pre všetky eventuality alebo prípady a pre všetky jednotlivé fakty môžu existovať dve alebo dokonca viaceré rozhodnutia (riešenia) rôznych právnikov, z ktorých ani jedno nemá monopolné či exkluzívne postavenie. Islamské právo je preto o. i. charakteristické právnym pluralizmom, vďaka ktorému bolo flexibilné a adaptabilné v rôznych spoločnostiach a regiónoch a schopné vývoja. Pri riešení právnych otázok sa jednoducho postupovalo tak, že sa z viacerých do úvahy pripadajúcich riešení vybralo najvhodnejšie, alebo sa v prípade potreby zasa mohlo pokojne vytvoriť úplne nové.[46]

1.3 Charakteristické znaky islamského práva

Islamské právo má viacero špecifík, kvôli ktorým sa výrazne odlišuje od právnych systémov štátov kontinentálnej Európy. Jeho špecifiká, rovnako ako jeho variabilita a rôznorodosť, ktorými sa vyznačuje, sa prejavuje takpovediac v procese tvorby práva i jeho realizácie, v prameňoch práva, ktoré sú previazané po-

[43] POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 88.

[44] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 284 – 285.

[45] KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991, s. 367.

[46] HALLAQ, W. B. An Inroduction to Islamic Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 27.

merne úzkymi a silnými väzbami a vzťahmi, vďaka čomu by sme mohli povedať, že tvoria ucelený právny systém, a napokon aj v rôznych metódach výkladu práva.

Berúc do úvahy primárny prameň práva *šarīʿa* – Korán – a naň bezprostredne nadväzujúci ďalší prameň tohto práva, ktorým je *sunna*, mohli by sme pomenovať snáď najcharakteristickejší znak právneho systému islamského práva, a tým je jeho božský pôvod. Zjavenie právnych noriem priamo od Boha, v ktorom sa o. i. prejavuje Božia požiadavka na zosúladenie ľudského konania s jeho vôľou, nielen religióznou otázkou, ale v právnej oblasti aj najvýraznejším determinantom tvorby práva a mohli by sme povedať, že aj akýmsi jedinečným (religióznym) materiálnym prameňom práva (formálnymi prameňmi islamského práva sú jednotlivé pramene, ktoré sú charakterizované v predchádzajúcej časti tohto príspevku).

Ak sa napríklad v právnych systémoch štátov kontinentálnej Európy bežne pomenúvajú materiálne pramene práva, ako napr. rôzne hodnoty občianskej spoločnosti, kultúrne zvyklosti a tradície, aktuálne ekonomické, politické, spoločenské či iné potreby, a príp. aj rôzne geografické, klimatické či iné aspekty, ktorým sa tvorba práva viac či menej prispôsobuje, islamské právo má pôvod u Boha, a preto nevychádza z aktuálnych potrieb jednotlivcov i spoločnosti, ale práve naopak, všetky náboženské, právne, politické, spoločenské, kultúrne a akékoľvek ďalšie záležitosti by mali byť prispôsobené zjavenému právu a zosúladené s Božou vôľou.

Konformita ľudského konania s Božou vôľou je zároveň aj akýmsi ideálnom pri normotvornej a výkladovej činnosti právnikov (*muǧtahidov*), ktorí tvoria a vykladajú ďalšie pramene práva (*ǧijās, iǧmāʿ*, atď.). Z toho potom vyplývajú ďalšie, minimálne dva charakteristické znaky islamského práva, pretože odhliadnuc od primárneho prameňa tohto práva to boli práve osoby znalé práva, právni experti (*muǧtahidi*), ktorí nachádzali často skrytý (nejednoznačný) zmysel zjaveného práva, vykladali jeho normy, spisovali zbierky stanovísk, výkladov a rozhodnutí, ktoré sa stávali záväznými normami. To znamená, že právne normy islamského práva nevznikali v procese tvorby práva zákonodarného alebo iného orgánu s legislatívnou právomocou, ale sú výsledkom intelektuálnej činnosti osôb znalých práva, a preto sa islamské právo *šarīʿa* zvykne nazývať aj „právom právnikov".

Normotvorná a výkladová činnosť *muǧtahidov* o. i. vyjadrovala úsilie o zosúladenia právnej úpravy spoločenských vzťahov i konania jednotlivcov v akýchkoľvek oblastiach (verejných či súkromných, náboženských, politických či práv-

nych) s Božou vôľou, čo nevyhnutne viedlo k značnej „preregulovateľnosti" týchto vzťahov. Zatiaľ čo právne systémy európskych štátov aspoň z teoretického hľadiska upravujú len nevyhnutné záležitosti – všetko čo nie je ústavou a zákonmi zakázané, je dovolené – a jednotlivcom prenechávajú väčšiu či menšiu sféru osobnej slobody napríklad v ich súkromí a rozhodovaní, islamské právo sa snaží o reguláciu akýchkoľvek do úvahy pripadajúcich záležitostí s jednoznačným postulátom, ktorým je zosúladenie ľudského počínania s Božou vôľou a podriadenie sa tejto vôli. Obavy zo zavádzania možných škodlivých novôt, pred ktorými varoval aj prorok Mohamed a ktoré by mohli „vybočiť" z tohto zaužívaného kritéria tvorby práva, preto viedli k jeho značnej rigidite a tradicionalizmu.

No aj napriek tomu, hoci sa to na prvý pohľad môže zdať nelogické, v islamskom práve nájdene pomerne moderné a prepracované prvky, resp. metódy výkladu, ktoré nachádzame aj v európskych právnych systémoch. Predovšetkým ide o obdobu slušnosti v práve, ktorou sa zmierňuje tvrdosť právnych noriem, výkladovú metódu analógie (*ǧijās*), ktorá slúži nielen na výklad práva, ale ktorou sa na základe pôvodných noriem formulujú nové, ak majú s pôvodnými spoločný dôvod (*illa'*).

Božský pôvod islamského práva *šarī'a* determinuje aj jeho „večnosť", resp. stálosť a nemennosť. Ak je totiž právo zjavené Bohom, človek nemá právo ho nijako meniť či pretvárať (vonkoncom nie derogovať), ale musí ho rešpektovať a podriadiť sa mu. Právne normy, ktoré vznikali výkladovou a normotvornou činnosťou *muǧtahidov*, či už konsenzuálne (*iǧmā*) alebo individuálne (*iǧtihād*), preto neboli „novelami" pôvodného zjaveného práva, ale toto právo iba dopĺňali, ak bolo medzerovité, alebo spresňovali, ak bolo nejednoznačné. Ide o úplne odlišné poňatie práva ako ho poznáme v európskych konotáciách, v ktorých je právo vo všeobecnosti výtvorom ľudskej činnosti, odrážajúcim napríklad aktuálne spoločenské potreby, a preto ho človek môže ľubovoľne meniť či derogovať.

Ak neberieme do úvahy prirodzené právo a nezrušiteľnosť, nescudziteľnosť, neodvolateľnosť a nepremlčateľnosť základných ľudských práv a slobôd, mohli by sme povedať, že vývoj právnych poriadkov viacerých európskych štátov sa z rôznych príčin (spoločensko-politické zmeny, ekonomické potreby či inkorporácia európskeho práva) vyznačuje značnou dynamikou či flexibilitou. Naproti tomu islamské právo je charakteristické skôr rigiditou a tradicionalizmom, keďže si po stáročia uchovávalo pôvodné pramene práva, normy, inštitúty či výkladové metódy. A hoci sa v súčasnosti v moslimských krajinách odvodzujú práva a povinnosti predovšetkým z pozitívneho, platného práva, islamské právo, ako napríklad v Iráne či Saudskej Arábii, je do značnej miery stále vzo-

rom pre normotvornú i aplikačnú činnosť príslušných orgánov, ktorej výsledky mu nemôžu odporovať.

2 Niektoré aktuálne otázky islamského práva

Z tejto – hoci stručnej – charakteristiky islamského práva v súčasnosti vyplývajú viaceré otázky, ktoré sú diskutované medzi modernistami a tradicionalistami. Ak je totiž islamské právo v moslimských krajinách vzorom pre prijímanie právnych predpisov, vzniká otázka, či by mohlo byť zlučiteľné s hodnotami liberálnej demokracie a právneho štátu. Z tohto hľadiska sú v trestnoprávnej oblasti jedným z najzávažnejších problémov tresty *ḥadd* (*ḥudūd*), ktoré okrem trestu smrti zahŕňajú napríklad aj amputáciu končatín či zbičovanie a ktoré sú súčasťou trestného práva napríklad v Iráne či južnom Sudáne. Hrozia sa spáchania trestných činov proti Bohu, ktoré predstavuje krádež, lúpežné prepadnutie na cestách, pitie vína, cudzoložstvo, krivé obvinenie z cudzoložstva a apostata (odpadlíctvo od islamu).

Tieto trestné činy možno vnímať z viacerých hľadísk, okrem náboženského a právneho hľadiska aj z hľadiska historického. Tak napríklad trestnými činmi krádeže a lúpežného prepadnutia na cestách sa chránil majetok a bezpečnosť cestovania, ktorého možnosti boli z dnešného pohľadu značne obmedzené, keďže najčastejšími „dopravnými prostriedkami" boli zvieratá, ako napr. ťavy či kone a ktoré bolo preto aj pomerne zdĺhavé a rizikové. Krádež či lúpežné prepadnutie na cestách mohli mať preto pre poškodených existenčné dôsledky. Ak trebárs pastier prišiel v dôsledku krádeže o ovce či kozy, on aj jeho rodina bola vystavená problémom s nedostatkom potravy. Alebo ak cestujúci počas cesty v dôsledku lúpežného prepadnutia prišiel o ťavu alebo koňa, v púšti mohol pokojne čeliť riziku smrti. Skrátka, tieto trestné činy mali v dobe ich „uzákonenia" oveľa dramatickejšie následky ako obdobné trestné činy v dnešnej dobe, keď napríklad v prípade krádeže osobného motorového vozidla môže poškodený využiť trestno-procesný inštitút náhrady škody či realizovať svoje práva, ktoré mu plynú z havarijnej poistky (samozrejme, za predpokladu, ak ju má uzatvorenú). Takéto porovnanie vyznieva možno až absurdne, no treba si uvedomiť, že pred približne tisíctristo rokmi mala právna úprava týchto i ďalších spomenutých trestných činov i hroziacich trestov svoje opodstatnenie, a preto je prirodzené, že sa na ochranu majetku a bezpečnosť cestovania kládol v časoch proroka Mohameda taký veľký dôraz.

Zákaz pitia vína možno vnímať ako náboženské a kultúrne špecifikum či odlišnosť. Podobne ako napríklad v hinduizme je zakázaná konzumácia hovädzieho mäsa, medzi moslimami sa analogicky z pôvodného zákazu pitia vína zaviedol zákaz konzumácie alkoholických nápojov vo všeobecnosti, ktorý je napríklad v Iráne stále v platnosti.

Podobne aj trestné činy cudzoložstva a krivého obvinenia z cudzoložstva boli do konkrétnej „legislatívnej" úpravy pretavené z náboženských aj spoločenských dôvodov, pretože v časoch proroka Mohameda žili ľudia v kmeňových spoločenstvách, v ktorých bola zaužívaná nielen prakticky neobmedzená a neregulovaná polygamia, ale aj polyandria. A ak chcel prorok Mohamed túto situáciu vyriešiť etickým a efektívnym spôsobom (obmedzil polygamiu na štyri manželky a zakázal polyandriu), bolo logické, že sformuloval skutkové podstaty spomenutých trestných činov (podobné etické i právne zákazy sformuloval napríklad aj Mojžiš v judaizme). Hroziace tresty, samozrejme, museli mať v tom čase dostatočne odstrašujúci účinok, aby ľudí odradili od zakázaného správania.

Apostata od islamu okrem náboženských aspektov spočívajúcich v ochrane kultu do značnej miery takisto súvisela aj so spoločenskými, politickými a právnymi otázkami. Keďže islamské náboženstvo bolo výrazne prepojené s právom a politikou, povinnosti človeka voči Bohu aj voči ostatným ľuďom sa stali základom poriadku i konštitucionalizmu rodiacej sa islamskej ríše, ktorú Mohamed postupne začal budovať po príchode do Mediny. Ak chcel v ríši zaviesť a udržať nový poriadok, musel chrániť – a to aj za cenu trestnoprávnej sankcie – jej konštitučné základy a integračné faktory, spomedzi ktorých malo jednoznačne dominantné postavenie práve islamské náboženstvo.

To znamená, že ak odhliadneme od náboženských aspektov týchto trestných činov, resp. zákazov a budeme sa zaoberať iba spoločenskými, historickými a právnymi otázkami, mohli by sme dospieť k záveru, že v časoch proroka Mohameda mala v islamskom práve takáto právna úprava svoje *ratio legis* a logickú opodstatnenosť. Podobne ako v iných právnych systémoch, napr. v židovskom práve, sa aj v islamskom práve kládol dôraz na ochranu kultu, niektorých politických a spoločenských vzťahov či majetku (vlastníctva).

Tresty, ktoré hrozili páchateľom týchto trestných činov, taktiež možno posudzovať z viacerých hľadísk. Z historického hľadiska, a to aj napriek značnej krutosti, ktorá bola s výkonom týchto trestov neodmysliteľne spojená – tieto tresty nepredstavujú najväčší problém islamského práva, pretože v stredoveku sa aj na územiach dnešných európskych štátov bežne ukladali tresty, ktoré výrazne zasahovali do telesnej integrity odsúdených (amputácie končatín, ordálie či tresty

smrti); v tejto súvislosti možno spomenúť aj iné právne systémy, ako napríklad rímske právo, ktoré pripúšťalo ukrižovanie, či židovské právo, ktoré zasa upravovalo trest ukameňovania. Problémom je posudzovanie týchto trestných činov, predovšetkým apostaty, i hroziacich trestov z hľadiska súčasnosti, konkrétne, z hľadiska súčasného postavenia islamského práva v rámci právnych systémov jednotlivých moslimských štátov a z hľadiska možnej zlučiteľnosti islamského práva s hodnotami liberálnej demokracie i právneho štátu.

Odhliadnuc od zákazu pitia vína, trestné činy krádeže a lúpežného prepadnutia na cestách majú svoje opodstatnenie aj v súčasnosti, no z hľadiska konformity islamského práva s hodnotami demokracie a právneho štátu sú problémom zvyšné trestné činy proti Bohu, pretože napríklad apostata je v priamom rozpore so slobodou náboženského vyznania a trestný čin cudzoložstva zasa s osobnou slobodou. Ide pritom o základné slobody, ktoré sú upravené a garantované viacerými medzinárodnými dokumentmi, ako napríklad Všeobecnou deklaráciou ľudských práv, ktorá v čl. 18 garantuje slobodu myslenia, svedomia a náboženstva a právo na zmenu náboženstva a v čl. 12 zakazuje svojvoľné zasahovanie do súkromného života.

Tresty *ḥudūd* sú taktiež v priamom rozpore s viacerými medzinárodnými i európskymi dohovormi. V čl. 5 Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa zakazuje mučenie alebo kruté, neľudské či ponižujúce zaobchádzanie alebo trest; obdobné zákazy obsahuje aj čl. 7 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a čl. 7 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd.

To znamená, že zatiaľ čo v európskych krajinách sa v trestnom práve, vrátane právnej regulácie trestov, zohľadňujú požiadavky humanizmu, v islamskom práve sú sformulované viaceré skutkové podstaty trestných činov a stanovené tresty za ich spáchanie, ktoré odporujú ľudským právam a základným slobodám. V trestnoprávnej oblasti ide o jeden z najväčších problémov v otázke zlučiteľnosti tohto práva s hodnotami demokracie a právneho štátu.

Tento problém sa však netýka iba islamského práva, ale aj právnych poriadkov niektorých štátov, ktorých platné, pozitívne právo, vrátane trestného práva, vychádza práve z islamského práva. Typickým príkladom môže byť v tomto smere Ústava Islamskej republiky Irán, ktorá sa na viacerých miestach dovoláva princípov islamského práva a obsahuje mnohé citáty Koránu – v čl. 4 sa napríklad stanovuje, že všetky občianske, trestné, finančné, ekonomické, administratívne, kultúrne, vojenské, politické a iné práva a nariadenia musia spĺňať

islamské kritériá (tento princíp platí pre všetky články iránskej ústavy i ostatné právne predpisy).[47]

V trestnoprávnej oblasti sa to o. i. prejavuje úpravou trestných činov, ktoré majú pôvod práve v islamskom práve.[48]

Záver

O islamskom práve môžeme hovoriť ako o prirodzenom práve *sui generis*, obzvlášť ak máme na mysli všeobecnejší pojem „*šarí'a*" („cesta") oproti pojmu „*figh*" („porozumenie"), kde *figh* predstavuje skôr právnické, detailné rozpracovanie noriem potrebných k nasledovaniu *cesty* vytýčenej Bohom. Ide o právny systém, ktorý sa vyznačuje značným tradicionalizmom, rigiditou, etatizmom, dirigizmom a rôznorodosťou prameňov práva. Tomuto právnemu systému nemožno uprieť jeho historický význam pri zrode a formovaní islamskej civilizácie, no z hľadiska súčasnosti mu zároveň možno vyčítať viaceré skutočnosti, kvôli ktorým je v príkrom rozpore s ľudskými právami a hodnotami demokracie a právneho štátu.

Týka sa to, samozrejme, aj oblasti trestného práva, predovšetkým kvôli trestným činom proti Bohu, za ktoré hrozia tresty *ḥadd (ḥudūd)*, ktoré výrazne invazívnym a z hľadiska ľudských práv a základných slobôd aj neprípustným a neakceptovateľným spôsobom zasahujú do telesnej integrity odsúdených. Z historického hľadiska mali tieto trestné činy svoje logické opodstatnenie, tresty, ktoré hrozili ich páchateľom sa taktiež nevymykali v tej dobe zaužívaným štandardom, no z pohľadu súčasnosti nie je dôvod na právnu úpravu viacerých

[47] Zaujímavosťou je, že v čl. 12 Ústavy SR sa vyslovene stanovuje, že oficiálnym náboženstvom Iránu je Islam podľa Dvanástej školy *Ja'fari* šiitskeho vierovyznania, pričom podľa cit. čl. Ústavy SR tento princíp má zostať navždy nezmenený. Rovnaké ustanovenie upravuje aj vzťah k ostatným piatim školám islamského práva, konkrétne *Hanafi*, *Shafi'i*, *Maliki*, *Hanbali* a *Zaydi*, ku ktorým sa zasa hlásia Sunniti (v Iráne tvoriaci asi 10 % menšinu). Ústava tieto školy rešpektuje a ich nasledovníkom o. i. zaručuje slobodu vyznania pri ich vlastných náboženských obradoch, slobodu náboženského vzdelávania či zariaďovania si osobných záležitostí, ako napríklad uzatvárania manželstiev či rozvodov. Mimochodom, iránska ústava je veľmi tradicionalistická a laicky povedané, svojou štruktúrou a jazykom aj tak trochu zvláštna. Okrem početných citátov Koránu sa v nej na viacerých miestach vyzdvihuje význam Islamskej revolúcie a historický, náboženský a politický odkaz Imáma Khomeiniho. Na porovnanie, jordánska ústava, hoci Jordánsko je oficiálne absolutistickou monarchiou, ktorej značná časť obyvateľstva je takisto šiitského vierovyznania, pôsobí o poznanie modernejším dojmom.

[48] Bližšie pozri napríklad kapitolu 1, 2, a 5 Iránskeho trestného zákonníka.

z týchto trestných činov (cudzoložstvo, apostata) a už vonkoncom nie na úpravu trestov ako sú tresty ḥudūd, ktoré nespĺňajú európske ľudsko-právne štandardy ochrany ľudských práv a z trestnoprávneho hľadiska sú v rozpore so zásadou humanizmu trestov.

Literatúra:

1. DRGONEC, J. Právne kultúry Ázie a Afriky. Bratislava: Veda, 1991.
2. HALLAQ, W. B. An Inroduction to Islamic Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
3. HRUŠKOVIČ, I. Islamský právny systém a proces jeho formovania. Studia Iuridica Bratislavensia, 1997, č. 14.
4. KAMALI, M. H. Principles of Islamic Jurisprudence. Cambridge: Islamic Texts Society, 1991.
5. KROPÁČEK, L. Duchovní cesty islámu. 5. vydání. Praha: Vyšehrad, 2011.
6. KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER, Z., DUDÁK, V. Islám. Ideál a skutečnost. Praha: Baset, 2002.
7. MENDEL, M. Džihád. Islámské koncepce šíření víry. Brno: Atlantis, 1997.
8. OTTO, J. M. (ed). Sharia Incorporated. A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present. Leiden: Leiden University Press, 2010.
9. PELIKÁN, P. Sunna, pramen islámského práva. Praha: Ediční středisko PF UK/Nakladelství Vodnář, 1997.
10. POTMĚŠIL, J. Šarí'a. Úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012.
11. SCHACHTT, J. An Introduction to Islamic Law. Oxford: Oxford University Press, 1982.
12. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
13. Korán.
14. Listina základných práv a slobôd.
15. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach.
16. Trestný zákonník Islamskej republiky Irán.
17. Ústava Islamskej republiky Irán.
18. Ústava Jordánskeho kráľovstva.
19. Všeobecná deklarácia ľudských práv.

TRESTNOPRÁVNE A ÚSTAVNÉ ASPEKTY OCHRANY PLODU/ NOVONARODENÉHO DIEŤAŤA

CRIMINAL-CONSTITUTIONAL ASPECTS OF THE PROTECTION OF THE FETUS/ NEWBORN CHILD

Mgr. Filip Korček, LL.M.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: Možno si to nie vždy uvedomujeme, no ľudský život je tá najväčšia hodnota, ktorú máme. Z tohto dôvodu je potrebné, aby bol chránený tak významnými normami, ako sú právne normy. Mnohé právne predpisy, okrem iného, Trestný zákon, kladú ľudský život na to najvyššie miesto spomedzi chránených hodnôt. O ľudskom živote sa zmieňuje aj dokument najvyššej právnej sily – Ústava SR. Asi najlepšie o tom vypovedá čl. 15 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý hovorí, že ľudský život (v podobe plodu) je chránený už pred narodením a že nikto nesmie byť pozbavený života s výnimkou prípadov, ktoré zákon za trestné nepovažuje. Ľudský život je potrebné chrániť nielen pred narodením, ale hlavne počas života, obzvlášť na jeho úplnom začiatku, keď ešte jedinec nie je vôbec schopný sa brániť negatívnym vplyvom zvonku. A práve o ochrane plodu a novonarodeného dieťaťa normami trestného práva hovorí tento príspevok.

Abstract: We do not always realize this, but human life is the greatest value we have. For this reason, it needs to be protected by standards as important as legal norms. Many laws, among other things the Criminal Code, place humanity at the top of the protected values. A document of the highest legal force – the Constitution of the SR – is also mentioned on human life. It is probably best to say art. 15 of the Constitution, which states that human life (in the form of a fetus) is protected before birth and that no one has to be deprived of life, except in cases that the law does not consider criminal. Human life needs to be protected not only before birth but especially during life, especially at the very beginning when an individual is not even able to defend himself from the negative influence of the bell. And the right to protection of the fetus and the newborn child by the standards of criminal law is this contribution.

Kľúčové slová: plod, novonarodené dieťa, matka, trestné právo, ústavné právo.

Key words: fetus, newborn child, mother, criminal law, constitutional law.

Z pohľadu trestného práva sa ochrany plodu, resp. novonarodeného dieťaťa týkajú najmä ustanovenia § 150 – § 153 Trestného zákona o nedovolenom prerušení tehotenstva a § 146 Trestného zákona – Vražda novonarodeného dieťaťa matkou.

1 Nedovolené prerušenie tehotenstva

Nedovolené prerušenie tehotenstva podľa § 150 – § 153 TZ je trestným činom, pri ktorom je z hľadiska objektívnej stránky predmetom útoku ľudský plod.

Trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva možno spáchať nasledujúcimi formami:

- umelé prerušenie tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy (§ 150 ods. 1 TZ),
- nezákonné umelé prerušenie tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy (§ 151 ods. 1),
- navedením tehotnej ženy na to, aby svoje tehotenstvo sama prerušila, alebo iného požiadala alebo mu dovolila, aby bolo jej tehotenstvo prerušené nezákonným postupom (§ 152 ods. 1),
- pomáhaním pri prerušení tehotenstva ženou samou alebo pri tom, aby iného požiadala alebo inému dovolila umelo prerušiť jej tehotenstvo (§ 152 ods. 2).

Tehotnou ženou sa rozumie žena od počatia (oplodnenie vajíčka spermiou) do začiatku pôrodu.

Prerušením tehotenstva sa rozumie akékoľvek konanie smerujúce k usmrteniu ľudského plodu, pričom na použitých prostriedkoch nezáleží. Prerušenie tehotenstva je možné len v čase, keď je plod živý.

Podmienky umelého prerušenia tehotenstva sú upravené v zákone č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva a vo vyhláške Ministerstva zdravotníctva SSR č. 74/1986 Zb., ktorou sa vykonáva zákon Slovenskej národnej rady č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.

Žene sa umelo preruší tehotenstvo, ak o to písomne požiada, tehotenstvo nepresahuje 12 týždňov a ak tomu nebránia jej zdravotné dôvody.

Žene možno umelo prerušiť tehotenstvo zo zdravotných dôvodov s jej súhlasom alebo na jej podnet, ak je ohrozený jej život alebo zdravie, alebo zdravý vývoj plodu, alebo ak ide o geneticky chybný vývoj plodu.

Žene, ktorá nedovŕšila šestnásť rokov, možno umelo prerušiť tehotenstvo podľa § 4 zákona č. 73/1986 Zb. so súhlasom jej zákonného zástupcu, prípadne toho, komu bola zverená do výchovy.

Podľa ustanovenia § 150 TZ je trestné konanie toho, kto bez súhlasu tehotnej ženy umelo preruší jej tehotenstvo.

V zmysle § 151 TZ je potrestaný ten, kto so súhlasom tehotnej ženy umelo preruší jej tehotenstvo inak ako spôsobom prípustným podľa zákonných predpisov. Súhlasom sa rozumie nielen výslovný, ale aj konkludentný súhlas.

Pomáhaním môže byť pomoc fyzická alebo psychická. Musí ísť o pomáhanie alebo navedenie na nedovolené prerušenie tehotenstva iným spôsobom, než spôsobom prípustným podľa zákonných predpisov. Ak sa nepodarí páchateľovi zviesť tehotnú ženu k nedovolenému prerušeniu tehotenstva alebo tehotná žena odmietne pomoc ponúknutú páchateľom, pôjde o pokus podľa § 14 ods. 1, § 152 TZ. O pokus pôjde aj v prípade, ak páchateľ zvedie tehotnú ženu alebo jej pomáha v nedovolenom prerušení tehotenstva v mylnom domnení, že žena je tehotná (nespôsobilý pokus).

Subjektom môže byť ktokoľvek. V prípade § 152 sa páchateľovo konanie podobné návodu a pomoci kvalifikuje ako priame páchateľstvo.

Tehotná žena podľa § 153 nie je trestne zodpovedná za to, že svoje tehotenstvo sama umelo preruší, alebo iného o to požiada alebo mu to dovolí, a to ani podľa ustanovení o návodcovi a pomocníkovi. Uvedené ustanovenie je v zákone z toho dôvodu, aby sa žena v prípade potreby neobávala privolať zdravotnícku pomoc po takto vykonanom zákroku, a to z dôvodu ochrany jej života a zdravia.

Usmrtenie ľudského plodu z nedbanlivosti sa posudzuje ako ťažká ujma na zdraví podľa § 157 TZ (napr. lekár pri vnútornom vyšetrení tehotnej ženy svojím neopatrným zákrokom spôsobí vyvolanie potratu).

Násilné konanie proti tehotnej žene v úmysle prerušiť bez jej súhlasu tehotenstvo vykazuje známky nedovoleného prerušenia tehotenstva a nie známky trestného činu ublíženia na zdraví podľa § 157 TZ spáchaného vyvolaním potratu (porovnaj R 45/1968).

Ak lekár za predstierané prerušenie tehotenstva príjme odplatu, ide o trestný čin podvodu podľa § 221 TZ a nie o trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva (R 50/1992).

1.1 Stanovisko Ústavného súdu SR k umelému prerušeniu tehotenstva

S trestnoprávnou problematikou nedovoleného prerušenia tehotenstva veľmi úzko súvisí otázka štátom povoleného prerušenia tehotenstva, ku ktorej sa vo svojej rozhodovacej činnosti vyjadroval už i Ústavný súd SR, pričom zaujal vo svojom rozhodnutí (Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 12/01 zo 4. decembra 2007 uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 14/2008 čiastka 8) nasledujúce stanoviská k umelému prerušeniu tehotenstva.

Právo na život je vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd. Právny poriadok Slovenskej republiky chráni ľudský život ako kľúčovú hodnotu právneho štátu.

Zo znenia čl. 15 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava") vyplýva, že ústavodarca rozlišuje medzi právom každého na život (prvá veta) a ochranou nenarodeného ľudského života (druhá veta). Toto rozlíšenie naznačuje rozdiel medzi právom na život ako osobným, subjektívnym nárokom a ochranou nenarodeného ľudského života ako objektívnou hodnotou.

Interpretovať druhú vetu čl. 15 ods. 1 ústavy len ako proklamáciu je v zásadnom rozpore so súčasnou koncepciou ústavy, ktorá nie je dokumentom obsahujúcim normatívne irelevantné proklamácie, ktorých význam je určený až ďalšou zákonodarcovou činnosťou, ale je skutočným súborom priamo aplikovateľných noriem, princípov a hodnôt, ktoré majú svoj konkrétny normatívny dosah.

Aj keď nemožno hovoriť o normatívnej bezvýznamnosti čl. 15 ods. 1 druhej vety ústavy, normatívny význam tohto ustanovenia však už s ohľadom na jeho samotnú formuláciu a ústavný kontext nedosahuje takú intenzitu, aby o ňom bolo možné hovoriť ako o základnom práve, ktoré je obmedziteľné len na základe prísneho vyvažovania a proporcionality voči inému základnému právu v zmysle čl. 15 ods. 4 ústavy.

Vytváranie rôznych kategórií práva na život, z ktorých by nie každé malo rovnakú váhu, eventuálne dokonca vytváranie nových subjektov práva prostredníctvom judikatúry (popri klasickej dichotomie fyzické vs. právnické osoby), by bolo v rozpore s ústavným postulátom rovnosti ľudí v právach. Súčasne by také dotváranie ústavy malo potencionálne nevypočítateľné následky vytvárania rozličných kategórií základných práv, obsah ktorých by bol určovaný v závislosti na nositeľoch týchto práv.

Na rozdiel od štandardných právnych noriem (pravidiel správania) štát objektívne hodnoty podľa záverov súčasnej právnej vedy nemôže tvoriť, ale len uznať a rešpektovať, resp. z nich vychádzať, prípadne zvýrazňovať význam určitých hodnôt na úkor či vo vzťahu k iným hodnotám. Tým, že je určitá objektívna hodnota explicitne vyjadrená v ústave, nadobúda charakter ústavnej hodnoty, ktorá požíva ústavnú ochranu. Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd") zastáva názor, že nenarodený ľudský život má charakter objektívnej hodnoty.

Ústava nevylučuje vyvažovanie základných práv a slobôd s ústavnými hodnotami, ale toto vyvažovanie má inú kvalitu ako vyvažovanie jednotlivých základných práv a slobôd.

Podľa ústavy nasciturus nie je subjektom práva, ktorému patrí základné právo na život podľa čl. 15 ods. 1 prvej vety ústavy. Nasciturus sa síce môže stať subjektom práva ex tunc, a teda ex tunc aj nositeľom základných práv, avšak pod podmienkou, že sa narodí živý.

Článok 15 ods. 1 druhej vety ústavy koncipuje ochranu nenarodeného ľudského života ako ústavnú hodnotu, čím potrebe chrániť túto hodnotu priznáva normatívny status na úrovni ústavného imperatívu.

Zatiaľ čo o základnom práve platí, že „kde je právo, tam je aj právna ochrana", a to i súdnou mocou, čo sa týka ústavou garantovanej hodnoty, táto právna ochrana je slabšia, a to vzhľadom na možnosť uváženia, ktorým aj v nadväznosti na ústavnú dikciu disponuje zákonodarca.

Všeobecné požiadavky zakotvené v čl. 13 ústavy (rovnosť pri obmedzovaní práv a slobôd, šetrenie ich podstaty a zmyslu), rovnako ako požiadavky proporcionality obmedzenia určitého základného práva, sú na ústavnú hodnotu a na z nej vyplývajúci ústavný imperatív ochrany aplikovateľné len primerane. Kľúčovou odlišnosťou v porovnaní s aplikáciou základných práv je hlavne rozsah prípustného uváženia, ktoré má na základe ústavy zákonodarca pri svojom rozhodovaní o právnej regulácii umelého prerušenia tehotenstva, hlavne pri vyvažovaní ústavného imperatívu vyjadreného v čl. 15 ods. 1 druhej vety ústavy na jednej strane a základného práva tehotnej ženy na ochranu súkromia podľa čl. 16 ods. 1 a čl. 19 ods. 1 a 2 ústavy na strane druhej.

Právo na súkromie a na ochranu súkromného života v spojení s princípom slobody v tom najzákladnejšom vymedzení, opierajúc sa aj o základné právo na ľudskú dôstojnosť, tak garantuje jednotlivcovi možnosť autonómneho sebaurčenia. Do tohto rámca patrí a je (ústavou) chránené aj rozhodovanie ženy o vlastnej duševnej a telesnej integrite a o jej vrstvách, okrem iného, aj o tom, či počne

dieťa a aký bude mať jej tehotenstvo priebeh. Otehotnením (plánovaným, neplánovaným, dobrovoľným alebo v dôsledku násilia) sa žena nevzdáva svojho práva na sebaurčenie.

Akékoľvek obmedzenie rozhodovania ženy o tom, či prekážky v autonómnej sebarealizácii mieni znášať, a teda či v stave tehotenstva mieni zotrvať až do jeho prirodzeného ukončenia, predstavuje zásah do ústavného práva ženy na súkromie.

Zásah do práva na súkromie je prípustný jedine vtedy, ak je v súlade so zákonom. Takýto zákon však takisto musí spĺňať istú materiálnu kvalitu – musí sledovať niektorý alebo niektoré z tzv. legitímnych cieľov a zároveň musí byť v demokratickej spoločnosti v záujme ochrany takéhoto cieľa nevyhnutný. Zásah teda musí reflektovať naliehavú spoločenskú potrebu na ochrane jedného alebo viacerých z legitímnych cieľov a musí byť vo vzťahu k tomuto cieľu primeraným prostriedkom jeho ochrany.

Zákonodarca na jednej strane nesmie ignorovať imperatív obsiahnutý v znení čl. 15 ods. 1 druhej vety ústavy – povinnosť poskytnúť nenarodenému ľudskému životu ochranu, na strane druhej musí rešpektovať skutočnosť, že každý, vrátane tehotnej ženy, má právo rozhodovať o svojom súkromnom živote a chrániť realizáciu vlastnej predstavy o ňom pred neoprávneným zasahovaním. Možnosť tehotnej ženy požiadať príslušnú inštitúciu o umelé prerušenie tehotenstva je jednou z variácií, ktorými možno ústavné právo na súkromie a na sebaurčenie v spojení s princípom slobody uplatniť.

Úlohou ústavného súdu bolo hľadať východisko z kolízie medzi ústavou chránenou hodnotou (nenarodeným ľudským životom) a obmedziteľným ľudským – základným právom (právom ženy na súkromie). Pri obmedzovaní ľudských práv treba mať na zreteli ich podstatu a zmysel (čl. 13 ods. 4 ústavy). Ústavnú hodnotu nenarodeného ľudského života preto možno chrániť len do takej miery, aby táto ochrana nespôsobovala zásah do podstaty slobody ženy a jej práva na súkromie.

Zákonodarca môže a v záujme ochrany ústavnej hodnoty nenarodeného ľudského života aj musí ustanoviť postup a časové hranice v prípade, keď sa žena rozhodne pre umelé prerušenie tehotenstva, pričom jeho postup nesmie byť svojvoľný, má umožňovať reálne rozhodnutie ženy o umelom prerušení jej tehotenstva a rešpektovanie ústavnej hodnoty nenarodeného ľudského života.

Zákonom Slovenskej národnej rady č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení zákona č. 419/1991 Zb. sa zákonodarca snaží vysporiadať na jednej strane s ústavným imperatívom v čl. 15 ods. 1 druhej vety ústavy a na strane

druhej so základným právom tehotnej ženy na rozhodovanie o sebe samej, ktorá vyplýva zo základného práva podľa čl. 16 ods. 1 ústavy a taktiež podľa čl. 19 ods. 1 a 2 ústavy. Ak z tohto vyvažovania bude zákonodarcom vyvodený záver, že tehotná žena má právo bez nadbytočnej reštrikcie zo strany štátu požiadať o umelé prerušenie tehotenstva v priebehu určitej fázy tehotenstva, pričom v ďalších týždňoch až na niekoľko striktne vymedzených výnimiek už bude integrita plodu prísne chránená tiež voči samotnej matke (nie však prostriedkami trestného práva), nie je tento záver sám osebe ústavne spochybniteľný ako nedodržanie ústavného imperatívu daného v čl. 15 ods. 1 druhej vety ústavy, avšak len za podmienky, že sa zákonodarca pritom nedopustí neprípustného excesu.

Protiústavnosť zákona Slovenskej národnej rady č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení zákona č. 419/1991 Zb. nie je daná ani tým, že právny režim nenarodeného ľudského života je rozdielny v závislosti na štádiu tehotenstva. Z ústavného imperatívu zakladajúceho zákonodarcovu povinnosť ochrany ľudského života pred narodením neplynie záver, že by právna ochrana plodu voči matke musela byť totožná v každej jednotlivej fáze prenatálneho vývoja.

Výber dvanástich týždňov ako limit na vykonanie prerušenia tehotenstva na žiadosť matky nemožno považovať podľa názoru ústavného súdu ani za svojvoľný. Táto lehota sa odvíja od vytvárania senzibility plodu a je v súlade s prevažujúcou európskou praxou relevantného zákonodarstva štátov umožňujúcich prerušenie tehotenstva na žiadosť.

Orgánom povolaným určiť príslušnú maximálnu lehotu na vykonanie prerušenia tehotenstva je zákonodarca, pričom ústavný súd preskúmava (a nič iného optikou ústavného imperatívu vyjadrujúceho ústavnú hodnotu ani preskúmavať nemôže) iba prípadný exces pri úvahe zákonodarcu, nie však to, či je daná lehota v optimálnom súlade s aktuálnym stavom poznania lekárskej vedy.

Argument zámerom historického ústavodarcu (metóda historického výkladu) má pri výklade ústavy len subsidiárne miesto. Podstatné nie je to, čo jednotliví členovia ústavodarného zboru určitým ústavným ustanovením zamýšľali, ale to, aký text po prebiehajúcej diskusii prijali.

Zo základných ústavných princípov i konkrétnych ustanovení ústavy obsahujúcich odkazy na zákonnú úpravu možno vyvodiť, že všetky základné spoločenské vzťahy, ktoré nie sú upravené priamo v ústave, musia byť upravené zákonom. Vyplýva to najmä z demokratického charakteru tvorby práva a poňatia princípu deľby moci medzi zákonodarnou a výkonnou mocou v Slovenskej republike. Súčasne sa tým chráni jednotlivec pred ľubovôľou verejnej moci. Do

jej sféry patria predovšetkým veci, ktoré zákonodarca vzhliadol nepodstatnými z hľadiska zákonnej formy, a preto ich priamo neupravil, ale ktorých právna úprava, hoci druhotnou normou delegovaného orgánu, je však napriek tomu nutná alebo aspoň vhodná či účelná. V neposlednom rade ide taktiež o veci nepredvídateľné vo chvíli prijatia zákona, teda o veci, ktoré môžu podliehať zmenám, ale rovnako podrobnosti hlavne technického či vysoko expertného charakteru a pod.

Lehota na vykonanie prerušenia tehotenstva predstavuje podľa názoru ústavného súdu natoľko podstatnú otázku zákonnej úpravy, že musí byť upravená iba zákonom, a preto je úprava podzákonnou normou vylúčená.

2 Vražda novonarodeného dieťaťa matkou

Trestný čin **Vraždy novonarodeného dieťaťa matkou podľa** § 146 Trestného zákona je vo vzťahu k vražde podľa § 145 TZ privilegovanou skutkovou podstatou. Úmyselné usmrtenie novonarodeného dieťaťa je miernejšie trestné, pokiaľ sa ho dopustí matka v rozrušení spôsobenom pôrodom pri pôrode alebo hneď po ňom. Tieto podmienky musia byť kumulatívne splnené, lebo inak by sa matka postihla za vraždu alebo úkladnú vraždu. Skutočnosť, že tehotná žena už pred pôrodom pojala úmysel usmrtiť svoje novonarodené dieťa pri pôrode alebo hneď po pôrode a dieťa v rozrušení spôsobenom pôrodom skutočne usmrtí, nevylučuje, aby sa tento čin posudzoval podľa ustanovenia § 146 (R 89/1953). Zákonodarca chráni dieťa už v priebehu pôrodu. Do začiatku pôrodu ide o ľudský plod a v tomto prípade by šlo o prerušenie tehotenstva.

Pri pôrode sa rozumie počas priebehu, čiže od jeho začiatku až do okamihu jeho skončenia.

Hneď po pôrode sa rozumie čas po skončení pôrodu. Rozhodujúci je stav trvania rozrušenia spôsobeného pôrodom, ktorý treba zisťovať na základe znaleckého posudku nielen z odboru psychiatrie, ale aj z odboru pôrodníctva.

Rozrušenie spôsobené pôrodom je výnimočné rozpoloženie matky, ktorého pôvod spočíva vo fyziologických procesoch vyvolaných pôrodom. Stav rozrušenia môže podľa okolností trvať aj niekoľko dní. Toto rozpoloženie matky najčastejšie spôsobujú bolesti dosahujúce v niektorých chvíľach až hranice znesiteľnosti, značná strata krvi, celkové vyčerpanie rodičky a pod.

Pri rozrušení spôsobenom pôrodom nie je podstatné, či žena mala narušené schopnosti rozpoznať protiprávnosť svojho konania alebo ovládať svoje konanie (R25/1992).

Novonarodeným dieťaťom sa rozumie dieťa od začiatku pôrodu, a to aj vtedy, ak celkom neopustilo matkino telo a nie je celkom oddelené. Na naplnenie znakov tohto trestného činu novonarodené dieťa musí byť v čase vraždy živé a natoľko vyvinuté, aby bolo schopné mimomaternicového života aspoň určitý čas.

Z hľadiska objektívnej stránky sa tu vyskytujú nepovinné znaky, ktorými sú hmotný predmet útoku, t. j. novonarodené dieťa a čas spáchania, t. j. pri pôrode alebo hneď po ňom.

Páchateľom môže byť iba matka novonarodeného dieťaťa (subjekt konkrétny). Ak by matku niekto naviedol na spáchanie uvedeného trestného činu alebo by jej pri tom pomáhal, postihol by sa ako účastník trestného činu úkladnej vraždy (prípadne podľa okolností vraždy) a nie ako účastník trestného činu vraždy novonarodeného dieťaťa matkou, aj keď matka dieťa usmrtila v rozrušení spôsobenom pôrodom (porovnaj R 89/1953).

Pri tomto trestnom čine je vylúčený jednočinný súbeh s trestným činom opustenia dieťaťa podľa § 206, lebo ak páchateľ vie, že v dôsledku opustenia dieťaťa môže skutočne dôjsť k jeho smrti a je s tým uzrozumený, napĺňa znaky trestného činu vraždy podľa § 145 TZ alebo vraždy novonarodeného dieťaťa matkou podľa § 146 TZ (porovnaj R 25/1992).

V prípade, že matka neošetrila dieťa po pôrode a mohla tak urobiť a dieťa zomrie, pričom sa nedokáže úmysel matky usmrtiť dieťa, môže byť postihnutá za trestný čin usmrtenia podľa § 149 TZ.

Záver

Právo na život je (ako uviedol aj Ústavný súd SR) vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd. Z tohto pohľadu je jeho trestnoprávna ochrana plne na mieste. Medzi právom dieťaťa na život a právom matky slobodne rozhodovať o svojom tele a súkromí je tenká hranica. Tak tenká, že niekedy sa tieto dve práva dostávajú do rozporu. Práve z tohto dôvodu je napríklad v prípade umelého prerušenia tehotenstva potrebné, aby zákonodarca určil jasnú časovú hranicu a tú si vedel aj náležite odôvodniť. Pri jej určovaní by nemalo ísť o ničím nepodloženú svojvôľu zákonodarcu, ale medicínsky podlo-

žené fakty, ako sú napríklad senzibilita plodu a pod. Nech by sme sa však snažili o akékoľvek riešenie tejto filozoficky veľmi náročnej otázky, faktom zostáva, že tu vždy zostane priestor na výraznú diskusiu, a to nielen medzi katolíkmi a liberálmi, zástancami práva na život a zástancami práva voľby, ale aj medzi bežnými ľuďmi, pretože toto je a zrejme ešte aj dlho bude nielen politicky, ale i spoločensky citlivá téma, pri ktorej nikdy nemá pravdu len jedna zo strán.

Tak ako je potrebné chrániť plod už od jeho počatia po narodenie, tak je potrebné chrániť aj čerstvo narodené deti.

Štát v tejto oblasti už urobil niektoré vhodné opatrenia, napríklad v podobe hniezda záchrany, ktoré umožňujú matkám odložiť nechcené dieťa do bezpečia hniezda a zabezpečiť mu tak náležitú starostlivosť a šancu na začlenenie do spoločnosti. Takto zvolená stratégia zo strany štátu si, samozrejme, vyžaduje zvýšené požiadavky na adopčný systém, aby tento bol schopný takéto deti umiestniť do náhradných rodín.

V každom prípade je na štáte, aby vhodnou sociálnou politikou zabezpečil, že nebude dochádzať k zbytočným úmrtiam detí či už pred narodením, alebo po narodení, pretože jedným z ukazovateľov vyspelosti štátu je i to, ako sa dokáže postarať o tých najzraniteľnejších.

Literatúra:

1. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 646 s.
2. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 12/01 zo 4. decembra 2007 uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 14/2008 čiastka 8.
3. R 89/1953.
4. R 45/1968.
5. R25/1992.
6. R 50/1992.
7. Vyhláška Ministerstva zdravotníctva SSR č. 74/1986 Zb., ktorou sa vykonáva zákon Slovenskej národnej rady č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.
8. Zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.

VÄZBA AKO PROSTRIEDOK NA OCHRANU ŽIVOTA A ZDRAVIA OHROZENÝCH OSÔB A VYBRANÉ APLIKAČNÉ PROBLÉMY

CUSTODY AS A MEAN OF THE PROTECTION OF LIFE AND HEALTH OF THREATENED PEOPLE AND RELATED APPLICATION PROBLEMS

Mgr. Lucia Hrdličková

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: Hlavným cieľom príspevku je analyzovať väzbu ako vybraný zaisťovací inštitút trestného práva procesného, ktorý poskytuje ochranu života a zdravia ohrozených osôb a súčasne poukázať na pretrvávajúce aplikačné problémy, ktoré sa pri využívaní väzby vyskytujú. Príspevok je systematicky rozčlenený do dvoch kapitol. V prvej kapitole poskytuje generálny úvod do problematiky, pričom definuje väzbu a popisuje jej druhy a trvanie. V danej kapitole tiež príspevok vysvetľuje princíp ochrany života a zdravia osôb, ktoré sú ohrozené konaním obvineného nachádzajúceho sa vo väzbe. Druhá kapitola príspevku sa zameriava na vybrané problémy, ktoré vznikajú v súvislosti s aplikáciou inštitútu väzby.

Abstract: The main objective of this article is to analyse custody as selected detaining institute of the criminal procedure law, which provides protection of the life and health of the threatened people. The article simultaneously refer to the persisting application problems that occur during its implementation. The article is systematically divided into two chapters. In the first chapter, it provides a general introduction to the problem, defining the custody and its types and duration. In this chapter, the article also explains the principle of the protection of the life and health of persons who are threatened by the conduct of the accused person staying in the custody. The attention of the second chapter is also paid to the selected problems that arise in connection with the implementation of custody in application practice.

Kľúčové slová: väzba, dôvody väzby, trvanie väzby, ochrana života a zdravia.

Key words: Custody. Reasons for custody. Duration of the custody. Protection of the life and health.

Úvod

Právo na život spolu s právom na ochranu zdravia patria nepochybne k jedným z najvýznamnejších základných ľudských práv. Sú garantované nielen vnútroštátnym právom, ale aj medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná. V trestnom konaní je ochrana života a zdravia zabezpečená niekoľkými inštitútmi, medzi ktoré sa zaraďuje aj väzba. Obmedzením osobnej slobody obvineného, ku ktorej dochádza aplikáciou väzby, sa zaručuje ochrana tým osobám, ktoré obvinený svojím konaním ohrozuje na ich živote alebo zdraví, čím je spoločnosti poskytnutá zákonná prevencia pred páchaním trestnej činnosti.

Ďalším z radu dôležitých ľudských práv, ktorým platné právo poskytuje ochranu, je právo na osobnú slobodu. Do osobnej slobody je však v zákonom stanovených prípadoch možné zasiahnuť prostriedkami zaisťovania osôb v trestnom konaní. Orgány činné v trestnom konaní a súdy sú pri aplikácii týchto prostriedkov povinné rešpektovať dôstojnosť a česť osôb a dodržiavať ich základné práva a slobody. V právnom štáte nemožno presadiť účel trestného konania za cenu použitia nezákonných metód porušujúcich práva a slobody obvineného, pretože len také obmedzenie osobnej slobody, ktoré je v súlade so zákonom, upevňuje vieru občanov v spravodlivý postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov.

Vychádzajúc z uvedeného možno konštatovať, že na trestno-procesnú úpravu vplývajú pri využívaní väzby dva protichodné záujmy. Prvým z nich je záujem na ochrane života a zdravia osôb, ktoré sú ohrozené konaním obvineného, o ktorého väzbe sa rozhoduje, prípadne ktorý sa už vo väzbe nachádza. Druhým dôležitým záujmom ovplyvňujúcim právnu úpravu väzby je záujem na ochrane základných práv a slobôd daného obvineného. Možno tak vysloviť konštatovanie, že pozornosť trestného konania je pri uplatňovaní prostriedkov zaisťovania osôb upriamená nielen na ochranu spoločnosti pred páchaním trestnej činnosti, ale aj na účinnú ochranu práv ohrozenej a obvinenej osoby.[1]

[1] DEÁK, M. 2015. *Zadržanie podozrivej osoby v trestnom konaní.* 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 4.

1 Všeobecne o väzbe v trestnom konaní

Väzba je inštitútom trestného práva, ktorý slúži na zaistenie osôb v trestnom konaní. Existencia tohto zaisťovacieho prostriedku je odzrkadlením medzinárodnej právnej úpravy a v právnom štáte je nevyhnutná na dosiahnutie účelu trestného konania.[2] V aplikačnej praxi sa pri ich uskutočňovaní najvýraznejšie prejavuje zásada primeranosti a zdržanlivosti, ktorá je zakotvená v rekodifikovanom Trestnom poriadku (ďalej iba „TP") v § 2 ods. 2 ako jedna zo základných zásad trestného konania. Z predmetného ustanovenia možno vyvodiť, že v trestnom konaní môžu byť použité iba také opatrenia, ktorými bude možné dosiahnuť účel trestného konania čo najefektívnejšie, no zároveň také, ktoré nesmú neprimerane zasiahnuť do práv a slobôd tej osoby, voči ktorej sa uplatňujú.[3] Väzba predstavuje krajný a výnimočný prostriedok *ultima ratio*, ktorým sa najvýraznejším spôsobom zasahuje do osobnej slobody jednotlivca. Týmto zaisťovacím prostriedkom sa poskytuje ochrana života alebo zdravia ohrozenej osoby, pretože dochádza k obmedzeniu osobnej slobody obvineného, na ktorého je až do vyslovenia odsudzujúceho rozsudku hladené ako na nevinného, preto TP prísnym spôsobom upravuje dôvody na vzatie do väzby, maximálne lehoty jej trvania a prostriedky nahradzujúce väzbu.[4] Pokiaľ ide o zadefinovanie pojmu „*väzba*" v súvislosti s aktuálnym znením TP je potrebné vysloviť konštatovanie o absencii legálnej definície, ktorá by bola obsiahnutá v jeho rámci. Väzba je v právnej teórii definovaná ako inštitút trestného konania, ktorého aplikáciou dôjde k dočasnému obmedzeniu osobnej slobody obvineného, aby mu bolo zabránené vyhýbať sa trestnému stíhaniu alebo trestu tým, že ujde alebo sa bude skrývať; neprípustnému pôsobeniu na svedkov, znalcov, spoluobvinených, alebo inému mareniu objasňovania skutočností závažných pre trestné stíhanie; alebo pokračovať v trestnej činnosti.[5] Hoci zásah do postavenia osoby, proti ktorej väzba smeruje, je nesporný, nemožno ju považovať za trest, pretože má výlučne zaisťovací charakter. Dočasné obmedzenie osobnej slobody, ktoré je

[2] IVOR, J. 2012. *Od zločinu k trestu (Sprievodca občana trestným konaním)*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 45.

[3] ČENTÉŠ, J. 2008. Väzba ako najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd. In: *Trestněprávní revue.* 2008, 7. ročník, č. 5, s. 134.

[4] ŠIMOVČEK, I. a kol. 2016. *Trestné právo procesné*. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 105.

[5] VRÁBLOVÁ, M. 2016. Väzba, možnosti náhrady väzby a ich využívanie v praxi. In: Záhora, J. (ed.) *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2016, s. 254.

dôsledkom väzby, nie je cieľom, ktorý by bol týmto inštitútom sledovaný. Aplikáciou väzby sa poskytuje ochrana osobám, ktoré sú ohrozené konaním obvineného nachádzajúceho sa vo väzbe. Väzba má fakultatívnu povahu, čo znamená, že aj keď sú naplnené všetky podmienky väzby a je prítomný i väzobný dôvod, väzba predstavuje len možnosť, resp. právo príslušných orgánov pristúpiť k jej uplatneniu. O charaktere väzby ako prostriedku *ultima ratio* svedčia aj inštitúty, ktoré umožňujú použitie miernejších opatrení nahradzujúcich väzbu, a to aj napriek tomu, že sú dané dôvody na vzatie do väzby. Rovnako by jej použitie nebolo legitímne ani v prípade, ak by bola väzba vzhľadom na závažnosť trestného činu a trest, ktorý sa očakáva, príliš prísnym zaisťovacím prostriedkom.[6] Pri uplatňovaní tohto zaisťovacieho opatrenia je potrebné prihliadať na zásadu proporcionality, čomu zodpovedá i požiadavka odôvodnenosti zásahov do osobnej slobody a výnimočnosti takýchto zásahov v demokratickom a právnom štáte.[7] Väzba nie je prostriedkom nátlaku na obvineného, a preto nesmie byť zneužívaná. Väzba sa zaraďuje k najintenzívnejším zásahom do základných ľudských práv a slobôd. O závažnosti týchto zásahov svedčí ich samotný charakter a presné vymedzenie podmienok, ktoré musia byť dodržané na to, aby oprávnená osoba mohla pristúpiť k jednému z týchto inštitútov. Tieto podmienky sú vymedzené v Trestnom poriadku, v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ale aj v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach.

1.1 Dôvody a trvanie väzby

Vychádzajúc z výkladu uvedeného v predchádzajúcej časti práce je podstatou väzby dočasné obmedzenie osobnej slobody obvineného a obmedzenie určitých, s výkonom väzby nezlučiteľných, práv a slobôd danej osoby. K väzbe ako prostriedku *ultima ratio* môže prísť iba na základe naplnenia zákonných formálnych a materiálnych podmienok väzby, pričom musia byť prísne rešpektované ustanovenia o jej lehotách a prostriedkoch nahradzujúcich väzbu. V zmysle čl. 17 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava SR“), ktorá zakotvuje, že osobu možno vziať do väzby len z dôvodov ustanovených v zákone, upravuje platná právna úprava dôvody väzby taxatívnym spôsobom. TP v § 71 ods. 1

[6] VRÁBLOVÁ, M. 2016. Väzba, možnosti náhrady väzby a ich využívanie v praxi. In: Záhora, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2016, s. 255.

[7] IVOR, J. 1997. *Zaistenie osôb v trestnom konaní*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 1997, s. 128.

ustanovuje tzv. formálne i materiálne podmienky väzby, ktoré musia byť na vzatie obvineného do väzby kumulatívne splnené. Pojem *formálne podmienky väzby* označuje úpravu procesného postupu orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len „OČTK") a súdu pri návrhu na vzatie do väzby a rozhodovaní o väzbe, rovnako aj procesné úkony iných oprávnených osôb a otázky trvania väzby, nahradenia väzby a úkonov obvineného vo väzbe. K formálnym predpokladom väzby tiež zaraďujeme nevyhnutnosť existencie uznesenia o vznesení obvinenia a včasné podanie návrhu na vzatie obvineného do väzby.[8] *Materiálne podmienky väzby* znamenajú hmotnoprávne predpoklady väzby, t. j. vymedzenie podmienok, za ktorých obvineného možno vziať do väzby. Okrem existencie niektorého z dôvodov väzby k nim patrí i dôvodnosť trestného stíhania, ktorá je „*conditio sine qua non*". Sudca pre prípravné konanie preto musí skúmať, či je trestné stíhanie opodstatnené.[9] Podľa § 71 ods. 1 TP môže byť obvinený vzatý do väzby len v prípade, že doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutok, pre ktorý sa trestné stíhanie začalo, bol spáchaný, má znaky trestného činu a je dôvodné podozrenie, že ho spáchal obvinený. K uvedeným podmienkam však musí alternatívne pristúpiť ďalšia taxatívna podmienka, ktorá vyplýva z § 71 ods. 1 a 2 TP. V zmysle predmetného ustanovenia musí z konania obvineného alebo iných konkrétnych skutočností vyplývať dôvodná obava, že:

a) ujde alebo sa bude skrývať, aby sa tak vyhol trestnému stíhaniu alebo trestu, najmä ak jeho totožnosť nemožno ihneď zistiť, ak nemá stále bydlisko, alebo ak mu hrozí vysoký trest (tzv. úteková väzba),
b) bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo bude inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie (tzv. kolúzna väzba),
c) bude pokračovať v trestnej činnosti alebo dokoná trestný čin, o ktorý sa pokúsil, alebo vykoná trestný čin, ktorý pripravoval alebo ktorým hrozil (tzv. preventívna väzba),[10]
d) je trestne stíhaný pre trestné činy terorizmu.[11]

TP v ustanovení § 2 ods. 6 zdôrazňuje povinnosť súdu a OČTK vybavovať väzobné veci prednostne a urýchlene. Podľa § 76 ods. 1 TP môže väzba v rámci základnej lehoty väzby alebo predĺženej lehoty väzby v prípravnom konaní

[8] ČENTÉŠ, J. 2016. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 239.
[9] Tamže, s. 240.
[10] § 71 ods. 1 písm. a) – c) TP.
[11] § 71 ods. 2 TP.

a v konaní pred súdom trvať len *nevyhnutný čas*. Účel predmetného ustanovenia spočíva okrem záujmu na rýchlosti trestného konania tiež v zabezpečení požiadavky, aby sa zákonné lehoty väzby nevyčerpávali v maximálnom rozsahu.[12] Samotná nevyhnutnosť doby trvania väzby v prípravnom konaní a v konaní pred súdom sa hodnotí podľa skutkovej a právnej obtiažnosti každej trestnej veci.[13] OČTK a súd majú povinnosť skúmať okrem existencie dôvodov väzby v každom štádiu trestného konania aj skutočnosť, či je ich postup v súlade so zásadou urýchleného a prednostného vybavovania väzobných vecí. Pochybenie v ich postupe môže byť dôvodom na prepustenie obvineného z väzby, a to bez ohľadu na existenciu väzobných dôvodov.[14]

Základná lehota väzby v prípravnom konaní je sedem mesiacov. Ak prokurátor neprepustí obvineného z väzby na slobodu najneskôr v posledný deň uvedenej lehoty a hrozí, že lehota presiahne sedem mesiacov, je povinný predložiť sudcovi pre prípravné konanie návrh na predĺženie lehoty. Návrh musí byť predložený najneskôr 20 pracovných dní pred uplynutím základnej lehoty väzby. Rozhodnutie o predĺžení lehoty väzby sa považuje za rozhodnutie o väzbe, proti ktorému je prípustná sťažnosť.[15]

Celková lehota väzby je odlišná v závislosti od štádia trestného konania a závažnosti trestného činu, pretože rôzna zložitosť trestnej veci si vyžaduje odlišný čas na jej objasnenie.[16] Ujma, ktorú predstavuje väzba pre obvineného, nesmie prevyšovať výšku trestu odňatia slobody, ktorý obvinenému hrozí v prípade preukázania viny.[17] Celková lehota väzby podľa § 76 ods. 6 TP nesmie presiahnuť 12 mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre prečin; 36 mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre zločin; 48 mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin. Z uvedených lehôt pripadá v zmysle § 76 ods. 7 TP na prípravné konanie 7 mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre prečin; 19 mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre zločin; 25 mesiacov, ak je vedené trestné

[12] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné* I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 324.

[13] Tamže, s. 234.

[14] ČENTÉŠ, J. a kol. 2015. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, 2015, s. 235.

[15] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné* I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 325.

[16] ČENTÉŠ, J. a kol. 2015. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, 2015. s. 235.

[17] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné* I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 325.

stíhanie pre obzvlášť závažný zločin. Celkovú lehotu väzby možno po splnení zákonom ustanovených predpokladov predĺžiť, a to aj opakovane. Po opakovanom predĺžení však nesmie presiahnuť *maximálnu dĺžku trvania väzby*, ktorá je za splnenia zákonných podmienok ustanovená až na 60 mesiacov.[18]

Lehoty trvania väzby začínajú plynúť odo dňa zatknutia obvineného (§ 73 ods. 4 TP), zadržania obvineného (§ 86 TP), alebo odo dňa obmedzenia osobnej slobody obvineného na základe rozhodnutia o väzbe (§ 72 ods. 2 TP).[19] Vychádzajúc z § 79 ods. 1 TP musí byť obvinený prepustený z väzby na slobodu, ak pominú dôvody väzby alebo pominie dôvod na jej ďalšie trvanie. Za dôvod prepustenia z väzby sa v zmysle predmetného ustanovenia považuje aj uplynutie celkovej doby jej trvania. V každej etape trestného stíhania sú policajt, prokurátor, súd a sudca pre prípravné konanie povinní skúmať, či dôvody väzby stále trvajú alebo či sa zmenili. Ak sa zistí, že dôvody väzby odpadli, musí byť obvinený ihneď prepustený z väzby na slobodu. Na záver je potrebné dodať, že obvinený alebo obžalovaný má právo podať kedykoľvek počas trvania väzby žiadosť o prepustenie z väzby. Ak žiadosti o prepustenie z väzby nevyhovie prokurátor, musí o nej rozhodnúť sudca pre prípravné konanie. Podanie novej žiadosti z rovnakých dôvodov je možné uplynutím 30 dní odo dňa, kedy bola predchádzajúca žiadosť zamietnutá právoplatným rozhodnutím.[20]

2 Väzba v kontexte judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

Vzhľadom na to, že väzba je po treste odňatia slobody považovaná za druhý najintenzívnejší zásah do osobnej slobody jednotlivca,[21] je osobitne dôležité, aby OČTK a súdy v konaní a rozhodovaní o väzbe striktne dodržiavali zákonné ustanovenia a predchádzali procesným chybám. Práve možné pochybenia zo strany OČTK alebo súdu môžu mať za následok porušenie základných práv a slobôd obvineného, čoho dôsledkom môže byť jeho, pre spoločnosť často nežiaduce, prepustenie na slobodu. V nasledujúcej časti príspevku sa preto bude-

[18] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné* I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 325.

[19] ČENTÉŠ, J. a kol. 2015. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, 201, s. 237.

[20] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné* I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 321.

[21] IVOR, J. 2012. *Od zločinu k trestu (Sprievodca občana trestným konaním)*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 67.

me venovať vybraným problémom vznikajúcim v súvislosti s aplikáciou inštitútu väzby.

2.1 Opätovná väzba bez vzniku nových okolností

Prvý aplikačný problém, na ktorý je vhodné v súvislosti s praktickými aspektmi väzby upriamiť pozornosť, je otázka, či môže byť obvinený, ktorý bol z väzby prepustený na slobodu z dôvodu procesnej chyby, ku ktorej prišlo pri rozhodovaní súdu o jeho väzbe, následne opätovne predvedený a vzatý do väzby bez toho, aby prišlo v medziobdobí k vzniku nových okolností odôvodňujúcich takýto procesný postup. Keďže potreba dotknúť sa predmetnej problematiky vyplýva z aplikačnej praxe, uvedené tvrdenie budeme demonštrovať na uznesení, ku ktorému v tejto súvislosti pristúpil Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „NR SR"). Ide konkrétne o rozhodnutie so sp. zn. 2 Tdo 42/2011 z 18. októbra 2011.

V predmetnej veci riešenej pred NR SR bol obvinený K. M. uznesením Okresného súdu Bratislava I. (ďalej len „OS BA") vzatý do väzby podľa § 71 ods. 1 písm. a) TP, pričom väzobná lehota začala plynúť jeho predvedením 9. mája 2011. Obvinený K. M. podal proti uzneseniu OS BA sťažnosť, na základe ktorej Krajský súd v Bratislave (ďalej len „KS BA") predmetné uznesenie zrušil a obvineného K. M. prepustil na slobodu. Dôvodom rozhodnutia odvolacieho súdu bolo nesplnenie zákonných trestno-procesných podmienok pre opätovné obmedzenie osobnej slobody obvineného, pretože v tej istej veci už prišlo k prepusteniu obvineného K. M. z väzby na slobodu. Ministerka spravodlivosti Slovenskej republiky podala na podnet generálneho prokurátora Slovenskej republiky proti uzneseniu KS BA dovolanie, ktorým navrhovala, aby NS SR zrušil rozhodnutie nadriadeného súdu. Dovolateľka argumentovala tým, že KS BA podmienil možnosť vzatia do väzby obvineného K. M. splnením podmienok pre opätovnú väzbu podľa § 71 ods. 2 TP,[22] pričom predmetné ustanovenie nemuselo byť aplikované. Predseda senátu OS BA obvineného K. M. po prepustení na slobodu opätovne predviedol na neverejné zasadnutie a následne rozhodol o jeho vzatí do väzby. Daný postup možno podľa dovolateľky považovať za neštandardný, ale prípustný. Z uvedeného podľa dovolateľa vyplýva, že je daný dovolací dôvod podľa § 371 ods. 2 TP, pretože predmetné uznesenie OS BA bolo vecne správne, vydané v súlade so zákonom a uznesením KS BA bol porušený § 194 ods. 1 TP a § 71 ods. 1 písm. a) TP.

[22] V súčasnosti ide o ustanovenie § 71 ods. 3 TP.

NS SR konštatoval, že k prepusteniu obvineného K. M. z väzby prišlo len formálne, pretože jeho osobná sloboda bola vzápätí znovu obmedzená a do väzby bol v tej istej trestnej veci a bez zmenených okolností vzatý opätovne. Predvedenie obvineného bez predchádzajúceho predvolania a následného rozhodnutia o väzbe na neverejnom zasadnutí spočívalo výlučne v reparácii chyby predchádzajúceho uznesenia OS BA. NS SR v tejto súvislosti zdôraznil, že negácia účinkov rozhodnutia KS SR úkonmi OS BA nie je prípustná, keďže by to znamenalo opakovanie rozhodovania o tej istej otázke bez toho, aby prišlo k zmene podkladov na rozhodnutie. V zmysle uvedeného možno konštatovať, že nezákonnosť rozhodnutia nemôže byť ignorovaná bez toho, aby nastali nové skutočnosti a zmenu právoplatného rozhodnutia o väzbe nemožno docieliť len zopakovaním rovnakého postupu. Ak by mohli byť chyby postupu pri vzatí obvineného do väzby spôsobujúce nemožnosť pozitívneho rozhodnutia o väzbe negované opakovaným obmedzením osobnej slobody obvineného po prepustení z väzby na slobodu a následným opätovným vzatím do väzby bez toho, aby nastali nové konkrétne skutočnosti odôvodňujúce dôvody väzby, právna úprava postupu pri vzatí obvineného do väzby a jej zmysel by boli zásadným spôsobom popreté. NS SR vo svojom uznesení podotkol, že procesná chyba súdu je spôsobilá privodiť obvinenému neoprávnenú výhodu v konaní a vyvolať obavu zo zmarenia zákonnej represie. Na druhej strane však stojí princíp, ktorý bráni nezákonnosti a svojvoľným zásahom orgánov štátu do ľudských práv a slobôd. Daný princíp je nevyhnutné rešpektovať a ustanoviť následky spojené s jeho porušením. Rozhodnutie o vzatí do väzby, ktoré bolo zrušené podľa § 194 ods. 1 písm. a) TP nadriadeným súdom pri prepustení obvineného z väzby na slobodu, zakladá rovnaké právne účinky ako právoplatné rozhodnutie o nevzatí obvineného do väzby alebo o prepustení zatknutého obvineného na slobodu. V zmysle uvedeného postačujú na to, aby bol obvinený znovu vzatý do väzby dôvody väzby v zmysle § 71 ods. 1 TP a nevyžaduje sa existencia dôvodu opätovnej väzby podľa § 71 ods. 2 TP.[23] Účelom existencie dôvodov opätovnej väzby je odlišná úprava podmienok v prípade, ak sa väzba už vykonávala, ale súd rozhodol o prepustení obvineného z väzby pre pominutie podmienok podľa § 71 ods. 1 TP alebo z dôvodu nahradenia väzby zárukou. Procesná chyba trestného konania pri rozhodovaní prvostupňového súdu o väzbe, ktorá zakladá dôvod na zrušenie rozhodnutia o vzatí do väzby a je dôvodom rozhodnutia nadriadeného súdu o prepustení obvineného z väzby na slobodu, nemôže byť napravená ani kon-

[23] V súčasnosti § 71 ods. 3 TP.

validovaná následným predvedením obvinenej osoby a jeho opätovným vzatím do väzby, pokiaľ od rozhodnutia prvostupňového súdu nenastali nové skutočnosti odôvodňujúce väzbu v zmysle § 71 ods. 1 TP. V opačnom prípade by bol trest vo forme obligatórneho rozhodnutia o prepustení obvineného na slobodu, ktoré je spojené s porušením zákonných ustanovení o postupe súdu pri konaní a rozhodovaní o väzbe zbytočný a účinok, ktorý rozhodnutie vyvodzuje v prospech obvineného, by nemal zmysel. V dôsledku uvedených dôvodov NS SR rozhodol o neprávoplatnosti vzatia obvineného K. M. do väzby a dovolanie zamietol ako nedôvodné.[24]

2.2 Neodkladnosť a urýchlenosť rozhodovania o väzbe

Ďalším aplikačným problémom, ktorým sa v súvislosti s inštitútom väzby budeme zaoberať, je požiadavka neodkladnosti a urýchlenosti rozhodovania o väzbe. Potreba zaoberať sa uvedenou problematikou vyplýva z uznesenia NS SR so sp. z. 2 Tost 12/2014, ktoré bolo prijaté dňa 23. apríla 2014 a na jeho základe prišlo k prepusteniu obžalovaného Š. S. z väzby na slobodu.

Špecializovaný trestný súd v Pezinku (ďalej len „ŠTS“) uznal obžalovaného Š. S. rozsudkom dňa 16. októbra 2013 za vinného z obzvlášť závažného zločinu úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1 a ods. 2 písm. f) TZ, prečinu nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami podľa § 294 ods. 1 TZ a prečinu neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla podľa § 216 ods. 1 a ods. 2 písm. b) a c) TZ. Obžalovaný bol zároveň vzatý do väzby z dôvodu kolúznej väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) TP a preventívnej väzby v zmysle § 71 ods. 1 písm. c) TP. Po vyhlásení rozsudku podal obžalovaný Š. S. odvolanie. V rámci odvolacieho konania bola NS SR doručená žiadosť obžalovaného Š. S. o prepustenie z väzby, o ktorej NS SR rozhodol jej zamietnutím. Obžalovaný Š. S. však podal ďalšiu žiadosť o prepustenie z väzby, o ktorej po tom, ako NS SR uznesením zrušil rozsudok ŠTS a v zrušených častiach vec vrátil ŠTS na nové konanie a rozhodnutie, rozhodol až ŠTS uznesením, proti ktorému podal obžalovaný Š. S. sťažnosť.

Podľa čl. 17 ods. 2 Ústavy SR, môže byť obvinený vo väzbe len zo zákonných dôvodov a na základe rozhodnutia súdu. Predmetný článok však obsahuje i oprávnenie na podanie návrhu na konanie, v ktorom súd neodkladne a urýchlene rozhodne o zákonnosti väzby a nariadi prepustenie, ak je väzba nezákon-

[24] http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a152-rozhodnutie-najvyssieho-sudu-sr-vo-veci-karola-mella.

ná, rovnako aj právo nebyť vo väzbe dlhšie než je nevyhnutná doba alebo právo byť z väzby prepustený počas konania. Z judikatúry ÚS SR vyplýva všeobecné pravidlo, podľa ktorého lehoty počítané na mesiace nevyhovujú požiadavke urýchlenosti, pretože sú príliš dlhé.[25] ÚS SR v rozhodnutí III. ÚS 126/2005 ďalej konštatoval, že lehota, ktorá sa počíta na mesiace, nezodpovedá požiadavke o neodkladnom rozhodovaní o žiadosti o prepustenie z väzby v zmysle čl. 17 ods. 2 a ods. 5 Ústavy SR. V súlade s uvedenou požiadavkou je v zmysle spomenutého rozhodnutia len lehota počítaná na týždne. Požiadavke neodkladnosti rozhodovania o žiadosti o prepustenie z väzby nezodpovedá ani lehota konania, ktorá presahuje dobu jedného mesiaca na jednom stupni súdu, rovnako ako ani nečinnosť, ktorá trvá týždne. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na to, že NS SR počas odvolacieho konania nerozhodol o žiadosti obvineného Š. S. o prepustenie z väzby takmer dva mesiace. V prípade väzby, ktorá trvá dlhší čas, musia byť v zmysle platnej právnej úpravy splnené štyri podmienky. Prvou formálnou podmienkou je existencia uznesenia o vznesení obvinenia. Z materiálnej stránky sa ďalej vyžaduje existencia kvalifikovaného podozrenia, že bol spáchaný skutok, pre ktorý je vznesené obvinenie, má znaky trestného činu a existujú dôvody na podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený. Tretím atribútom je existencia niektorého z dôvodov väzby podľa § 71 ods. 1 TP, pričom musí byť splnená i štvrtá podmienka, a to, aby OČTK a súd postupovali v konkrétnej veci s osobitnou starostlivosťou a urýchlene. Ak súdy nekonajú pri rozhodovaní o väzbe s náležitým urýchlením, prichádza k porušeniu čl. 17 ods. 2 a ods. 5 Ústavy SR.[26] Vychádzajúc z už uvedeného NS SR konštatoval, že väzba obžalovaného nie je pokrytá právoplatným rozhodnutím súdu mesiac nad rámec doby na rozhodnutie o žiadosti obvineného (obžalovaného) o prepustenie z väzby ustálenej judikatúrou, dôsledkom čoho je, že ide o nezákonnú väzbu a obžalovaný Š. S. musí byť prepustený z väzby na slobodu.

NS SR sa pri nesplnení jednej z ustanovených podmienok trvania väzby nezaoberal ďalšími podmienkami jej pretrvávania, pretože nesplnenie čo i len jednej z predmetných podmienok má za následok prepustenie obžalovaného z väzby na slobodu. NS SR v tejto súvislosti uviedol, že daný postup nemožno zvrátiť a ovplyvniť ani závažnosťou trestných činov, pre ktoré je obžalovaný Š. S. trestne stíhaný. V súvislosti s popísanou problematikou je potrebné uviesť, že v posudzovanej trestnej veci prišlo k stretu dvoch protichodných záujmov. Týmito zá-

[25] Bližšie III. ÚS 7/2000 alebo I. ÚS 18/2003.
[26] Bližšie nález ÚS 452/2010.

ujmami sú záujem na zabránení páchateľovi v ďalšom páchaní trestnej činnosti a v zabránení marenia a sťažovania zabezpečenia dôkazov, rovnako ako aj záujem na jeho potrestaní a dosiahnutí ochrany spoločnosti na jednej strane a záujem na ochrane ústavnosti a rešpektovaní základných práv a slobôd garantovaných Ústavou SR na strane druhej. Ak možno nápravu porušenia čl. 17 ods. 2 a ods. 5 Ústavy SR dosiahnuť prepustením obvineného z väzby, rovnaký dôsledok musí priniesť aj porušenie práv a slobôd garantovaných predmetným článkom, ktoré bolo spôsobené dlhodobým nerozhodnutím o väzbe. V prípade, že by tento dôsledok nebol spojený s porušením uvedeného článku, nastalo by zapretie povinnosti všeobecných súdov vystupovať ako prvoradý ochranca ústavnosti, rovnako aj disfunkcia rozhodovania súdov o väzbe, pretože čl. 17 ods. 5 Ústavy SR by stratil svoju opodstatnenosť.[27]

2.3 Otázka uplynutia celkovej lehoty väzby

Tretí aplikačný problém, na ktorý je v súvislosti s problémami využívania väzby v aplikačnej praxi vhodné upozorniť, je problematika uplynutia celkovej lehoty väzby. Predmetný skutkový stav vyplývajúci z uznesenia NS SR so sp. zn. 1 Tost 22/2015 z 15. júla 2015 spočíval vo vzatí obvineného V. M. do väzby, pričom jeho predchádzajúce trestné stíhanie nebolo skončené vydaním odsudzujúceho rozsudku. Obvinený V. M. bol stíhaný vo viacerých trestných veciach, pričom v troch z týchto trestných vecí bol stíhaný väzobne. Pri prepustení obvineného z väzby v jednej trestnej veci bola jeho osobná sloboda opätovne ihneď obmedzená a bol vzatý do väzby v inej trestnej veci. Uvedený postup sa postupne zopakoval trikrát, dôsledkom čoho bolo, že obvinený V. M. bol vo väzbe pre samostatné trestné stíhania spolu viac ako 29 mesiacov. Úlohou sudcu pre prípravné konanie ŠTS (ďalej len „sudca“) bolo súhrnne posúdiť 29-mesačné trvanie väzobného stíhania obvineného, ktoré nemohlo byť obmedzené len na konkrétnu prerokúvanú vec, v ktorej prišlo k opätovnému zadržaniu obvineného V. M. Pri skúmaní materiálnych podmienok väzby sudca prehliadol skutočnosti významné pre rozhodovanie o vzatí obvineného V. M. do väzby. Sudca v tejto súvislosti nezohľadnil dĺžku predchádzajúcich väzieb obvineného, rovnako ani to, že obvinený bol vzatý do väzby vždy v priamej časovej nadväznosti po tom, ako boli predchádzajúce trestné stíhania obvineného skončené bez odsudzujúceho rozsudku prepustením obvineného V. M. z väzby v daných trestných veciach.

[27] Uznesenie NS SR sp. zn. 2 Tost 12/2014.

NS SR vo svojom uznesení upozornil aj na nesprávnosť postupu prokurátora vykonávajúceho dozor, konkrétne na jeho pokyn, v ktorom nariadil opätovné bezprostredné zadržanie a spracovanie návrhu na vzatie do väzby v dotknutej trestnej veci v prípade, že bude obvinený V. M. prepustený z väzby na slobodu. NS SR v závere svojho rozhodnutia konštatoval, že obvinený bol stíhaný osobitne vo viacerých konaniach pre rôznorodú trestnú činnosť, čo spôsobilo, že obvinený sa nachádzal vo väzbe vo viacerých trestných veciach viac ako 29 mesiacov. Celkovú lehotu väzby pritom nemožno vysvetlovať tak, že OČTK a súdy môžu držať obvineného vo väzbe po dobu 48 mesiacov pre každý z jednotlivých trestných činov, z ktorých je osobitne obvinený. Uvedený prístup by mohol spôsobiť, že obvinený by bol v súvislosti s jedným trestným konaním vo väzbe až po maximálnu uvedenú dobu v zmysle § 76 ods. 6 a ods. 6 TP. V prípade, že by maximálna lehota väzby uplynula alebo ak prišlo k prepusteniu obvineného z väzby na slobodu z iných dôvodov, mohol by byť obvinený vzatý do väzby pre iný trestný čin so začiatkom plynutia novej maximálnej lehoty. Vychádzajúc z uvedeného by mohol obvinený stráviť vo väzbe celý zvyšok života bez toho, aby bolo právoplatne rozhodnuté o jeho vine. Pri rozhodovaní o väzbe je z hľadiska celkového trvania väzby nevyhnutné posudzovať lehotu väzby tak, akoby sa vylúčené trestné veci viedli v jednom spoločnom konaní. V opačnom prípade by teoreticky mohol obvinený, ako sme už spomenuli, stráviť vo väzbe celý svoj život.[28]

Záver

Väzba je z hľadiska intenzity zásahu a nepriaznivého dosahu na osobu jedinca vnímaná verejnosťou zvlášť negatívne. Ústavný súd SR v náleze sp. zn. II. ÚS 55/98 uviedol, že väzba je v systéme zaisťovacích prostriedkov trestného práva procesného najzávažnejším zásahom do ľudských práv a osobnej slobody obvineného. Vychádzajúc z vybraných aplikačných problémov vznikajúcich v súvislosti s inštitútom väzby považujeme za potrebné podotknúť, že je nesmierne dôležité, aby orgány činné v trestnom konaní a súdy pri konaní a rozhodovaní o väzbe striktne dodržiavali zákonné ustanovenia. Na vybraných judikátoch sme poukázali, že procesné chyby pri rozhodovaní o väzbe môžu mať za následok prepustenie obvineného z väzby napriek tomu, že je to pre spoločnosť často

[28] Uznesenie NS SR sp. zn. 1 Tost 22/2015.

nežiaduce a život či zdravie ohrozených osôb, ktorých ochranu väzba zabezpečuje, môže byť vystavené nebezpečenstvu.

Odvolávajúc sa na judikát Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 2 Tdo 42/2011 môžeme konštatovať, že opätovná väzba v tej istej veci bez vzniku nových okolností, ktoré by ju odôvodňovali, znamená porušenie práv obvineného a popretie zmyslu právnej úpravy väzby. Podľa nášho názoru stáli proti sebe v posudzovanej veci dva protichodné záujmy – záujem spoločnosti na zabezpečení zákonnej represie a záujem na zákaze svojvoľnému zásahu štátu do ľudských práv a základných slobôd obvineného.

Druhým aplikačným problémom, na ktorý sme v súvislosti s praktickými aspektmi väzby upriamili pozornosť, bola rýchlosť rozhodovania o väzbe. V rozhodnutí Najvyššieho súdu SR so sp. Zn. 2 Tost 12/2014 sme poukázali na dôležitosť urýchleného a neodkladného rozhodovania o väzbe. Odkazujúc na rozhodovaciu činnosť Ústavného súdu SR, Najvyšší súd SR konštatoval, že dvojmesačné nerozhodnutie o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby je v rozpore s požiadavkou neodkladnosti rozhodovania o väzbe, v dôsledku čoho prišlo k prepusteniu osoby, obvinenej z obzvlášť závažného zločinu úkladnej vraždy, z väzby na slobodu.

Posledným aplikačným problémom vyplývajúcim z judikátu Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 1 Tost 22/2015 bola otázka uplynutia celkovej lehoty väzby. Sudca pre prípravné konanie Špecializovaného trestného súdu nevzal do úvahy dĺžky predchádzajúcich vykonaných väzieb obvineného a napriek tomu, že predchádzajúce trestné stíhania obvineného boli skončené bez vydania odsudzujúceho rozsudku, rozhodol o jeho opätovnom vzatí do väzby. V tejto súvislosti sa opakovane odvolávame na pochybenie zapríčinené sudcom pre prípravné konanie pri rozhodovaní o vzatí do väzby a na nesprávnu aplikáciu zákonných ustanovení, ktoré spôsobili predĺženie celkovej lehoty väzby nad zákonom stanovenú hranicu a prepustenie obvineného z väzby na slobodu.

Na záver tak možno vysloviť konštatovanie, že problematika väzby je aktuálna, spôsobilá poskytnúť ochranu života a zdravia ohrozených osôb, rovnako aj zasiahnuť do ľudských práv a slobôd obvineného, a preto si vyžaduje osobitný prístup orgánov činných v trestnom konaní a súdu. Vybrané aplikačné problémy, ktoré sa v súčasnosti vyskytujú, dokazujú, že väzba je inštitútom, ktorý si zasluhuje pozornosť širokej verejnosti a v teórii i praxi trestného práva by jej mal byť venovaný tomu zodpovedajúci priestor.

Literatúra:

1. ČENTÉŠ, J. 2016. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2016. 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. 2015. *Trestný poriadok – Veľký komentár.* Žilina: Eurokódex, 2015. 956 s. ISBN 978-80-8155-057-7.
3. ČENTÉŠ, J. 2008. Väzba ako najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd. In: *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 5, ISSN 1213-5313.
4. DEÁK, M. 2015. Zadržanie podozrivej osoby v trestnom konaní. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2015. 152 s. ISBN 978-80-89603-33-6.
5. IVOR, J. 1997. *Zaistenie osôb v trestnom konaní*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 1997. 220 s. ISBN 80-88715-34-2.
6. IVOR, J. 2012. *Od zločinu k trestu (Sprievodca občana trestným konaním)*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2012. 592 s. ISBN 978-80-89447-76-3.
7. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné I*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 528 s. ISBN 978-80-8168-593-4.
8. IVOR, J. a kol. 2017. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017. 608 s. ISBN 978-80-7502-216-5.
9. ŠIMOVČEK, I. a kol. 2016. *Trestné právo procesné*. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-617-0.
10. VRÁBLOVÁ, M. 2016. Väzba, možnosti náhrady väzby a ich využívanie v praxi. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*: zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 21. 04. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 254. ISBN 978-80-7502-153-3.
11. http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a152-rozhodnutie-najvyssieho-sudu-sr-vo-veci-karola-mella.
12. Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 452/2010 z 08. 12. 2011.
13. Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 126/2005 z 24. 08. 2005.
14. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Tost 22/2015 z 15. 07. 2015.
15. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Tost 12/2014 z 23. 04. 2014.
16. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Tdo 42/2011 z 18. 10. 2011.

OCHRANA ŽIVOTA A ZDRAVIA V KONTEXTE JUSTIČNEJ SPOLUPRÁCE V TRESTNÝCH VECIACH[1]

THE LIFE AND HEALTH PROTECTION IN THE CONTEXT OF JUDICIAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS[2]

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Abstrakt: Otázka zabezpečenia dostatočnej ochrany života a zdravia patrí bezpochyby medzi najvýznamnejšie otázky, ktoré sa v oblasti trestného práva môžu vôbec vyskytnúť. Uvedené konštatovanie platí rovnako aj vo sfére justičnej spolupráce v trestných veciach, v rámci ktorej dochádza k uplatňovaniu niekoľkých právnych nástrojov, ktoré sa problematiky ochrany života a zdravia dotýkajú viac ako zásadne. Pre účely spracovania príspevku bol však analýze podrobený právny nástroj, ktorý na prvý pohľad až tak zásadné prepojenie so sledovanou otázkou nevykazuje – ide o európsky zatýkací rozkaz. Dôvod výberu predmetného „euronástroja" bola snaha poukázať na nepriamy, skrytý dosah jeho uplatňovania na oblasť života a predovšetkým zdravia osôb odovzdávaných na jeho podklade. Príspevok bude vychádzať z analýzy konkrétnych prípadov, na báze ktorých sa bude snažiť demonštrovať skutočnú, reálne existujúcu hrozbu, ktorú môže európsky zatýkací rozkaz predstavovať pre tie najvýznamnejšie hodnoty – pre život a zdravie človeka.

Abstract: The issue of ensuring adequate protection of life and health is undoubtedly one of the most important issues that may arise in the field of criminal law. This statement also applies in the field of judicial cooperation in criminal matters, which implements several legal instruments which affect life and health issues more than fundamentally. However, for the purpose of processing the contribution, the legal instrument that was subjected to analysis does not show at first sight any significant link to the question under consideration – it is an European arrest warrant. The reason for choosing this „eurotool"

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

[2] This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

was to point out the indirect, hidden impact of its application on the life and, in particular, on the health of the persons surrendered on the base of it. The contribution will be based on an analysis of specific cases on the basis of which it will seek to demonstrate the real threat that the European arrest warrant may present for the most important values – for the life and health of human being.

Kľúčové slová: ochrana života a zdravia, justičná spolupráca v trestných veciach, európsky zatýkací rozkaz, Európsky dohovor o ľudských právach, Európsky súd pre ľudské práva, proporcionalita.

Key words: Life and Health Protection, judicial cooperation in criminal matters, European arrest warrant, European Convention on Human Rights, European Court on Human Rights, proporcionality.

Úvod

Otázky ochrany života a zdravia sú bezpochyby otázkami najzásadnejšieho charakteru v akejkoľvek oblasti trestného práva, justičnú spoluprácu v trestných veciach nevynímajúc. Domnievam sa, že v tejto súvislosti si osobitnú pozornosť zasluhuje prostriedok justičnej spolupráce, ktorý možno prehlásiť za jeden z najviac využívaných právnych nástrojov koncipovaných európskym normotvorcom v uvedenej oblasti – ide o európsky zatýkací rozkaz. Je síce pravdou, že jednoznačnejší súvis s problematikou ochrany života a zdravia vykazujú skôr iné justičné prostriedky uplatňované v predmetnej sfére trestného práva (ako príklad možno uviesť európsky ochranný príkaz), avšak je to práve európsky zatýkací rozkaz, ktorý oblasť ochrany života a predovšetkým zdravia zasahuje viac ako markantne. Uvedené konštatovanie je o to zásadnejšie, že naznačený problém má v kontexte eurozatykača skrytú povahu – dospieť k nemu možno iba nepriamo, na podklade detailnej analýzy konkrétnych prípadov, v rámci ktorých prišlo k odovzdaniu vyžiadaných osôb do iných členských štátov Európskej únie (ďalej iba „EÚ“). V tejto súvislosti je potrebné upriamiť pozornosť na otázku neúmerných dĺžok predsúdnej väzby a osobitne na otázku podmienok, v ktorých je predmetné zaistenie vykonávané. Aj napriek tomu, že systém justičnej spolupráce je postavený na dôvere existujúcej medzi členskými štátmi EÚ, a to aj pokiaľ ide o rešpektovanie základných ľudských práv a slobôd, je nanešťastie potrebné konštatovať, že úroveň reálneho zabezpečenia predmetnej ochrany je v niektorých krajinách viac ako žalostná. Uvedené platí pomerne zásadne práve v oblasti väzobných podmienok. Prepojenie európskeho zatýkacieho rozkazu

s predmetným problémom je preto zrejmé – na jeho podklade sa totiž dotknutá osoba dostáva do iného európskeho štátu, do iného právneho poriadku, v rámci ktorého je umiestňovaná do predsúdnej väzby. Pokiaľ by sme však pripustili scenár, že európsky zatýkací rozkaz bude využívaný výlučne v prípadoch hodných osobitného zreteľa, akými sú prípady terorizmu či organizovanej trestnej činnosti, nevyvolávalo by uvedené konštatovanie až tak zásadnú vlnu kritiky. Problém hodný osobitného zreteľa, ktorý vyvstáva v kontexte európskeho zatýkacieho rozkazu už od prvopočiatkov jeho existencie, je totiž previazaný predovšetkým s jeho nadmerným uplatňovaním v prípadoch drobnej trestnej činnosti, čo vyústilo do akéhosi presúvania osôb cez vnútorné hranice členských štátov pohybujúceho sa na úrovni presúvania komodít. Výsledkom naznačeného vývoja je umiestňovanie páchateľov takých konaní, akými sú vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu či drobné krádeže, do predbežnej väzby v krajinách s väzobnými podmienkami pohybujúcimi sa na úrovni krajín „tretieho sveta".[3] Význam prepojenia tohto zásadného problému s problematikou ochrany života a predovšetkým zdravia možno preukázať na správe publikovanej organizáciou Fair Trial International. Predmetná organizácia totiž poukázala na dôsledky uvedených praktík. Podľa údajov Fair Trial International veľmi často dochádza u daných osôb k diagnostikovaniu ochorení predovšetkým psychického pôvodu a dokonca k evidovaniu zvýšeného rizika samovrážd, nehovoriac o zásadných dôsledkoch, ktoré boli spozorované pokiaľ ide o ich rodinných príslušníkov, u ktorých veľmi často dochádza k poruchám zdravia psychického charakteru z dôvodu nezvládnutia „núteného" odchodu člena rodiny do iného členského štátu.[4] Práve na podklade uvedených skutočností považujem za osobitne potrebné venovať otázke neprimeraného uplatňovania európskeho zatýkacieho rozkazu zvýšenú pozornosť. Následky, ktoré naznačený problém spôsobuje v oblasti rešpektovania ľudských práv, ako aj v oblasti ochrany zdravia dotknutých osôb sú totiž viac ako zásadné.

[3] V tejto súvislosti možno poukázať osobitne na Grécko, ktoré je známe neľudskými podmienkami v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a väzby.

[4] Analysis of the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention, s. 3.

1 Európsky zatýkací rozkaz a ochrana ľudských práv

Pokiaľ chceme detailnejšie analyzovať naznačený problém prepojenia európskeho zatýkacieho rozkazu s otázkou ochrany zdravia, potrebné je na prvom mieste poukázať na spôsob, akým rámcové rozhodnutie zavádzajúce uvedený právny nástroj justičnej spolupráce v trestných veciach pristupuje k otázke ochrany základných ľudských práv a slobôd. Rámcové rozhodnutie o európskom zatýkacom rozkaze odkazuje na rešpektovanie základných ľudských práv na dvoch miestach v rámci svojej preambuly. Odsek 12 preambuly uvádza nasledujúce: „Toto rámcové rozhodnutie rešpektuje základné práva a dodržiava zásady uznané v článku 6 Zmluvy o Európskej únii (ďalej iba ‚ZEÚ') a vyjadrené v Charte základných práv Európskej únie." Článok 6 odsek 3 ZEÚ pritom hovorí, že základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej iba „EDĽP") a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie. Na odsek 12 preambuly nadväzuje nasledujúci odsek 13, v súlade s ktorým žiadna osoba by sa nemala previesť, vypovedať alebo vydať do štátu, kde jej vážne hrozí výkon trestu smrti, mučenia alebo iného neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo potrestania.

Na základe uvedeného teda nie je možné konštatovať, že by rámcové rozhodnutie na problematiku základných ľudských práv pozabudlo úplne. Jeho nedostatok je ale v tomto smere potrebné vidieť v tej skutočnosti, že v samotnom texte rámcového rozhodnutia už takmer žiadnu[5] konkrétnu zmienku o ochrane ľudských práv a základných slobôd nenachádzame. Teda inak povedané tvorcovia rámcového rozhodnutia akoby ochranu ľudských práv v konaní o európskom zatýkacom rozkaze opomenuli upraviť aj právne relevantným teda záväzným spôsobom (záväznosť ustanovení preambuly je totiž viac ako diskutabilná).

Ako však bolo naznačené, rámcové rozhodnutie obsahuje nepriamy odkaz na EDĽP, teda na medzinárodný dohovor, ktorého signatármi sú všetky členské štáty EÚ. V tejto súvislosti sa objavuje otázka, či tvorcovia rámcového rozhodnutia vychádzali z predpokladu, že vzhľadom na to, že všetci členovia EÚ sú zmluvnými stranami EDĽP, rešpektujú a najmä ochraňujú ľudské práva v dostatočnej miere, a preto už nie je potrebné zabezpečovať ochranu ľudských práv

[5] Rámcové rozhodnutie síce ľudské práva spomína v úvodnom ustanovení svojho textu (článok 1 odsek 3), no táto zmienka je natoľko stručná a strohá, že z hľadiska skutočnej ochrany ľudských práv nemá takmer žiadny reálny význam.

v samotnom texte rámcového rozhodnutia napríklad v podobe dôvodu na odmietnutie vykonania európskeho zatýkacieho rozkazu. Vzhľadom na základné princípy, na ktorých je EZR vybudovaný, je možné považovať uvedený predpoklad za dôvodný – vzájomné uznávanie a najmä vzájomná dôvera totiž znamenajú aj dôveru v to, že štát, ktorý je signatárom EDĽP, je skutočným ochrancom ľudských práv a základných slobôd.[6]

Osem rokov po uvedení európskeho zatýkacieho rozkazu do života však musela Komisia EÚ konštatovať presný opak – „skutočnosť, že členovia EÚ podliehajú rovnakým štandardom Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej iba „ESĽP") sama osebe nie je účinný spôsob, ako dosiahnuť, aby signatári dodržiavali normy dohovoru". Realita je totiž taká, že štandardy dotýkajúce sa ľudských práv nie sú v jednotlivých členských štátoch rovnaké, v dôsledku čoho sa základným právam nedostáva ani rovnaký stupeň rešpektovania ani rovnaký stupeň ochrany.[7] K podobnému záveru ako Komisia EÚ prišiel aj samotný ESĽP vo svojom rozhodnutí vo veci MSS vs. Belgicko a Grécko. Súd judikoval, že „existencia vnútroštátnych predpisov a pristúpenie k medzinárodným dohovorom, ktoré garantujú ochranu základných ľudských práv samy osebe nie sú postačujúce na zabezpečenie ochrany práv jednotlivca...,[8] teda inak povedané samy osebe nie sú dôkazom toho, že štát postupuje iba v súlade s týmito právnymi normami. Prípadov, ktoré tento záver ESĽP skutočne potvrdzujú, teda prípadov, kedy členské štáty EÚ ako signatári EDĽP v súvislosti s európskym zatýkacím rozkazom evidentne konali v rozpore s článkami predmetného dohovoru, možno nájsť pomerne mnoho. Najčastejšie pritom dochádzalo k porušeniu práva na spravodlivý súdny proces teda článku 6 EDĽP a k porušeniu článku 3 EDĽP, v ktorom je obsiahnutý zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania.

V tejto súvislosti je vhodné spomenúť prípad, ktorý otriasol verejnosťou vo Veľkej Británii a do značnej miery podlomil už aj tak narušenú dôveru v európsky zatýkací rozkaz, resp. v politiku EÚ ako takú. Ide o prípad Andrewa Symeona, ktorý bol v júli 2009 na podklade eurozatykača vydaný do Grécka, aby tam čelil obvineniam z vraždy. Andrew Symeon, 21-ročný britský študent, strá-

[6] Fair Trial International: Beyond surrender: Putting the human rights at the heart of European arrest warrant. 2018, s. 8.

[7] Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform, s. 8.

[8] Heard, C., Mansell, D.: The European Arrest Warrant: The Role of Judges when Human Rights Are at Risk. In: New Journal of European Criminal Law, roč. 2, 2011, č. 2, s. 143.

vil v roku 2007 niekoľko dní so svojimi priateľmi na ostrove Zakynthos v Grécku. V tomto čase prišlo v danej lokalite k usmrteniu mladého muža po incidente, ktorý sa odohral v istom nočnom klube. Ani raz počas Andrewho pobytu v Grécku neprišlo zo strany gréckej polície k predvolaniu Andrewa na účely jeho výsluchu v spojitosti s predmetnou udalosťou, o ktorej tento britský študent nemal absolútne žiadnu vedomosť. Rok po svojom návrate z dovolenky obdržal európsky zatýkací rozkaz, ktorý bol vydaný gréckymi orgánmi s cieľom trestne ho stíhať pre obvinenie z trestného činu vraždy. Obvinenie zo strany gréckych orgánov sa zakladalo na svedectve, ktoré ako bolo neskôr potvrdené, získali policajné orgány v Grécku na základe policajnej brutality a na odtlačkoch prstov nájdených na mieste činu, ktoré sa ale následne stratili zo spisového materiálu. V konaní o odovzdaní Andrewa do Grécka poukazoval Andrew okrem týchto skutočností aj na to, že jeho vydaním môže prísť k porušeniu článku 3 EDĽP vzhľadom na neprijateľné podmienky, ktoré sú typické pre grécke väznice. Prednesené argumenty však k úspešnému koncu neviedli a britský súd (Westminster Magistrates court) v októbri 2008 nariadil vydanie Andrewa Symeona do Grécka.

Prepustenie Andrewa Symeona na kauciu bolo v Grécku okamžite zamietnuté, keďže Andrew bol cudzím štátnym príslušníkom. Tento 21-ročný britský študent bez predošlého záznamu v registri trestov a bez akýchkoľvek predchádzajúcich skúseností s policajnými orgánmi tak strávil 11 mesiacov v gréckom väzení – z toho 6 mesiacov v neslávne známom väzení Korydallos. Podmienky, v ktorých bol počas tohto obdobia nútený žiť, vystihujú adjektíva ako hrozivé či neľudské. Niektoré z nich predniesol otec Andrewa, Frank Symeon, na pôde britského parlamentu:

- celu, v ktorej bol umiestnený, musel zdieľať s ďalšími piatimi väzňami odsúdenými za závažné trestné činy ako znásilnenie či vražda,
- podmienky v cele boli tak nehygienické, že každé ráno sa zobúdzal pokrytý švábmi a často s mnohými uhryznutiami od bĺch,
- podlaha miestnosti, v ktorej sa nachádzali sprchy bola pokrytá výkalmi a väznica bola zamorená myšami, potkanmi a mačkami,
- časté bolo násilie medzi väzňami – počas Andreowho pobytu vo väznici sa vyskytol prípad, pri ktorom prišlo k ubitiu väzňa na smrť pre drogový dlh.

Po 11 mesiacoch strávených v opísaných podmienkach prišlo k prepusteniu Andrewa na kauciu – územie Grécka však aj napriek tomu opustiť nemo-

hol.[9] Grécke súdy zbavili Andrewa Symeona všetkých obvinení až 17. júna 2011. Prípad Andrewa Symeona však nie je výnimočný či ojedinelý – podobný scenár sa opakuje v prípade mnohých iných osôb vydaných na základe európskeho zatýkacieho rozkazu.

Z popísaného prípadu je zrejmé, že je viac ako žiaduce podniknúť kroky, aby sa podobné prípady v budúcnosti neopakovali. Do úvahy pripadá hneď niekoľko možností:

- Keďže členský štát už nemožno automaticky považovať za garanta ľudských práv iba z dôvodu jeho pristúpenia k EDĽP, ako to vyplýva zo spomenutého rozhodnutia vo veci MSS vs. Belgicko a Grécko, logickým riešením sa zdá byť formulovanie povinnosti súdu rozhodujúceho o vykonaní EZR skúmať, či odovzdaním vyžiadanej osoby nepríde k porušeniu článku 3, resp. článku 6 EDĽP. Táto povinnosť by sa však vzťahovala iba na prípady, v ktorých existuje vážne riziko, že vo vydávajúcom členskom štáte k porušeniu ustanovení dohovoru skutočne príde, pričom dôkazné bremeno pokiaľ ide o preukázanie existencie tejto hrozby by zaťažovalo osobu, o ktorej odovzdanie ide.[10] Andrew Symeon na preukázanie hrozby porušenia článku 3 EDĽP predložil britskému súdu správy vypovedajúce o veľmi zlých až nehumánnych podmienkach gréckych väzníc, ktoré boli vypracované neziskovými organizáciami (Výbor pre predchádzanie mučeniu, Amnesty International), no tento dôkaz bol súdom označený ako nepostačujúci. Ak by v rámcovom rozhodnutí bola upravená povinnosť súdu zaoberať sa takýmito dôkazmi právne relevantným spôsobom napríklad v podobe povinnosti žiadať dotknutý štát o poskytnutie dodatočných informácií či záruk, že k porušeniu ľudských práv nepríde, bolo by možné zabrániť tomu, aby nevinný človek strávil niekoľko mesiacov v strachu o svoj život, v podmienkach hodných tých najhorších zločincov, niekoľko stoviek kilometrov od svojho domova a svojich najbližších. Ak by totiž dotknutý štát dodatočné informácie či záruky neposkytol, resp. ich poskytnutie by odmietol,

[9] Joint Committee on Human Rights: Human Rights Implications of UK Extradition Policy Written Evidence, s. 18.

[10] V tejto spojitosti je vhodné poukázať na rozhodnutie ESĽP vo veci Saadi vs. Taliansko, v ktorom ESĽP judikoval, že súd musí pri posudzovaní hrozby porušenia ľudských práv vziať do úvahy všetky dostupné materiály vrátane správ vypracovaných nezávislými organizáciami zaoberajúcimi sa ochranou ľudských práv. (HEARD, C., MANSELL, D. The European Arrest Warrant: The Role of Judges when Human Rights Are at Risk. In: New Journal of European Criminal Law, roč. 2, 2011, č. 2, s. 140).

mohlo by takéto konanie založiť dôvod na odmietnutie odovzdania vyžiadanej osoby.[11]

- V súvislosti s prípadom Andrewa Symeona a s ďalším prípadom Cora Disselkoena, 65-ročného holandského podnikateľa, ktorý bol na základe európskeho zatýkacieho rozkazu vydaný do Poľska, kde čelil podobne ako Andrew Symeon veľmi zlým väzenským podmienkam (preplnená a špinavá väznica, zaznamenávanie stretnutia pána Disselkoena s jeho právnym zástupcom videokamerou, krádež liekov, ktoré pán Disselkoen užíval na choré srdce zo strany väzenského dozorcu) bola skloňovaná aj veľmi chúlostivá až kontroverzná alternatíva ako zabrániť opakovaniu takýchto prípadov v budúcnosti, a to „automaticky odmietať vykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu vo vzťahu ku krajinám, v ktorých sú podmienky vo väzniciach a väzenských zariadeniach stále neľudské". Okrem Grécka medzi takéto krajiny patrí napr. aj Poľsko,[12] Lotyšsko či Maďarsko.[13] Táto myš-

[11] Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform, s. 10

[12] Na podmienky poľských väzníc poukázal tiež ESĽP vo veci Orchowski vs. Poľsko, kde judikoval, že väzenské podmienky v Poľsku sú v rozpore s článkom 3 EDĽP. Z podmienok podrobne popísaných v tomto rozhodnutí možno uviesť aspoň niektoré:
  – veľmi obmedzené možnosti akéhokoľvek fyzického pohybu – právo na prechádzku mal pán Orchowski raz za deň počas jednej hodiny v priestore o veľkosti cca 270 m^2, ktorý v rovnakom čase využívali skupiny tridsiatich a pätnástich spoluväzňov,
  – obvinený mal prístup k televízoru a oddychovej miestnosti dvakrát týždenne na dve hodiny,
  – cela, v ktorej bol pán Orchowski držaný, mala rozmer 17 m^2 – zdieľal ju však s ďalšími spoluväzňami, čím na osobu pripadalo 1,7 m^2 priestoru.

  Na základe uvedených skutočností musel súd konštatovať preplnenosť väznice, čo je v rozpore s článkom 3 EDĽP. (Bližšie pozri Case of Orchowski vs. Poland, Application no. 17885/04, Strasbourg, 22 October 2009, European Court of Human Rights).

[13] Nevhodné podmienky väzby v Maďarsku boli popísané v prípade Michaela Turnera, ktorý bude podrobne analyzovaný v nasledujúcej časti tohto príspevku (s. 19 – 20) takto:
  – Michael musel svoju celu zdieľať s tromi ďalšími spoluväzňami,
  – z cely mu bolo umožnené vychádzať iba jedenkrát do dňa na jednu hodinu,
  – počas prvých dvoch týždňov väzby mal na sebe oblečenie, v ktorom bol zadržaný, pričom mu nebolo umožnené vykonanie základných hygienických potrieb ako sprchovanie či umytie zubov,
  – väzenskí dozorcovia mu nedovolili otvoriť balíky od rodinných príbuzných obsahujúce základné potreby ako zubná pasta a pod.,
  – nebolo mu tiež umožnené kontaktovať rodinných príslušníkov alebo konzulárnych pracovníkov.

  (Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform, s. 20).

lienka sa ale zdá byť až príliš radikálna, pretože ako zdôraznila vo svojom prejave na pôde Európskeho parlamentu Viviane Redingová, takéto konanie zo strany európskych súdov „by zásadným spôsobom narušilo systém vzájomného uznávania súdnych rozhodnutí", ktoré ako už bolo zdôraznené, je základným kameňom justičnej spolupráce v trestných veciach.[14] Uvedené riešenie by teda mohlo ohroziť nielen mechanizmus európskeho zatýkacieho rozkazu, ale tiež fungovanie väčšiny nástrojov európskej justičnej spolupráce. V súvislosti so zmieneným prípadom Cora Disselkoena možno iba doplniť, že aj tento prípad je dokonalým príkladom prepojenia existujúceho medzi európskym zatýkacím rozkazom a ohrozením zdravia osoby odovzdanej na jeho podklade, keďže odobratie liekov určených na srdce je potrebné jednoznačne vnímať ako priame ohrozenie zdravia uvedeného jednotlivca.

- Ďalšou možnosťou, ako zabrániť opakovaniu prípadov obdobných prípadu Andrewa Symeona, je rozšírenie právomocí súdu, ktorý rozhoduje o odovzdaní osoby na základe európskeho zatýkacieho rozkazu. Súd v rámci konania o európskom zatýkacom rozkaze totiž nie je oprávnený posudzovať ho z hľadiska dôvodnosti vydania – právomoc súdu je obmedzená iba na posúdenie, či v konkrétnom prípade je alebo nie je daná existencia niektorého z desiatich dôvodov odmietnutia vykonania európskeho zatýkacieho rozkazu, ktoré sú taxatívne vymedzené rámcovým rozhodnutím. V praxi sa však možno stretnúť s prípadmi, keď európsky zatýkací rozkaz členský štát vydá buď:
  a) na podklade dôkazov získaných nezákonným spôsobom alebo
  b) na podklade nedostatočného množstva dôkazov.

Ad a): Prvá uvedená situácia sa spája najmä s analyzovaným prípadom Andrewa Symeona, ktorého obvinenie zo spáchania trestného činu bolo založené na značne rozporuplných dôkazoch – svedectvo očividne pripravené políciou a odtlačky prstov, ktoré počas konania „zmizli" zo spisového materiálu. V tejto súvislosti Gerard Batten v Európskom parlamente uviedol, že neexistenciu skutočných dôkazov proti tomuto britskému študentovi, ako aj skutočnosť, že by v žiadnom prípade nemal byť odovzdaný gréckym orgánom, si uvedomovali aj samotní sudcovia britského súdu, ktorí rozhodovali o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu, čo bolo úplne zrejmé z pohľadu v ich tvárach. No

[14] Prejav Viviane Redingovej, podpredsedníčky Komisie, prednesený na pôde Európskeho parlamentu 8. júna 2011.

vzhľadom na absentujúcu právomoc súdu zohľadniť povahu, resp. zákonnosť dôkazov smerujúcich voči vyžiadanej osobe nemali sudcovia britského súdu inú možnosť ako odovzdanie Andrewa Symeona skutočne nariadiť.

Ad b): Situáciu, keď je európsky zatýkací rozkaz vydaný na podklade nedostatočného množstva dôkazov, je možné demonštrovať na prípade Edmonda Arapiho, britského občana, odsúdeného in absentia talianskym súdom za spáchanie trestného činu vraždy na trest odňatia slobody v trvaní 19 rokov. Pán Arapi nemal žiadnu vedomosť o tom, že bol v Taliansku hľadaný pre spáchanie trestného činu vraždy, rovnako ani o tom, že bolo následne proti nemu vedené súdne konanie, ktoré sa skončilo vydaním odsudzujúceho rozsudku založeného na jedinom dôkaze – odtlačkoch prstov získaných políciou na mieste spáchania trestného činu. Pravda bola taká, že pán Arapi sa v čase spáchania predmetného skutku (2004), ku ktorému prišlo v talianskom meste Genoa, nachádzal v práci v meste Staffordshire, vo Veľkej Británii. Pán Arapi bol zadržaný na podklade európskeho zatýkacieho rozkazu vydaného talianskym súdom v júny 2009 na letisku v Gatwicku, v čase keď sa vracal zo svojej dovolenky v Albánsku. Britský súd následne v apríli 2009 nariadil jeho vydanie do Talianska, keďže podľa rámcového rozhodnutia posudzovanie dostatočnosti dôkazov svedčiacich o vine vyžiadanej osoby do právomoci súdu rozhodujúceho o vykonaní eurozatykača nepatrí. Odovzdanie pána Arapiho do rúk talianskych orgánov sa však neuskutočnilo. Taliansky súd totiž rozhodol o odvolaní európskeho zatýkacieho rozkazu s odôvodnením, že k obžalovaniu pána Arapiho prišlo omylom – zistilo sa, že odtlačky nájdené na mieste činu sa nezhodujú s odtlačkami Edmonda Arapiho.[15] V tomto prípade sa teda dá hovoriť o šťastí v nešťastí. Ak by totiž k odvolaniu eurozatykača neprišlo, strávil by pán Arapi mesiace prípadne až roky vo väzbe v Taliansku čakajúc na obnovu konania. Pre prípady obdobné prípadu pána Arapiho, teda pre prípady, keď je zrejmé, že dôkazy, na ktorých je európsky zatýkací rozkaz postavený, nepreukazujú dostatočným spôsobom vinu vyžiadanej osoby, by bolo žiaduce rozšíriť právomoc súdu rozhodujúceho o vykonaní eurozatykača o možnosť žiadať vydávajúci štát o poskytnutie ďalších dôkazov.[16] Tým by sa zabezpečilo, že osoby budú na základe európskeho zatýkacieho rozkazu vydávané iba v prípadoch, v ktorých budú existovať presvedčivé dôkazy o tom, že trestný čin skutočne spáchali.

[15] Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform. s. 20.

[16] Joint Committee on Human Rights: Human Rights Implications of UK Extradition Policy Written Evidence, s. 20.

2 Absencia testu proporcionality ako jedna z príčin ohrozenia, resp. porušenia zdravia odovzdávaných osôb

Za ďalšiu kľúčovú oblasť súvisiacu s riadnym uplatňovaním európskeho zatýkacieho rozkazu je nevyhnutné považovať otázku proporcionality. Keď Rada EÚ v roku 2002 prijala európsky zatýkací rozkaz, Európsky parlament veľmi jasne uvádzal, že podmienky jeho uplatňovania sú pomerne prísne a mal by sa teda uplatňovať iba v prípade skutočne závažných trestných činov, teda inak povedané mal by sa uplatňovať primeraným spôsobom.[17] Skúsenosti z uplatňovania predmetného právneho nástroja však poukazujú na úplne iný vývoj v oblasti jeho využívania v praxi – z roka na rok totiž počet prípadov, v ktorých bol európsky zatýkací rozkaz vydaný, stúpa, a to značne alarmujúcim tempom. Kým v roku 2006 bolo vydaných 6 894 eurozatykačov, v roku 2015 ich bolo už 16 144. Hlavnou príčinou tejto situácie sú štáty, ktoré evidentne neuplatňujú požiadavku proporcionality. Príkladom takéhoto štátu je Poľsko, ktoré podľa štatistických údajov Komisie vydáva tretinu všetkých európskych zatýkacích rozkazov. V roku 2009 poľské orgány použili európsky zatýkací rozkaz až v 4 844 prípadoch. Na preukázanie zrejmej neprimeranosti tohto čísla je potrebné uviesť štatistické údaje štátov, ktoré požiadavku proporcionality rešpektujú – Francúzska a Veľkej Británie. Francúzsko vydalo v roku 2009 iba 1 240 eurozatykačov, a to aj napriek faktu, že má až dvakrát viac obyvateľov ako Poľsko. Pokiaľ ide o Veľkú Britániu tá použila európsky zatýkací rozkaz v uvedenom roku dokonca iba 220-krát.[18] Príčinou tak vysokého počtu poľských eurozatykačov je zákonná požiadavka stíhať všetky trestné činy bez ohľadu na ich závažnosť. Nie je preto zvláštnosťou, ak členské štáty obdržia z poľskej strany eurozatykač v prípadoch ako krádež čokolády, kúpa ukradnutého mobilu v hodnote 20 €[19] či odstránenie dverí z domu zákazníka z dôvodu, že odmietol zaplatiť za stolárske práce. Vo Veľkej Británii obletel médiami prípad 49-ročného Brita, ktorý bol do Poľska vydaný z dôvodu, že nevlastnil certifikát o poistení auta, pričom prípad bol po jeho vydaní vyriešený zaplatením administratívnej pokuty.

[17] Prejav Jana Philippa Albrechta, poslanca Európskeho parlamentu, prednesený na pôde Európskeho parlamentu 8. júna 2011.

[18] Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform, s. 4 – 5.

[19] Joint Committee on Human Rights: Human Rights Implications of UK Extradition Policy Written Evidence, 27.

Následok vydania v uvedených prípadoch je zrejme neprimeraný spáchanému skutku a často je závažnejší ako samotná sankcia, ktorá môže byť uložená na konci úspešného trestného stíhania[20] – vyžiadané osoby sa totiž dostávajú do (vyšetrovacej) väzby[21] v prípadoch, na ktoré by bola za iných okolností úplne nevhodná. Takýto stav je nežiaduci, keďže vyúsťuje do množstva prípadov zrejmej nespravodlivosti vedúcej k zmieňovaným psychickým ochoreniam či dokonca samovraždám u odovzdávaných osôb.[22]

Názorným príkladom toho, aký závažný vplyv na ľudské práva vyžiadanej osoby môže mať nerešpektovanie proporcionality, je prípad Patricka Connora. Patrick Connor mal iba 18 rokov, keď bol spoločne s ďalšími dvomi osobami zatknutý v Španielsku za falšovanie peňazí. V čase zatknutia nemal Patrick pri sebe žiadnu falošnú bankovku a nemal vedomosť o tom, ako sa falošné bankovky v hodnote 100 € dostali na izbu, ktorú obýval spoločne s ďalšími zatknutými osobami. Po troch dňoch strávených v policajnej cele bol Patrick Connor prepustený na slobodu a následne sa vrátil naspäť do Veľkej Británie. O štyri roky neskôr bol na Patricka vydaný zo strany španielskych orgánov európsky zatýkací rozkaz, na základe ktorého bol zatknutý a odovzdaný do Španielska. Držaný bol vo väznici v Madride s maximálnym stupňom stráženia. Na základe obrovského tlaku a obavy zo svojej budúcnosti sa Patrick rozhodol priznať. Vo väzení strávil ďalších deväť týždňov, po uplynutí ktorých sa mohol vrátiť naspäť do Anglicka.[23]

Keďže takéto prípady, kedy je európsky zatýkací rozkaz vydaný v súvislosti s veľmi málo závažnými trestnými činmi, narušujú dôveru v uplatňovanie tohto

[20] Joint Committee on Human Rights: Human Rights Implications of UK Extradition Policy Written Evidence, 111.

[21] Právna úprava väčšiny členských štátov EÚ je totiž nastavená tak, že osoba, ktorá nemá trvalý pobyt v členskom štáte, v ktorom je podozrievaná zo spáchania trestného činu, je automaticky vzatá do väzby najmä kvôli nebezpečenstvu jej úteku. V Slovenskej republike sa uplatňuje obdobný postup na základe ustanovenia § 71 ods. 1 písm. a) (tzv. úteková väzba).

[22] Podľa údajov uverejnených v Daily Mail britských daňových poplatníkov stojí administratíva spojená s európskym zatýkacím rozkazom ročne približne 25 miliónov libier. (SLACK, J. Police hit by flood of EU arrest warrants as officers process 20 times the number of foreign extradition requests as they make. In: Daily Mail, 1. 2. 2011). Na stretnutí, ktoré organizovala Európska komisia v roku 2009 dokonca istý írsky sudca prehlásil, že každý európsky zatýkací rozkaz stojí štát v priemere 25 000 €. (House of Commons, Justice Committee: Justice Issues in Europe, Seventh Report of Session 2009–10, Volume II, s. 32).

[23] Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform, s. 5.

justičného nástroja,[24] vyzvala Komisia vo svojej správe z júna 2011 členské štáty k riadnemu aplikovaniu testu proporcionality – k tomu, aby vydávali európsky zatýkací rozkaz iba na trestné činy, ktoré sú dostatočne závažné, aby odôvodnili opatrenia a spoluprácu, ktoré si vyžaduje vykonávanie tohto právneho nástroja. Pred vydaním európskeho zatýkacieho rozkazu by mali členské štáty podľa názoru Komisie zvážiť niekoľko aspektov vrátane závažnosti trestného činu, dĺžky trestu, existencie alternatívneho postupu, ktorý by bol menej náročný tak pre hľadanú osobu, ako aj pre vykonávací orgán a analýzy nákladov a prínosov vykonávania európskeho zatýkacieho rozkazu.[25] V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že kritériá pre posudzovanie proporcionality sú obsiahnuté aj v Európskej príručke pre vydávanie eurozatykača, ktorá však nie je záväzným dokumentom – jej cieľom je iba napomôcť príslušným orgánom členských štátov pri vydávaní európskeho zatýkacieho rozkazu. Príručka bola revidovaná v roku 2010 v nadväznosti na odporúčania záverečnej správy o štvrtom kole vzájomných hodnotení.[26] Za pozornosť stojí odporúčanie, aby členské štáty zohľadňovali vo väčšom rozsahu možnosť uplatnenia alternatív európskeho zatýkacieho rozkazu, akými sú: použitie videokonferencie pre výsluch podozrivých osôb, predvolávanie osôb pred sudcu prostredníctvom predvolaní, využívanie Schengenského informačného systému na určenie miesta pobytu podozrivej osoby či použitie rámcového rozhodnutia o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie.[27, 28]

Zo správy Komisie evidentne vyplýva, že problém neprimeraného využívania európskeho zatýkacieho rozkazu pramení z neuplatňovania proporcionality v štáte, ktorý európsky zatykač vydáva. Potrebné je však zamyslieť sa nad tým, či by vyriešenie nedostatku proporcionality na strane vydávajúceho členského štátu skutočne prinieslo požadovaný výsledok – eliminovanie disproporčné-

[24] Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade o vykonávaní rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi od roku 2007 {SEK(2011) 430 v konečnom znení, s. 5.

[25] Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade o vykonávaní rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi od roku 2007 {SEK(2011) 430 v konečnom znení, s. 8.

[26] Evaluation Report on the Fourth Round of Mutual Evaluations „The Practical Application of the European Arrest Warrant and Corresponding Surrender Procedures between Member States" Report on the Slovak Republic. 7060/1/09 REV 1.

[27] Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie.

[28] Revised version of the European handbook on how to issue a European Arrest Warrant, Brussels, 17 December 2010, 17195/1/10 REV 1, s. 14 – 15.

ho uplatňovania európskeho zatýkacieho rozkazu. V tejto súvislosti je vhodné poukázať na návrh obsiahnutý v správe vypracovanej organizáciou FTI, ktorého podstatou je zavedenie „dvojitej proporcionality", teda aplikovanie testu proporcionality nielen v štáte, kde dochádza k vydaniu európskeho zatýkacieho rozkazu, ale tiež v štáte, v ktorom sa eurozatykač vykonáva. Potreba aplikovať test proporcionality aj vo vykonávajúcom členskom štáte je odôvodnená jeho prístupom k takým informáciám, ktoré sa týkajú vyžiadanej osoby, ktoré môžu zásadným spôsobom ovplyvniť primeranosť jej vydania (rodinná situácia či zdravotný stav). Na význam informácií o zdravotnom stave a rodinnej situácii vyžiadanej osoby poukazuje napr. už analyzovaný prípad Cora Disselkoena, ku ktorého odovzdaniu na podklade európskeho zatýkacieho rozkazu prišlo aj napriek tomu, že trpel niekoľkými závažnými srdcovými ochoreniami a staral sa o svojho nevyliečiteľne chorého syna. V tejto súvislosti je vhodné spomenúť aj prípad Jaceka Jaskolskeho, poľského učiteľa žijúceho v Bristole vo Veľkej Británii, ktorý bol konfrontovaný s eurozatykačom vydaným zo strany poľských orgánov pre spáchanie trestného činu krádeže. Skutok sa stal v roku 2000, kedy pán Jaskolski pri vyberaní peňažnej hotovosti z poľskej banky prekročil povolený limit. Vzniknutý dlh však banke zaplatil a v roku 2004 sa so svojou rodinou odsťahoval do Anglicka, kde žije doteraz. V roku 2010 bol zadržaný na podklade poľského eurozatykača. Hlavným problémom pána Jaskolskeho bol strach o zhoršenie zdravotného stavu, keďže v priebehu dvoch rokov prekonal tri mozgové porážky. Na rozdiel od Cora Disselkoena sa prípad pána Jaskolskeho skončil v apríli 2011 šťastne, rozhodnutím britského súdu o odmietnutí odovzdania Jaceka Jaskolskeho poľským orgánom.[29] Za to môže pán Jaskolski vďačiť šikovnosti svojich právnikov, no pre budúcnosť je nevyhnutné zabezpečiť, aby súdy vykonávajúcich štátov na takéto závažné okolnosti existujúce na strane vyžiadanej osoby prihliadali obligatórne, z úradnej povinnosti. Možnosťou ako to realizovať v praxi je práve zavedenie dvojitej proporcionality. Takýto krok by si vyžiadal hneď niekoľko zmien rámcového rozhodnutia. V prvom rade by muselo prísť k pozmeneniu článku 2, a to konkrétne takým spôsobom, že európsky zatýkací rozkaz by nemal byť vydaný, pokiaľ vydávajúci štát nemá istotu, že vydanie osoby z iného členského štátu je potrebné a najmä primerané spáchanému skutku. Kritériá, ktoré by sa mali zohľadňovať pri posudzovaní primeranosti, by pritom mali byť takisto obsiahnuté v samotnom texte rámcového rozhodnutia.

[29] Joint Committee on Human Rights: Human Rights Implications of UK Extradition Policy Written Evidence, s. 21.

Druhým článkom, ktorý by si vyžadoval zmenu, je článok 3. Zmena by musela mať podobu doplnenia nového dôvodu na povinné nevykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu – týmto dôvodom by bolo zistenie zo strany vykonávajúceho členského štátu, že odovzdanie vyžiadanej osoby vydávajúcemu členskému štátu je neprimerané, teda v rozpore s požiadavkou proporcionality.[30]

Záver

Európsky zatýkací rozkaz je potrebné považovať za efektívny nástroj justičnej spolupráce v trestných veciach, ktorý plní v súčasnosti nezastupiteľnú úlohu pri zadržiavaní páchateľov závažných trestných činov, ako aj pri dosahovaní účinnejšieho fungovania systémov trestného súdnictva v EÚ. Aj napriek týmto značným úspechom sa však pri jeho aplikácii objavili mnohé trhliny, nedostatky, ktorých závažnosť je zdôraznená tým, že spôsobujú značný dosah na základné ľudské práva a následne na oblasť života a zdravia dotknutých jednotlivcov. Príliš časté využívanie tohto právneho nástroja na riešenie menej závažných trestných činov a neprijateľné podmienky väzby európskych väzníc – to sú iba niektoré z mnohých slabých stránok európskeho zatýkacieho rozkazu, ktoré sa začali objavovať už vo veľmi krátkom čase po jeho uvedení do života. Na podklade uvedeného začali predstavitelia EÚ hovoriť o potrebe reformy rámcového rozhodnutia, ktorej hlavným cieľom by mala byť obnova dôvery verejnosti v európsky zatýkací rozkaz a odstránenie tých najzávažnejších nedostatkov jeho praktického uplatňovania. Domnievam sa však, že najzásadnejšia pozornosť by mala byť zo strany EÚ orientovaná na eliminovanie zásahov európskeho zatýkacieho rozkazu do oblasti života a zdravia, povedané inými slovami, na eliminovanie takých prípadov, akými boli prípady Andrewa Symeona či Cora Disselkoena.

Literatúra:

1. Analysis of the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention.
2. Case of Orchowski v. Poland, Application no. 17885/04, Strasbourg, 22 October 2009, European Court of Human Rights.

[30] Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform, s. 5 – 6.

3. Evaluation Report on the Fourth Round of Mutual Evaluations „The Practical Application of the European Arrest Warrant and Corresponding Surrender Procedures between Member States" Report on the Slovak Republic. 7060/1/09 REV 1.
4. Fair Trial International: Beyond surrender: Putting the human rights at the heart of European arrest warrant. 2018, 38 s.
5. HEARD, C., MANSELL, D. The European Arrest Warrant: The Role of Judges when Human Rights Are at Risk. In: New Journal of European Criminal Law, roč. 2, 2011, č. 2, s. 133 – 147. ISSN 2032-2844.
6. Great Britain – Parliament – Joint Committee on Human Rights: The Human Rights Implications of UK Extradition Policy: Fifteenth Report of Session 2010–12. London: The Stationery Office. 2011. 76 s. ISBN 0108473503.
7. Great Britain – Parliament – House of Commons – Justice Committee: Justice Issues in Europe: Seventh Report of Session 2009–10. London: The Stationery Office. 2010. 120 s. ISBN 0215553578.
8. Prejav Jana Philippa Albrechta prednesený na pôde Európskeho parlamentu 8. júna 2011.
9. Prejav Viviane Redingovej, podpredsedníčky Komisie, prednesený na pôde Európskeho parlamentu 8. júna 2011.
10. Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (2002/584/SVV).
11. Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie.
12. Report of Fair Trials International: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform.
13. Revised version of the European handbook on how to issue a European Arrest Warrant, Brussels, 17 December 2010, 17195/1/10 REV 1.
14. Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade o vykonávaní rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi od roku 2007 {SEK(2011) 430 v konečnom znení.

PROBLEMATIKA NOVÝCH PSYCHOAKTÍVNYCH LÁTOK AKO HROZIACEHO NEBEZPEČENSTVA PRE SPOLOČNOSŤ

NEW PSYCHOACTIVE SUBSTANCES (NPL) – THE EMERGING DANGER OF THE DRUG SCENE

JUDr. Denisa Hamranová, PhD.

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave/
General Directorate of the Corps of Prison and Court Guard, Faculty of Law, Comenian University in Bratislava

Abstrakt: Autorka sa v príspevku zaoberá problematikou nových psychoaktívnych látok, ktorá tvorí alarmujúcu oblasť na nadnárodnej, ako aj národnej úrovni v dôsledku čoraz ich častejšieho zneužívania a ktoré sú z hľadiska výskytu na drogovej scéne rozšírené už nielen v radoch rekreačných užívateľov drog, ale aj u problémových užívateľov drog.

Abstract: The author in this paper deals with the issue of new psychoactive substances, which constitutes an alarming area at transnational and national level as a result of getting their frequent abuses and those of the appearance on the drug scene spread has not only among recreational drug users, but also among problem drug users drugs.

Kľúčové slová: nové psychoaktívne látky, NPL, drogy, šírenie toxikománie.

Key words: new psychoactive substances, NPL, drugs, spread of toxicomania.

Úvod

V súčasnosti sa vo veľkom množstve začínajú objavovať a rozvíjať látky, prevažne syntetického charakteru, ako lacné náhrady nelegálnych drog najmä v dôsledku prevládajúcich rekreačných aktivít. Nové neznáme a nevyskúšané látky môžu pre konzumentov znamenať zdravotné riziko. Hovoríme o nových psy-

choaktívnych látkach (ďalej len **„NPL"**), ktoré sú na drogovom trhu známe pod pojmom *legal high*, teda dizajnérske drogy alebo laboratórne činidlá.[1] Podľa správy Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť (ďalej len **„EMCDDA"**) z roku 2002 tieto látky predstavujú v zmysle rýchlosti, s akou sa objavujú a spôsobom, akým sa distribuujú, závažný celospoločenský problém z hľadiska stanovených postupov monitorovania NPL, reagovania na ne a kontroly ich používania.[2] Práve rýchlosť, ktorou sa NPL[3] vytvárali a distribuovali, predstavovala výzvu pre postupy prijímania nových právnych predpisov na kontrolu látok v jednotlivých štátoch, v dôsledku čoho Rada EÚ v roku 1997 rozhodla o prijatí spoločného postupu pod názvom *Joint Action* v oblasti nových syntetických drog, ktorého cieľom bolo zaistiť rýchlu a kvalitnú výmenu informácií o nových syntetických drogách, ktoré sa vyskytnú v EÚ.

Fenomén NPL sa v dôsledku rozsiahlej globalizácie a technickej inovácie rozšíril do celého sveta a v zmysle boja voči tejto hrozbe bola rozhodnutím Rady 2005/387/SVV z 10. mája 2005 o výmene informácií, hodnotení rizika a kontrole nových psychoaktívnych látok (ďalej len **„rozhodnutie Rady"**) vymedzená definícia NPL ako *„látka, ktorá nie je uvedená v Dohovore Organizácie Spojených národov o omamných látkach z roku 1961 alebo Dohovore OSN o psychoaktív-*

[1] *Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2015 (v kontexte s fenoménom vývoja takzvaných „legal highs" – nových psychoaktívnych látok)* [online]. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Prezídium Policajného zboru. Národná kriminálna agentúra, 2016. s. 6. [cit. 2017-06-11]. Dostupné na: file:///Users/denisahamranova/Downloads/DS_2015_final_public%20(2).pdf.

[2] Správa Komisie o posúdení fungovania rozhodnutia Rady 2005/387/SVV z 10. mája 2005 o výmene informácií, hodnotení rizika a kontrole nových psychoaktívnych látok č. 52011DC0430. Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť – Europol, 2010, s. 15. Dostupné na: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0430.

[3] Kategórie NPL dostupných na trhu:
a) Syntetické kanabinoidy – tieto látky zaraďujeme medzi kanabinoidné receptory s obdobnými účinkami, ako má hlavná psychoaktívna zložka marihuany, a to tetrahydrokanabinol. Syntetické kanabinoidy sú často súčasťou bylinných zmesí predávaných na území Slovenskej republiky pod názvami napr. Tvrdý Míša, Rebel, Joker.
b) Syntetické katinóny – analógy, resp. deriváty medzinárodne kontrolovanej látky katinón, ktorá je jednou z aktívnych látok rastliny khat.
c) Fenyletylamíny – látky s obdobnými parametrami amfetamínu a metafetamínu a vo všeobecnosti majú povzbudzujúce účinky.
d) Piperazíny – látka s obdobnými parametrami ako „extáza" kvôli stimulačným účinkom na centrálny nervový systém.
e) Látky rastlinného pôvodu, kam sa zaraďujú rastliny s psychoaktívnymi vlastnosťami.

nych látkach z roku 1971".[4] Uvedeným rozhodnutím sa poukázalo na problém absencie NPL v pôsobnosti trestného práva vo viacerých členských štátoch do rozsahu a následnej problematickej spolupráce medzi justičnými orgánmi a OČTK členských štátov z toho dôvodu, že príslušný trestný čin alebo trestné činy nie sú postihnuteľné podľa zákonov žiadajúceho a žiadaného štátu. Práve v dôsledku uvedeného sa zaviedol čl. 4 rozhodnutia Rady upravujúci *Výmenu informácií,* v rámci ktorej vyplýva jednotlivým členským štátom povinnosť, aby ich národné ústredne Europol a ich zástupcovia v sieti Reitox poskytovali Europolu a EMCDDA informácie o výrobe NPL a prípravkov obsahujúcich NPL, obchodovaní s nimi a ich používaní vrátane doplňujúcich informácií o možnom liečebnom využití. Týmto ustanovením sa zaviedol celoeurópsky systém, ktorý ustanovuje dôsledný postup nakladania s NPL, ktoré vstupujú na európsky trh, a tým vyplýva pre každý členský štát EÚ povinnosť vybudovať systém, ktorý zaistí včasnú výmenu informácií medzi zúčastnenými subjektmi, na národnej i medzinárodnej úrovni, tzv. „*systém včasného varovania*" (ďalej len **„EWS"** zo skr. *Early warning system*). Vytvorenie efektívneho inštitútu, ktorého cieľom je zber potrebných informácií a jeho výmena o NPL, sa zaraďuje medzi hlavné úlohy EWS. Zároveň je potrebné sa zamerať na minimalizovanie negatívnych sociálnych a zdravotných následkov spojených s užívaním týchto látok prostredníctvom včasnej intervencie a prevencie.

Pripomíname, že zásadný rozdiel medzi rozhodnutím Rady oproti pôvodnej Joint action pozostával v zextenzívnení pôsobnosti, a to v zmysle, že za NPL sa nepovažovali len psychotropné látky syntetického pôvodu, ale akékoľvek OLPL, ktoré doposiaľ nepodliehali kontrole v zmysle platných medzinárodných dohovorov OSN,[5] aj keď zo zdravotného a sociálneho aspektu môžu predstavovať porovnateľné riziko, aké predstavujú medzinárodne kontrolované látky (článok 2 rozhodnutia Rady). V záujme ucelenosti problematiky NPL si dovolíme poukázať na zásadný vývoj spočívajúci vo vysokom náraste počtu NPL za posledné roky prostredníctvom uvedeného grafu, ako sa od roku 2009 dostávajú do obehu NPL, ktoré zaznamenáva VSV a ktoré sú monitorované Úradom pre drogy a kriminalitu.

[4] Rozhodnutie Rady 2005/387/SVV z 10. mája 2005 o výmene informácií, hodnotení rizika a kontrole nových psychoaktívnych látok. [online]. [cit. 2018-01-12]. Dostupné na: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005D0387&from=SK.

[5] K medzinárodným dohovorom OSN bližšie pozri podkapitolu 2.4 Medzinárodnoprávne nástroje regulujúce oblasť drogových trestných činov.

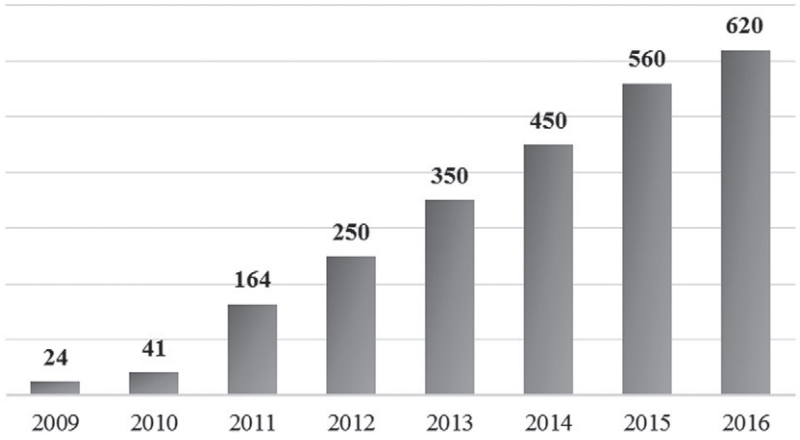

Graf 1 Vývoj počtu NPL monitorovaných UNODC[6]

1 Problematika NPL na drogovej scéne Slovenskej republiky

Na druhej strane treba konštatovať, že Slovenská republika sa v oblasti drogovej politiky uberá pozitívnym smerom v prípade boja proti NPL.[7] Z teoretického hľadiska môžeme právnu úprava problematiky NPL rozdeliť na mimotrestnú a trestnú oblasť. Právny poriadok Slovenskej republiky síce nedisponuje špeciálnou legislatívou, ktorá by upravovala problematiku NPL, avšak v prípade ich výskytu sa NPL doplní na zoznam, ktorý tvorí prílohu k zákonu č. 138/1998 Z. z.

[6] Spracované autorkou na základe jednotlivých Európskych správ o drogách za roky 2009–2016. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné na: http://www.emcdda.europa.eu/publications_en.

[7] Počnúc mesiacom február 2016 sa Slovenská republika zaradila medzi členov Komisie pre narkotické látky (skr. CND), v dôsledku čoho sa môže aktívne podieľať napr. aj na zmenách v zoznamoch kontrolovaných látok. K tomu bližšie pozri: *Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2015 (v kontexte s fenoménom vývoja takzvaných „legal highs" – nových psychoaktívnych látok)* [online]. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Prezídium Policajného zboru. Národná kriminálna agentúra, 2016. s. 4. [cit. 2018-05-10]. Dostupné na:file:///Users/denisahamranova/Downloads/DS_2015_final_public%20(2).pdf.

o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len **„ZoOLPLaP“**). Zákonom č. 40/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov sa novelizoval ZoOLPLaP a ustanovením § 16a sa zaviedol tzv. zoznam rizikových látok. Týmto spôsobom sa zaraďujú NPL do zoznamu rizikových látok,[8] čím sa *„zredukovala možnosť prieniku nových psychoaktívnych látok na trh“*.[9] Prvý zoznam rizikových látok bol vydaný vyhláškou Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 298/2013 Z. z., ktorou sa vydáva zoznam rizikových látok. V tomto zozname bolo zaradených 17 psychotropných látok. Zákonom č. 148/2015 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, bola jedna riziková látka preradená do zoznamu omamných a psychotropných látok s účinnosťou od 1. októbra 2015. Vyhláškou Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 121/2015 Z. z., ktorou sa vydáva zoznam rizikových látok, bol vydaný nový zoznam rizikových látok, v ktorom je 25 rizikových látok. Zaraďovanie látok do zoznamu omamných látok a psychotropných látok ZoOLPLaP navrhuje Odbor koordinácie protidrogovej stratégie a monitorovania drog na základne varovných správ z medzinárodného systému včasného varovania EWS Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť o vážnych zdravotných dôsledkoch (akútnych intoxikáciach a úmrtiach) súvisiacich s vybranými NPL na základe záchytov v Slovenskej republike prostredníctvom národného systému včasného varovania EWS. Na zozname rizikových látok vyhlášky Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 121 Z. z. sa do 30. januára 2018 nachádzalo 25 látok, pričom s účinnosťou od 1. februára 2018 je na zozname rizikových látok v dôsledku vypustenia látky *á-pyrolidínovalerofenón (á-PVP), systémový názov 1-fenyl-2-(1-pyrolidinyl)-1-pentanón* už len 24 látok. K uvedenej zmene došlo nadobudnutím účinnosti vyhlášky Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 21/2018 Z. z., ktorou sa mení vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 121/2015 Z. z., ktorou sa vydáva zoznam rizikových látok.

[8] Podľa ustanovenia § 2 ods. 3 písm. b) ZoOLPLaP sa za rizikové látky považujú potenciálne rizikové látky, ktorých chemická štruktúra a predpokladané účinky sú podobné ako pri omamných látkach alebo psychotropných látkach.

[9] Strednodobé vyhodnotenie plnenia úloh v oblasti protidrogovej politiky za obdobie rokov 2013 – 2016 [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné na: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-207363?prefixFile=m_.

Zastávame právny názor, že právna úprava, ktorá upravuje legislatívny proces zaraďovania týchto látok medzi zakázané, t. j. rizikové látky je neúmerne zdĺhavá, čo v konečnom dôsledku znemožňuje efektivitu boja voči NPL na území Slovenskej republiky. Pôvodné znenie ZoOLPLaP v ustanovení § 16a ods. 2 ustanovovalo, že *„ak sa v lehote troch rokov od zaradenia do zoznamu rizikových látok preukáže, že riziková látka má vlastnosti omamnej látky alebo psychotropnej látky, bezodkladne sa zaradí do zoznamu omamných látok a psychotropných látok uvedeného v prílohe č. 1 a súčasne sa vyradí zo zoznamu rizikových látok"*.[10] Zákonom č. 288/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa ZoOLPLaP sa lehota tri roky predĺžila až na šesť rokov. Dôvodom podľa dôvodovej správy je absencia akéhokoľvek odborného pracoviska, ktoré by bolo kompetentné posúdiť tieto vlastnosti rizikovej látky. Zároveň poukazuje na to, že *„Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky predloží na posúdenie Rade vlády Slovenskej republiky pre protidrogovú politiku návrh na iniciovanie prípravy a realizácie zriadenia kompetentného pracoviska, ktoré by sa posudzovaním rizík jednotlivých rizikových látok na Slovensku zaoberalo"*.[11] Predmetný dôvod nepovažujeme za podklad na zmenu doby posudzovania rizikovej látky, pretože sa už v súčasnosti kritizovaná dĺžka doby predĺžila o dvojnásobok. K uvedenej problematike však dodávame, že proces transpozície smernice 2017/2103[12] sa na našom území začal prípravou návrhu zákona, ktorým sa bude meniť ZoOLPLaP. Základným cieľom navrhovaných zmien je *„zabezpečiť, aby sa nová psychoaktívna látka, ktorá bude podliehať kontrolným opatreniam na základe delegovaného aktu Európskej komisie vydaného podľa osobitných predpisov Európskej únie považovala za omamnú látku alebo psychotropnú látku a podliehala trestnoprávnej zodpovednosti aj v prípade, že nie je zaradená do žiadnej z troch skupín omamných látok alebo psychotropných látok uvedených v prílohe č. 1 ZoOLOP"*.[13] Rovnako sa apeluje na zrušenie už spomínanej a kritizovanej lehoty šiestich rokov na preukázanie tej skutočnosti, či riziková látka disponuje vlastnosťami OLPL.

[10] ZoOLOPaP účinný do 31. novembra 2017.

[11] Dôvodová správa k zákonu č. 288/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

[12] K tomu bližšie pozri 2.5.1.

[13] Predbežná informácia č. PI/2018/26 k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2018-02-22]. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/PI/2018/26.

Primárne informácie o NPL na Slovensku pochádzajú zo záchytov, pričom do národného systému EWS bolo od roku 2005 hlásených 250 záchytov NPL. Z pohľadu Kriminalisticko-expertízneho ústavu Policajného zboru (ďalej len **„KEÚ PZ"**) sa záchyty látok v roku 2015 dotýkali aj NPL v počte 42, konkrétne išlo najmä o syntetické kannabinoidy, ktoré sú súčasťou rastlinných zmesí pod názvom „*herba*". Ďalej to boli látky vyznačujúce sa stimulačným účinkom podobným metamfetamínu, napr. pentedrón. Poslednú skupinu záchytov nových psychostimulačných látok tvoria látky s halucinogénnym účinkom podobným LSD, ako napr. 25I-NBOMe a DOC.[14] Rovnako sú rozšírené látky prírodného charakteru, najčastejšie ide o šalviu divotvornú.[15] Uvedené konštatovala aj Správa o stave a vývoji drogovej scény na území SR z roku 2016 v zmysle, že: „*Okrem psychoaktívnych látok, pripravených syntetickým spôsobom, dochádzalo na Slovensku v roku 2016 aj k zneužívaniu psychoaktívnych látok na rastlinnej báze. Ani šalvia divotvorná, ani salvinorin A nie sú pod medzinárodnou kontrolou. Na ulici sa predáva ako Maria Pastora, Magic Mint, Purple Sticky či Shepherdess's Herb*[16] *vo forme semien, listov či tekutého extraktu*".[17] Odhaľovanie NPL na drogovej scéne je výrazným spôsobom sťažené, najmä ich rozmanitým výskytom na trhu. V rámci komparácie s rokom 2010 môžeme naďalej pozorovať vysoký nárast týchto látok, ktoré imitujú zákonne kontrolovanú a zakázanú látku. Sme toho názoru, že silným zdrojom, ktorý znemožňuje analýzu trhu je najmä internet, pretože poskytovatelia webhostingových služieb týkajúcich sa spracovania platieb a podobne majú sídla v rôznych krajinách, čo výrazne komplikuje mož-

[14] *Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2015 (v kontexte s fenoménom vývoja takzvaných „legal highs" – nových psychoaktívnych látok)* [online]. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Prezídium Policajného zboru. Národná kriminálna agentúra, 2016. s. 12 – 13. Dostupné na: file:///Users/denisahamranova/Downloads/DS_2015_final_public%20(2).pdf.

[15] K problematike NPL – šalvii divotvornej bližšie pozri KOLIBÁŠ, E., NOVOTNÝ, V. Nové drogy. II. časť – šalvia divotvorná. In: *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*. 2011, roč. 46, č. 5, s. 257 – 275.

[16] V čase písania dizertačnej práce frekventované média informujú a upozorňujú na čoraz častejšie zneužívanie drogy „*herba*", ktorá sa považuje za náhradu cannabis. Pozri napr. [online]. https://www1.pluska.sk/Regiony/Vychodne-Slovensko/Rodicia-davajte-POZOR-Tato-droga-siri-juznym-Slovenskom-medzi-uzivatelmi-maju-byt-aj-male-deti.

[17] Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2016 [online]. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Prezídium Policajného zboru. Národná kriminálna agentúra, 2017. s. 12. Dostupné na: https://www.minv.sk/?drogova-scena-na-uzemi-slovenskej-republiky.

nosti kontroly internetu, ako aj odhaľovania výrobcov a prepravcov nezákonného šírenia a spotreby NPL. Na druhej strane, ako sme už uviedli, pozitívnym spôsobom vítame legislatívne iniciatívy, ktorých podkladom sú predovšetkým právne akty EÚ, ktoré majú za cieľ výrazným spôsobom obmedziť prienik NPL na drogový trh.

V oblasti trestného práva pojem droga je v trestnoprávnej oblasti zastúpený pojmom „návyková látka", ktorá je vymedzená v ustanovení § 130 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Trestný zákon**") a rozumie sa ňou alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie. Návykovými látkami sú aj ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie. Za ostatnú látku rovnako považujeme nové psychoaktívne látky, ktoré majú účinky OLPL, avšak nie sú zaradené v zoznamoch ZoOLPLaP.

Trestné právo upravuje drogové trestné činy v širšom ponímaní v ustanoveniach § 171 – § 174 Trestného zákona. Tu je však dôležité zdôrazniť tú skutočnosť, že ustanovenie § 174 Trestného zákona sa výrazným spôsobom líši od predchádzajúcich drogových trestných činov v užšom ponímaní. Je to tak z dôvodu, že takéto konanie páchateľa sa nevzťahuje len na OLPL, ale na všetky návykové látky s výnimkou alkoholu. Ide o tzv. „určitý špecifický druh kriminalizovaného konania", ktoré nedopĺňa systém skutkovej podstaty trestného činu nedovolenej výroby a držania omamných a psychotropných látok a jedov podľa § 171 – § 173 Trestného zákona. Preto možno za splnenia ďalších zákonných podmienok ako trestný čin šírenia toxikománie kvalifikovať napr. aj zvádzanie (resp. podporu, podnecovanie či iné šírenie) k zneužívaniu NPL, ktoré samy osebe nie sú OLPL, pričom sa zaraďujú medzi návykové látky podľa § 130 ods. 5 Trestného zákona.

2 Posilnenie efektivity systému včasného varovania – Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2017/2101 a Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2017/2103

Dňa 22. novembra 2017 vstúpili do platnosti Nariadenie parlamentu a Rady EÚ 2017/2101 z 15. novembra 2017, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1920/2006, pokiaľ ide o výmenu informácií, systém včasného varovania a postup posudzovania rizika v oblasti nových psychoaktívnych látok[18] (ďalej len **„nariadenie 2017/2101“**) a **Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2017/2103** z 15. novembra 2017, ktorou sa mení rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV s cieľom zahrnúť NPL do vymedzenia pojmu drogy a ktorou sa zrušuje rozhodnutie Rady 2005/387/SVV[19] (ďalej len **„smernica 2017/2103“**). Primárnym cieľom novej legislatívnej úpravy je posilnenie EWS v zmysle rýchlejšieho procesu hodnotenia rizík NPL.

Nariadením 2017/2101 sa mení Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1920/2006 z 12. decembra 2006 o Európskom monitorovacom centre pre drogy a drogovú závislosť v zmysle, že sa dopĺňa nový čl. 5a[20] s názvom *„Výmena*

[18] Nariadenie parlamentu a Rady EÚ 2017/2101 z 15. novembra 2017, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1920/2006, pokiaľ ide o výmenu informácií, systém včasného varovania a postup posudzovania rizika v oblasti nových psychoaktívnych látok. [online] Dostupné na: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R2101&from=EN.

[19] **Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2017/2103** z 15. novembra 2017, ktorou sa mení rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV s cieľom zahrnúť nové psychoaktívne látky do vymedzenia pojmu drogy a ktorou sa zrušuje rozhodnutie Rady 2005/387/SVV [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L2103&from=SK.

[20] **Článok 5a**
Výmena informácií a systém včasného varovania v oblasti nových psychoaktívnych látok
Každý členský štát zabezpečí, aby jeho vnútroštátne kontaktné miesto uvedené v článku 5 a jeho národná jednotka Europolu, s prihliadnutím na ich príslušné mandáty, včas a bez zbytočného odkladu poskytovali centru a Europolu dostupné informácie o nových psychoaktívnych látkach. Informácie sa majú týkať zisťovania a identifikácie, užívania a spôsobov užívania, výroby, extrakcie, distribúcie a distribučných metód, obchodovania a obchodného, medicínskeho a vedeckého využívania uvedených látok a možných a identifikovaných rizík, ktoré uvedené látky predstavujú. Centrum v spolupráci s Europolom zhromažďuje, porovnáva, analyzuje a posudzuje informácie a včas ich oznamuje vnútroštátnym kontaktným miestam a národným jednotkám Europolu, ako aj Komisii

informácií a systém včasného varovania v oblasti nových psychoaktívnych látok". Uvedené nariadenie apeluje na to, že „*nové psychoaktívne látky, ktoré predstavujú riziká pre verejné zdravie a v náležitých prípadoch aj spoločenské riziká v rámci celej Únie, by sa mali riešiť na úrovni Únie. Toto nariadenie by sa preto malo chápať v spojení so smernicou Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/2103 (5), keďže oba akty majú nahradiť mechanizmus zriadený rozhodnutím 2005/387/SVV*".[21] Predmetné nariadenie ako všeobecne záväzný právny akt má priamu účinnosť vo všetkých členských štátoch EÚ, pričom sa nevyžaduje jeho transpozícia do právneho poriadku členských krajín.

Druhým výrazne pozmeňujúcim právnym aktom na úrovni EÚ je **smernica** *2017/2103 ktorá mení* **Rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV, ktorým sa stanovujú minimálne ustanovenia o znakoch skutkových podstát trestných činov a trestov v oblasti nezákonného obchodu s drogami** *tak, aby umožňovalo podrobovanie NPL trestnoprávnym ustanoveniam v EÚ.* V rámcovom rozhodnutí 2004/757/SVV sa stanovujú minimálne spoločné pravidlá, pokiaľ ide o vymedzenie trestných činov v oblasti obchodovania s drogami a sankcie v záujme predchádzania problémom, ktoré vznikajú v rámci spolupráce medzi justičnými orgánmi a orgánmi presadzovania práva členských štátov z toho dôvodu, že príslušný skutok alebo skutky nie sú trestné, tak podľa práva žiadajúceho, ako aj dožiadaného členského štátu. *Smernica 2017/2103 vo svojom úvode ustanovuje, že: „v záujme účinného zníženia dostupnosti nových psychoaktívnych látok, ktoré predstavujú závažné riziká pre verejné zdravie a v náležitých prípadoch aj závažné spoločenské riziká, a s cieľom zabrániť obchodu s uvedenými látkami v rámci celej Únie, ako aj účasti zločineckých skupín na ňom, by sa mali uvedené látky zahrnúť do vymedzenia pojmu drogy v súlade s ustanoveniami tejto smernice a mali by sa podporiť primeranými trestnoprávnymi ustanoveniami*".[22] Týmto sa do popredia

s cieľom zabezpečiť, aby mali všetky požadované informácie na účely včasného varovania a aby centrum mohlo vypracovať úvodnú správu alebo kombinovanú úvodnú správu podľa článku 5b.

[21] Nariadenie parlamentu a Rady EÚ 2017/2101 z 15. novembra 2017, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1920/2006, pokiaľ ide o výmenu informácií, systém včasného varovania a postup posudzovania rizika v oblasti nových psychoaktívnych látok. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné na: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R2101&from=EN.

[22] Čl. 4 smernice **Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2017/2103** z 15. novembra 2017, ktorou sa mení rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV s cieľom zahrnúť nové psychoaktívne látky do vymedzenia pojmu drogy a ktorou sa zrušuje rozhodnutie Rady 2005/387/SVV [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L2103&from=SK.

dostáva cieľ smernice 2017/2103 a ustanovenie základných prvkov vymedzenia pojmu drogy, ako aj postup a kritériá na zahrnutie NPL do vymedzenia tohto pojmu. Okrem uvedeného je potreba zahrnúť do vymedzenia pojmu drogy aj psychoaktívne látky, ktoré už podliehajú kontrolným opatreniam podľa rozhodnutí Rady prijatých v súlade s jednotnou akciou 97/396/SVV a rozhodnutím 2005/387/SVV vrátane doplnenia prílohy obsahujúcej zoznam uvedených psychoaktívnych látok. Pripomíname, že Slovenská republika má povinnosť transponovať smernicu do vnútroštátneho poriadku do 23. novembra 2018.

Záver

Pre ucelenosť danej problematiky dodávame, že prísny trestný postih len podporuje tendenciu osôb v užívaní nebezpečne potencionálnych NPL, za ktoré im nehrozí trestný postih (namiesto oficiálnych OLPL), v dôsledku čoho sa zvyšuje nebezpečenstvo ohrozenia života a zdravia. Rovnako je nevyhnutné zmeniť prístup k NPL spôsobom skrátenia doby zaradenia takýchto látok do zoznamu rizikových látok, čím by sa umožnila precíznejšia kontrola a zrýchlený postup zaraďovania takýchto škodlivých látok do zoznamov ZoOLPLaP. V tejto súvislosti apelujeme na zvýšenie trestných sadzieb pri trestnom čine šírenia toxikománie podľa § 174 Trestného zákona, ktorý sa na prvý pohľad nevyznačuje vysokou závažnosťou, na druhej strane objektívna stránka spočíva v šírení často nebezpečnejších látok, ako sú samostatné OLPL oficiálne zaradené v zozname ZoOLPLaP.

Literatúra:

1. KOLIBÁŠ, E., NOVOTNÝ, V. Nové drogy. II. časť – šalvia divotvorná. In: Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor), 2011, roč. 46, č. 5, s. 257 – 275.
2. MARTINOVE, M., BENKOVIČ, J., DAŇOVSKÝ, J. Nové syntetické látky na drogovej scéne na Slovensku a vo svete. In: Psychiatria pre prax, roč. 15, č. 2, 2004, s. 1.
3. Nariadenie parlamentu a Rady EÚ 2017/2101 z 15. novembra 2017, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1920/2006, pokiaľ ide o výmenu informácií, systém včasného varovania a postup posudzovania rizika v oblasti nových psychoaktívnych látok.
4. Rozhodnutie Rady 2005/387/SVV z 10. mája 2005 o výmene informácií, hodnotení rizika a kontrole nových psychoaktívnych látok.
5. Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2017/2103 z 15. novembra 2017, ktorou sa mení rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV s cieľom zahrnúť nové psy-

choaktívne látky do vymedzenia pojmu drogy a ktorou sa zrušuje rozhodnutie Rady 2005/387/SVV.

6. Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.
7. Zákon č. 288/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.
8. Dôvodová správa k zákonu č. 288/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

PRÁVNA ÚPRAVA DROGOVEJ KRIMINALITY V TRESTNOM ZÁKONE Z ASPEKTU NELEGÁLNYCH DROG

LEGISLATION OF DRUG CRIME IN THE CRIMINAL CODE FROM THE ASPECT OF ILLEGAL DRUGS

JUDr. Ondrej Varga

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
Trnava University in Trnava, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology

Abstrakt: Cieľom tohto príspevku je analýza drogovej kriminality, omamných látok a psychotropných látok podľa definície zákona, teda tzv. „nelegálnych" drog. Treba však pripomenúť, že drogová politika sa vo svojej komplexnosti obvykle nezaoberá iba nelegálnymi drogami, ale i drogami legálnymi, ako napr. alkohol či nikotín. V predmetnej práci autor poukazuje a stručne analyzuje najvýznamnejšie medzinárodné dokumenty, hodnotí skutkové podstaty trestných činov nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi § 171 až § 173 Trestného zákona a šírenie toxikománie § 174 Trestného zákona. Dôležitou súčasťou práce je aj vymedzenie spôsobov prevencie a protidrogovej stratégie.

Abstract: The purpose of the thesis is to analyse drug crimes, narcotic drugs and psychotropic substances pursuant to the definition of the law, i.e. "illegal" drugs. However, it is necessary to note that drug policy, in its complexity, usually does not deal only with illegal drugs, but also legal drugs, such as alcohol and nicotine. In the present thesis, the author points out and briefly analyses the most significant international documents, evaluates the constituent elements of the offence illicit manufacture of narcotic drugs and psychotropic substances, poisons or precursors, their possession and trafficking Section 171 to Section 173 of Criminal Code, and promoting drug addiction Section 174 of Criminal Code. Determination of the methods of prevention and anti-drug strategy also forms an important part of the thesis.

Kľúčové slová: drogová trestná činnosť, psychotropná látka, prekurzor, obvyklá jednorazová dávka, drogy pre osobnú potrebu.

Key words: drug crime, psychotropic substance, precursor, usual single dose, drugs for personal use.

Úvod

Problém drogovej závislosti nie je problémom novým, aj keď na našom území sa naplno rozmohol až koncom 20. storočia. Drogová problematika už dávno nie je problémom ohraničenej skupiny konzumentov drog, pretože drogy a ich distribúcia predstavujú fenomén globálny. Drogová trestná činnosť má vo svete veľmi vhodné podmienky na rozvoj. Nelegálny obchod s drogami sa v súčasnosti vyznačuje predovšetkým medzinárodnou prepojenosťou, rôznorodosťou, šírkou a taktiež profesionalitou, anonymitou a zásadami konšpirácie. Páchanie drogovej trestnej činnosti sa vyznačuje čím ďalej tým viac väčšou sofistikovanosťou, čo výrazne komplikuje činnosť na úseku jej odhaľovania a objasňovania a vyžaduje si adekvátnu reakciu zo strany OTČK.

Ilegálny obchod s nelegálnymi drogami sa pokladá za jeden z najzávažnejších globálnych problémov. Jeho vysoká spoločenská nebezpečnosť je daná nielen tým, že nelegálny obchod s týmito látkami sprostredkúva vzťah medzi nedovolenou ponukou a dopytom, ale najmä tým, že môže vážne poškodzovať ľudské zdravie a v mnohých prípadoch môže mať až fatálne následky v podobe exitu.[1] Základnou otázkou protidrogovej celosvetovej politiky je predovšetkým precízna voľba základnej koncepcie.

Ústredným cieľom drogovej politiky je teda realizácia takých opatrení, ktoré prispejú k zníženiu užívania drog, alebo ktoré minimalizujú celkovú ujmu spôsobenú užívaním, výrobou a distribúciou drog.

1 Základné pramene medzinárodného práva

Obchod s omamnými a psychotropnými látkami (*ďalej len „OLPL"*) a prekurzormi treba kvalifikovať ako jednu z typických foriem organizovaného zločinu, ktorého nebezpečenstvo je o to závažnejšie, že prekračuje hranice štátov. Preto tomuto reálnemu nebezpečenstvu musí zodpovedať aj reálna, adekvátna od-

[1] ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. In: *Národné monitorovacie centrum pre drogy* [online]. Bratislava: ŠEVT, 2007 [cit. 2018-09-30]. Dostupné z: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=626.

poveď medzinárodného práva ako nástroja medzinárodného spoločenstva štátov.[2]

Medzinárodnoprávny základ tvoria najmä dohovory OSN, v ktorých sa prejavuje celosvetová filozofia riešenia tohto problému:

- Jednotný dohovor o omamných látkach z 31. marca 1961 v znení Protokolu o zmenách Jednotného dohovoru o omamných látkach z 25. marca 1972,
- Dohovor o psychotropných látkach z 21. februára 1971,
- Dohovor Organizácie Spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami z 20. decembra 1988.

1.1 Jednotný dohovor o omamných látkach z 31. marca 1961

Narkotická komisia OSN dala podnet na vypracovanie Jednotného dohovoru o omamných látkach (*ďalej len „Jednotný dohovor"*) dohodnutý 31. marca 1961 v New Yorku. Československo podpísalo dohovor 31. júla 1961 s výhradami k uzavretiu dohovoru pre niektoré štáty. Dohovor bol podpísaný v mene Československej socialistickej republiky 31. júla 1961 s výhradami k článku 12 ods. 2 a 3, článku 13 ods. 2, článku 14 ods. 1 a 2 a článku 31 ods. 1 b). Jednotný dohovor upravuje otázky, ktoré sa dotýkajú záujmov všetkých štátov a majú za účel zjednotiť ich úsilie v boji s tak veľkým zlom, akým je zneužívanie omamných látok.[3]

Z pohľadu historického vývoja medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti OLPL sa pokladá Jednotný dohovor za prelomový dokument upravujúci pravidlá medzinárodného práva aplikovateľné na omamné látky, ktorého cieľom bolo, okrem iného, zjednotiť či nahradiť všetky skôr podpísané medzinárodné dokumenty v oblasti OLPL.

Na rozdiel od predchádzajúcich medzinárodných dokumentov, ktoré okruh kontrolovaných látok vymedzovali priamo v texte, Jednotný dohovor už klasifikuje omamné látky v Zoznamoch I až IV. Jednotný dohovor limituje legálne disponovanie s omamnými látkami len na lekárske alebo vedecké účely, iné spôsoby nakladania s nimi sú v zásade zakázané.

V článku 4 Jednotného dohovoru sú ustanovené záväzky zmluvných strán, podľa ktorých štáty prijmú legislatívne a správne opatrenia potrebné na to, aby

[2] ŠTURMA, P. Potlačování nedovoleného obchodu s drogami v mezinárodním měřítku. In: *Právní rozhledy*. č. 9. 1995, s. 385.

[3] Vyhláška č. 47/1965 Zb. o Jednotnom dohovore o omamných látkách z 27. apríla 1965.

na svojom území aplikovali tento dohovor, ako aj spolupracovali s ostatnými štátmi pri vykonávaní tohto dohovoru.

Podstatný význam má tiež článok 36 ods. 1 Jednotného dohovoru zakotvujúci trestné (*represívne*) ustanovenia, na základe ktorých sa každá zmluvná strana zaviazala urobiť opatrenia potrebné na to, aby boli pestovanie, produkcia, výroba, ťažba, príprava, držba, ponuka, uvádzanie do predaja, distribúcia, kúpa, predaj, dodanie z akéhokoľvek dôvodu, sprostredkovanie, odoslanie, vypravenie cez tranzit, doprava, dovoz a vývoz omamných látok nezodpovedajúci ustanoveniam tohto dohovoru považované za trestný čin. Podmienkou trestnosti takéhoto konania je úmyselné konanie a od zmluvných strán sa žiada, aby za vážne prípady porušenia ustanovení Jednotného dohovoru boli uložené primerané tresty, najmä trest odňatia slobody.[4] Úmyselná účasť, spolupáchateľstvo, pomoc alebo pokus o ich spáchanie, ako aj príprava a úmyselne vykonané finančné operácie súvisiace s predmetnými priestupkami sa budú považovať za trestné činy spadajúce pod tresty uvedené v článku 36 ods. 1 Jednotného dohovoru.

Význam Jednotného dohovoru v znení protokolu o zmenách Jednotného dohovoru možno definovať ako viacúčelový medzinárodnoprávny inštrument, ktorý predvída nielen administratívne (*kontrola drog od výroby cez medzinárodný obchod a distribúciu až po spotrebu*), ale tiež trestné opatrenia, aj keď len v obmedzenom rozsahu.[5]

1.2 Dohovor o psychotropných látkach z 21. februára 1971

Dôležitým medzinárodným dokumentom v oblasti psychotropných látok je Dohovor OSN o psychotropných látkach uzatvorený 21. februára 1971 vo Viedni, ktorý nadobudol platnosť 16. augusta 1976. Dohovor o psychotropných látkach nadobudol platnosť pre ČSSR 11. januára 1989 a bol publikovaný vo forme vyhlášky ministra zahraničných vecí č. 62/1989 Zb. o Dohovore o psychotropných látkach.

Dohovor v článku 1 definuje základné pojmy dôležité pre orientáciu v oblasti psychotropných látok a účinného boja proti nim. Psychotropná látka je označe-

[4] ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. In: *Národné monitorovacie centrum pre drogy* [online]. Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 36. [cit. 2018-09-30]. Dostupné: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=626.

[5] ŠTURMA, P. Potlačování nedovoleného obchodu s drogami v mezinárodním měřítku. In: *Právní rozhledy*. č. 9, 1995, s. 35.

ná ako každá látka, či prírodná alebo syntetická, alebo každý prírodný materiál uvedený v Zozname I až IV.[6]

V Dohovore o psychotropných látkach je upravený rozsah kontroly látok, povolenie, zoznamy látok, opatrenia proti zneužívaniu látok. Ustanovené sú v ňom aj možnosti trestného postihu konaní, ktoré sú v rozpore so zákonom alebo nariadením prijatým na plnenie záväzkov podľa tohto Dohovoru, ak boli spáchané úmyselne.[7] Dohovor o psychotropných látkach rozšíril medzinárodnú kontrolu o veľkú skupinu priemyselne vyrábaných látok (*cca 105 druhov látok*), ktoré sú schopné vplývať na ľudský organizmus tak, že ovplyvňujú náladu a správanie ľudí a môžu viesť k závislosti. V Dohovore o psychotropných látkach sú v článku 23 zakotvené záväzky zmluvných štátov za výsledok, to znamená, že voľnosť vo voľbe prostriedkov na dosiahnutie požadovaného výsledku sa explicitne nezakotvuje, a preto zmluvné strany majú možnosť prijať striktnejšie opatrenia s prihliadnutím na svoje konkrétne politické, spoločenské, ekonomické a ďalšie odlišnosti. Z aspektu kontrolných mechanizmov zmluvných štátov by obmedzenia nemali byť na úkor dostupnosti týchto látok na lekárske účely, musí sa však eliminovať riziko ich zneužitia. Je teda zrejmé, že bude potrebné vždy citlivo posudzovať vzťah primeranej a spravodlivej rovnováhy medzi uvedenými obmedzeniami v prospech verejných záujmov, ktoré nemožno absolutizovať od záujmov jednotlivcov.[8]

1.3 Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s OLPL, Viedeň zo dňa 20. 12. 1988

Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s OLPL bol v mene ČSSR podpísaný v New Yorku 7. decembra 1989, pre ČSFR nadobudol platnosť 2. septembra 1991 a bol publikovaný vo forme oznámenia Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 462/1991 Zb.

Článok 2 ods. 1 vymedzuje cieľ Dohovoru tak, že má prispievať k spolupráci medzi zmluvnými stranami tak, aby mohli účinnejšie riešiť vzniknuté problémy nedovoleného obchodu s OLPL, ktoré majú medzinárodný charakter.

[6] Vyhláška č. 47/1965 Zb. o Jednotnom dohovore o omamných látkách z 27. apríla 1965.

[7] ČENTÉŠ, J. Medzinárodné dokumenty. Infodrogy [online]. [cit. 2018-10-11]. Dostupné: http://www.infodrogy.sk/ActiveWeb/c/692/medzinárodné_dokumenty.html.

[8] ČENTÉŠ, J. Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok: Justičná revue, 60, 2008, č. 3, s. 362.

Vo vzťahu k trestným činom a trestom sa zmluvné strany v Dohovore zaviazali prijať nevyhnutné opatrenia, aby boli stíhané také trestné činy ako sú: výroba, zhotovovanie, extrahovanie, príprava, ponúkanie, rozširovanie, predaj, dodávanie, priekupníctvo, prevoz, dovoz akejkoľvek OLPL, ktoré porušujú ustanovenia Jednotného dohovoru alebo Dohovoru o psychotropných látkach, ak je známe, že sú určené na použitie na účely nedovoleného pestovania, výroby alebo zhotovenia OLPL a tiež držba zariadení alebo materiálov, alebo látok uvedených v prílohe Dohovoru, ak je známe, že sa používajú alebo sú určené na ilegálne pestovanie, výrobu alebo zhotovovanie akýchkoľvek OLPL.[9] Dohovor v článku 3 ods. 2 pamätá na nebezpečnosť konania, akým je prechovávanie, získavanie alebo pestovanie akýchkoľvek OLPL na osobnú spotrebu. Uvedené súvisí s tým, že rozsah, v akom je prechovávanie OLPL na osobnú spotrebu kriminalizované, určuje model drogovej politiky konkrétneho štátu.

1.4 Ďalšie medzinárodné dokumenty súvisiace s OLPL a prekurzormi

K ďalším medzinárodným dokumentom súvisiacich s OLPL alebo prekurzormi je potrebné spomenúť najmä tieto:

- nariadenie Rady (EHS) č. 3677/90 z 13. decembra 1990,
- nariadenie Komisie (EHS) č. 3769/92 z 21. decembra 1992,
- smernica Rady (EHS) č. 92/109 zo 14. decembra 1992,
- mimoriadne zasadnutie Valného zhromaždenia OSN 8. – 10. júna 1998,
- medzinárodná spolupráca pri potláčaní nedovoleného obchodu s OLPL na mori.

2 Trestnoprávna úprava nedovoleného zaobchádzania s OLPL a prekurzormi v Trestnom zákone

V Trestnom zákone možno rozlišovať trestné činy, ktoré sú páchané v súvislosti s nelegálnymi drogami, v užšom zmysle slova a v širšom zmysle slova. V užšom zmysle slova ide o trestný čin nedovolenej výroby OLPL, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi (*§ 171 až 173 Trestného zákona*) a trestný

[9] ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. In: *Národné monitorovacie centrum pre drogy* [online]. Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 37 [cit. 2018-09-30]. Dostupné: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=626.

čin šírenia toxikománie (*§ 174 Trestného zákona*). V širšom zmysle slova sú to trestné činy, v ktorých OLPL a prekurzory zohrávajú podstatnú úlohu, a to najmä: ohrozovanie mravnej výchovy mládeže (*§ 211 Trestného zákona*), ohrozenie pod vplyvom návykovej látky (*§ 289 Trestného zákona*), legalizácia príjmov z trestnej činnosti (*§ 233 Trestného zákona*), opilstvo (*§ 363 Trestného zákona*), marenie spôsobilosti na službu (*§ 379 Trestného zákona*), vyhýbanie sa výkonu civilnej služby (*§ 384, § 385 Trestného zákona*) a iné.[10] Závislosť od drog významne kriminalizuje jedinca závislého od drog, pretože droga je dostupná iba na čiernom trhu, kde je jej cena do takej miery vysoká, že užívateľ drog, aby sa k svojej dávke drogy dostal, musí páchať trestnú činnosť.[11]

2.1 Trestný čin nedovolenej výroby OLPL, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 171 Trestného zákona a § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona

Nedovolené prechovávanie OLPL a prekurzorov možno v Slovenskej republike posúdiť ako trestný čin nedovolenej výroby OLPL látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 171 alebo podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. V zmysle § 171 Trestného zákona sa trestného činu nedovolenej výroby OLPL, jedov alebo prekurzorov dopustí ten, kto neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu OLPL, jed alebo prekurzor, pričom prísnejší trest hrozí páchateľovi uvedeného skutku, ak sa ho dopustí vo väčšom rozsahu.[12] Toto ustanovenie nadväzuje na medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná. Ide najmä o Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s OLPL uverejnený pod č. 463/1991 Zb., ktorý v čl. 3 ods. 2 požaduje, aby každá zmluvná strana uznala za trestný čin aj nedovolené získavanie a prechovávanie OLPL pre vlastnú potrebu.

Skutková podstata podľa § 171 a § 172 Trestného zákona je privilegovanou skutkovou podstatou, pretože sa páchateľ postihuje miernejšie, ak má OLPL pre vlastnú potrebu ako páchateľ, ktorý s ňou obchoduje. V samotnom texte ustanovenia § 171 a rovnako aj § 135 Trestného zákona sa uvádza pojem **„neoprávnene“**. Z hľadiska tohto pojmu je treba pripomenúť, že legálnu úpravu zaobchá-

[10] Tamtiež, s. 37.

[11] ČÍRTKOVÁ, L., G. DIANIŠKA, D. HAVRLENTOVÁ a kol. Psychológia pre právnikov. Bratislava: Iura Edition, 2010. 207 s.

[12] PAVLÍK, M. Trestnoprávna úprava drogovej kriminality: Justičná revue, 65, 2013, č. 12, s. 1599.

dzania s OLPL upravuje zákon 139/1998 Z. z. o OLPL a prípravkoch a v prípade prekurzorov zákon č. 331/2005 Z. z.

Objektom tohto trestného činu je ľudské zdravie a sekundárne aj záujem spoločnosti na kontrole nakladania s OLPL, jedmi alebo prekurzormi, ktoré sú spôsobilé vážne ohroziť či poškodiť zdravie alebo život človeka.[13] Objektívna stránka trestného činu podľa § 171 spočíva v konaní páchateľa, ktorý neoprávnene prechováva OLPL, jed alebo prekurzor pre vlastnú potrebu (*ide o faktických konzumentov drog*). Subjektom môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba. Z hľadiska subjektívnej stránky uvedeného trestného činu sa vždy vyžaduje úmyselné zavinenie. Skutková podstata tohto trestného činu zasahuje najmä tých, ktorí sú prvokonzumentmi, prípadne príležitostnými užívateľmi OLPL, ako aj na drogovo závislých. Trestný zákon definuje v § 135 ods. 1, ods. 2 prechovávanie OLPL, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu.

V zmysle uvedeného interpretačného pravidla podľa § 135 ods. 1 sa prechovávaním OLPL, jedu alebo prekurzora rozumie mať neoprávnene v držbe po akýkoľvek čas OLPL, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú potrebu. V zmysle § 135 ods. 2 Trestného zákona sa prechovávaním pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu rozumie mať neoprávnene v držbe po akýkoľvek čas OLPL, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky pre osobnú potrebu.[14] Tu si treba uvedomiť, že ustanovenie § 135 ods. 2 Trestného zákona špeciálne upravuje prechovávanie uvedených látok pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu iba vo vzťahu k ustanoveniu § 171 ods. 2 Trestného zákona. Pojem **„väčší rozsah"** je znakom skutkovej podstaty aj trestného činu podľa § 172 ods. 2 písm. e) Trestného zákona. V tomto prípade však ide o pojem obsahovo aj vecne odlišný od pojmu upraveného v § 135 ods. 2 a § 171 ods. 2 Trestného zákona.[15] Z tohto dôvodu je vylúčená aplikácia ustanovenia § 135 ods. 2 Trestného zákona vo vzťahu k pojmovému znaku **„väčší rozsah"** podľa ustanovenia § 172 ods. 2 písm. e) Trestného zákona (*pozri § 125 ods. 1 Trestného zákona*).

[13] MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. Trestné právo hmotné: Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2014. 54 s.

[14] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné: Osobitná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006, 76 s.

[15] ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. In: *Národné monitorovacie centrum pre drogy* [online]. Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 87 [cit. 2018-09-30]. Dostupné: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=626.

Z ustanovení § 135 a § 171 Trestného zákona vyplýva, že fakultatívnym znakom skutkovej podstaty tohto trestného činu je aj motív páchateľa prechovávať OLPL alebo prekurzory pre vlastnú potrebu v stanovenom rozsahu. V prípade presiahnutia takéhoto množstva konanie páchateľa napĺňa zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. Tiež možno konštatovať, že ustanovenie § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona zakladá trestnú zodpovednosť páchateľa za neoprávnenú držbu OLPL alebo prekurzora v prípade prechovávania látky pre inú osobu (*napr. na ďalšiu distribúciu alebo predaj a pod.*).[16] Na základe uvedeného je teda možné konštatovať, že zákonodarca takouto právnou úpravou vyjadril pomyselnú hranicu medzi množstvom OLPL alebo prekurzora neoprávnene prechovávaným pre vlastnú potrebu užívateľa OLPL (*tzv. konzumentskej držby*) a množstvom OLPL určeným na iné neoprávnené zaobchádzanie (*tzv. predaj a distribúcia*).

K prechovávaniu pre osobnú potrebu je tiež významné spomenúť nemenej dôležitú skutočnosť, že trestný čin v zmysle ustanovenia § 171 Trestného zákona vyžaduje úmyselné zavinenie, pričom úmysel páchateľa sa musí vzťahovať aj na konkrétny spôsob spáchania tohto trestného činu niektorou z alternatívne uvedených foriem konania. Preto za prechovávanie OLPL v zmysle tohto ustanovenia nemožno považovať tzv. spotrebnú držbu takejto látky pred jej osobným fyzickým použitím tým, kto si ju na tento účel zadovážil, pokiaľ toto použitie nadväzuje na jej zadováženie.

Podľa uznesenia Krajského súdu v Bratislave 4To/65/2010[17] ani § 135 Trestného zákona, ani § 171 Trestného zákona a ani § 172 Trestného zákona nepozná pojem absolútnej omamnej látky. Citované ustanovenia výlučne používajú pojem množstvo omamnej látky. Koncový konzument totiž nemá možnosť zistiť skutočnosť, v akej kvalite drogu kupuje, a teda toto kritérium nie je a ani nemôže byť pokryté jeho úmyselným zavinením. Okrem toho si koncový konzument nekupuje absolútnu drogu (*napr. čistý kokaín*), ktorý v prípade jeho aplikácie by mohol mať pre konzumenta fatálne dôsledky, ale kupuje tovar zmiešaný v prípade (*kokaínu*) s prímesou fenacetínu a prokaínu. Preto je v uvedenom prípade vyčlenenie absolútneho kokaínu z celkového množstva zaistenej látky a následným stanovením počtu obvyklých jednorazových dávok len z objemu absolútneho kokaínu hrubým nerešpektovaním zákona.

[16] Tamtiež, s. 87.

[17] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 13. 5. 2010 sp. zn. 4To/65/2010.

R24/1998. Stanovisko trestného kolégia Najvyššieho súdu SR[18]

I. Za prechovávanie OLPL v zmysle § 187 ods. 1 (*teraz § 171, poznámka autora*) Trestného zákona nemožno považovať držbu takejto látky pred jej osobným fyzickým použitím tým, kto si ju na tento účel zadovážil, pokiaľ toto použitie nadväzuje na jej zadováženie (tzv. spotrebná držba).

II. Na rozlíšenie prechovávania omamnej látky od zadováženia pre seba ako foriem alternatívneho konania páchateľa trestného činu podľa § 187 ods. 1 (*teraz § 171, poznámka autora*) Trestného zákona, je rozhodujúcim kritériom poznanie subjektívnej stránky konania páchateľa posudzovanej s prihliadnutím na všetky okolnosti konkrétneho prípadu.

III. Z účelu ustanovenia § 187 ods. 1 (*teraz § 171, poznámka autora*) Trestného zákona vyplýva, že na trestný postih prechovávania, resp. držby OLPL alebo jedov bude postačovať také množstvo látky, ktoré je spôsobilé po jej použití ovplyvniť psychiku človeka, ktoré znamená nebezpečenstvo pre zdravie alebo život.

2.2 Trestný čin nedovolenej výroby OLPL, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 Trestného zákona

Základná skutková podstata tohto trestného činu upravuje trestnosť neoprávneného konania vo forme výroby, dovozu, vývozu, prevozu, prepravy, kúpy, predaja, výmeny, zadováženia alebo prechovávania OLPL, jedu alebo prekurzora po akúkoľvek dobu alebo sprostredkovania takejto činnosti. Tento trestný čin je v základnej skutkovej podstate zločinom a podľa odsekov 2 až 4 obzvlášť závažným zločinom. Podľa dôvodovej správy k Trestnému zákonu trestný postih výrobcov drog a obchodníkov s drogami sa kardinálne sprísňuje. Naopak u užívateľov drog sa počíta s miernejším postihom, s akcentom na ukladanie ochranného liečenia takýmto osobám.[19]

Objektom tohto trestného činu je záujem spoločnosti na ochrane ľudského života a zdravia pred škodlivými účinkami OLPL, jedov a prekurzorov. Z aspektu objektívnej stránky sa vyžaduje, aby páchateľ neoprávnene konal niektorým zo spôsobov uvedenom v ods. 1 písm. a) až d). Postihuje sa teda neoprávnená

[18] R 24/1998. Stanovisko Najvyššieho súdu SR na zjednotenie výkladu zákona pri aplikácii § 187 ods. 1 *(teraz § 171, poznámka autora)* Trestného zákona z 1. júna 1998 sp. zn. Tpj. 1/98.

[19] Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

držba OLPL, jedu alebo prekurzora a nakladanie s nimi vo všetkých formách uvedených v ods. 1 písm. a) až d), ale nie pre vlastnú potrebu, a to bez ohľadu na konkrétne množstvo tejto látky.[20] Rozhodujúce teda bude preukázanie skutočnosti, že páchateľ má takúto látku v držbe, prípadne s ňou nakladal uvedeným spôsobom, a to na účely jej predaja alebo distribúcie ďalším osobám, teda nie pre vlastnú potrebu. V základnej skutkovej podstate tohto trestného činu sa z hľadiska subjektívnej stránky vyžaduje úmyselné zavinenie, teda aby páchateľ vedel a chcel alebo bol aspoň uzrozumený s tým, že s OLPL alebo prekurzorom neoprávnene zaobchádza.

Trestný čin nedovolenej výroby a držania OLPL jedov a prekurzorov podľa § 172 ods. 1, ods. 3 písm. a) je poruchovým trestným činom, ktorého ťažším následkom v zmysle § 18 písm. a) je spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti z nedbanlivosti. Preto je vylúčený jednočinný súbeh tohto trestného činu s trestným činom neposkytnutia pomoci podľa § 177 ods. 1, ktorý je úmyselným ohrozovacím trestným činom a vo vzťahu k trestnému činu podľa § 172 má subsidiárnu povahu.[21]

2.3 Trestný čin nedovolenej výroby OLPL, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 173 Trestného zákona

Tento trestný čin poskytuje ochranu spoločnosti v podobnom rozsahu ako v prípade ustanovenia § 172 Trestného zákona. Účelom ustanovenia § 173 Trestného zákona je postih výroby, zaobstarávania alebo prechovávania predmetov určených na nedovolenú výrobu označených látok.

Základná skutková podstata tohto trestného činu upravuje trestnosť neoprávneného konania vo forme výroby, zadováženia alebo prechovávania predmetu určeného na nedovolenú výrobu OLPL, jedu alebo prekurzora.[22] Tento trestný čin v základnej skutkovej podstate je prečinom, podľa odsekov 2 a 3 je zločinom a podľa odseku 4 je obzvlášť závažným zločinom. Ide ohrozovací trestný čin, dokonaný niektorou z foriem konania páchateľa, ktorá je upravená v § 173 ods. 1

[20] SAMAŠ, O., STIFFEL, H. a TOMAN, P. Trestný zákon: Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2010. 377 s.

[21] Porovnaj: R21/2001. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 18. januára 2001.

[22] ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. In: *Národné monitorovacie centrum pre drogy* [online]. Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 116 [cit. 2018-09-30]. Dostupné: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=626.

Trestného zákona. Tieto formy konania sú alternatívne a na vyvodenie trestnej zodpovednosti voči páchateľovi postačuje naplnenie čo aj len jednej z nich.[23] Ak skutok vykazuje zákonné znaky tak trestného činu podľa § 172, ako aj § 173 Trestného zákona, posúdi sa iba podľa § 172 Trestného zákona.

Pokiaľ ide o vymedzenie pojmového znaku **„predmet určený“**, ide o predmet, ktorý je spravidla rozhodujúcim komponentom pri výrobe OLPL, jedu alebo prekurzora, pričom páchateľ musí mať vedomosť o tom, že o takýto predmet ide. Takýmto predmetom sa rozumejú spravidla prístroje, iné zariadenia a ich súčasti, ale aj suroviny, ktoré sú spôsobilé a určené na takúto výrobu. Pri zaistených zariadeniach určených na výrobu takýchto látok sa spravidla vykonáva chemicko-toxikologická expertíza, ktorou sa objasňuje najmä: či zariadenie je spôsobilé na výrobu takýchto látok, z akých technologických častí je zariadenie zložené a ich činnosť v celom systéme, či sú jednotlivé časti zariadenia dostupné na trhu a za akých podmienok, či je zariadenie v takom stave, v akom bolo zaistené, spôsobilé na výrobu iných produktov a za akých podmienok, či boli na výrobu týchto látok použité suroviny a ich dostupnosť na trhu, aké nebezpečenstvo hrozilo v súvislosti s výrobou týchto látok na zaistenom zariadení, aké minimálne množstvo týchto látok mohlo byť na tomto zariadení vyrobené a za aký čas.[24]

2.4 Trestný čin šírenie toxikománie podľa § 174 Trestného zákona

Základná skutková podstata tohto trestného činu upravuje trestnosť konania, ktoré spočíva v tom, že páchateľ zvádza iného na zneužívanie inej návykovej látky než alkoholu alebo ho v tom podporuje, alebo kto zneužívanie takej látky inak podnecuje alebo šíri. Tento trestný čin podľa odseku 1 je prečinom a podľa odseku 2 je zločinom.

Ide o ohrozovací trestný čin dokonaný niektorou z foriem konania páchateľa, ktorá je upravená v § 174 odseku 1 Trestného zákona. Tieto formy konania sú alternatívne a na vyvodenie trestnej zodpovednosti voči páchateľovi postačuje naplnenie čo aj len jednej z nich.[25] Na spáchanie tohto trestného činu po-

[23] Tamtiež, s. 115.

[24] PALAREC, J., VIKTORYOVÁ, J. Metodika vyšetrovania trestnej činnosti s drogovým prvkom. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 51.

[25] ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. In: *Národné monitorovacie centrum pre drogy*

stačuje preukázanie tzv. ohrozovacieho úmyslu a nie je potrebné, aby osoby, ku ktorým je takéto konanie páchateľa smerované, aj reálne zneužili inú návykovú látku než alkohol.

Objektom tohto trestného činu je záujem spoločnosti na ochrane ľudského života a zdravia pred zneužívaním iných návykových látok než alkoholu. Z hľadiska objektívnej stránky sa vyžaduje, aby páchateľ iného zvádzal na zneužívanie inej návykovej látky než alkoholu, alebo ho v tom podporoval, prípadne aby zneužívanie takejto látky podnecoval alebo šíril.[26] Z hľadiska subjektívnej stránky ide o úmyselný trestný čin.

Formy zvádzania zákon nedefinuje, ide však napríklad o prehováranie na zneužívanie návykových látok, predvádzanie spôsobu ich používania, prípadne môže ísť o inú formu, ktorou môže páchateľ u iného vyvolať rozhodnutie zneužívať návykové látky inej než alkoholu. Zákon nedefinuje ani formy podporovania na zneužívanie návykovej látky. Podporovanie môže byť nasmerované tak voči osobe, ktorá začína zneužívať návykovú látku, ako aj voči osobe, ktorá už takéto látky zneužíva. Podnecovaním na zneužívanie návykovej látky je akýkoľvek prejav zameraný na bližšie nekonkretizované osoby, ktorý ma za cieľ u nich vyvolať rozhodnutie alebo náladu na zneužívanie návykových látok.[27] Šírením zneužívania návykovej látky inej než alkoholu je akékoľvek konanie, ktoré je zamerané na rozšírenie takýchto látok.

Podľa ustanovenia § 130 ods. 5 Trestného zákona sa návykovou látkou na účely tohto zákona rozumie alkohol, OLPL a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvňovať psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie.

3 Prevencia drogovej kriminality

Prevencia proti drogovej kriminalite by mala byť prioritou na globálnej úrovni. V rámci presadzovania zámerov a cieľov je dôležitá koordinácia protidrogovej

[online]. Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 118 [cit. 2018-09-30]. Dostupné: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=626.

[26] SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. Trestný zákon: Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2010. 381 s.

[27] BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného Trestného zákona. Šamorín: Heuréka, 2006. 186 s.

politiky. Prevenciu v rámci drogovej politiky je možné rozdeliť do troch oblastí (*podľa okruhu adresátov*) na:[28]

- primárnu prevenciu – zameranú hlavne na mladých ľudí do 18 rokov,
- sekundárnu prevenciu – pôsobí na osoby, ktoré sú rizikové a má eliminovať, resp. znižovať škody, ktoré hrozia v súvislosti s konzumáciou drog,
- terciárnu prevenciu – má zamedziť recidíve, t. j. opakovanému užívaniu drogy.

Prevencia zohráva významnú úlohu v oblasti znižovania dopytu. V tejto súvislosti je podstatný zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zámerom tohto zákona je zabezpečovať prevenciu kriminality a inej protispoločenskej činnosti na báze zákonnej povinnosti orgánov verejnej moci a iných zodpovedných subjektov, a tak dosiahnuť kvalitatívnu zmenu v chápaní a praktickej aplikácii prevencie. Zákon komplexne ustanovuje organizáciu a pôsobnosť orgánov verejnej moci v oblasti prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti vrátane jej personálneho a finančného zabezpečenia, práva a povinnosti fyzických a právnických osôb v tejto oblasti tak, aby sa prevencia kriminality a inej protispoločenskej činnosti stala celoplošnou záležitosťou.[29]

Slovenská republika v zmysle deklarovaných zásad protidrogovej politiky a prijatých medzinárodných záväzkov využíva skúsenosti z predchádzajúcich Národných programov boja proti drogám (*1995 – 1999, 1999 – 2003, 2004 – 2008*). Národná stratégia vyjadrená Národným programom boja proti drogám sa prioritne zameriava na OLPL v zmysle medzinárodných dohovorov OSN z rokov 1961, 1978 a 1986 o drogách a psychotropných látkach a akčného plánu boja proti drogám Európskej únie. Hlavným cieľom stratégie Národného programu boja proti drogám Slovenskej republiky je skvalitniť podmienky pre realizáciu progresívneho a kvalitného systému prevencie, liečby, resocializácie, represie v kontexte prijatých medzinárodných dokumentov a skúseností s dôrazom na deti a mládež.[30]

V júli 2017 bol schválený Protidrogový akčný plán na obdobie rokov 2017 – 2020 (*ďalej len „akčný plán"*). Akčný plán predstavuje rámec pre národné politiky členských štátov, ako aj podrobné odporúčania na prijatie opatrení v členských štátoch zamerané na prevenciu užívania drog, na zvyšovanie pokrytia

[28] DIANIŠKA, G. a kol. Kriminológia. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 135 s.
[29] Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti.
[30] Národný program boja proti drogám na obdobie 2004 – 2008.

a kvality služieb liečenia a na znižovanie škôd spôsobených užívaním drog.[31] Z hľadiska svojho zamerania akčný plán vyjadruje vyvážený prístup Európskej únie k drogovému javu, t. j. komplexný prístup, ktorý posudzuje otázku z každého aspektu,[32] koordinácie, zníženia dopytu, zníženia ponuky, medzinárodnej spolupráce, informácií, výskumu a hodnotenia. Hlavným cieľom akčného plánu je výrazné zníženie šírenia užívania drog medzi obyvateľstvom a zníženie sociálnych škôd a poškodzovania zdravia, ktoré sú dôsledkom užívania nelegálnych drog a obchodovania s nimi. Zároveň sa akčný plán zameriava na zabezpečenie rámca pre vyvážený prístup k zníženiu ponuky a dopytu po drogách.

Záver

Na podklade poznatkov po spracovaní tohto príspevku možno dospieť k záveru, že trestnoprávna úprava drogovej problematiky v Slovenskej republike spĺňa kritériá vyplývajúce z medzinárodných dokumentov. Z hľadiska Trestného zákona je teda možné konštatovať, že právna úprava v zásade dáva postačujúci priestor na efektívny postih výrobcov, obchodníkov, dílerov, sprostredkovateľov a ďalších páchateľov, ktorí sa podieľajú na nedovolenom zaobchádzaní s OLPL a prekurzormi. No vo vzťahu k samotným užívateľom drog by sa mali zvážiť možnosti využívania alternatív trestnej justície a tam, kde je to možné, využívať opatrenia smerujúce k liečbe, výchove a resocializácii týchto osôb. V tejto súvislosti je možné uviesť, že slovenské trestné zákonodarstvo upravuje viaceré alternatívy trestnej justície. Treba si vždy uvedomiť, že väzenie je obzvlášť škodlivým prostredím,[33] a to najmä pre mladistvých drogovo závislých páchateľov, u ktorých by sa mali primárne skúmať najmä možnosti ich liečby ako alternatívy ich uväznenia. Samotný výkon trestu odňatia slobody spravidla neodstráni základnú príčinu protiprávneho konania odsúdeného. Práve naopak, v prípade takýchto osôb možno predpokladať, že sa opätovne dopustia trestných činov a dostanú spravidla prísnejšie tresty.

Z hľadiska hmotnoprávnej právnej úpravy tiež možno poukázať na niektoré legislatívne nedostatky. Napríklad ustanovenie § 135 Trestného zákona, v ktorom je použitý pojem **„prechovávanie drog pre vlastnú potrebu“**. Uvedené

[31] AKČNÝ PLÁN EÚ NA BOJ PROTI DROGÁM NA OBDOBIE ROKOV 2017 – 2020.
[32] Tamtiež.
[33] PROKEINOVÁ, M. Odklony v trestnom konaní. Bratislava: UK Bratislava, Právnická fakulta, 2007. 14 s.

označenie nie je v súlade s pojmami upravenými v § 171 Trestného zákona. Trestný zákon ani iný právny predpis nepozná použitý pojem „droga". Tento nedostatok potvrdzuje aj skutočnosť, že všeobecné vymedzenie pojmu droga zahŕňa aj alkohol a tabak. Zo znenia § 135 Trestného zákona je evidentné, že v tomto prípade sa použitý pojem droga vzťahuje na obmedzený rozsah látok (OLPL, prekurzor a jed). Navyše zaradenie jedu do interpretačného ustanovenia § 135 Trestného zákona, ako aj do skutkovej podstaty trestného činu podľa § 171 Trestného zákona, len ťažko považovať za šťastné riešenie. V zmysle uvedeného je len veľmi ťažko si predstaviť prechovávanie jedu pre vlastnú potrebu. Preto by bolo vhodné v budúcnosti tento pojem prehodnotiť a zvážiť vhodnejšie pomenovanie.

Literatúra:

1. BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného Trestného zákona. Šamorín: Heuréka, 2006. 212 s. ISBN 80-89122-35-3.
2. ČENTÉŠ, J. Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok: Justičná revue, 60, 2008, č. 3, s. 358 – 373. ISSN 1335-6461.
3. ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. In: *Národné monitorovacie centrum pre drogy* [online]. Bratislava: ŠEVT, 2007, s. 212 [cit. 2018-09-30]. Dostupné na: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=62.
4. ČÍRTKOVÁ, L., DIANIŠKA, G., HAVRLENTOVÁ, D. a kol. Psychológia pre právnikov. Bratislava: Iura Edition, 2010. 258 s. ISBN 978-80-8078-358-7.
5. DIANIŠKA, G. a kol. Kriminológia. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
6. IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné: Osobitná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006. 607 s. ISBN 80-8078-099-4.
7. MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. Trestné právo hmotné: Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2014. 384 s. ISBN 978-80-89122-96-7.
8. PALAREC, J., VIKTORYOVÁ, J. Metodika vyšetrovania trestnej činnosti s drogovým prvkom. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 51. ISBN 80-8054-364-X.
9. PAVLÍK, M. Trestnoprávna úprava drogovej kriminality: Justičná revue, 65, 2013, č. 12, s. 1596 – 1603. ISSN 1335-6461.
10. PROKEINOVÁ, M. Odklony v trestnom konaní. Bratislava: UK Bratislava, Právnická fakulta, 2007. 130 s. ISBN 978-80-7160-197-5.

11. SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. Trestný zákon: Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2010. 938 s. ISBN 978-80-8078-370-9.
12. ŠTURMA, P. Potlačování nedovoleného obchodu s drogami v mezinárodním měřítku. In: *Právní rozhledy*, č. 9, 1995, s. 385. ISSN 1210-6410.
13. AKČNÝ PLÁN EÚ NA BOJ PROTI DROGÁM NA OBDOBIE ROKOV 2017 – 2020 (2017/C 215/02). INFORMÁCIE INŠTITÚCIÍ, ORGÁNOV, ÚRADOV A AGENTÚR EURÓPSKEJ ÚNIE. In: *Úradný vestník Európskej únie*, 2017. C 215/21. Dostupné z: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1352.
14. Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.
15. Jednotný dohovor o omamných látkach z 31. marca 1961 v znení Protokolu o zmenách jednotného dohovoru o omamných látkach z roku 1961.
16. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2017/2101 z 15. novembra 2017, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1920/2006, pokiaľ ide o výmenu informácií, systém včasného varovania a postup posudzovania rizika v oblasti nových psychoaktívnych látok. In: *Úradný vestník Európskej únie*. Štrasburg, 2017. L 305/1.
17. Národný program boja proti drogám na obdobie 2004 – 2008.
18. ODPORÚČANIA Rady EÚ: Protidrogová stratégia EÚ na obdobie 2013 – 2020 (2012/C 402/01). In: *Úradný vestník Európskej únie*, 2012. C 402/01. Dostupné z: www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1108.
19. R24/1998. Stanovisko Najvyššieho súdu SR z 1. júna 1998 sp. zn. Tpj. 1/98.
20. R21/2001. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 18. januára 2001 sp. zn. 5 To 59/2000.
21. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 13. 5. 2010 sp. zn. 4To/65/2010.
22. Vyhláška č. 47/1965 Zb. o Jednotnom dohovore o omamných látkách z 27. apríla 1965. In: Zbierka zákonov, 1965. 25/1965.
23. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon z 20. mája 2005. In: Zbierka zákonov, 2005. 129/2005.
24. Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch z 2. apríla 1998. In: Zbierka zákonov, 1998. 49/1998.
25. Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti z 3. decembra 2008. In: Zbierka zákonov, 2008. 202/2008.

DOKAZOVANIE TRESTNÝCH ČINOV PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU ELEKTRONICKÝMI DÔKAZMI

TAKING AND USING OF E-EVIDENCES IN CRIMES AGAINST LIFE AND HEALTH

JUDr. Ondrej Laciak, PhD. – Mgr. Petra Dražová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva/ Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, Department of Criminal Law, Criminology and Criminalistics – Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, Institute of Information Technology Law and Intellectual Property Law

Abstrakt: Veľký posun v oblasti informačných technológií za posledné dve desaťročia spôsobili, že zber a analýza dôkazov v elektronickej forme sa stali dôležitým nástrojom v celom trestnom konaní. Postupne, ako sa technológie stali dostupnými pre širokú verejnosť, vytvára sa, uchováva a sprístupňuje čoraz väčší objem informácií. Neodškriepiteľnou výhodou sa javí, že orgány verejnej moci majú k dispozícii širší rozsah informácií než to bolo v nedávnej minulosti, avšak platné právo by malo nájsť pomyselnú rovnováhu medzi otázkou zákonnosti a prípustnosti elektronických dôkazov na strane jednej, právom každého na súkromie na strane druhej. Tento príspevok má preto ambíciu zaoberať sa otázkou stanovenia priorít v oblasti dokazovania v trestnom konaní použitím elektronických dôkazov, a to v súvislosti s ich markantným vzostupom za posledné obdobie.

Abstract: Major shifts in the information technology landscape over the past two decades have made the collection and analysis of digital evidence an increasingly important tool for solving crimes and preparing court cases. As technology has become more portable and powerful, greater amounts of information are created, stored, and accessed. Modern devices can serve as huge repositories of personal information yet be carried in a pocket and accessed with a single hand or even voice command. There is a clear benefit to having ample information to obtain convictions, but law enforcement and other criminal justice partners need to balance the recovery and admissibility of digital evidence with privacy concerns. This paper discusses the rise of digital evidence, unique challenges, and the results of a workshop held to prioritize needs in digital evidence processing.

Kľúčové slová: elektronický dôkaz, trestné činy proti životu a zdraviu, digitálna forenzná analýza.

Key words: e-evidence, crimes against life and health, digital forensic analysis.

"Wherever he steps, whatever he touches, whatever he leaves, even unconsciously, will serve as a silent witness against him. Not only his fingerprints or his footprints, but his hair, the fibers from his clothes, the glass he breaks, the tool mark he leaves, the paint he scratches, the blood or semen he deposits or collects. All of these and more, bear mute witness against him. This is evidence that does not forget. It is not confused by the excitement of the moment. It is not absent because human witnesses are. It is factual evidence. Physical evidence cannot be wrong, it cannot perjure itself, it cannot be wholly absent. Only human failure to find it, study and understand it, can diminish its value."

prof. Dr. Edmond Locard

Úvod

Už Edmond Locard svojho času prišiel s tézou akcie a reakcie, že „kontaktom medzi dvomi bodmi bude prebiehať výmena", čím chcel povedať, že páchateľ jednak na mieste činu po sebe niečo zanechá, ale niečo si z neho so sebou aj odnesie. Využitie jeho princípu výmeny však naberá úplne nový rozmer v súčasnej digitálne nasmerovanej spoločnosti.

Keďže využívanie elektronických dôkazov je relatívne nový právny nástroj v rámci dokazovania v trestnom konaní, úvodom by bolo vhodné ozrejmiť, čo si možno pod elektronickým dôkazom vôbec predstaviť. V podmienkach Slovenskej republiky zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej ako „*Trestný poriadok*") ani žiadny iný právny predpis pojem elektronický dôkaz či elektronický dôkazný prostriedok nepozná, preto možno použiť analógiu. Je potrebné uvedomiť si, že elektronické dôkazy sú svojou koncepciou rovnaké ako všetky ostatné dôkazy, a teda ide o akúkoľvek informáciu s dôkaznou hodnotou relevantnú pre trestné konanie, ktorá je uchovávaná alebo prenášaná v digitálnej podobe a ktorá bola získaná zákonným spôsobom.

Ďalej možno tiež uviesť, že takéto dôkazy existujú už desiatky rokov, avšak len v obmedzených formách, ako sú napr. telefónne siete. Dôležitosť spracovania tejto problematiky vzišla najmä v dôsledku rozšírenia osobných elektronických zariadení, akými sú smartfóny, tablety, elektronické čítačky či dokonca in-

teligentné hodinky. Osobné elektronické zariadenie teda možno zovšeobecniť prostredníctvom jeho definície ako „*zariadenie schopné ukladať, zaznamenávať a/alebo prenášať textové, obrazové, zvukové či obrazovo-zvukové dáta*“.[1]

Pre lepšie vniknutie do problematiky by sme preto radi poukázali na charakteristické črty[2] elektronických dôkazov, ktorými sa líšia od ostatných dôkazov, a tými sú:

1) širší rozsah oproti štandardným dôkazom,
2) vyššia latentnosť stôp, ktoré takýto druh dôkazov zanecháva,
3) volatilita elektronických dôkazov,
4) náročnosť úplnej eliminácie dát, pretože často je možné obnoviť aj fyzicky zlikvidované dáta,
5) informácie v nich obsiahnuté nie je možné vnímať ľudskými zmyslami, a preto je pre ich správnu interpretáciu dôležité použitie zariadenia, ktoré nám túto informáciu dešifruje,
6) zaobchádzanie s nimi vyžaduje špecifické a odborné metódy v porovnaní s fyzicky uchopiteľnými dôkazmi.

1 Niekoľko poznámok k elektronickým dôkazom

Väčšina mobilných zariadení používa systém zálohy na cloudovej báze, známy aj ako „cloud computing“ alebo zjednodušene iba „cloud“, ktorý poskytuje prístup k rôznym druhom médií, napr. k textovým správam či obrázkom. Termín „cloud“ označuje priestor na internete, do ktorého je možné ukladať rozmanité druhy informácií vrátane fotografií, hudby, dokumentov, videí či rozsiahlych databáz. K týmto dátam sa potom konkrétny používateľ s prístupovými údajmi vie dostať odkiaľkoľvek, predpokladom je mať k dispozícii vhodné zariadenie s internetovým pripojením. Nespornou výhodou využívania cloudových služieb je eliminácia potreby vlastniť hardvér, teda disk či server, čo predstavuje nemalú ekonomickú i kapacitnú úsporu. Štandardný úložný systém je pritom schopný udržať priemerne tisícpäťsto a viac posledných textových správ odoslaných a prijatých z konkrétneho mobilného zariadenia, čo sa však líši od prípadu

[1] CENTER FOR DEVELOPMENT OF SECURITY EXCELLENCE. Glossary of Security Terms, Definitions and Acronyms, CreateSpace Independent Publishing Platform 2013, s. 188, ISBN 978-14-820-8558-7.

[2] POLČÁK, R., PÚRY, F., HARAŠTA, J. a kol. Elektronické důkazy v trestním řízení. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 188. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická. Edice Scientia č. 542, ISBN 978-80-210-8073-7.

k prípadu vzhľadom na kapacitu daného úložiska. Mnohé mobilné zariadenia tiež ukladajú informácie o miestach, ktorými zariadenie prejde ako aj čas, kedy sa tak stalo. Na získanie informácií tohto charakteru zariadenia ponúkajú približne dvesto posledných lokalít, v ktorých sa zariadenie vyskytlo. Obdobnými informáciami disponujú i satelitné navigačné systémy či satelitné rádiá v automobiloch. Orgány činné v trestnom konaní použitím vhodných prostriedkov tak môžu zhromažďovať pozoruhodne veľké množstvo histórie týkajúcej sa nielen zariadenia, ale aj užívateľa tohto zariadenia. Na tomto mieste však vyvstáva otázka, či sú orgány činné v trestnom konaní po úspešnom zaistení potenciálneho nosiča dôkazov schopné promptne, flexibilne a najmä včas na danú situáciu reagovať. V súčasnosti totiž veľké množstvo mobilných zariadení obsahuje funkciu vzdialeného prístupu, inými slovami, užívateľ si obsah svojho zariadenia vie modifikovať, prípadne urobiť nedostupným aj v prípade, ak mu toto zariadenie bolo odňaté z jeho dispozičnej sféry. A tak prostredníctvom cloudovej služby môže užívateľ jednoducho zmazať obsah celého zaisteného zariadenia aj na diaľku a následne je ďalší osud prenechaný do rúk odborníkov zaoberajúcich sa kriminalistickou informatikou.

V procese dokazovania elektronickými dôkazmi zohráva preto dôležitú, ba priam kľúčovú úlohu pojem digitálna forenzná analýza. Možno ňou rozumieť určitý proces získavania, zhromažďovania, uchovávania a analýzy digitálnych stôp ako potenciálnych dôkazov. Táto v sebe zahŕňa nielen počítačovú forenznú analýzu, ale aj forenznú analýzu databáz, mobilných zariadení či počítačovej siete. Digitálna forenzná analýza ako viacstupňový proces začínajúci identifikáciou digitálnych médií pozostáva z nasledujúcich krokov, a to:

1) zber,
2) analýza,
3) zhodnotenie a závery.

Prvou zbernou fázou postupu rozumieme identifikáciu, nahrávanie a získavanie dát z potenciálnych zdrojov dôležitých dát, pri zabezpečení ich celistvosti, integrity, autentickosti a korektnosti v záujme ich ďalšieho použitia v samotnom procese dokazovania. Tieto štyri kategórie majú svoj osobitný význam, pretože kým korektnosť vyjadruje totožnosť získaných dát s dátami na originálnom médiu, autentickosť znamená, že získané dáta skutočne pochádzajú z analyzovaného zariadenia v danom čase a napokon integrita odkazuje na skutočnosť, že získané dáta, ktoré podliehajú analýze nesmú byť pozmenené oproti originálu. Následne sa takto zozbierané dáta spracujú a tie s mimoriadnym významom sa vyjmú a analyzujú pomocou správnych komponentov, s cieľom získať informá-

cie relevantné pre trestné konanie. Samotné určenie výsledkov analýzy potom predstavuje záverečnú fázu celého procesu, ktorý musí byť zadokumentovaný spolu s vysvetlením, aké nástroje boli použité a čo sa nimi dosiahlo.

2 Využitie elektronických dôkazov v prípadoch trestných činov proti životu a zdraviu

V tejto časti príspevku kazuisticky poukážeme na niekoľko prípadov, kedy práve digitálne stopy, a teda elektronické dôkazy výraznou mierou napomohli alebo priamo odhalili spáchanie vrážd a ich páchateľov.

September 2012, študent floridskej univerzity Christian Aguilar zmizol po tom, ako bol naposledy videný so svojím kamarátom, Pedrom Bravo.[3] Aguilarove pozostatky boli nájdené o tri týždne neskôr viac ako 60 míľ na západ v plytkom hrobe. Polícia mala podozrenie, že Bravo mal niečo so zmiznutím a smrťou, pretože bol posledný, kto ho videl, a tak bola vykonaná prehliadka Bravovho auta, v ktorom našli batoh patriaci Aguilarovi a krvavé škvrny. Navyše vyšetrovatelia mali k dispozícii aj motív vraždy, a to skutočnosť, že Aguilar mal mať pomer s ex priateľkou Brava. Elektronický dôkaz však urobil tento prípad oveľa zaujímavejším – okrem ďalších vecí bol zaistený i Bravov smartfón, ktorý bol podrobený dôslednej forenznej analýze a ktorý v celom prípade zohral kľúčovú úlohu. Forenzní experti analýzou zistili, že Bravo mal v čase Aguilarovho zmiznutia spustenú aplikáciu Siri. Siri je v podstate inteligentný osobný asistent a navigátor od spoločnosti Apple, ktorý funguje na princípe hovoreného slova, a tak je táto súčasť operačného systému schopná vyhľadávať informácie rôzneho druhu, trasy, ale aj uskutočňovať hovory a podobne. V aplikácii tohto zaisteného zariadenia bol zadaný pokyn, resp. otázka v znení: „Kam môžem skryť telo kamaráta?“ Paradoxne, táto chytrá poradkyňa Siri mu skutočne „odpovedala“, a to výpočtom možností, kam najvhodnejším spôsobom umiestniť mŕtve ľudské telo, tak aby nebolo nájdené, a to bažiny, vodné nádrže, skládky a pod. Mobil podrobený expertíze však priniesol i ďalšie dôkazy – Bravo Aguilarovo telo schoval do plytkého hrobu v lese, pričom si na cestu svietil baterkou zabudovanou v telefóne, čo sa v operačnej pamäti telefónu zaznamenalo. Bravo si tiež neuvedomil ani fakt, že jeho mobil obsahuje GPS, ktorá následne absolútne

[3] SIRI, I NEED TO HIDE MY ROOMMATE. Daily Mail. Dostupné na: https://www.dailymail.co.uk/news/article-2723786/College-student-accused-murder-asked-Siri-hide-body.html.

nabúrala stratégiu jeho obhajoby o tom, kde sa v čase spáchania vraždy mal nachádzať. Na podklade týchto usvedčujúcich dôkazov bol Pedro Bravo uznaný za vinného z trestného činu vraždy I. stupňa.

Prípad Dennisa Radera,[4] ktorý zavraždil v období rokov 1974 až 1991 desať osôb bol po dlhý čas opradený záhadami. Počas tohto obdobia Rader posielal polícii rôzne bizarné odkazy, ako obrázky, básne či puzzle s návnadou, dokonca im zanechal odkaz podpísaný svojím pseudonymom BTK ako anglickú skratku slov zviazať, umučiť a zabiť. Polícia sa dlhé roky pokúšala rozlúštiť túto skladačku, avšak bezvýsledne. No rok 2004 sa stal pre Radera osudným, keď vyše 10 rokov po spáchaní poslednej vraždy zaslal polícii dokument vytvorený v programe Microsoft Office na tzv. floppy disku, teda diskete. Forenzní experti využili pri extrahovaní informácií z tejto diskety špeciálny softvér, a tak sa im podarilo dostať k vymazaným súborom a obnoviť ich. Po analýze týchto obnovených súborov prišli k identifikácii autora a miesta vytvorenia súboru – bol ním akýsi Dennis z istého luteránskeho kostola. Následne vyšetrovatelia navštívili webovú stránku zmieňovaného kostola a zistili, že istý Dennis Rader pôsobí vo funkcii predsedu výkonnej rady kostola. Následne bol Rader zatknutý a vyšetrovateľom sa po vykonaní príslušných procesných úkonov podarilo preukázať i zhodu jeho DNA s DNA nájdenou na telách obetí. Dennis Rader bol v r. 2005 uznaný za vinného a bol mu uložený 10-násobný trest odňatia slobody na doživotie.

Uvedené prípady sú jasným preukázaním toho, že digitálne stopy a následne elektronické dôkazy môžu byť korunným dôkazom. Na tomto mieste je ale potrebné poznamenať, že nahliadajúc na takéto konštatovanie neradno zabúdať na nevyhnutnosť získania takéhoto dôkazu zákonným spôsobom. V podmienkach slovenského Trestného poriadku je to najmä postup podľa § 90 Trestného poriadku na uchovanie a vydanie počítačových údajov, ale aj postup podľa § 115 a § 116 Trestného poriadku odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Variabilita elektronických dôkazov vyžaduje veľmi dôsledné zváženie, ktorý postup je potrebné v zmysle Trestného poriadku aplikovať.

V poslednom období je medializovaná kauza vraždy slovenského novinára a zadržanie a vznesenie obvinenia za trestný čin úkladnej vraždy niekoľkým osobám, ktorých stotožnenie a v podstate získanie dôkazov dostačujúcich prinajmenšom na vydanie uznesenia o vznesení obvinenia bolo práve najmä digitálnymi dôkazmi a elektronickými dôkazmi. V tomto prípade išlo o technic-

[4] DENNIS RADER: THE BTK KILLER. Crime Investigation. Dostupné na: https://www.crimeandinvestigation.co.uk/crime-files/dennis-rader-the-btk-killer.

ky náročné vystopovanie konkrétnych mobilným telefónov, ktoré sa pripájali na jednotlivé vysielače v sledovanej oblasti. Rovnako ako digitálna stopa bola informácia zaznamenaná v počítači – vyhľadávanie miesta následnej vraždy prostredníctvom služby Google Maps niekoľkokrát v priebehu krátkeho obdobia pred dátumom skutku. Uvedené síce nemožno v tomto štádiu hodnotiť ako usvedčujúci dôkaz, no na druhej strane ide o bezo sporu dôkazy, ktoré môžu výrazne napomôcť vyšetrovaniu predmetnej, obzvlášť závažnej trestnej činnosti.

Záver

V súčasnej digitálnej dobe bude používanie elektronických dôkazov čoraz viac a viac relevantným zdrojom informácií pre trestné konanie vzhľadom na prepojenosť každodenného života s informačnými technológiami, a tak nám zostáva iba dúfať, že i zákonodarca tento trend bude reflektovať v normotvorbe a orgány činné v trestnom konaní a súdy v ich aplikačnej praxi, čo je možné čoraz viac a viac evidovať. Faktom ale tiež je, že vývoj informačných technológií ide doslova geometrickým radom a vývoj legislatívy, resp. procesných možností spravidla nie je taký flexibilný a adaptabilný. Ako príklad možno uviesť nemožnosť odpočúvania hovorov cez niektoré komunikačné aplikácie v smartfónoch, a preto by bolo účelné v dohľadnom čase tento žiaduci stav modifikovať.

Literatúra:

1. CENTER FOR DEVELOPMENT OF SECURITY EXCELLENCE. Glossary of Security Terms, Definitions and Acronyms, CreateSpace Independent Publishing Platform 2013. ISBN 978-14-820-8558-7.
2. SIRI, I NEED TO HIDE MY ROOMMATE. Daily Mail. Dostupné na: https://www.dailymail.co.uk/news/article-2723786/College-student-accused-murder-asked-Siri-hide-body.html.
3. DENNIS RADER: THE BTK KILLER. Crime Investigation. Dostupné na: https://www.crimeandinvestigation.co.uk/crime-files/dennis-rader-the-btk-killer.
4. DAVIS, R. C.; GOODISON, S. E.; JACKSON, B. A. Digital Evidence and the U. S. Criminal Justice System. Dostupné na: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR890.html.
5. POLČÁK, R., PÚRY, F., HARAŠTA, J. a kol. Elektronické důkazy v trestním řízení. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia č. 542. ISBN 978-80-210-8073-7.